

วรรณกรรมแปลจากอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี

ปริญญานิพนธ์

ของ

พิมพ์พิชญ์ พงษ์พิชญ์

3 S.A. 2524

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 พระโขนง กรุงเทพฯ 11 โทร. 3921575, 3915058

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

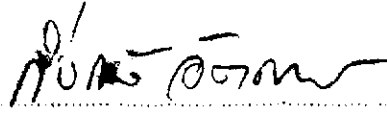
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตร

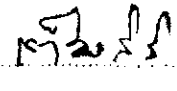
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

พุทธทศวรรษ 2524

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำคณะนิติศาสตร์ได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

 ประธาน

 คณะกรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสู่ดวงลงใต้กษัยความกรุณาจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิ่งแก้ว
อัทธการ ประธานกรรมการ และ รองศาสตราจารย์ คุณหญิงเต็มสิริ บุญสิงห์ กรรมการควบคุม
ปริญญานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำ ข้อคิด กาลังใจ ตลอดจนได้สละเวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่อง
ต่าง ๆ มาโดยตลอดด้วยความเมตตาที่ยิ่ง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อและคุณแม่ที่ให้การสนับสนุนและส่งเสริมผู้วิจัยได้ศึกษาจนสำเร็จ
การศึกษามหาบัณฑิต พระคุณนั้นหาที่สุดมิได้

ขอขอบคุณวิทยากรผู้ให้ข้อมูล และชาวอำเภอพานทองผู้ให้ข้อคิดเห็นอัน เป็นประโยชน์แก่
การวิจัย ซึ่งปรากฏชื่อในปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับความช่วยเหลือจากผู้ที่ไปมไปทวนน้ำใจไมตรีอีกหลายท่าน คือ
อาจารย์อุทัยวรรณ ตันตสินธุ์ คุณทวีป อภิสัทธี คุณสุวรรณ อาษาคี คุณจุไรรัตน์ โมนะกุล
คุณสุภาพ เพชรแหวน คุณโนรี สมใจเตียบ กรุณาให้ความช่วยเหลือในการค้นคว้าหนังสือและ
เอกสารต่าง ๆ อาจารย์เสาวรัตน์ การวณิช อาจารย์กรรณิการ์ บุณศิริตน กรุณาให้คำปรึกษา
ในทำนภาษาอังกฤษ คุณแดง พรหมบุญ กรุณาช่วยเขียนแผนที่ คุณเอื้อนจิตร์ จันทุรพัทธ์
คุณลักขณา พึ่งขจร ช่วยทำตุ้ระสำคัญบางท่านที่ให้ความสะดวกในการทำปริญญานิพนธ์ อาจารย์สุชาติ
พิริยะการย์ คุณอุดมพล พุทธิพงษ์ คุณไพฑูรย์ อ่างทอง คุณไพฑูรย์ อมัยยง กรุณาให้ความช่วยเหลือ
ในการอัดสำเนาและจัดเล่ม ความกรุณาของผู้ที่ได้เอื้อนามมากดังกล่าว เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยมิอาจลืมได้

อนึ่ง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้กรุณาให้ทุนงบประมาณแผ่นดิน
ปี พ.ศ. 2522 จำนวน 3,000 บาท เป็นทุนอุดหนุนงานวิจัย และกองส่งเสริมวัฒนธรรม
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ให้วัสดุบางส่วนในการอัดสำเนาปริญญานิพนธ์ ผู้วิจัย
ขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พินิติพย์ พุทธิพงษ์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า	4
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	4
× ข้อตกลงเบื้องต้น	5
× คำนิยามศัพท์เฉพาะ	5
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล	6
× การจัดกระทำกับข้อมูล	7
× เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	8
2 พันภูมิโดยทั่วไปเกี่ยวกับท้องถิ่นและวิทยาการ	11
จังหวัดชลบุรี	11
สภาพทางภูมิศาสตร์	11
ลักษณะภูมิประเทศ	11
สภาพดินฟ้าอากาศและฤดูกาล	12
การปกครอง	13
ประชากร เชื้อชาติ และศาสนา	14
ทรัพยากรธรรมชาติ	16
อาชีพ	17
การศึกษา	21
การคมนาคมขนส่งและการสื่อสาร	22
ประเพณี	24

สถานที่นำเที่ยวชม	26
ประวัติจังหวัดชลบุรี	27
อำเภอพานทอง	30
ประวัติอำเภอพานทอง	30
สภาพภูมิศาสตร์	31
ลักษณะภูมิประเทศ	32
พื้นที่อากาศและฤดูกาล	32
การแบ่งเขตการปกครอง	33
พื้นที่เกี่ยวกับประชากร	33
การศึกษา	40
การคมนาคม	41
ประเพณี	42
สถานที่นำเที่ยวชม	42
✓ วิทยาการ	43
3 แหล่งที่รวบรวมไม้และการจำแนกแหล่ง	48
รายชื่อและแหล่งของแหล่งที่รวบรวมไม้	48
การจำแนกแหล่ง	56
การจำแนกตามโอกาสที่ใช้	56
การจำแนกตามเนื้อหา	60
การจำแนกตามทำนอง	63
4 เนื้อหา รูปแบบ และการใช้ภาษา	81
เนื้อหา	82
แหล่งขวัญนาถ	82
แหล่งขวัญรุก	100

แสดงถึงคุณค่าและความหมายของประเพณี	197
พิธีการทำขวัญ	197
การบวชนาค	199
การโกนจุก	200
บทบาทในด้านการศึกษา	203
ความรู้ทางโลก	203
ความรู้ทางศาสนา	206
ความรู้เกี่ยวกับตำนานประวัติ นิทาน และนิยาย	216
ช่วยรักษาแนวทางปฏิบัติของท้องถิ่น	218
แนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนา	218
แนวทางปฏิบัติสำหรับเด็กที่ย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาว	225
แนวทางปฏิบัติสำหรับประชาชนทั่วไป	231
6 สรุปผลการศึกษาค้นคว้า และข้อเสนอแนะ	236
บรรณานุกรม	243
ภาคผนวก	248
1 แผลขวัญนาค	249
2 แผลขวัญจุก	316
3 แผลประวัติพระพุทธเจ้า	328
4 แผลประวัติพระโพธิสัตว์	336
5 แผลนิทาน	348
6 แผลประวัติอันสืบส่งของการบวช	364
7 แผลนิยายปรากฏการณ์ธรรมชาติ	366

บทที่

หน้า

8	แหล่งชมธรรมชาติ	368
9	แหล่งคดี	375
10	แหล่งพรรณนาสังคม	389
11	แหล่งพร	400
	แผนที่	406

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 การแบ่งเขตการปกครองของจังหวัดชลบุรี.....	13
2 จำนวนคนต่างศาสนาต่าง ๆ ในจังหวัดชลบุรี.....	15
3 จำนวนประชากร จำนวนบ้าน และครอบครัว ในตำบลต่าง ๆ ของ อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี.....	34
4 จำนวนการเคลื่อนย้ายของประชากรของอำเภอพานทอง เดือนพฤษภาคม 2522.....	39
5 การกระจายของวิทยากรในแหล่งข้อมูล.....	55

ภูมิหลัง

แต่เดิมนั้นเป็นวรรณกรรมที่นาสนใจยิ่งประเภทหนึ่ง เพราะใช้เป็นบทร้องประกอบพิธี ในประเพณีการทำขวัญ อันเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนไทยทุกท้องถิ่นมาช้านาน ซึ่งประเพณีนี้เกิด จากความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของประชาชนมาแต่ดึกดำบรรพ์ว่า คนทุกคนมี "ขวัญ" สิ่งอยู่ ภายในร่างกาย เพื่อปกป้องรักษาตัวผู้เป็นเจ้าของขวัญให้มีความสุข ไม่เจ็บป่วยหรือมีความทุกข์ แต่ถ้าวขวัญหนีหายไปจากตัว ก็จะมีผลในทางตรงกันข้ามคือผู้นั้น ทำให้เจ็บป่วย มีทุกข์ และ อาจถึงแก่ชีวิตได้ นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่า สัตว์และสิ่งของบางชนิด เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ถลกคน เสาเรือน เรือ เถวียน ข้าวเปลือก นาข้าว แม้กระทั่งบ้านเมืองก็มี ขวัญหรือเทพารักษ์ประจำรักษาอยู่ ด้วยเหตุนี้นจึงมีการทำขวัญ คน สัตว์ และสิ่งของ ในลักษณะ ที่แตกต่างกันออกไป แต่ก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อให้ขวัญมาอยู่ประจำที่ ช่วยให้เกิด ความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่เป็นเจ้าของขวัญ หรือเจ้าของสัตว์ สิ่งของนั้น ๆ

พิธีทำขวัญของชาวบ้านตามที่ทำกันอยู่ในภาคกลางซึ่ง เสรีบริโกเศศ กล่าวว่า มักทำ เนื่องด้วยเหตุการณ์บางอย่างเกี่ยวกับชีวิต เช่น เมื่อเกิดโรคเจ็บวันหรือโรคเicken เมื่อตกถูก บวชเนม บวชนาค แต่งงาน หายไข้ รอคันตราย ไคลาภ ไปอยู่ห่างทางถิ่น¹ นั้น มีการทั้งบายศรี ใส่อาหาร ขนม และลูกไม้สำหรับเลี้ยงขวัญ พร้อมด้วยเครื่องประกอบ บายศรีอื่น ๆ พอได้ฤกษ์ ผู้ทำพิธีซึ่งมักจะเป็นหมอยาหรือผู้มีความรู้ มาตั้งกรงหน้าบายศรีและ ผู้เป็นเจ้าของขวัญ กล่าวคำเชิญขวัญหรือบททำขวัญที่เรียบเรียงไว้อย่างไพเราะ เสร็จแล้วมี พิธีเวียนเทียนและป้อนอาหารขวัญซึ่งใส่มาในบายศรีให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญรับประทาน

¹พระยาอนุมานราชชน ขวัญและประเพณีการทำขวัญ โดย เสรีบริโกเศศ (นามแฝง)

คำขวัญ หรือ ท้าขวัญ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในพิธี นอกจากจะได้อะไรไว้ด้วย
ถ้อยคำอ่อนหวานแล้ว หมอขวัญยังนิยมที่จะว่าเป็นท่านองค้าย จึงเพิ่มความไพเราะมากขึ้น เช่น
บทท้าขวัญนาค ได้ว่า "เป็นท่านองเหมือนเทศนามหาชาติ หลายลาหลายแหล" ¹ ส่วนบทท้าขวัญ
ในพิธีทำขวัญงานอื่น ๆ เช่น พิธีทำขวัญจุก ทำขวัญบ่าวสาว ทำขวัญภูธร ทำขวัญข้าว ฯ
ก็ว่าเป็นท่านองเหมือนบทท้าขวัญนาคเหมือนกัน จากการที่บทท้าขวัญมีเนื้อความหลายบท ซึ่ง
ทำให้คงว่า "หลายลาหลายแหล" ชาวบ้านจึงเรียกว่า แหลท้าขวัญ หรือ แหลขวัญ

นอกจากแหลซึ่งเป็นบทท้าขวัญแล้ว กวีได้คิดประพันธ์แหลที่เป็นเรื่องราวอื่น ๆ เช่น
เรื่องประวัติพระพุทธเจ้า เรื่องจากชาตก เรื่องจากวรรณคดี นิทาน นิยาย เรื่องใน
ชีวิตประจำวัน มาว่าเป็นท่านองอย่างแหลขวัญในงานทำขวัญด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านได้ฟัง
แหลที่มีเรื่องแปลกหูออกไป แหลกลุ่มนี้ให้ทั้งสาระและความบันเทิงใจได้มาก เรียกกันว่า
แหลเล่น หรือ แหลนอก บางทีเรียกว่า แหลเฉย ๆ ก็มี

แหลเป็นบทร้องประกอบพิธี ในงานทำขวัญต่าง ๆ ของคนไทยมาช้านานก็จริง แต่เมื่อ
พิจารณาสภาพข้อเท็จจริงในปัจจุบัน ปรากฏว่าความนิยมในการสืบทอดประเพณีการทำขวัญ
"ดูเหมือนจะจืดจางไปมาก เพราะเท่าที่ได้เห็น โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ก็เห็นแต่การทำ
ขวัญนาค ซึ่งยังทำกันอยู่เป็นส่วนใหญ่ นอกนั้นไม่เคยได้พบปะ นอกจากที่ยังมีทำกันอยู่บาง
คนที่ได้รับจากคำบอกเล่า ซึ่งพอจะเชื่อถือได้ไม่มากนัก" ² ฉะนั้นจึงมีผลทำให้ความนิยม
แหลลดน้อยลงไปด้วย แต่ถึงอย่างไรก็ตามประชาชนก็ยังนิยมประเพณีการทำขวัญที่เหลืออยู่อย่าง
เหนียวแน่น แหลจึงยังคงอยู่คู่กับประเพณีเฉพาะในบางโอกาสเท่านั้น

ความสำคัญของแหลที่มีต่อชีวิตคนไทยนี้ ได้มีผู้ให้ความสนใจและศึกษาแหลในบางท้องถิ่นไว้
ซึ่งได้พบว่า แหลเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหา หลายรส หลายสาระ "ประกอบด้วยคติธรรมนานา
ประการ ถ้ายกถ้อยคำของท่านองอันไพเราะ ... จัดเป็นวรรณกรรมพื้นเมืองอันมีศิลปะสูง" ³

¹ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ "ประเพณีวชนาค" ใน ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาค

1 - 14 หน้า 85

² พระยาอนุমানราชชน ขวัญและประเพณีการทำขวัญ โดย เสรีรโกเศศ (นามแฝง)

หน้า 69

³ ประจักษ์ สว่างแสง วรรณกรรมจากคำบลวิศิริมาศ จังหวัดสุโขทัย หน้า 39

แหล่เป็นมหรสพที่น่าสนใจ ซึ่งเป็นที่นิยมของประชาชนติดต่อกันเรื่อยมา เพราะเมื่อแหล่
 "จะไ้ก่อรรรททางความบันเทิงไปพร้อม ๆ กับไ้รูขอธรรมเนียมทางศาสนา"¹ ประโยชน์ของแหล่
 อันเป็นที่พึงพอใจแก่ผู้ฟังถึงกล่าว จะพบเสมอทั้งในแหล่ขวัญและแหล่นอก ซึ่งมีจำนวนมากมาย
 และมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น แหล่ศีลห้า แหล่เรื่องทุกข์ แหล่ณกกระจาบ แหล่สังข์ทอง ฯ
 โดยเฉพาะแหล่ขวัญ ซึ่งใช้รื่องทำพิธีทำขวัญที่ยังนิยมกันอยู่ เช่น แหล่ขวัญนาค แหล่ขวัญจุ
 นั้น ไ้แสดงถึงความเชื่อถือ ความยำเกรงพระรัตนตรัย เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของบิณฑบาต
 และมุ่งสอนให้ประพฤติแต่สิ่งดีงาม ให้มีความกตัญญูตว่กับบิณฑบาต ถ้าเป็นแหล่ขวัญนาคสอน
 ให้ขอบแทนคุณด้วยการบวช ซึ่งเนื้อหาแหล่ไ้แนะแนวทางการปฏิบัติตน การศึกษาพระธรรมวินัย
 สำหรับผู้ที่บวชไ้เป็นอย่างดี ทั้งยังแสดงอานิสงส์ของการบวชไ้อย่างชัดเจนด้วย ส่วนแหล่
 ขวัญจุสอนให้ขอบแทนคุณด้วยการช่วยเหลือกิจการงานต่าง ๆ เป็นที่พึงของบิณฑบาตไ้ แหล่
 ขวัญถึงกล่าว นอกจากจะมีสาระอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เป็นเจ้าของขวัญแล้ว ยังมีข้อความที่
 เย้าแหย่ไ้เกิดความสนุกสนานอีกด้วย

เรื่องราวของแหล่ถึงกล่าว ย่อมเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า แหล่เป็นวรรณกรรมที่นอกจาก
 จะไ้ความบันเทิงใจแล้ว ยังมีสาระที่มุ่งแสดงถึงสุคตินิยมของประชาชนอันอยู่ร่วมกันอีกด้วย
 กล่าวคือ "ชี้ชวนให้เห็นหลักศีลธรรมและจรรยา อันเป็นความเชื่อถือและแนวปฏิบัติต่าง ๆ"²
 นั้นเอง

นอกจากนี้แหล่ยังมีรูปแบบเฉพาะที่น่าสนใจ คือ ทั้งแหล่ขวัญและแหล่นอก ซึ่งอาจเรียกว่า
 บททำขวัญและบทแหล่เน้น "แต่งเป็นร่ายยาวและเป็นกลอน"³ ลักษณะการประพันธ์นี้ ทำให้กั
 ผู้ประพันธ์แหล่ ต้องเลือกสรรถ้อยคำมาใช้ และเลือกใส่ทำนองให้เหมาะสม เพื่อไ้จะไ้ร้อง
 ถายทอดออกไปอย่างไพเราะ เมื่อจะจบแหล่เรื่องหนึ่งหรือส่าหนึ่ง จะลงท้ายด้วยคำว่า "นั่นแล"
 หรือ "นั่นแหล่" ซึ่งกำลังทำนองเอง ทำให้เรียกชื่อกันว่า "แหล่" ลักษณะถึงกล่าวนี้ย่อมแสดงไ้
 เห็นว่า แหล่เป็นวรรณกรรมที่มีศิลปะ ควรไ้ความสนใจไม่น้อยไปกว่าวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทอื่น

¹ สุมาลย์ เรืองเดช เพลงพื้นเมืองจากหนองหาน จังหวัดกาฬสินธุ์ หน้า 225

² กิ่งแก้ว อัครากร วรรณกรรมจากบ้านใน หน้า 16

³ สุมาลย์ เรืองเดช อ.ก. หน้า 227

ด้วยความสนใจอันเนื่องมาจากความสำคัญและคุณค่าบางส่วนของแต่ละองค์การหนึ่ง
กับความเสียสละที่บรรณกรรมประเภทนี้จะเลื่อนลอยไปกับกาลเวลาอีกประการหนึ่ง ทำให้ผู้วิจัย
ตกลงใจที่จะศึกษารวบรวมแหล่งในท้องถิ่น ซึ่งยังได้รับความนิยมแพร่หลาย และเป็นถิ่นที่ผู้วิจัย
มีความคุ้นเคยใกล้ชิดมาก แหล่งนั้นคือ แหล่งอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี โดยมีมุ่งหมาย
เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ถึงลักษณะและบทบาทที่มีต่อท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นประการสำคัญ การศึกษา
รวบรวมบรรณกรรมประเภทเดียวกันอย่างเข้มข้นในครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าจะเป็นประโยชน์อย่างมาก
ที่สำคัญข้อหนึ่งก็คือ เป็นการช่วยอนุรักษ์และเผยแพร่บรรณกรรมท้องถิ่น อันเป็นมรดกส่วนหนึ่งของ
ของวัฒนธรรมไทย นอกเหนือจากที่ได้มีผู้ศึกษารวบรวมไว้มากแล้ว

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แหล่ง ในด้านเนื้อหา รูปแบบ และการใช้ภาษา
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของแหล่ง ในท้องถิ่นอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี
3. เพื่อจำแนกแหล่งที่รวบรวมได้ตามโอกาสที่ใช้ เนื้อหา และทำนอง

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ช่วยให้เข้าใจถึงลักษณะของแหล่งชนิดต่าง ๆ ในด้านเนื้อหา รูปแบบ และ
การใช้ภาษา
2. ช่วยให้เห็นบทบาทของแหล่งที่มีต่อประเพณีและวิถีชีวิตของชาวอำเภอพานทอง
จังหวัดชลบุรี
3. ช่วยรักษารวบรวมพันธุภาพประเภทแหล่งของชาวอำเภอพานทองไว้ ด้วยการ
บันทึกเสียง แล้วถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. แหล่งจากอำเภอพานทองที่รวบรวมไว้ในปฏิญานพนธฉบับนี้ เป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดทางมุขปาฐะเท่านั้น
2. วิทยากรซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาค้นคว้า ล้วนเป็น "หมอขวัญ" จำนวน 21 คน นิยมถ่ายทอดแหล่งในประเพณีการทำขวัญทั้งสิ้น ย่อมถือว่าเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สมบูรณ์แทนชาวอำเภอพานทองได้
3. ข้อมูลที่รวบรวมมานี้ ได้มาโดยการบันทึกเสียงจากปากคำของวิทยากร ส่วนการถ่ายทอดข้อมูลออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ได้ถ่ายทอดออกมาแล้วจนเป็นตัวอักษรตามแบบของภาษากลาง โดยไม่คำนึงถึงความเพี้ยนแปร่งของสำเนียงที่เป็นไปตามทำนองของวรรณกรรมและเสียงพูดของวิทยากร
4. แหล่งที่รวบรวมมาได้นี้ ในกรณีที่เป็นแหล่งเรื่องเดียวกัน อาจจะมีรายละเอียดแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การถ่ายทอดของวิทยากรแต่ละคน ฉะนั้นย่อมถือว่าเป็นแหล่งคนละสำนวนกัน
5. ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ ระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม 2521 และเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม 2522 เท่านั้น ดังนั้นข้อมูลที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ หรือจะไม่มี ในระยะเวลาหลังจากนี้ ย่อมจะแตกต่างจากข้อมูลในปฏิญานพนธฉบับนี้ได้

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

วรรณกรรม หมายถึง แหล่งซึ่งหมอขวัญใช้ในงานทำขวัญ ได้แก่ งานทำขวัญลูก และทำขวัญนาค

หมอขวัญ หมายถึง บุรุษแหล่งในพิธีทำขวัญโอกาสต่าง ๆ เช่น พิธีทำขวัญลูก พิธีทำขวัญนาค

แหล่งขวัญ หมายถึง บทร้องที่ใช้ร้องทำพิธีทำขวัญโดยตรง เช่น แหล่งขวัญลูก แหล่งสอนพ่อนาค แหล่งบายศรี ฯ

แหล่งนอก หมายถึง บทร้องที่ใช้รองนอกพิธีทำขวัญ เพื่อสร้างความครึกครื้นให้แก่
งานทำขวัญเพิ่มมากยิ่งขึ้น เช่น แหล่งประวัติพระพุทธเจ้า แหล่งนิทาน แหล่งคติ ฯ

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

1.1 ข้อมูลที่เป็นข้อมูลแบบปฐมภูมิ ได้จากการสัมภาษณ์วิทยากรจำนวน 21 คน
ซึ่งล้วนเป็นผู้มีภูมิลำเนาอยู่ในท้องที่อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรีทั้งสิ้น

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ คือ บรรดาข้อมูลอื่น ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับท้องที่
ประวัติ แผนภูมิ สถิติต่าง ๆ และเอกสารอื่น ๆ ที่ใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้า ได้จาก
แหล่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ที่ว่าการอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี

ศาลากลางจังหวัดชลบุรี

หอสมุดแห่งชาติ

หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ห้องสมุดองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ห้องสมุดประชาชน จังหวัดชลบุรี

ห้องสมุดวิทยาลัยครูสวนกุหลาบ

หอสมุดคุรุสภา

แผนกวัฒนธรรมวิทยา กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ใช้เครื่องบันทึกเสียงและแถบบันทึก

เสียง (Tape C - 60) จำนวน 20 ม้วน บันทึกข้อมูลที่เป็นแหล่งจากวิทยากร

3. วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูล

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

3.1.1 ขั้นแรก : ขั้นสำรวจและศึกษาค้นคว้าตามสมควรในคำบลต่าง ๆ ออกสำรวจและศึกษาค้นคว้าตามสมควรในคำบลต่าง ๆ เพื่อให้เป็นวิทยากร โดยได้สร้าง ภาระสัมพันธและชี้แจงให้เกิดความเข้าใจอันดีถึงจุดหมายในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1.2 ขั้นเก็บข้อมูล ออกเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์จากปากคำ ของวิทยากร ได้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ ประสบการณ์ในการถ่ายทอด และข้อคิดเห็น ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันแหล่งของวิทยากรควมการจกบันทึก ส่วนแหล่งเรื่องต่าง ๆ ที่วิทยากรร้อง เข้าทำนองนั้น ได้บันทึกไว้ด้วยเครื่องบันทึกเสียง

3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ข้อมูลอื่น ๆ ที่ไม่ใช่แหล่ง เช่น ความรู้เกี่ยวกับท้องที่ ประวัติ แผนภูมิ สถิติ และเอกสารที่ใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้า ได้รวบรวมจากเอกสารและ หนังสือพิมพ์เรียบเรียงไว้ก่อนแล้ว โดยการค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ 10 แหล่ง ก็ได้ กลาวแล้วข้างตน

การจัดกระทำกับข้อมูล

ในการศึกษารังนี้ จะวิเคราะห์ข้อมูล จัดกระทำและนำเสนอผลแบบพรรณนาวิเคราะห์ ด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ถอดข้อมูลของวิทยากรจากแถบบันทึกเสียงโดยละเอียดทุกถ้อยคำ ออกเป็นตัวอักษร ตามแบบของภาษากลาง
2. แยกแยกข้อมูลเกี่ยวกับพื้นภูมิทั่ว ๆ ไป ของอำเภอฟานทองและจังหวัดชลบุรี เพื่อ ประโยชน์ในการวิเคราะห์บทบาทของแหล่งที่มีอิทธิพลของชาวอำเภอฟานทอง จังหวัดชลบุรี
3. จำแนกแหล่งตามโอกาสที่ใช้ เนื้อหาและทำนอง
4. วิเคราะห์ให้เห็นถึงเนื้อหา รูปแบบและการใช้ภาษา
5. ชี้แจงถึงบทบาทของแหล่งในท้องถิ่นอำเภอฟานทอง จังหวัดชลบุรี

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทแหล่ มีผู้สนใจศึกษารวบรวมไว้บ้าง การศึกษาที่ผ่านไปเป็นการศึกษารวมไปกับการวรรณกรรมประเภทอื่น และเป็นการศึกษาเพียงบางด้านเท่านั้น เอกสารและงานวิจัยที่กล่าวถึงเรื่องของแหล่ไว้โดยเฉพาะจึงมีน้อยมาก เท่าที่มีการศึกษารวบรวมไว้มีดังนี้

กิ่งแก้ว อัครถากร¹ ได้ศึกษารวบรวมวรรณกรรมหลายประเภทจากหมู่บ้านใน ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี พร้อมทั้งแหล่ขวัญเอาไว้อ และให้คำจำกัดความ "แหล่ขวัญ" ไว้ว่า หมายถึงพร้องซึ่งหมอขวัญใช้ในงานต่าง ๆ เช่น ในงานทำขวัญนาค ทำขวัญกรู้นพิธิโกนจุก เป็นต้น แหล่ที่รวบรวมได้มีอยู่มากมายหลายบท แสดงประวัติบ้าง คำสอนบ้าง ตลอดจนเนื้อหาให้เกิดความสนุกสนานบ้าง ฉะนั้นแหล่จึงแบ่งเป็นชนิดย่อย ๆ ได้หลายชนิด คือ แหล่ประวัติพระพุทธเจ้า แหล่ประวัติพระโพธิสัตว์ แหล่ประวัตินักบวช แหล่ประวัติกษัตริย์ แหล่ประวัติเทวดากรรม แหล่กลก แหล่ในพิธีเกี่ยวกับพราหมณ์ และแหล่ในพิธีเกี่ยวกับพุทธศาสนา ผลจากการศึกษาพบว่า เมื่อประชาชนฟังแหล่ ย่อมได้ทราบมาตฐานในการครองชีวิตว่า ควรมีคุณธรรมอะไรเป็นแบบฉบับ หรือว่าการกระทำใหนนำไปสู่ผลเช่นใด

แผนกภาษาไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา² ได้สำรวจคติชาวบ้านจากอำเภอสติงพระ และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา รวบรวมเพลงกล่อมเด็ก นิทานพื้นเมือง บทกลอนสำหรับเด็ก ความเชื่อ ประเพณีต่าง ๆ สำนวนภาษาและการละเล่นพื้นเมือง โดยที่ยังไม่ได้ศึกษาวิเคราะห์ให้ละเอียดลึกซึ้ง ข้อมูลส่วนหนึ่งที่รวบรวมไว้ก็คือ บททำขวัญและแหล่ บททำขวัญได้แก่ บททำขวัญบ่าวสาว ทำขวัญข้าว ทำขวัญเด็กและทำขวัญนาค ส่วนแหล่รวบรวมได้ 4 เรื่องด้วยกันคือ แหล่ชูชก แหล่มหาชาติ แหล่ยานนาวา และแหล่พระรถ โดยที่คำพูดต่าง ๆ ตลอดจนภาษาที่ใช้ยังคงไว้ตามสำเนียงเดิมทุกประการ

¹กิ่งแก้ว อัครถากร วรรณกรรมจากบ้านใน 444 หน้า

²วิทยาลัยวิชาการศึกษา สงขลา แผนกภาษาไทย คติชาวบ้าน อำเภอสติงพระ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา 172 หน้า

ประจักษ์ สายแสง¹ ได้ศึกษารวบรวมวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ จากคำบลศรีศิริมาศ จังหวัดสุโขทัย พร้อมทั้งแหล่งมรดกต่าง ๆ เอาไว้ แหล่งที่รวบรวมได้คือ แหล่งอภิปรัชญา แหล่งจริยธรรม แหล่งเบ็ดเตล็ด แหล่งจากวรรณคดีและนิทานทรงเครื่อง แหล่งขวัญและแหล่งประวัติ จากการศึกษาพบว่า แหล่งเป็นวรรณกรรมซึ่งประกอบด้วยคติธรรมนานาประการ ถายทอดด้วยท่วงทำนองอันไพเราะ จึงจัดว่าเป็นวรรณกรรมพื้นเมืองอันมีศิลปะสูง เป็นที่นิยมติดตามอ่าน ชำนาญ แหล่งมีหลายรส หลายสาระ บางเรื่องกล่าวถึงวิถีชีวิตในแง่คนกำเนิก ภูมิธรรมชาติ และความเป็นไป จึงแสดงอภิปรัชญาตามความเชื่อทางศาสนาพุทธ บางเรื่อง เป็นแหล่งทางจริยธรรม มุ่งเสนอแนวปฏิบัติในทางความดี นอกจากนั้นยังมีแหล่งอีกหลายเรื่องที่มีแสดงประวัติให้คติสอนใจ ให้ความสนุกสนาน และเกิดอารมณ์ตลกขบขัน

สุมาลย์ เรื่องเลข² ได้ศึกษารวบรวมเพลงพื้นเมืองต่าง ๆ จากคำบลหมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งรวมถึงบททำขวัญและบทเพลงเข้าไว้ด้วย บททำขวัญที่รวบรวมได้ คือ บททำขวัญนาคและบททำขวัญลูก ผู้ศึกษาได้อภิปรายข้อคิดเห็นว่าบททำขวัญนาคได้แสดงถึงสิ่งที่มนุษย์ยึดเป็นคุณธรรม คือ ศาสนา การเคารพบิดามารดา และแสดงอันประสงค์ของการบวช เป็นการปูพื้นฐานจิตใจของผู้ที่จะบวช ทั้งยังก่อให้เกิดความปิติยินดีแก่บิดามารดาอีกด้วย บททำขวัญนาคบางบทจากหมทวนมีส่วนคล้ายคลึงกับแหล่งที่รวบรวมจากหมบ้านใน จังหวัดชลบุรี จากอำเภอสังขละบุรีและระโนด จังหวัดสงขลา และจากคำบลศรีศิริมาศ จังหวัดสุโขทัย สำหรับบททำขวัญลูกเป็นการปลูกฝังคุณธรรม ความประณีตให้เกิดขึ้นในจิตใจของเด็กซึ่งเริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มสาว มีใจความไม่พิสดารเท่าบททำขวัญนาค ส่วนบทเพลงที่รวบรวมได้ยังมี แหล่งพุทธประวัติ แหล่งอภิปรัชญาและแหล่งจริยธรรมนั้น ล้วนเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรมทางศาสนาทั้งสิ้น จึงสะท้อนให้เห็นความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทย การฟังเพลงจึงได้รับความบันเทิงไปพร้อม ๆ กับรู้ข้อธรรมะทางศาสนา ในการศึกษาบทเพลงนี้ ยังได้พบว่า แหล่งบางตอนมีส่วนที่ไปตรงและคล้ายคลึงกับแหล่งจากหมบ้านใน จังหวัดชลบุรี และแหล่งจากคำบลศรีศิริมาศ จังหวัดสุโขทัย

¹ประจักษ์ สายแสง วรรณกรรมจากคำบลศรีศิริมาศ จังหวัดสุโขทัย 229 หน้า

²สุมาลย์ เรื่องเลข เพลงพื้นเมืองจากหมทวน จังหวัดกาญจนบุรี 236 หน้า

ไม่ว่าจากตำราหรืองานวิจัยข้างต้นจะได้ศึกษารวบรวม แผลขวัญ บททำขวัญ แผลหรือบทแผลไว้ก็ตาม วรรณกรรมเหล่านี้ก็มีลักษณะที่แท้จริงเป็นอย่างเดียวกัน คือ เป็น "แผล" เพียงแต่อาจจะเรียกต่างกันและใช้ในโอกาสที่แตกต่างกันไปบ้างเท่านั้น การศึกษารวบรวมดังกล่าวแม้จะมีเป็นจำนวนน้อย แต่ก็ให้ประโยชน์ คือ ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงลักษณะและคุณค่าทั่ว ๆ ไปของแผลไค้พิพสมถรร อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษารวบรวมและวิเคราะห์แผลอย่างลึกซึ้งซึ่งจะได้กระทำต่อไป

พันธุ์ไม้โดยทั่วไปเกี่ยวกับท้องถิ่นและวิทยาการ

จังหวัดชลบุรี

1. สภาพทางภูมิศาสตร์

1.1 ที่ตั้งและขนาด จังหวัดชลบุรีตั้งอยู่ในภาคตะวันออกตอนล่างของประเทศไทย โดยตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลทางทิศตะวันออกของอ่าวไทย ประมาณเส้นรุ้งที่ 13 องศาเหนือและเส้นแวง ที่ 100 องศาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 85 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 4,507 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,816,875 ไร่ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 12.32 ของเนื้อที่ภาค ตะวันออกหรือเท่ากับร้อยละ 0.87 ของเนื้อที่ของประเทศไทย¹

1.2 อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอบางปะกงและอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา
ทิศใต้ ติดต่อกับอ่าวไทยและกิ่งอำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง
ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอมะสาธิต จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง และอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี
ทิศตะวันตก ติดต่อกับอ่าวไทย

2. ลักษณะภูมิประเทศ ตอนกลางของจังหวัดเป็นภูเขาทอดเป็นแนวยาวจากทิศ ตะวันตกเฉียงเหนือไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตอนเหนือที่เป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ เหมาะแก่ การกสิกรรม บริเวณนี้คือแหล่งปลูกข้าวของจังหวัด ทางทิศตะวันออกและทิศใต้แต่เดิมเป็นป่า เขา พื้นที่ลุ่ม ก่อน แทบสิ้นราษฎรได้ถางปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลังและอ้อย บางส่วน ทำนาและเป็นสถานที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ ป่าสงวนก็อยู่ในบริเวณนี้เช่นกัน แต่อยู่ลึกเข้าไปจนสุด

¹สำนักงานจังหวัดชลบุรี เอกสารประกอบการบรรยายสรุป เรื่องโครงการพัฒนาที่
ดำเนินการโดยใช้จ่ายเงินอุดหนุนตามแผนพัฒนาจังหวัด พ.ศ. 2522 จังหวัดชลบุรี หน้า 1 - 2

เขตก้านตะวันออก ส่วนทางเขตก้านตก ซึ่งติดกับฝั่งทะเลโดยตลอดนั้น ประกอบด้วยชายหาดสวยงามหลายแห่ง เช่น บางแสน พัทยา ฯ และมีเกาะต่าง ๆ อยู่ในเขตจังหวัดอีก 46 เกาะ เกาะที่สำคัญคือ เกาะสีชัง เกาะลันตา เกาะคราม เกาะพระ เป็นต้น บริเวณนั้นนอกจากจะเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจแล้ว ยังเป็นแหล่งทรัพยากรทางทะเลที่สำคัญอีกด้วย จากสภาพภูมิประเทศดังกล่าว ทำให้ชลบุรีเป็นทั้งเมืองภาคอากาศ เมืองแห่งการเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ซึ่งนับได้ว่า เป็นจังหวัดที่มีความสำคัญมากที่สุดจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออก

3. สภาพพื้นฟ้าอากาศและฤดูกาล จังหวัดชลบุรีมีภูมิอากาศประเภทฝนชุกสลับกับแห้งแล้ง การที่จังหวัดตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลด้านตะวันออก ทำให้ได้รับลมทะเลอยู่เสมอ ในฤดูหนาวอากาศไม่คอยแห้งแล้งมากนัก จะมีอากาศหนาวจัดในเดือนธันวาคม ฝนตกหนักในเดือนกันยายน ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยประมาณ 1,200 - 2,000 มิลลิเมตรต่อปี ท้องที่ต่าง ๆ ของจังหวัดมีปริมาณฝนตกแตกต่างกัน บริเวณใกล้ภูเขาจะมีฝนตกมากกว่าบริเวณใกล้ชายทะเล อุณหภูมิของจังหวัดอยู่ในระดับปานกลางระหว่าง 23.7 - 32.1 องศาเซลเซียส¹

สำนักงานเกษตรจังหวัดชลบุรี² ได้แบ่งฤดูกาลของจังหวัดชลบุรีตามลักษณะลมฟ้าอากาศเมื่อถือตามระบบลมประจำถิ่น ดังนี้

1. ฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างเดือนพฤศจิกายน - กุมภาพันธ์ เป็นฤดูหนาว จะหนาวมากในเดือนธันวาคม - มกราคม
2. ฤดูเปลี่ยนมรสุมครั้งแรกระหว่างเดือนมีนาคม - พฤษภาคม เป็นฤดูร้อน จะมีอากาศร้อนเหมือนกรุงเทพฯ เดือนที่ร้อนจัดคือระหว่างเดือนมีนาคม - เมษายน
3. ฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างเดือนมิถุนายน - กันยายน เป็นฤดูฝน
4. ฤดูเปลี่ยนมรสุมครั้งที่สอง เดือนตุลาคม อากาศแปรปรวน จะมีอากาศเย็นฝ่ายเหนือพัดผ่านเป็นครั้งคราว

¹สำนักงานจังหวัดชลบุรี เอกสารประกอบการบรรยายสรุป เรื่องโครงการพัฒนาที่ดำเนินการโดยใช้เงินอุดหนุนตามแผนพัฒนาจังหวัด พ.ศ. 2522 จังหวัดชลบุรี หน้า 2

²สำนักงานเกษตร จังหวัดชลบุรี งานส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานเกษตรจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2520 - 2521 หน้า 2

4. การปกครอง สำนักงานจังหวัดชลบุรี ได้แบ่งส่วนการปกครองของจังหวัดชลบุรี ออกเป็นสองส่วนดังนี้

4.1 การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น 7 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ 81 ตำบล 589 หมู่บ้าน

4.2 การปกครองส่วนท้องถิ่น มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล 3 แห่ง สุขาภิบาล 16 แห่ง และเมืองพัทยา 1 แห่ง

ตาราง 1 การแบ่งเขตการปกครองของจังหวัดชลบุรี

อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล	สุขาภิบาล
เมืองชลบุรี	18	137	1 เมือง	3
พนัสนิคม	21	178	1 เมือง	1
ศรีราชา	7	39	1 ตำบล	2
พานทอง	11	74	—	2
บ้านฉาง	7	44	—	2
บางละมุง	8	66	—	3
สัตหีบ	2	18	—	1
กิ่งอำเภอเกาะสีชัง	1	6	—	1
กิ่งอำเภอหนองใหญ่	3	14	—	1
กิ่งอำเภอบ่อทอง	3	13	—	—
รวม	81	589	2 เมือง 1 ตำบล	16

สำนักงานจังหวัดชลบุรี เอกสารประกอบการบรรยายสรุป เรื่องโครงการพัฒนา
ที่ดำเนินการโดยใช้รายเงินอุดหนุนตามแผนพัฒนาจังหวัด พ.ศ. 2522 จังหวัดชลบุรี หน้า 2

การแบ่งส่วนการปกครองของจังหวัดชลบุรีที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น มีราชการบริหารส่วนท้องถิ่นรูปแบบใหม่ซึ่งยังไม่เป็นที่รู้จักกันมากนัก และมีได้แสดงไว้ในตาราง 1 คือ เมืองพัทยา เมืองพัทยาได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2521 จากการยุบเลิก สุขาภิบาลนาเกลือ ในท้องที่อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี โดยมีจุดประสงค์เพื่อปรับปรุงการบริหารงานและพัฒนา ระบบการปกครอง ตลอดจนส่งเสริมกิจการการท่องเที่ยวของท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น¹

เมืองพัทยาประกอบด้วยสภาเมืองพัทยาและปลัดเมืองพัทยา โดยสภาเมืองพัทยาปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกับสภาท้องถิ่นอื่น คือ ทำหน้าที่นิติบัญญัติของท้องถิ่นและความคุมการบริหารงานของ ปลัดเมืองพัทยา ซึ่งสภาเมืองพัทยาย้ายมาเพื่อบริหารงาน การบริหารเมืองจึงเป็นอำนาจหน้าที่ของปลัดเมืองแต่เพียงผู้เดียว เมืองพัทยาเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ขึ้นต่อกระทรวงมหาดไทย โดยให้ญวราชการจังหวัดชลบุรี มีอำนาจควบคุมดูแลการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนของราชการ ทั้งให้เป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล²

5. ประชากร เชื้อชาติ และศาสนา สถิติจำนวนประชากรของจังหวัดชลบุรี จากทะเบียนราษฎร เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2522 มีจำนวนทั้งสิ้น 701,999 คน แยกเป็น ชาย 367,665 คน และหญิง 333,834 คน จำนวนครอบครัว 106,871 ครอบครัว และมีบ้านจำนวน 98,815 หลัง ถ้าคิดตามสถิติประชากรเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2521 แล้ว จังหวัดชลบุรี จะมีความหนาแน่นของประชากรประมาณ 155 คน ต่อ 1 ตารางกิโลเมตร³

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดชลบุรี มีสัญชาติไทยอย่างเป็นทางการ ส่วนคนต่างด้าว สัญชาติอื่น ๆ มีเข้ามาปะปนอยู่บ้าง ทั้งสถิติเมื่อปลายปี พ.ศ. 2521 ของกองกำกับการตำรวจภูธร จังหวัดชลบุรี⁴ ในตารางต่อไปนี้

¹แผนกนโยบายและแผน สำนักปลัดเมืองพัทยา เมืองพัทยา 2522 หน้า 1

²ก. หน้า 2 - 9

³สำนักงานจังหวัดชลบุรี เอกสารประกอบการบรรยายสรุป เรื่องโครงการพัฒนา ที่ดำเนินการโดยใช้เงินอุดหนุนตามแผนพัฒนาจังหวัด พ.ศ. 2522 จังหวัดชลบุรี หน้า 2

⁴กองกำกับการตำรวจภูธร จังหวัดชลบุรี บัญชีแสดงจำนวนคนต่างด้าว สัญชาติต่าง ๆ ที่อยู่ในราชอาณาจักรไทย ของจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2521

ตาราง 2 จำนวนคนต่างด้าวสัญชาติต่าง ๆ ในจังหวัดชลบุรี

อันดับที่	สัญชาติ	เพศ		รวม
		ชาย	หญิง	
1	จีน	5,593	2,492	8,085
2	อเมริกา	12	7	19
3	อินเดีย	36	4	40
4	โปรตุเกส	8	2	10
5	ปากีสถาน	8	2	10
6	อังกฤษ	3	1	4
7	มาเลเซีย	4	1	5
8	ญวน	1	1	2
9	ฟิลิปปินส์	1	—	1
10	ฮอลันดา	—	1	1
11	เกาหลี	—	1	1
12	อินโดนีเซีย	1	—	1
13	เคนมาร์ก	1	—	1
	รวม	5,668	2,512	8,180

จากตาราง 2 แสดงให้เห็นว่าคนต่างด้าวสัญชาติจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดชลบุรี มีจำนวนมากกว่าคนต่างด้าวสัญชาติอื่น ๆ รองลงมาก็เป็นสัญชาติอินเดีย อเมริกา โปรตุเกส ปากีสถาน มาเลเซีย อังกฤษ และอื่น ๆ ตามลำดับ

การที่คนต่างด้าวหลายสัญชาติเข้ามาอยู่ในจังหวัดชลบุรีนั้น คงเนื่องมาจากชลบุรีเป็น เมืองแห่งการเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และการพาณิชย์กรรม จึงสนใจเข้ามาประกอบ ธุรกิจด้านต่าง ๆ กันมาก โดยเฉพาะกลุ่มคนจีนซึ่งไม่ว่าจะเป็นคนต่างด้าวสัญชาติจีน หรือมี สัญชาติไทยอย่างเป็นทางการแล้วก็ตาม สถาบันวิจัยสังคม พุทธศาสตร์มหาวิทยาลัย กล่าวว่า

เป็นกลุ่มชาติพันธุ์* สำคัญที่มากที่สุดในจังหวัดชลบุรี ซึ่งมีอิทธิพลทางวัฒนธรรมมาก โดยเฉพาะในด้านการลงทุน¹

ประชากรของจังหวัดชลบุรีส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีนับถือศาสนาอื่นบ้าง เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาขงจื้อ และศาสนาอิสลาม พฤติกรรมของประชากรและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับจังหวัดอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง คือ มีนิสัยสุภาพ รักความสงบ เรียบร้อย รักหมู่คณะ มีความสนใจในการศึกษาโดยทั่วไป นอกจากนั้นประชากรยังมีลักษณะที่อีกส่วนหนึ่งคือ ยอมรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทั้งในด้านการเกษตรและการอุตสาหกรรม เป็นผลให้เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีความสนใจในงานอาชีพ มีงานทำ และมีรายได้ที่พอสมควร

6. ทรัพยากรธรรมชาติ

สัตว์ มีสัตว์น้ำ อันได้แก่ ปลา กุ้ง หอย เป็นทรัพยากรทางทะเลซึ่งเป็นที่อาหารและสินค้า ส่วนสัตว์ป่ามีหลายชนิด เช่น หมูป่า กวาง ช้าง เสือ ลิง ชนี ฯ สัตว์เหล่านี้เป็นสัตว์ที่มีอยู่ในป่าลึกและในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสงวนแห่งชาติ

ป่าไม้ มีไม้ต่าง ๆ หลายชนิด เช่น ไม้เต็งรัง ไม้ตะเคียน ไม้แดง ไม้ตะแบก ฯลฯ ไม้เหล่านี้มีมากในป่าหลายป่า โดยเฉพาะในป่าซึ่งได้ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2507 มีทั้งหมด 7 ป่าด้วยกัน ป่าสำคัญคือป่าเขาเขียว ป่าจันทัง เป็นวนอุทยานแห่งชาติ เป็นศูนย์ศึกษาธรรมชาติและขยายพันธุ์สัตว์ป่า มีเขตสัตว์ป่าและที่พักผ่อนหย่อนใจ ส่วนอีก 6 ป่าคือ ป่าบางละมุง ป่าแดงและป่าชุมชุมกลาง ป่าเขาญะรมีและบ่อทอง ป่าคลองตะเคียน ป่าเขาขมิ้น และป่าเขาพุ

ดินและแหล่งน้ำ ดินของจังหวัดทั้งในที่ราบลุ่มและที่ค่อนข้างใหญ่เป็นดินดี มีอาหารพืช ส่วนแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ น้ำฝน น้ำบาดาล แม่น้ำบางปะกง ลำคลองต่าง ๆ ทรัพยากรทั้งสองชนิดนี้ช่วยให้ราษฎรประกอบอาชีพทางการเกษตรได้มาก

*หมายถึง กลุ่มชนที่มีเชื้อสาย

¹ อมรา พงศ์พิชญ์ และคนอื่น ๆ การพัฒนาทรัพยากรคนและสถาบันในเขตชลบุรี

สินแร่ จากการสำรวจทองที่ชลบุรีบางส่วนได้พบว่า มีแหล่งแร่ทองคำ แม่งกานีส เหล็ก พลวง และสินแร่อื่น ๆ ด้วย¹

ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นปัจจัยส่งเสริมให้จังหวัด ชลบุรีมีวิวัฒนาการทางอุตสาหกรรมมากกว่าในจังหวัดอื่น²

7. การอาชีพ ในเรื่องการอาชีพสำคัญของประชาชนจังหวัดชลบุรีนั้น อมรา พงศาพิชญ์³ ได้กล่าวไว้ว่า จังหวัดชลบุรีมีลักษณะการเลี้ยงชีพหลายแบบ การประมงเป็นอาชีพสำคัญ เพราะอยู่ ติดกับชายทะเล ในขณะที่เกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศและลักษณะภูมิประเทศก็ส่งเสริมให้เกิดการ เกษตรกรรมประเภทต่าง ๆ ซึ่งส่งผลให้จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมจังหวัด หนึ่งในประเทศไทย จากคำกล่าวข้างต้นและสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน อาจแบ่งแยกอาชีพ สำคัญของชาวชลบุรีได้ดังต่อไปนี้

7.1 การเกษตรกรรม

7.1.1 การเพาะปลูก เนื่องจากจังหวัดชลบุรีมีสภาพพื้นที่ดินเป็นที่ราบ กว้างขวาง ส่วนมากเป็นดินร่วนปนทราย เป็นดินที่มีอาหารพืชเหมาะแก่การปลูกพืชได้หลายชนิด ทั้งยังมีแหล่งน้ำ อันได้แก่ น้ำฝน น้ำบาดาล แม่น้ำ ลำคลอง เขื่อนและอ่างเก็บน้ำ เป็น ส่วนช่วยสำคัญ ราษฎรจึงยึดการเพาะปลูกเป็นอาชีพสำคัญ โดยมีเนื้อที่ใช้เพาะปลูกมากถึง 1,692,770 ไร่⁴ แบ่งปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ดังนี้

¹สำนักงานจังหวัดชลบุรี เอกสารประกอบการบรรยายสรุป เรื่องโครงการพัฒนา ที่ดำเนินการโดยใช้จ่ายเงินอุดหนุนตามแผนพัฒนาจังหวัด พ.ศ. 2522 จังหวัดชลบุรี หน้า 3

²อมรา พงศาพิชญ์ "สิ่งแวดล้อม การพัฒนาอุตสาหกรรม และการขยายเมืองชลบุรี" สังคมศาสตร์ 2 : 36 - 53 เมษายน 2518

³ค.

⁴สำนักงานเกษตรจังหวัดชลบุรี งานส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานเกษตรจังหวัด ชลบุรี พ.ศ. 2520 - 2521 หน้า 3

ข้าว 312,320 ไร่

พืชไร่ ได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสง สับปะรด ข้าวโพด
ถั่วเขียว มันเทศ ถั่วเหลือง แตงโม ข้าวไร่ ละหุ่ง ยาสูบ งา ฯลฯ 1,045,593 ไร่
ไม้ผลและไม้ยืนต้น ได้แก่ มะม่วง มะพร้าว ส้มเขียวหวาน
ทุเรียน น้อยหน่า ละมุด กล้วย มะละกอ หนุ่ย เงาะ ส้มโอ ทุเรียน ทุเรียน มะขาม
มังคุด และอื่น ๆ 330,395 ไร่

พืชผักต่าง ๆ ได้แก่ กะหล่ำปลี ผักกาดหัว กระบี่ ชিং ต้นหอม
ผักชี หัวหอมเล็ก พริก มะเขือเทศ ถั่วงอกยาว ถั่วงอกเตา และอื่น ๆ 4,462 ไร่ ผัก
ต่าง ๆ ยังคงสามารถปลูกสามารถเก็บขายได้ตามฤดูกาลตลอดทั้งปี

จากการสำรวจพื้นที่เพาะปลูกในภาคตะวันออกพบว่า "ชลบุรีเป็น
จังหวัดที่มีการเพาะปลูกพืชไร่และผักผลไม้มากที่สุดในภาคตะวันออก"¹ ผลผลิตที่ได้รับจึงสูงตาม
ไปด้วย เช่น มันสำปะหลัง มีปริมาณปลูกมากที่สุดในประเทศ ทำรายได้ให้จังหวัดมากกว่าพืช
ชนิดอื่น จากสถิติการปลูกพืชและผลผลิตพืชของจังหวัดชลบุรีในปี พ.ศ. 2520² มันสำปะหลังให้
รายได้มีมูลค่าถึง 773 ล้านบาท รองลงมาได้แก่ อ้อย สับปะรด ไม้ผลและไม้ยืนต้น ข้าว
มะพร้าว ถั่วลิสง และพืชผัก ตามลำดับ

ในเรื่องการส่งเสริมการเพาะปลูกพืชผลต่าง ๆ ตลอดจนการทำนา
ของราษฎรให้เกิดผลดีนั้น ทางจังหวัดได้พยายามขยายเนื้อที่เพาะปลูกและดำเนินการส่งเสริม
การเกษตร ให้ราษฎรได้รับความรู้ด้านการเกษตรและการเพิ่มผลผลิตเป็นอย่างดี งานสำคัญก็
มีการส่งเสริมข้าว งานส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ งานพัฒนาสังคมเกษตรกรรม เป็นต้น

7.1.2 การเลี้ยงสัตว์ สัตว์ที่เลี้ยงกันมากซึ่งเป็นอาหารอย่างเพียงพอ
แก่ประชาชนและเป็นสินค้าออกของจังหวัดที่ทำรายได้มาก คือ เป็ด ไก่ และสุกร นอกจากนี้
ยังมีการเลี้ยงโค กระบือ ซึ่งมักเลี้ยงกันมากในเขตที่มีการทำนาอีกด้วย ส่วนการเลี้ยงสัตว์น้ำ
ก็มี การเลี้ยงหอยนางรม หอยกะพง และหอยแมลงภู่ ซึ่งทางจังหวัดให้การส่งเสริมเป็นอย่างดี

¹อมรา พงศาพิชญ์ และคนอื่น ๆ การพัฒนาทรัพยากรคนและสถาบันในเขตชลบุรี หน้า 14

²สำนักงานเกษตร จังหวัดชลบุรี งานส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานเกษตรจังหวัด
ชลบุรี พ.ศ. 2520 - 2521 หน้า 13

7.2 การอุตสาหกรรม เนื่องจากราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ผลผลิตจากงานด้านเกษตรจึงถูกส่งไปยังโรงงานเพื่อแปรรูป โรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้ผลิตผลทางการเกษตรซึ่งมีจำนวนมาก ได้แก่ โรงงานสีข้าว โรงงานทำมันเส้น อัดมันเม็ด โรงงานทำแป้งมันสำปะหลัง โรงงานทำน้ำตาลทรายแดง น้ำตาลทรายขาว โรงงานทำอาหารและผลไม้กระป๋อง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่นำรายได้เข้าสู่จังหวัดได้แก่ โรงงานทำเครื่องปั้นดินเผา - อิฐ โรงงานเกี่ยวกับไม้ โรงงานทำน้ำตาล โรงงานผลิตอาหารสัตว์ โรงงานทำเส้นกวยเตี๋ยว โรงงานทำน้ำแข็ง โรงงานผลิตไม้ซีกไฟ โรงงานทำคอนกรีตบล็อก โรงงานพิมพ์สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โรงงานซ่อมอุปกรณ์ในการเกษตรกรรม โรงกลึง - เชื่อมโลหะ - ซ่อมเครื่องยนต์ โรงงานทำประตูหน้าต่างเหล็ก โรงงานสกัดน้ำมันพืช โรงงานกลึงลูกกรง - ก้านเครื่องมือจากไม้ โรงงานทำอุปกรณ์พลาสติก โรงงานทำปลาหมึกแห้งและอาหารจากทะเล โรงงานทำเฟอร์นิเจอร์ โรงงานมันค้าย - หอย้า โรงงานผลิตยารักษาโรค โรงงานครัว - บกกาแป โรงงานผลิต - จำหน่ายน้ำดื่มบริสุทธิ์ โรงงานทำปูนขาว และอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก

โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ดังกล่าว ล้วนเป็นโรงงานที่ได้จดทะเบียนไว้กับกระทรวงอุตสาหกรรมทั้งสิ้น และเป็นโรงงานที่ต้องใช้คนทำงานเป็นจำนวนมาก เมื่อได้รวบรวมข้อมูลจากอุตสาหกรรมจังหวัดชลบุรี ปี พ.ศ. 2521 ปรากฏว่า จังหวัดชลบุรีมีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ รวม 1,184 โรง¹ ซึ่งในจำนวนนี้เป็นโรงงานที่ใช้ผลิตผลทางการเกษตรมากกว่าโรงงานชนิดอื่น

จังหวัดชลบุรีนี้ว่าเป็นเมืองแห่งการอุตสาหกรรมซึ่งใช้วัตถุดิบที่ผลิตได้ภายในจังหวัดเกือบทั้งหมด และผลิตผลทางอุตสาหกรรมต่าง ๆ นอกจากใช้ภายในจังหวัดแล้ว ยังส่งเป็นสินค้าออกของจังหวัด บางชนิดส่งออกสู่ตลาดโลกอีกด้วย² การพัฒนาอุตสาหกรรมด้านต่าง ๆ จึง

¹สำนักงานเกษตรจังหวัดชลบุรี งานส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานเกษตรจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2520 - 2521 หน้า 9 - 11

²อมรา พงศาพิชญ์ และคนอื่น ๆ การพัฒนาทรัพยากรคนและสถาบันในเขตชลบุรี หน้า 134

"มีผลทำให้เกิดการพัฒนาภายในเขตเมืองชลบุรี ... เกิดการขยายเมือง ขยายกิจการต่าง ๆ และมีการเพิ่มของประชากร"¹

มีการอุตสาหกรรมเล็ก ๆ อีกส่วนหนึ่งซึ่งชาวชลบุรีบางกลุ่มถือว่าเป็นอาชีพคือ อุตสาหกรรมหลาย ๆ อย่างในครอบครัว เช่น การทำเครื่องจักสาน การทอเสื่อ ห่อผ้า การทำครก การทำไม้ทั้น และการประดิษฐ์เครื่องใช้ในครัวเรือนต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากอุตสาหกรรมหลักและอุตสาหกรรมครอบครัวต่าง ๆ ซึ่งนับเป็นอาชีพสำคัญแล้ว ยังมีอุตสาหกรรมที่ทำรายได้ให้แก่จังหวัดอีกอย่างหนึ่งคือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพราะชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศอยู่หลายแห่ง เช่น บางแสน พัทยา เกาะล้าน หาดนาแกลง ศรีราชา อ่าวสัทหีบ เป็นต้น ความก้าวหน้าในปัจจุบันของอุตสาหกรรมประเภทนี้ทำให้มีโรงแรมและสถานบริการต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย

7.3 การประมง อาชีพสำคัญอีกอย่างหนึ่งของชาวชลบุรีคือ ทำการประมง ราษฎรที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่งทะเลจะทำการประมงน้ำเค็ม "ที่ท่าท่ามาก มีการทำโป๊ะ และอวนจับปู หอย กุ้ง และปลาชนิดต่าง ๆ ปลาที่จับได้มากได้แก่ ปลาทู ปลาจาระเม็ด ปลากระพง ปลาอินทรี ปลากะตัง ปลาหมึก"² และยังมีการจับหอยที่เลี้ยงตามริมฝั่งทะเลอีกด้วย ซึ่งได้แก่ หอยนางรม หอยกระพง และหอยแมลงภู่ การประมงน้ำเค็มดังกล่าวนี้ให้สินค้าที่ทำรายได้ไปหลายล้านบาท นอกจากนี้ยังมีราษฎรทำการประมงน้ำจืดในบางท้องที่ซึ่งอยู่ห่างชายทะเลอีกด้วย แต่เป็นสินค้าและให้รายได้น้อยกว่าประมงน้ำเค็มมาก

7.4 การพาณิชย์กรรม ชลบุรีในปัจจุบันเป็นเมืองท่าที่สมบูรณ์ของอ่าวไทย เพราะเป็นเมืองแห่งการเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมที่สำคัญ ผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมทำให้ชลบุรีมีบทบาทสำคัญในทางการค้า "ชาวเมืองชลจึงเป็นพ่อค้าแม่ค้า"³ ซึ่ง

¹อมรา พงศาพิชญ์ "สิ่งแวดล้อม การพัฒนาอุตสาหกรรม และการขยายเมืองชลบุรี" สังคมศาสตร์ 2 : 36 - 53 เมษายน 2518

²เน้นหนา สิริโยธิน "จังหวัดชลบุรี" ใน ท่องเที่ยวไปในประเทศไทย หน้า 111

³ศรี อมาตยกุล เมืองทองของไทย หน้า 231

ค้าขายตั้งแต่สินค้าเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ สินค้าพื้นเมือง จนกระทั่งสินค้าสำคัญซึ่งมีจำนวนมาก การค้าที่สำคัญ เช่น การค้าน้ำมันเชื้อเพลิง ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง น้ำตาล น้ำปลา ไม้ซีกไฟ สินค้าจากทะเล ไข่เบ็ดไข่ไก่ เป็นต้น สินค้าเหล่านี้ส่งจำหน่ายไปทั่วประเทศและตลาดต่างประเทศ โดยเฉพาะสินค้าจากอ้อยและมันสำปะหลัง มีอิทธิพลต่อตลาดมากที่สุด เพราะเป็นที่มาของรายได้ที่สำคัญของประชาชนในจังหวัดชลบุรี

นอกจากมีการส่งสินค้าออกไปจำหน่ายแล้ว ยังมีการรับสินค้าส่วนใหญ่จากกรุงเทพฯ เข้ามายังตลาดขายปลีกในจังหวัดอีกด้วย ทำให้ทุกอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านต่าง ๆ มีกิจการค้าทั่วไป สำหรับขนาดของตลาดเมื่อเปรียบเทียบกับของจังหวัดอื่น ๆ อาจกล่าวได้ว่าชลบุรีเป็นตลาดขนาดกลาง รายได้คอกอรัวเรือนทอมีค่อนข้างสูง การเงินหมุนเวียนอยู่ในระดับดี จังหวัดชลบุรีมีขนาดการพาณิชย์รวมทั้งขนาดการออมสินถึง 22 ธนาคาร จึงนับว่าเป็นจังหวัดที่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจสูงกว่าจังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออก

อาชีพของชาวชลบุรีก็มีไม่เพียงที่กล่าวไปแล้วเท่านั้น ประชาชนยังประกอบอาชีพเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น การทำนาเกลือ ตักหอย ตักไม้เผาถ่าน ทำรูป ตักเย็บเสื้อผ้า รับรถรับจ้าง ตักแถม เสริมสวย ก่อสร้าง เสริมและพนักงาน พยาบาล รับราชการต่าง ๆ เป็นต้น

8. การศึกษา ในการจัดการศึกษาของจังหวัดชลบุรี มีความมุ่งหมายว่า ให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาก่อนสมควรแก่เอกัตภาพ เพื่อให้เป็นพลเมืองที่มีศีลธรรมและวัฒนธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีสุขภาพสมบูรณ์ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความรู้และความสามารถที่จะประกอบอาชีพ และทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ¹

จังหวัดชลบุรีจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา มีสถานศึกษาทั้งที่เป็นของรัฐบาลและเอกชน สถานับการศึกษาอยู่ในขั้นดี และมีการขยายการศึกษามากมายทั่วถึงทุกตำบลแล้ว "ชลบุรีเป็นจังหวัดซึ่งมีประชากรที่ไม่รู้หนังสือน้อยที่สุด และที่มีการศึกษาถึงระดับ

¹สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดชลบุรี สภาพการศึกษาในเชิงสถิติของจังหวัดชลบุรี

ม.ศ.4 ม.ศ.5 ที่มีเปอร์เซ็นต์มากที่สุดเช่นกัน แสดงให้เห็นว่าประชากรจังหวัดชลบุรีมีระดับ การศึกษามากกว่าจังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออก"¹

นอกจากจังหวัดจะจัดการศึกษาไปตามนโยบายของรัฐแล้ว ยังได้รับความร่วมมือจาก ประชาชนในท้องถิ่น เรื่องการบริจาคเงินและสถานที่สร้างโรงเรียน เพื่อให้เพียงพอกับความ ต้องการของท้องถิ่น เป็นการช่วยให้เด็กมีสถานที่เล่าเรียน งานอีกอย่างหนึ่งของทางจังหวัดคือ ได้จัดตั้งสภาการศึกษาของจังหวัดขึ้น มีคณะกรรมการการศึกษาของจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ ทั้งนี้มุ่งหมายเพื่อให้เป็นที่ปรึกษาของผู้นำนโยบายจังหวัดในด้านการศึกษาทุกระดับ แต่เน้นหนัก ในด้านการประถมศึกษาเป็นอันดับแรก

ปัจจุบันการศึกษาของจังหวัดชลบุรีขยายตัวอย่างกว้างขวาง สถานศึกษาระดับต่าง ๆ ตลอดจนครูอาจารย์จึงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จากการสำรวจข้อมูลสถิติการศึกษาปี พ.ศ. 2521 ของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดชลบุรี² ได้พบว่า จำนวนสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ตั้งแต่อนุบาล จนถึงอุดมศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ซึ่งสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล เมืองพัทยา และที่ประชาชนจัดตั้ง มีจำนวนทั้งสิ้น 488 โรง มีจำนวนครูอาจารย์ทั้งหมด 6,632 คน เมื่อการจัดการศึกษามีการ เพิ่มพูนด้านปริมาณเช่นนี้ ทำให้ทางจังหวัดคำนึงถึงการปรับปรุงด้านคุณภาพอยู่ตลอดเวลา เพราะ ประชาชนให้ความสนใจเป็นอันมาก

9. การคมนาคมขนส่งและการสื่อสาร การคมนาคมขนส่งของจังหวัดชลบุรีมี 2 ทาง คือ การคมนาคมทางบกและการคมนาคมทางน้ำดังนี้

การคมนาคมทางบก เป็นการคมนาคมที่ชาวชลบุรีส่วนใหญ่ใช้เป็นหลัก ไม่ว่าประชาชน ชาวนาชาวไร่ โรงงานอุตสาหกรรมหรือส่วนราชการ ได้อาศัยถนนเป็นเส้นทางสำหรับลำเลียง พืชไร่ ผลิตภัณฑ์ อารุขุทโธปกรณ์ คัดต่อธุรกิจ และไปมาหาสู่กันทั้งสิ้น เมื่อการขนส่งโดย รถยนต์มีบทบาทที่สำคัญเช่นนี้ ทำให้มีหน่วยราชการทำการขนส่งจังหวัดชลบุรี ควบคุมการขนส่ง

¹อมรา พงศาพิชญ์ และคนอื่น ๆ การพัฒนาทรัพยากรคนและสถาบันในเขตชลบุรี หน้า 14

²สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดชลบุรี สภาพการศึกษาในเชิงสถิติของจังหวัดชลบุรี

2521 หน้า 5 - 9

โดยรถยนต์ตามกฎหมายขนส่ง ทั้งนี้เพื่อให้การคมนาคมขนส่งเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย ประหยัด และมีประสิทธิภาพ

การคมนาคมทางบกของจังหวัดชลบุรี มีถนนซึ่งเป็นทางหลวงติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ

4 สายดังนี้

สายที่ 1 ทางหลวงแผ่นดินสาย 6 (สุขุมวิท) คือ สายบางนา - ตราด จาก กรุงเทพฯ ผ่านบางนา บางปะกง ถึงชลบุรี ไประยอง จันทบุรี และตราด

สายที่ 2 ทางหลวงแผ่นดินสาย สุขประยูร จากอำเภอมะเมืองชลบุรี ผ่านอำเภอนันทนิคม ถึงจังหวัดฉะเชิงเทรา

สายที่ 3 ทางหลวงสายยุทธศาสตร์ หรือสายอินแลนด์ เป็นถนนสายสำคัญที่ เชื่อมโยงจังหวัดชลบุรีไปยังจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มจากอำเภอสัตหีบ ผ่านอำเภอบางละมุง ศรีราชา นันทนิคม และจังหวัดฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี ไปถึงนครราชสีมา

สายที่ 4 ทางหลวงสายกระดังงา - ระยอง แยกจากถนนสุขุมวิทที่บ้านกระดังงา ตำบลมาลละมุง ไปถึงจังหวัดระยอง

ส่วนการติดต่อขนส่งภายในจังหวัด ระหว่างอำเภอและตำบล มีทางหลวงจังหวัด ทางหลวงสัมปทาน และทางหลวงชนบทติดต่อกันได้สะดวก มีเส้นทางสำคัญ ๆ ที่รถประจำทาง ผ่านไปมาอยู่ประจำ รวมทั้งหมด 16 สาย¹ คือ สายชลบุรี - หนองมน ชลบุรี - บางพระ ชลบุรี - ศรีราชา ชลบุรี - บางละมุง ชลบุรี - สัตหีบ ชลบุรี - ก.ม.ที่ 10 (อำเภอสัตหีบ) ชลบุรี - บ้านบึง ชลบุรี - อ่างเหียน ชลบุรี - หัวกุดเจ ชลบุรี - พานทอง ชลบุรี - นันทนิคม ชลบุรี - บางแสน ชลบุรี - อ่าวอุดม ชลบุรี - คลองตำหรุ พานทอง - นันทนิคม และนันทนิคม - หัวไผ่ (อำเภอพานทอง) ส่วนในอำเภอมะเมืองชลบุรีมีรถประจำทางสองสายคือ สายรอบเมืองวงใน และสายรอบเมืองวงนอก

นอกจากมีถนนเป็นเส้นทางคมนาคมทางบกที่สำคัญแล้ว ขณะนี้รัฐบาลได้มีโครงการสร้าง ทางรถไฟสายฉะเชิงเทรา - แหลมฉบัง เพื่อขนส่งสินค้าจากท่าเรือน้ำลึกที่แหลมฉบัง ส่งไปยังส่วนต่าง ๆ ของประเทศให้สะดวกรวดเร็วอีกสายหนึ่งแล้วด้วย

¹หน่วยศึกษานิเทศก์ชลบุรี จังหวัดชลบุรี เอกสารทางวิชาการชุดที่ 3 หน้า 22 - 23

การคมนาคมทางน้ำ การคมนาคมของจังหวัดชลบุรีโดยการเดินเรือเดิมพึ่งทะเลใน ปัจจุบันนี้ไต่ลดความสำคัญลงไปมาก เพราะมีการคมนาคมทางบกที่สะดวกและรวดเร็วกว่า การติดต่อทางน้ำโดยใช้เรือยังมีบ้าง ได้แก่ การติดต่อกับเกาะต่าง ๆ เช่น เกาะสีชัง เกาะล้าน เกาะเกรวม เป็นต้น

ในด้านการติดต่อสื่อสารของจังหวัดชลบุรีนั้น มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ที่ทำการโทรศัพท์ สามารถติดต่อกันทั้งภายในจังหวัดและกับจังหวัดอื่น ๆ ได้ มีวิทยุสื่อสารของทางราชการที่ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอและหน่วยงานของตำรวจ นอกจากนี้ยังมีสถานีโทรคมนาคมระบบเทเล็กซ์ของกระทรวงมหาดไทย วิทยุโทรศัพท์ สถานีสื่อสารระบบดาวเทียม ของกรมไปรษณีย์โทรเลข ที่ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา และสถานีวิทยุกระจายเสียง ส.ร.ท.5 ที่เมืองพัทยา เครื่องสื่อสารต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ช่วยให้การสื่อสารเป็นไปด้วยความสะดวกและรวดเร็วเป็นอันมาก

10. ประเพณี ประเพณีของเมืองชลบุรีที่มีมาแต่อดีตและได้สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน นั้นมีอยู่หลายท่าน เช่น พระมหาแจ่ม สิริวโน¹ อธิก สวัสดิ์มงคล² และ โสภาส เสวิกุล³ ได้กล่าวตรงกันว่า มีอยู่สามอย่างคือ ประเพณีวิ่งวัววิ่งควาย คนทาศีซอง และกองข้าวบวงสรวง ซึ่งนอกจากประเพณีทั้งสามอย่างนี้แล้ว ยังได้มีผู้เล่าถึงประเพณีอื่น ๆ อีก เช่น ประเพณีงานทิ้งกระจาดของชนจีน การใช้กระดานตีหม้อออกไปมหอยแครง เป็นต้น ประเพณีดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตเป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นจรรยาของจิตใจชาวชลบุรี ให้ความรักใคร่ปรองดองกันด้วย แต่ถึงอย่างไรก็ตามเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ประเพณีดั้งเดิมเหล่านี้ในปัจจุบันได้เสื่อมสูญไปเกือบหมด ประเพณีสำคัญที่เหลืออยู่คือ "ประเพณีวิ่งควาย" ซึ่งเป็นประเพณีที่แปลกและหาญจากจังหวัดอื่นไม่ได้

¹พระมหาแจ่ม สิริวโน "ประเพณีของชาวชลบุรี" เสียงธรรม 4 : 35 - 41
กันยายน - ตุลาคม 2519

²อธิก สวัสดิ์มงคล "ของดีเมืองชล" ใน การประชุมสมาคมพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร
ครั้งที่ 19 พ.ศ. 2514 หน้า 116 - 119

³โสภาส เสวิกุล "ประเพณีต่างเมือง" กท. 112 : 48 - 53 พฤษภาคม 2510

ประเพณีวิ่งควาย เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันใกล้จะสิ้นฤดูฝน และจะย่างเข้าฤดูหนาว อันเป็นฤดูกาลที่การไถหว่านเสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวกล้าในนาและพืชพันธุ์ธัญญาหารในไร่นากำลังคอกกอกออกผล ชาวนาชาวไร่เริ่มมองเห็นผลผลิตจากแรงกายของตน ตลอดจนแรงสัตว์ที่ได้ใช้งานไป และเห็นว่าควายซึ่งใช้งานไถไถนามาเป็นเวลาหลายเดือน ควรจะได้มีวันพักและได้รับความสุขบ้าง ด้วยเหตุนี้จึงพากันตกแต่งควายของตนให้สวยงาม หาสื่อแพร ผ้าไหมพรม และลูกปัด มาประดับควายให้สวยงาม แล้วนำเข้าไปในเมืองเพื่อวิ่งประกวดกัน วันนั้นจึงเป็นวันที่ชาวนาชาวไร่ทุกสารทิศได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กัน มีการเลี้ยงกันอย่างสนุกสนาน

อันเนื่องมาจากประเพณีนี้มีเรื่องเล่ากันว่า ถ้าปีใดไม่มีการวิ่งควาย นี้นควายจะเป็นโรคระบาดตายกันมากผิดปกติ ซึ่งเชื่อว่าเป็นเพราะวิญญาณของบรรพชนบันดาลให้เกิดอาเพศภัยพิบัติต่าง ๆ ขึ้น¹ วันวิ่งควายเป็นวันก่อนวันออกพรรษา 1 วัน ฉะนั้นหลังจากวันวิ่งควายทุกคนจะหยุดงานไปทำบุญที่วัดเพราะเป็นวันพระ และควายก็ได้หยุดงานไปด้วย ประเพณีนี้เป็นประเพณีที่แฝงไว้ด้วยสามัคคีธรรม แสดงถึงการรู้คุณและมีเมตตาต่อสัตว์ซึ่งทำประโยชน์ให้แก่ชีวิต ในปัจจุบันจึงได้ขยายคุณค่าประโยชน์ของประเพณีวิ่งควายนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยทางราชการและเจ้าหน้าที่ส่วนท้องถิ่น ได้จัดให้มีการประกวดความสมบูรณ์ของควาย ประกวดพิชิตผลการเกษตร และส่งเสริมความรู้ด้านวิทยาการสมัยใหม่ให้แก่เกษตรกรด้วย

นอกจากประเพณีสำคัญดังกล่าวแล้ว จังหวัดชลบุรียังมีประเพณีส่วนรวมอื่น ๆ ซึ่งส่วนมากคล้ายคลึงกับจังหวัดต่าง ๆ ในภาคกลาง ได้แก่ ประเพณีทำบุญเทศกาลตรุษสารท ทำบุญขึ้นปีใหม่ ประเพณีทอดกฐิน - ทอดผ้าป่า ประเพณีในงานนักขัตฤกษ์ เช่น งานสงกรานต์ งานลอยกระทง และประเพณีในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา เช่น วิสาขบูชา มาฆบูชา เข้าพรรษา ตักบาตรเทโว เป็นต้น

¹ หน่วยงานนิเทศ์ชลบุรี จังหวัดชลบุรี เอกสารทางวิชาการชุดที่ 3 หน้า 22

11. สถานที่น่าเที่ยวชม จังหวัดชลบุรีมีสถานที่น่าเที่ยวชม เพื่อศึกษาหาความรู้และความสำราญอยู่มากมาย มีทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ปูนูนสถาน และรมนียสถาน อันได้แก่ ชายทะเล เกาะแก่ง ถ้ำ และป่าเขา ชลบุรีเป็นเมืองที่มีภูมิประเทศสวยงาม อากาศดี จึงมีชาวไทยและชาวต่างประเทศมาเที่ยวชมกันมาก สถานที่น่าเที่ยวชมในท้องที่อำเภอต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

11.1 อำเภอเมืองชลบุรี ได้แก่ วัดใหญ่อินทาราม พระพุทธบาทจำลองวัดเขาบางทราย เมืองศรีพระโร หอพระพุทธสิหิงค์ พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 5 พระพุทธมงคลนิมิต ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ฟาร์มกล้วยไม้ บางแสนอาสน์ศิลา เขาสามมุก แล่นมแทนพิพิธภัณฑ์สัตว์ทะเล ฯลฯ

11.2 อำเภอนันทบุรี ได้แก่ กำแพงเมืองพระรถ เจดีย์เนินธาตุ ถ้ำที่เขาชะอพง-ทรงเครื่อง ถ้ำลายรดน้ำที่วัดหลวงพรมหาวาส พระพุทธรูปสมัยอยุธยาที่วัดโบสถ์ ภาพผนังในอุโบสถวัดไค้คนลาน พระพนัสบดี กำแพงเมืองพญาเร (อินทปัสถ์เกาะ) ฯลฯ

11.3 อำเภอบ้านฉาง ได้แก่ น้ำตกอ่างช้างน้ำ น้ำตกช่องมะเฟือง ศาลเจ้าเขียนชื่อไท้ และโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น โรงงานผลิตอาหารกระป๋อง ท.พ.ว. โรงงานอาหารสยาม โรงงานสุราตะวันออก โรงงานน้ำตาลชลบุรี เป็นต้น

11.4 อำเภอศรีราชา ได้แก่ พระพุทธบาทเขาบางพระ สานามกอล์ฟบางพระ อ่างเก็บน้ำบางพระ เขื่อนริมทะเล เกาะลอย น้ำตกชันตาเถร วนอุทยานเขาเขี้ยว หาดผาแดง สถานีตำรวจวิทยุคมนาคม โรงกลั่นน้ำมัน ทิวทัศน์เขากันขง ฯลฯ

11.5 อำเภอบางละมุง ได้แก่ จิตภาวันวิทยาลัย พัทยา เกาะล้าน เกาะสาก เกาะกรก แล่นมไม้รวก ฯลฯ

11.6 อำเภอสัตหีบ ได้แก่ อนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ วิหารหลวงพ่อบึง อ่าวสัตหีบ อ่าวเตยงาม อ่าวกงตาล เกาะคราม ฯลฯ

11.7 อำเภอพานทอง ได้แก่ วิหารหลวงพ่อบึงที่วัดพานทอง วิหารหลวงพ่อบึงที่วัดโลก วิหารหลวงพ่อบึงที่วัดหนองตำลึง วิหารหลวงพ่อบึงที่วัดบ้านเก่า ฯลฯ

11.8 กิ่งอำเภอเกาะสีชัง ได้แก่ ทิวทัศน์ หาดทราย และพระราชวังเกาะสีชัง รัชกาลที่ 5

12. ประวัติจังหวัดชลบุรี ชลบุรีเป็นเมืองเล็ก ๆ ตั้งขึ้นในสมัยอยุธยา ปรากฏในทำเนียบศักดินาหัวเมืองว่าเป็นเมืองชั้นตรี และคงเป็นเมืองชั้นนี้เรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ไม่ได้มีฐานะสูงขึ้นกว่านี้อีก ทั้งนี้เพราะเหตุว่าชลบุรีเป็นหัวเมืองชั้นใน ไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าไรนัก

สำหรับความเป็นมาของชื่อจังหวัด "ชลบุรี" นั้น สำนักงานจังหวัดชลบุรี¹ ได้มีข้อสันนิษฐานตอนหนึ่ง ข้อความว่า

ในแผนที่ไครภูมิโบราณปรากฏว่า มีเมืองชายทะเลตะวันออกในเขตจังหวัดชลบุรีนี้หลายเมือง มีชื่อเรียงจากทิศเหนือไปทิศใต้ คือ บางทราย บางปลาสร้อย บางพระเรือ และบางละมุง ไม่ปรากฏชื่อชลบุรีเลย แต่เข้าใจว่าเดิมคงจะเรียกเมืองชลบุรีว่า เมืองบางปลาสร้อย เพราะปรากฏว่า เมืองชลบุรีในปัจจุบันยังคงตั้งอยู่ที่ตำบลนี้ ชื่อชลบุรีนี้เข้าใจว่าคงบัญญัติขึ้นใหม่ในภายหลังเป็นแน่ แต่จะบัญญัติขึ้นในรัชกาลใดนั้น ยังไม่อาจค้นหาหลักฐานได้แน่นอน ...

จากข้อสันนิษฐานดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า จังหวัดชลบุรีแต่เดิมเรียกว่าเมืองบางปลาสร้อย ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นตำบลหนึ่งขึ้นอยู่กับอำเภอเมืองชลบุรี คือ ตำบลบางปลาสร้อยนั่นเอง

ชลบุรีมีเรื่องราวปรากฏในพระราชพงศาวดารครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในแผ่นดินพระราเมศวรว่า พระยาละแวก กษัตริย์เขมรได้ยกกองทัพเข้ามาทางเมืองชายทะเลด้านตะวันออก และกวาดต้อนเอาประชาชนเมืองชลบุรีและจันทบุรีไปยังเขมรหลายพันคน

ในปี พ.ศ. 2309 ชาวชลบุรีโดยอาสาสมัครเข้าร่วมในกองทัพของกรมหมื่นเทพพิพิธ โอรสองค์หนึ่งของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งได้รวบรวมกำลังจากเมืองชลบุรี จันทบุรี ระยอง ปราจีนบุรี และระยองเพ็ญ เพื่อยกไปขับไล่พม่าที่เข้ามาล้อมกรุงศรีอยุธยา ในขณะที่ทั้งค่ายอยู่ปากแม่น้ำโยทะกา ปราจีนบุรีนั้น ทหารพม่าซึ่งมี พันเอก พันศรีนาวา ชาวเมืองปราจีนบุรี และนายทองอยู่น้อย* ชาวเมืองชลบุรีเป็นแม่ทัพ ได้ปะทะกับกำลังส่วนหนึ่งของพม่า และถูกตีค่ายแตก พันเอกกับพันศรีนาวาตายในที่รบ นายทองอยู่น้อยหนีรอดไปได้ กรมหมื่น

¹สำนักงานจังหวัดชลบุรี จังหวัดชลบุรี หน้า 1

* เรียกชื่อได้อีกอย่างหนึ่งว่า ทองอยู่นุ๊กเล็ก

เทพพิพิธหมกกำลังใจสู้รบ ทนไม่ประทับอยู่บนครราชสีมา เหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้เมืองชลบุรี และฉะเชิงเทรากลายเป็นเมืองร้างไปชั่วคราว¹

ประวัติศาสตร์จังหวัดชลบุรีมาปรากฏชัดแจ้ง เมื่อกรุงศรีอยุธยาจะเสียให้แก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงดำริว่าตำแหน่งพระยาวชิรปราการ ได้เข้ามาช่วยราชการ ป้องกันรักษากรุงศรีอยุธยา เห็นว่ากรุงศรีอยุธยาจะเสียแก่พม่าแน่ ถ้าขึ้นสู้รบอยู่ในกรุงต่อไปก็ ต้องพ่ายแพ้ซ้ำอีก จึงตัดสินใจคุมทหารในบังคับบัญชาตีฝ่าวงล้อมออกไปทางหัวเมืองชายทะเล ตะวันออก ฝ่ายข้าศึกได้ส่งกองทัพออกติดตาม แต่ได้ถูกพระยาวชิรปราการคุมทหารเข้าตีได้ แยกพ่ายทุกครั้งไป

การเดินทางของพระยาวชิรปราการครั้งนี้ นายสมอง (นามแฝง)² เล่าว่า ได้รับสมัคร ทหารรายทางเรื่อยไป จนกระทั่งถึงเมืองชลบุรีและผ่านเลยไปพักแรมที่บางละมุงซึ่งอยู่ใต้เมือง ชลบุรีลงไป ท่อจากนั้นได้เดินทางไปถึงเมืองระยอง แต่คณะกรรมการเมืองระยองไม่ยอม ออมน้อม จึงเกิดสู้รบกันขึ้นและกองทหารของคณะกรรมการเมืองระยองได้แตกพ่ายไปในที่สุด

นายทองอยู่น้อย ซึ่งเคยเป็นแม่ทัพให้กรมหมื่นเทพพิพิธสู้รบกับพม่าที่ปากน้ำโยทะกา เป็น ผู้หนึ่งในคณะกรรมการเมืองระยอง เมื่อแตกทัพไปจากเมืองระยองแล้ว ได้พาสมัครพรรคพวก กลับไปยังเมืองชลบุรี ขอร้องผู้คนที่คอยขัดขวางผู้ที่ จะเข้าไปร่วมกับพระยาวชิรปราการ และ ประพฤติคนเป็นคนพาลต่าง ๆ สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวชลบุรีโดยทั่วไป พระยาวชิรปราการ ซึ่งยังคงตั้งมั่นอยู่ที่เมืองระยองได้ข่าวที่นายทองอยู่น้อยยกขบวนแห่ชาวเมือง จึงยกกองทัพจากเมือง ระยองมาตั้งที่วัดหลวง * ห่างจากที่ตั้งเมืองประมาณ 100 เส้น แล้วส่งคนไปเกลี้ยกล่อม นายทองอยู่น้อยให้กลับตัวเป็นคนดีและยอมออมน้อม ซึ่งนายทองอยู่น้อยก็ยอมออมน้อมแต่โดยดี และ ได้นำพระยาวชิรปราการเข้าเลียบเมืองชลบุรี "พระยาวชิรปราการได้ตั้งให้นายทองอยู่น้อยเป็น

¹เกรียงศักดิ์ พิศนาคะ ของดีเมืองไทย หน้า 117

²นายสมอง (นามแฝง) "แนะนำจังหวัดชลบุรี" มหากาไทย 10 : 14 - 18

พระยาอนุชาบุรีศรีมหาสมุทร เจ้าเมืองชลบุรี มีหน้าที่ทำนุบำรุงเมืองชลบุรีให้อยู่ดีมีสุข คอย
ปราบปรามพวกโจรสลัดซึ่งมีชุกชุมในขณะนั้น และคอยจัดหากำลังทหารส่งให้กองทัพของพระยา
วชิรปราการ¹ เพื่อไปช่วยกรุงศรีอยุธยา แล้วพระยาวิชัยปราการได้เดินทางกลับระยะของและ
ไปเมืองจันทบุรีเพื่อรวบรวมกำลังต่อไป

เมื่อนายทองอยู่น้อยได้เป็นเจ้าเมืองชลบุรี ในตอนแรก ๆ ก็ปฏิบัติตามคำสั่งใ้คดี ทำงาน
โดยเรียบร้อย แต่เนื่องจากตนเคยเป็นนายของโจรมาก่อน เมื่อได้คบค้าสมาคมกับพวกโจรสลัด
ทะเล ซึ่งระบงกชอยู่ในแขวงเมืองชายทะเลกันตะวันออก นายทองอยู่น้อยเลยไปประพฤติน
สนับสนุนพวกโจรสลัด ทำให้ประชาชนเดือดร้อนและคอยชักชวนผู้คนที่จะสมัครเข้าในกองทัพของ
พระยาวิชัยปราการ เมื่อพระยาวิชัยปราการเตรียมกำลังพลพร้อมที่จะกู้สรีรภาพจากพม่า จึงได้
ยกกองทัพจากเมืองจันทบุรีเดินทางปราบปรามโจรสลัดทางทะเลตะวันออก เรือขึ้นมาถึงเมือง
ชลบุรี ได้ความว่านายทองอยู่น้อยประพฤตินไม่สมควรจะปกครองเมืองชลบุรีต่อไป จึงถอด
นายทองอยู่น้อยกับคณะกรรมการเมืองซึ่งเป็นพรรคพวกออกจากตำแหน่ง² ประวัติศาสตร์ของ
เมืองชลบุรีปรากฏอยู่มีเพียงเท่านี้ ต่อมาผู้ใดจะดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองชลบุรีแทนนายทองอยู่น้อย
ไม่ปรากฏ

เมื่อสิ้นรัชกาลของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว ปรากฏว่ามีพระยาชลบุรี (หวัง
สมุทรานนท์) บุตรพระยาจักรี (หมุด) สมุหนายกอัครเสนาบดีคนแรกสมัยกรุงธนบุรีซึ่งเป็น
คนสกุล สมุทรานนท์ เป็นเจ้าเมือง³ ได้ปกครองรักษาเมืองชลบุรีและปราบปรามพวกโจรสลัด
อยู่เสมอ ทำให้ราษฎรอยู่ร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา จนถึงรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ในรัชกาลที่ 3 พระอินทราชา (คนสกุล ทุมมานนท์) ขาวนครเวียงจันทน์ซึ่งไม่ยอม
เข้ากับเจ้าอนุวงศ์ที่เป็นกบฏต่อกรุงเทพฯ ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้โปรดให้ไปตั้งหลักแหล่งที่ชายเมืองชลบุรีและฉะเชิงเทราซึ่งติดต่อกัน

¹นายสมอง (นามแฝง) "แนะนำจังหวัดชลบุรี" มหาคไทย 10 : 14 - 18 พฤษภาคม

²หน่วยศึกษานิเทศก์ชลบุรี จังหวัดชลบุรี เอกสารทางวิชาการชุดที่ 3 หน้า 2

³นายสมอง (นามแฝง) ล.ก.

เมื่อเป็นปึกแผ่นมีผู้คนมากขึ้น ได้โปรดให้ตั้งเป็นเมืองชื่อ เมืองพนัสนิคม มีพระอินทราชาเป็น
ผู้สำเร็จราชการเมือง¹

ในรัชกาลที่ 5 การคมนาคมสะดวกขึ้นและมีการปรับปรุงระบบการปกครองใหม่ ทำให้
เมืองชลบุรีมาขึ้นสังกัดกระทรวงมหาดไทย เมืองพนัสนิคมและเมืองบางละมุงถูกยุบลงเป็นอำเภอ
ขึ้นกับเมืองชลบุรีตั้งแต่นั้นมา

เรื่องราวทั้งหมดคงกล่าวเป็นเรื่องของ "เมืองบางปลาสร้อยหรือเมืองชลบุรี"² ในอดีต
สำหรับเมืองชลบุรีในปัจจุบัน เป็นจังหวัดที่เจริญมากจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออก เพราะมีการ
พัฒนามาเมืองมากขึ้นทุก ๆ ด้าน บ้านเมืองมีระเบียบสวยงาม มีอาคารร้านค้าคึกคัก ราษฎร
ทำมาหากินอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข

อำเภอพานทอง

1. ประวัติอำเภอพานทอง³ ประวัติความเป็นมาของอำเภอพานทองแต่ดั้งเดิมนั้น
ได้เล่าเรียนจากปากคำของผู้เฒ่าหลายคน ซึ่งทำให้การสอดคล้องตอกกันว่า แต่เดิมอำเภอนี้
ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านท่าตะกูด อำเภอท่าตะกูด สำหรับเหตุที่เรียกว่า "ท่าตะกูด" นั้น สืบเนื่องมาจาก
เป็นหมู่บ้านที่มีท่าเทียบเรือบรรทุกไม้ ซึ่งใช้ตะกูด * ช่วยในการบรรทุกไม้สูง อำเภอท่าตะกูด
จึงกล่าวไม่มีตัวอาคารเป็นที่ว่าการอำเภอถาวร ได้อาศัยบ้านของนางเชย สุนังคะ กหบดี
หมู่บ้านท่าตะกูดเป็นที่ทำการชั่วคราว

ต่อมาเมื่อ "คาทอง" ไม่ทราบชื่อสกุล ชาวกรุงศรีอยุธยาได้อพยพมาอยู่ที่ท่าตะกูดเมื่อครั้ง
กรุงศรีอยุธยาแตก มีอาชีพเป็นพรานล่าเนื้อ ฐานะมั่นคงและเป็นที่เคารพนับถือของชาวท่าตะกูด
ทั่วไป คาทองหรือพรานทองผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ได้เล็งเห็นว่า

¹หน่วยศึกษานิเทศก์ชลบุรี จังหวัดชลบุรี เอกสารทางวิชาการชุดที่ 3 หน้า 3

²สุบิน สืบสวน "เรื่องเมืองบางปลาสร้อยหรือเมืองชลบุรี" วารสารคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน ชลบุรี 1 : 74 - 87 มิถุนายน - กันยายน 2520

³ที่ว่าอำเภอพานทอง ประวัติอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2521

*ตะกูด ประกอบด้วยไม้วงศ์ถั่ว ๆ มีคานพาด ใช้เป็นที่พาดซุง

อำเภอท่าตะกูนี้ไม่มีวัดเป็นที่ถ้ำถ้ำสักการะของชาวบ้านเลย จึงสละทรัพย์ร่วมกับชาวบ้านจัดสร้างวัดขึ้นทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน เมื่อสร้างเสร็จชาวบ้านได้พร้อมใจกันใช้ชื่อ ตาทอง หรือ พรานทอง เป็นชื่อวัด คือวัดพรานทอง แต่ชื่อวัดนี้ได้ถูกชาวบ้านเรียกผิดเพี้ยนออกไปจากเดิมว่า "วัดพานทอง" ในเวลาต่อมา

ครั้นเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าสุทนต์มณี (กนกสุทนต์มณี) นายอำเภอท่าตะกูคนนอกทำเนียบซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานแต่งตั้งจากราชการได้ถึงแก่กรรมลง ทางราชการได้แต่งตั้งให้ นายสำอองค์ สุธังคะ ผู้ซึ่งมีตำแหน่งสมุหบัญชีในสมัยนั้นเป็นนายอำเภอท่าตะกูแทน เมื่อเป็นนายอำเภอแล้ว นายสำอองค์ได้พิจารณาเห็นว่าสภาพพื้นที่ที่ตั้งว่าการอำเภอสมัยนั้นไม่เหมาะสม จึงอุทิศที่ดิน 6 ไร่เศษของคนที่อยู่ใกล้วัดพานทอง ให้เป็นที่สร้างว่าการอำเภอขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2451 และได้เปลี่ยนชื่ออำเภอเสียใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และความนิยมของประชาชนว่า "อำเภอพานทอง" ส่วนนายสำอองค์ สุธังคะ ได้รับบรรดาศักดิ์จากราชการในเวลาต่อมาให้เป็น "หลวงวนเขตรัตนกิจ" ซึ่งนับได้ว่าเป็นนายอำเภอคนแรกของอำเภอพานทอง

ต่อมาภายหลังการที่ว่าการอำเภอตั้งกลางทุ่งทุกไตรมาส ประกอบกับพื้นที่ที่ตั้งว่าการอำเภอเป็นที่ราบลุ่ม น้ำท่วม คัดคอกับประชาชนไม่สะดวกและอยู่ในที่แออัดไม่สง่าผ่าเผย ทางราชการจึงได้ย้ายมาปลูกสร้างตามแบบแผนของกระทรวงมหาดไทยในพื้นที่แห่งใหม่ที่ริมถนนบ้านไร่ - ท่าตะกู ในปี พ.ศ. 2481 สถานที่ซึ่งปลูกใหม่นี้ได้ใช้เป็นที่ว่าการอำเภอพานทองเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

2. สภาพภูมิศาสตร์

2.1 ที่ตั้งและขนาด อำเภอพานทองอยู่ทางทิศตะวันออกของตัวจังหวัดชลบุรี ห่างจากอำเภอเมืองไปตามถนนทางหลวงแผ่นดินสายสุขุมวิทประมาณ 14 กิโลเมตร ส่วนตัวที่ว่าการอำเภอต้องแยกเข้าไปจากถนนสุขุมวิทอีก 6 กิโลเมตร รวมระยะทางจากอำเภอเมืองไปยังอำเภอพานทอง 20 กิโลเมตร อำเภอพานทองเป็นอำเภอที่เล็กที่สุดของจังหวัดชลบุรี มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 180.66 ตารางกิโลเมตร¹

¹ เสนาะ นิพนธ์ นายอำเภอพานทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ที่ว่าการอำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2521

2.2 อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลบางฝั่ง อำเภอบางปะกง และตำบลบางซอ
อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลหนองบอนแดง และตำบลบางไผ่ อำเภอบ้านมิ่ง
จังหวัดชลบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลวัดโบสถ์ ตำบลโคกเพลาะ อำเภอ
พนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลน้ำป่า ตำบลคอนหัวฟ่อ อำเภอเมืองชลบุรี
จังหวัดชลบุรี

3. ลักษณะภูมิประเทศ อำเภอพานทองมีสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มแอ่งกระทะ
เอียงเทลาดลงสู่ปากแม่น้ำบางปะกง¹ จากทางทิศตะวันออกและทิศใต้เทลาดลงสู่ทิศตะวันตก
โดยบรรจบกันบริเวณตำบลพานทอง แล้วเทลาดลงสู่ปากแม่น้ำบางปะกง พื้นที่เหมาะแก่การ
เกษตรกรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นทุ่งนา มีพื้นที่ดอนอยู่บางบางส่วน และมีคลองธรรมชาติด้วย
1 ลำคลอง มีต้นน้ำจากตำบลวัดโบสถ์ อำเภอพนัสนิคม ไหลผ่านตำบลพานทอง ตำบลบ้านเก่า
ลงสู่แม่น้ำบางปะกง ลำคลองดังกล่าวนี้มีประโยชน์ในการทำรังชีวิตของราษฎรเป็นอันมาก เพราะ
นอกจากจะใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคและทำการเกษตรแล้ว ยังใช้เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อ
ระหว่างตำบลอีกด้วย²

4. กlimaอากาศและฤดูกาล สภาพพื้นอากาศและฤดูกาลโดยทั่วไปของอำเภอพานทอง
เป็นไปตามระบบลมประจำถิ่นของจังหวัดชลบุรี จึงมีฤดูกาลสำคัญ ๆ 3 ฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูฝน
และฤดูหนาว ในฤดูร้อนอากาศร้อนมาก ฤดูฝนฝนตกมาก ถึงกับบางปีมีน้ำท่วม ส่วนฤดูหนาว
อากาศหนาวจัด

¹อมรา พงศาพิชญ์ และคนอื่น ๆ การพัฒนาทรัพยากรคนและสถาบันในเขตชลบุรี หน้า 3

²สุริยะ สุระประเสริฐ ปลัดอำเภอพานทองเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พงศทิพย์ พงศพิชญ์
เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ว่าการอำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2521

5. การแบ่งเขตการปกครอง อำเภอพานทองได้แบ่งส่วนการปกครองออกเป็น 2 ส่วน¹ คือ

5.1 การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น 11 ตำบล 74 หมู่บ้าน ดังนี้

5.1.1 ตำบลพานทอง 10 หมู่บ้าน

5.1.2 ตำบลสามโป่ง 9 หมู่บ้าน

5.1.3 ตำบลบางนาง 9 หมู่บ้าน

5.1.4 ตำบลหนองคำสิง 9 หมู่บ้าน

5.1.5 ตำบลหนองหงษ์ 6 หมู่บ้าน

5.1.6 ตำบลบ้านเก่า 6 หมู่บ้าน

5.1.7 ตำบลเกาะลอย 6 หมู่บ้าน

5.1.8 ตำบลหนองกระจะ 5 หมู่บ้าน

5.1.9 ตำบลหน้าพระคู่ 5 หมู่บ้าน

5.1.10 ตำบลโคกขี้หนอน 5 หมู่บ้าน

5.1.11 ตำบลบางหัก 4 หมู่บ้าน

5.2 การปกครองส่วนท้องถิ่น มีสุขาภิบาล 2 แห่งคือ สุขาภิบาลตำบลพานทอง และสุขาภิบาลตำบลหนองคำสิง

6. พินัยกรรมเกี่ยวกับประชากร

6.1 จำนวนประชากร เชื้อชาติ และศาสนา สถิติจำนวนราษฎร เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2522 จากทะเบียนราษฎร² อำเภอพานทองมีประชากรรวมทั้งสิ้น 37,466 คน เป็นชาย 18,461 คน หญิง 19,005 คน มีจำนวนครอบครัว 6,373 ครอบครัว และมีบ้านจำนวน 5,058 หลัง ทั้งรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

¹ในรี สมใจเคียบ เจ้าหน้าที่ปกครองอำเภอพานทองเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พงษ์พิทักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ว่าการอำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2521

²ที่ทำการปกครองอำเภอพานทอง รายงานสถิติจำนวนราษฎรอำเภอพานทอง ประจำปีเดือนพฤษภาคม 2522

ตาราง 3 จำนวนประชากร จำนวนบ้าน และจำนวนครอบครัวในตำบลต่าง ๆ ของอำเภอ
พานทอง จังหวัดชลบุรี

ลำดับที่	ตำบล	จำนวนประชากร			จำนวนบ้าน	จำนวนครอบครัว
		ชาย	หญิง	รวม		
1	พานทอง	3,777	3,053	5,830	826	863
2	หนองคำสิง	2,765	2,777	5,542	725	1,024
3	มาบโป่ง	2,634	2,658	5,292	370	728
4	หนองกระชะ	1,303	1,334	2,637	329	177
5	หนองหงษ์	1,863	1,929	3,792	755	756
6	หน้าประตู	986	1,038	2,024	289	333
7	โคกขี้หนอน	1,466	1,551	3,017	391	431
8	บางนาง	1,932	1,999	3,931	556	612
9	บ้านเก่า	1,051	1,072	2,123	318	322
10	เกาะลอย	1,125	1,079	2,204	333	534
11	บางหัก	559	515	1,074	166	593
	รวม	18,461	19,005	37,466	5,058	6,373

ราษฎรส่วนใหญ่ของอำเภอพานทองมีเชื้อชาติไทยและสัญชาติเป็นไทยอย่างเป็นทางการ
มีคนที่ต่างชาตินำสัญชาติเข้ามาอยู่ปะปนเล็กน้อย จากสถิติคนต่างคามเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม
พ.ศ. 2522 ของกองกำกับการตำรวจภูธรอำเภอพานทอง¹ ปรากฏว่าในอำเภอพานทอง

¹กองกำกับการตำรวจภูธรอำเภอพานทอง รายงานสถิติคนต่างคามอำเภอพานทอง
ประจำปีเดือนพฤษภาคม 2522

มีคนต่างกั้วทั้งสิ้น 189 คน ในจำนวนนี้มีสัญชาติจีนแท้จิว 188 คน เป็นชาย 133 คน หญิง 55 คน และเป็นชายสัญชาติฟิลิปปินส์ 1 คน จึงสรุปได้ว่า คนต่างกั้วเกือบทั้งหมดเป็นคนสัญชาติจีนทั้งสิ้น

ชาวอำเภอพานทองส่วนใหญ่มีนิกายศาสนาพุทธ มีนิกายศาสนาคริสต์อยู่บ้าง จำนวนวัดในอำเภอมีวัดพุทธทั้งหมด 22 วัด สำนักสงฆ์ 2 แห่ง และมีวัดคาทอลิก 1 วัด¹

6.2 อาชีพ

6.2.1 การเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่ของอำเภอเป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ เหลือกองน้ำบางส่วน ปะกง มีลำคลองธรรมชาติและคลองขุดของโครงการชลประทาน เพื่อช่วยในการเกษตร ราษฎรจึงมีอาชีพสำคัญคือ การเพาะปลูก พืชที่ปลูกมากคือข้าว อำเภอพานทองเป็นอำเภอเดียวที่ในพื้นที่เกือบทั้งหมดในการทำนา² เพราะพื้นที่ส่วนมากเป็นที่ราบลุ่ม ส่วนในที่ดอนมีการปลูกพืชไร่และไม้ผลต่าง ๆ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสง ลำไย มะม่วง กล้วย ฝรั่ง ข้าวโพด ถั่วเหลือง ข้าวไร่ แดงโม และมะพร้าว เป็นต้น

เมื่อสำรวจเนื้อที่เพาะปลูกจากที่ทำการเกษตรอำเภอพานทอง³ ปรากฏว่าเนื้อที่การเกษตรทั้งหมดใช้ปลูกพืชหลักที่สำคัญ ๆ คือ เป็นเนื้อที่นาปลูกข้าว 75,475 ไร่ ปลูกมันสำปะหลัง 3,726 ไร่ ปลูกอ้อย 2,554 ไร่ ปลูกมะพร้าวและไม้ยืนต้น 1,778.4 ไร่ ที่เหลือนอกจากนี้ใช้ปลูกพืชไร่อื่น ๆ พืชต่าง ๆ เหล่านี้ได้ให้ผลผลิตที่ขึ้นหน้าขึ้นตาแก่อำเภอและทำรายได้ให้แก่ผู้ปลูกปีละไม่น้อย

¹ทรงศักดิ์ ชัยอารีราษฎร์ ศึกษาธิการอำเภอพานทองเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิทธิพงษ์ พงศ์พิชญ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ว่าการอำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2521

²อภรา พงศาพิชญ์ และคนอื่น ๆ การพัฒนากำลังคนและสถาบันในเขตชลบุรี หน้า 3

³ที่ทำการเกษตรอำเภอพานทอง รายงานสถิติการปลูกพืชและผลผลิตของอำเภอพานทอง ประจำปีงบประมาณ 2522

นอกจากการเพาะปลูกแล้ว ชาวอำเภอพานทองยังได้เลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพสำคัญอีกอย่างหนึ่งด้วย สัตว์ที่เลี้ยงมากได้แก่ เป็ด ไก่ และสุกร ซึ่งเป็นทั้งอาหารและสินค้า ส่วนสัตว์ที่มุ่งเลี้ยงไว้ใช้งานคือ กระจับปี่นิยมเลี้ยงกันทั่วไป

6.2.2 การอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมที่สำคัญของอำเภอพานทองคือ อุตสาหกรรมการทำอิฐและอุตสาหกรรมสีข้าว

สำหรับอุตสาหกรรมทำอิฐนี้ ทารงศักดิ์ สิทธิแพทย์¹ ได้เล่าว่า โรงงานทำอิฐจะมีอยู่หนาแน่นบริเวณสองฝั่งถนนสุขประยูร เพราะสะดวกในการขนส่งวัตถุดิบและสินค้า นอกจากนี้บริเวณใกล้เคียง ๆ ชาวอำเภอพานทองซึ่งเป็นแหล่งชุมชนก็จะมีโรงงานทำอิฐหนาแน่นเช่นกัน เพราะได้อาศัยแรงงานจากราษฎรในแหล่งชุมชนทั้งกล่าวมาช่วยในการปั้นอิฐ ข้อที่น่าสังเกตอยู่ประการหนึ่งคือ ที่ตั้งของโรงงานจะไม่อยู่ติดกับแหล่งชุมชนเมือง เพราะโรงงานทำอิฐต้องใช้พื้นที่กว้างขวาง ซึ่งจำเป็นต้องอยู่ในบริเวณที่มีราคาที่ดินหรือค่าเช่าที่ดินต่ำ ดังนั้นในเขตเมืองหรือย่านชุมชนซึ่งมีราคาที่ดินสูงจึงไม่พบว่ามีโรงงานทำอิฐตั้งอยู่ และการที่โรงงานอยู่นอกเขตเมืองก็เป็นการดีที่ไม่ทำให้สภาวะแวดล้อมของชุมชนเสียไปด้วย

เหตุที่อำเภอพานทองมีการทำอิฐมาก เนื่องจากมีดินเหนียวซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญเหมาะแก่การทำอิฐมาก มีแกลบจากโรงสีข้าวจำนวนมากช่วยในการเผาอิฐ และมีน้ำเพียงพอตลอดปีช่วยในการผสมดิน ยิ่งสิ่งก่อสร้างในปัจจุบันนิยมใช้อิฐซึ่งมีราคาถูกและคงทนเพิ่มขึ้น ตลาดรับซื้ออิฐก็ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง โรงงานทำอิฐจึงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและก้าวหน้ากว่าเดิม ซึ่งในเรื่องนี้ ทารงศักดิ์ ชัยอารีราษฎร์ ศึกษาธิการอำเภอพานทอง² ได้เล่าว่า โรงงานทำอิฐในอำเภอพานทองแต่เดิมมีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน มีเพียงสองแห่งเท่านั้น เพิ่งจะมีการปรับปรุงและขยายตัวจนกลายเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในระยะ 4 - 5 ปีมานี้ ในปัจจุบันมีโรงงานทำอิฐทั้งหมด 24 โรง จึงนับได้ว่าการทำอิฐเป็นอุตสาหกรรมที่รุดหน้ากว่าการอาชีพท่านอื่น ๆ

¹ ทารงศักดิ์ สิทธิแพทย์ "การผลิตอิฐในอำเภอพานทอง ชลบุรี" วารสารสังคมศาสตร์

1 : 92 - 96 มิถุนายน - ตุลาคม 2520

² ทารงศักดิ์ ชัยอารีราษฎร์ ศึกษาธิการอำเภอพานทองเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พงษ์พิทักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ว่าการอำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2521

ส่วนโรงงานอุตสาหกรรมสีขาวจะตั้งอยู่บริเวณสองฝั่งถนนเช่นเดียวกับโรงงานทำอิฐ
กิจกรรมส่วนใหญ่เป็นของคนจีน

นอกจากอุตสาหกรรมสำคัญของชนิกังกลาวแล้ว ชาวอำเภอพานทองยังมีงาน
อุตสาหกรรมในครัวเรือนเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพอีกส่วนหนึ่งด้วย คือ การเย็บจาก
สำหรับใบมุงหลังคา การทอเสื่อกก และการจักสานต่าง ๆ ด้วยไม้ไม เช่น ตะกร้า ถ่ม
หวด ช้อน กระบุง ตะแกรง หมวก กระชอน กระจก ไซ เป็นต้น อุตสาหกรรม
ต่าง ๆ เหล่านี้ถึงแม้ว่าชาวอำเภอพานทองไม่ไ้ยกเป็นอาชีพหลัก แต่ก็ทำในยามว่างได้
ตลอดทั้งปี ช่วยให้มีรายได้นำมาจุนเจือครอบครัวได้

6.2.3 การค้าขายและการประมง ราษฎรของอำเภอพานทองที่อยู่
ติดถนนหรือใกล้เส้นทางคมนาคมจะประกอบอาชีพค้าขาย เช่น ขายของชำ ของแห้ง พืชผัก
และเครื่องใช้ที่จำเป็นในครัวเรือน หรือตั้งร้านขายอาหารต่าง ๆ ซึ่งต้องจัดซื้อหาและให้บริการ
ต่าง ๆ จากอำเภอเมืองชลบุรีเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้ยังมีการทำประมงน้ำจืดอีกด้วย เนื่องจากมีคลองชลประทานซึ่งขุดขึ้นใหม่
ซึ่งตั้งต้นจากตำบลพานทอง ผ่านตำบลบางนาง ลงสู่แม่น้ำบางปะกง ยาว 7 กิโลเมตร และ
คลองธรรมชาติซึ่งมีต้นน้ำจากวัดโบสถ์ อำเภอพนัสนิคม ไหลผ่านตำบลพานทอง ตำบลบ้านเก่า
ลงไปสู่แม่น้ำบางปะกง ยาว 15 กิโลเมตร ชาวบ้านและชาวนาที่อาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งคลอง
ได้หาประโยชน์โดยการจับปลาและกุ้ง ถึงแม้จะไม่เป็นล่ำเป็นสันนัก แต่ก็เป็นอาหารอย่าง
เพียงพอภายในครอบครัวและยังพอมีเหลือสำหรับขายไ้บ้าง

6.3 การตั้งบ้านเรือนและความเป็นอยู่ ชาวอำเภอพานทองที่อยู่ใกล้เส้นทาง
คมนาคม คือ ที่อยู่ริมถนนหรือบริเวณสองฝั่งถนนซึ่งมีทั้งถนนลาดยางและถนนลูกรัง และที่อยู่
บริเวณริมคลองนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ กันเป็นกลุ่ม ส่วนราษฎรที่อยู่ลึกเข้าไปในอำเภอและ
อยู่ห่างไกลเส้นทางคมนาคมนั้น การตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ห่างกัน ลักษณะการตั้ง
ที่อยู่อาศัยจึงกล่าวได้ว่ามีผลต่อลักษณะการประกอบอาชีพด้วย กล่าวคือ พวกที่อยู่ใกล้เส้นทางคมนาคม
มักจะประกอบอาชีพค้าขาย ทำการอุตสาหกรรม และทำการประมง ส่วนพวกที่อยู่ห่างไกลไป
จากเส้นทางคมนาคมจะประกอบอาชีพทำนาทำไร่ ซึ่งต้องอาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจายในพื้นที่

ของชน ชาวนาชาวไร่เหล่านี้มีเชื้อชาติและสัญชาติเป็นไทยทั้งสิ้น นอกจากมีอาชีพหลักทำถั่วแล้ว ยังมีอาชีพรองช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกด้วย คือ รับจ้างเป็นอัตราตามโรงงานทำอิฐรับจ้างเลี้ยงเบ็ดจากเจ้าเบ็ดใหญ่ ๆ และทำงานอุตสาหกรรมในครัวเรือน

ความเป็นอยู่โดยทั่วไปของชาวอำเภอฟานทองเหมือนกับความเป็นอยู่ของชนในจังหวัดภาคกลางอื่น ๆ พอใจในความเป็นอยู่อย่างสงบ รักความเป็นธรรม ไม่ชอบการก่อกวนทะเลาะวิวาทในงานอาชีพและรายได้ ชยันต์แข็งในการทำงาน มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสามัคคีกลมเกลียวรักพวกพ้อง มีการช่วยเหลือกันในกิจการงานต่าง ๆ และมีความรู้สึก ท้าทายหรือทัศนคติที่คัดค้านงานฝ่ายปกครอง อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายอำเภอ ตลอดจนเจ้าหน้าท้องถิ่น ๆ

6.4 การย้ายเพื่อย้ายประชากร ในเรื่องการย้ายเพื่อย้ายประชากรของอำเภอฟานทองนี้ สุริยะ สุระประเสริฐ¹ ได้เล่าว่า มีการโยกย้ายเข้าและออกบ้าง ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลสำคัญ 2 ประการ ประการแรกเป็นการการย้ายเนื่องด้วยงานอาชีพคือ ย้ายเข้าหรือออกเพื่อไปประกอบอาชีพต่าง ๆ เพราะที่พำนักเดิมเต็มหรือมีรายได้น้อย อีกประการหนึ่งเป็นการย้ายเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงระบบของครอบครัว เช่น การแยกไปมีครอบครัวใหม่ เป็นต้น การย้ายของราษฎร 2 ลักษณะนี้จะมีจำนวนพอ ๆ กัน

การย้ายเข้าของราษฎรเป็นการย้ายจากต่างจังหวัดหรือต่างอำเภอเข้ามาอยู่ในอำเภอฟานทอง ส่วนการย้ายออกนั้นจะมี 3 ลักษณะคือ ย้ายภายในอำเภอ ย้ายไปต่างอำเภอ และย้ายไปต่างจังหวัด บริเวณที่มีราษฎรย้ายเข้าออกมากที่สุดมักเป็นท้องที่ตำบลฟานทองซึ่งเป็นที่ตั้งของอำเภอและเป็นแหล่งชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีราษฎรอยู่อย่างหนาแน่นและมีการประกอบอาชีพหลายอย่าง การเคลื่อนย้ายของราษฎรจึงมีมากกว่าท้องที่ตำบลอื่น ๆ การเคลื่อนย้ายของราษฎรของแต่ละตำบลในระยะ 1 เดือนจะมีจำนวนไม่แน่นอนแตกต่างกัน จึงมีผลให้ผู้ที่ย้ายเข้าและออกของอำเภอฟานทองในแต่ละเดือนมีจำนวนแตกต่างกันออกไปด้วย ถึงตัวอย่าง

¹สุริยะ สุระประเสริฐ ปลัดอำเภอฟานทองเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิสุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ว่าการอำเภอฟานทอง เมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2521

ข้อมูลจากรายงานสถิติจำนวนราษฎรของอำเภอพานทอง ประจำปีพฤษภาคม 2522¹
ในการวางต่อไปนี้

ตาราง 4 แสดงจำนวนการเคลื่อนย้ายของประชากรของอำเภอพานทอง เดือนพฤษภาคม 2522

อันดับที่	ตำบล	จำนวนย้ายเข้า	จำนวนย้ายออก	รวม
1	พานทอง	37	40	77
2	หนองคำสิง	7	8	15
3	มาบโป่ง	5	7	12
4	หนองกะขะ	7	18	25
5	หนองหงษ์	11	3	14
6	หน้าประตู	5	5	10
7	โคกขันทอน	-	13	13
8	บางนาง	13	6	19
9	บ้านเก่า	7	5	12
10	เกาะลอย	13	5	18
11	บางหัก	4	1	5
	รวม	109	111	220

จากตาราง 4 ข้างต้นจะเห็นว่าจำนวนราษฎรที่ย้ายเข้าและออกของตำบลพานทอง
มีมากถึง 77 คน ส่วนตำบลอื่น ๆ มีจำนวนน้อยกว่ามาก แต่ถึงอย่างไรก็ตามจำนวนราษฎร

¹ ทำการปกครองอำเภอพานทอง รายงานสถิติจำนวนราษฎรของอำเภอพานทอง
ประจำปีพฤษภาคม 2522

ที่ย้ายเข้าและออกมีจำนวนไม่ต่างกันมากนัก คือ จำนวนย้ายเข้า 109 คน ย้ายออก 111 คน ถ้าเป็นสถิติของเคชันอื่น ๆ ย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปได้

7. การศึกษา ชาวอำเภอพานทองมีความสนใจในด้านการศึกษามาก ราษฎรส่วนใหญ่จบการศึกษามัธยมศึกษา อ่านออกเขียนได้ มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพที่พอสมควร ในปัจจุบันการศึกษาของจังหวัดชลบุรีขยายตัวกว้างขวางและมีมาตรฐานยิ่งขึ้น การจัดการศึกษาคำนึงถึงด้านคุณภาพอยู่ตลอดเวลา ความเจริญก้าวหน้าของการศึกษาดังกล่าวมีผลให้การศึกษาของอำเภอพานทองเจริญไปด้วย บิณฑบาตและอุปการะให้ความสนใจที่จะส่งบุตรหลานเข้าเรียนในสถานศึกษาในอำเภอมากขึ้น ส่วนที่ไปเรียนต่างอำเภอที่อยู่ใกล้เคียงหรือในตัวอำเภอเมืองก็มีอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้เพราะสะดวกในการเดินทาง อยู่ใกล้ที่พัก หรือไปเรียนในระดับการศึกษาที่สูงกว่าที่มีในอำเภอซึ่งมีจำนวนสถานศึกษารับได้มาก

อำเภอพานทองจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับมัธยมศึกษา ซึ่งมีจำนวนสถานศึกษาทั้งที่เป็นของรัฐบาลและเอกชน¹ ดังต่อไปนี้

โรงเรียนมัธยม สังกัดกรมสามัญศึกษา 2 โรงเรียน

โรงเรียนราษฎร อยู่ในการควบคุมของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน 3 โรงเรียน คือ ระดับอนุบาล - ประถมศึกษา 1 โรงเรียน ระดับประถมศึกษา - มัธยมศึกษา 1 โรงเรียน และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสายอาชีพ 1 โรงเรียน

โรงเรียนองค์การบริหารส่วนจังหวัด 31 โรงเรียน

โรงเรียนผู้ใหญ่เคลื่อนที่ หน่วยที่ 71 สอนวิชาชีพต่าง ๆ สังกัดกรมสามัญศึกษา 1 โรงเรียน

ในโรงเรียนระดับต่าง ๆ ดังกล่าวมีครูทั้งหมด 300 คน เป็นชาย 143 คน หญิง 157 คน มีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 6,431 คน เป็นชาย 3,454 คน หญิง 2,977 คน

¹ที่ทำการศึกษานิเทศการอำเภอพานทอง รายงานสถิติการศึกษาของอำเภอพานทอง

8. การคมนาคม การคมนาคมของอำเภอฟานทองมีสองทางคือ ทางบกและทางน้ำ
ดังนี้คือ

8.1 การคมนาคมทางบก การคมนาคมของอำเภอฟานทองที่ติดต่อกับจังหวัด
ต่างอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ใช้การคมนาคมทางบกเป็นหลักสำคัญ เส้นทางคมนาคมที่ทั้ง
ถนนที่เป็นทางหลวงแผ่นดิน ทางหลวงจังหวัด และทางหลวงชนบท มีทั้งถนนลาดยางและถนน
ลูกรัง ถนนสายสำคัญ ๆ มีดังนี้

8.1.1 ทางหลวงแผ่นดิน สายสุพรรณบุรี - อำเภอฟานทอง ติดต่อกับ
ระหว่างตัวจังหวัดสุพรรณบุรีกับอำเภอฟานทอง ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร

8.1.2 ทางหลวงแผ่นดิน สายฟานทอง - หัวไผ่ - ฉะเชิงเทรา
จากอำเภอฟานทอง ผ่านบ้านหัวไผ่ในตำบลโคกชันตอน ถึงจังหวัดฉะเชิงเทรา ระยะทาง
ประมาณ 13 กิโลเมตร

8.1.3 ทางหลวงจังหวัด สายฟานทอง - สุขุมวิท จากอำเภอฟานทอง
ผ่านตำบลบ้านเก่า ถึงถนนสุขุมวิท ระยะทาง 10 กิโลเมตร

8.1.4 ทางหลวงจังหวัด สายฟานทอง - บ้านมิ่ง จากอำเภอฟานทอง
ผ่านสี่แยกบึงไถ่น้ำ ตรงเขตติดต่อระหว่างตำบลฟานทองกับตำบลสามโก้ ผ่านตำบลหนองหงษ์
ถึงอำเภอบ้านมิ่ง ระยะทาง 13 กิโลเมตร

ในบรรดาเส้นทางคมนาคมที่ติดต่อกับอำเภอฟานทองทั้งกล่าว มีถนนซึ่งเป็นทางหลวง
แผ่นดิน 2 สายแรกเท่านั้น ที่มีรถประจำทางแล่นอยู่ตลอดเวลา ราษฎรจึงได้รับบริการด้าน
การคมนาคมดีกว่าอำเภออื่น ๆ ซึ่งทั้งนี้คงเนื่องมาจากอำเภอฟานทองเป็นอำเภอที่เล็กที่สุดใน
จังหวัดสุพรรณบุรีนั่นเอง

8.2 การคมนาคมทางน้ำ เนื่องจากอำเภอฟานทองมีลำคลองธรรมชาติและ
คลองขุดของโครงการชลประทานรวม 2 ลำคลอง ราษฎรซึ่งอยู่บริเวณใกล้เคียงจึงได้ใช้
ลำคลองทั้งกล่าวเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำ แต่ติดต่อกันระหว่างตำบลและหมู่บ้านเท่านั้น จึง
เป็นเส้นทางคมนาคมที่ใช้กันเป็นส่วนน้อย ทั้งนี้เนื่องจากไม่สะดวกแก่ทางบก และคลอง
ธรรมชาติซึ่งมีความยาวถึง 15 กิโลเมตร ในปัจจุบันกั้นเขินและคัมแคบ เพราะถูกวัชพืช

ปกคลุมบ้าง ประชาชนบุกรุก ใช้ริมคลองในการเพาะปลูกและสร้างบ้านเรือนบ้าง จึงใช้ในการเดินเรือไต่บ่อย ส่วนคลองซุกถึงแม่น้ำจะมีสภาพที่กว้างคลองธรรมชาติ แคบมีระยะสั้นเพียง ๗ กิโลเมตร ราษฎรจึงนิยมไต่บ่อยกว่าการคมนาคมทางบกมาก

๑. ประเพณี ประเพณีของอำเภอฟานทองโดยทั่วไปเหมือนกับประเพณีในอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดชลบุรี ทั้งประเพณีของครอบครัว เช่น การทำบุญบ้าน การบวช การแต่งงาน การเกิด ฯลฯ และประเพณีส่วนรวมซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเพณีทำบุญเนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น ทำบุญเทศกาลตรุษสารท ทำบุญขึ้นปีใหม่ ทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ ประเพณีทอดกฐินทอดผ้าป่า นอกจากนี้ก็มีประเพณีเล่นในงานนักขัตฤกษ์ เช่น เล่นสากน้ำในงานสงกรานต์ งานลอยกระทง เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้ชาวอำเภอฟานทองยึดถือมานานและได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

๑๐. สถานที่น่าเที่ยวชม อำเภอฟานทองมีสถานที่น่าเที่ยวชมน้อยกว่าอำเภออื่น ๆ ที่มีอยู่ส่วนใหญ่เป็นปูชนียสถานทั้งสิ้น เช่น วิหารหลวงพ่อโตที่วัดฟานทอง วิหารหลวงพ่อโตที่วัดโคก วิหารหลวงพ่อแก้วที่วัดหนองคำสิงห์ วิหารหลวงพ่อบุญที่วัดบ้านจั่ว ฯลฯ สถานที่ดังกล่าวเป็นที่เคารพบูชาของชาวอำเภอฟานทองโดยทั่วไป

สถานที่น่าเที่ยวชมเพื่อหาความรู้อีกแห่งหนึ่งคือ โรงงานทำอิฐซึ่งมีอยู่มากมายในอำเภอ ผู้ที่สนใจเข้าไปชมจะได้ความรู้เกี่ยวกับอุตสาหกรรมด้านนี้เป็นอย่างดี แม้ผู้ที่ไม่สนใจเข้าไปชมก็มาก และเนื่องจากลักษณะภูมิประเทศของอำเภอฟานทองส่วนใหญ่เป็นทุ่งนา บางส่วนเป็นไร่นา ไม่มีมณีสถานที่จะดึงดูดใจคนต่างถิ่นให้มาหาความรื่นเริงสำราญ เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ติดชายทะเล ไม่มีป่าเขา ถ้า น้ำตกและเกาะแก่งเลย จึงมีผู้คนเดินทางมาเยี่ยมชมอำเภอนี้ไม่มากนัก การบริการด้านต่าง ๆ ไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร อำเภอฟานทองจึงเป็นอำเภอที่ค่อนข้างเงียบเหงา ทั้ง ๆ ที่อยู่ใกล้กับอำเภอเมืองชลบุรีก็ตาม

วิทยากร

ในการเก็บข้อมูล "แหล่ง" จากงานภาคสนามเพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ ได้รับความช่วยเหลือจากวิทยากรในตำบลต่าง ๆ ของอำเภอพานทองจำนวน 21 คน ซึ่งมีสังเขปประวัติต่อไปนี้

1. นายพรหม พลเอก อายุ 50 ปี มีความสนใจและฝึกหัดร้องเพลงโกลีเมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ขณะบวชมีความสามารถในการเทศน์มหาชาติ เมื่อสึกแล้วโกลีเป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงโด่งดังเรื่อยมา เพราะมีเสียงที่มีความรู้เรื่องราวต่าง ๆ นำมาแต่งเพลงโกลีอย่างไพเราะคมคายเป็นจำนวนมาก มีปฏิภาณในการขับเพลงสด สามารถเอาชนะใจผู้ฟังโกลีเป็นจำนวนมาก ทั้งยังสามารถแสดงลิเกและเล่นลำตัดโกลีอีกด้วย ในระยะหลังเป็นหัวหน้าคณะลำตัดควบคู่กับการเป็นหมอลำ เวลาวางช่วยดูแลการทำไร่ ทำสวนของบุตร นายพรหมโกลีมาชมพระยาอีกครั้งเพราะสุขภาพไม่ค่อยสมบูรณ์ เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2522 มีฉายาว่า "ธีระบุญโกลี" เป็นพระนักเทศน์มหาชาติที่มีชื่อเสียงมาก ฉะนั้นการให้ข้อมูลและข้อคิดเห็นต่าง ๆ จึงให้ทั้งขณะที่เป็นฆราวาส (เมษายน, พฤษภาคม 2521) และเมื่อเป็นพระภิกษุ (มีนาคม 2522) ต่อมาในตอนต้นปี พ.ศ. 2523 นายพรหม โกลีก็ออกมาใช้ชีวิตอันมีค่าเหมือนอย่างเดิม แต่ก็ใช้ชีวิตอยู่โกลีไม่นาน เพราะโรคประจำตัวโกลีกำเริบมากขึ้น ร่างกายทรุดโทรมลงจนไม่สามารถทำขวัญโกลีต่อไป และได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2523

2. นายประโยชน์ มนจ้อย อายุ 35 ปี มีอาชีพทำนา เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เป็นหมอลำตั้งแต่อายุ 23 ปี เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อรุ่นหนุ่มโกลีฝึกหัดและมีความสามารถในการแสดงลิเก เคยโกลีออกแสดงตามงาน แต่ปัจจุบันโกลีเลิกเสียแล้ว

3. นายทองใบ สร้อยสิน อายุ 38 มีอาชีพทำนา เลี้ยงไก่ และเป็นช่างไม้ เคยมีความสามารถแสดงโขนสดและลิเกเมื่ออายุ 18 ปี หลังจากบวชแล้วโกลีร้องเพลงและเป็นหมอลำเรื่อยมา นอกจากนี้ยังสามารถร้องหัวไม้* โกลีอีกด้วย

*คือ ร้องเชิญเจ้าเข้าทรง ตามศาลเจ้าต่าง ๆ

4. นายแฉล้ม เจริญเนตร อายุ 56 ปี มีอาชีพทำนา เลี้ยงเป็ด และขับเรือรับจ้าง สามารถเล่นกลองยาวได้ เป็นหมอขวัญตั้งแต่อายุ 25 ปีเป็นต้นมา ฉะนั้นในปัจจุบันจึงเป็นหมอขวัญรุ่นเก่าที่ชาวบ้านในตำบลใกล้เคียงรู้จัก

5. นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ่ม อายุ 33 มีอาชีพรับจ้าง อนุมัติว่าเรียง ชอบร้องรำทำเพลงในงานเพื่อนบ้านเสมอเมื่อมีโอกาส เช่น ร้องเพลงไทย เพลงฉ่อย รำวง กลองยาว ฯลฯ เป็นหมอขวัญตั้งแต่อายุ 21 ปีเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

6. นายชวง คำผิง อายุ 63 อาชีพทำนา ทำสวนและค้าขาย เป็นหมอขวัญตั้งแต่อายุ 26 ปี เป็นหมอขวัญรุ่นเก่าซึ่งปัจจุบันรับงานทำขวัญน้อยลงมาก ส่วนใหญ่จะให้นายโยคี บุตรชายซึ่งเป็นหมอขวัญเหมือนกันไปแทน ส่วนนายชวงไปมีบทบาทเป็นผู้ทำพิธีทางศาสนาที่วัดหนองกะจะซึ่งอยู่ใกล้บ้าน

7. นายโยคี คำผิง อายุ 32 ปี บุตรนายชวง คำผิง ซึ่งนอกจากเป็นกำลังสำคัญช่วยประกอบอาชีพแล้ว ยังเป็นหมอขวัญเจริญรอยตามนายชวงด้วย เป็นหมอขวัญเมื่ออายุ 23 ปีและมีชื่อเสียงเป็นลือลือมา

8. นายกิม คำผิง อายุ 51 ปี น้องชายนายชวง คำผิง มีอาชีพทำนาทำไร่ เป็นหมอขวัญเมื่ออายุ 24 ปี แต่เนื่องจากในระยะหลัง ไร่รับอุบัติเหตุตาเสียไปข้างหนึ่ง จึงไปช่วยนายโยคีหลานชายร้องแห่เฉพาะบางงาน แค่นี้ก็พอเป็นไหร่า*

9. นายออย สนิททรัพย์ อายุ 49 ปี มีอาชีพเป็นภารโรง โรงเรียนวัดพานทอง ตำบลพานทอง และหอเสือกกชาย เป็นหมอขวัญเมื่ออายุ 38 ปี เคยแสดงลิเกได้เมื่อรุ่นหนุ่ม

10. นายเจียน ทุมทอง อายุ 51 อาชีพทำนาทำไร่ เคยออกแสดงลิเกตามงานเมื่ออายุ 17 ปี แค่นี้มาได้เลิกแสดงและเป็นหมอขวัญเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

11. นางสาวสมทรง ทุมทอง อายุ 21 ปี บุตรนายเจียน ทุมทอง นอกจากช่วยนายเจียนทำนาทำไร่แล้วยังได้ช่วยร้องแห่ตั้งแต่อายุ 16 ปีเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อไปงานทำขวัญไม่ได้เป็นไหร่า เพราะไม่นิยมให้หมอขวัญผู้หญิงเป็นผู้ทำพิธี

*คือ หมอขวัญผู้กระทำการทำพิธีในงานทำขวัญตั้งแต่เริ่มพิธีจนกระทั่งเสร็จพิธี

12. พระครูสังฆรักษ์โสภา (โสภา จันทโสภี) ปัจจุบันเป็นเจ้าของร้านขนมหวาน ตำบลหนองกระเซ และเป็นเจ้าคณะตำบลมาบโป่ง อำเภอพานทอง สามารถเทศน์มหาชาติและแหล่เทศน์ได้ก็มีชื่อเสียง จึงมีชาวบ้านบางกลุ่มนิมนต์ท่านไปเทศน์สอนนาคเป็นท่านองแหล่ในงานทำขวัญแทนหมอขวัญ เป็นที่เลื่อมใสของชาวบ้านมาก

13. นายแสน สุขแสง อายุ 50 ปี ปัจจุบันรับราชการเป็นครูใหญ่โรงเรียนบ้านคลองอัมมแก้ว ตำบลพานทอง ทำการเกษตรเล็ก น้อย ๆ เช่น เลี้ยงหมู ปลา เป็ด ไก่ เป็นอาชีพรอง เป็นหมอขวัญเมื่ออายุ 40 ปี การเป็นครูและเป็นหมอขวัญทำให้เป็นที่รู้จักนับถือของชาวบ้านใกล้เคียง

14. นายไล้ ทองมี อายุ 49 ปี เป็นผู้ใหญ่วัย 2 ตำบลพานทอง มีอาชีพรองคือทำนา เลี้ยงหมู เป็นหมอขวัญตั้งแต่อายุ 45 ปี สามารถแสดงโขนสก เล่นและรำกลองยาวได้

15. นายสำรวม อยู่สุข อายุ 29 ปี มีอาชีพทำนาและเลี้ยงหมู มีความสามารถในการแสดงโขนและลิเก เคยออกแสดงตามงานต่าง ๆ แต่เมื่อมาเป็นหมอขวัญอายุประมาณ 23 ปี จึงเลิกแสดง

16. นายเรียบ นาสุข อายุ 48 ปี มีอาชีพทำนาและเลี้ยงไก่ ฝึกหัดร้องแหล่ตั้งแต่ อายุ 20 ปี แล้วทิ้งไประยะหนึ่ง มาฝึกจริงจังและเป็นหมอขวัญเมื่ออายุ 40 ปี เป็นคนมา

17. นายณัฏฐ์ เขียวสม อายุ 49 ปี เป็นภารโรงโรงเรียนโคกท่าเจริญ ตำบลพานทอง เป็นหมอขวัญตั้งแต่อายุ 40 ปี เป็นคนมา

18. นายประทุม ขลุ่ยเสนาะ อายุ 33 ปี มีอาชีพทำนาและทำประมงน้ำจืด เป็นหมอขวัญ ตั้งแต่อายุ 22 ปี มีความสามารถแสดงโขน เล่นกลองยาว และร้องเพลงลูกทุ่ง

19. นางศรีเวียง เพ็ญผล อายุ 38 ปี มีใจรักทางการร้องมาตั้งแต่เด็ก ๆ จึงได้ฝึกหัดและช่วยหมอขวัญคนอื่นร้องแหล่ ตั้งแต่อายุ 32 ปีเป็นคนมา

20. นายชั้น หับเกตุ อายุ 65 ปี เป็นหมอขวัญรุ่นเก่าซึ่งปัจจุบันนี้รับงานน้อยมาก อดีตเคยเป็นผู้ใหญ่วัย เคยสามารถแสดงลิเก ลำตัด และโขนสก ปัจจุบันมีบทบาทเป็นผู้ว่าพิธีทางศาสนาของวัดศรีประจักษ์ซึ่งอยู่ใกล้บ้าน เวลาส่วนใหญ่ช่วยดูแลการทำนา ทำสวนจากสวนมะพร้าว ของบุตร

21. นางสาวอมเชย หัมมเกตุ อายุ 20 ปี บุตรสาหร่ายชั้น หัมมเกตุ ชวณนายชั้น ร้องแกล้งในงานทำขวัญตั้งแต่อายุ 16 ปี ประกอบอาชีพ ทำนา ทำสวน และรับจ้างเย็บจาก

ในการสัมภาษณ์วิทยากร นอกจากจะโกธสังเขปประวัติดังกล่าวแล้ว ยังได้ข้อมูลที่เป็น คุณสมบัติหรือลักษณะร่วมของวิทยากรอยู่อีกหลายประการซึ่งอาจสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. วิทยากรส่วนใหญ่มีความรู้จบการศึกษาภาคบังคับ ประถมปีที่ 4 มีอยู่เพียง 3 คน เท่านั้น ที่จบการศึกษาสูงกว่านั้นคือ นายแสน สุขแสง มีความรู้วิชาครู ป.ม. นายประโยชน์ มนจ้อย จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และ นายไต้ ทองมี จบชั้นมัธยม 3 วิชาเกษตรชั้นต้น วิทยากรชายทุกคนมีความรู้เรื่องพระธรรมวินัย เพราะผ่านการบวชเป็นพระภิกษุมาแล้วทั้งสิ้น คุณสมบัติอื่นทำให้ "หมอขวัญ" เป็นที่เชื่อถือได้ว่าจะสามารถสั่งสอนแนะนำข้อปฏิบัติที่ดีต่าง ๆ ให้แก่ผู้ที่บวชหรือเด็กชายหญิงได้เป็นอย่างดี

2. วิทยากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านการเกษตรเป็นหลักและมีอาชีพเบ็ดเตล็ดอื่น เป็นอาชีพรอง ส่วนการเป็นหมอขวัญซึ่งได้คำตอบแทนเป็นครั้งคราวนั้น ทุกคนถือว่าเป็นงานอดิเรก มีจุดหมายเพื่อทำประโยชน์ส่วนหนึ่งให้แก่สังคมเพื่อนบ้านในการให้คำแนะนำ สั่งสอนคนให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม เพื่อให้ความบันเทิงและที่สำคัญก็คือ ช่วยดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณี ของไทย

3. การไปร้องแกล้งในงานทำขวัญ วิทยากรถือว่าเป็นงานที่ต้องช่วยเหลือกัน ฉะนั้น ในงานหนึ่งจึงมีหมอขวัญ 2 - 3 คนเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นหมอขวัญถิ่นเดียวกันหรือต่างถิ่น ก็ตาม จะช่วยกันร้องทำขวัญจนงานเสร็จสิ้นทุกงานไป

4. วิทยากรชายส่วนใหญ่ได้รับการครอบครูจากหมอขวัญอาวุโสซึ่งเป็นผู้ที่ถ่ายทอดหลัก และการทำพิธีให้ จึงสามารถเป็นผู้ทำพิธีทำขวัญ หรือที่เรียกว่า "โหรา" ได้ ส่วนวิทยากรหญิง เป็นโหราไม่ได้ เพราะการถือปฏิบัติแต่เดิมมา ผู้ชายเท่านั้นที่เป็นโหรา และเหตุผลอีกประการ หนึ่งก็คือ ผู้หญิงไม่ได้ผ่านการบวชในพุทธศาสนา ย่อมจะมีความรู้เรื่องกิจพิธีต่าง ๆ ทางศาสนา น้อยกว่าชาย หมอขวัญหญิงจึงเป็นผู้ช่วยร้องแกล้งอย่างเคียงข้างเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นที่นิยมชมชอบ ของผู้ฟังสักเพียงใดก็ตาม

5. วิทยากรส่วนใหญ่มีลักษณะนิสัย การประพฤติปฏิบัติตนในค่านต่าง ๆ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนในท้องถิ่นได้ เป็นที่ศรัทธา นับถือและยกย่องว่าเป็นคนที่มีจริยธรรม เมื่อจะไปงานทำขวัญไม่ว่าจะเป็นที่ใดก็ตามจะเว้นจากการเสพยาเมาโดยเด็ดขาด คุณสมบัติข้อนี้สร้างความเลื่อมใสแก่ชาวบ้านได้เป็นอันมาก

บทที่ 3

แหล่งที่รวบรวมได้และการจำแนกแหล่ง

รายชื่อและแหล่งของแหล่งที่รวบรวมได้

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมาศึกษาครั้งนี้ได้ "วรรณกรรมแหล่ง" จากอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี รวม 100 เรื่อง แหล่งทั้งหมดนี้ได้จากวิทยากรในหมู่บ้านของตำบลต่าง ๆ จำนวน 21 คน ดังรายชื่อต่อไปนี้

นายพรหม พลเอก 12 หมู่ 4 ตำบลบางนาง

1. แหล่งประวัติขัวจุก
2. แหล่งประวัติถนนนา
3. แหล่งปฏิสนธิ
4. แหล่งสอนนา 1
5. แหล่งสอนนา 2
6. แหล่งบายศรี
7. แหล่งเชิญขวัญนา
8. แหล่งขัวจุก ลว 3
9. แหล่งสอนกุมาร
10. แหล่งพระพุทธเจ้าเข้านิพพาน
11. แหล่งขมิ้น
12. แหล่งขมิ้นกขมิ้น
13. แหล่งขมิ้นปลา
14. แหล่งทุนแผนชนะศึก
15. แหล่งนกกระเจา
16. แหล่งเคียนเพื่อนไทย

17. แห่สมัยกิ่งพุททากาด
18. แห่กีนนร
19. แห่สัทธิธารก
20. แห่พระเวสสันดร

นายพรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม ชีรบุญโณ) วัดประชุมคงคา ตำบลบางละมุง
อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

21. แห่ศีลหา
22. แห่สังข์ทอง
23. แห่แม่หม้าย
24. แห่พร
25. แห่พระอภัยมณี
26. แห่พระไวยทองแสน
27. แห่สุริยัน
28. แห่กาจระเข้

นายแสน สุขแสง 31/3 หมู่ 5 ตำบลพานทอง

29. แห่ขมุนมเทวกา
30. แห่ปฐินันธิ
31. แห่ประวักินขมุนาก

นายแสน สุขแสง

นายไต้ ทองมี 45/1 หมู่ 2 ตำบลพานทอง

นายหอม เขียวสมบัติ 1/3 หมู่ 7 ตำบลพานทอง

32. แห่สอนนาก
33. แห่สอนนากพรลธิ
34. แห่บายศรี
35. แห่เชิญขวัญนาก
36. แห่สัทธิธารก

นายแสน สุขแสง และ นายไฉ่ ทองมี

37. แหลงทอง

นายประโยชน์ มนจ้อย 2 หมู่ 5 ตำบลโคกขี้นอน

นายสำรวม อยู่สุข 33 หมู่ 5 ตำบลเกาะลอย

38. แหลงนุมนเทวคา

39. แหลงเคารพคุณ

40. แหลงปฐินธิ

41. แหลงสอนนาค

42. แหลงประวัคินามนาค

43. แหลงเชิญชวนนาค

44. แหลงบายศรี

45. แหลงบายศรีแก้ว (บายศรีครู)

46. แหลงสมมุติบายศรี (เบ็คบายศรี)

47. แหลงนกกกไม้

48. แหลงสีกษัตริย์เค็นคง

49. แหลงสืทธารต (คอนเผยมาน)

นายประโยชน์ มนจ้อย

50. แหลงพระรถ (คอนจากเมรี)

นายเรียบ ผาสุข 13 หมู่ 1 ตำบลบางนาง

51. แหลงนุมนเทวคา

52. แหลงสอนนาค

พระครูสังฆรักษ์โสภา วัดหนองแซแวน ตำบลหนองกะเซ

53. แหลงสอนนาค

นายขาง คำผิง และ นายโยคี คำผิง 40 หมู่ 4 ตำบลหนองหงษ์

54. แหลงเคารพคุณ

นายโยคี คำผาง

นายกิม คำผาง 55 หมู่ 1 ตำบลหนองหงษ์

55. แห่ส่อนนาค

นายโยคี คำผาง

56. แห่เชิญขวัญนาค

57. แห่ขนนกขมิ้น

58. แห่ขนแผนกคูกูก

59. แห่ขนช้าง

60. แห่ชวานา

61. แห่ชาวไร่

62. แห่อวยพร

นายทองใบ สร้อยสิน 59 หมู่ 2 ตำบลพานทอง

63. แห่กาศีสอนนาค

64. แห่สุวรร รณสาม

65. แห่สุริยง

66. แห่เรือทุกข

67. แห่ชอภักย์

68. แห่นกกระเจียว

69. แห่ขวัญจุก ลา 1

70. แห่ขวัญจุก ลา 2

71. แห่ขวัญจุก ลา 3

72. แห่เรือบุญหรือบาย

73. แห่อวยพรหญิงชาย

นางศรีเวียง เพิ่มผล 33 หมู่ 7 ตำบลบางนาง

74. แห่ส่อนนาค

75. แผลเรื่องนางจุฬามณี
นายทองใบ สร้อยสิน และ นางศรีเวียง เติมผล
76. แผลสอนนาค
77. แผลพรจุพจน์
- นายเจียน ทิมทอง และ นางสาวสมทรง ทิมทอง 49 หมู่ 7 ตำบลหนองคำสิง
78. แผลปฏิสนธิ
79. แผลนาคสังสีกา
80. แผลนายศรี
- นางสาวสมทรง ทิมทอง
81. แผลปฏิสนธิ (ตอนกล่าวถึงคุณนิคามารคา)
82. แผลสอนนาค
- นายออย สิ้นทรัพย์ 38 หมู่ 3 ตำบลพานทอง
83. แผลสอนนาค 1
84. แผลสอนนาค 2
85. แผลสอนนาคพรลลิต
- นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง 79 หมู่ 3 ตำบลบางนาง
- นายแฉลม เจริญเนตร 14 หมู่ 3 ตำบลบางนาง
86. แผลประวัชัญจุก
87. แผลสอนกุมาร
88. แผลชวัญจุก ลา 2
89. แผลชวัญจุก ลา 3
90. แผลกนจน
91. แผลจันทโครพ
- นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง
92. แผลประชาชน

93. แผลสำรวจกาย

นายเฉลิม เจริญนคร

94. แผลชโมย

นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง

นายประทุม ชลุตเสนาะ 59/1 หมู่ 5 ตำบลบางนาง

95. แผลสอนพอนาค

นายเฉลิม เจริญนคร และ นายประทุม ชลุตเสนาะ

96. แผลเนรสุบิน

นายชั้น ทับเกตุ 8 หมู่ 1 ตำบลบ้านเก่า

97. แผลส่วนกรวี

98. แผลอวยพร

นางสาวอวยเชย ทับเกตุ 8 หมู่ 1 ตำบลบ้านเก่า

99. แผลสอนนาค

100. แผลนาคสังสีกา

จากรายชื่อวิทยากรและแหล่งของแผลทั้ง 100 เรื่องดังกล่าวมีแผลชื่อเรื่องเดียวกันหรือที่ชื่อตรงกัน โดยเป็นของหมอขวัญต่างคนกันอยู่หลายเรื่อง เช่น แผลขุนหมเหวคา แผลเคารพคน แผลสอนนาค แผลบายศรี แผลขุนกมไม้ แผลอวยพร แผลสิทธิารถ เป็นต้น แผลเหล่านี้มีตรงกันทั้งแค่สองสำนวนขึ้นไป ส่วนแต่ละสำนวนจะมีศิลปะการใช้ภาษาและสาระของเนื้อหาแตกต่างกันหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดของหมอขวัญเป็นประการสำคัญ

การร้องถ่ายทอดแผลครั้งนี้ มีแผลอยู่กลุ่มหนึ่งซึ่งแต่ละเรื่องมีหมอขวัญคนเดียวเป็นผู้ร้อง และมีแผลอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งทุกเรื่องมีหมอขวัญช่วยกันร้องสองถึงสามคน การที่เป็นเช่นนี้ไม่ได้แสดงว่าหมอขวัญซึ่งต้องช่วยกันร้องมีความรู้ความชำนาญในการถ่ายทอดแผลน้อยกว่าหมอขวัญซึ่งร้องเพียงคนเดียว แต่ความเป็นจริงแล้วก็มีความรู้และความสามารถร้องแผลเรื่องนั้น ๆ ได้จนจบเรื่องเช่นเดียวกัน จึงสามารถร้องแผลต่อเนื่องกันได้ การที่หมอขวัญต้องช่วยกันร้องนั้นเป็นเพราะแผลเรื่องหนึ่งมีความยาวมาก ถ้าร้องเพียงคนเดียวจะเห็นเหนื่อยเกินไป ฉะนั้นเมื่อไปร้อง

ในงานทำขวัญจริง ๆ ในปัจจุบันซึ่งต้องร้องเพลงหลายเรื่องต่อเนื่องกัน ใช้เวลานาน 2 - 3 ชั่วโมง ก็จะมีหมอขวัญมากกว่าหนึ่งคนไปช่วยกันร้องเสมอ การทำขวัญจึงสำเร็จไปได้ด้วยดี ส่วนที่ไปคนเดียวมีน้อยมาก

สำหรับวิทยากรซึ่งเป็นหมอขวัญจากอำเภอพานทองนั้นมีพระภิกษุรวมอยู่คือ พระครูสังฆรักษ์โสภา และ พระภิกษุพรหม ธีรบุญโญ (พรหม พลเอก) จึงแสดงว่าผู้ที่เป็หมอขวัญไม่จำเป็นต้องเป็นฆราวาสเสมอไป พระซึ่งอยู่ในสมณเพศก็ยอมเป็นหมอขวัญได้โดยไม่ผิดวินัยสงฆ์ งานทำขวัญที่วิทยากรโยมยังนิมนต์พระภิกษุไปเทศน์เป็นท่านองแห่งแทนหมอขวัญคือ งานทำขวัญนาค รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ พระครูสังฆรักษ์โสภา¹ เล่าว่า

แต่เดิมชาวบ้านนิมนต์พระภิกษุไปเทศน์สอนนาค ทั้งนี้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาที่มีมาแต่ครั้งโบราณกาล และเห็นว่าถ้าให้หมอขวัญว่าเหล่าทำพิธี หมอขวัญบางคนก็ว่าเลยเถิดไปบ้าง กินเหล้าเมายาในงานบ้าง ประพฤติตัวไม่เป็นที่น่านับถือบ้าง หรือว่าเหล้ามีเนื้อความไม่ครบถ้วนไปบ้าง สิ่งเหล่านี้ถือเป็นข้อบกพร่องที่ไม่เชิญหมอขวัญไปทำขวัญนาค จึงนิมนต์พระไปแทนเพราะถือว่าพระเป็นผู้บริสุทธิ์ สามารถสอนหลักธรรมและแนวปฏิบัติที่ถูกต้องต่าง ๆ ตลอดจนแสดงอานิสงส์ของการบวชได้ครบถ้วนทั้งหมด และการไปเทศน์ของพระไม่เป็นการผิดวินัยสงฆ์ ทั้งนี้เนื่องจากพระเทศน์ได้ 2 แบบคือ

1. แบบมรรณุปาติกา เป็นการเทศน์อย่างปกติของพระซึ่งไม่มีท่านองแห่ง
2. แบบโฆสัพปาติกา คือการเทศน์ที่มีเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ สั้น ๆ ยาว ๆ เป็นท่านอง

แห่ง

การเทศน์ทั้งสองแบบนี้ใช้เทศน์สอนนาคได้ แต่ชาวบ้านนิยมฟังพระว่าเป็นท่านองแห่งอย่างหมอขวัญร้องมากกว่า การเทศน์สอนนาคของพระไม่ยืดยาวอย่างหมอขวัญว่าเหล่า ฉะนั้นจึงมักเสร็จจากเวลา 22 นาฬิกา มีญาติโยมพากันมาฟังเป็นจำนวนมาก (แต่ปัจจุบันนี้การนิมนต์พระไปเทศน์สอนนาคลดน้อยลง) เพราะชาวบ้านไม่รู้ว่าพระองค์ใดวัดไหนเทศน์ได้บ้าง และถ้านิมนต์พระไปเทศน์ก็ต้องเชิญหมอขวัญอีกคนหนึ่ง ไปทำพิธีออกแวนเวียนเทียนอันเป็นพิธีแบบพราหมณ์

¹พระครูสังฆรักษ์โสภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พินิตพิย์ พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดหนองแขวงวน คำมุลหนองกะชะ อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2521

งานทำขวัญจึงจะถือว่าสมบูรณ์ เมื่อต้องนิมนต์ทั้งพระและเชิญทั้งหมอขวัญเช่นนี้ย่อมเป็นเรื่องยุ่งยาก ทำให้นิยมเชิญหมอขวัญเสียเพียงฝ่ายเดียว เพราะสามารถหาแหล่งและทำพิธีทั้งหมดได้อยู่แล้ว

ความนิยมแหล่งในประเพณีทำขวัญนั้น เห็นว่ามีอยู่โดยทั่วไปในหมู่ประชาชนชาวอำเภอพานทอง ทั้งนิยมสังเกตได้จากการกระจายของวิทยากรในแหล่งข้อมูล ดังได้สรุปไว้ในตารางต่อไปนี้

ตาราง 5 การกระจายของวิทยากรในแหล่งข้อมูล

ลำดับที่	แหล่งข้อมูล		จำนวนวิทยากร
	ตำบล	หมู่บ้าน	
1	พานทอง	2, 3, 5, 7	5
2	หนองคำลิ่ง	7	2
3	มาบโป่ง	-	-
4	หนองกระชะ	(วัด)	1
5	หนองหงษ์	1, 4	3
6	หน้าประดู่	-	-
7	โคกขันทอน	5	1
8	บางนาง	1, 3, 4, 5, 7	6
9	บ้านเกา	1	2
10	เกาะลอย	5	1
11	บางหัก	-	-

ตาราง 5 ชำก้นแสดงให้เห็นว่าหมอขวัญในอำเภอพานทองกระจายอยู่ในตำบลต่าง ๆ 8 ตำบลในจำนวนทั้งหมด 11 ตำบล และส่วนใหญ่อยู่ทางหมู่บ้านกัน การกระจายของหมอขวัญ

ดังกล่าวเป็นเครื่องยืนยันว่า ชาวอำเภอพานทองยังมีความยึดมั่นในการสืบทอดประเพณีทำขวัญ
อยู่มาก ซึ่งนอกจากจะอาศัยหมอขวัญในอำเภอเป็นผู้กระทำพิธีแล้ว ย่อมต้องมีหมอขวัญต่างถิ่น
เขามามีบทบาทรวมในประเพณีอีกส่วนหนึ่งด้วย

การจำแนกแหล่ง

1. การจำแนกออกตามโอกาสที่ใช้ แหล่งที่รวบรวมมาได้ทั้งหมด 100 เรื่อง เมื่อ
จำแนกตามโอกาสที่ใช้ สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1 แหล่งงานทำขวัญนาค

1.2 แหล่งงานทำขวัญจุก

แหล่งทั้งสองประเภทนี้ไม่อาจแบ่งแยกจำนวนออกจากกันโดยเด็ดขาดได้ เพราะแหล่งทั้ง
สองประเภทประกอบด้วยแหล่งสองกลุ่มด้วยกัน คือ "แหล่งขวัญ" ซึ่งใช้ร้องทำพิธีเป็นแม่ทำขวัญ
โดยตรง และ "แหล่งนอก" ซึ่งใช้ร้องนอกพิธี โดยมุ่งสร้างความครึกครื้นให้แก่งาน สำหรับ
แหล่งขวัญสามารถแบ่งแยกได้ เพราะแหล่งขวัญนาคและแหล่งขวัญจุกใช้คนละโอกาสอยู่แล้ว แต่
แหล่งนอกไม่สามารถแบ่งแยกได้ ทั้งนี้เนื่องจากแหล่งส่วนใหญ่ใช้ร้องไ้ทั้งงานทำขวัญนาคและงาน
ทำขวัญจุก ซึ่งแล้วแต่หมอขวัญจะเลือกร้องหรือเจ้าภาพตลอดจนแขกเหรื่อจะร้องขอ ว่าต้องการ
แหล่งเรื่องใด เมื่อเป็นเช่นนั้นแหล่งจึงจำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ

แหล่งขวัญนาค 38 เรื่อง

แหล่งขวัญจุก 10 เรื่อง

แหล่งนอก 52 เรื่อง

แหล่งขวัญนาค 38 เรื่อง มีแหล่งต่างสำนวนกัน (ของวิทยากรต่างคน) แต่ชื่อตรงกัน
จัดเป็นกลุ่มได้ดังนี้

แหล่งขุนชุมเทวดา 3 สำนวน

แหล่งโคกรพคุณ 2 สำนวน

แหล่งปฏิสนธิ 4 สำนวน

แหล่งปฏิสนธิตอนกลางถึงโคนตามยาว 1 ส่วน
 แหล่งบริเวณโคน 3 ส่วน
 แหล่งส่วนโคน 14 ส่วน
 แหล่งส่วนโคนพิเศษ 2 ส่วน
 แหล่งบายศรี 4 ส่วน
 แหล่งสมมุติบายศรี 1 ส่วน
 แหล่งเชิงขวัญาค 4 ส่วน
 แหล่งขวัญาค 10 เรื่อง จัดแหล่งที่มีชื่อตรงกัน แต่ต่างส่วนกันเข้าเป็นกลุ่มได้ดังนี้
 แหล่งบริเวณขวัญาค 2 ส่วน
 แหล่งขวัญาค ลา 1 1 ส่วน
 แหล่งส่วนโคน 1 ส่วน
 แหล่งส่วนโคนรี 1 ส่วน
 แหล่งขวัญาค ลา 2 2 ส่วน
 แหล่งขวัญาค ลา 3 3 ส่วน

จากจำนวนแหล่งขวัญาคและแหล่งขวัญาคทั้งกล่าว จะเห็นได้ว่าแหล่งขวัญาคที่หมอขวัญ
 ถ่ายทอดให้มานั้น มีจำนวนมากกว่าแหล่งขวัญาค จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าชาวอำเภอพานทอง
 มีความยึดมั่นในประเพณีทำขวัญาคโบราณมากกว่างานโขนจุก ซึ่งในปัจจุบันมีจำนวนลดน้อยลงไป
 มาก เพราะไม่นิยมไว้จุกลูกหลานเหมือนในสมัยก่อน สำหรับเรื่องแหล่งขวัญาคนี้ แฉล้ม เจริญเนตร¹
 เล่าว่า หมอขวัญาคส่วนใหญ่จะว่าขวัญาคไค้อย่างคล่องแคล่วคนละหลาย ๆ เรื่อง เพราะต้องร้อง
 ในงานทำขวัญาคอยู่เสมอปีละหลายสิบงาน ส่วนหมอขวัญาคที่สามารถว่าแหล่งขวัญาคไค้นั้นมีอยู่น้อยคน
 เพราะมีโอกาสน้อย

¹ แฉล้ม เจริญเนตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิศทิพย์ พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 14 หมู่ 3 ตำบลบางนาง อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2521

เล่มนอก 52 เรื่องนั้นส่วนใหญ่จะมีชื่อเรื่องแตกต่างกันออกไป ที่มีชื่อเรื่องตรงกันมีน้อย
สำหรับเล่มเรื่องที่เข้ากันมี 40 เรื่องดังนี้

แหล่พระพุทเจ้าเข้านิพพาน	แหล่ขุนแผนศึกคูก
แหล่หมป้า	แหล่ขุนช้าง
แหล่หมปลา	แหล่ชวานา
แหล่ขุนแผนชนะศึก	แหล่ชาวไร่
แหล่เคื่อนเพื่อนไทย	แหล่คดีสอนนาค
แหล่สมัยถึงพุทธกาล	แหล่สุวรรณสาม
แหล่กินนร	แหล่สุริยง
แหล่พระอภัยมณี	แหล่เรื่องทุกข์
แหล่พระไวยทองเสน่ห์	แหล่ชอภัย
แหล่สุริยัน	แหล่เรื่องบุญหรือบาป
แหล่ดาวจรเซ	แหล่ชวยพรหญิงชาย
แหล่พระเวสสันดร	แหล่เรื่องนางพิจูมาณวิกา
แหล่ศีลห้า	แหล่พรจุพจน์
แหล่สังฆทอง	แหล่คนจน
แหล่แม่หมาย	แหล่จันทโครพ
แหล่ยงทอง	แหล่ประชาชน
แหล่สักขีครีไคณคง	แหล่สารรวมกาย
แหล่สัทธาธ (ตอนเมฆมาน)	แหล่ชโมย
แหล่พระรถ (ตอนจากเมวี)	แหล่เนรสุบิน
แหล่สวนครัว	แหล่บางศรีแก้ว

ส่วนแหล่อกที่มีชื่อเรื่องตรงกันและมีมากกว่า 1 ส่วนนั้นมีดังนี้

แหล่สัทธาธ	2 ส่วน
แหล่ณกรระจาบ	2 ส่วน
แหล่หมนทมนไม	3 ส่วน

แหล่ช่วยพร 3 ส่วน

แหล่ناقสังสีกา 2 ส่วน

แหล่นอกทั้งหมกทั้งกล่าว หมอขวัญไรร้องในงานทำขวัญนาคไ้ทุกเรื่อง และแหล่ส่วนใหญ่ก็อ่านนำไปร้องในงานทำขวัญจุไ้เช่นเดียวกัน จะมีแหล่อยู่เพียงบางเรื่องเท่านั้นที่ไม่เหมาะจะนำไปร้องในงานทำขวัญจุ เพราะมีชื่อเรื่องหรือข้อความบางตอนกล่าวพากเพิงเกี่ยวกับการบวช เช่น แหล่คคิสนนาค แหล่เรื่องบุญหรือบาป แหล่เมรุสมิ แหล่ช่วยพร (ของนายโยคี คำผิง) แหล่ناقสังสีกา เป็นต้น

ตัวอย่างข้อความบางตอนที่กล่าวถึงการบวชจาก "แหล่เรื่องบุญหรือบาป" ของนายทองใบ สร้อยสิน ว่า

นาคคุณหมอขวัญคินนี้คู้ฟ้า จ้าพวกมัจฉานี้ยังคู้กับน้ำ เคียนห้าเคียนหกฝนตก
พรว้าพรว้า เสียงหมอขวัญมิ่งง่าอยู่ที่บ้านงาน ครั้นจะหวานพิชิตค้องหวังผล
จะสร้างกุศลแล้วอย่าคิสนัน บวชนาคทั้งที่ดำไม้มหมอขวัญ จะถูกชาวบ้าน
เขานินทาเอา ควายคายทั้งค้อย่ากลัวเสียเกลื่อ สำคัญที่เนิ่นนี้ระวัง
จะเน่า จงนึกเสียวว่าไ้หน้านาคเรา พรุ่งนี้จะเข้าไปบรพชา ...¹

ข้อความอีกตอนหนึ่งที่กล่าวช่วยพรพ่อนาคจาก "แหล่ช่วยพร" ของนายโยคี คำผิง ว่า

จะขอช่วยพรประสัทธิผล ให้เป็นมงคลร้อยแปดประการ ให้อายุยืนยาวไป
สักเก้าร้อยกาล ให้พ่อนาคนั้นจงสมมโน วรณะฉวีสีแฉวไว ความป๋วยไช้
ให้ไกลโซ พ่องงสัยเข้าไ้กรมโพธิ์ ให้สมมโนคังที่เจตนา อิกทั้งสุระจงให้สุริ
ให้หมกราภิโรโรคา ขอให้รมเย็นเป็นพระยา ขอให้สุธาเป็นมิ่งมงคล พละแรง
แข็งกำลัง ทั้งเสื่อสาที่ในไพรสมถ์ พ่องเบ่งบานเหมือนคังก้านอุบล ทั้งมรรคผล
ขอให้ไ้ไ้พัน ...²

¹ ฎากณนวก 9.5

² ฎากณนวก 11.2

ข้อความทั้งสองตอนทั้งกล่าวมีใจความกล่าวถึงเรื่องการบวช ทั้งที่ข้อเหล่านี้ไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องการบวชเลยก็ตาม แล่นอกลักษณะนี้ไม่ใช่เรื่องในงานทำขวัญจุก ยิ่งเป็นแหล่งที่กล่าวถึงพจนาคหรืออานิสงส์ของการบวช ในแหล่งเรื่องอื่น ๆ ที่เหลือท้ายแล้ว หมอขวัญจะร้องเฉพาะในงานทำขวัญนาคเท่านั้น

ในการร้องแหล่งนอกของหมอขวัญ ถ้าร้องงานทำขวัญนาคจะเป็นเรื่องอะไรก็ได้ทั้งนั้น ส่วนงานทำขวัญจุกก็ร้องแหล่งเรื่องอื่น ๆ ซึ่งไม่ได้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการบวช แหล่งนอกที่นิยมร้องในงานทำขวัญจุกก็มากนั้น พรหม พลเอก¹ เล่าว่า คือ แหล่งพรต่าง ๆ ซึ่งมักจะช่วยพรเด็กที่เข้าพิธีโกนจุก ช่วยพรเจ้าภาพ และช่วยพรแขกที่มาในงาน

การจำแนกแหล่งตามโอกาสที่ใช้ทั้งกล่าวอาจสรุปได้ว่า การร้องแหล่งในประเพณีทำขวัญของชาวอำเภอพานทอง มีเหลือเพียงโอกาสสำคัญคือ งานทำขวัญนาคและงานทำขวัญจุกเท่านั้น ส่วนในโอกาสอื่น ๆ ซึ่งแต่เดิมเคยมี เช่น งานทำขวัญกรู้น งานทำขวัญข้าว งานทำขวัญเรือน ฯลฯ ได้เลิกราไปเสียแล้ว ทั้งนี้คงเนื่องมาจากสภาพสังคมไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทุกสิ่งทุกอย่างมักกระทำอย่างรวบรัดประหยัดเวลา และวัฒนธรรมต่างชาติได้เข้ามาเผยแพร่ผสมผสานกับวัฒนธรรมในชาติมากขึ้น วัฒนธรรมประเพณีไทยบางอย่างจึงถูกทอดทิ้งและสาบสูญไป ดังเช่น ประเพณีทำขวัญบางโอกาสดังกล่าว

2. การจำแนกตามเนื้อหา แหล่งที่รวบรวมได้จากอำเภอพานทอง 100 เรื่อง เมื่อจำแนกออกเป็นกลุ่มตามเนื้อหาแล้ว ได้แหล่งทั้งหมด 11 กลุ่ม ดังต่อไปนี้คือ

2.1 แหล่งขวัญนาค 38 เรื่อง จัดแหล่งที่มีชื่อตรงกันเข้ากลุ่มได้ดังนี้

แหล่งชุมนุมเทวดา 3 ส่วน

แหล่งเคารพคุณ 2 ส่วน

แหล่งปฏิสนธิ 4 ส่วน

แหล่งปฏิสนธิตอนกล่าวถึงคุณบิดามารดา

¹พรหม พลเอก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ 4 ตำบลบางนาง อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2521

·
 แหล่งประวัติขนาด 3 ส่วนวน

·
 แหล่งสอนนาค 14 ส่วนวน

·
 แหล่งสอนนาคพิธีกรรม 2 ส่วนวน

·
 แหล่งบายศรี 4 ส่วนวน

·
 แหล่งสมมุติบายศรี

·
 แหล่งเชิญขวัญนาค 4 ส่วนวน

2.2 แหล่งขวัญลูก 10 เรื่อง

·
 แหล่งประวัติขวัญลูก 2 ส่วนวน

·
 แหล่งขวัญลูก ลา 1

·
 แหล่งสอนกุมาร

·
 แหล่งสอนกุมารี่

·
 แหล่งขวัญลูก ลา 2 2 ส่วนวน

·
 แหล่งขวัญลูก ลา 3 3 ส่วนวน

2.3 แหล่งประวัติพระพุทธรูปเจ้า 5 เรื่อง

·
 แหล่งพระพุทธรูปเจ้าเข้านิพพาน

·
 แหล่งสิทธิหารถ 2 ส่วนวน

·
 แหล่งสิทธิหารถ (ตอนเฒ่า)

·
 แหล่งเรื่องนางจุฬามณีวิภา

2.4 แหล่งประวัติพระโพธิสัตว์ 8 เรื่อง

·
 แหล่งนกกระเจา 2 ส่วนวน

·
 แหล่งยุงทอง

·
 แหล่งสักขัตริย์เค็นตง

·
 แหล่งสุวรรณสาม

·
 แหล่งสุริยัน

·
 แหล่งพระเวสสันดร

·
 แหล่งบายศรีแก้ว

2.5 แหล่บทาน 8 เรื่อง

แหล่ขุนแผนชนะศึก

แหล่ขุนแผนศึกคูก

แหล่ขุนช้าง

แหล่พระอภัยมณี

แหล่พระไวยทองเสน่ห์

แหล่พระรถคือนจากเมรี

แหล่สังข์ทอง

แหล่จันทโครพ

2.6 แหล่ประวัติอันสูงส่งของการบวช 1 เรื่อง

แหล่เจรสุมิน

2.7 แหล่ขยายปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ 1 เรื่อง

แหล่ท้าวจระเข้

2.8 แหล่ธรรมชาติ 6 เรื่อง

แหล่ชมพู

แหล่ชมพูลา

แหล่ชมพูชมพูไม้ 3 ส่วน

แหล่สุริยง

2.9 แหล่คติ 10 เรื่อง

แหล่ศีลห้า

แหล่สรวมกาย

แหล่เตือนเพื่อนไทย

แหล่ประชาชน

แหล่เรื่องบุญหรือบาป

แหล่เรื่องทุกข์

แหล่สวนครัว

แหล่คศิณนาค

แหล่นาคสังสีกา 2 ส่วนวน

2.10 แหล่พรพณาสังคย 8 เรื่อง

แหล่ขโมย

แหล่คนจน

แหล่ชวานา

แหล่ชาวไร่

แหล่สมัยกิ่งพุทธกาล

แหล่เบญหมาย

แหล่ชอฉัย

แหล่กินนร

2.11 แหล่พร 5 เรื่อง

แหล่อวยพร 3 ส่วนวน

แหล่พรจุฑาพน

แหล่อวยพรหญิงชาย

การจำแนกแหล่ออกตามเนื้อหาทั้งกล่าวขมสังเกตุได้ว่า แหล่ที่มีเนื้อหาใช้รองทำพิธี ซึ่งเรียกว่า แหล่ขวัญ คือ แหล่ 2 กลุ่มแรก อันได้แก่ แหล่ขวัญจุก และแหล่ขวัญนาค ส่วน แหล่ที่มีเนื้อหาต่าง ๆ กันอีก 9 กลุ่มล้วนเป็นแหล่นอกทั้งสิ้น ซึ่งในแต่ละกลุ่มยังมีเรื่องเบ็ดเตล็ด อีกเป็นจำนวนมาก

3. การจำแนกตามทำนอง การร้องถ่ายทอดแหล่ของหมอขวัญในงานทำขวัญนั้น ต้องอาศัยส่วนประกอบหลายส่วน คือ เสียงร้องที่มีเทคนิค เนื้อหาที่และทำนองแหล่เหมาะสม แหล่จึงจะมีความคมคาย ไพเราะ น่าฟัง ในส่วนประกอบต่าง ๆ ดังกล่าว ทำนองแหล่ถือเป็น ส่วนประกอบสำคัญที่จะส่งผลให้การร้องแหล่ไพเราะน่าฟังมากน้อยหรือไม่ เรื่องทำนองแหล่นี้

พรหม พลเอก¹ วิทยากรผู้มีผลงานในการแต่งเพลงให้ความรู้ว่า เนื้อหาของเพลงต้องมีความ สอดคล้องกับทำนองอย่างเหมาะสม การแต่งเพลงแต่ละเรื่อง หมอขวัญมักจะกำหนดทำนองไว้ ก่อนเสมอ แล้วจึงแต่งเนื้อหาให้สอดคล้องกับทำนองที่กำหนดไว้ โดยทดลองร้องเนื้อหาให้ เข้ากับทำนองไปชั่วขณะหนึ่งก่อนแต่งเนื้อหานั้น

เพลงเรื่องหนึ่ง ๆ ส่วนมากนิยมใช้เพียงทำนองเดียว แต่บางเรื่องที่มีเนื้อหายาวแบ่ง เป็นตอน ๆ อาจใช้สองถึงสามทำนองได้ การที่หมอขวัญร้องเพลงจบทำนองหนึ่งในตอนหนึ่ง แล้วเปลี่ยนเป็นทำนองใหม่ตอนใหม่ นั้น เป็นผลดีทั้งแก่ตัวหมอขวัญเองที่จะไ้ผ่อนคลายการร้องด้วย ทำนองใหม่ หรือเปลี่ยนให้หมอขวัญคนอื่นได้ร้องบ้าง และช่วยเปลี่ยนบรรยากาศในการฟัง ไม่ให้ผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่ายได้อีกทางหนึ่งด้วย

ในเรื่องที่มาของทำนองเพลง วิทยากรหลายคนกล่าวว่า ทำนองเพลงก็เปลี่ยนแปลงมาจาก ทำนองเทศน์มหาชาติ² บ้าง ทำนองเพลงคล้าย ๆ ทำนองเทศน์มหาชาติ³ บ้าง ทำนองเพลง เป็นทำนองเทศน์มหาชาติที่ผิดเพี้ยนออกไป⁴ บ้าง ข้อคิดเห็นเหล่านี้มีส่วนไปคล้ายคลึงกับ คำกล่าวของ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ในเรื่องการทำขวัญนาคว่า มีการ "เชิญอาจารย์ที่มีเสียง ไพเราะมาว่าทำขวัญ เป็นทำนองเหมือนเทศน์มหาชาติหลายลา หลายเพลง ..." ⁵ จากความเห็น ที่ค่อนข้างตรงกันทั้งกล่าว ขวนให้คิดไปถึงประเพณีงานเทศน์มหาชาติซึ่ง เสริฐโรโกเทศ ได้เล่า

¹พรหม พลเอก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ 4 ตำบลบางนาง อำเภอบางนา เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2521

²พระครูสังฆรักษ์โสภณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดหนองแขว่น ตำบลหนองกระจะ อำเภอบางนา เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2521

³บุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 79 หมู่ 3 ตำบลบางนาง อำเภอบางนา เมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2522

⁴สำรวม อยู่สุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 9 หมู่ 5 ตำบลเกาะลอย อำเภอบางนา เมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2521

⁵กรมพระสมมตอมรพันธุ์ "ประเพณีนาควา" ใน ลัทธิธรรมเบญจคาง ๗ ภาค 2 หน้า 85

ไว้อย่างน่าอ่านว่า เวลาเมื่อเทศน์มีการว่าแหล่งขั้ว แหล่งที่นี้เรียกว่า แหล่งนอก เป็นแหล่งซึ่ง
 แต่งขึ้นเป็นพิเศษนอกเนื้อหาของเรื่อง เมื่อเทศน์มหาชาติบางกัณฑ์ไม่มีการว่าแหล่งนอก แต่
 บางกัณฑ์มีแหล่งนอกมาก เช่น กัณฑ์ชูชก มหาพนและมหาพรต จึงมีคัมภีร์กันแน่นเพราะเป็น
 กัณฑ์ที่สนุกโลกโน้น¹ ความรู้จากพุทธวงศ์ของอุทกัลลว เมื่อผนวกเข้ากับความคิดข้างต้น น่าจะ
 สรุปได้ว่า ท่านองแหล่งต่าง ๆ ในงานทำวัตร ได้เฝ้ามาจากท่านองเทศน์มหาชาติทั้งในเนื้อหา
 และแหล่งเทศน์นอกเนื้อหาอย่างแน่นอน สืบหาท่านองแหล่งจึงได้ใกล้เคียง คล้ายคลึง หรือ
 ผิดเพี้ยนไปจากท่านองเทศน์มหาชาติเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนแหล่งท่านองใจจะตกเปลี่ยนจาก
 ท่านองเทศน์มหาชาติกัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่ง จะใกล้เคียงเมื่อจำแนกแหล่งออกแต่ละท่านองต่อไป

แหล่งจากอำเภอพานทองส่วนใหญ่เรื่องหนึ่ง ๆ ใช้เพียงท่านองเดียว มีอยู่บางเรื่อง
 ที่ใช้สองท่านองขึ้นไป การจำแนกแหล่งออกตามท่านอง ได้แหล่งกลุ่มสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

3.1 แหล่งท่านองธรรมวัตร แหล่งกลุ่มนี้ไม่มีท่านองที่น่าสนใจนัก คือ ไม่ค่อย
 มีการเปลี่ยนแปลงระดับเสียง คล้ายการพูดที่แทรกการเอื้อนเสียงไว้เล็กน้อย เป็นสำนวนอย่าง
 ท่านองเทศน์ ซึ่งพระครูสังฆลักษณะโสภณเรียกว่า ท่านองเฒ่า เพราะใช้ร้องเฒ่าเนื้อแหล่ไป
 เรื่อย ๆ แต่ก็ไม่เหมือนท่านองธรรมวัตรที่พระเทศน์เสียงที่เดียว² ส่วนพระภิกษุพรหม ชีรบุญโง
 มีความเห็นเกี่ยวกับท่านองธรรมวัตรนี้เพิ่มขึ้นว่า เป็นท่านองเฒ่าซึ่งได้มาจากท่านองเทศน์
 มหาชาติกัณฑ์พุทธโคตร³ เมื่อพิจารณาแล้วก็เห็นว่าเป็นไปได้ เพราะมีความสอดคล้องกับความ

¹พระยาอุปกิตภักดี วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย โดย เสฐียรโกเศศ
 (นามแฝง) หน้า 447 - 452

²พระครูสังฆลักษณะโสภณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิศนทวิทย์ พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัด
 ทองแขวง ตำบลหนองกระจะ อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2521

³พรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม ชีรบุญโง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิศนทวิทย์ พุทธิพงษ์
 เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดประทุมคงคา อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 9 มีนาคม
 พ.ศ. 2522

ซึ่งกล่าวถึงท่านองเทศน์กัณฑ์ศพรในหนังสือเทศน์มหาชาติ¹ ตอนหนึ่งว่า "กัณฑ์ศพร มักมีมนต์พระแก่ ๆ ที่เป็นท่านสมภารผู้ใหญ่ ๆ ให้ออกศีลตักกราช ตั้งนโมจบแล้วก็เริ่มเรื่อง ไม่สู้เป็นท่านคหฬอนัก ว่าเรื่อย ๆ อย่างธรรมวัตร ..." นอกจากนี้ยังไปสอดคล้องกับข้อความซึ่งกล่าวไว้ในท่านองเดียวกันอีกตอนหนึ่งของ เสฐียรโกเศศ² ที่กล่าวว่า "... กัณฑ์ศพรก็เทศน์เป็นท่านองธรรมวัตร หังเนื่อย ๆ " เมื่อคำกล่าวจากผู้ทรงคุณวุฒิและความเห็นของวิทยากรมีความสอดคล้องกันเช่นนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ท่านองธรรมวัตรของแหล่งในงานทำขวัญใต้แนวมารจากท่านองเทศน์ธรรมวัตรของพระ

ถึงแม้จะสรุปเกี่ยวกับลักษณะและที่มาของท่านองจากข้อคิดเห็นและหลักฐานได้อย่างไรก็ตาม ท่านองธรรมวัตรก็ยังเป็นท่านองของแหล่งในงานทำขวัญของชาวอำเภอพานทองอยู่ตลอดไปเนื่องจากหมอขวัญในอำเภอพานทองร้องแหล่งท่านองที่เรียกตรงกันว่า ท่านองธรรมวัตร หรือท่านองเก็นนี้ ได้ถูกท่องเหมือนกันทุกคน เพราะท่านองธรรมวัตรเป็นท่านองแหล่งที่ใช้เป็นหลักท่านองหนึ่ง³ นั่นเอง

แหล่งท่านองธรรมวัตรจากอำเภอพานทองมี 24 เรื่องดังนี้

นายพรหม พลเอก

แหล่งปฏิสนธิ (ตอนต้น)

แหล่งสอนนาค 1 (ตอนต้น)

แหล่งเชิญขวัญนาค

แหล่งขวัญจุก ลา 3

แหล่งพระเวสสันดร

¹กรมศิลปากร เทศน์มหาชาติ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานอาปณกิจศพ นางมรรคา คำชวน (ละมุล ปิ่นแสง) 2 เมษายน 2516 หน้า 7

²พระยาอนุมานราชธน วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) หน้า 451

³โยคี คำผง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 40 หมู่ 4 ตำบลหนองหงษ์ อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2521

นายแสน สุขแสง

แหล่ขุนหมื่นท้าว

แหล่ปฐินธิ (ตอนท้าย)

แหล่ประวัตินามนาค

นายแสน สุขแสง นายไต้ ทองมี และ นายณัณ เขียวสม

แหล่เชษฐาธิราช (ตอนต้น)

นายประโยชน์ มนจอย และ นายสำรวม อยู่สุข

แหล่ขุนหมื่นท้าว

แหล่เคารพคุณ

แหล่ปฐินธิ (ตอนต้น - ตอนท้าย)

แหล่เชษฐาธิราช (ตอนต้น)

แหล่สมมติบายศรี

นายเรียบ ฉาสุ

แหล่ขุนหมื่นท้าว

พระครูสังฆกิจจณโสภ

แหล่สอนนาค

นายยวง คำผง และ นายโยคี คำผง

แหล่เคารพคุณ

นายทองใบ สร้อยสิน

แหล่ขวัญจุก ลา 1

แหล่ขวัญจุก ลา 2

แหล่ขวัญจุก ลา 3

นายแฉล้ม เจริญเนตร และ นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง

แหล่ประวัติขวัญจุก

แหล่ขวัญจุก ลา 2

แหล่งขวัญจาก ลา 3 (เชษฐาขวัญ)

นายโยคี คำผาง

แหล่งเชษฐาขวัญมาก

จากรายชื่อแหล่งทำนองธรรมวัตรทั้งหมดดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นแหล่งนอกเพียงเรื่องเดียวคือ แหล่งพระเวสสันดร นอกนั้นเป็นแหล่งขวัญซึ่งใช้ร้องทำพิธีทำขวัญโดยตรงทั้งสิ้น และเนื่องมาจากความสำคัญนี้ย่อมแสดงว่า แหล่งทำนองธรรมวัตร เป็นแหล่งที่ให้บรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ อันก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้ฟังได้มาก ถึงแม้ว่าจะมีแหล่งบางเรื่องใช้ทำนองธรรมวัตรเพียงบางตอนก็ตาม

3.2 แหล่งทำนองพรต ทำนองพรตมีลักษณะเป็นนวล อ่อนหวาน จังหวะความเร็วปานกลาง มีการเลื่อนพจนานุกรม สร้างความซาบซึ้งประทับใจและความเลื่อมใสศรัทธาให้แก่ผู้ฟังได้มากในปัจจุบัน) ฉะนั้นถ้าร้องให้เร็วหรือจังหวะกระชั้นถี่มากเกินไปจะขาดความไพเราะ

ในทำนองทำนองของ พระภิกษุพรหม ชีรบุญโต เล่าว่า ทำนองพรตดั้งเดิมมีที่มาจากทำนองเทศน์กัณฑ์ทานกัณฑ์ คนเข้านคนแก่ชอบฟังกันมากเพราะมีลีลาสะเทือนอารมณ์ แต่เนื่องจากเป็นทำนองที่ร้องยาก เพราะต้องใช้การเลื่อนเสียงอยู่ตลอดเวลา หมอขวัญในปัจจุบันจึงมีร้องได้น้อยมาก¹ คำบอกเล่าเรื่องเกี่ยวกับทำนองดังกล่าว เมื่อพิจารณาให้ถี่ถ้วนก็เห็นว่าเป็นจริงได้ เพราะประการแรก พระภิกษุพรหม ชีรบุญโต นอกจากจะเป็นหมอขวัญที่มีชื่อเสียงเมื่ออยู่ในเพศฆราวาสแล้ว ยังเป็นพระนักเทศน์มหาชาติอีกด้วย ความรอบรู้เรื่องทำนองเทศน์และทำนองแหล่ง ย่อมมีมากพอที่จะเชื่อถือได้ อีกประการหนึ่งคำบอกเล่าเกี่ยวกับลีลาทำนองพรตแท้ ๆ ดังกล่าว ได้ไปมีความสอดคล้องกับทำนองเทศน์กัณฑ์ทานกัณฑ์ที่กล่าวไว้ในหนังสือเทศน์มหาชาติ² ตอนหนึ่งว่า "กัณฑ์ทานกัณฑ์นั้น มักพระผู้เข้าเทศน์ เพราะทำนองยาก เสียงกร่ำครวญท่วม ๆ น้อย ๆ เป็นที่นิยมฟังกันว่าเพราะมาก แต่หายากผู้ท้าวแท้จริง ๆ" และได้ไปสอดคล้อง

¹พรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม ชีรบุญโต) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พงษ์พิทักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดประทุมคงคา อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2522

²กรมศิลปากร เทศน์มหาชาติ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉาบนิมิตศพ นางมรรคาคำถวน (ละมุล ปิ่นแสง) 2 เมษายน 2516 หน้า 7

กับคำกล่าวอีกตอนหนึ่งของ เสรีไทยเทศ ว่ายว่า "... ยิ่งกว่านั้นท่านก็ทักท้วงท่านอง้อย ๆ ฟังเยือกเย็น เนื้อเรื่องก็เศร้า ..."¹

จากความเห็นของวิทยากรและคำกล่าวของผู้ที่ค่อนข้างสอดคล้องกันดังกล่าว น่าจะสรุปได้ว่า ท่านองพรตทั้งเจมไคแนวท่านองมาจากท่านองเทศน์กัณฑ์ท่านกัณฑ์ เพราะมีลีลาคล้ายคลึงกันมาก

เนื่องจากเหล่าท่านองพรตทั้งเจมไคไม่เป็นพื้นเดิมจริง ก็มีลีลาค่อนข้างซ้ำ ไม่ทันใจผู้ฟัง หมอขวัญจึงได้เปลี่ยนแปลงให้มีลีลาเร็วขึ้นและท่านองเปลี่ยนไปจากเดิม โดยการเปลี่ยนจากท่านองส่วนหนึ่งของเทศน์กัณฑ์มหาพน² ซึ่งกัณฑ์นี้มีหลายท่านอง³ ทั้งท่านองเทศน์ในเนื้อหาและแหล่งเทศน์เป็นพิเศษนอกเนื้อหาที่เรียกว่า แหล่งนอก⁴ ้วยเหตุนี้หมอขวัญหลาย ๆ คนจึงเรียกเหล่าท่านองพรตว่า "เหล่าท่านองมหาพน" ตัวอย่างเช่น หมอทองใบ สร้อยสิน ไคเรียกว่า "แหลมหาพน" ไว้ในตอนที่หนึ่งของ "แหลซอถ้อย" ทั้ง ๆ ที่ใช้ท่านองพรตทั้งเรื่อง ก็มีข้อความว่า

จะริเริ่มรศพจนา ตามบรรดาทุกท่านเฒ่า ทั้งหญิงทั้งชายคุณนายคุณน้า คุณตา
คุณยายเมฆซอถ้อยทุกทุกคน ้วยเมฆยังอ่อนพึ่งสอนหัก ทั้งบทและบาทยังคกยังหล่น
เพราะชาครูสอนยังอ่อนฝึกฝน การแหลมหาพนยังไม่ชำนาญ ทั้งเสียงแห่ง
แรงน้อยไม่อรอยเลณะ การวางจังหวะยังยาวยาวสั้นสั้น จะส่งเสียงร้องก็ไม่
ก้องกังวาน ผู้ฟังคงไม่หวานเหมือนปี่ชวา ...⁵

¹พระยาอนุมานราชธน วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย โดย เสรีไทยเทศ (นามแฝง) หน้า 451

²พระม พลภา (พระภิกษุพรหม ชีรขุโข) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดประยุรวงศาคะ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2522

³พระครูสังฆรักษ์ไสภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดหนองแขวง ตำบลหนองกระจะ อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2521

⁴พระยาอนุมานราชธน ล.ก. หน้า 249

⁵ภูกานนก 10.7

เหล่าท้าวองพรตจากอำเภอฟานทองมี 46 เรืองดังนี้

นายพรหม พลเอก

 เหล่าปฏิสนธิ (ตอนท้าย)

 เหล่าสอนกุมาร

 เหล่าพระพุทเจ้าเขานันทพาน (ตอนต้น)

 เหล่าสิทธิารถ

นายพรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม ชีรวชิโร)

 เหล่าศีลหา

 เหล่าสังฆทอง

 เหล่ากาจระเซ

นายแสน สุขแสง

 เหล่าปฏิสนธิ (ตอนต้น)

นายแสน สุขแสง นายไล้ ทองมี และ นายน้อม เขียวสม

 เหล่าสอนนาค

 เหล่าสอนนาคพรลิต

 เหล่าสิทธิารถ

 เหล่ายงทอง

นายประโยชน์ มนจ้อย และ นายสำรวม อยู่สุข

 เหล่าปฏิสนธิ (ตอนกลาง)

 เหล่าสอนนาค

 เหล่าเชิญชวนนาค (ตอนท้าย)

 เหล่าสิทธิารถ (ตอนแถม)

นายเรียบ ผาสุข

 เหล่าสอนนาค

นายกิม คำผาง และ นายโยคี คำผาง

แหล่สอนนาค

นายโยคี คำผาง

แหล่อวยพร

นายทองใบ สร้อยสิน

แหล่คึกคึกสอนนาค

แหล่สุวรรณสาม

แหล่เรืองทุกข์

แหล่ชอภัย

แหล่เรืองบุญหรือบารมี

แหล่อวยพรหญิงชาย

นางศรีเวียง เพิ่มผล

แหล่สอนนาค

นายทองใบ สร้อยสิน และ นางศรีเวียง เพิ่มผล

แหล่สอนนาค

แหล่พรจุฑา

นายเจียน ทิมทอง และ นางสาวสมทรง ทิมทอง

แหล่ปฐินธิ

แหล่นาคสังคีตา

นางสาวสมทรง ทิมทอง

แหล่ปฐินธิ (คอนกาดาวถึงคุณบิดามารดา)

แหล่สอนนาค

นายออย สันทิพย์

แหล่สอนนาค 1

แหล่สอนนาค 2

แหล่งสอนนาทพรลัทธิ

นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง และ นายประทุม ชลฺยเสนาะ

แหล่งสอนพวนาค

นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง และ นายเฉลิม เจริญเนตร

แหล่งสอนกุมาร

แหล่งคนจน

แหล่งทัตโครพ

นายเฉลิม เจริญเนตร และ นายประทุม ชลฺยเสนาะ

แหล่งเณรอุบาส

นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง

แหล่งสำรวมกาย

นายเฉลิม เจริญเนตร

แหล่งชไมย

นายชั้น ทัตเกตุ

แหล่งสวนครัว

แหล่งอวยพร

นางสาวอวยชัย ทัตเกตุ

แหล่งสอนนาท

แหล่งนาทสังคีต

การที่แหล่งท่านองพรต มีจำนวนมากมายถึง 48 เรื่องในแหล่งทั้งหมด 100 เรื่องคงกล่าว
 ย่อมแสดงให้เห็นถึงความนิยมแหล่งท่านองนี้ว่าดีมาก แหล่งท่านองนี้จึงมีทั้งที่เป็นแหล่งขวัญ ร้องทำพิธี
 และที่เป็นแหล่งนอก ซึ่งร้องเพื่อสร้างความสนุกสนานครึกครื้น โดยไม่จำกัดว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ

3.3 แหล่งทำนองพาท ทำนองพาทซึ่งใช้ร้องเพลงในงานทำขวัญนั้น พระครูสังฆรักษ์โสภา¹ และพระภิกษุพรหม ชีรบุญโต² ให้ความเห็นตรงกันว่า (มาจากทำนองเพลงนอกบางทำนองของเทศน์กัณฑ์มหาพน) จากความเห็นของวิทยากรกัณฑ์กลานนี้ได้ว่า เป็นจริงเมื่อพิจารณาในหนังสือ ประชุมเพลง เครื่องเล่นมหาชาติ เล่ม 1³ และประชุมเพลง เครื่องเล่นมหาชาติ เล่ม 2⁴ ซึ่งได้รวบรวมเพลงนอกเรื่องต่าง ๆ ที่ใช้ร้องประกอบเทศน์มหาชาติ เฉพาะกัณฑ์ชูชก มหาพนและมหาราช ที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 7 ไว้ั้น ปรากฏว่ามีเพลงพาทอันระบุว่า เป็นเครื่องเล่นหรือเพลงนอกของกัณฑ์มหาพนอยู่หลายเรื่อง ใช้ชื่อว่า "เพลงพาท" หรือ เพลงทำนองพาท มีอยู่ถึง 4 ส่วนวน ส่วนเพลงทำนองพาทมีชื่อเรื่อง ได้แก่ เพลงพาทชูชก และเพลงพาทมนก

นอกจากหลักฐานข้างกล่าวแล้ว ยังมีข้อความตอนหนึ่งของ สติภัย เสมานิล กล่าวถึง เพลงทำนองพาทไว้ ซึ่งช่วยให้มั่นใจว่าเป็นทำนองหนึ่งของเพลงนอกกัณฑ์มหาพน และเป็นที่มาของทำนองพาทของเพลงในงานทำขวัญ ข้อความว่า

ผู้ฟังก็จะกะโหลกร้องขอเพลงโน้มนักร้องแข่งแซ่ แต่โดยทั่วไปต้องว่า เพลงพาท เนื้อความแต่แต่ที่กล่าวมาตามคาถาบาลีนั้น อจตุตถะมีอกทางไปเขาวงกต แก่ตาชูชก ซึ่งต้องผ่านป่า ผ่านเขาคันธมาศน์ ผ่านสระมูจลินท์ พรพณนา ชื่อไม้ป่า นานาสัตว์ที่มีในป่าทมิฬวันต์ มีราชสีห์ เป็นต้น เพลงพาทของเทศน์ชื่อนั้น ลงสำนวนชนบทชนมไม่ ลงสำนวนพาไปเมืองต่าง ๆ ในแผ่นดินไทย ลงสำนวนพาลงนรกชั้นสวรรค์เกี่ยวเมียบพระอินทร์ ลงสำนวนตาชูชกอำลาญาติ ...⁵

¹พระครูสังฆรักษ์โสภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิศนาคะ พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดหนองแขวงวน ตำบลหนองกะขะ อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522

²พรหม พลภา (พระภิกษุพรหม ชีรบุญโต) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิศนาคะ พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดประชุมคงคา อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2522

³หรือ เรื่องฤทธิ์ ประชุมเพลง เครื่องเล่นมหาชาติ เล่ม 1 487 หน้า

⁴หรือ เรื่องฤทธิ์ ประชุมเพลง เครื่องเล่นมหาชาติ เล่ม 2 440 หน้า

⁵สติภัย เสมานิล วิสาสะ หน้า 119

เนื่องจากข้อความดังกล่าวแสดงว่า "เหลฬา" เป็นเหล่านอกท่านองหนึ่งของกัณฑ์มหาพน ในบางครั้งจึงมีผู้เรียกว่า "มหาพนเหลฬา" อย่างสั้น ๆ แต่มีความชัดเจนอยู่ในตัวเองเลยก็มี เช่น ในข้อความตอนหนึ่งว่า "... เมื่อว่าพรจบแล้วก็จะเข้ามาท้าวอวค คือ เหลลกำเน็ค ชุชกชอนมหาพนเหลฬา ..." ¹ จากความเห็นที่ส่อคล่องระหว่างความเห็นของวิทยากรและขอเขียนของผู้รู้ดังกล่าว ย่อมสรุปได้ว่า ท่านองพามาจากท่านองเหล่านอกในกัณฑ์มหาพน

เหลลท่านองพาในงานทำขวัญจัดไว้ว่าเป็นเหลลท่านองคลก ซึ่งมักจะใช้กับเนื้อหาเหลลที่ให้ความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้ฟังไ้มาก ปัจจุบันหมอลำได้ร้องเหลลท่านองพานี้ให้มีลีลาแปลกหน้าฟังออกไป เหลลพาจากอำเภอพานทอง 7 เรื่อง อาจแบ่งออกตามลีลาท่านองได้ 3 กลุ่มย่อย ดังนี้

3.3.1 เหลลท่านองพาธรรมคา 3 เรื่อง

นายพรหม พลเภา

เหลลขมป่า

นายพรหม พลเภา (พระภิกษุพรหม ธีรบุญโถ)

เหลลสุริยัน

นายประโยชน์ มนจ้อย และ นายสำรวม อยู่สุข

เหลลขมนกขมิ้น

3.3.2 เหลลท่านองพาเหนือ 3 เรื่อง

นายพรหม พลเภา

เหลลขมนกขมิ้น

นายโยคี กำแพง

เหลลขมนกขมิ้น

นายทองใบ สร้อยสิน

เหลลสุริยง

3.3.3 แหล่งทำนองพาไท 1 เรื่อง

นายพรหม พลเอก

แหล่งขบปลา

การที่แหล่งทำนองพาแบ่งแยกออกได้สามลีลาต่างกันออกไปนั้น วิทยากรบุญถนอมบอกแหล่งเล่าว่า เมื่อร้องแหล่งแต่ละกลุ่ม จะมีสำเนียงแตกต่างกัน เปรียบเหมือนสำเนียงที่แตกต่างกันของคนไทยภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ จึงตั้งชื่อแหล่งให้แตกต่างกันออกไป ซึ่งช่วยแยกการร้องแต่ละทำนองให้ถูกต้องด้วย

ข้อที่น่าสนใจเกี่ยวกับแหล่งทำนองพา คือ ชื่อของแหล่งทุกเรื่องล้วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติทั้งสิ้น ฉะนั้นจึงเป็นแหล่งที่มีเนื้อหาให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้ฟัง มากกว่าที่จะสร้างความเศร้าโศกเสียใจ แหล่งทำนองพาทุกเรื่องเป็นแหล่งนอกหรือแหล่งเล่น ซึ่งร้องสู้กันฟังเพื่อความครึกครื้นในงาน จากลักษณะของแหล่งทำนองพาทิ้งกล่าวชวนให้เห็นว่า แหล่งทำนองพาในงานทำขวัญไม่เพียงแต่จะได้คำทำนองมาจากแหล่งนอกในลักษณะหาพินเท่านั้น ยังได้เนื้อหาบางส่วนจากแหล่งนอกในลักษณะเดียวกันมาด้วย จึงมีทำนองพาทรงกัน มีเนื้อหาแหล่งบางเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติเหมือนกัน และเป็นแหล่งนอกเหมือนกันอีกด้วย

3.4 แหล่งทำนองแคะ แหล่งกลุ่มนี้เป็นแหล่งที่มีลีลาทำนองแผ่วไวยความศักดิ์สิทธิ์ ให้ความเลื่อมใสศรัทธาเท่า ๆ กับการให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน จึงเป็นแหล่งที่มีเนื้อหาสำหรับร้องทำพิธีและเป็นเรื่องราวอื่น ๆ ที่สนุกสนาน ทำนองของแหล่งกลุ่มนี้ พระครูสังฆลักษณะโสภา¹ พระภิกษุพรหม ชีรบุญไธ² และวิทยากรอีก 2 คน³ กล่าวว่า มาจากทำนอง

¹พระครูสังฆลักษณะโสภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณพิทย์ พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่วัดหนองแขวน ตำบลหนองกะขะ อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522

²พรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม ชีรบุญไธ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณพิทย์ พุทธิพงษ์
เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดประชุมคงคา อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2522

³ประโยชน์ มนจอย และ สारรวม อยู่สุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณพิทย์ พุทธิพงษ์
เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ 5 ตำบลโคกขื่อน อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม
พ.ศ. 2521

แหลนอกกัณฑ์หาราช ซึ่งความเห็นดังกล่าวมีส่วนเป็นความจริงอยู่มาก เพราะไปสอดคล้องกับ
คำกล่าวตอนหนึ่งของ เสรีบริโกเศศ¹ ซึ่งกล่าวถึง "แหลเกาะ" ว่า เป็นแหลนอกในกัณฑ์หาราช
ไว้เช่นเดียวกัน ดังปรากฏในข้อความว่า "... มหาราชกัณฑ์ 11 ในตอนเย็น มีคนฟังกัน
แน่นเพราะเป็นกัณฑ์สนุกโลกโฉน มีแหลนอกมาก ... กัณฑ์หาราชซึ่งมีท่านองคุดัน เสียงใหญ่
ห้าว ๆ ก็มีแหลเกาะบายศรีต่าง ๆ"

คำว่า "แหลเกาะบายศรี" จากข้อความดังกล่าวเข้าใจว่า คือแหลท่านองและที่ร้องเรื่อง
บายศรี เพราะแหลจากอำเภอฟานทองก็มีแหลเกาะบายศรีอยู่หลายเรื่องเหมือนกัน แต่มีชื่อว่า
จะร้องท่านองและกับเรื่องบายศรีเท่านั้น อาจใช้ร้องเรื่องอื่น ๆ ได้เช่นเดียวกัน

แหลท่านองและจากอำเภอฟานทองมีทั้งที่เป็นแหลขวัญและแหลนอก รวม 14 เรื่องดังนี้

นายพรหม พอลภา

แหลประวัตินามนาค

นายพรหม พอลภา (พระภิกษุพรหม จีระปัญโญ)

แหลพระไวยทองเสนต์

นายแสน สุขแสง

แหลบายศรี

นายประโยชน์ มนจ้อย และ นายสำรวม อยู่สุข

แหลสีกษัตริย์เกินตง

แหลประวัตินามนาค

แหลปลิวสนธิ (ตอนกลาง)

แหลบายศรี

แหลบายศรีแก้ว

แหลพระรถ (ตอนจากเมรี)

¹พระยาอนุบาลราชชน วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย โดย เสรีบริโกเศศ
(นามแฝง) หน้า 451 - 452

นายเจียน ทิมทอง และ นางสาวสมทรง ทิมทอง

แหลมมายศรี

นายโยคี กำแพง

แหลมขุนแผนตึกกู

แหลมขุนช้าง

นางศรีเวียง เพิ่มผล

แหลมเรือนางจุฬามณีกา

นายทองใบ สร้อยสิน

แหลมกกกระจาย

นอกจากหมวดขวัญจะร้องแหลมท่านองแกะเป็นหลักอีกท่านองหนึ่งแล้ว ยังได้ดัดแปลงท่านองแกะนำไปใช้ร้องให้ฟังแปลกหูออกไปอีกท่านองหนึ่ง เรียกว่าท่านองคลื่นกระแทมฝั่ง

3.4.1 แหลมท่านองคลื่นกระแทมฝั่ง แหลมท่านองนี้มีลีลากระชั้น ว่าได้เร็วเมื่อร้องจะมีการลงเสียงด้วยคำอย่างมีน้ำหนักเป็นระยะ ๆ เป็นท่านองแหลมที่ค่อนข้างเสียงลงทรวง* มากที่สุด หมวดขวัญที่ร้องท่านองนี้ได้น้อย เพราะเป็นท่านองแกะที่เปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมาใหม่¹ แหลมท่านองนี้ได้ดัดอย่างจากอำเภอพานทองมาเพียงสองเรื่อง คือ แหลมมายศรี และแหลมขุนแผนชนะศึก ของนายพรหม พลเอก

3.5 แหลมท่านองพืธสามสาย แหลมกลุ่มนี้เป็นแหลมท่านองใหม่ซึ่งดัดแปลงแยกออกมาจากท่านองมรกต บักร้องต้องใช้เสียงสามเสียง คือ เสียงขึ้นนาสิก เสียงลงทรวง และเสียงอยู่ที่ลำคอ ร้องประกอบให้กลมกลืนกัน² ซึ่งร้องได้ยาก แต่เนื่องจากเป็นท่านองที่ไพเราะน่าฟังมากท่านองหนึ่ง จึงมีหมวดขวัญบางคนไปฝึกฝนจนสามารถร้องได้ดี ซึ่งก็มีเป็นจำนวนน้อยมาก เนื้อหาของแหลมท่านองนี้มักเป็นเรื่องราวที่ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นแหลมออกมากกว่าเป็นแหลมขวัญ

*คือ เสียงที่ร้องลงไปในลำคอ

¹พรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม ชีรบุญญ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิธีพิชัย พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ หัวข้อประชุมพงศาวดาร อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2522

²ก.

แหล่งทำนองพินสาบสายจากอำเภอฟานทองมี 8 เรื่องคือ

นายพรหม พลเอก

แหล่งประวัติกษัตริย์

แหล่งพระพุทธเจ้าเขานิพนพาน (ตอนท้าย)

แหล่งเกื่อนเพือนไทย

แหล่งแม่หมาย

แหล่งพระอภัยมณี

แหล่งพร

นายโยคี กำแพง

แหล่งชานา

แหล่งชาวไร่

3.6 แหล่งทำนองคุุทะรธาเหียบกรวด ทำนองของแหล่งมิลลาโยกโยน

ไม่ทราบ มีที่มาจากทำนองของเทศน์มหาชาติกัณฑ์ชูชก ซึ่ง สติภัย เสมานิล¹ กล่าวไว้ว่า "คุุทะรธาเหียบกรวดเป็นชื่อทำนองหรือวิธีว่าของกัณฑ์ชูชก ... มิสลาประหนึ่งคันทเป็น คุุทะรธาเหียบกรวด กิริยาอาการกระของกระแยง ทำนองว่าเทศน์กัณฑ์ชูชกมาเช่นนั้น" ทำนองคุุทะรธาเหียบกรวดเป็นทำนองแหล่งคอนช้างเก่า ไม่สู้แพร่หลายในหมู่หมอขวัญ ผู้ร้องได้ น้อยมาก

แหล่งจากอำเภอฟานทองที่ร้องทำนองนี้ มีเพียงเรื่องเดียว คือ แหล่งนกกระจาย ของ นายพรหม พลเอก

3.7 แหล่งทำนองสากล แหล่งกลุ่มนี้ทำนองเกิดขึ้นใหม่ในระยะหลัง ๆ โดย

หมอขวัญได้ดัดแปลงทำนองที่มีอยู่แล้วแต่ดั้งเดิม ให้ฟังแปลกหูออกไปอีกหลายทำนอง ทั้งนี้ เพื่อจะนำไปใช้ร้องเนื้อหาแหล่งเรื่องต่าง ๆ ได้มากขึ้น² ซึ่งจะช่วยให้ความบันเทิงใจให้แก่ผู้ฟัง และช่วยให้งานทำขวัญมีความครึกครื้นยิ่งขึ้นด้วย

¹ สติภัย เสมานิล วิชาสะ หน้า 109

² พรหม พลเอก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ 4 ตำบลบางนาง อำเภอฟานทอง เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2521

แหล่งทำนองสากลต่าง ๆ กันจากอำเภอพานทองมี 4 เรื่อง คือ

3.7.1 แหล่งทำนองสิงห์โตแยกเขี้ยว 1 เรื่อง

แหล่งสอนนาค 1 (ตอนท้าย)

3.7.2 แหล่งทำนองมังกรคาบแก้ว 1 เรื่อง

แหล่งสอนนาค 2

3.7.3 แหล่งทำนองล่อจิ้ง 1 เรื่อง

แหล่งสมัยถึงพุทธกาล

3.7.4 แหล่งทำนองกัณฐ์เรือน้ำ 1 เรื่อง

แหล่งกัณฐ์

แหล่งทำนองสากลเหล่านี้ ได้มาจากหมอขวัญคนเดียว คือ นายพรหม พลเอก เนื่องจากเป็นแหล่งทำนองใหม่ หมอขวัญคนอื่นยังไม่ได้รับการถ่ายทอดและฝึกฝนร้อง จึงร้องไม่ได้ มีที่ร้องได้ก็เป็นหมอขวัญคนอื่น

ในการจำแนกแหล่งอำเภอพานทองออกตามทำนองดังกล่าวข้างต้นนั้น อาจสรุปได้ว่า กลุ่มแหล่งที่ทำนองใช้เป็นหลัก คือ แหล่งทำนองขรรพวัตร แหล่งทำนองพรต แหล่งทำนองพา แหล่งทำนองเกาะ และแหล่งทำนองพิณสามสาย แหล่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้หมอขวัญนิยมร้องมากกว่า แหล่งทำนองอื่น ๆ นอกจากนั้นถ้าพิจารณาลักษณะเนื้อหาของแหล่งกลุ่มต่าง ๆ ที่จำแนกแล้ว ย่อมสรุปได้ 3 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มแหล่งทำนองที่ใช้องเนื้อหาทำพิธี เป็นแหล่งขวัญซึ่งมีลีลาแฝงไว้ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ และสร้างความศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้ฟัง คือ แหล่งทำนองขรรพวัตร
2. กลุ่มแหล่งทำนองที่เหมาะสมจะเป็นแหล่งนอก มีเนื้อหาที่สนุกสนาน คลก สร้างความบันเทิงใจและความครึกครื้น คือ แหล่งทำนองพา
3. กลุ่มแหล่งทำนองที่มีเนื้อหาให้ทั้งความสนุกสนานเพลิดเพลิน และให้ความศรัทธาเลื่อมใส ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งแหล่งนอกและแหล่งขวัญ ได้แก่ แหล่งทำนองพรต แหล่งทำนองเกาะ แหล่งทำนองพิณสามสาย และแหล่งสากลทุกทำนอง

หมอขวัญส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดและฝึกฝนร้องเพลงทำนองหลักจนชำนาญ บางคน
มีความสามารถในการคิดค้นแปลงทำนองเพลง ทำให้เกิดเพลงทำนองใหม่ ๆ ขึ้น ในขณะที่เดียวกัน
ก็ได้รับการถ่ายทอดเพลงทำนองใหม่ ๆ จากหมอขวัญต่างถิ่นมาบ้าง หมอขวัญแต่ละคนจึงสามารถ
ร้องเพลงทำนองต่าง ๆ ได้มากน้อยต่างกัน ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความใส่ใจในการศึกษาและฝึกฝนร้อง
เป็นประการสำคัญ

เนื้อหา รูปแบบ และการใช้ภาษา

ในการศึกษาข้อมูลทางทัศนวิทยาได้พบว่า ข้อมูลสำคัญประเภทที่ใช้ถ้อยคำซึ่งเป็นส่วนที่กว้างขวางมาก อันมีทั้ง นิทาน ภาษิต ปริศนา คำพังเพยและบทเพลงนี้มีคุณค่าทางวรรณศิลป์อยู่มากมายบ้างน้อยบ้าง ฉะนั้นการศึกษาศนวิทยาประเภทดังกล่าวจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับการศึกษาวรรณคดี โดยเฉพาะในกระบวนการวิเคราะห์และวิจารณ์คุณค่า ถึงแม้ว่าทัศนวิทยาจะเป็นวิชาที่อยู่ระหว่างวรรณคดีและมนุษยวิทยาก็ตาม¹ สำหรับข้อมูล "แหล่ง" ที่นำมาวิจัยครั้งนี้ นั้นได้ว่าเป็นบทเพลงประกอบพิธี² ซึ่งเป็นข้อมูลในประเภทที่ใช้ถ้อยคำลักษณะหนึ่ง การศึกษาวิเคราะห์จึงควรได้ศึกษาอย่างวรรณคดี เพราะจะช่วยให้เข้าใจถึงลักษณะด้านต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน

การศึกษาวรรณคดีโดยทั่วไปมักจะศึกษาลักษณะสำคัญสองประการคือ ศึกษา "เนื้อหา" ซึ่งหมายถึงเรื่องราวและสาระสำคัญต่าง ๆ ที่ผู้แต่งมุ่งเสนอไปยังผู้อ่าน และอีกประการหนึ่งคือ ศึกษา "รูปแบบ" ซึ่งหมายถึงศิลปะการประพันธ์ อันได้แก่ ลักษณะคำประพันธ์ กลวิธีในการประพันธ์ การใช้ถ้อยคำ ส่วนวนโวหารต่าง ๆ ฯลฯ การศึกษาลักษณะสำคัญสองประการนี้ อาจกล่าวเสียใหม่ได้อีกอย่างหนึ่งว่า คือ การศึกษาองค์ประกอบของวรรณคดี³ และกลวิธีในการประพันธ์ อันนับได้ว่าเป็นความรู้เบื้องต้นที่จำเป็นสำหรับการวิจารณ์วรรณคดีนั่นเอง³ การศึกษาวรรณคดีตามแนวดังกล่าวจะช่วยให้เห็นลักษณะอันมีคุณค่าของวรรณกรรมทั้งในด้านวรรณศิลป์และเนื้อหาสาระได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยเห็นสมควรอย่างยิ่งที่จะนำมาใช้ในการศึกษาวรรณกรรม "แหล่ง" โดยจะแยกลักษณะของแหล่งออกเป็น 3 ด้าน คือ เนื้อหา รูปแบบ และการใช้ภาษา

¹ กิ่งแก้ว อิตถากร ทัศนวิทยา หน้า 7

² สุนามาลย์ เรืองเดช เพลงพื้นเมืองจากพมทวน จังหวัดกาญจนบุรี หน้า 161 - 225

³ มี 3 ส่วนคือ ภาษา รูปแบบ และ เนื้อหา

³ วิภา กงกะนันทน์ วรรณคดีศึกษา หน้า 149

เนื้อหา

แหล่งจากอำเภอพานทองที่รวบรวมมาศึกษาครั้งนี้ มีเรื่องราวแตกต่างกันออกไปมากมาย แต่ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงใจความหรือสาระสำคัญของเนื้อหาแต่ละกลุ่ม ซึ่งได้จำแนกออกตามเนื้อหาไว้แล้ว (ในบทที่ 3) เป็นประการสำคัญ อีกทั้งจะกล่าวถึงคามนิยมของผู้ฟัง ตลอดจนเปรียบเทียบในด้านความคล้ายคลึงหรือความแตกต่างระหว่างแหล่งที่รวบรวมได้ภายในอำเภอพานทองด้วยกันและระหว่างแหล่งของอำเภอพานทองกับแหล่งในท้องถิ่นอื่น ๆ ซึ่งมีรวบรวมไว้บ้างแล้ว ตามที่เห็นว่าสมควร

1. แหล่งวิทยุภาค 38 เรื่อง

แหล่งกลุ่มนี้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการบรรพชา ใ้รับรองเป็นมหาวิทยุภาค เมื่อหมอลำวิทยุภาคนี้จะร้องแหล่งตามลำดับความเหมาะสมของเนื้อหาเป็น 7 ตอนดังนี้

- 1.1 แหล่งชุมนุมเทวดา
- 1.2 แหล่งเคารพคุณ
- 1.3 แหล่งปฏิสนธิ
- 1.4 แหล่งประวัตินามนาค
- 1.5 แหล่งสอนนาค
- 1.6 แหล่งบายศรี
- 1.7 แหล่งเชิญขวัญ

1.1 แหล่งชุมนุมเทวดา จากอำเภอพานทอง 3 ส่วน มีใจความกล่าวถึงอัญเชิญเทพยดาบนสวรรค์และสิ่งสถิตอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ รวมทั้ง กษัตริย์ ยักษ์ คนธรรพนาคราช ฯลฯ ให้มาร่วมกันอวยพรในการบวชของพ่อนาค

แหล่งชุมนุมเทวดาทั้งสามส่วนนั้นมีใจความไม่เหมือนกันอยู่บ้าง เช่น ส่วนของนายเรียบ อัญเชิญเทพยดาเท่านั้น มีทั้งอัญเชิญผู้มีอำนาจหรือผู้ศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ แต่ได้มีการกล่าวอวยพรพ่อนาคซึ่งในส่วนอื่นไม่มี ในส่วนของนายประโยชน์ และนายสัว่วมกับส่วนของนายเรียบ มีกล่าวอัญเชิญเทพยดาให้ช่วยเป่าประกาศข่าวการบวชไปยังบรรดา

วงศ์คณาญาติที่ล่วงลับไปแล้วของพ่อนาคีหุคทาย ส่วนสำนวนของนายแสน ไม่มีปรากฏ เป็นต้น
แต่แหล่งทั้งสามสำนวนจะมีใจความหล่อมล้ำกันอยู่บ้างถึงกล่าวก็ตาม แต่ก็มีสาระสำคัญกล่าว
อัญเชิญเทพยดาคล้ายคลึงกัน

ส่วนในด้านการใช้ถ้อยคำภาษา สำนวนของนายเรียบแตกต่างไปจากสำนวนอื่น แต่
สำนวนของนายแสนกับสำนวนของนายประโยชน์และนายสาววม มีถ้อยคำภาษาตอนกลาง
คล้ายคลึงกัน ถึงตัวอย่างข้อความว่า

สำนวนนายแสน สู้แสง

"สาธุ สักเค เทพยดาเจ้าอยู่ในซอชั้นนภามาสุวรรณ์ กาเม อยู่ในกามภพอันจังหวัดวงศ์
จะรูปเป เทพยดาเจ้าดำรงอยู่ในรูปภพ ศิริสิริระตะเกอ อันอยู่ในห้วงมหรณพลึงขร เขตและ
ขุนเขา จันตะลิกเซ เทพยดาเจ้าอันเนื่องแน่นในอากาศ วิมานเน อันอยู่ในวิมานมาศรัตนมณเฑียรทอง
ที่เป เทพยดาเจ้าอันอยู่ในเกาะเกียนน้อยและใหญ่ ..."¹

สำนวนนายประโยชน์ มนจอย และนายสาววม อยู่สุข

"สาธุ สักเค เทพยดาเจ้าอยู่ในซอชั้นนภามาสุวรรณ์ กาเม อยู่ในกามภพอันจังหวัดวงศ์
จะรูปเป เทพยดาเจ้าอันดำรงอยู่ในรูปภพลึงขร เขตและหุบเขา จันตะลิกเซ อยู่เนื่องแน่นในอากาศ
วิมานเน อยู่ในวิมานมาศรัตนมณเฑียรทอง ที่เป อยู่ในเกาะแก่งน้อยใหญ่ ..."²

เมื่อพิจารณาแหล่งสองตอนข้างต้น เปรียบเทียบกับแหล่งในท้องถิ่นอื่นที่รวบรวมไว้แล้ว
ได้พบว่า ไม่มีความคล้ายคลึงทั้งในด้านสาระสำคัญและถ้อยคำภาษากับ "แหล่งท้าววันนาค" จาก
อำเภอรอนไค จังหวัดสงขลา ตอนหนึ่งดังนี้

สำนวนจากอำเภอรอนไค จังหวัดสงขลา

"สักเค เทพเจ้าอันอยู่เฝ้าช่องกามาในวิมานฟ้าเมืองสุวรรณ์ กาเม อันอยู่ในกามภพ
หอนันต์ จะไรเป เทพเจ้าดำรงรูปภพ กิริติขาราคาเต อันอยู่ในห้วงมะหะมณพลึงขร เขต

¹ ฎีกาฉบับ 1.1

² ฎีกาฉบับ 1.2

อยู่โคนเขา ชันคินิเซ เทพเจ้าอันอยู่ในอากาศ วิมานะ อันอยู่ในวิมานมาศรัตนเมตเตียร
เทพ เทพเจ้าอยู่ในกอเกียร ปาละเมาะน้อยและใหญ่ ...¹

นอกจากนี้แหล่งชุมนุมเทวดา ส่วนของนายแสนยังได้มีใจความและถ้อยคำภาษา
ส่วนใหญ่ไปคล้ายคลึงกับบทชุมนุมเทวดา ซึ่งเป็น "บททำขวัญนาค" ที่รวบรวมได้จากท้องถิ่น
ตำบลพมพวน จังหวัดกาญจนบุรีอีกด้วย ดังตัวอย่างข้อความตอนหนึ่งว่า

สำนวนจากอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี

ณ บัดนี้ข้าพเจ้าจะขอน้อมเกล้าประคองทั้งสุลี ประณมน้อมขึ้นเหนือเศียร
ศรีโรโรจน์ กวญจิตข้าพเจ้าปรีดิ์เปรมปราโมทย์ในสารจำนง แห่งองค์พระ
บรมกษัตริย์ชาติวงศ์อันเรืองเดช อีกทั้งท้าวไทและเทพศรีทั่วทุกทิศา สาธุ
สักเค เทพยกาเจ้าอยู่ในช่อชั้นฉกามาสุวรรณ กามา อยู่ในกามภพอันจังหวัดวงศ์
จะรูป เทพยกาเจ้าดำรงอยู่ในรูปภพ ศิริสิขระตะเถ อันอยู่ในห้วงมหรณพ
สิงขรเขตและขุนเขา ...²

สำนวนจากตำบลพมพวน จังหวัดกาญจนบุรี

ณ บัดนี้ข้าพเจ้าจะขอน้อมเกล้านมัสการ ประคองทั้งสุลีประณมน้อม
ขึ้นเหนือเศียรศรีโรโรจน์ เทพเจ้าจงปรีดิ์เปรมปราโมทย์ มโนสารจำนง
แห่งพระบรมกษัตริย์ชาติวงศ์อันเรืองเดช อีกทั้งท้าวไทเทพศรีทั่วทิศา
สาธุสักเค อยู่ในช่อกามาพจรสุวรรณ กามา อยู่ในกามภพอันจังหวัดวงศ์
จะรูป เทพยกาเจ้าดำรงอยู่ในรูปภพ ศิริสิขระตะเถ อยู่ในห้วงมหรณพ
สิงขรเขตและขุนเขา ...³

¹วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา แผนกภาษาไทย คหิชาบ้านอำเภอสิงหนะ
อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา หน้า 135

²ดูภาคผนวก 1.1

³ดูมามาลย์ เรื่องเทศ เพลงพื้นเมืองจากตำบลพมพวน จังหวัดกาญจนบุรี
หน้า 193 - 194

การที่แหล่งชุมนุมเทวดาสำนวนต่าง ๆ จากอำเภอยะนิง อำเภอรันโธ และ จากตำบลพนมทวน มีสาระสำคัญกล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้มาร่วมช่วยในการบวชของ พอนาคคล้ายคลึงกันนั้นให้แจ้งไว้ว่า ประเพณีบวชนั้นแม้ว่าจะเป็นคนละท้องถิ่น แต่การปฏิบัติ ในประเพณีนั้นย่อมมีลักษณะเหมือนกันได้ ส่วนสาระหรือถ้อยคำที่แตกต่างกันออกไปบ้างนั้น คงเนื่องมาจากการถ่ายทอด ๆ กันไปของหมอขวัญ ซึ่งอาจอยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน ใกล้กัน หรือห่างไกลกัน ใจความหรือถ้อยคำจึงอาจมีที่คลาดเคลื่อนสูญหายไปบ้าง หรือถูกเพิ่มเติมดัดทอนลง ตามที่เห็นว่าเหมาะสมบ้าง แหล่งสำนวนต่าง ๆ จึงแตกต่างกันออกไป แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ความแตกต่างของแหล่งไม่มีผลต่อผู้ฟังแต่อย่างใด เพราะในพิธีทำขวัญงานหนึ่ง ๆ หมอขวัญ จะร้องแหล่งชุมนุมเทวดาเพียงสำนวนเดียว และเนื่องจากเป็นแหล่งเรื่องแรกที่ร้องทำพิธี ผู้ที่มาในงานจึงให้ความสนใจเป็นพิเศษ

1.2 แหล่งเคารพคุณ แหล่งเรื่องนี้เป็นบทที่หมอขวัญกล่าวไหว้ครูหรือเคารพคุณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ยกย่องเชิดชูที่สำคัญคือ พระรัตนตรัย รวมไปถึงผู้มีพระคุณต่อ ชีวิตด้วย

"แหล่งเคารพคุณ" 2 ส่วนจากอำเภอยะนิง มีใจความสำคัญกล่าวเคารพคุณของ พระรัตนตรัยเหมือนกัน มีที่แตกต่างกันคือ ส่วนของนายประโยชน์และนายสั่ววม กล่าว แยกถึงคุณของพระรัตนตรัยแต่ละองค์ไว้ ในตอนท้ายก็อัญเชิญโหมมาเป็นที่พึ่งทางจิตแก่พอนาค ให้บวชได้สำเร็จ ส่วนสำนวนของนายยวงและนายโยคีนั้น นอกจากกล่าวเคารพคุณของ พระรัตนตรัยแล้ว ยังได้เคารพคุณบิดามารดา ครูอาจารย์ กษัตริย์ และเทพเจ้าต่าง ๆ เช่น พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระพิรุณ พระเพลิง พระพาย แม่โกลสไว้ด้วย และในตอนท้ายก็อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตลอดจนผู้มีพระคุณให้ช่วยปกป้องคุ้มครองตน

ใจความสำคัญของแหล่งเคารพคุณข้างต้นนี้ มีความคล้ายคลึงกับ "บทเคารพคุณ" ที่ รวบรวมจากตำบลพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี กล่าวคือ บทเคารพคุณจากพนมทวนได้กล่าว การวระพระรัตนตรัย ครูอาจารย์ กษัตริย์ บิดามารดา และเทพเจ้าทั้งหลาย¹ ไว้เช่น

¹ สุมาลย์ เรืองเดช เพลงพื้นเมืองจากตำบลพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

เดียวกัน แต่ถาพิจาณาเปรียบเทียบในคำถ้อยคำภาษาแล้ว แหล่งสองสำนวนจากอำเภอ พานทองและสำนวนจากคำบลพมทวนแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจน ซึ่งแสดงว่าพมทวนทั้งสองถิ่นไม่ได้รับการถ่ายทอดมาจากสำนวนดั้งเดิมเดียวกันอย่างแน่นอน

1.3 แหล่งปฏิสนธิ แหล่งปฏิสนธิส่วนใหญ่จากอำเภอพานทอง มีสาระสำคัญ โดยสรุปกล่าวถึงการปฏิสนธิของบุตรในครรภ์มารดา ตั้งแต่เป็นก้อนเลือดในเคียนแรกแล้ว เจริญเติบโตจนเมื่อวัยวะครบถ้วนสมบูรณ์ในเคียนต่อ ๆ มาตามลำดับ ก่อนจะมีการตั้งครรภ์ มารดาฝันว่าไ้สวมใส่แหวน คนที่นำมายังรู้ว่าจะได้บุตรชาย เมื่อเริ่มตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอด มีการบรรยายถึงความทุกข์ยากลำบากของมารดา การรับภาระหน้าที่การงานในบ้าน และการดูแลเอาใจใส่ของบิดา หลังจากคลอดได้บรรยายถึงความยากลำบากในการเลี้ยงดูบุตร พระคุณของบิดามารดากังกล่าวได้เน้นสอนแก่พมทวนไว้ด้วย

แหล่งปฏิสนธิทั้งห้าสำนวนมีใจความปลีกย่อยแตกต่างกัน บางสำนวนมีรายละเอียดมาก แต่บางสำนวนมีใจความรวบรัด ยกตัวอย่างเช่น สำนวนของนายแสนกับสำนวนของ นายประโยชน์และนายสาววม มีรายละเอียดซึ่งในสำนวนอื่นไม่มีกล่าวไว้ คือ ในตอนต้น แหล่งกล่าวถึงสัตว์และมนุษย์ในโลกที่มาปฏิสนธิว่าจุติมาจากสถานที่ต่าง ๆ กัน เช่น มาจาก สวรรค์ จากป่าหิมพานต์ จากเมืองพมทวน จากเมืองนรก ฯลฯ ซึ่งเป็นผลให้มารดาอยาก รับประทานอาหารต่าง ๆ กัน และในตอนท้ายแหล่งเมื่อมารดาเจ็บครรภ์ ก็มีการแหกบทร้อง ให้รายละเอียดถึงความสับสนวุ่นวายในการไปถามหมอตำแย เป็นต้น สำหรับสำนวนของ นายพมทวน พลเอก มีใจความรวบรัดกว่า เช่น ไม่มีการกล่าวถึงวิวัฒนาการความเจริญเติบโต ของทารกแต่ละเคียนเมื่ออยู่ในครรภ์ แหล่งจึงมีความยาวน้อยกว่าสองสำนวนแรกที่กำลังกล่าวไว้ข้างต้น ส่วนสำนวนของนางสาวสมทรง มีใจความรวบรัดเช่นเดียวกับสำนวนของนายพมทวน คือ ใ้เน้น กล่าวบรรยายถึงความทุกข์ยากลำบากของมารดาทั้งครรภ์ การเลี้ยงดูทารกจนกระทั่งเติบโต และให้การศึกษาเล่าเรียน สำนวนนี้เป็นสำนวนที่สั้นกว่าสำนวนอื่น

เมื่อพิจารณาถ้อยคำภาษาในแหล่งทุกสำนวน ปรากฏว่ามีแหล่งบางตอนคล้ายคลึงกันอยู่บ้าง ดังตัวอย่างข้อความเปรียบเทียบดังนี้

สำนวนของนายแสน สุขแสง

"จะริเริ่มเพิ่มนิพนธ์ ขอให้สาธุชนจงพึงฟัง โปรดคำปริตรของบ้าง เพื่อเป็นหนทาง
ตัดเคื้อนตน ล่วงพุทธกาลนานไฉนย สองพันห้าร้อยกว่ากึ่งโหม บรรดาฝูงสัตว์ที่จะมาปฏิสนธิ
แทบจะท่วมท้นพระธรณี มีหญิงกับชายมียายกับตา ให้กำเนิดมาแต่เริ่มเดิมที ตราบจนตายาย
วอควายเป็นผี ลูกหลานยายมีสืบเนื่องกันมา ..."¹

สำนวนของ นายประโยชน์ มนจ้อย และนายสัววม อยู่สุข

"จะริเริ่มเพิ่มนิพนธ์ ท่านสาธุชนจงพึงฟัง โปรดคำปริตรของบ้าง เพื่อเป็นหนทาง
ตัดเคื้อนตน ล่วงพุทธกาลนานไฉนย สองพันห้าร้อยกว่ากึ่งพัน บรรดาฝูงสัตว์ที่มาปฏิสนธิ
แทบท่วมท้นพระธรณี มีหญิงกับชายมียายกับตา ให้กำเนิดมาแต่เริ่มเดิมที ตราบจนตายายวอควาย
ชีวี ลูกหลานยายมีสืบเนื่องกันมา ..."²

นอกจากแหล่งต่างสำนวนของอำเภอพานทอง จะมีถ้อยคำภาษาคล้ายคลึงกันทั้งตัวอย่าง
แล้ว แหล่งบางสำนวนยังมีถ้อยคำภาษาบางตอนไปคล้ายคลึงกับสำนวนที่รวบรวมได้จากตำบล
พนมทวนด้วย ดังนี้

สำนวนจากอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี

"... ข้าพเจ้า^๑จักमारहायาราวี ชันฆमारอย่าไคย่ำยี่ในอาพาธ มัจจุราษอย่า
พิฆาตให้ถึงชีวิต ก็เลสมารในทวงจิตให้จิกจาง มาประหารชันฆमारให้เหินห่างอย่ายี่นล
ให้พอมวธสำเริงฉลสถาวร จิตของพอมย่ำยี่นลให้มองแผ่ว ประทุจนน้ำในแก้วใสบริสุทธิ์
พอนาคเอ๋ยการที่พอจะเกิดมาเป็นมนุษย์มีไข่ง่าย ..."³

สำนวนจากตำบลพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

"... ข้าพเจ้าจะขอจักชันฆमारห้า อย่าเบียดเบียน อย่าไคมาแะเวียนราวี
ชันฆमारอย่ายี่ให้อาพาธ มัจจุราษमारอย่าพิฆาตให้ถึงชีวิต อีก็เลสมารในทวงจิตให้จิกจาง

¹ ภูภาคผนวก 1.6

² ภูภาคผนวก 1.7

³ ก.

ประหารชันฆมารให้เห็นห่างอย่ายอมนยล ขอให้พอบวชสำเร็จผลสถาวร จิตของพ่อย้าย
ยอหย่อนให้มองแผ่ว ดูหน้าในคนโง่แก้วใสบริสุทธิ์ ...¹

การที่ "เหล่ปฏิสนธิ" มีสาระสำคัญกล่าวบรรยายถึงการกำเนิดของมนุษย์ตั้งแต่อยู่ใน
ครรภ์มารดาจนกระทั่งคลอด โดยมีรายละเอียดปลีกย่อยมากมาย ซึ่งล้วนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง
ใกล้ชิดกับชีวิตของทุกคนนั้น ทำให้เป็นที่นิยมของผู้ที่มาร่วมงานทำขวัญเป็นอันมาก โดยเฉพาะ
เนื้อหาตอนบรรยายถึงความทุกข์ทรมานของมารดาขณะตั้งครรภ์และตอนใกล้คลอดภัยแล้ว
ผู้ฟังจะทราบซึ่งประทับใจมาก บางคนถึงกับน้ำตาคลอหรือน้ำตาไหลซึมออกมาทีเดียว เช่น
ตอนที่ว่า "... โอแม่รูปทองเผ้าร้องครวญคราง น้ำตาไหลหลังออกจนล้นปรี่ กระเสือก
กระสนทนทุกข์ทรมาน เจ้ากรรมสิทธิ์กา เจ็บปวดสิ้นระวีไปทั่วสรรพางค์ ไม่มีใครทนหลังกัน
บ้างหรือจำ แม่หมอลำเย้ยอยู่ที่ไหนเมื่อไรจะมา ที่องค์ท่านนางช่วยฉันที ..."²

นอกจากเนื้อหาตอนสำคัญดังกล่าวแล้ว เหล่ปฏิสนธิบางสำนวนยังมีบทร้องที่ชวนฟัง
และน่าสนใจแทรกไว้ด้วย เช่น ตอนไปตามหมอลำเฝ้าให้มาช่วยทำคลอดที่มีข้อความว่า

เห็นเจ้าภาพเจ็บท้องร้องจนคั่งอ เราจะไปตามหมอลำให้ท่าน ค้าผ้าขาวม้า
ขึ้นมาพาค้า หมุนไปหมุนมาก็อีกครั้งวัน เงินค่าเดินทางยังก็ไม่ได้ เลยหมุน
มาหมุนไปก็อยู่นอกชน ... แต่พอได้เงินมาก็ไม่ซำใย เห็นจะต้องรีบไปตั้ง
หมายมั่น ลงจากบันไดมิได้หวาดเสียว ก้าวขาที่เดียวลงไปเก้าชั้น ลงจาก
บันไดมิได้รอร่า โศกซำมค้นนาไปที่ละห้าอัน พอถึงปลายนากลับก็มาใหม่
เออถามว่าเขาไซ้หรือเขาจ้างฉัน ... แต่พอได้เงินมาแล้วไม่ซำใย เห็นจะ
ต้องรีบไปตั้งหมายมั่น แต่เวณญ์เคื่อนมีพระจันทร์แรม มือถืออั้งแพรืบผายผัน
หกล้มจมนคราตามเรื่องมัน จะไปตามหมอนั้นให้ไ้มา ...³

¹สุภาษิต เรื่องโคช เพลงพื้นเมืองจากคำบลพมพวน จังหวัดกาญจนบุรี หน้า 195

²ดูภาคผนวก 1.7

³ดูภาคผนวก 1.6

บทรื่องแรกที่ไต่ถกกันอย่างขำขันนั้น นอกจากท่านรื่องจะช่วยให้ฟังแปลกหูออกไปแล้ว เนื้อรื่องซึ่งเป็นข้อความชวนขันที่ใหม่ในภาพ ยังได้ช่วยเปลี่ยนอารมณ์ของผู้ฟังที่กำลังเกร็งอึดอัดกับความสงสารมาราซึ่งกำลังเจ็บครรภ์ ให้ผ่อนคลายลงไปเป็นอย่างดีอีกด้วย ยิ่งในตอนทีกล่าวถึงบทบาทของหมอคำแย ถ้าหมอช่วยสามารถร้องคัดเสียงให้เป็นเสียงคนแก่ได้ ผู้ฟังจะมีความพึงพอใจเพิ่มมากยิ่งขึ้น

1.4 แหล่งประวัติยานาค แหล่งจากอำเภอฟานทองเรื่องนี้ มีสาระสำคัญกล่าวถึงความเป็นมาของคำว่า "นาค" ซึ่งใช้เรียกผู้ที่จะบวชเป็นพระภิกษุว่า พญานาคราช เจ้ากรุงบาดาล มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงแปลงกายเป็นมนุษย์มาขอบวชกับพระพุทธองค์ แต่แล้วในวันหนึ่งขณะอยู่ในที่พัก ร่างก็กลับกลายเป็นพญานาคดังเดิม พระภิกษุทั้งหลายได้นำความไปบอกพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าลี้วรู้ถึงกรรมเก่าแต่ชาติปางก่อนของพญานาคด้วยญาณ และได้เล่าให้พระสงฆ์ทั้งหลายฟังว่า พญานาคผู้นี้เคยบวชเป็นพระภิกษุแล้วต้องอาบัติ แต่ไม่ได้ปลงอาบัตินั้น เมื่อตายไปได้ไปเกิดเป็นพญานาค และได้พยายามแปลงกายมาบวชในพุทธศาสนาอีก จากนั้นพระพุทธองค์จึงมีคำรัสห้ามไม่ให้พญานาคบวชอีกต่อไป แต่ก่อนที่พญานาคจะลากลับไปยังกรุงบาดาล ได้ขอฝากนาม "นาค" ไว้ในพระพุทธศาสนา โดยให้ใช้เป็นคำเรียกผู้ที่มีจิตศรัทธาจะบวชเป็นพระภิกษุชื่อ ๆ ไป และได้ฝากอวัยวะในตัวเป็นสิ่งของเครื่องใช้ของพระภิกษุ เช่น "... เกล็ดของข้าพเจ้าหน้าคาขออุทิศเป็นถุงตะเคียว หงอนของข้าพเจ้ามีหงอนเคียว ขออุทิศเป็นกรวยทองของบิณฑบาต เขี้ยวแก้วของข้าพเจ้าทั้งซ้ายและขวาหนักข้างละบาท ขออุทิศเป็นเพียนธรรมชาติไว้นูชา ..."¹

แหล่งประวัติยานาคจากอำเภอฟานทองทั้งสามสำนวน มีใจความสำคัญคล้ายคลึงกันมาก ส่วนในคำถ้อยคำภาษาสำนวนนั้นแตกต่างกันออกไป แต่เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับ "บทยานาค" สำนวนในท้องถิ่นคำบลพมทวน ซึ่งรวบรวมไว้แล้ว ได้พบว่ามีความคล้ายกัน และมีข้อความสั้น ๆ ตอนหนึ่งคล้ายกันด้วยดังนี้

สำนวนจากอำเภอพานทอง ชลบุรี

"... แต่ครั้งเจ้าจอมนาคราชทรงครองเมืองบาดาล เอนกนิมิตร์พิศดูการ เอกอุคม
พร้อมทั้งเหล่าสมณทุกถ้วนหน้า ทั้งอำมาตย์มาตยาภิเษกน้อง ทั้งแก้วแหวนเงินทองก็
มากมี..."¹

สำนวนจากคำแปลบทพจนานวน กาญจนบุรี

"... เมื่อครั้งเจ้าจอมนาคราชทรงครองเมืองบาดาล ทรัพย์ศฤงคาร เอกอุคม
พร้อมทั้งเหล่าสมณถ้วนหน้า มีทั้งอำมาตย์ ทั้งแก้วแหวนเงินทองก็มากมี ..." ²

1.5 แหล่งสอนนาคร แหล่งสอนนาครเกือบทุกสำนวนรวมทั้ง *แหล่งสอนนาครพิลลิต" มีเนื้อหาสาระสำคัญคล้ายคลึงกันคือ เน้นสอนพจนานาคให้มีความตั้งใจที่จะบวชในพุทธศาสนาและให้เห็นอุปนิสัยของภรรยาคว่า เป็นหนทางประเสริฐที่จะช่วยสงเคราะห์ให้ตนเอง บิคารมารคา ญาติและมิตรสหาย พ้นจากความทุกข์ร้อน ทั้งยังเป็นการทดแทนคุณของบิคารมารคา ซึ่งได้หนุนถนอมตนเมื่ออยู่ในครรภ์ และได้ดูแลเลี้ยงดูอุ้มชูมาตั้งแต่เล็กจนกระทั่งเติบโตใหญ่ด้วยความยากลำบาก สอนให้ทำใจให้บริสุทธิ์เที่ยงตรงเมื่อบวช โดยตัดความกังวลห่วงใยสิ่งต่าง ๆ ที่เคยใกล้ชิดผูกพัน เช่น บ้าน พี่น้อง เพื่อน ๆ และโดยเฉพาะสาวคนรักเสียให้หมดสิ้น และเมื่อบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์แล้ว ให้หมั่นศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยหมวดหมู่ต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ให้แตกฉาน ประพฤติปฏิบัติตัวให้เคร่งครัดเหมาะสมทั้งในด้านกิจวัตรประจำวัน จรรยา มารยาทและอื่น ๆ เช่น สวดมนต์ก่อนจำวัด ตื่นแต่เช้าไปบิณฑบาต สำรวบภิกษา ทั้งในการเดิน การฉัน การขบสีกา การจำวัด เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้สอนให้เลิกความประพฤติกิเลสโหลไม่ถึงงานต่าง ๆ ไร้ค่าย เช่น การประพฤติกิเลสเป็นนักแสดง เป็นคนเสเพล เฮฮา พูดจาคำทอหยาบคาย คีฬสุรา เล่นการพนัน บัวลุ่มกับเพื่อนพระสงฆ์ พูดคุยเรื่องสีกาหรือเรื่องไร้สาระต่าง ๆ ท่องมนต์ส่งเสียงดังในเวลาอันไม่สมควร เป็นต้น

¹ ฎีกาคนวก 1.12

² สุนามาลย์ เรื่องเลข เพลงพื้นเมืองจากคำแปลบทพจนานวน จังหวัดกาญจนบุรี หน้า 197

ในจำนวนแหล่งสอนนาคจากอำเภอพานทอง 16 สำนัก มีสำนักของพระครูสังฆรักษ์โสภากอยู่เพียงสำนักเดียวเท่านั้น ที่เนื้อหายังไม่จบสมบูรณ์ และเนื้อหาเท่าที่เป็นข้อมูลก็มีสาระสำคัญต่างออกไปจากสำนักอื่น คือ มีการกล่าวเชิญเทพคาบณสวรรค์ให้มาร่วมอวยพรในการบวชของพ่อนาค และร่วมอวยพรเจ้าภาพที่มีเจตนาบวชบุตรอันเป็นกุศล หลังจากนั้นก็กล่าวสอนนาค ให้เห็นถึงความยากลำบากที่จะเกิดมาเป็นคน ตลอดจนความทุกข์ยากลำบากของมารดา เมื่อตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอด แหล่งเทศน์สอนนาคมีใจความหมกมุ่นเพียงเท่านี้

การที่แหล่งดังกล่าวมีเนื้อหาสาระต่างออกไปจากสำนักอื่นนั้น พระครูสังฆรักษ์โสภากได้ให้ความกระจ่างว่า แหล่งเทศน์สอนนาคมีไต่เบ่งออกเป็นเรื่อง ๆ และร้องตามลำคัมเป็น 7 ตอนอย่างของหมอขวัญ แต่จะมีสาระสำคัญกล่าวชุมนุมเทวดา การปฏิสนธิ ประวัตินามนาค และสอนนาคอย่างย่อ โดยมีชอช่ายเหมาะสมที่พระจะเทศน์ได้ นำมาต่อเนื่องรวมเข้าไว้ในแหล่งเดียวกัน สารที่เน้นในแหล่งก็คือ การสอนนาค แหล่งสอนนาคนี้เป็นแหล่งที่มีความยาวและใช้เวลาดำเนินการสอน 1 ชั่วโมงหรือมากกว่านั้นเล็กน้อย ดังนั้นแหล่งเฉพาะตอนที่นำมาเป็นข้อมูล จึงเป็นเพียงเนื้อหาตอนต้นเท่านั้น ส่วนเนื้อหาตอนท้ายที่กล่าวถึงประวัติ นามนาคและสอนนาคจริง ๆ พระครูสังฆรักษ์โสภากไม่ได้ถ่ายทอดข้อมูลมาให้ กุญแจแห่งแหล่งเทศน์สอนนาคจึงมีสาระสำคัญต่างออกไปจากแหล่งสอนนาคของหมอขวัญสำนักอื่น ๆ แต่ถึงอย่างไรก็ตามเนื้อหาที่แท้จริงของแหล่งในตอนที่กล่าวสอนนาค ก็มีสาระสำคัญคล้ายคลึงกับแหล่งสอนนาคของหมอขวัญ² ทั้งได้สรุปกล่าวไว้แล้วในตอนต้น

แม้ว่าแหล่งสอนนาคส่วนใหญ่จะมีสาระคล้ายคลึงกัน แต่ในคำถ้อยคำภาษานั้น แต่ละสำนักมีความแตกต่างกัน มีอยู่บ้างเป็นบางสำนักที่คล้ายคลึงกัน การที่แหล่งสอนนาคส่วนใหญ่มีข้อความไม่ซ้ำกันนั้นให้แง่คิดว่า ประเพณีบวชนาคเป็นที่ยึดมั่นและนิยมแพร่หลายในหมู่ชาวอำเภอพานทองมาก หมอขวัญในตำบลต่าง ๆ จึงมีแหล่งสอนนาค ที่จะนำไปร้องในงานทำขวัญนาคหลายหลายสำนัก และบางคนสามารถร้องได้มากกว่าสองหรือสามสำนักขึ้นไป ซึ่งเมื่อไปร้องจริง ๆ

¹พระครูสังฆรักษ์โสภาก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พงษ์พิทักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่วัดหนองแขม่วน ตำบลหนองกะขะ อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2521

²ก.

ในงาน ก็จะเลือกร่องเพียงสามอันใดสามอันหนึ่งเพียงสามอันเดียวเท่านั้น สำหรับแหล่งสอนนาคนางสามอันที่คล้ายคลึงกัน มีตัวอย่างดังนี้

สามอันของนายประโยชน์ มนจ้อย และนายสำรวม อยู่สุข

“จะกล่าวเป็นกลอนเอนมาสอนมาสั่ง จงตั้งใจฟังนะพ่อนาคจำ ทำใจให้มันไกลบรรพชา คัดเสนาหาให้ห่างไกล อุตสาหัสละทั้งบ้านทั้งช่อง ทั้งพี่และน้องที่ไกลและใกล้ อีกข้อสำคัญนั้น ยังสงสัย คือแม่ขึ้นหัวไฉนาคไปลาเขาหรือยัง อันความรักนั้นถ้ายิ่งหนักหน่วง จงคัดห่วงให้สิ้น ความหลัง ...”¹

สามอันของนางสาวสมทรง ทิมทอง

“จะกล่าวเป็นกลอนเอนมาสอนสั่ง จงตั้งใจฟังนะพ่อนาคจำ ทำใจให้มันไกลบรรพชา คัดเสนาหาเสียให้ห่างไกล อุตสาหัสละทั้งบ้านทั้งช่อง ทั้งพี่และน้องที่ไกลและใกล้ อีกข้อสำคัญนั้นอย่าสงสัย คือแม่ขึ้นหัวไฉนาคลาหรือยัง ถ้ายิ่งความรักยิ่งหนักหน่วง พื่อจงคัดห่วงให้สิ้นความหลัง ...”²

สามอันของนางสาวอวบเตย ทับแกตุ

“จะกล่าวเป็นกลอนเอนมาสอนสั่ง จงตั้งใจฟังนะพ่อนาคจำ ทำใจให้มันไกลบรรพชา คัดเสนาหาให้ห่างไกล อุตสาหัสละทั้งบ้านทั้งช่อง ทั้งพี่และน้องที่ไกลและใกล้ อีกข้อสำคัญนั้น ยังสงสัย คือแม่ขึ้นหัวไฉนาคลาหรือยัง อันความรักนั้นถ้ายิ่งหนักหน่วง จงคัดห่วงให้สิ้นความหลัง ...”³

แหล่ง 3 สามอันดังกล่าวมีถ้อยคำภาษาคลายคลึงกันมาก ลักษณะเช่นนี้ย่อมเป็นแหล่งที่มาจากสามอันดั้งเดิมเดียวกันอย่างแน่นอน แต่ที่มีถ้อยคำแตกต่างกันออกไปบางส่วน คงเนื่องจากการถ่ายทอดข้อ ๆ กันไปของหมอขวัญ เพราะมีผู้นิยมฟังกันเป็นจำนวนมากนั่นเอง

¹ดูภาคผนวก 1.17

²ดูภาคผนวก 1.22

³ดูภาคผนวก 1.27

ผลจากการศึกษาเนื้อหาแหล่งสอนนาคของอำเภอพานทองกิ่งลาว เมื่อนำไปเป็นข้อสังเกต เพื่อศึกษา "บทสอนนาค" ในท้องถิ่น ตำบลพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งได้รวบรวมไว้เพียงส่วนเดียวแล้ว ปรากฏว่าบทสอนนาคจากพนมทวนก็มีสาระสำคัญคล้ายคลึงกันกับแหล่งสอนนาคจากอำเภอพานทอง และมีถ้อยคำภาษาเกือบทั้งเรื่องคล้ายคลึงกับแหล่งสอนนาคตอนกลาง ส่วนของ นายแสน นายหอม และนายไล่ ดังตัวอย่างข้อความว่า

ส่วนจากตำบลพนมทวน กาญจนบุรี

"... วันพຸ່ງนี้แล้วหนาค จะต๋องลาจากไปทั้งความสุข เบาะเมาะหมอนที่นอนอยู่ จะต๋องสิ้นความอาลัย ทั้งเพื่อนสาวและเพื่อนหนุ่ม เคยมีสุขเคยมีโง่ เคยเข้าเคยหยอกเคยบอกความให้ เคยนั่งใกล้ เคยได้จับมือ พอจะย่างเข้ามาเป็นนาค อย่าปล่อยตัวรักเข้ามาเป็นสื่อ จงตัดสวาทให้ขาดมือ ..."¹

ส่วนจากอำเภอพานทอง ชลบุรี

"... พຸ່ງนี้แล้วหนาค จะต๋องลาจากไปเสียสิ้น พูกเบาะเมาะหมอนที่พอเคยนอนเคยกิน คราวนี้จะต้องสิ้นเชิงราศี เพื่อนสาวสาวและเพื่อนหนุ่มหนุ่ม ที่เคยมีสุขเคยมีโง่ เคยเข้าเคยหยอกเคยบอกความให้ เคยนั่งใกล้ใกล้แล้วเคยได้จับมือ เมื่อพอจะย่างเข้ามาเป็นนาค พออย่าปล่อยตัวรักออกไปเป็นสื่อ ..."²

นอกจากแหล่งสอนนาคในตัวอย่างข้างต้น จะมีความคล้ายคลึงกับแหล่งสอนนาคจากตำบลพนมทวนกิ่งลาวแล้ว แหล่งสอนนาคเฉพาะส่วนของ นายปทุม และนายบุญเลิศ ยังมีสาระสำคัญและถ้อยคำภาษาเกือบทั้งเรื่องคล้ายคลึงกันกับ "แหล่งสอน (ตลก)" ที่ กิ่งแก้ว อิตถากร รวบรวมจากหมู่บ้านใน ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี อีกด้วย ดังตัวอย่างข้อความเปรียบเทียบต่อไปนี้

¹ สุมาลย์ เรืองเดช เพลงพื้นเมืองจากตำบลพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

² ภูภาคผนวก 1.16

แหล่งสอน (ตลก) จากหมู่บ้านใน ชลบุรี

"... ในวันพรุ่งนี้แล้วพอนาคจา พระอุปฌาย์ท่านจะมอบผ้าไตร แต่เวลาของพอนาคยังเหลือน้อยนัก พอไปสั่งคูรักเขาแล้วหรือไร แต่ถ้ายังไม่ไค้ลา วันนี้เขามาหรือไม่ เขานั่งอยู่ไหนขี้ออกฉันที ไทคนไหนนะพอนาคจา นิ่งใกล้ ๆ ข้างขวาจะเป็นคนโน้นคนนี้ เกี่ยวชี้ค่าเขาเสียเถิดหนา ว่าฉันจะลาบวชที ก็อย่างข้าเถียนยี้จะสึกออกมา ..."¹

แหล่งสอนมาจากอำเภอฟานทอง ชลบุรี

"... วันพรุ่งนี้แล้วหนอพอนาคจา พระอุปฌาย์เขาจะมอบผ้าไตร เวลาของพอนาคยังมีน้อยนัก พอสั่งแพนรักแล้วหรือไร ถ้ายังไม่ลาวันนี้เขามาหรือไม่ เขานั่งอยู่ไหนช่วยบอกผมที เขาอยู่ตรงไหนเล่าพอนาคจา เป็นทางซ้ายทางขวาหรือทางโน้นทางนี้ พอจงบอกว่าฉันขอลาบวชที อย่างน้อยเถียนยี้จะสึกออกมา ..."²

การที่แหล่งจากอำเภอฟานทองมีความคล้ายคลึงกันกับแหล่งจากตำบลพนมทวนและจากหมู่บ้านในดงกลาวแล้วนั้น ย่อมแสดงว่าแหล่งในท้องถิ่นหนึ่งได้ถ่ายทอดไปยังอีกถิ่นหนึ่งอย่างแน่นอน เพราะอำเภอฟานทองกับอำเภอฟานทวนก็เป็นท้องถิ่นอยู่ในภาคกลางด้วยกัน ยิ่งอำเภอฟานทองกับหมู่บ้านในซึ่งอยู่ในเขตอำเภอมือง จังหวัดเดียวกันด้วยแล้วนับว่าใกล้ชิดกันมาก แต่ถึงแม้แหล่งจะมีความคล้ายคลึงกันอย่างไรก็ตาม ก็ยังมีถ้อยคำภาษาแตกต่างกันอยู่บ้าง ทั้งนี้เนื่องมาจากการถูกเพิ่มเติมคัดลอกของหมอขวัญ เช่นเดียวกับแหล่งเรื่องอื่น ๆ ซึ่งได้กล่าวเปรียบเทียบมาแล้วตั้งแต่ต้น

แหล่งสอนภาคทุกสำนวนเมื่อนำไปร้องทำพิธี นับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของบททำขวัญนาค เพราะมีสาระสำคัญอันเป็นประโยชน์ที่ช่วยแนะแนวทางการประพฤติ การปฏิบัติตน และสิ่งที่ต้องทำต่าง ๆ แก่ผู้ที่บวชในพระพุทธศาสนา จึงเป็นแหล่งที่พอนาคและญาติให้ความสนใจมากเรื่องหนึ่ง ความสำคัญของแหล่งนี้ โยคี คำผิง ได้เล่าว่า หมอขวัญคนใดก็ตาม ถ้าสามารถร้องแหล่ง ถ่ายทอดเนื้อหาสาระอันมีคุณประโยชน์ต่าง ๆ สอนพอนาคได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน

กิ่งแก้ว อัครถาวร วรรณกรรมจากบ้านใน หน้า 437 - 438

² ภูภาคผนวก 1.25

มากเท่าใด ก็จะมีผู้นิยมหาไปทำขวัญอย่างแพร่หลายมากขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เพราะวิภาษาคา
ลลอคจนญาติพี่น้องของผู้ที่จะบวชเห็นว่า มีความรอบรู้จริงและสามารถแนะแนวทางที่สิ่งาม
ต่าง ๆ ให้แก่ลูกบุตรของตนได้นั่นเอง¹

1.6 แห่บายศรี เนื้อหาของแห่ส่วนใหญ่มีสาระสำคัญ กล่าวบรรยายถึง
ความประณีตงดงามของการตกแต่งบายศรี เช่น การเอาใบทองมาเย็บกลัด ดึงกระดาษสี
ประดับท้ายดอกไม้สด ใส่อาหารคาวหวาน การห่อหุ้มบายศรีด้วยใบทองตานีสวมใบ แล้ว
เอาผ้าคลุมผูกท้ายท้าย ๆ นอกจากนี้ได้บรรยายถึงความหมายเปรียบเทียบของส่วนประกอบ
บายศรีที่สำคัญแต่ละส่วนตามหลักทางศาสนาพุทธไว้ยกยวว่า หมายถึงอะไรบ้าง เช่น

บายศรีห้าชั้น หมายถึง เบญจขันธ์ (สิ่งประกอบเป็นมนุษย์ 5 อย่าง)

ทองสามยอด หมายถึง ความโลก ความโกรธ ความหลง

ผ้าห่อหุ้มบายศรี หมายถึง กววจิอวิชาที่ทำให้เกิดสัมมา

น้ำมะพร้าวอ่อน หมายถึง ความบริสุทธิ์ นมคนกิน

แว่นเวียนเทียนทั้งสามอัน หมายถึง พระรัตนตรัย

ต้นบายศรี หมายถึง คน

แห่บายศรีแต่ละสำนวนได้กล่าวถึงความหมายของส่วนประกอบบายศรีไว้มากน้อย
ต่างกัน และความหมายบางส่วนก็มีแตกต่างกันออกไปอยู่บ้าง ยกตัวอย่างเช่น ค่ายคิมสามเปลาะ
ที่ใช้ผูกบายศรี และไม้สามอันที่ใช้ขนานบายศรี มีความหมายให้ไว้แตกต่างกันดังนี้

สำนวนของ นายพรหม พลเอก

"... อันค่ายคิมสามเปลาะเพราะกิเลส มันก่อเหตุร้ายค้ำค้ำหาทุกแห่งหน ไม้สามอัน
นั้นคือกรรมติดตามตน จะล่วงพ้นกรรมเวรต้องเห็นธรรม ..."²

โยคี คำผิง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พงษ์พิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 40
หมู่ 4 ตำบลหนองหงษ์ อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522

² ฎีกาคนนก 1.30

สำนวนของ นายประโยชน์ มนจ้อย และ นายสำรวม อยู่สุข

“... ก้ายกิมที่ถูกพิชิตมายศรี เมืองค้ำกลางล่างบนนั้น เปรียบเหมือนกามภพรูปภพ
อรูปภพทั้งสามนั้นห่านกล่าวไว้ ... ไม่นานที่ประทับประครองมายศรีเปรียบเหมือนศีลสมาธิ
ปัญญา ให้พจนาคยิกเพิ่มขึ้นในศีลภาวนา ...”^๑

จากข้อความเปรียบเทียบดังกล่าวข้างต้น เมื่อพิจารณาใจความจะเห็นได้ว่ามีความ
แตกต่างกัน คือ สำนวนของนายพรหม “ก้ายกิม” หมายถึง กิเลสที่ทำให้เกิดทุกข์ และ
“ไม้อสามอัน” หมายถึง กรรม ส่วนสำนวนของนายประโยชน์ นายสำรวมนั้น “ก้ายกิม”
หมายถึง ภพทั้งสาม และ “ไม้อสามมายศรี” หมายถึง ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งรวมเรียกว่า
ไตรสิกขา^๒

นอกจากแหล่บายศรีหลายสำนวน จะกล่าวถึงความหมายส่วนประกอบของบายศรี
ตามแนวทางพุทธศาสนาแล้ว ในจำนวนดังกล่าวก็มีอยู่สำนวนหนึ่งที่กล่าวถึงความหมายส่วน
ประกอบบายศรี ตามแนวลัทธิศาสนาพราหมณ์ไว้ ทั้งยังกล่าวถึงความเป็มาของบายศรี
อันเกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนาทั้งสองไว้เป็นอย่างดี ดังปรากฏในข้อความต่อไปนี้

อันบายศรีที่เราจักทำ เป็นลัทธิพราหมณ์กระทำแต่ต้น บางสรวงเสพเทพไท
เบื่องบน โอมอำนาจนคัมรินทร์ ให้อวยพรเพิ่มพูน ประสิทธิ์ประสาท
มงคลคือ แก้วที่มีมณีน ให้หมกสิ้นจากทุกข์ภัย ... จะเอาลาภผลมงคลใดใด
พราหมณ์ใหญ่ในพิธี กระทำก็มาเป็นเวลาไม่นาน นับเป็นร้อยพันพันปี
ก่อนศาสนาพระชินสีห์ จะเกิดมีในเมืองไทย พราหมณ์กับพุทธชุกกันช่วย ค่าง
อำนวยมงคลให้ พิธีแบบพราหมณ์เนื้อความแบบไทย ถือพุทธยิ่งใหญ่เป็นมงคล
... พอเสร็จบายศรีที่จักสรร เอาควาหวานขึ้นกังหวัง บายศรีปากชามนำขึ้นตั้ง
บางสรวงสิ่งต่อเทพเทวา เชิญสถิตบนพิธี ไถ่บายศรีแล้วพราหมณ์ ทั้งสิบหกห้อง
ของชั้นฟ้า ค่างปรีดาถวายยินดี พราหมณ์สมมุติบายศรีที่จัก เป็นสุเมธุนาตเนนศิริ

อุฎกคณนวก 1.34

^๑คือหลักที่มุ่งให้มนุษย์เว้นจากความชั่ว เมื่อกำหนดขึ้นเพื่อแก้ปัญหานั้นให้พ้นทุกข์

องค์วิระประทับที่ ยอกคีรีทุกเวลา มีบริวารเป็นชั้นเป็นช่อง ประคัมประคอง
ไม้คลาคลา เหมือนขั้บายศรีที่แห่ละหมา หมูเทพเทวาเป็นบริวาร ลัทธิ
พราหมณ์กระทำถวาย เพื่อให้โชคชัยให้สุขสันต์ เหมือนเรานูชาปฏิมาทุกวัน
เพื่อให้ท่านช่วยคุ้มครอง กองสามยอดที่สถิตใต้ เป็นของมีโทษท่านทั้งผอง
แต่ก่อนนี้ไซ้ไม่ใช่ใบทอง ผ้าที่หม่มองนี้ก็ไม่มี นักปราชญ์รุ่นหลังครั้งถือพุทธ
ท่านสมมุติเพิ่มเข้าอีกที เป็นพุทธชนพราหมณ์จึงงามอย่างนี้ ท่านเห็นว่าดี
จึงจัดแจง ...¹

สาระสำคัญในข้อความข้างต้น ให้ความรู้เป็นอย่างที่ว่า บายศรีแต่ครั้งเกิมนั้น
ลัทธิศาสนาพราหมณ์ได้มีกระทำมาก่อน ไซ้ดวงสรวยพระอินทร์และเทพยดาบนสวรรค์ โดยมี
ลูกประสงค์เพื่อความเป็นมงคล โชคดี มีสุข บังเกิดขึ้นแก่ตน มีพราหมณ์เป็นผู้กระทำพิธี
ต่อมาผู้นับถือลัทธิศาสนาพุทธได้นำเอาบายศรีมาใช้ทำพิธีเพื่อความเป็นมงคล โดยเพิ่มส่วน
ประกอบบางส่วนเข้าไปด้วย บายศรีที่มีในปัจจุบันจึงได้แบบอย่างมาจากพราหมณ์ แต่ถูกนำ
มาใช้ตามแนวลัทธิศาสนาพุทธ ส่วนประกอบบายศรีแต่ละส่วนจึงถูกเปรียบเทียบ ให้ความหมาย
เปลี่ยนไปตามแนวลัทธิศาสนาพุทธดังกล่าว

แห่บายศรีจากอำเภอฟานทอง มีใจว่าจะมีสาระสำคัญคงได้กล่าวไปแล้วนั้น แห่
บางเรื่องมีเนื้อหาสาระต่างออกไปบ้างก็มี ได้แก่ แห่บายศรีสำนวนของนายแสน นายนิยม
และนายไล้ ซึ่งนอกจากจะมีถ้อยคำบรรยายความงามของบายศรีแต่ละชั้นอย่างย่อในตอนต้นแล้ว
ยังได้กล่าวถึงอัฐบริวารบางอย่าง ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับพระ เช่น ผ้าไตร
บาตร รม เสื้อ หมอน กรวยอุปัชฌาย์ าวัวคัยดังนี้

"... หยิบหมันไตรใบระยขึ้นมาแล้วรีบไปซื้อผ้าไตร ที่เนื้อดีคืออย่างกำมะหยี่ยวดยิ่ง
อีกทั้งบาตรแล้วโลเลสี ข้างส่วยประเสริฐพร้อมทั้งรมสปรัง อีกทั้งเสื้ออ่อนและหมอนอิง ทุกทุก
สิ่งแพรวพราวตา อีกทั้งรูปเทียนแก้วห้าเอามาถวาย พร้อมทั้งกรวยของพระอุปัชฌาย์ ..."²

¹ คุุภาคผนวก 1.32

² คุุภาคผนวก 1.31

นอกจากสาระสำคัญดังกล่าวแล้ว ในแหล่งเชษฐาณบางสำนวนได้มีการกล่าวอวยพร
พ่อนาคให้มีอำนาจ ฤทธิ์เดช มีปัญญารอบรู้ สามารถผจญมารให้พ่ายแพ้ ให้มีอายุยืนยาว
สั่งสอนศิษย์ได้มาก และเป็นที่ยกย่องในพุทธศาสนา เช่น ข้อความตอนหนึ่งว่า

ข้าพเจ้าจะขอพรบรรพวิเศษ แห่งองค์สมเด็จพระโคกจักรพรรดิ ให้ผจญมารพ่ายแพ้
พิณาทนด้วยพระสติงสะบารมีบุญฤทธิ์ ขอให้พ่อนาคมีฤทธิ์เดชเคชากระบะเหิมฉีก
ผจญสรรพข้าศึกให้สิ้นสุด อนึ่งข้าพเจ้าจะขอพร พระสารีบุตรแห่งพระพุทธรูปองค์
ขอให้พ่อนาคมีปัญญาปลอดโปร่งโล่งด้วยเคชา ข้าศึกเอือมระอาไม่ทนทาน ...
ขอให้ปัญญาของพ่อนาคเชี่ยวชาญด้วยเล็งเห็น สอนสาธุศิษย์และสามเณร ...
ข้าพเจ้าจะขอให้พ่อนาคมีอายุอย่างน้อยร้อยสี่สิบปี โรคชราอย่าได้มีมาพิทา
พ่อนาค อวยบวชไปแล้วขอให้ เป็นรากแก้วในพระศาสนา ...¹

ลักษณะที่แหล่งเชษฐาณเป็นบทเรียกขวัญที่มีความไพเราะอ่อนหวานน่าฟัง ซึ่ง “ชวนให้
เข้าใจว่า ขวัญมีตัวตน ชอบขอ ชอบคำอ่อนหวาน”² นั้น นับว่าช่วยเพิ่มความเชื่อเรื่อง
ขวัญซึ่งมีมาแต่ดึกดำบรรพ์ ให้ฝังลึกอยู่ในจิตใจของผู้ฟังเพิ่มมากยิ่งขึ้น และคงความเชื่อ
เช่นเดียวกันนี้เอง แหล่งเชษฐาณาคจึงมีปรากฏในท้องถิ่นอื่นๆ ที่มีรวบรวมไว้ได้แก่
“บทเชษฐาณาค” จากคำบลพมทวน จังหวัดกาญจนบุรี บทเชษฐาณนี้มีเนื้อหาสาระคล้ายคลึง
กันกับแหล่งเชษฐาณของอำเภอพานทอง ส่วนในคำถ้อยคำภาษาแตกต่างกันออกไป

แหล่งเชษฐาณาคสำนวนต่าง ๆ จากอำเภอพานทอง มีสาระเป็นไปในทำนองเดียวกัน
ก็จริง แต่ในคำถ้อยคำภาษาแล้ว ส่วนใหญ่แตกต่างกัน มีที่คล้ายคลึงกันอยู่บ้างก็เป็นเพียง
ตอนสั้น ๆ ได้แก่ ข้อความตอนต้น สำนวนของ นายพรหม พลภา และสำนวนของ
นายโยคี คำผง การที่แหล่ง 2 สำนวนมีส่วนที่คล้ายคลึงกันนี้ นายโยคี คำผง เล่าว่า

¹ คุุภาคผนวก 1.37

² พระยาอนุนามราชชน ขวัญและประเพณีการทำขวัญ โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง)

ตนเป็นศิษย์ของ นายพรหม เคยได้รับการถ่ายทอดและฝึกฝนร้องเพลงให้กับนายพรหมมาก่อน
เมื่อมาเป็นหมอลำได้ร้องคัดเพลงเพลงที่ใคร่เรียนรูมาให้เด็กเพื่อนออกไปบ้างตามที่เห็นว่า
เหมาะสม เพลงของตนจึงยังคงมีส่วนที่คล้ายคลึงกับของนายพรหมอยู่ แต่ก็มีบางส่วนที่แตกต่าง
ออกไป¹

2. เพลงขวัญลูก 10 เรื่อง

เพลงขวัญลูกนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการโกนลูก ไร่ร้องเป็นบทาขวัญลูก เมื่อร้องทำพิธี
หมอลำจะร้องเพลงตามลำดับความเหมาะสมของเนื้อหาเช่นเดียวกับเพลงขวัญนาค แต่ค่อนข้าง
รวบรัด ไม่ยืดเยื้อยาวพิสดารเท่าเพลงขวัญนาค ฉะนั้นขั้นตอนที่ร้องเพลงขวัญลูกจึงมีน้อยกว่า และ
เนื่องจากในปัจจุบันการไว้ผมลูกไม่เป็นที่ยอมรับกันเหมือนแต่ก่อน โดยเฉพาะชาวอำเภอฟานทอง
มีผู้ไว้ลูกให้ลูกหลานน้อยมาก เพลงขวัญลูกจึงไม่เป็นที่ยอมรับกันตามไปด้วย เหตุนี้จึงกล่าว
ทำให้เพลงที่รวบรวมได้มีจำนวนน้อย

สำหรับขั้นตอนในการร้องเพลงขวัญลูกเมื่อทำพิธีนั้น มีการลำดับเนื้อหาเพลงแตกต่างกัน
ออกไปบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเวลาในขณะทำพิธีว่าจะมีน้อยหรือมีมาก ถ้ามีเวลาน้อยหมอลำก็จะ
ร้องเพลงอย่างรวบรัด คัดเพลงบางตอนหรือบางเรื่องที่ไม่สำคัญออกไป หรือใช้บทาขวัญที่มี
ขนาดค่อนข้างสั้น แต่ถ้ามีเวลามากหรือเป็นความประสงค์ของเจ้าของงานที่จะให้การพิธีครึกครื้น
ใหญ่โต หมอลำก็จะว่าบทาขวัญขนาดยาว ซึ่งเนื้อหาของเพลงจะมีรายละเอียดมาก² ด้วย
เหตุผลที่ทำให้การลำดับเนื้อหาเพลงแตกต่างกันดังกล่าว เพลงขวัญลูกที่รวบรวมได้จากอำเภอฟานทอง
จึงอาจจัดเป็นกลุ่มย่อยแยกกล่าวได้ดังนี้

2.1 เพลงขวัญลูกของ นายทองใบ สร้อยสิน จัดลำดับการร้องเพลงออกเป็น
3 ตอนได้แก่ เพลงขวัญลูก ลา 1, ลา 2 และลา 3 โดยแต่ละลามีสาระสำคัญ คือ

ใบดี คำตัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ จิตทิพย์ พฤทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่
40 หมู่ 4 ตำบลหนองหงษ์ อำเภอฟานทอง เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522

²พรหม พลเอก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ จิตทิพย์ พฤทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่
12 หมู่ 4 ตำบลบางนาง อำเภอฟานทอง เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2521

แหล่งวิทยุฯ ล. 1 ตอนต้นเป็นการไหว้ครู อันได้แก่ คุณพระศรีรัตนตรัย บิดามารดา อุปัชฌาย์อาจารย์และเทพศา ต่อจากนั้นก็กล่าวถึง คุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิด การปฏิสนธิ และการเลี้ยงดูบุตร มีการโกนผมไฟและไว้จุกเมื่อบุตรอายุได้ 3 เดือน และ จะมีการโกนผมจุกเมื่อเด็กหญิงมีอายุประมาณ 11 ปี เด็กชายอายุประมาณ 13 - 15 ปี

แหล่งวิทยุฯ ล. 2 กล่าวถึงการจัดสถานที่ เครื่องใช้ และการตกแต่ง ตัวกุมารกุมารในวันพิธี เช่น บัดกาดบ้านช่อง เปิดฝาประจันห้อง คัดเพดานด้วยผ้าขาว ผูกม่าน พู้นกัยเสื้อและพรหม ๗ ส่วนการแต่งตัวกุมารกุมาร ก็มีการใส่เกี้ยว สวมสร้อย แขนงจีบรัดกับกัยพลอย สวมกำไล แหวน นุ่งผ้ายกจีบโจงกระเบน ๗ เมื่อพระสงฆ์จะ สวดมนต์ก็นำเด็กที่จะโกนจุกมานั่งในพิธี

แหล่งวิทยุฯ ล. 3 กล่าวถึงพิธีการโกนจุกว่า เมื่อใดฤกษ์และผู้ร่วม พิธีทุกฝ่ายพร้อมแล้ว ผู้ทำพิธีโกนจุกจะแบ่งผมจุกออกเป็น 3 แหยม แหยมด้วยใบเงิน ใบทอง กล้วยาแพรก แล้วรัดไว้ด้วยแหวน หลังจากนั้นเมื่อพระสงฆ์สวดถึงขยันโต ก็ลงมือโกนผมด้วย มีดโกนและกรรไกร เสร็จแล้วจึงอุ้มกุมารหรือกุมารนั้นมานั่งในบ้านเรือน ตั้งบายศรีและ เครื่องประกอบบายศรีทำพิธีทำขวัญต่อไป ซึ่งในพิธีนี้มีข้อความอันเชิญขวัญให้มาอยู่ประจำตัว เจ้าของจุก และอวยพรให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญ

2.2 แหล่งวิทยุฯ ของ นายพรหม พลเอก นายแถม เจริญเนตร และ นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง หมอขวัญกลุ่มนี้เป็นวิทยากรอีกกลุ่มหนึ่งที่ให้ข้อมูลแหล่งวิทยุฯ และได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับลำดับการร้องแหล่งวิทยุฯ ว่า บททำขวัญที่ครบถ้วนสมบูรณ์จริง ๆ นั้น มีลำดับการร้องหลายตอนเช่นเดียวกับแหล่งวิทยุฯ นาค เวลาที่ใช้ร้องมักจะนานประมาณ 1 - 2 ชั่วโมง (ใช้เวลาน้อยกว่าบททำขวัญนาคซึ่งใช้เวลาประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง) แต่ที่เห็นว่า หมอขวัญร้องเพียง 2 - 3 แห่มในบางงานนั้น เป็นการร้องบททำขวัญอย่างรวบรัดซึ่งอาจเป็น เพราะมีเวลาจำกัด บทร้องอย่างรวบรัดนี้มีสาระสำคัญพอสมควรแก่พิธี แต่อาจจะมียาละเอียด น้อยกว่าบททำขวัญนาคยาวที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ซึ่งมักมีลำดับการร้องหลายตอนดังนี้

1. แหล่งวิทยุฯ ล. 1 บทไหว้ครู การปฏิสนธิ การเลี้ยงดูบุตร การไว้จุก จนกระทั่งอายุถึงเกณฑ์ที่ต้องโกนจุก

2. แห่ประวัติขวัญจุก ตำนานประวัติกการโกนจุก
3. แห่ส่อน (กุมารหรือกุมารี) สอนให้มีความประพฤติกานต่าง ๆ

กิจการ

4. แห่ขวัญจุก ลา 2 พิธีโกนจุก
5. แห่ขวัญจุก ลา 3 เชิญขวัญ และอวยพรเจ้าของจุก¹

ถึงแม้ข้อคิดเห็นการลาคับแห่ในบทขวัญนาคดังกล่าว จะมีทั้งหมด 5 ตอน แต่แห่ขวัญจุกที่วิทยากรกลุ่มดังกล่าวถ่ายทอดให้เพื่อใช้ศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีเพียง 4 ตอนเท่านั้น แห่ละตอนมีสาระสำคัญดังนี้คือ

แห่ประวัติขวัญจุก แห่ตำนานประวัติกการโกนจุกซึ่งมีอยู่ 2 ส่วนนั้นกล่าวถึงพระอินทร์มีความประสงค์จะทำพิธีโสกันต์โอรสทั้งสองคือ พระศรีนัยและพระตรีเนตร ซึ่งเทพยดาผู้ถูกหักท้าวว่าจะเกิดเหตุแพภัยในวันพิธี คราวใดไปนิมนต์พระพุทของคมาช่วยช้จักบัลเป่าเสีย แต่พระอินทร์ไม่เชื่อถือและได้เชื่อเชิญเทพยดาต่าง ๆ ให้มาร่วมงานพิธี พระอังคารกริ้วมากเพราะไม่ได้รับเชิญไปในงานนี้ จึงกำมึงกายเข้าไปตักเคียวโอรสทั้งสอง แล้วนำไปถ่วงทิ้งทะเลเสีย พระอินทร์ได้พยายามติดตามหาเคียวแต่ไม่พบ จึงไปตักเอาหัวช้างมาต่อแต่ก็ต่อไม่ติด ในที่สุดต้องไปนิมนต์พระพุทของคมาช่วยต่อจึงสำเร็จ การโกนจุกจึงต้องไปนิมนต์พระสงฆ์มาช่วยทำพิธีเพื่อให้เกิดความเป็นมงคล และไม่นิยมโกนจุกพี่น้องท้องเดียวกันพร้อมกัน

แห่ส่อน แห่ส่อนจากอำเภอบางแพทอง มี 2 ส่วนน เป็นแห่ส่อนกุมาร 1 ส่วนน และแห่ส่อนกุมารีอีก 1 ส่วนน มีเนื้อหาสาระสอนให้เด็กชายและหญิงมีความประพฤติที่งดงามในกานต่าง ๆ กล่าวคือ สอนเด็กชายให้มีกริยามารยาทดี วาจาสุภาพอ่อนหวาน ไม่ประพฤติตนเป็นคนเสเพล หมั่นศึกษาเล่าเรียน ช่วยเหลือกิจการงานบิดามารดา คิคมวชเรียนก่อนจะมีครอบครัว ไม่คบเพื่อนพาลเกเร เที่ยวเตร่ ๆ ส่วนเด็กหญิงสอนให้มีกริยามารยาทสงบ เลี้ยงม เชื่อฟังคำคักเคื่อนของมารดา ถักปั่นทำงานบ้านงานเรือน พูจจาไฟเพราะ ๆ

¹พรหม พลเอก แฉล้ม เจริญเนตร และ บุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พุดทิพย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 79 หมู่ 3 ตำบลบางนาง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522

แหล่งขั้วจุก ลา 2 มีเพียงส่วนเดียว กล่าวถึงพิธีการโกนจุก เริ่มตั้งแต่แต่งตัว कुमारแล้วโหมน้ำรดหน้าพระสงฆ์ หลังจากนั้นผู้ทำพิธีโกนจุกแยกขั้วจุกออกเป็น 3 แหยม แหยมหน้า แหยมหลัง ใส่แว่นทองเกล้าผมทำเป็นช่อ เมื่อโคกฤษ์ พระภิกษุสงฆ์สวดชยันโตก็จะลงมือโกนจุก หลังจากพระสงฆ์ฉันเสร็จกลับไปวัดแล้ว บรรดาญาติมิตรก็นำบายศรีออกมาตั้งเพื่อทำขวัญจุกต่อไป

แหล่งขั้วจุก ลา 3 มีอยู่ 2 ส่วน กล่าวถึงการทำขวัญว่า มีการจุกเทียน เจิมทาของหอมและบรรดาญาติโหมน้ำรดกันอวยพร ป้อนน้ำมะพร้าวอ่อนให้แก่เด็กที่โกนจุกแล้วนั้น แล้วมีข้อความกล่าวเชิญขวัญให้มาอยู่ประจำตัวเด็ก และอวยพรให้ปราศจากทุกข์โสโครกภัย มีความสุขความเจริญเป็นที่พึงพอใจมาปรกาศต่อไป

จากความคิดเห็นในการลำดับแหล่ง และสาระสำคัญของเนื้อหาแหล่งขั้วจุกของวิทยากรทั้งสองกลุ่ม จะเห็นได้ว่าแหล่งของวิทยากรกลุ่มหลังมีเนื้อหาเพิ่มเข้ามาอีกสองตอน คือ แหล่งประวัติขั้วจุกและแหล่งสอน ส่วนแหล่งขั้วจุกลาที่ 2 และลา 3 มีสาระสำคัญหลักกันอยู่บ้าง เช่น แหล่งลาที่ 2 ของนายทองใบ สร้อยสิน กล่าวถึงการจักสถานที่ เครื่องใช้ และการตกแต่งตัวกุมารกุมารีในวันพิธี แต่ของวิทยากรกลุ่มหลังกล่าวถึงพิธีโกนจุกซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในลา 3 ของนายทองใบ สร้อยสิน เป็นต้น และถึงแม้จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า แหล่งขั้วจุก 2 กลุ่มจากอำเภอบ้านทองมีรายละเอียดของเนื้อหาแตกต่างกันและไม่เหมือนกันอยู่บ้าง แต่สาระสำคัญในตอนที่มีอยู่ก็มีส่วนที่คล้ายคลึงกัน คือ เนื้อหาตอนที่กล่าวถึงพิธีโกนจุก การแต่งตัวกุมารกุมารี คำกล่าวเชิญขวัญ และอวยพรเด็กเจ้าของจุก

เมื่อนำแหล่งขั้วจุกที่รวบรวมได้จากอำเภอบ้านทอง ไปศึกษาเปรียบเทียบกับแหล่งในท้องถิ่นตำบลพมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีรวบรวมไว้เพียงแห่งเดียวได้พบว่า แหล่งขั้วจุกทั้งสามลาจากอำเภอบ้านทอง (สำนวนของนายทองใบ) มีความคล้ายคลึงกันมากกับบททำขวัญ 3 ลาจากตำบลพมทวน¹ ทั้งในด้านเนื้อหาสาระและถ้อยคำภาษา ซึ่งเข้าใจว่ามาจากแหล่งทั้งสามส่วนเดียวกัน แต่คงเนื่องมาจากการถ่ายทอดนั่นเองที่ทำให้ข้อความในแหล่งลาที่ 2 และลาที่ 3 บางตอน ของอำเภอบ้านทองขาดหายไป แหล่งจากพมทวนจึงมีความครบถ้วนสมบูรณ์มากกว่า

¹สุมาลย์ เรืองเกษ เพลงพื้นเมืองจากพมทวน จังหวัดกาญจนบุรี หน้า 207 - 211

3. แหล่งประวัติพระพุทธเจ้า 5 เรื่อง

สาระสำคัญของแหล่งกลุ่มนี้ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ หลังจากตรัสรู้ และเมื่อจะเสด็จปรินิพพาน ซึ่งมีสังเขปสาระสำคัญดังนี้

“แหล่งสิทธารถ” จากอำเภอบ้านทอง 3 ส่วนวน มีเนื้อหาโดยสรุปกล่าวถึงเจ้าชายสิทธัตถะ เกิดความเบื่อหน่ายสภาพทางโลก เช่น การเกิด การแก่ การตาย ฯ และเห็นว่าสิ่งแวคล้อมต่าง ๆ ที่ให้ความสุขสำราญแก่พระองค์นั้นล้วนเป็นสิ่งที่ไม่จีรัง ไม่ไ้ช่วยให้หลุดพ้นไปจากความทุกข์ได้ จึงตัดสินใจหนีพระนางพิมพาและพระราหุลออกบรรพชาทั้ง ๆ ที่ยังรักและอาลัย

“แหล่งเรื่องนางจิญจมาณวิกา” เป็นเรื่องของนางจิญจมาณวิกาหญิงใจชั่ว แกล้งใส่ความพระพุทธเจ้าว่าเป็นสามีของนาง ทำให้นางมีกรรม ความมัวหมองที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธองค์ครั้งนี้ ต้องเกิดร้อนถึงพระอินทร์ ให้พระวิฆณุกรรมจำแลงกายเป็นหญิงเข้าไปปักเชือกที่รักท่อนไม้ไคร้มน้ำ ซึ่งนางแสร้งทำไว้ให้เห็นว่านางมีกรรมนั้นหลุดลง เมื่อความจริงปรากฏ พระพุทธเจ้าก็พ้นจากมลทิน ส่วนนางจิญจมาณวิกานอกจากจะถูกประหารทัณฑ์แล้ว ในที่สุดก็ถูกธรณีสูบลงไปสู่นรกเวจีด้วย

“แหล่งพระพุทธเจ้าเข้านิพพาน” กล่าวถึง พระพุทธเจ้าเมื่อมีพระชนมายุ 80 พรรษา ได้รับนิมิตไปฉันภัตตาหารที่สวนมะม่วงบ้านนายจุน เมื่อฉันเสร็จก็มีอาการประชวรอย่างหนัก พระอาณัติเฝ้าดูแลอย่างใกล้ชิด จนกระทั่งพระพุทธเจ้าเสด็จกับขันธเข้าสู่ปรินิพพาน ยังความโศกเศร้าให้เกิดขึ้นแก่พระอาณัติและสิ่งต่าง ๆ ทั่วบริเวณนั้น ยกเว้นสุภัททะภิกษุเฝ้าอยู่ไม่อยู่ในวินัยสงฆ์เกี่ยวเท่านั้นที่มีแต่ความยินดี

จากการศึกษาเนื้อหาของกลุ่ม “แหล่งประวัติพระพุทธเจ้า” ได้พบว่าแหล่งสิทธารถบางส่วน เช่น ส่วนของนายพรหม พลเอก มีสาระและถ้อยคำภาษาบางตอนคล้ายคลึงกับ “แหล่งภินะกรรม” จากหมู่บ้านโน จังหวัดชลบุรี ดังนี้

"เหลลีสัทธิารถ" จากอำเภอฟานทอง ชลบุรี

"... เห็นหน้าลูกแล้วพระก็ทรงพิลาป พระชนันโยโธอาบพระพักตรา ครั้นจะอุ้ม
เอาบุตรหรือก็สุดปัญญา เกรงว่าพินพาเจ้าจะตื่นบรรทม ครั้นตื่นขึ้นมาประเดี๋ยวจะพาให้มอง
จะชักจะของจะขึ้นจะชม จะทานจะหักทำให้ชักอารมณ์ ทำให้เสียพรหมจรรยา ..." ¹

"เหลลิกิเณกรมณ" จากหมู่บ้านโน ชลบุรี

"... มองเห็นหน้าบุตร พี่สุดพิลาป น้ำเนตรไหลอาบลงโหมหน้า ครั้นจะอุ้ม
เอาบุตร หรือพี่สุดปัญญา พี่กลัวว่าพินพาเจ้าจะตื่นบรรทม ครั้นตื่นขึ้นแล้ว จะพาให้พี่มัวมอง
จะชักจะของจะไปสม จะทานจะหักทำให้ชักอารมณ์ จะทำให้เสียพรหมจรรยา ..." ²

นอกจากเหลลีสองตอนจากท้องถิ่นที่ใกล้เคียงกัน จะมีส่วนคล้ายคลึงกันดังกล่าวแล้ว
เหลลีสัทธิารถ ส่วนของ นายแสน นายน้อม และ นายไ้ ยังมีข้อความตอนต้นไปคล้ายคลึง
กับ "เหลลปรวัตติพระพุทเจ้า" จากตำบลพนทวน จังหวัดกาญจนบุรี ³ และ "เหลลีสัทธิารถ"
จากตำบลศรีศรีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ⁴ อีกด้วย

การที่ "เหลลีสัทธิารถ" มีหลายสำนวน ทั้งที่ชื่อเหลลตรงกันและต่างกัน และทั้งที่อยู่ใน
ในท้องถิ่นเดียวกัน หรือต่างถิ่นกันนั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า เป็นเหลลที่มีผู้นิยมฟังกันเป็นจำนวน
มาก ความแพร่หลายนี้เข้าใจว่า เนื่องจากเนื้อหาของเหลลเป็นพุทธประวัติตอนสำคัญที่เกี่ยวข้อง
กับความเป็นมาของพุทธศาสนานั้นเอง

4. เหลลปรวัตติพระโพธิสัตว์ 8 เรื่อง

เรื่องของ "พระโพธิสัตว์" คือ เรื่องของพระพุทธเจ้าแต่หนหลัง เมื่อได้เสวยพระชาติ
ต่าง ๆ สำหรับเหลลปรวัตติพระโพธิสัตว์จากอำเภอฟานทอง มีเนื้อหาดังกล่าวถึงประวัติพระพุทธเจ้า
ที่เสวยพระชาติเป็น นกกระเจา ญายูงทอง พระสุวรรณสาม และพระเวสสันดร โดยที่แต่ละ
ชาติต้องบำเพ็ญความดีและเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นอยู่เสมอ

¹ ฎีกาคนวก 3.2

² กิ่งแก้ว อัครถาวร วรรณกรรมจากบ้านโน หน้า 384

³ สุนามาลย์ เรื่องเทศ เพลงพื้นเมืองจากพนทวน จังหวัดกาญจนบุรี หน้า 219 - 220

⁴ ประจักษ์ สลายแสง วรรณกรรมจากตำบลศรีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย หน้า 216 - 220

"เหล่านกกระเจาบ" เป็นเรื่องของพ่อนกกระเจาบที่มีความรักและซื่อสัตย์ต่อลูกและเมีย "เหล่านกยูงทอง" และ "เหล่านกสุวรรณสาม" เป็นเรื่องของลูกที่บิกัดญญกตเวทิต่อพ่อและแม่ "เหล่านกกระเจาบ" กล่าวถึงเรื่องราวของพระเวสสันดร พระราชนัดดาของพระเจ้าจักรพรรดิแห่งแคว้นกสินคราษฎร์ แล้วถูกเนรเทศไปอยู่ป่าหิมพานต์พร้อมกับพระนางมัทรี ชาติและกัณหา ชุกไปขอสงฆ์บาร พากินหลงทางเข้าไปยังแคว้นพระเจ้ากรุงสุโขทัย จนกระทั่งพระเจ้ากรุงสุโขทัยจึงมารับขวัญกัณหาชาติ ส่วน "เหล่านกกระเจาบ" "เหล่านกยูงทอง" และ "เหล่านกสุวรรณสาม" เป็นเรื่องของพระเวสสันดรตอนออกเดินทางเข้าสู่ป่าหิมพานต์ ตอนพระเจ้ากรุงสุโขทัยจึงมารับขวัญกัณหาชาติ และตอนเสด็จไปทูลเชิญพระเวสสันดร พระนางมัทรีให้กลับเมือง

ในจำนวนเหล่านกกระเจาบ ๘ เรื่องที่ได้รวบรวมมานั้น เหล่านกกระเจาบจะแพร่หลาย คือ เหล่านกเกี่ยวกับเรื่องของพระเวสสันดร พระชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีเนื้อเรื่องยาวและแบ่งออกเป็นหลายเรื่องย่อยได้หลายเรื่อง ประชาชนจะฟังเล่าเรื่องราวของพระเวสสันดรนี้ได้เข้าใจและทราบซึ่งมากกว่าเหล่านกกระเจาบเรื่องอื่น ๆ เพราะมีความคุ้นเคยจากการได้ยินได้ฟังเรื่อง "มหาชาติ" ที่พระเทศน์ จากคำบอกเล่าหรือจากการศึกษาเล่าเรียนมาก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ขายทุกคนที่ผ่านการบวชในพุทธศาสนาแล้ว จะรู้และเข้าใจเรื่องมหาชาติเป็นอย่างดี เรื่องราวของพระเวสสันดรพระชาติสุดท้ายที่บำเพ็ญทานบารมีครั้งยิ่งใหญ่ จึงติดอยู่ในความทรงจำของผู้ฟังอยู่ตลอดเวลา ส่วนเหล่านกกระเจาบ ๗ เรื่องอื่น ๆ อันได้แก่ "เหล่านกกระเจาบ" "เหล่านกยูงทอง" และ "เหล่านกสุวรรณสาม" นั้น ก็ให้ความพึงพอใจแก่ผู้ฟังอยู่น้อย เพราะแทรกขมขื่นและบรรยายถึงบุคลิกภาพของตัวละครต่าง ๆ กันไว้อย่างน่าฟัง เช่นเดียวกับเหล่านกกระเจาบของพระเวสสันดร

"เหล่านกกระเจาบ" และ "เหล่านกยูงทอง" เป็นเหล่านกที่มีความคล้ายคลึงกับสำนวนที่ปรากฏในท้องถิ่นอื่น กล่าวคือ "เหล่านกกระเจาบ" จากอำเภอพานทองทั้งสองสำนวน มีใจความส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับสำนวนจากพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี¹ แต่ถ้อยคำภาษาบางตอนแตกต่างกัน

อยู่บ้าง สำหรับ "แหล่งทอง" ก็เช่นเดียวกัน มีใจความและถ้อยคำภาษาส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับสำนวนจากหมู่บ้านใน ชลบุรี และสำนวนจากตำบลศรีศรีมาศ สุโขทัย ถึงข้อความเปรียบเทียบตอนต้นว่า

สำนวนจากอำเภอพานทอง ชลบุรี

"จะเริ่มปฐมบรมนาถ เสวยพระชาติเป็นมยุรา สถิตสุวรรณค์เขมบรรพชา ปีนามชื่อว่าพญายูทอง มีตมะค่าพญาใหญ่ เป็นที่อาศัยทำรังรอง นางนภมารคาแม่พญายูทอง มีกรรมคึกต้องเสียนันตา ..."¹

สำนวนจากหมู่บ้านใน ชลบุรี

"แกะเป็นหน่อบรมราช เสวยพระชาติเป็นมยุรา สถิตสุวรรณคันธมา ปีนามชื่อว่าภูเขทอง มีไม้มะค่าพญาสาน ปักอาศัยเป็นที่ทำรังรอง นางนภมารคาบิดาพญายูทอง มีกรรมคึกต้องจึงเสียดา ..."²

สำนวนจากตำบลศรีศรีมาศ สุโขทัย

"จะกล่าวปฐมบรมบาท เมื่อเสวยพระชาติเป็นมยุรา สถิตสุวรรณค์ชันกษา ปีนามชื่อว่าภูเขทอง มีตมะค่าพญาใหญ่ เป็นที่อาศัยทำรังรอง นางนภมารคาเจ้าพญายูทอง เป็นกรรมคึกต้องให้เสียดา ..."³

5. แหล่งนิทาน 8 เรื่อง

ตามปกติโดยทั่วไป นิทาน หมายถึง เรื่องที่นำมาเล่าสู่กันฟังเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน ซึ่งบางครั้งก็มีคติสอนใจแทรกไว้ด้วย นิทานจึงนับว่าให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังอยู่บ้าง สำหรับแหล่งนิทาน เป็นเรื่องที่มีลักษณะเป็นบทร้อง ซึ่งผู้เล่าจะต้องร้องถ่ายทอดไปสู่ผู้ฟังด้วยทำนองต่าง ๆ กัน ความไพเราะของบทร้องและทำนองจึงให้ความบันเทิงใจแก่ผู้ฟังเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก

¹ดูภาคผนวก 4.3

²กิ่งแก้ว อัคราทร วรรณกรรมจากบ้านใน หน้า 400

³ประจักษ์ สายแสง วรรณกรรมจากตำบลศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย หน้า 213

เหล่านิทานจากอำเภอฟานทอง มีลักษณะเป็นนิทานทรงเครื่อง กล่าวคือ เป็นนิทานที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับบุคคล เหตุการณ์และบรรยากาศที่วิจิตร ซึ่งนิยมนำไปแสดงเป็นลิเกหรือละคร และโดยที่นิทานบางเรื่องได้รับการปรุงแต่งด้วยศิลปะการประพันธ์ตลอดจนเพิ่มวรรณรสทางกวี จึงกลายเป็นวรรณคดีแบบฉบับในเวลาต่อมา เหล่านิทานที่รวบรวมได้จากอำเภอฟานทอง คือ

เหล่านิทานแผนชนะศึก กล่าวถึงขุนแผนเมื่อชนะศึกที่เชียงใหม่ ได้กลับมาพร้อมด้วยนางลาวทอง ทำให้นางวันทองไม่พอใจมาก

เหล่านิทานแผนคิคุก ขุนแผนต้องโทษถูกคุมขัง แต่ได้ใช้อำนาจเวทย์มนต์สะกดะโซ่ตรวน หักมาทานางแก้วกิริยา

เหล่านิทานช้าง กล่าวถึงขุนช้างเจ้าเล่ห์ไถ่นางวันทอง และนางวันทองให้กำเนิดพลายงาม

เหล่านิทานไวยทองแสนดี กล่าวถึงนางสร้อยฟ้าให้เณรกวาดท่าแสนดีให้พระไวยหลงใหล และมีความเกลียดชังนางศรีมาลา

เหล่านิทานเรื่องดังกล่าว เป็นตอนสำคัญ ๆ จากเรื่อง "ขุนช้างขุนแผน" ตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่องไม่ซับซ้อนมาก ผู้ฟังจึงสามารถเข้าใจเรื่องราวได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะบทบาทและการโต้ตอบกันของตัวละคร ได้เร้าใจผู้ฟังให้ติดตามเรื่องไปอย่างสนุกสนานอยู่ตลอดเวลา

เหล่านิทานพระอภัยมณี จับความตั้งแต่พระอภัยมณีและศรีสุวรรณ ผนวชขับไล่ออกจากเมือง เดินทางไปพบพราหมณ์สี่คนพี่น้อง พระอภัยมณีเป่าปี่จนถูกนางยักษ์ลักพาตัวไป ศรีสุวรรณและพราหมณ์ออกติดตามพระอภัยมณีไปจนถึงเมืองรมจักร และศรีสุวรรณไถ่นางเกษา

เหล่านิทานสังข์ทอง เป็นตอนที่นางพันธุรัตนำพระสังข์มาเลี้ยงไว้จนเติบโตใหญ่ จนกระทั่งพระสังข์หนีและนางยักษ์ตาย

เหล่านิทานพระรถ เป็นตอนที่พระรถดักสินใจจากนางเมรีด้วยความรัก และ "เหล่านิทานโครพ" กล่าวถึงพระจันทโครพอาลาพระฤาษี เพื่อเดินทางกลับบ้านเมืองของตน

ระหว่างทางพระจันทร์ได้เปิดอบที่พระดาเมียบให้ พงและไคนางโมรา ต่อมาพระจันทร์ก็ต่อสู้กับโจรป่า พระจันทร์ตายและนางโมราได้เสียกับโจร

เหล่านิทานสี่เรื่องหลังข้างต้น นับได้ว่าเป็นแหล่งที่ชาวอำเภอพานทองนิยมฟังกัน เช่นเดียวกับแหล่งอื่นต่าง ๆ จากเรื่องขุนช้างขุนแผนก็กล่าวแล้ว เพราะนอกจากบทบาทของตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่องจะสนุกสนานชวนติดตามแล้ว การฟังแหล่งซึ่งร้องกัณฑ์ของที่ไพเราะกว่าฟังการเล่านิทานอย่างธรรมดาซึ่งคุ้นเคยกัน ทำให้ผู้ฟังได้รับความเพลิดเพลินยิ่งขึ้น¹

เมื่อศึกษาเหล่านิทานจากอำเภอพานทอง เปรียบเทียบกับเหล่านิทานที่รวบรวมจากท้องถื่นอื่น ได้พบว่ามีแหล่งชื่อตรงกัน เช่น "แหล่งพระรถ" จากอำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสงขลา² และจากคำบาลีศรีวิมาศ จังหวัดสุโขทัย³ แต่เนื้อหาเป็นคนละตอนกันกับสำนวนจากอำเภอพานทอง ถ้อยคำภาษาจึงแตกต่างกันออกไปด้วย แต่ถึงอย่างไรก็ตามเรื่องราวของนิทานทรงเครื่อง ซึ่งเป็นที่มาของแหล่งชื่อต่าง ๆ กัน เช่น นิทานเรื่อง "พระรถเมรี" "จันทร์โครพ" "สังข์ทอง" "ขุนช้างขุนแผน" (หลาย ๆ ตอน) ฯ ก็มีปรากฏเล่าสู่กันฟังแพร่หลายในหลายท้องถื่นทั้งที่ กิ่งแก้ว อุดดการ ไกรวบรวมไว้ใน "วรรณกรรมจากบ้านโน ชลบุรี"⁴ และ ประจักษ์ สายแสง รวบรวมไว้ใน "วรรณกรรมจากคำบาลีศรีวิมาศ จังหวัดสุโขทัย"⁵ เป็นต้น

¹พรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม ชีวบุญโง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พงอุทัยพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดประชุมคงคา อำเภอบางละมุง เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2522

²วิทยาลัยวิชาการศึกษา สงขลา แผนกภาษาไทย คหิชาบ้าน อำเภอสหัสขันธ์
อำเภอรบโนน จังหวัดสงขลา หน้า 127 - 128

³ประจักษ์ สายแสง วรรณกรรมจากคำบาลีศรีวิมาศ จังหวัดสุโขทัย หน้า 204

207

⁴กิ่งแก้ว อุดดการ วรรณกรรมจากบ้านโน หน้า 173 - 286

⁵ประจักษ์ สายแสง อ.ก. หน้า 113 - 142

6. แหล่งประวัติอันสงส์ของการบวช 1 เรื่อง

แหล่งเรื่องเนรสูบิน เป็นแหล่งประวัติเรื่องเกี่ยวจากอำเภอฟานทอง ที่แสดงอันสงส์ของการบวช หมอขวัญนิยมร้องเป็นเพลงนอก ในงานทำขวัญนาค เพราะเป็นนิทานอุทาหรณ์ที่ดีสำหรับผู้ที่เข้าบวชในพระพุทธศาสนา แหล่งเรื่องนี้มีเนื้อหากล่าวถึง เนรสูบิน ซึ่งคัดสินใจบวชเพื่อหนีจากการฆ่าตัวอันเป็นอาชีพของบิดามารดาตั้งแต่เยาว์วัย และอันสงส์ของการบวชนี้เอง ที่ช่วยบิดามารดาให้พ้นความทุกข์ทรมานในนรกอเวจีได้สำเร็จ

แหล่งเรื่องเนรสูบิน นอกจากรวบรวมได้จากอำเภอฟานทองแล้ว ยังพบว่า กิ่งแก้ว อัครการ รวบรวมได้จาก *หมู่บ้านใน* ทองถิ่นใกล้เคียงในเขตจังหวัดเดียวกันอีกจำนวนหนึ่ง เนื้อเรื่องและถ้อยคำภาษากลายคลึงกันมาก ทั้งข้อความเปรียบเทียบตอนท้ายว่า

สำนวนจากอำเภอฟานทอง ชลบุรี

*... ฝ่ายสามเณรเข้าเฝ้าพ่อวราชพระ ภัยจิตมานะที่เลื่อมใส ช่วยพ่อของตนให้พ้นอบาย ขึ้นสู่สุราลัยวิมานนคร เรื่องเนรสูบินก็จบสิ้นกระแสร บวชเณรให้แม่สมอุทาหรณ์ บวชพระให้พ่อสืบต่อเป็นตอน ขอจบสุนทรที่นมได้เทศนา นั้นแล*¹

สำนวนจากหมู่บ้านใน ชลบุรี

*... สามเณรเมื่อเข้าเฝ้าพ่อวราชพระ ภัยจิตมานะที่ตนเลื่อมใส ช่วยพ่อของตนให้พ้นอบาย ขึ้นสู่สุราลัยวิมาน (นคร) เรื่องเนรสูบินจบสิ้นกระแสร บวชเณรช่วยแม่สมอุทาหรณ์ บวชพระช่วยพ่อสืบต่อเป็นตอน ขอจบสุนทร เรื่องเนรสูบิน*²

7. แหล่งนิยายปรากฏการณ์ธรรมชาติ แหล่งนิยายปรากฏการณ์ธรรมชาติ เป็นแหล่งที่เล่าถึงประวัติความเป็นมาของสิ่งทีปรากฏตามธรรมชาติซึ่งเชื่อว่ามีเกิดขึ้นจริง ๆ *แหล่งดาวจระเข้* เป็นแหล่งจากอำเภอฟานทองเรื่องเกี่ยวกับลักษณะดังกล่าว แต่เดิมเรื่อง *ดาวจระเข้* เป็นเพียงนิยายที่เล่าสู่กันฟัง แต่เมื่อเป็นแหล่งได้ช่วยเพิ่มรสชาติในการฟังมากยิ่งขึ้น

¹ ฐานานุกรม 6.1

² กิ่งแก้ว อัครการ วรรณกรรมจากบ้านใน หน้า 436

เนื้อหาของแหล่งซึ่งทั้งเล็กและผู้น้อยให้ความสนใจ กล่าวถึงเศรษฐกิจซึ่งมีความกระตือรือร้นให้เนี้ยมมาก ไม่เคยทำบุญทำทาน เป็นห่วงแต่ทรัพย์สิน ก่อนตายได้นำเงินทองใส่ไหฝังไว้ใต้หัวสะพาน เมื่อตายไปได้เกิดเป็นจระเข้ว่ายวนเวียนบริเวณหัวสะพานนั้น ได้รับความทุกข์ทรมานมาก เมื่อสำนึกได้ว่าคนควรประกอบกรรมดี จึงกลายใจให้มันล่องรู้ถึงที่ซ่อนเงินทอง และนำไปทำบุญทอดกฐิน ผลบุญจึงได้ช่วยให้พ้นจากความทุกข์ และได้ไปเกิดเป็นคาวจระเข้ปรากฏอยู่บนท้องฟ้าจนทุกวันนี้

8. แหล่งชมชม รมชาติ 6 เรื่อง

"แหล่งชมชม รมชาติ" นับว่าเป็นแหล่งที่ให้ความเพลิดเพลินใจแก่ผู้ฟังได้มากอีกกลุ่มหนึ่ง เพราะมีเนื้อหาสำคัญกล่าวบรรยายถึง รมชาติซึ่งผู้ฟังค่อนข้างจะคุ้นเคยไว้มากมาย เช่น พันธุ์ไม้ นก ปลาชนิดต่าง ๆ ตลอดจนป่าเขา ฯ โดยให้ตัวละครสำคัญคือ อรุณดาณี ชูชก และนางอมิตตา มีบทบาทชี้ชวนกันชมชม รมชาติในแหล่งส่วนใหญ่ เช่น "แหล่งชมป่า" "แหล่งชมปลา" และ "แหล่งชมนกชมไม้" ทั้งสามส่วนนี้ ก็มีข้อความหลายตอนว่า

"ฝ่ายอรุณดาณีพาชีรับครรไล จะชมไม้ดอกออกดอกคั่น ที่แฉะวันออกเหลือหลาย ... โนนอินทนิลกลิ่นกาหลง กระถินรงโนนคงพวงทอง ทั้งเฟื่องฟ้าผกากรอง ..."¹

"ฝ่ายชีธุภาณีไพร พาเจ้าจัญไรออกชมป่า มีปลามากมายในคงคา องค์พระสีหราช ชี้ชมไป โนนแอ่อเขาเหล่าปลาชะโด ปลาเทโพโนนแม่ปลาสาวย ..."²

"ฝ่ายชีแสนปริกา เมื่อได้แก้วตาร่วมเดินทาง ... พลงชีชวนให้นางชม ให้แนวพนมมากนักหนา โนนไม้โกงกางบังไม้มะกา อ้ายโนนต้นขาโนนไม้แค ..."³

"ฝ่ายสีหราชพาชี ออกจากภูผาไพร พง ชมป่าทิวเขาชาติ ... สดุดแก้วจับโกงกางบนตมประวางโนนนกกินปลี นกแซงแซวจับสีสุก ..."⁴

¹ ฎภาคผนวก 8.1

² ฎภาคผนวก 8.2

³ ฎภาคผนวก 8.3

⁴ ฎภาคผนวก 8.4

ในกลุ่มเหล่านี้ "แหล่งสุริยง" เป็นแหล่งเรื่องเกี่ยวกับไม้ไผ่แยกชมธรรมชาติเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่กล่าวชมหลาย ๆ อย่างรวมกันไป คือ กล่าวชมป่าหิมพานต์ในยามเย็นว่า ทิวทัศน์ดีเยี่ยมเขาไปแล้ว แต่ยังคงทอแสงสีเหลืองอ่อนอยู่ นางกนิษฐาสาวสวยงามกำลัง เพลิดเพลินกับการเก็บดอกไม้ จักรพรรดิ และขับร้องเพลง ลักษณะของเนื้อหาเช่นนี้ทำให้ "แหล่งสุริยง" เป็นแหล่งชมธรรมชาติที่แตกต่างไปจากแหล่งเรื่องอื่น แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้ฟังก็มีความพึงพอใจไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าแหล่งเรื่องอื่นเลย

9. แหล่งคติ 10 เรื่อง

"คติ" ตามความหมายในพจนานุกรม แปลว่า การดำเนิน วิธี แบบอย่าง ทาง เมื่อคำนี้นำมาใช้ชื่อของแหล่ง จึงช่วยชี้แนะลักษณะของเนื้อหาแหล่งว่า มีสาระสำคัญที่ให้อคติ แนะนำตักเตือน หรือสั่งสอนเกี่ยวกับแนวทางในการดำเนินชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งนับได้ว่าเป็นประโยชน์มาก "คติ" ซึ่งเป็นสาระสำคัญของแหล่ง พอสรุปกล่าวได้ดังนี้

"แหล่งศีลห้า" เป็นคำสอนพ่อนาคให้รักษาศีลห้า ทำให้ใจบริสุทธิ์ปราศจากความโลภ โกรธ หลง

"แหล่งสำรวมกาย" เป็นคำสอนให้สำรวมกาย วาจา และใจว่าจงทำให้มีความสงบสุข ไม่เกียจคร้าน

"แหล่งประชาชน" และ "แหล่งเตือนเพื่อนไทย" มีคำแนะนำสั่งสอนหนทางแห่งความเจริญก้าวหน้า ให้มีความขยันขันแข็ง มีมานะในการทำมาหากิน ไม่เกียจคร้าน ไม่ประพฤตินเป็นนักเลงอันธพาล มัวลุ่มอบายมุข ให้มีความมัธยัสถ์และมีความประพฤติดี

"แหล่งเรื่องบุญหรือบาป" เตือนใจในเรื่องการบวชและการทำบุญว่าควรทำให้เหมาะสมกับฐานะ ไม่ทำบุญเพื่อเอาหน้า เพราะการใช้จ่ายมากเกินไปถึงจะทำให้เกิดทุกข์มากกว่าจะมีความสุข

"แหล่งสวนครัว" ให้อคติว่า การขยันทำมาหากินด้วยการเกษตร ความรักสมัครสมานสามัคคี และความไม่ประมาทของประชาชน เป็นหนทางสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติ

"เหล่คีสอนนา" เป็นคำสอนนาคว่า การบวชเป็นการทดแทนพระคุณของบิดามารดา
โก่ที่ที่สุด

"เหล่นาคสังสีกา" กล่าวถึงคำเตือนของพ่อนาคแก่สาวคนรักว่า ให้มีจิตใจที่มั่นคง
ไม่หลงไหล ไขว้เขว เพราะเชื่อคำยุยงของชายชั่ว

ในจำนวนเหล่คิตั้งกล่าวแล้วนั้น มีเหล่บางเรื่องคือ "เหล่ประชาชน" กับ "เหล่
เตือนเพื่อนไทย" และ "เหล่นาคสังสีกา" 2 ส่วนมีเนื้อหาและถ้อยคำภาษาล้ายคลึงกันมาก
แต่ไม่ปรากฏเลยว่ามีเหล่เรื่องใดไปคล้ายคลึงกับเหล่ที่รวบรวมได้จากท้องถิ่นอื่น

10. เหล่พรรณาสังคม 8 เรื่อง

"เหล่พรรณาสังคม" เป็นกลุ่มเหล่ที่มีเนื้อหาบรรยายถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่
ตลอดจนความรู้สึคนึกคิดของคนในสังคมซึ่งมีต่าง ๆ กัน กล่าวคือ

"เหล่ขโมย" ได้กล่าวถึงสภาพสังคมไทยปัจจุบันว่ามีความเจริญมาก แต่ในทาง
ตรงกันข้าม คนไทยบางคนไม่ได้พัฒนาตนเองให้เจริญขึ้นตามไปด้วยเลย กลับประพฤติตน
เป็นโจร เป็นขโมย เที่ยวปล้นจี้และลักขโมยทรัพย์สินต่าง ๆ ของพลเมืองที่ขยันขันหมากิน
อย่างสุจริต ทำให้ได้รับความเดือดร้อนทั่วไป

"เหล่คนจน" "เหล่ชานา" "เหล่ชาวไร่" และ "เหล่แม่หม้าย" เป็นเหล่ที่กล่าวถึง
สภาพชีวิตและความรู้สึกนึกคิดของคนจน ชานาชาวไร่ และแม่หม้าย ตัวอย่างข้อความจาก
"เหล่ชานา" เช่น

ปีใหม่นี้เราเริ่มทำนา จักแรงตกกล้าเอาไว้เสียก่อน บางปีแห้งแล้งเสียจน
กินรอน ที่นาจนคนก็เคยไม่ไ้ค่า เอากล้าไปตกบางปีก็ตาย ไม่รู้เกี่ยวไหน
มันจะมีน้ำ ... คิดถึงชานาแล้วก็น่าอนา จะต้องไ้ต้องคราตกไม่คอยสุสี
ลำบากแล่นจะต้องบนบู่ปี ไม่ทำยังงี้ไม่รูจะทำยังงี้ พอดีนั่นเข้าก็ไม้อยูชา
รีบออกท่องนาหีบแอกแบกไ้ ...¹

¹ ภูภาคผนวก 10.3

ตัวอย่างอีกตอนหนึ่งจาก "แหล่งแม่หม้าย" เช่น

"... แม่หม้ายคนจนไม่มีคนเช่าจ้อง ยังมีลูกสามลูกสองคิดแล้วยิ่งเศร้าไม่ซา พอหลบคำพระย่าหมอง เสี่ยงลูกมันร้องไห้ให้จ๋า ... นางกอดลูกแล้วก็ร้องไห้ ไม่เว้นวาย ลูกอาวรณ์ เลยล้มพับลงกับหมอน กอดลูกให้นอนมาเวทนา ..."¹

"แหล่งสมัยถึงพุทธกาล" บรรยายถึงสภาพความเป็นอยู่และการปกครองที่มีระเบียบแบบแผนของสังคมไทยหลังถึงพุทธกาล* "แหล่งกิมมร" กล่าวถึงลักษณะการแต่งกายของสตรีไทย และข้อเคื่อนใจในเรื่องความประพฤติของสตรี ส่วน "แหล่งขอมัย" เป็นคำออกตัวในการร้องเพลง และความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่เป็นหมอลำ

นอกจากแหล่งพรรณาสังคมจะไม่มีสังเขปสาระสำคัญดังกล่าวแล้ว ยังได้พบอีกว่าแหล่งบางเรื่อง เช่น "แหล่งคนจน" "แหล่งกิมมร" ๖ แทรกข้อคิดข้อเคื่อนใจอันมีคุณค่าสำหรับคนจนและสตรีไว้ด้วย เช่น ข้อคิดสำหรับคนจนตอนหนึ่งว่า

ใครจะนิทาเราก็ก้นหน้าขุคิน อุตสาห์ทำกินเด็กไม่ต้องกลัว ใครจะว่าเราก็ก้นหน้ากัณฑ์ พ่อค้าชาวสารเขายังเป็นเจ้าสัว ... ทำกินก็กว่าถึงเจ็งก็ไม่กลัว เจ็งแดงเจ็งดำ เจ็งอ้อยเจ็งมัน เจ็งอย่างอื่นยังชั่วกลัวเจ็งชาวสาร แดอยู่ทุกวันนี้ว่าเมื่อไรจะลง จะแพงจะถูกอย่าไปทุกข์มันเลยท่าน เพราะเราต้องทานเราอย่ามัวนั่งระทม บางคนยั้งจนเลยคิดปล้นสะคม เชื่อผมเชื่อผมอย่าไปปล้นเขาเลย ...²

ในการศึกษาแหล่งพรรณาสังคม วิทยากรผู้ให้ข้อมูลกลุ่มหนึ่งให้ข้อคิดเห็นว่า ชาวอำเภอพานทองชอบฟังแหล่งกลุ่มนี้มาก เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิดของเขาโดยตรง การได้ฟังแหล่งทำให้เกิดความรู้สึกสนใจ ที่เรื่องของเขากำลังถูกหยิบยก

¹ ภูภาคผนวก 10.6

* หลัง 25 พฤษภาคม หรือ 2500 ปี

² ภูภาคผนวก 10.2

ขึ้นมาเล่าอย่างมีความหมาย¹ โดยเฉพาะข้อความที่ร้องเป็นเชิงกระซ่ำกระซำในแหล่งบาง
ตอน สร้างความขบขัน สนุกสนาน แก่ผู้ฟังได้มากอีกส่วนหนึ่งด้วย²

11. เพลง 5 เรื่อง

เพลงจากอำเภอพานทอง เป็นเพลงที่ให้ความสุขความเพลิดเพลินแก่ผู้ร่วมงาน
ทำขวัญได้อีกแนวหนึ่ง เพราะมีเนื้อหากล่าวให้พรประการต่าง ๆ ไว้มากมาย เช่น ให้มี
ความสุข เจริญก้าวหน้า วรณะ สุขะ พละ ให้มีเงินทอง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ฯ
เป็นต้น ในจำนวนเพลง 5 เรื่อง เป็นเพลงที่มีเนื้อหาอวยพรพ่อนาค เจ้าภาพ หรือญาติโยม
ของนาค ซึ่งหมอขวัญจะต้องร้องในงานบวชเสีย 3 เรื่อง ได้แก่ "เพลงอวยพร" ส่วนของ
นายโยคีกับส่วนของนายขัน และ "เพลงจุพน" ส่วนที่เหลืออีก 2 ส่วน คือ
"เพลงอวยพร" ของพระภิกษุพรหม และ "เพลงอวยพรหญิงชาย" นั้น เป็นคำกล่าวอวยพรแก่
ผู้ร่วมงานหญิงชาย ซึ่งไม่ได้กล่าวเกี่ยวกับการบวช ฉะนั้นอาจจะร้องในงานทำขวัญก็ได้

เนื้อหาของเพลงส่วนใหญ่มีลักษณะขบขันและจริงจัง คือ ต้องการจะให้ผู้ที่รับพรมี
ความสุขความเจริญทุกประการต่าง ๆ ดังคำอวยพรนั้นจริง ๆ เช่น ข้อความตอนหนึ่งว่า
"... ให้อายุยืนยาวไปสักเก็วร้อยกาล ให้พ่อนาคนั้นจงสมโน วรณะวิสีแว่วไว ความ
ป่วยไข้ให้ไกลไซ้ พ้อจงลี้ภัยเข้าไคร่มโพธิ์ ให้สมโนดังที่เจตนา อีกทั้งสุขะขอให้สุข
ให้หมดโรคภัยโรครา ..." ³ แต่ก็มีข้อความหลายตอนที่กล่าวไว้อย่างขบขัน มุ่งให้เกิดความ
สนุกสนานเพลิดเพลิน มากกว่าถือเป็นเรื่องจริงจังก็มี ตัวอย่างข้อความเช่น "... จะหยิบ
อะไรก็ขอให้กลายเป็นเงิน ขอให้ดวงท่านเดินไปเสียทุกด้าน ให้เนื้อท่านหอมเหมือนกลิ่นลูกจัน
ทั้งซัณฑ์ให้เป็นขนมถ้วยฟู ท่านอุชชีโคดขอให้กลายเป็นนิล ไปส่งเมืองจีนหรือมาอายุ ชี้นูแห่งแห่ง

¹ ฉลัม เจริญเนตร และ บุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พุทธิพงษ์
เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 79 หมู่ 3 ตำบลบางนาง เมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2522

² โยคี คำผง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 40
หมู่ 4 ตำบลหนองหงส์ เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522

³ ฎีกาคนวก 11.2

ให้กลายเป็นเต่าหู เป็นของนาฏสงฆลอนดอน ...¹ การที่เพลงนี้มีลักษณะเนื้อหาทั้งกล่าวนี้เอง ทำให้เป็นที่นิยมของผู้ฟังไม่น้อยไปกว่าเพลงกลุ่มอื่น

จากการศึกษาเนื้อหาเพลงทั้งหมดตั้งแต่ต้นถึงกล่าว อาจสรุปได้ว่า เพลงจากอำเภอพานทอง ซึ่งจำแนกออกเป็น 11 กลุ่มนั้น แต่ละกลุ่มมีเนื้อหาสาระอันมีคุณค่าแตกต่างกันออกไป ผู้ฟังได้ให้ความสนใจและความนิยมไม่มากนักน้อยไปกว่ากันมากนัก แล่บางเรื่องที่มีหลายสำนวน แต่ละสำนวนจะมีทั้งความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันทั้งในคำสนทนาและถ้อยคำภาษา นอกจากนี้ยังมีเพลงบางตอนจากบางเรื่องไปคล้ายคลึงกับ เพลง บทเพลง หรือบทพหุวิญ ซึ่งผู้รวบรวมไว้บ้างแล้วจากท้องถิ่นอื่น คือ จากหมู่บ้านใน จังหวัดชลบุรี จากตำบลศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย จากตำบลพนาทวน จังหวัดกาญจนบุรี และจากอำเภอสทิงพระ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ความคล้ายคลึงกันดังกล่าวมีทั้งในคำสนทนาและถ้อยคำภาษา แล่บางเรื่องมีชื่อเรื่องต่างกันแต่เนื้อหาบางตอนคล้ายคลึงกันก็มี การที่เนื้อหาเพลงภายในท้องถิ่นเดียวกันหรือต่างถิ่นกันมีความแตกต่าง หรือคล้ายคลึงกันเช่นนี้ เข้าใจว่าคงเนื่องมาจากการ ฆวนการถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กันนั่นเอง

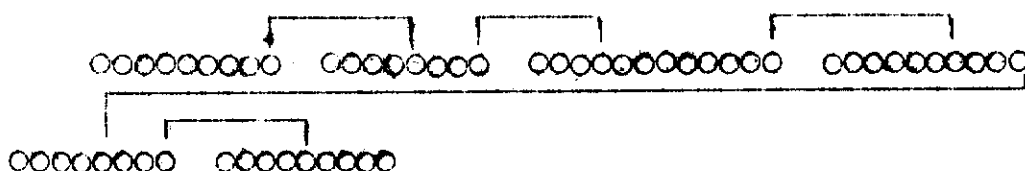
รูปแบบ

โดยปกติแล้ววรรณกรรมทุกชิ้นจะอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเสมอ แต่เนื่องจากรูปแบบของวรรณกรรมมีมาก และบางครั้งก็มีลักษณะคาบเกี่ยวกันหรือแปลกใหม่ การศึกษาถึงรูปแบบของวรรณกรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรกระทำ เพราะนอกจากจะช่วยให้เข้าใจถึงลักษณะส่วนหนึ่งของวรรณกรรมแล้ว ความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้จะเป็นแนวทางช่วยในการศึกษาส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในวรรณกรรมนั้น ๆ อีกด้วย ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้ศึกษา รูปแบบของวรรณกรรมเพลง ซึ่งได้พบว่า มีลักษณะที่น่าสนใจ ดังนี้

1. ลักษณะคำประพันธ์ เพลงจากอำเภอพานทองมีลักษณะคำประพันธ์ 2 ชนิดคือ ร่ายยาว และกลอนสุภาพ แต่ละชนิดมีรายละเอียดต่อไปนี้

¹ ภูภาคผนวก 11.1

1.1 รายยาว แหล่งที่แต่งกัณฑ์ประพันธ์ประเภทรายยาวก็คือ แหล่งทุกเรื่องที่ใช้ทำนองธรรมจักร ลักษณะที่เป็นรายยาวสังเกตได้จากจำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ มีจำนวนไม่จำกัด แหล่งเรื่องหนึ่งมีมากมายหลายวรรค ส่วนในด้านการส่งสัมผัส จะส่งสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคแรกไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรคต่อไปและจะส่งสัมผัสกันเช่นนั้นเรื่อยไปจนจบแห่งจบแหล่ง จึงมีแผนผังดังนี้

แหล่งที่มีลักษณะคำประพันธ์ประเภทรายยาวซึ่งใช้ทำนองธรรมจักรนั้น มีอยู่หลายเรื่องด้วยกัน เรื่องที่มีลักษณะอย่างเห็นได้ชัด เช่น มีตัวอย่างข้อความตอนหนึ่งว่า

ศรีศรีสวัสดิ์บวรพิพัฒน์อันประเสริฐ วารนี้เป็นที่เลิศศุภวาร ข้าพเจ้าจะขอแสดง
มงคลการทุกที แห่งกุमारสูมาอันเจริญวัย ตามโลกโชติพิชัยเป็นมงคล จึงหา
ข้าพเจ้ามาอ่านยถาควรและสอนสั่ง พ่อและแม่จงตั้งโศกสวนการ ตาม
โอวาทสุนทรสาร ส่วนมาราวาสตามโบราณ ปรเพณี จงตั้งกตัญญูทเวที่ขึ้นไว้
เหนือเกศ คือว่าคุณของพร ปิตุเรศและมารดา ยิ่งกว่ากินฟ้าและสาครอันลิกลิ้น ...¹

ตัวอย่างแหล่งข้างต้นนี้มีลักษณะเป็นคำประพันธ์ประเภทรายยาวที่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ทุกประการ กล่าวคือ จำนวนคำในแต่ละวรรคเป็นไปตามลักษณะของรายยาว การส่งสัมผัสระหว่างวรรคถูกต้อง ไม่มีการลากเสียงของคำเข้าสัมผัส คำที่ส่งสัมผัสกัน คือ คำว่า ประเสริฐ - เลิศ ศุภวาร - มงคลการ กิติ - งามาร วัย - พิชัย มงคล - ผล สอนสั่ง - ตั้ง สาร - โบราณ ประเพณี - กตัญญูทเวที่ เกศ - ปิตุเรศ และ มารดา - สาคร ลักษณะคำประพันธ์เช่นนี้ยังมีปรากฏในแหล่งเรื่องอื่น ๆ อีกดังตัวอย่างข้อความเช่น

¹ ฎากคณนวก 2.3

ศรีศรีวันนั้นที่สุทวาร ข้าชอกล่าวอัญเชิญขวัญ ให้เข้าสู่พระวรกายเสียในวันนี้
 ขวัญเจ้าเอ๋ยอย่าเร่งรีบเล่นเทียวลีลาศ อย่าผันผาไปตามเพื่อน อย่าเที่ยว
 แชเชื่อนอยู่ในราตรี ขวัญเจ้ามาตกใจทั้งแค่งน้อยน้อย บางครั้งพลอยพลัดตก
 เคาหาและกุเปด ทั้งไขเชษฐสอนอย่างลุ่มลงนางร้องไห้จ้า แม่ชื่อนาเรียกขวัญไป
 ขวัญเจ้าเคยตกใจถูกเพื่อนหลอนหลอก ชูคะคอกหลอกเสียงกึ่ง พลักริมฝั่งคมน้ำท่า
 พลัคเคหาและโรงร้าน ภูเหลื่อมผ่านร้องไห้จ้า เสียงฟ้าร้องตกใจกลัว หัวสั้น
 ระวีร้องไห้ขอ ทั้งแม่พ่อก็ประคองไว้ ...¹

“แหล่งเชิญขวัญ” ที่คัดลอกมาข้างต้น เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งมีลักษณะส่วนใหญ่ถูกต้อง
 มีการลากเสียงคำเข้าสัมผัสระหว่างวรรคแรกและวรรคที่สอง คือคำว่า “สุทวาร - ขวัญ”
 ซึ่งถึงแม้จะไม่เหมาะนักแต่ก็ไม่เป็นปัญหาสำหรับการร้องของหมอขวัญแต่อย่างใด เพราะหมอขวัญ
 สามารถใช้การเอื้อนหรือทอดเสียงตามลีลาทำนองแหล่ง ช่วยให้เสียงกลมกลืนน่าฟังได้ แหล่งที่มี
 ลักษณะดังกล่าวนี้ มีตัวอย่างอีกตอนหนึ่งว่า

ศรีศรีปางเมื่อชนกชนนีทั้งสองรา เมื่อเข้าหอห้องวิวาห์คือแต่งงาน นับจำเริญ
 เริ่มตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นเหตุ ไกรร่วมเรียงเคียงเพศประเพณี จึงได้เรียกกันว่า
 คู่สามีภรรยา หมิงอยู่ชายชายอยู่ขวาเมื่อเข้าชน พะมารคาหรือที่มาสาวคนดี
 แล้วแก่ให้พระ พนมมือขึ้นเหนือศีรษะแล้วกราบไหว้ นึกถึงคุณของพระศรี
 รัตนตรัยทุกคืนค่ำ แม่ก็สาวคนดีและทรวงจำคาบประเพณี ว่าควนโมสามทีแล้วก็
 เจริญคุณ ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงมาคำจูนบำรุงสุข ให้ปราศจากซึ่งความทุกข์ทุกประการ ...²

ถ้าพิจารณาข้อความที่ยกมา จะเห็นว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับแหล่งเชิญขวัญซึ่งได้กล่าว
 ไปแล้ว คือมีลักษณะทางฉันทลักษณ์ถูกต้อง และมีการลากเสียงคำสัมผัสอยู่ 1 แห่งระหว่าง
 วรรคที่สองและวรรคสาม ตรงคำว่า “แต่งงาน-นั้น”

¹ ภูภาคผนวก 1.38

² ภูภาคผนวก 1.8

ลักษณะของแหล่งทั้งสามตอนดังกล่าวแล้วนั้น อาจสรุปได้ว่าเป็นรายยาวที่ค่อนข้างที่สมบูรณ์แบบ โดยเฉพาะเสียงของคำที่ส่งสัมผัสกันระหว่างวรรคนั้น ส่วนใหญ่ถูกต้อง มีการลากเสียงสัมผัสน้อย แหล่งทุกระการจึงรับสัมผัสต่อเนื่องกันอย่างราบรื่นไม่ชักเซ็น ลักษณะของคำประพันธ์เช่นนี้ไม่ได้มีปรากฏเฉพาะในแหล่ง 3 ตอนดังกล่าวเท่านั้น แต่ยังเป็นลักษณะของแหล่งจากอำเภอพานทอง ที่เป็นรายยาวเรื่องอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ก็มีแหล่งอยู่หลายเรื่องซึ่งบางตอนมีข้อบกพร่อง ไม่เป็นไปตามลักษณะบังคับทางฉันทลักษณ์ คือ ขาดการส่งสัมผัสระหว่างวรรค ทั้งตัวอย่างข้อความจาก "แหล่งเคารพูน" ตอนหนึ่งดังนี้

ข้าพเจ้าขอยกรขึ้นเหนือเกศ ต่างประทุมเมศประทุมทอง เนตรของข้าพเจ้า
ทั้งสองต่างประทีปแล้ว อาระหะโคแห่งพรองค์ซึ่งทรงหักเสียแล้วกิเลส
สัมมาสัมพุทธัสสะ ท่านศรีสุเนยยะธรรมกายพรองค์เอง ทรงพระบัญชา
แจ้งเห็นพระธรรมสัพพัญญู พระบรมครูผู้หลักโลก หวังจะพาสัตว์ให้ข้าม
จักระโอฆะสงสารมาประหารเหตุ ซึ่งสารประจักษ์อันประกอบไปด้วยกำและกง
มิให้สัตว์นั้นเวียนวนอยู่ในภพทั้งสาม จึงได้ทรงพระนามชื่อว่า อระหังสัมมา
สัมพุทธโธ ...!

ในตัวอย่างข้อความข้างต้น จะสังเกตเห็นได้ว่า ระหว่างวรรคบางวรรคขาดการส่งสัมผัส คือ ระหว่างวรรคที่ว่า "อระหะโคแห่งพรองค์ซึ่งทรงหักเสียแล้วกิเลส สัมมาสัมพุทธัสสะท่านศรีสุเนยยะธรรมกายพรองค์เอง" และอีกตอนหนึ่งคือ "... จัศตระโอฆะสงสารมาประหารเหตุ ซึ่งสารประจักษ์อันประกอบไปด้วยกำและกง มิให้เวียนวนอยู่ในภพทั้งสาม" ลักษณะเช่นนี้ทำให้เสียงของข้อความชักเซ็นไม่ราบรื่น เมื่อพินิจพิจารณาดังกล่าว ความไพเราะลงไปในน้อย

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างข้อความลักษณะเดียวกันจากแหล่งเรื่องอื่น ๆ เช่น

“อนึ่งข้าพเจ้าจะขอพรพร อานนทปฐะสาท พระองค์ก็สรรเสริญไว้มากด้วยปัญญา
พระองค์จะเทศน์ฉันใด พระอานนทก็จำได้เหมือนฉันนั้น ...”¹

ข้อความตอนนี้ไม่มีการส่งสัมผัสระหว่างข้อความวรรคแรกกับวรรคต่อไป ซึ่งเมื่อพิจารณาจากข้อความจะรู้สึกว่าการซ้ำคำจนไปบ้าง ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะตกข้อความบางวรรคไป หรือข้อความคลาดเคลื่อนเนื่องจากการฉวนการฉ่ายพอกของหมอขวัญก็ได้ ตัวอย่างแหล่งอีกตอนหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนว่าซ้ำสัมผัสเนื่องจากข้อความบางวรรคขาดหายไป และข้อความไม่ประติดประต่อกัน มีข้อความดังนี้

“... พระสงฆ์เจ้าจึงเห็นผิกแปลกประหลาด จึงประชุมกันสันนิบาตสร้างสนทนาวา
จึงทรงทราบถึงพระกรรณศรีธตาม พระสงฆ์เล่าก็แจ้งความคดี ...”²

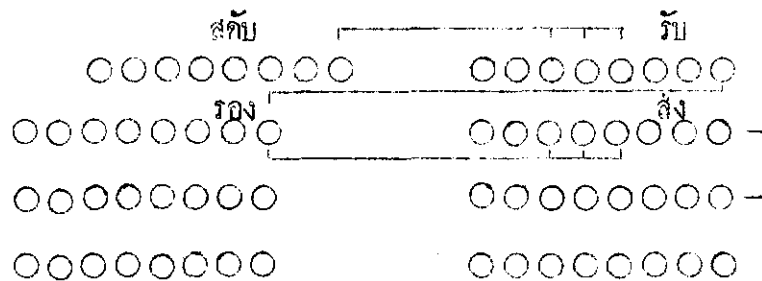
แหล่งที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทบรรยายจากอำเภอบางหลวงซึ่งได้กล่าวไปแล้วในตอนต้นว่า คือกลุ่มแหล่งที่รองท้ายท่านองธรรมวัตรนั้น เมื่อพิจารณาจะเห็นว่า เป็นแหล่งขวัญใช้รื่องทำพิธีเกือบทั้งหมด มี “แหล่งพระเวสสันดร” เพียงเรื่องเดียวเท่านั้นที่เป็นแหล่งนอก เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมแสดงว่า แหล่งที่แต่งด้วยร่ายยาวนิยมรื่องทำพิธีมากกว่าจะรื่องเป็นแหล่งเล่นหรือแหล่งนอก ทั้งนี้คงเนื่องจากคำประพันธ์ร่ายยาวซึ่งบรรจุถ้อยคำไพเราะและสามารถบรรยายความได้ละเอียดลึกซึ้งเจนนั้น มีความเหมาะสมกับท่านองที่แต่งด้วยความรู้สึกลึกซึ้งอย่างท่านองธรรมวัตรซึ่งใช้เนื้อเรื่องได้อย่างยืดหยุ่นนั่นเอง

1.2 กลอนสุภาพ แหล่งส่วนใหญ่จากอำเภอบางหลวงมีลักษณะเป็นกลอนสุภาพ คำในวรรคหนึ่งมี 6 - 9 คำ มีอยู่บ้างเป็นบางตอนที่มีคำน้อยกว่า 6 คำ และมีมากกว่า 9 คำ ส่วนการสัมผัสนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับกลอนสุภาพทุกประการ มีการลากเสียงของคำเข้าสัมผัส และมีบางตอนไม่ส่งสัมผัสระหว่างวรรค ซึ่งทำให้เสียงของกลอนไม่ราบรื่นไปบ้าง ถึงรายละเอียดพอไปนี้

¹ ฎีกาคนนก 1.37

² ฎีกาคนนก 1.12

แหล่งกลอนสุภาพส่วนใหญ่มีลักษณะที่สมบูรณ์ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ทางด้านฉันทลักษณ์ มีแผนผังดังต่อไปนี้

แหล่งตอนหนึ่งที่มีลักษณะเป็นกลอนสุภาพตรงตามแผนผัง มีข้อความว่า

อันความรักนั้นถ้ายังหนักหน่วง	จงคักห้วงให้สิ้นความหลัง
พอจงจ้งใจอย่าไปจริงจัง	ถ้าหลงพลาดพลั้งระวังระแวง
อีกคู่เขยชูเคยไคคู่ภิรมย์	เคยไคเขยชมจะต้องหน่ายแฉง
เมื่อไปถึงโบสถ์อย่ากำสรดกันแสง	เคียวตาจะแดงไปตามกัน
ถ้าในหัวใจยังอาลัยอยู่มาก	เวลาว่าขานนาคพ่อย่าทำเสียงสั้น
พ่อย่อยปากว่า อุกาสะวัน	น้ำตาจะคันลงมาเปียกผ้าใคร

ตัวอย่างแหล่งข้างต้น เมื่อพิจารณาจะเห็นว่า เป็นกลอนสุภาพที่มีลักษณะบังคับทางฉันทลักษณ์ ถูกต้องทั้งในด้านคณะและสัมผัส กล่าวคือ บทหนึ่งมี 2 คำกลอน คำกลอนหนึ่งมี 2 วรรค วรรคหนึ่งมี 7 - 9 คำ มีการส่งสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคสลับ และวรรครอง คือคำว่า "หน่วง" และ "จัง" ไปยังคำที่ 3 หรือ 4 ของวรรครับและวรรคส่ง คือคำว่า "ห้วง" และ "พลั้ง" คำสุดท้ายของวรรครับคือ "หลัง" ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรครองคือ "จัง" และคำสุดท้ายของวรรคส่งในบทแรกว่า "แวง" ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรครับในบทต่อไปคือ "แฉง"

แหล่งที่มีลักษณะคำประพันธ์เป็นกลอนสุภาพอีกตอนหนึ่งจาก "แหลมปลา" มีข้อความดังนี้

ฝ่ายชัชฎาธิไพโร	พาเข้าจัญไรออกขมป่า
มีปลามากมายในคงคา	องค์พระลัทธิเข้าขมไป
โน้นแน่ขอเข้าแหลมปลาชะโค	ปลาเทโพโน้นแน่ปลาสวาย
โน้นปลามากี่แน่ปลาข้างลาย	มาแหวกว่ายตามคงคา
มันมาโตก็ก็เป็นกลุ่มกลุ่ม	ปลาช่อนก็ชุมเป็นพันก้นา
โกโงปลาถึงมีกระทั่งโงมา	ปลาหมึกปลามากมายมี ¹

ข้อความข้างต้นนับได้ว่ามีลักษณะทางฉันทลักษณ์ที่ค่อนข้างสมบูรณ์ จำนวนคำ 6 - 9 คำ ตำแหน่งสัมผัสมีถูกต้อง แต่การสัมผัสระหว่างกลอนบทแรก จากคำว่า "ไป" ไปยังคำว่า "สวาย" ห้ายวรรคบริบทในกลอนบทที่ 2 นั้น เป็นการลากเสียงของคำเข้าสัมผัสซึ่งถือว่าเป็นลักษณะที่ค่อนข้างจะไม่ไพเราะนัก

นอกจากตัวอย่างทั้งสองตอนดังกล่าวแล้ว ยังมีแหล่งตอนอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นกลอนสุภาพ เช่นเดียวกันอีก เช่น ข้อความจาก "แหลมคน" ตอนหนึ่งว่า

จะแพงจะถูกอย่าไปทุกขมันเลยท่าน	เพราะเราต้องทานเราอย่าขวนขว้างระหม
บางคนยิ่งจนเลยคิดปล้นสะขม	เชื่อผมเชื่อผมอย่าไปปล้นเขาเลย
ลูกเมียยังมียังกระปรี้กระเปร่า	เรามีลูกสาวประเคี้ยวก็มีลูกเขย
ทำกินก็กว่าอย่าปล้นเขาเลย	สะใภ้ลูกเขยมันจะได้ช่วยกันทำ
อย่าเกียจอย่าคร้านการงานต้องก่อ	นี่เราเป็นแม่พ่อต้องบ่มบิณฑ
ชี้เพทุให้เห็นเพราะเราเป็นผู้นำ	ชวนลูกเราทำคิหาหนทาง ²

¹ ญาณวนก 8.2

² ญาณวนก 10.2

เมื่อพิจารณาตัวอย่างเหล่านี้ อาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะเป็นกลอนสุภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์
ได้ จำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ มี 8 - 9 คำ มี 10 คำอยู่ในวรรคแรกที่ว่า "จะแพงจะถูกอย่า
ไปทุกซั่ม/มันเลยทาน" เวลาหมอขวัญร้องจึงต้องรวบคำเสียงสั้น คือคำว่า "จะ" ให้อยู่ในท่วงจังหวะ
ของเสียงที่ต้องการเช่นเดียวกับวรรคอื่น ๆ ท่วงจังหวะของเสียงจึงแบ่งได้เป็น "จะแพงจะถูก/
อย่าไปทุกซั่ม/มันเลยทาน" การที่หมอขวัญสามารถรวบเสียงให้มีจังหวะได้เหมาะสมเช่นนี้ จำนวนคำ
ในวรรคหนึ่ง ๆ ของเพลงที่มีมากกว่าปกติ คือมีมากกว่า 9 คำขึ้นไปจึงไม่เป็นปัญหาในการร้องแต่
อย่างใด ซึ่งจากการศึกษาได้พบว่า มีเพลงอยู่หลายเรื่องที่มีบางตอนมีจำนวนคำมากกว่า 9 คำ ทั้ง ๆ
ที่มีลักษณะเป็นกลอนสุภาพ ตัวอย่างเช่น

จำเป็นอาศัยความไม่ประมาท	ประเทศไทยจึงจะตั้งอยู่ได้
ความสามัคคีเป็นศรีของไทย	<u>ร่วมจิตร่วมใจช่วยกันรักชาติบ้านเมือง</u>
ถ้ามัวประมาทจะพลั้งพลาดไปเสียเปล่า	เป็นข้าเขาอยู่ไม่เป็นเรื่อง
<u>จะสิ้นชื่อแล้วหมกชาติจะหมกอำนาจบ้านเมือง</u>	ขึ้นขันขัดเคืองจะซัดชื่อเรื่อยไป
<u>ถ้าวจะเป็นไทนั้นไทยเราจงเร่งตรึงตรอง</u>	ไทยเราอย่าหมองมัวหลับใหล ¹

จากตัวอย่างเหล่านี้ เมื่อพิจารณาในด้านคณะของคำประพันธ์ จะเห็นว่านอกจากมีจำนวนคำ
ตามลักษณะบังคับแล้ว ในบางวรรคที่ขีดเส้นใต้มีจำนวนคำมาก 10-11 คำ ซึ่งถึงแม้จะไม่เป็นไป
ตามกำหนดที่เหมาะสมเพราะจำนวนคำมากไปบ้างแต่ก็อนุโลมให้ใช้ได้² ส่วนในด้านการส่ง
สัมผัสถูกต้องตามลักษณะกลอนสุภาพ ลักษณะเช่นนี้ยังพบอีกหลายตอนในเพลงเรื่องอื่น ๆ เช่น

อันกุลสตรีเขามีหลายอย่าง	นาคเจ้าพ่อจงฟังคำกล่าวไข
จงตัดเสียให้หลวงอย่าเป็นห่วงเป็นใย	ถ้าหากมัวหลงอาลัยสักหน่อยจะลืมไม่ลง
จะนอนจะหลับอย่าเป็นห่วงแฟนรัก	อย่าไปคิดถึงเขามากจะพาจิตเราหลง

¹ ฎีกาฉนวนก ๑.7

² ศุภชัย รัตนโกมล ประวิทย์ วิมุกตผล และ สะอาด อินทรสาดี หลักภาษาไทย

จะนอนสักนิทแต่หัวใจยังคิดพะวง	คิดถึงแต่แม่บ่มุ่กร ะโปรงคิดกันอยู่ไต่ทั้งปี
คิดหนักคิดหน่วงมันคิดเป็นห่วงเป็นใย	ก็ว่าจะปลงเท่าไรมันก็ไม่หลับสักที
หลับตาแล้วก็มองเห็นไม่รู้ว่าเป็นไรนี่	คิดถึงแต่แม่สตรีหัวใจมันตั้งไม่ตรง ... ¹

แหล่งที่ได้ตัดตอนมาเป็นตัวอย่างข้างต้นนั้น จะเห็นว่ามีลักษณะโดยทั่วไปเป็นกลอนสุภาพ แต่จำนวนคำในเกือบทุกวรรคมี 10 - 12 คำ การส่งสัมผัสมีการลากเสียงของคำเข้าสัมผัสอยู่บางส่วนตำแหน่งสัมผัสก็เกินไปตามกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ที่วางไว้

เรื่องราวลักษณะคำประพันธ์ของแหล่งที่เป็นกลอนสุภาพคงได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นนั้น ย่อมเห็นแล้วว่า แหล่งมีคณะของคำประพันธ์และการส่งสัมผัสส่วนใหญ่ถูกต้อง มีลักษณะไม่เป็นที่นิยมอยู่บ้าง คือจำนวนคำในแต่ละวรรคมากกว่า 9 คำ และมีการลากเสียงคำเข้าสัมผัส แต่ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่อนุโลมได้ และไม่เป็นปัญหาต่อการนำไปร้องถ่ายทอดของหมอขวัญด้วย

นอกจากลักษณะดังกล่าวแล้ว ยังได้พบลักษณะในด้านคณะของคำประพันธ์อีกประการหนึ่ง คือ จำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ของแหล่งบางตอนมีน้อยกว่า 6 คำ ซึ่งเวลาหมอขวัญร้องจะต้องออกเสียงของคำที่มี 2 หรือ 3 พยางค์ให้เต็มมาครา หรือทอดเสียงของคำพยางค์เดียวให้เต็มห้วง จังหวะไต่พอดี้ แหล่งจึงจะราบรื่นน่าฟัง การที่มีคำในวรรคหนึ่ง ๆ น้อยกว่าที่นิยมกันเช่นนี้ ยังถือว่าเป็นลักษณะกลอนสุภาพที่อนุโลมให้ใช้ได้² เช่นเดียวกับกลอนที่มีคำมาก ซึ่งไม่เป็นปัญหาในการร้องถ่ายทอดของหมอขวัญแต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น

บ้างจับระบาร้อง

ท่ากระบวยวนยี่

เคยถนนหมมระวัน

อยู่ข้างหลังหลังน้ำตา

ลางยุพินกินรี

ว่าหนอละหนอนคนองหนอนอง

สนั่นกองในไพรศรี

เสียงเจ้าก็จับหัวใจ ...

จะเป็นอื่นแล้วละหนา

สุชนาพุ่มพอง

เอาปากเขอดีเป็นเสียงร้อง

ถูกท่านองจังหวะวาง ...³

¹ ฐานาคณนวก 1.15

² ฤกษ์ชัย รัตนโกมุฑ ประวิทย์ วิมุกตะสพ และ สะอาด อินทรสาดี หลักภาษาไทย หน้า 251

³ ฐานาคณนวก 8.6

ตัวอย่างแหล่งที่มาข้างต้นจะสังเกตเห็นว่า มีจำนวนคำในแต่ละวรรค 3 - 7 คำ โดยเฉพาะวรรคที่ขีดเส้นใต้มีจำนวนคำเพียง 3 - 5 คำ เท่านั้น การร้องของหมอขวัญที่จะให้เข้าจึงหะจึงต้องอาศัยการยักเสียงเข้าช่วย ตัวอย่างข้อความที่มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ยังปรากฏในแหล่งเรื่องอื่น ๆ อีก เช่น

แกะเป็นสี่กักร

พระเวสสันดรสุริยวงศ์

มิ่งมิตรภักดี

ตามเสด็จพระสนม

ทิพาภรณ์ของอัม

ชนะนัยหอยกั้งไม้

เมื่อออกพาราเข้าเก็นคง

ท้าวเธออุ้มองค์พระชาติ

อุ้มแก้วกัณหาญาติ

จรลีไปในไพร

เย็นระยับลงไรไร

รำพึงโรนยอค่าง ...¹

การวิเคราะห์ลักษณะสำคัญของกลอนสุภาพของแหล่งที่ใดกล่าวไปแล้ว แม้จะเป็นที่ชัดแจ้งแล้วว่า ลักษณะส่วนใหญ่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ แต่ก็พบลักษณะที่บกพร่องอยู่ประการหนึ่งคือ กลอนไม่ส่งสัมผัสระหว่างวรรค ทั้งนี้เนื่องมาจากข้อความบางวรรคขาดหายไป ซึ่งลักษณะเช่นนี้มีปรากฏอยู่หลายตอนในแหล่งหลาย ๆ เรื่อง ยกตัวอย่างเช่น ใน "แหล่บายศรี" มีข้อความดังนี้

จึงแกะเป็นนาคเริ่มจะบวช

.....

จะได้เป็นบุตรพระศากย

พอส่งแพนสาวหรือยังพอนาคา

.....

บอกให้เขารอพอนาคี

พอส่งเขาเสร็จก็เหมือนดังว่า

ปลงฌเณทนต์ทนต์

ก็นึกสมหมายในอุรา

ไปตามแบบบทพระศาสนา

รักกันมากี่หลายปี

.....

น้องเขยน้องพี่จงกรุณา

รักษาศีลห้าเสียให้มัน ...²

¹ ฎีกา 4.4

² ฎีกา 1.31

ตัวอย่างข้อความซึ่งเขียนในรูปลักษณะของกลอนจาก "แหล่บายศรี" ข้างต้น เมื่อพิจารณา จะเห็นได้ว่าตำแหน่งข้อความบางวรรคที่มีเครื่องหมาย ซากหายไป จึงไม่ส่งสัมผัสตาม ลักษณะบังคับ ซึ่งถ้าอ่านข้อความทั้งหมดต่อเนื่องกันโดยตลอดแล้ว จะรู้สึกทันทีว่ากลอนชักเซ็นไม่ราบรื่น และใจความก็ต่อเนื่องกันไม่ค่อยสนิทนัก เวลาหมอขวัญร้องจึงมีผลให้ซาคความไพเราะไป และผู้ฟังก็ได้รับรสความน้อยลงตามไปด้วย

ใน "แหล่เรื่องนางจิตุมาริกา" ก็มีข้อความบางวรรคซากหายไป ทำให้การส่งสัมผัส ไม่เป็นไปตามลักษณะบังคับเช่นเดียวกันกับ "แหล่บายศรี" ดังกล่าวมีข้อความว่า

พระราวีชีล่าเนา	ให้พรหมเข้าคะเนสิ่งขร
เจ้าเข้าจัญไรจำไคแน่นอน	ลาพระภูธรรีบคุมเงิน
.....	
มาทางรกระหระเหิน	กันกันเงินมาในทอง ... ¹

นอกจากตัวอย่างข้อความ 2 ตอนดังกล่าวแล้ว ยังมีตัวอย่างลักษณะเดียวกันจากแหล่ เรื่องอื่น ๆ อีกหลายเรื่อง แหล่บางเรื่องกระบวนกลอนบางตอนชักเซ็นไม่ราบรื่นมาก เพราะ การสัมผัสไม่เป็นไปอย่างปกติ เมื่อพิจารณาอย่างถนัดแล้วพบว่า ข้อความหลายวรรคไม่ ปะติด ปะต่อกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งไม่อาจเขียนข้อความในรูปลักษณะของกลอนได้ ตัวอย่างเช่น "แหล่ปฐิสนธิ" ข้อความว่า

ครันพอรบเคียนเป็นโลหิต จึงเข้าสถิตอยู่ในครรภ เป็นเทพะอยู่ในนั้น ค่อยชุน
ค่อยชุนเข้าทุกที ครันไคสองเคียนเป็นเรือนสอง จึงเข้าสู่ของประจำที่ สงสาร
แม่แพนาก็ กล้วยไม้มีความสบาย ให้ออนจิตและอิโรย ให้อวยชัยซึ่งภักษา คลื่นได้
คลื่นฟุ้งหลังกุงงอกอ น้ำลายสอสอคอยจะอาเจียน ... คลื่นคลื่นเหียนเหียนน้ำเวทนา
อยากกินมะเฟืองอยากกินมะไฟ อยากกินลำไยอยากกินทุเรียน อยากกินกลางสาท
มาฟาคให้เสีย อยากกินทุเรียนที่คลุกน้ำตาล ...²

¹ ฎาณณวก 3.5

² ฎาณณวก 1.7

เรื่องราวลักษณะของกลอนแหล่ที่ไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ดังกล่าว แม้ว่าจะปรากฏในแหล่หลายเรื่อง แต่ก็เฉพาะบางตอนสั้น ๆ เท่านั้น มิได้เป็นทั้งเรื่อง การที่แหล่มีลักษณะเช่นนี้คงเนื่องมาจากการถ่ายทอดสืบต่อกัน โดยใช้วิธีการทางมุขปาฐะหลายช่วงคนนั่นเอง แหล่บางตอนจึงมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งก็นับว่าเป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับแหล่ส่วนใหญ่ที่ได้รับการถ่ายทอดมาแล้วยังคงรูปลักษณะคำประพันธ์ที่สมบูรณ์

จากการศึกษาวิเคราะห์แหล่ในเรื่อง "ลักษณะคำประพันธ์" ทั้งหมดที่ได้กล่าวไปแล้ว อาจสรุปได้ว่า แหล่จากอำเภอฟานทองแต่งด้วยคำประพันธ์ 2 ชนิดคือ ร่ายยาวและกลอนสุภาพ แหล่ที่แต่งด้วยร่ายยาว ได้แก่ แหล่ที่ร้องด้วยท่านองธรรมวัตร ซึ่งมีจำนวน 24 เรื่อง หรือเท่ากับ 1 ใน 4 ของแหล่ที่รวบรวมมาได้ แหล่กลุ่มนี้เกือบทั้งหมดเป็นแหล่ขวัญที่ไ้ร้องทำพิธีโดยตรง ส่วนแหล่ที่แต่งด้วยกลอนสุภาพซึ่งมีจำนวนประมาณ 3 ใน 4 อันเป็นแหล่ส่วนใหญ่ นั้น ได้แก่ แหล่ที่ร้องด้วยท่านองต่าง ๆ นอกเหนือจากท่านองธรรมวัตร มีทั้งที่เป็นแหล่ขวัญและแหล่นอก ลักษณะคำประพันธ์ของแหล่ทั้งที่เป็นร่ายยาวและกลอนสุภาพนั้น ส่วนใหญ่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ทั้งในทำนองและลักษณะการสัมผัส มีลักษณะซึ่งไม่เป็นที่นิยมอยู่บ้าง คือ การลากเสียงของคำเข้าสัมผัส ในแหล่ที่เป็นกลอนยังมีจำนวนคำของบางวรรคหายไปบ้าง น้อยไปบ้างอีกลักษณะหนึ่งด้วย ลักษณะเหล่านี้ดูเหมือนให้ใช้ได้ และไม่เป็นที่ปัญหาในการร้องถ่ายทอดของหมอขวัญแต่อย่างใด ส่วนลักษณะที่เป็นไปอย่างไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ได้แก่ ความบกพร่องในการส่งสัมผัส และข้อความบางตอนบางวรรคหายไปใน ซึ่งคาดว่ามาจากกระบวนการถ่ายทอดแหล่ของหมอขวัญนั่นเอง ลักษณะเช่นนี้จึงมีผลให้ข้อความไม่ราบรื่น เวลาร้องขาดความไพเราะ และใจความไม่ชัดเจนเท่าที่ควร

2. การขึ้นต้น เมื่อได้ศึกษารูปแบบในด้านการขึ้นต้นเรื่อง ของแหล่ที่รวบรวมมาได้จากอำเภอฟานทอง ได้พบว่า การขึ้นต้นเรื่องของแหล่ทั้งที่แต่งเป็นร่ายยาวและกลอนสุภาพ มีรูปแบบที่แน่นอน โดยมีส่วนไปสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องและท่านองอย่างใกล้ชิด การขึ้นต้นแหล่ที่เป็นร่ายยาวจะมีลักษณะอย่างหนึ่ง ส่วนที่เป็นกลอนสุภาพจะมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง ฉะนั้นจึงขอแยกกล่าวถึงรายละเอียดดังต่อไปนี้

"ศรีศรีสุนทรบรรพวิเศษ สุนทรธิเบศรที่เป็นคุณ ..."¹

"ศรีศรีวันนีวันศิศุภวาร ข้าชอกล่าวอัญเชิญขวัญ ..."²

"ศรีศรีเกโชนัย เป็นมหิทธิมไทยหฤคฤณ ..."³

"ศรีศรีสุนทรประสิทธิ์ ไทฤณฤทธิรารราชาโชค ..."⁴

"ศรีศรีปางเมื่อพระสุริยศรีเสริจเยื้องยอคุณนร วันนี้เป็นวันสถาพรบรมมิ่ง ..."⁵

การขึ้นต้นด้วยคำว่า "ศรีศรี ..." ทั้งตัวอย่างที่ยกไปแล้วข้างต้นและในแหล่งเรื่องอื่น ๆ นอกจากมุ่งให้แหล่งเป็นบทร้องที่สร้างความเป็นมงคลแก่พิธีแล้ว เสียงร้องคำว่า "ศรีศรี" ที่ชวนฟังของหมอลำยังให้ความรู้สึกที่แผ่วไถ่ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ช่วยให้แหล่งที่แต่งเป็นรายยาวซึ่งร้องถวายทำนองธรรมวาทกรรมและมักเป็นแหล่งขวัญ สร้างความศรัทธาเลื่อมใสให้เกิดแก่ผู้ฟังได้อีกส่วนหนึ่งด้วย

2.1.2 ขึ้นต้นด้วยคำหรือคาถาบาลีแล้วแปลขยายความออกเป็นภาษาไทย

สำหรับคำภาษาบาลีที่นิยมใช้ขึ้นต้นแหล่ง คือ คำว่า "นโม" มักขึ้นต้นแหล่งที่มีเนื้อหาแสดงการคารวะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผู้มีพระคุณ อันได้แก่ พระรัตนตรัย เทพยาค่าง ๆ พระมหากษัตริย์ ปิตามารกาครูอาจารย์ เป็นต้น แหล่งที่มีลักษณะการขึ้นต้นดังกล่าว ได้แก่ "แหล่งเคารพคุณ" ทุกเรื่อง และแหล่งเรื่องอื่นที่มีเนื้อหาในคอนต้นตามลักษณะดังกล่าว ตัวอย่างเช่น

"นโม นโม สิบนิ้วข้าพเจ้าขอยอกรซุติ ไหว้พระศรีรัตนตรัยโมฬีโลก อูบค้อยู่ในโอชะ
สงสาร ทั้งไม่เหินเหียบเปรียบปานครบถึงสอง ..."⁶

¹ ภูภาคผนวก 1.7

² ภูภาคผนวก 1.38

³ ภูภาคผนวก 2.6

⁴ ภูภาคผนวก 2.8

⁵ ภูภาคผนวก 2.7

⁶ ภูภาคผนวก 1.4

"นโมมัสการต่างสุวรรณภูมิมาพบเมศ สมองจิตจำนงเจตนา ตัสสะกะคะวะโค
แก่องค์สมเด็จพระสัมมาพระจอมจักรวาล อาระหะโต อาจจะทำลายลงจากกิเลส เป็นสมุทธ
รากะ โมหะ ประทุรจิต ..."¹

"นโมมัสการซึ่งจะบูชา ข้าพเจ้าจะขออาราธนามาสู่ที่สโมสร มาประชุมกันให้พรั่งพร้อม
วงศาคณาญาติ มาประชุมกันในโรงราชพิธี ขออวยชัยให้เป็นที่สุดาวร ..."²

"นโมมัสการเทพยดาท่านใดกระทำมาก่อน โลกอุดรจึงให้กระทำตาม ว่าท่านเอ๋ยท่าน
กล่าวไว้เป็นคำปรัมปรา เมื่อครั้งพระอินทร์เป็นฟ้าพินามมาศ ทรงโคสุภราชประเสริฐศักดิ์ ..."³

คำว่า "นโม" เป็นคำขันต้นที่แฝงไว้ด้วยความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับคำว่า
"ศรีศรี" อีกคำหนึ่ง ฉะนั้นจึงช่วยให้บรรยากาศขณะหมอขวัญร้องทำพิธี เป็นไปอย่างน่าเลื่อมใส
ศรัทธาเพิ่มขึ้น เพราะขณะที่ออกเสียงร้อง คำว่า "นโม" หรือ "นโมมัสการ" นั้น หมอขวัญ
จะมีเทคนิคอีกซ้อนเสียงและทอดเสียงอย่างน่าฟัง ซึ่งช่วยชักจูงผู้ฟังให้ละความสนใจในสิ่งอื่นหัน
มาฟังเพลงเรื่องใหม่ได้เป็นอย่างดี

ส่วนเพลงที่ขันต้นด้วยคาถาภาษามาลี ซึ่งช่วยให้เกิดความขลังได้เช่นเกี่ยวกับการขันต้นด้วย
คำว่า "ศรีศรี" และ "นโม" นั้น มีอยู่น้อยเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น

"สุนันทุโกโตเทวภูตา กูกรเทพยดาเจ้าทั้งหลายเอ๋ย วันนี้ข้าพเจ้าจะขอเชิญท่าน เสก
ลงมาสโมสรประชุมกันให้ถ้วนทั่วทุกสถาน อีกทั้งทั่วจุโลกมาสถิตวเรศ ซึ่งสิ่งสถิตอยู่ในหิมเวศ
ยังเครือเขาลำเนาเนนทั่วกรุงศรีทวนา ..."⁴

"สาธุ สักเค เทพยดาเจ้าอยู่ในช่อถกามาสุวรรณ กะเม อยู่ในกามภวันจังหวัดวงศ์
จะรูปะ เทพยดาเจ้าอันกำรงอยู่ในรูปภพสิงขรเขตและหุบเขา ..."⁵

¹ ฎีกาคนวก 1.5

² ฎีกาคนวก 1.12

³ ฎีกาคนวก 2.1

⁴ ฎีกาคนวก 1.3

⁵ ฎีกาคนวก 1.2

"อุกาสะ วันทิตะวา สิริสาณะโรนัง ทั้งข้าพเจ้าขอนอบน้อมเกียรติเกล้าถวายด้วย
กายจิมโนนบ เคารพคุณพระศรีรัตนตรัยทั้งสามอันประเสริฐ อนึ่งข้าพเจ้าจะขอเคารพท่านผู้ให้
กำเนิดคือคุณบิดาและมารดา ..."¹

ตัวอย่างเหล่านี้ทั้ง 3 ตอนที่ยกมาจึงกล่าวจะเห็นได้ว่า ขันต้นด้วยคาถาภาษาบาลี แล้วแปล
ขยายความออกเป็นภาษาไทย ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะของร้อยยาวที่มีทำนองแต่งคล้ายคลึงกับ
ร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดก หรือมหาชาดกกลอนเทศน์ ซึ่งแปลมาจากภาษาบาลี ออกเป็นภาษาไทย
มีคาถาภาษาบาลีสั้น ๆ แทรก เหล่านี้จึงกล่าวจึงอาจมีต้นฉบับดั้งเดิมที่เป็นภาษาบาลีเช่นเดียวกับ
มหาชาดก ต่อมาภายหลังก็จึงแปลและเรียบเรียงเป็นร้อยยาวภาษาไทยใช้ร้องกันเรื่อยมาจนถึง
ปัจจุบันก็เป็นได้

2.2 การขึ้นต้นเหล่านี้เป็นกลอนสุภาพ จากการศึกษาเหล่านี้เป็นกลอนสุภาพ ซึ่งมี
จำนวนมากหลายทำนอง พบว่า มีการขึ้นต้นต่างออกไปจากเหล่านี้เป็นร้อยยาว ลักษณะการ
ขึ้นต้นพอสรุปกล่าวได้ 3 ลักษณะดังนี้ คือ

2.2.1 ขึ้นต้นด้วยข้อความที่กล่าวแนะนำเรื่องราวของตัวอย่างสั้น ๆ
การขึ้นต้นเหล่านี้ในลักษณะนี้ได้เริ่มด้วยข้อความวรรคแรกที่เป็นวรรคกล่าวนำคล้าย ๆ กันว่า "จะริเริ่ม
เพิ่มนิพนธ์ ..." "ฉันจะเล่าเรื่อง ..." "ผมจะกล่าว ..." "จะริเริ่มแรก ..." "จะกล่าว
เป็นกลอน ..." "ผมจะขอเตือน ..." "จะแนะนำกล่าวเป็นกลอน ..." "จะคัดข้อความ
ตามสุนทร ..." "ผมจะขอแสดงแจ้งข้อความ ..." "จะสาธกยกนิทาน ..." "ผมจะสรรห
บรรณนิยาย ..." "รูปจะสรรกลั่นเป็นกลอน ..." "รูปจะขอเพิ่มเติมแปล ..." "จะขอยก
เค้าเงื่อน ..." "จะขอยกยกชักนิยาย ..." "จะขออุยพร ..." "จะขอให้พร ..." ฯลฯ
เหล่านี้ส่วนใหญ่จากคำกล่าวของขึ้นต้นในลักษณะนี้ เมื่อผู้ฟังทั้งตอนต้นของแปล จะเข้าใจได้ทันทีว่า
แปลที่กำลังฟังเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร ซึ่งเป็นการสะดวกที่จะติดตามเรื่องต่อไปได้เป็นอย่างดี
ตัวอย่างเช่น "แปลปฐิสนธิ" มีข้อความขึ้นต้นว่า

¹ ภาควรรณคดี 2.3

"ผมจะกล่าวผมจะเล่ากำเนิด เมื่อพ่อนากเกิดขึ้นมาเป็นคน มันแสนยากลำบากเหลืออัน
ผมจะนิพนธ์ยกขึ้นเทศนา ..."¹

การขึ้นต้นที่ยกมานี้ได้กล่าวแนะนำให้รู้ว่า แหล่งที่กำลังร้องเป็น เรื่องการเกิดของคน ซึ่ง
กล่าวจะเกิดมาได้แสนยากลำบาก สำหรับข้อความที่ต่อเนื่องจากตอนที่ยกมานี้ก็จะเป็นการพรรณนา
เรื่องการเกิดตั้งแต่ต้น คือก่อนจะจุติในครรภ์มารดาจนกระทั่งคลอดตามลำดับ

"แหล่งสังข์ทอง" นี้ข้อความขึ้นต้นเรื่องว่า "จะจับเรื่องราวเล่าตอนกลาง ถึงเรื่อง
พระสังข์ทองอยู่ไหน เมื่อนางยักษ์เอามาเลี้ยงไว้ จนเติบโตโตต่อมา นางพันธุรัตเป็น
ผู้หาเลี้ยง ไก่กล่อมเกลี้ยงดูรักษา แสนเป็นห่วงเหมือนทองคำ เหมือนดังลูกดอกมาก
ปานกัน ..." ² ลักษณะการขึ้นต้นแหล่งเรื่องนี้ ก็แนะนำเรื่องเช่นเดียวกันกับ "แหล่งปฐินธิ" คือ
บอกให้รู้ว่า เป็นเรื่องพระสังข์ในตอนที่ไปอยู่กับนางยักษ์ เมื่อจบการแนะนำแล้วข้อความวรรค
ต่อไปก็เริ่มเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตอนที่นั้นทันทีว่า "... อยู่มาวันหนึ่งนางพันธุรัต แม็กไป
หาสัตว์กินเป็นอาหาร จึงบอกพ่อหนูให้เฝ้าอยู่บ้าน ..." ³ ไปจนกระทั่งจบเรื่องคือ พระสังข์
หนีนางยักษ์และนางยักษ์ตาย

"แหล่งพระจุฑาพน" เป็นแหล่งอีกเรื่องหนึ่งที่มีการขึ้นต้นในลักษณะดังกล่าว มีการแนะนำ
ให้เข้าใจว่าเป็นพระอะไร ของใคร มาจากแหล่งใด และให้แก่ใคร ทั้งข้อความว่า "จะขอ
ให้พระจุฑาพน ของพระทรงยศมิ่งโมฬี ประสิทธิ์ไว้ในกัมภีร์ พระชินสีห์ท่านโมทนา ประสิทธิ์
ประสาทให้แก่ญาติและโยม เกษมสมเป็นสุขา ..." ⁴ เมื่อจบข้อความตอนขึ้นต้นนี้แล้ว ก็จะมี
ข้อความพรรณนาถึงพรหลาย ๆ ประการต่อไปจนกระทั่งจบเรื่อง

แหล่งที่ขึ้นต้นในลักษณะเดียวกันกับ 3 ตัวอย่างดังกล่าวยังมีอีกหลายเรื่อง การขึ้นต้นใน
วรรคแรกของแหล่งเหล่านี้ ได้แก่ ข้อความสั้น ๆ ซึ่งยกตัวอย่างไว้บ้างแล้วในตอนต้น แหล่งใน

¹ ญาณภาคผนวก 1.9

² ญาณภาคผนวก 5.7

³ ญาณภาคผนวก ๒.

⁴ ญาณภาคผนวก 11.4

ลักษณะที่กล่าวถึงมีทั้งที่เป็นแหล่งวัตถุและแหล่งนอก เช่น แหล่งเรื่องทุกข์ แหล่งสอมาศ 4 ส่วนวน (ของนางสาวสมทรง นางสาวอบเชย นายทองใบ และนางศรีเวียง) แหล่งสำรวมกาย แหล่งส่วนครัว แหล่งคนจน แหล่งสืบทอด แหล่งยุงทอง แหล่งเตือนเพื่อนไทย แหล่งสมัยถึงพุทธกาล แหล่งกินมร แหล่งช่วยพรหญิงชาย แหล่งช่วยพร (พระภิกษุพรหม) แหล่งประวัตินามนาค (นายประโชชน์ นายสำรวม) แหล่งปฏิสนธิ์จนกล่าวถึงคุณมิตามารกา (นางสาวสมทรง) แหล่งดาวระเซ แหล่งแม่หม้าย แหล่งนาคสังสีกา และแหล่งพันโครพ เป็นต้น

2.2.2 ขั้นตอนการบรรยายเรื่องทันที การขึ้นต้นลักษณะนี้ไม่มีกล่าวแนะนำเรื่องอย่างการขึ้นต้นลักษณะแรก ผู้ฟังจะต้องติดตามเรื่องตั้งแต่ข้อความวรรคแรกไปจนกระทั่งจบจึงจะเข้าใจเรื่องโดยตลอด ถ้าไม่ไ้ฟังตอนขึ้นต้นเรื่องก็อาจไม่รู้ว่าเป็นมาอย่างไร ตัวอย่างแหล่งที่ขึ้นต้นในลักษณะนี้ เช่น

“แหล่งขุนแผนชนะศึก” ขึ้นต้นเรื่องดังนี้ “เกิดเป็นขุนแผนแสนหาญอีก เมื่อชนะศึก ล่องลงมา เร่งบ่าวไพร่พายนาวา เรือออกหน้าท่าค่ายเร็วพลัน เสียงเกรียวกราวออกฉาวฉาด คนในนาวาเสียงอึ้งลั่น เวลาที่ศึกเสียงศึกครื้น ผู้คนผายผันเข้าหัลบนอน สายทองต้นพันฉาว ไก่บินคลิ่นมาในสาคร นางเบียดรักแล้วชักกลอน ...”¹ การขึ้นต้นแหล่งดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเล่าเรื่องขุนแผนว่าเมื่อชนะศึกแล้วได้เดินทางกลับมามีอย่างไร เวลาใด และตัวละครซึ่งรู้เห็นการกลับมาของขุนแผนก็คือ นางสายทอง ไม่มีการกล่าวนำเรื่องซึ่งเป็นข้อความของผู้แต่งหรือผู้ร้องแต่อย่างใด การขึ้นต้นเรื่องจึงบรรยายเนื้อเรื่องทันที ซึ่งต่อจากนั้นก็จะเป็นเนื้อเรื่องต่อเนื่องกันไปอีกจนกระทั่งจบเรื่อง

“แหล่งสุริยง” เป็นแหล่งอีกเรื่องหนึ่งซึ่งขึ้นต้นด้วยการบรรยายเรื่องทันทีว่า “สุริยงทรงยศ ลับบรรพตบุษยธร รัศมีสีเหลืองอ่อน โฉมกินนรเจ้าเปรมปรีดิ์ กำลังโสภาน่าถนอม ละมุนละม่อมทั้งอินทรีย์ ฟังแกรุ่นครุณี आयุสสีสะอาดตา เจ้าเคยมาเล่นเป็นนรินทร์ ในหิมวันต์ พงพนา เทียวกรีกเล็มเก็บบุปผา ...”² การขึ้นต้นที่คัดลอกมานี้ได้กล่าวถึง ทวงอาทิตย์ลัมยอกเขาในตอนเย็น และนางกินนรผู้สาวได้พลัดพลงกับพระราชาในป่ายามเย็นนั้น

¹ ฎภาคผนวก 5.1

² ฎภาคผนวก 8.6

“แหล่หมกหมมไม้” มีข้อความขึ้นต้นกล่าวบรรยาย เรื่องทันทีเช่นเดียวกับตัวอย่างข้างต้นดังนี้
 “ฝ่ายสิทธาพาตาศี ออกจากภูมิจูไพรพวง ฆบักขาพิชาชาติ ล้วนนางนาฏกนิมรอนงค์ สีสาศเสน
 ระเริงหลง ลางอนงค์ชมสกุณี สกุกแก้วจับโก่งกาง บนคัมมะปรางโน่นนกกนิปตี นกแขวงแขว
 จับสีสุก แขงแขวชุกเข้าเสียคลี ...”¹ แหล่เรื่องนี้เริ่มเรื่องโดยกล่าวถึง อรรถาธิพาชุกชมป่า
 ฆมนางกนิมรและนกไม้พันธุ์ต่าง ๆ ส่วนข้อความต่อจากนั้นก็จะมีกล่าวถึงนกและไม้ทั้งหลายชนิด
 ยืดยาวจนสิ้นกระแสดความ

แหล่ที่มีการขึ้นต้นในลักษณะที่สองนั้นนอกจากตัวอย่างดังกล่าวแล้วยังพบในแหล่เรื่องอื่น ๆ
 อีก เช่น แหล่พระรถตอนจากเมรี แหล่สุริยัน แหล่สิทธารถ (ตอนเผยมาน) แหล่หมป่า
 แหล่หมปลา เป็นต้น

2.2.3 ขึ้นต้นด้วยคำว่า “แอะ” สำหรับแหล่ที่มีกร้องท่อนของแอะ
 คำว่า “แอะ ...” จะเป็นคำขึ้นต้นในวรรคแรกของแหล่เสมอ หลังจากคำว่า “แอะ” จะมี
 ข้อความต่อจนจบวรรค และมีข้อความวรรคอื่น ๆ ต่อเนื่องไปจนจบ ตัวอย่างเช่น

“แอะเป็นขุนช้างอยู่เมืองสุพรรณ ถึงหัวจะล้านแกเป็นเศรษฐี เงินทองถมไปแต่เมีย
 ไม่มี อยากไคสักทีไม่รู้จะเอาทักใคร ไปขอที่ไรไม่มีใครเขานิยม เพราะเขาคิดว่าผมแกใช้
 ไม่ได้ ...”²

“แอะเป็นหน่อบรมนาถ เสวยพระชาติเป็นนักขี สุขเกษมเปรมปรีดี โปยกัยไม่มี
 มาแผ้วพาน ไคทำรวรงอยู่ยังขอบเขต ในหิมเวศแผไพศาล ...”³

จากตัวอย่างทั้ง 2 ตอนดังกล่าวจะสังเกตเห็นได้ว่า หลังจากคำว่า “แอะ ...” มีข้อความ
 คอบอกให้รู้ว่าเป็นแหล่เรื่องอะไรแล้วดำเนินเรื่องต่อไปจนจบ การขึ้นต้นในลักษณะนี้จึงช่วยนำ
 ผู้ฟังให้เข้าใจเรื่องไคดี นอกจากนี้ยังมีแหล่อีกหลายเรื่องขึ้นต้นในลักษณะเดียวกัน ตัวอย่าง
 ข้อความสั้น ๆ เช่น

¹ ภูภาคผนวก 8.4

² ภูภาคผนวก 5.3

³ ภูภาคผนวก 4.2

"แกะบายศรีชั้นชั้นกัน ให้เล็ดลอดโอฬาร ..."¹

"แกะเป็นพระไววิไลเลิศ ให้แสนประเสริฐไปค่ายศร ..."²

"แกะเป็นขุนแผนแสนเป็นทุกซ์ เมื่อคราคิดคุณบัวไรคร่ำ ..."³

"แกะเป็นสี่กักร้า เมื่อออกพาราเข้าเคียง ..."⁴

"แกะเป็นบายศรีชั้นชั้น งามมโสมมเมืองอำไพ ..."⁵

"แกะบายศรีอันวิเศษ จะชอยกเหตุเอามาให้เห็น ..."⁶

ข้อความชั้นชั้นเหล่านี้ 6 ตอนที่ยกมาข้างต้นล้วนเป็นเพลงร้องยกย่องท่านองแะทั้งสิ้น แต่เพลงที่ชั้นชั้นยกย่องว่า "แกะ ..." นี้ได้พบว่าใช้ชั้นชั้นเหล่านี้ร้องยกย่องอันกษัตริย์ เช่น

"เพลงบายศรี" ของ นายพรหม พลเอก ซึ่งร้องยกย่อง "คลื่นกระแทบฝั่ง"

ชั้นชั้นว่า "แกะบายศรีชั้นชั้นชั้น ผมจะนิพนธ์ในการบรรพชา เป็นมิ่งมงคลที่คนคว่ำ จะเล่ากิจจาเอามาสู่กันฟัง ..."⁷ เมื่อพิจารณาเหตุการณ์ชั้นชั้นเหล่านี้กับท่านองแะที่ใช้อย่างไรว่าทั้งเดิม เพลงบายศรีนี้ร้องยกย่องท่านองแะอย่างเพลงบายศรีสำนวนอื่น ๆ แต่เนื่องจากท่านองแะได้ถูกกักขังให้มีลีลาฟังแปลกหูออกไปเป็นอีกท่านองหนึ่งคือ "ท่านองคลื่นกระแทบฝั่ง" ทบอวัญจึงได้ยกย้ายเพลงบายศรีดังกล่าวมาใช้ร้องยกย่อง "ท่านองคลื่นกระแทบฝั่ง" ทั้ง ๆ ที่คำชั้นชั้นเหล่านี้ยังคงใช้อย่างเดิมคือ "แกะบายศรี ..."

"เพลงนกกระเจาบ" สำนวนของ นายพรหม พลเอก เป็นเพลงอีกเรื่องหนึ่งที่ชั้นชั้นว่า "แกะเป็นพจนมรดก เสด็จพระราชดำเนิน ..."⁸ เพลงสำนวนนี้ใช้ร้องยกย่อง "ท่านอง

¹ ฎีกาแผนก 1.33

² ฎีกาแผนก 5.5

³ ฎีกาแผนก 5.2

⁴ ฎีกาแผนก 4.4

⁵ ฎีกาแผนก 1.32

⁶ ฎีกาแผนก 1.11

⁷ ฎีกาแผนก 1.30

⁸ ฎีกาแผนก 4.1

"จะขอพบคุณถึงชีวิตชานา ท่านฟังดูแล้วอย่าระแวง พวกชาวประชาสักหน่อย
จะว่าผมแข็ง ผมไม่ได้ถนัดแก่งมากล่าวเป็นกลอน ..."¹

"รูปจะสรกลั่นเป็นกลอน ไปถึงกินนมมีนานา ..."²

"รูปจะนิพนธ์กันขึ้นมาว่า ตามข้อกิจจาก้วยความจริงใจ ..."³

"... คนที่มานั่งที่เขามาฟังหาขวัญ ถ้าไม่รางวัลเขาจะบาปกันบ้างไหม เออเปล่า
ออกหนอนี่หมอลองใจ แต่ยังไม่ว่ายจะโศกโศก ..."⁴

ในการบรรยายแต่ละเรื่องต่าง ๆ ของผู้แต่งหรือหมอลำ นอกจากจะได้อธิบายถึงตนเอง
ทั้งปรากฏในตัวอย่างข้อความข้างต้นแล้ว ยังได้มีการแทรกความคิดเห็น ความรู้สึก หรือคำพูด
เป็นเชิงหยอกเย้าผู้ฟังมาบ้างน้อยบ้างไว้คอยเสมอ ซึ่งจะสังเกตพบได้บ้างในตัวอย่างข้างต้น
เช่นกัน ลักษณะดังกล่าวนี้เรียกว่า เป็นส่วนหนึ่งที่มีผลให้เรื่องดำเนินไปอย่างมีรสชาติและน่าสนใจ

ลักษณะการดำเนินเรื่องประการหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจน คือ แหล่งส่วนใหญ่มีการดำเนินเรื่อง
ไปอย่างรวดเร็ว ไม่ค่อยมีการพรรณยายืยยาว เมื่อพรรณนาถึงสิ่งต่าง ๆ จะกล่าวเฉพาะที่สำคัญ
ซึ่งจำเป็นต่อการดำเนินเรื่องเท่านั้น รายละเอียดเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ มีกล่าวไว้น้อย ฉะนั้นแหล่ง
ส่วนใหญ่จึงมีความยาวไม่มากจนเกินไป แต่ดูเนื้อความไวไ้มาก ลักษณะการดำเนินเรื่องเช่นนี้
ทำให้ผู้ฟังไม่เกิดความเบื่อหน่ายในการติดตามเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น "แหล่งชมธรรมชาติ" แทนที่
จะมีการพรรณนาให้รายละเอียดยืยยาวอย่างที่ปรากฏในวรรณกรรมชนิดอื่น กลับมีการพรรณนา
อย่างสั้น ๆ รวบรวมตัวอย่างเช่น "แหล่งชมนกชมไม้" ตอนหนึ่งว่า

ฝ่ายธรีแสนปรีดา เมื่อไ้แก้วท้าวร่วมเกินทาง เมื่อตอนตายายให้ลูกสาว
ส่วนอเช่าก็มีหวัง จึงชวนมาสน้องประคองข้าง เติมเก็กกับฉิมดิศา พลอง
ชีชวนให้นางชม ในแนวพนมมากหนักหนา โนนไม้โกงกางยังไม่มะคา อ้ายโนน

¹ ภูภาคผนวก 10.3

² ภูภาคผนวก 10.8

³ ภูภาคผนวก 10.1

⁴ ภูภาคผนวก 3.1

คนชาโน่นไม้แค ไม้มะขามมันขึ้นบนโคก โตเท่าครกเขาเอาไว้ทำแคร่ นั่นไม้
มีข้ออายโน่นสะคลอต้นแค เจ้าอย่างอแงเลยแน่นางงาม ไม้มะจั่วโน่นไม้จั่ว
กูสูงลิ่วแลอร่าม โน่นไม้ฉำฉาในตาน้ำ ไม้เปื่องชานต้นกัญชา ...¹

ข้อความข้างต้นแม้ว่าจะเป็นข้อความตอนสั้น ๆ แต่ก็แสดงให้เห็นถึงลักษณะการดำเนิน
เรื่องและการพรรณนาอย่างชัดเจนว่า เป็นไปอย่างรวดเร็วและรวบรัด กล่าวคือ บอกถึง
ใจความสำคัญว่า ชูชกพานางอมิตตาเดินทางและชี้ชวนให้ชมต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ถึง 12 ชนิด
โดยไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับชูชก นางอมิตตา ต้นไม้แต่ละชนิด หรืออื่น ๆ มากนัก
จะมีบ้างก็เป็นเพียงสั้น ๆ เท่านั้น

แหล่งที่มีการดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว นอกจาก "กลุ่มแหล่งชมธรรมชาติ" ซึ่งยกมาเป็น
ตัวอย่างทั้งกล่าวแล้ว แหล่งส่วนใหญ่ในกลุ่มอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มแหล่งวัดญาณาค แหล่งวัดจุฑา
แหล่งประวัติต่าง ๆ แหล่งนิทาน แหล่งนิยาย แหล่งคติ แหล่งพรรณมาสังคม หรือแหล่งพร ก็มี
การดำเนินเรื่องในลักษณะเช่นเดียวกันทั้งสิ้น

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ² ได้กล่าวถึงการ เรียงลำดับเหตุการณ์ในการดำเนินเรื่อง
ว่ามีอยู่ด้วยกัน 4 วิธีคือ

- ก. ดำเนินตามปฏิทินธรรมชาติ เริ่มด้วยตัวเอกเกิดมาเป็นเด็กเป็นหนุ่มเป็น
สาวแล้วแก่
- ข. เริ่มกล่าวถึงปัจฉิมวัยของตัวละคร แล้วย้อนกลับไปเล่าถึงปฐมวัย แล้ว
ดำเนินตามลำดับเหตุการณ์มาเรื่อย จนถึงมัธยมวัย ปัจฉิมวัย
- ค. ดำเนินเรื่องสลับไปมา คือ อาจกล่าวถึงเหตุการณ์ในปัจจุบันก่อน แล้ว
ย้อนกลับไปกล่าวถึงอดีต แล้วย้อนกลับมาปัจจุบัน
- ง. กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดต่างสถานที่ เช่น เกิดในเมืองสองเมืองสลับกันไป

¹ ภูภาคผนวก 8.3

² ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ แนวทางการศึกษาวิชาวรรณคดี หน้า 27

คำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น เมื่อนำมาเป็นแนวทางพิจารณาการดำเนินเรื่องของ "แหล่" แล้ว ได้พบว่า แหล่เกือบทุกเรื่องที่กล่าวถึงเรื่องราวของตัวละครและเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเกิดขึ้นเนื่องจากบทบาทของตัวละคร จะดำเนินเรื่องตามปฏิทินธรรมชาติ กล่าวคือ กล่าวถึงเหตุการณ์เรียงไปตามลำดับ เริ่มจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนไปสู่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลัง ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น

"แหล่ยุงทอง" เริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ที่ พระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็นนกยูงทอง อยู่กับแม่นกพาพิกรในป่า ต่อมาได้กล่าวถึงพยานป่า ใช้ความพยายามที่จะล่าพญาหงษ์ทองให้ได้ แต่ไม่สำเร็จ ในที่สุดจึงวางอุบายจับนางนกยูงที่มีร่างสวยงามไว้เป็นเครื่องล่อ เหตุการณ์ในตอนท้ายคือพญาหงษ์ทองหลงใหลนางนกยูงจนติดบ่วงนายพราน

"แหล่เวสสันดร" ก็เป็นตัวอย่างแหล่อีกเรื่องหนึ่งซึ่งลำดับเหตุการณ์ในการดำเนินเรื่องไปตามปฏิทินธรรมชาติ คือ เริ่มกล่าวเหตุการณ์ตั้งแต่ พระเจ้ากรุงสุโขทัยครองเมือง พระเวสสันดร พระราชนัดดาข้างปัจฉัยนาเคนทร์แก่พราหมณ์แห่งแคว้นกลิงกราษฎร์ ประชาชนไม่พอใจ แล้ว พระเวสสันดรถูก เนรเทศไปอยู่ป่าหิมพานต์ พร้อมกันนางมัทรีชาติและกัณหา เหตุการณ์ต่อจากนั้นคือถูกไปขอสอง कुमार แล้วพาออกเดินทาง จนเดินทางเข้าไปยังแคว้นของพระเจ้ากรุงสุโขทัย และในที่สุดถูกขกต่ายกัณหาความละโมภอาหาร พระเจ้าสุโขทัยและนางมัทรีจึงงานรับขวัญกัณหาชาติ

นอกจากตัวอย่างแหล่ทั้งสองเรื่องดังกล่าวแล้ว ยังมีแหล่ที่ดำเนินเรื่องในลักษณะเกี่ยวกันอีกหลายเรื่อง เช่น แหล่ปฏิสนธิ แหล่สิทธารถ แหล่ประวัติชาวยุค แหล่ชาวยุค 3 ลา (นายทองใบ) แหล่นกกระเจา แหล่เรื่องนางจิตุมานวิกา แหล่สุวรรณสาม แหล่สิทธัตถ์วัย เติญจ แหล่สุริยัน แหล่เรื่องเนรสุบิน แหล่ดาวจรเข้ และแหล่มีทานทุกเรื่อง เป็นต้น

ยังมีแหล่กลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องราวของตัวละครและเหตุการณ์อันเกี่ยวข้องกับตัวละคร แต่เป็นเรื่องที่บรรยายถึงสภาพสังคมกันต่าง ๆ ให้ข้อคิด การสั่งสอนหรือให้พร แหล่เหล่านี้จะไม่มีการลำดับเหตุการณ์ในการดำเนินเรื่อง เรื่องจึงถูกบรรยายให้ดำเนินไปเรื่อย ๆ ตามลำดับความเหมาะสมจนสิ้นกระแสความ ตัวอย่างเช่น

"แหล่เคารพคุณ" จะกล่าวการว่ถึงคุณของพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นสิ่งที่เรายึดมั่นเคารพสักการะสูงสุด แล้วจึงการว่ถึงบิดามารดา ครูอาจารย์ อันมีพระคุณต่อชีวิตพระองค์ลงมา จากนั้นก็เป็นเทพทศกัณฐ์ พระมหาภคินี แม่โกลศพ พระพิรุณ ตามลำดับ

* แผลศีลห้า * เป็นหลักคติเรื่องหนึ่งซึ่งมีการเล่าขานเรื่องราวอย่างเหมาะสมเช่นกัน คือ เริ่มต้นด้วยการสอนพจนาคให้รักษาศีลอย่างมั่นคง แล้วบรรยายถึงศีลทั้ง 5 โดยย่อตามลำดับว่าห้ามอะไรบ้างและควรปฏิบัติอย่างไร

จากตัวอย่างเหล่านี้ทั้ง 2 เรื่องข้างต้นจะเห็นว่า แม้ไม่มีการเล่าขานเหตุการณ์ในการดำเนินเรื่องไปตามปฏิทินชัร มชาติอย่างหลักกลุ่มแรกที่กล่าวไปแล้ว แต่มีการเล่าขานเรื่องราวอย่างเหมาะสมช่วยให้เรื่องดำเนินไปได้เป็นอย่างดี แผลที่มีลักษณะเช่นนี้ยังมีอีกเป็นจำนวนมาก ได้แก่ แผลขวัญต่าง ๆ คือ แผลชุมนุมเทวดา แผลสอนนาค แผลบายศรี และแผลเชิญขวัญทุกสำนวน รวมทั้งแผลสอนกุมาร แผลสอนกุมาริ และแผลทุกเรื่องในกลุ่มแผลชมธรรมชาติ แผลคติ แผลพรรณาลังคม และแผลพร

การเรียงลำดับเหตุการณ์ในการดำเนินเรื่องของแผลบางเรื่องอีกลักษณะหนึ่ง ก็คือ คำเนินเหตุการณ์ในเรื่องสลับไปมา โดยการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนแล้วย้อนกลับไปกล่าวถึงเหตุการณ์ในอีก จากนั้นก็กลับมากล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อจากที่เล่าไว้ในตอนแรก ตัวอย่างเช่น "แผลประวัตินามนาค" สำนวนของ นายแสน สุขแสง เริ่มด้วยเหตุการณ์ที่ พญานาคราชเจ้ากรุงบาศกาล มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงแปลงเป็นมนุษย์มาขอขวชนกระทั้งพระสงฆ์ทั้งหลายและพระพุทธเจ้า รู้ความจริงว่า ร่างที่แท้จริงเป็นพญานาค หลังจากนั้นพระพุทธเจ้าก็ย้อนกลับไปเล่าถึงกรรมเก่าของพญานาคแต่ปางหลังให้พระสงฆ์ทั้งหลายฟังว่า เคยบวชเป็นภิกษุแล้วต้องอาบัติแต่ไม่ไ้ปลงอาบัติ เมื่อตายไปจึงไปเกิดเป็นพญานาค แต่ด้วยจิตศรัทธาจึงไ้พยายามบวชในพระพุทธศาสนาถึงไ้กล่าวแล้วในตอนต้น เมื่อจบเหตุการณ์ในอีกของพญานาคแล้ว จึงกลับมากล่าวถึงเหตุการณ์ต่อจากที่กล่าวไว้ในตอนแรก คือ เมื่อความจริงปรากฏ พญานาคบวชต่อไปไม่ไ้ จึงต้องกลับเมืองบาศกาล แต่ไ้ฝากนาม "นาค" ไว้ไว้เรียกผู้มีศรัทธาจะเข้าบวชในพระพุทธศาสนาต่อไป

การดำเนินเรื่องด้วยการสลับเหตุการณ์ไปมาจากตัวอย่างดังกล่าว นับว่าเป็นลักษณะที่ทำให้ผู้ฟังมีความสนใจ และติดตามเรื่องไปจนจบไ้ถึงลักษณะหนึ่ง แต่แผลที่มีการดำเนินเรื่องในลักษณะนี้มีจำนวนน้อย ที่พบในแผลเรื่องอื่น ได้แก่ "แผลประวัตินามนาค" และ "แผลพระพุทธเจ้าเข้านิพพาน" ของ นายพรหม พลเอก เป็นต้น

สำหรับแหล่งที่กล่าวถึงเรื่องราวของตัวละครและเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับตัวละคร ซึ่งมักจะมีการดำเนินเรื่องไปตามปฏิทินธรรมชาติ ทั้งได้กล่าวแล้วนั้น ยังได้พบอีกว่า บทสนทนา บทบาทและอารมณ์ของตัวละคร ซึ่งมีทั้งรัก ยินดี เกลียด โกรธ โศกเศร้า พยาบาท ฯ ที่ปรากฏในเรื่อง ช่วยให้เรื่องดำเนินไปอย่างสนุกสนาน เป็นที่สนใจแก่ผู้ฟังเป็นอันมาก ตัวอย่างเช่น

แหล่งขุนแผนชนะศึก ได้กล่าวถึงบทสนทนา บทบาท และอารมณ์ของนางสายทอง และนางวันทอง เมื่อขุนแผนกลับมาจากศึก ไว้อย่างชัดเจนว่า

สายทองตื่นตื่นมา ไฉนคนขึ้นมาในสากกร นางเบิกสีกแล้วชักกลอน กับทรวงจรลี
เห็นเรียวาวใหญ่โตใจหนักหนา พอแผนเข้ามานางก็ยินดี นางรีบมาเยียนเชื่อนเข้า
ห้อง ปลุกแม่วันทองแม่มารศรี ตัวเจ้ากลับมาอย่าช้าที่ มาเถิดหนาที่จะพาไป
วันทองได้ฟังกำลังวัง ทยอยหรือมาลวงหลอกน้องได้ ขุนช้างร่ายกลเป็นคนรัญไร
น้องไม่อยากจะไปดูหน้ามัน ไม่ใช่ขุนช้างกอกแม่วันทอง เชื้อพี่เถิดน้องแม่จันทน์
ขุนแผน เลิกทัพกลับมาพลัน เรือจอดอยู่หน้าบ้านของเรา วันทองได้ฟังหีบขันล้างหน้า
หัวหัวนุ่งผ้าแล้วก็จับ เขมา นุ่งลายไหมแพรแลพริ้งเพรา พระพักตร์เจ้าถึงทรวงจันทร์ ...¹

แหล่งสุวรรณสาม เป็นแหล่งอีกเรื่องหนึ่งซึ่งดำเนินเรื่องด้วย บทบาท บทสนทนา และอารมณ์ของตัวละครเอก 2 ตัว คือ พระสุวรรณสาม และกระบิลยักษ์ ไว้ที่น่าสนใจ ชวนติดตาม ทั้งข้อความตอนหนึ่งว่า

ฝ่ายกระบิลยักษ์หุคชะงักยืนลงน บรมโคโยติกด โฉมมาบนมฤคี่ ... จำจะต้อง
ลงศรชัย ลั่นออกไปให้ถูกโฉมงาม พอขึ้นเกาะเกาะแล้วจะเข้าไปตาม โยมฤคี่ตาม
นามากเนื่อง คึกเสร์จพลันทักทันใจ แล้วลั่นศรชัยออกไปทันที ก็ถูกอุราท่อนอินสีห์
เพียงชีวิจจะมรณัง พระให้เจ็บปรกยวดยิ่ง สะกดใจนิ่งแล้วลงนั่ง โลหิตไหลอาบ
หัวเรือนร่าง เพียงชีวิจจะมรณา พระวางขมลงทันใจ แล้วตั้งใจแผ่เมตตา

มีไคเคื่องขุนอินกรธา ... จึงมีว่าจาวาออกไป เอื่อนั้นผู้ใดมาหลอกอิงเรา
มาข้างกั้วเองมา มายังตัวข้าเออะไรเล่า ไม่ต้องหลบซ่อนแฝงพุ่มเงา
รับมาหาเราจะไค้ทุกคน ฝ่ายกระบิลยักให้รักเจ้าจอมขวัญ โฉนเรายัง
กลิ้งอยู่นั้น โยมาเอ๋ยชานให้เราเข้าไป แล้วพูดจาข้างไฟเราะ เราฟัง
เสนาะเสียไ้กระไร แล้วพระองค์ก็เกินตรงเข้าไป บอกนามให้ทวยความ
ยินดี ว่าเรานี้หรือชื่อกระบิลยัก จอมอาณาจักรพาราณสี เทียวยังโคถึก
มฤคิ แต่ตัวเรานี้มีไค้เจตนา อยากจะถามนามของเจ้า ชื่ออะไรเล่าจง
บอกกับข้า ใครไ้บุญหนักให้มาตักคงคา บิกรมารดาเจ้าอยู่แห่งใด ...¹

จากตัวอย่างแหล่งทั้งสองตอนดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เรื่องคำเนินไปอย่างมีรสชาติ
เข้มข้น สดุดสนาน กว้างขวาง บทสนทนา และอารมณ์ ของตัวละครต่าง ๆ กัน การดำเนิน
เรื่องลักษณะเช่นเดียวกันนี้ยังมีอีกหลายเรื่อง เช่น แหล่งพระพุทธรเจ้าเขานิพพาน แหล่งสิทธารถ
แหล่งกกระจาบ แหล่งยงทอง แหล่งสิทธัตถ์ยักเกินคง แหล่งนาคสังสีกา แหล่งประวัติขวัญจุก และ
แหล่งนิทานทุกเรื่อง เป็นต้น

ลักษณะการดำเนินเรื่องของแหล่งหลายเรื่องที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ เรื่องคำเนินไป
ด้วยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เทวดา อาจารย์ หรือผู้เฒ่ามีเวทมนต์หรืออำนาจลึกลับ
เหนือธรรมชาติ การดำเนินเรื่องเช่นนี้ทำให้เรื่องสดุดสนาน ขวนคิดตามมาก เพราะผู้ฟังมี
ความสนใจและสนใจกับความเป็นไปของเหตุการณ์ในเรื่อง อันเนื่องมาจากอำนาจประหลาด
มหัศจรรย์ต่าง ๆ กว้างปักษิธรรมคา ตัวอย่างเช่น

"แหล่งประวัติขวัญจุก" ทั้งสองส่วนนั้นมี 2 ตอนที่เรื่องคำเนินไปด้วยอำนาจผู้เฒ่า คือ
ตอนที่องค์การบันกาลให้เกิดพายุฝนกำบังกายไปตัดเศียรพระศรียะและศรีเนตร โอรสพระอิศวร
ถึงข้อความว่า "... พอคิดเสร็จเวลาสาย บันกาลให้พายุพักใหม่ พากันเติลิกเกิดฝนลม
พระขรรค์เล่มคมก็เข้าฟันคอ ..." ² และอีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่พระพุทธรเจ้าสามารถต่อหัวข้าง

¹ ภูภาคผนวก 4.5

² ภูภาคผนวก 2.2

ให้ติดกับร่างพระตรีนิยและตรีเนตรได้ ทั้งข้อความว่า "... พระอินทร์จึงไล่สิ่ง ให้ออก
 เดินทางหัวสถาน ไปดักเคียวรถสาร มาต่อกันให้กลมกลึง เพชรณัฐรับใช้ คือก๊อไม้ไค้ถา
 ไม่ถึง จึงต้องไปหาพระมาเป็นที่ตั้ง ประเดี้ยวหนึ่งก็ติดกัน ..."¹ หรือ "... จึงต้องไป
 นิมนต์พระพุทธรเจ้า ขึ้นมาต่อเคียวสองน้อยหน่อจึงติดเข้าทั้งสององค์ ..."²

"แหล่งเรื่องนางจิฐจมาณิกา" มีอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ ตอนพระอินทร์ให้พระวิฆณุกรรม
 จำแลงกายเป็นหนู เข้าไปกัดเชือกรัทเท่นไม้ ซึ่งนางจิฐจมาณิกาผูกไว้กับหน้าห้องของนาง เพื่อ
 ไล่ความพระพุทธรเจ้าว่าทำให้นางมีกรรมและในคอนท้ายพระชนม์ได้สูบนางลงไปอยู่ในนรกอเวจี

นอกจากตัวอย่างทั้งสองดังกล่าวแล้ว การดำเนินเรื่องบางตอนด้วยอำนาจของสิ่ง
 ศักดิ์สิทธิ์ลึกลับ ยังมีปรากฏในแหล่งเรื่องอื่น ๆ อีก ทั้งจะไล่กล่าวสั้น ๆ ต่อไปนี้

"แหล่งขุนแผนดึกดึก" ขุนแผนได้ใช้วทมนต์สะเคาะโซ่ตรวนและกำบังกายออกมาหา
 นางแก้วกิริยา

"แหล่งพระอภัยมณี" พรานหมอด้วนเวทมนต์ทำนายการหายไปของพระอภัยมณี และสามารถ
 เสกเรือสำเภายาวเกี้ยว ใช้สำหรับเดินทางติดตามหาพระอภัยมณี

"แหล่งพระไวยต้องเสน่ห์" เถรควาคทำเสน่ห์พระไวยให้หลงใหลนางสร้อยฟ้า

"แหล่งสังข์ทอง" พระสังข์เหาะเหินเหินอากาศได้เมื่อชุบตัว เป็นทอง สวมรูปเงาะ
 เกือกแก้ว และถือไม้กระบอง

"แหล่งจันทโครพ" นางโมราออกจากผอบ

"แหล่งพระพุทธรเจ้าเข้านิพพาน" เทพยาคทั้งแปดทิศได้มารายยาพิษลงในเนื้อหมูที่นายขุน
 ถวายแก่พระพุทธรเจ้า และพระพุทธรเจ้าไม่ยอมให้พระสังข์ของคือนั่น

"แหล่งนกกระเจา" พจนนกกระเจาไม่ไค้กลับรังไปหาแม่และลูก เพราะคอกบัวหุบหุ้มรัง
 พจนกเอาไว้จนรุ่งเช้า

¹ คุภาคผนวก 2.2

² คุภาคผนวก 2.1

เนื่องจากแหล่งจากอำเภอพานทองหลายเรื่อง เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาและหลักธรรมทางศาสนา จึงได้พบว่า แหล่งบางเรื่องคำเน้นเรื่องไปช่วยความเชื่อเรื่องของกรรม กล่าวคือแสดงให้เห็นถึงความเชื่อไปอื่นเนื่องมาจากการทำดีและการทำชั่วว่า การทำในสิ่งที่ดีจะให้ผลดี ส่วนการทำชั่วจะให้ผลร้ายต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น

"แหล่งประวัตินามนาค" ทุกสำนวนเป็นเรื่องราวของพญานาคผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ในศาสนา ได้จำแลงกายเป็นมนุษย์ไปบวช แต่ในที่สุดก็บวชต่อไปไม่ได้ เพราะร่างที่แท้จริงเป็นนาค การที่เป็นเช่นนั้นก็เนื่องจากการ รมชั่วซึ่งกระทำไว้แต่ปางหลังนั่นเอง

"แหล่งเรื่องเนรสุบิน" เรื่องคำเน้นไปช่วยกรรมชั่วของบิณฑาคาราซึ่งเป็นพรานฆ่าสัตว์ และกรรมชั่วของบุตรชายซึ่งออกบวชเพื่อล้างกรรมชั่วนั้น

"แหล่งท้าวจระเข้" เรื่องของสองสามีภรรยาผู้มั่งคั่ง แต่ขี้เหนียว ไม่สร้างบุญกุศล กรรมจึงไถ้สนองผู้เป็นสามี เมื่อตายไปเกิดเป็นจระเข้ แต่ในที่สุดภรรยาได้นำทรัพย์สินเงินทองที่ผู้สามีไถ้ฝังเก็บไว้ไปทำบุญทอดกฐิน จระเข้ผู้สามีจึงพ้นทุกข์ ตายแล้วได้ไปเกิดเป็นท้าวจระเข้

"แหล่งเรื่องนางจิตูจมาณิกา" เรื่องของหญิงกาลี ทำอุบายใส่ความพระพุทธรูปเจ้าว่าเป็นสามีของนาง ทำให้พระอินทร์ต้องมาช่วยพระพุทธรูปเจ้าให้พ้นจากความมัวหมอง กรรมชั่วของนางทำให้นางถูกพระธรณีสูบลงไปสู่นรกเวจีในที่สุด

"แหล่งพระพุทธรูปเจ้าเข้านิพพาน" ในตอนที่พระพุทธรูปเจ้ากระหายน้ำ พระอนันต์ได้นำน้ำขุ่นซึ่งกองเกวียนเก็นมาให้น้ำ พระพุทธรูปเจ้าจึงต้องเสวยน้ำนั้น เพราะบาปกรรมที่เคยห้ามไม่ให้ควายกินน้ำขุ่นขณะที่หิวมาก แต่ปางหลังนั่นเอง

ตัวอย่างแหล่งทั้งห้า เรื่องที่กล่าวถึงอย่างย่อแล้ว จะเห็นได้ว่าเรื่องคำเน้นไปช่วยความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมทั้งสิ้น จึงเป็นแหล่งที่ช่วยสั่งสอนหลักธรรมและเพิ่มความเชื่อมั่นในศาสนาให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น แหล่งที่มีการคำเน้นเรื่องเช่นนี้ ผู้ฟังให้ความสนใจไม่น้อยไปกว่าแหล่งในกลุ่มอื่น ๆ ถึงแม้ว่าจะมีจำนวนไม่มากนักก็ตาม นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องกฎของกรรมยังได้ถูกกล่าวถึงและมีส่วนช่วยการคำเน้นเรื่องในบางตอนของแหล่งเรื่องอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ในแหล่งขวัญจุลลาคี 3 และแหล่งบายศรีของ นายพรหม พลเอก เป็นต้น

จากการวิเคราะห์การดำเนินเรื่องของแหล่งที่ไ้กล่าวไปทั้งหมดนั้น อาจสรุปย่อ ๆ ได้ว่า แหล่งมีลักษณะการดำเนินเรื่องที่น่าสนใจ ช่วยให้งเรื่องสนุกสนาน ชวนติดตามไม่รู้เบื่อ เพราะ นอกจากแหล่งส่วนใหญ่จะดำเนินเรื่องไปอย่างรวดเร็วด้วยการบรรยายของผู้แต่งแหล่ง หรือหมอขวัญ ซึ่งมักจะแทรกความคิดเห็น ความรู้สึก คำพูดเชิงหยอกล้อเข้าแล้ว ยังพบอีกว่าการลำดับเหตุการณ์ ในการดำเนินเรื่องของแหล่งบางกลุ่มเป็นไปตามปฏิทินธรรมชาติบ้าง สลับเหตุการณ์ไปมาบ้าง แหล่งบางกลุ่มลำดับเรื่องราวอย่างเหมาะสมช่วยให้เรื่องดำเนินไปท้ายก็ แต่บางกลุ่มเรื่องดำเนินไปอย่างเข้มข้น มีรสชาติขบขัน บทสนทนาและอารมณ์ต่าง ๆ กันของตัวละคร และที่น่าสนใจยิ่ง คือ กลุ่มที่เรื่องดำเนินไปท้ายอ่านอาจลึกลับลึกลับหรือผู้เขียนมีเทคนิคและความเชื่อ กฎแห่งกรรม

4. การจบเรื่อง แหล่งนับได้ว่าเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีลักษณะเฉพาะในการจบเรื่อง ซึ่งน่าสนใจแตกต่างออกไปจากวรรณกรรมประเภทอื่น ทั้งที่ ประจักษ์ สายแสง กล่าวว่า "เมื่อจะจบเรื่องที่แหล่งนั้น ผู้แต่งมักจะลงท้ายด้วยคำว่า นั้นแล หรือ นั้นแหละ หรือ นั้นแหละ ..."¹ ซึ่งคำลงท้ายดังกล่าวนี้เองที่เป็นเหตุให้วรรณกรรมประเภทนี้ใช้ชื่อว่า "แหล่ง" ดิถีคอกันเรื่อยมา จากการศึกษาแหล่งของอำเภอพานทองก็พบว่า แหล่งมีลักษณะสำคัญในการจบเรื่องเช่นเดียวกัน กับที่ ประจักษ์ สายแสง ได้กล่าวไว้ นอกจากนี้ยังได้พบลักษณะปลีกย่อยอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกด้วย ซึ่งสามารถกล่าวโดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

4.1 ลงท้ายด้วยคำว่า "นั้นแล" "นั้นแหละ" หรือ "นั้นแหละ" การลงท้ายด้วย คำดังกล่าวได้สังเกตพบว่า จะปรากฏในตอนท้ายเรื่องหลังจากมีการกล่าว เป็นเชิงสรุปอย่างย่อ ๆ หรือบอกว่าจะจบเรื่องแล้วบ้าง หรือเมื่อเรื่องจบลงอย่างรวดเร็วโดยไม่มีการสรุปเรื่องราวบ้าง ตัวอย่างเช่น

"... พอนาคจจจำในคำขี้แจง อย่าคิดก้าแหวงในเรื่องศีลห้า ท่านขี้ไ้ชักดังไ้ตรัส บัญชา พังเทศนาขอแนะนำ นั้นแล"²

¹ ประจักษ์ สายแสง วรรณกรรมจากตำบลศรีวิชัย งามวิจิตร หน้า 39

² ภูภาคผนวก 9.1

"... คนรวยคนจนนั้นเป็นคนเหมือนกัน จำไว้เด็กท่านเหมือนกันทั้งว่า คนรวยคนจนไม่พนมรณา สร้างกุศลศรัทธาแล้วจะได้ไปนิมิต นั้นแหละ"¹

"... เรื่องเนรสุบินกับสินกระแสร บวชเณรให้แม่สมอุทาหรณ์ บวชพระให้พ่อสืบต่อเป็นตอน ขอจบสุนทรที่แม่ได้เทศนา นั้นแหละ"²

"... เจ้าภาพจำเริญขอลาก่อน จงตั้งสติไว้ให้น้อยอาวรณ์ อย่าเอนอ่อนคิกระอาบ่าเพื่อบุรุษกุศลท่าน จงจำไว้ฉันจะเจ้าภาพจำ พู่นี้เข้าจะเห็นนาคเข้าวัดวา แล้วจะได้โมทนากุศลท่าน สำเร็จเรื่องไปด้วยเบื่องต้น จุระผลกระเณจะขอลาท่าน ต่อแต่คืนนี้จนนานทุกเชือกท่านจงอยู่สวัสดิ์ นั้นแหละ"³

ตัวอย่างเหล่านี้ที่ยกมานั้นเป็นการจบแหล่งที่มีการกล่าวเป็นเชิงสรุปหรือบอกให้รู้ว่าแหล่งจะได้จบลงก่อนจะลงท้ายด้วยคำว่า "นั่นแหละ" หรือ "นั่นแหละ" หรือ "นั่นแหละ" การจบแหล่งที่มีลักษณะเช่นนี้ยังมีในแหล่งเรื่องอื่น ๆ อีกหลายเรื่อง แต่ในทางตรงกันข้ามก็มีแหล่งอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่มีลักษณะดังกล่าว คือ เนื้อเรื่องของแหล่งจะจบลงอย่างรวดเร็ว ส่วนคำลงท้ายยังมีอย่างปกติ ตัวอย่างเช่น

"... โนนกผูกมันหาอาหาร ไปเจอเอาท่านเลยมันหาย ผูกวิหคทั้งนกไม้ จะชมต่อไปมันก็เปลี่ยนเวลา นั้นแหละ"⁴

"... เวลาจะมองจงปลงใจด้วย อย่าหลงความสวยคิคุให้พร้อม เพราะในโลกนี้นากมีของปลอม ของแท้มันหายากจริงจริง สาวสาวสมัยนี้แต่งตัวหลายชั้น ชอบใช้ของเทียมกันมาขึ้นอย่างยิ่ง นาคชอบของปลอมหรือของจริง นาคอย่าประวิงคิคุให้ที นั้นแหละ"⁵

¹ ภูภาคผนวก ๑.5

² ภูภาคผนวก 6.1

³ ภูภาคผนวก 11.3

⁴ ภูภาคผนวก 8.3

⁵ ภูภาคผนวก 1.24

“... รายได้ของท่านให้ไต้หวันร้อยละ ร้อย นี่มันยังน้อยประมาณกันเอา เวลาบ่ายเย็น นั่งเล่นแต่เหล้า ไซเบ็งค์เกาเกาเพราะกลัวปลวกกิน เรื่องการเศรษฐกิจในประเทศไทย ใครดูไม่ได้กระเบื้องที่กิน ควบคุมไม่ให้หยกให้ทรัพย์สิน ออกไปเมืองจีนเอาเงินแจกคนจน นั้นแหละ”¹

จากตัวอย่างทั้งสามตอนที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่า เรื่องจบลงอย่างห้วน ๆ หรืออย่าง รวดเร็ว ไม่มีการสรุปเรื่องอย่างย่อ ๆ ไม่มีการบอกกว่าเรื่องจะจบหรือกล่าวอำลา แต่ ถึงอย่างไรก็ตามการจบเรื่องสองลักษณะย่อย ๆ นี้ก็ลงท้ายด้วยคำว่า “นั่นแหละ” “นั่นแหละ” หรือ “นั่นแหละ” เช่นเดียวกัน

4.2 ลงท้ายด้วยข้อความที่เชิญชวนให้มีการตั้งข้อสงสัยแล้วให้หรือให้หวังปีพาทย์
บรรเลงเพลงเอกอย่างเอาชัย การลงท้ายตอนจบเรื่องในลักษณะนี้จะพบในแหล่งวิทยุ เพราะ เป็นแหล่งร้องทำพิธีโดยตรง ซึ่งในการทำพิธีนั้นมักจะมีฆ้องหุ่ยและวงปีพาทย์ดีและบรรเลงเป็น ระยะ ๆ ระหว่างพิธี เพื่อช่วยเพิ่มความขลัง และความครึกครื้นให้แก่งาน ฉะนั้นเมื่อหมดฆ้อง ร้องแหล่งจบในช่วงสำคัญหนึ่ง ๆ ของพิธี จึงมักจะลงท้ายแหล่งเชิญชวนแขกหรือให้ตั้งข้อสงสัยสลับ กับการให้ 3 ลาทุกครั้งไป และถ้าในช่วงใดต้องการให้วงปีพาทย์ทำเพลงก็จะมีข้อความลงท้าย แหล่งให้รู้ไว้เช่นเดียวกัน แหล่งที่มีการจบเรื่องในลักษณะข้อนี้มีอยู่หลายเรื่องด้วยกัน ตัวอย่างเช่น

“... มาเถิดหนาพองมา อย่างนี้เลยเฉยอยู่ช่า เชิญขวัญพองมาเสียในเวลาประเพณีนี้ ให้ตั้งข้อสงสัยสามที เสียงใครก็ให้ช่วยช่วยอวยชัย”²

“... ตามคัมภีร์ที่กล่าวไว้ว่าจะทำการกุศลสิ่งใดใดถึงร้อยแปดประการ ก็ยังไม่เท่า บวชอุกหลานไว้ในศาสนา นี่แหละจึงนับเนื่องเข้าเซตัมมะบรรพชาบารมี ขอเชิญปีพาทย์ ระนาดปี่ ช่วยบรรเลงเพลงสาธุการรับเพชฌก ๘ การบัตน์ ให้ตั้งข้อสงสัยสามที ใครเสียงก็ ให้ให้ช่วยช่วยอวยชัย”³

¹ ฎุภาคผนวก 11.1

² ฎุภาคผนวก 1.36

³ ฎุภาคผนวก 1.2

*... ขอพระราชโองการโปรดเกล้าฯ และข้าพเจ้าผู้เรืองศรี ใครนั้งอยู่นั้นให้ลั่นฆ้องขึ้น
สามที เสียงใครก็ให้ร้องถวายอวยชัย*¹

*... คนคอยฟังตามบทตามกำหนดพุทธศาสน์ คีระนาคโมหรีมีสนั่น ให้ลั่นฆ้อง
เข้าเป็นสำคัญและให้ร้องเออชัย*²

*... แต่พอได้ฤกษ์งามยามดี แหมหมอรามชัยผู้ทำขวัญในวันนี้ ก็จะทำการเบิกบายศรี
ให้ทานตั้งให้ขึ้นสามลา แล้วลั่นฆ้องเจริญพระพรชัย*³

ข้อความลงท้ายตอนจบแต่ละ จากตัวอย่างทั้งห้าตอนดังกล่าวนี้ว่ามีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน
มาก ข้อความลงท้ายเช่นนี้จะพบในแหล่งขวัญที่แต่งถวายคำประพันธ์ประเภทยาวทั้งสิ้น ส่วน
แหล่งนอกเกือบทุกเรื่องแต่งเป็นกลอนสุภาพ จะไม่ปรากฏการจบเรื่องที่ลงท้ายด้วยข้อความ
ดังกล่าวนี้เลย เพราะไม่ใช่แหล่งทำพิธีโดยตรงอย่างแหล่งขวัญ

4.3 จบเรื่องลงโดยไม่มีคำหรือข้อความลงท้าย การจบแหล่งลักษณะนี้ เมื่อสิ้น
กระแสความหมอลำจะร้องทอดหางเสียงให้จบลงโดยไม่มีคำหรือข้อความลงท้ายอย่างสองลักษณะ
แรก เพราะหมอลำถือว่าทอดเสียงลงเช่นนั้นเป็นที่รู้กันในหมู่ผู้ฟังที่ว่า แหล่งจะใกล้จบ
อย่างสมบูรณ์แล้ว คำลงท้ายซึ่งที่จริงอาจจะมีคำว่า "นั่นแหละ" หรือ "นั่นแหละ" หรือ "ให้ลั่นฆ้อง
ขึ้นสามที เสียงใครก็ให้ถวายอวยชัย" จึงถูกละไว้ในฐานที่เข้าใจ⁴ ด้วยเหตุนี้จึงได้พบว่า
แหล่งจากอำเภอพานทอง เรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวน มีการจบเรื่องที่แตกต่างกัน คือมีคำลงท้าย
บ้าง ไม่มีบ้าง เช่น "แหล่งสอมนาค" สำนวนของ นายประโยชน์ มนจ้อย และ นายสำรวม
อยู่สุข จบเรื่องโดยไม่มีคำลงท้ายถึงข้อความว่า "... ทิศหกอย่างหาอย่างจางดวงใจ ภูแจ้ง
เข้าไว้คงได้สมปอง"⁵ แต่สำนวนของ นางสาวสมทรง ทิมทอง มีคำลงท้ายว่า "นั่นแหละ"

¹ ฎีกาแผนก 1.1

² ฎีกาแผนก 2.3

³ ฎีกาแผนก 1.35

⁴ ยวง คำผิง และ โยคี คำผิง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พงษ์พิพัทธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 40 หมู่ 4 ตำบลหนองหงษ์ อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2521

⁵ ฎีกาแผนก 1.17

ตยท้ายข้อความที่จบลงเหมือนกันว่า "... ทิททกยาหังยาจางทวงใจ รุ้แจ้งเข้าไว้คงได้
สมปอง นั้นแหละ"¹ การไม่มีคำลงท้ายในส่วนแรกแสดงว่า หมอขวัญมีเจตนาไม่ใช่เอง ทั้งนี้
คงกย เหตุผลที่กล่าวไว้แล้วในคณตน

นอกจากนี้ยังมีแหล่งเรื่องอื่น ๆ ที่เห็นได้ชัดเห็นว่าละข้อความลงท้ายไว้ เพราะเสียง
ของคำสุดท้ายของวรรคยังอาจส่งสัมผัสในวรรคต่อไปได้อีก เช่น "แหละเคารพคุณ" จมลงกย
ข้อความว่า "... ขอเชิญท่านลงมาปกเกล้า เคียรของข้าพเจ้าไว้ ณ กาลครั้งนี้"² หรือ
"แหละเชิญขวัญนาค" ซึ่งจบลงว่า "... พ่อแม่พร้อมไปกยหมูปากติและตัวของพ่อนาคก็จะได้
รุ่งเรืองในวันรุ่งขึ้นพูนนี้"³ แหล่งทั้งสองตอนนี้ถ้าสังเกตดูให้ดีจะเห็นว่า เป็นแหล่งขวัญซึ่งคำสุดท้าย
จบลงกยเสียง อี คือคำว่า นี จริง ๆ แล้วอาจมีข้อความลงท้ายต่อว่า "... ให้ดีเฒ่าขึ้น
สามที เสียงใครก็ให้กยอวยพรชัย" แต่หมอขวัญตัดทิ้งไปก็เห็นได้ ข้อความลงท้ายจึงไม่มี
ปรากฏ แหล่งจึงจบลงเฉย ๆ ซึ่งก็ได้ถือว่าเป็นเหตุที่ทำให้การจบแหล่งขาดความสมบูรณ์แต่
อย่างไรก็ดี แหล่งที่จบลงในลักษณะนี้มีเป็นจำนวนมาก

การจบเรื่องของแหล่งจากอำเภอมณฑลที่ได้อ่านไปแล้วทั้งหมดนั้น อาจกล่าวสรุปได้ว่า
แหล่งกลุ่มหนึ่งมีการกล่าวสรุปเรื่องอย่างย่อ ๆ ฝากข้อคิดหรือบอกให้รู้ว่าเรื่องจะได้จบลงแล้ว
แต่อีกกลุ่มหนึ่งจบเรื่องลงอย่างรวดเร็ว ห้วน ๆ และในแหล่งทั้งสองกลุ่มนี้บางเรื่องมีคำว่า "นั่นแหละ"
"นั่นแหละ" หรือ "นั่นแหละ" หรือมีข้อความเชิญชวนให้มีการลั่นฆ้องหุ่ยโห่ หรือให้วงปี่พาทย์ทำเพลง
เป็นการลงท้ายแหล่ง แต่บางเรื่องก็มีคำหรือข้อความลงท้ายถึงกล่าว เพราะหมอขวัญถือว่า
การร้องทอดเสียงดังที่แสดงว่าจบเรื่อง ย่อมเป็นการเพียงพอแล้ว

¹ ฎภาคผนวก 1.22

² ฎภาคผนวก 1.5

³ ฎภาคผนวก 1.36

การใช้ภาษา

ภาษานับเป็นเครื่องมือสำคัญที่มนุษย์ใช้แสวงหาความรู้ และทำให้เกิดความเข้าใจต่อกัน สำหรับภาษาไทย วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ให้ความเห็นว่า "... เป็นภาษาที่กลอนมากกว่า ภาษาร้อยแก้ว เพราะแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว คนไทยชอบจังหวะ ชอบสัมผัสคล้องจอง แม้แต่ในภาษาพูดสามัญ¹ ลักษณะภาษาเช่นนี้จะเห็นได้จาก สำนวน คำคม คำพังเพย หรือ สุภาษิตต่าง ๆ ซึ่งเรานิยมพูดกันและถ่ายทอดทางมุขปาฐะถึงกันมาเป็นเวลาช้านาน นอกจากภาษากวีแล้ว เพลงพื้นบ้านต่าง ๆ รวมไปถึง "แหล่" อันเป็นเพลงประกอบพิธีกรรมใด ๆ เป็นวรรณกรรมที่ใช้ภาษากวีกลอนด้วยอีกส่วนหนึ่ง เพราะมักมีรูปแบบคำประพันธ์เป็นร้อยกรอง มีจังหวะและเสียงสัมผัส การศึกษากันการใช้ภาษาจึงควรได้กระทำอย่างยิ่ง

สำหรับแนวทางศึกษาการใช้ภาษาในวรรณกรรมร้อยกรองนั้น ควรได้ทำความเข้าใจ ทั้งเรื่องเสียงและความหมาย เพราะภาษาไทย ๆ ก็ตาม ย่อมประกอบด้วยส่วนสำคัญสองส่วน ส่วนแรกคือเสียงที่ใช้อยู่ในภาษา ส่วนที่สองคือความรู้สึกลึกซึ้งและประสบการณ์ต่าง ๆ อันเป็นความหมายที่ใส่สื่อสารเพื่อทำความเข้าใจกัน² การทำความเข้าใจส่วนประกอบทั้งสองส่วน ดังกล่าว จะช่วยให้เห็นลักษณะการใช้ภาษาว่าดีเกิน เหมาะสม ไพเราะจับใจหรือไม่เพียงใด ฉะนั้นการศึกษา "แหล่" อันมีการใช้ภาษาที่น่าสนใจ ซึ่งทำให้ผู้ฟังนิยมชมชอบนั้น จึงขอแยก พิจารณาออกเป็น 2 ด้าน คือ การใช้คำ และสำนวนโวหาร

1. การใช้คำ การใช้ถ้อยคำใน "แหล่" จากอำเภอพานทองนั้นมีหลายลักษณะ ลักษณะเด่นที่สำคัญอาจสรุปได้ดังต่อไปนี้

1.1 ใช้คำง่าย แหล่ส่วนใหญ่ใช้คำง่าย ๆ ห้วน ๆ ที่ใช้พูดจากันโดยทั่วไป ฟังแล้วจะสามารถเข้าใจได้ทันที คำง่ายดังกล่าวมีส่วนหนึ่งซึ่งเป็นคำไทยแท้อันมีลักษณะเป็นคำ พื้นบ้านปะปนอยู่ด้วย เมื่อฟังจึงเข้าใจได้ง่าย เหมาะแก่การชมเชยและประชาชนทั่วไป ยกตัวอย่างข้อความจาก "แหล่สอนนาค" ตอนหนึ่งว่า

¹วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า 28

²Edward Sapir. "Language and Literature" in Language, p.221 - 231

แม่ไปหากินอยู่ถิ่นแดนไกล พอคิดถึงลูกชายแมกรับมาหา พอถึงบ้านของแม่ก็จ้อง
แลมา แลไม่เห็นลูกยาใจแม่ไม่ดี แม่ต้องล่าเหี้ยกร่องเรียกหา บางทีพาลัก
เอาเก็บพวกพี่พี่ สิ่งเสี่ยงก็กลัวว่าเลี้ยงน้องไม่ดี เหนื่อยไปปล่อยไว้ที่แห่งหนใด
เมื่อแรกเห็นลูกก็ตรงเข้ากอด รุมตลอดไปทั้งขวาและซ้าย รุมแก้มรุมคางรุม
กระทั่งหลังไหล่ นี่เหมือนอะไรขอเลอะอีจาง ถึงเลอะมือแม่แมก็ไม่โกรธ แม่
ล้างรดหมกแช่ขงา ยิ่งเย้ายิ่งแหย่ค่าแม่ไม่มา ...¹

คำทุกคำในตัวอย่างข้อความเห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นคำง่าย ฟังแล้วจะเข้าใจได้
ทันทีว่า กล่าวถึงความรักของแม่ที่มีต่อลูก ถ้อยคำเหล่านี้จึงเหมาะสมแล้วที่ใช้ใน "แหล่ง
สอแนก" เพราะเป็นแหล่งที่มุ่งหมายให้เกิดความทราบซึ่งประทับใจ ทั้งต่อตัวพจนานุกรมและ
ผู้ฟังที่มาร่วมงาน ลักษณะการใช้ถ้อยคำง่ายเช่นนี้ยังมีในแหล่งเรื่องอื่นอีกมากมาย ดังตัวอย่าง
ข้อความสั้น ๆ ว่า

"... ประเคี้ยวปลุกมันเคี้ยวก็หันปลุกอ้อย คนไทยทุนน้อยต้องพยายาม ลูกเฒ่าเรามี
ช่วยชี้ให้มันทำ หัวหมูหางยามต้องหาไว้ให้มัน จัดแจงเอาไว้ทั้งวัวควายทุกอย่าง เพราะว่าเด็ก
รุ่นหลังมันจะได้ขยัน รู้จักเลี้ยงตัวไม่มัวเกียจคร้าน ปลุกเผือกปลุกมันพักแฟงแตงกวา ..."²

"... อายุยังน้อยหนูค่อยค่อยฝึกฝน หมั่นท่องหมั่นบันให้รู้ทั่ว อีกไม่กี่ปีเจ้าจะมีครอบครัว
ให้นึกถึงตัวว่าเราโตขึ้นทุกวัน ..."³

"... พระจึงเปิดล่องไปทวยเวทมนต์พระคาถา ระลึกถึงครูที่ไกรเรียนมา พอแย้มผา
เอะเห็นน้ำตื้น จึงพลิกกลับตลับเสียใหม่ ตื้นลงไปไว้กับพื้นดิน ที่นี้หัวขันธ์ที่พื้นเป็นตื้น พระภูมินทร์
ให้สนใจ ..."⁴

¹ คุภาคผนวก 1.23

² คุภาคผนวก 10.4

³ คุภาคผนวก 2.4

⁴ คุภาคผนวก 5.8

"... ก็อยากจะมีกล้วยไม้ได้ ไปโคนเอานิ้วเล่นไฟเหมือนยังเอานิ้วมาฉาย
ไปโคนเอานิ้วชี้เหล่านักจะเอาเสียลาญ ถ้าไม่มีให้มันประเดี้ยวก็โคนหลังมือ ลูกเก่าเราที่ยัง
มันก็ยังงุ่นกันใหญ่ จะมีอุบายก็จะต้องหาคนซื้อ ถ้าจะมีกันใหม่ก็ต้องให้เขาไม่เบามือ ถ้าโคน
ไก่อคนคือค้อออกจะแตกตาย ..."¹

"... ขอให้โรคลูกขำนี้เบาบางไปรงปลอดออกจากปากเหี่ยวกา พ่อนาคเอ๋ยพระคุณ
ของพระมารดาที่เลี้ยงคุณเจ้ามา เวลาจะกินแม่นี้หรือก็จะต้องป้อน เวลาจะนอนนี้หรือไม่เติมตา
อุตสำหรับนมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงลูกมาจนเติบโตใหญ่ มดมีให้ไต่ไต่ไรมีให้ค้อม ..."²

การใช้ถ้อยคำโดยทั่ว ๆ ไปในตัวอย่างเหล่านี้ นอกจากจะสังเกตเห็นว่าเป็นคำง่ายแล้ว
คำที่ขีดเส้นใต้ล้วนมีลักษณะเป็นคำที่ใช้พูดจากันอย่างตรงไปตรงมา ไม่อ้อมค้อมอีกภัย ได้แก่
คำว่า "ลูกเก่า" "หมั่นท่องหมั่นบ่น" "เขาไม่เบามือ" "ปากเหี่ยว(ปาก)กา" "มดมีให้
ไต่ไรก็มีให้ค้อม" คำหรือกลุ่มคำเหล่านี้คนไทยพูดกันทุกวันจนติดปาก เพราะมีลักษณะเป็นคำ
คล้องจอง ส่วนคำว่า "ว้าวว้าย" "คิ่น" "ห้าว" "ชั่ว" คำเหล่านี้เป็นคำไทยที่บางครั้ง
ชาวเมืองไม่กล้าพูด ทั้ง ๆ ที่เป็นคำสามัญซึ่งมีใช้คำหาย และชาวชนบททั่วไปใช้พูดจากันเป็น
ปกติ สำหรับคำสรรพนามที่ใช้ ซึ่งได้แก่คำว่า "มัน" "ไอ้" "ข้า" "เจ้า" ก็ล้วนเป็นคำ
พื้น ๆ ซึ่งใช้พูดกันเสมอ ๆ ทั้งสิ้น

1.2 ใช้คำภาษาถิ่น แผลจากอำเภอพานทอง นอกจากจะมีการใช้คำง่าย
ดังกล่าแล้ว ยังมีการใช้คำภาษาถิ่นซึ่งเป็นภาษาถิ่นปะที่โพระออนหวาน สละสลวยชวนฟัง
ฟังแล้วทราบซึ่งตรึงใจ³ ประนีอยู่ทั่วไปอีกภัย คำภาษานี้จะพบมากในแหล่งขวัญที่เป็นรายยาว
มากกว่าแหล่งนอก ตัวอย่างข้อความเช่น

¹ ภูภาคผนวก 10.6

² ภูภาคผนวก 1.6

³ ประสิทธิ์ กาพย์กลอน แนวทางศึกษาวรรณคดี : ภาษาถิ่น การวิจัยและวิจารณ์

"... อนึ่งข้าพเจ้าจะขอยกรเคารพอนบนคองแก้วสามประการ คือ คุณพิชิตมาร เป็นโมลี อีกทั้งพระสัจธรรมล้ำโลกีย์บำรุงกาย คุณพระสงฆ์เจ้าทั้งหลายสว่างทั่วพื้นพิภพ อนึ่งข้าพเจ้าจะขอยกรเคารพอนบนคองพระปิตรามหาบุรุษ ผู้ที่ไ้บังเกิดเกิดไ้คุ้มอุทรมา ..."¹

"... ศรีศรีบวรพิพัฒน์อันประเสริฐ วาระนี้เป็นที่เลิศศุภวาร ข้าพเจ้าจะขอแสดง มงคลการจกัถิ แห่งกุมารกุมาริอันเจริญวัย ตามโลกโชติพิชัยเป็นมงคล จึงหาข้าพเจ้ามาอ่านวยผลประสาทรและสอนสั่ง พอและแม้จงตั้งโสศวนาการตามโอวาทสุนทรสาร ..."²

"... จึงเอื้อนอรุณศรีสประภาษแก่มางสนม เราจะจากนิคมนคร ขึ้นไปบรรพชา เพศจะเรียนธรรม พอครบกำหนดเจ็ดทิวาจึงจะกลับมา แล้วเจ้าจอมมาคาภูงราชเสด็จจากปรางค์ปราสาทอนรุจิ ครั้นถึงปากฝั่งพื้นพระชนนีแบลงกาย ..."³

แหล่งทุกอนที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้นนั้นล้วนเป็นแหล่งขวัญที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยยาวทั้งสิ้น เมื่อสังเกตการใช้ถ้อยคำทั่ว ๆ ไปจะเห็นได้ว่ามีความประณีตละเอียดกว่าธรรมดา โดยเฉพาะคำที่ขีดเส้นใต้ เช่นคำว่า กร เป็นโมลี โลเก พิภพ เกศ อุทร กุมารกุมาริ ประภาษ นิคมนคร รุจิ ฯ คำเหล่านี้ล้วนเป็นคำภาษาทวิที่มีเสียงไพเราะอ่อนหวาน แม้ว่าจะเป็นคำศัพท์แต่ก็เป็นศัพท์ที่พอจะเข้าใจได้ไม่ยากจนเกินไปนัก เพราะผู้ฟังสามารถจะเดาความหมายจากคำหรือข้อความข้างเคียงได้ การใช้คำภาษาทวิในแหล่งร้อยยาวนอกจากจะช่วยให้เสียงไพเราะน่าฟังแล้ว ยังช่วยแต่งความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่แหล่งอีกด้วย

คำภาษาทวินอกจากจะพบในแหล่งที่เป็นร้อยยาวทั้งกล่าวแล้ว ยังมีปรากฏในแหล่งที่แต่งเป็นกลอนสุภาพอีกหลาย ๆ เรื่องด้วย ตัวอย่างข้อความเช่น

"... สุริยงทรงยศ ดลบรรพตยคุณชร รัศมีสีเหลืองอ่อน โฉมกนิมรเจ้าเปรมปริกิกำลังโสภณน่านอม ละมุนละม่อมทั้งอินทรีย พึงแรกกนกฤดี อายุสิบสี่สะอาคา เจ้าเคยมาเล่นเป็นนิรันกร ในหิมวันต์พงพา น เทียวรักเลิ่บเก็บบุปผา สำนางวิญญานกนิรี ..."⁴

¹ ฎภาคผนวก 1.5

² ฎภาคผนวก 2.3

³ ฎภาคผนวก 1.12

⁴ ฎภาคผนวก 8.6

*... แกะเป็นหน่อบรมนาค เสวยพระราชดีเป็นบัลลังก์ สุขเกษมเปรมปรีดิ์ ...
 ใต้ทำรว้งยังขยับเขต ในหิมเวศแผ่ไพศาล ผลักกันหาอาหาร โยทะยานขึ้นเมดิน
 แล้วลงประทับยัง อยู่ริมฟากฝั่งกระแสน้ำ เหวอใช้โกสุมปทุม ... พระสุริยาบายลง
 ให้พิศวงสงสาร น้ำค้างคองปทุม ...¹

*... ฝ่ายสิทธาพาทาสี ออกจากภูมิลู่ไพร พบนักวิชาชาติ ล้วนนางนาฏกนิมร
อนงค์ ลีลาเล่นระเริงหลง นางอนงค์ชมสุก ...²

*... แกะเป็นสีมัตรา เมื่อออกพาราเข้าเคิง พระเวสสันดรสุริยวงศ์ ท้าวเชอ
อุ้มองค์พระชาติ มิ่งมัทรีกัลยา อุ้มแก้วกัณหากุมาร ความเสด็จพระสามี จรลีไปในไพร ทิพากร
 ลงอุณอับ เย็นระยับลงไรไร ...³

การสร้อยคำมาใช้ในแหล่งที่เป็นกลอนข้างต้น ถ้าพิจารณาให้ดีถ้วนจะเห็นลักษณะเด่น
 ได้ว่า มีความประณีตไม่น้อยไปกว่าที่ไว้ในแหล่งที่เป็นร้อยยาว คำที่ซ้ำกันได้ เช่น คำว่า
 บรรพต โสกา กรณี บรมนาค บัลลังก์ เปรมปรีดิ์ หิมเวศ เมดิน โกสุม พระสุริยา
 ไพรพง นักวิชา ทิชาชาติ มิ่ง แก้ว กัลยา จรลี ทิพากร ฯ คำเหล่านี้ล้วนเป็นภาษากวี
 ที่มีสง่ากวีรูปและเสียงเป็นพิเศษ ทั้งยังมีความหมายเข้มข้น ลึกซึ้งสะท้อนอารมณ์ หรือสูงส่ง⁴
 ซึ่งแตกต่างไปจากคำพื้น ๆ ธรรมดาสามัญ ฉะนั้นเมื่อหมอขวัญร้องเข้าหูของ จึงชวนให้น่าฟัง
 และติดตามเรื่อง ซึ่งสามารถจะเข้าใจได้ไม่ยากนัก

1.3 การซ้ำคำ คือ การใช้คำคำเดียวกัน ที่มีความหมายอย่างเดียวกัน เพื่อ
 เน้นความหมายให้เด่นชัดขึ้น ลักษณะการใช้คำเช่นนี้มีพบมากในแหล่งหลาย ๆ เรื่อง ยกตัวอย่าง
 ข้อความเช่น

¹ ภูภาคผนวก 4.2

² ภูภาคผนวก 8.4

³ ภูภาคผนวก 4.4

⁴ สิทธา พินิจภูวดล และ ประทีป วาทิกพิณกร ร้อยกรอง หน้า 82

"... บางทีหนูหนูไปคิดในกรอกสาวสาว ทั้งวันทั้งคืนไปตลอดทั้งวัน หยอก
หยอกเฝ้าเฝ้าสาวสาวตามประสา ไม่มีใครว่าสุขกันทั้งวัน ... คิดถึงรายจ่ายแล้วมันใหญ่
จริงจริง ไหนดังคางไหนดังคาง มันจะเอาอั่งอั่งอั่ง ลูกลูกเคาเคามันก็จะ
เอาทุกสิ่ง ยุ่งยุ่งยุ่งยุ่งกับเรื่องนิยาย ..."¹

"... ฝ่ายข้างแม่ให้แพทอง เมื่อยากจะกินแต่ของเปรี้ยวเปรี้ยวหวานหวาน อยาก
จะกินกล้วยส้ม เมื่มีมะยมลูกน้ำตาล เมื่อยากจะกินแต่หวานที่มีรสโอชา เมื่อยากของหยิบ
เมื่อยากของหยอก เมื่อยากกินข้าวเมาทอดเมื่อยากกินสังขยา เมื่อยากกินนุ่นเมื่คงน
น้อยพมา ..."²

การซ้ำคำในตัวอย่างเหล่านี้ย่อมมีส่วนช่วยเน้นความหมายทั้งสิ้น เช่น การซ้ำคำว่า
"หนูหนู" "สาวสาว" "ลูกลูกเคาเคา" ช่วยเน้นความหมายที่แสดงจำนวนว่ามีหลายคน
มีหลายคนเกี่ยว คำซ้ำว่า "หยอกหยอกเฝ้าเฝ้า" ก็เน้นให้เห็นกิริยาอาการนั้นว่า กระทำต่อเนื่อง
กันหลายครั้ง ส่วนการซ้ำวลี "อยากจะกิน" "เมื่อยาก" และ "เมื่อยากกิน" ก็เน้นให้รู้ว่
คนแพทอง อยากรับประทานอาหารของหลาย ๆ อย่าง การซ้ำดังกล่าวมิได้ช่วยเน้นความหมายอย่าง
เดียว ยังช่วยให้เสียงของเพลงตอนนั้น ๆ มีความไพเราะด้วย การซ้ำคำในลักษณะเดียวกันนี้
ยังพบในเพลงเรื่องอื่น ๆ อีกมาก ตัวอย่างข้อความเช่น

"... คิดถึงแต่แม่เป็นอนันนนคิดแล้วก็อยากจะนอน คิดในคิดนี้คิดถึงเรื่องมีเรื่องจน
คิดแล้วให้ยอให้นนคิดอยู่ไม่หยุดไม่หย่อน ประเดียก็คิดเข้าโบสถประเดียก็จะคิดเข้าบน
พอคิดถึงที่เข้านอนเลยคิดถึงที่ขึ้นเนิน คิดถึงเรื่องบวชามันเป็นเรื่องลำบาก คิดถึงว่าตัวเรา
เป็นนาค ..."³

"... มีโรงกระษาอยู่จึงหวัคฤท มีโรงท่าขนอยู่ที่เสาชิงช้า ไปสร้างโรงเลื่อ
ไว้ที่ยะลา มีโรงน้ำปลาอยู่ที่ลำปาง ให้มีโรงหนังอยู่จึงหวัคน ให้มีโรงน้ำคาอยู่จึงหวัครัง

¹ ภูภาคผนวก 10.3

² ภูภาคผนวก 1.6

³ ภูภาคผนวก 1.15

ที่เมืองระยองนั้นให้มีส่วนบาง ที่ปากน้ำมีกล้วยตานี มีโรงน้ำแข็งอยู่ที่บ้านโคก มีโรงลับประค
อยู่ที่พันทวี ...¹

"... บ้างหาเครื่องไฟบางรายไปพาทย์ บ้างหาตัวคอกเอามาโคสุกเหวี่ยง บ้างหา
ลูกทุ่งถาวรทุ่งกาเสียง บางคนก็เลี้ยงไปหาแถวบาง บ้างหาหนังฉายบ้างก็ได้กลองยาว บางคน
หาสาวมาเล่นรำโค่ง บ้างหาไปพาทย์ระนาดแถว ..."²

"... พุทเรื่องเมียเหมือนตัวใหม่ พุทเรื่องตายหัวใจมันชักเต้น พุทเรื่องอยู่ใจชักเย็น
พุทเรื่องเล่นใจชักกรน คนเกี้ยวนี้มันถึงไม่แน บางคนแก่แก่แล้วยังกวน เห็นสาวสาวชาว
บ้านสวน ก็ทบทวนว่าเรายังทัน ..."³

"... ทุกข์สาวสาวและหนุ่มหนุ่ม ทุกข์ลักลุ่มในอุรา มันจะซัดงิจจา ใจจะว่า
หนอยจะเคืองใจ ยังมีทุกข์ของสตรี ที่สามี่เชอทางไกล ทุกข์ของหญิงอันนี้ไซ้ เป็นทุกข์ใหญ่
เต็มอุรา ทุกข์เรื่องตัวมีเมียน้อย ต้องเค็ร่าสรวนนั่งคอยหา ทุกข์เรื่องนี้ผู้ฟังจำ ไม่เลือกว่า
ไฟรู่ ..."⁴

เมื่อพิจารณาตัวอย่างเหล่านี้ซึ่งมีทั้งการซ้ำคำและซ้ำวลีมากมายนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็น
ลักษณะการใช้ถ้อยคำที่เน้นลักษณะหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับมาก เพราะนอกจากจะช่วยเน้นความหมาย
เป็นสำคัญ และรองลงมาช่วยให้ไพเราะในคำณเสียงแล้ว บางครั้งยังได้ให้ความรู้สึกต่าง ๆ
แก่ผู้ฟังตามมาอีกด้วย

1.4 การเล่นคำ นับเป็นคุณลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งในบทร้อยกรอง ซึ่งไม่มี
บัญญัติไว้ในลักษณะบังคับของคำประพันธ์ การเล่นคำในบทร้อยกรองนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มี
ความไพเราะทางคำณเสียงเป็นสำคัญ และยังได้ช่วยในด้านความหมายให้มีความลึกซึ้งกินใจ

¹ ฎภาคผนวก 11.2

² ฎภาคผนวก 9.5

³ ฎภาคผนวก 9.2

⁴ ฎภาคผนวก 9.6

อีกทัวย สำหรับการเลนคำในแหลจากอำเภอพานทองนั้น เป็นการเลนคำเพื่อให้มีเสียงสัมผัสคล้องจอง ทั้งสัมผัสสระและอักษร กังต่อไปนี้

1.4.1 การเลนสัมผัสสระ เป็นการเลือกสรรถ้อยคำที่มีเสียงสระคล้องจองกันมาใช้ ตัวอย่างเช่น

"... แล้วอุมเอาภุมารลงสู่สถานวาริ ตักน้ำอุมาชำระกายี ชำระสระศรีทวยราศี
สิ้นคาว แล้วให้ลูกอนนอกระดัง ตามเชื้อพระวงศ์โบราณไชย เร่งรักจักใส่แกงไกว
สำเนียง ว่าสามวันเป็นลูกผีสี่วันเป็นลูกคน รอนรอนเสียสามหนแล้วส่งเสียง พังเสนาะ
เพราะสำเนียงเสียงเจ้าฉัพพัตน์ ..."¹

ถ้อยคำที่ชี้ให้เห็นในภายในแหลแต่ละวรรค ถ้าสังเกตจะเห็นว่า เป็นคำที่มีเสียงสระสัมผัสกันทั้งสิ้น ได้แก่คำว่า อุมาร - สถาน มา - กายี ศรี - ราศี อน - นอน ใส่ - ไกว ผี - สี่ เสนาะ - เพราะ และ สำเนียง - เสียง การเลนสัมผัสเช่นนี้ เมื่ออ่านหรือไ้ฟังการร้องแหลจะรู้สึกวา เสียงของข้อความมีความไพเราะสละสลวย ราบรื่น ไม่ขัดเค้น ซึ่งยังจะพบในแหลเรื่องอื่น ๆ อีกหลายเรื่อง ยกตัวอย่างข้อความ เช่น

"... เมื่อวชเป็นพระสละเป็นสงฆ์ จงหนักนเตรียมองค์ไว้ให้เหมาะนั้น อย่าบวชส่งส่ง
ไปตามวงศ์เครือวาน บวชแล้วคิกอ่านบำเพ็ญบุญ เมื่อวชแล้วหนาหนักศึกษาทางเพศ อย่าบวช
ส่งเกสรจะพาใจน จะพามาบิใหญ่ทำให้ชากน ..."²

"... จึงจักแจแต่งร่างกุมารพัตน์ มีอติศรทองกระบองเพชรสำหรับกร นิ่งเหนือ
เลื้อยอนสะอาคเอี่ยม ห่มและเจียมเอาอย่างคิฉี แล้วก็กราบนาทัญจุลีพระภิกษุสงฆ์หมอบลง
ที่ตรงหน้า ผู้เขาก้เข้ามาแยกเกศา เป็นสามแฉก หน้าแพรกสอจุไรใส่แว่นทองทำของเกล้า
เกศา ..."³

¹ ฎภาคผนวก 1.7

² ฎภาคผนวก 1.24

³ ฎภาคผนวก 2.7

“... เรามีเวลาควรจะหารายได้ ถ้าไม่ไต่หาไว้ทีหลังจะลำบาก พวกเราพี่น้องจะต้องพึ่งตน ถ้าปล่อยให้จนแล้วจะต้องเสียใจ เข้าไปบุกกินเป็นกินข้าวค่ำ ถ้าเราไม่หาที่ไหนเลยมันจะได้ หวังพึ่งคนอื่นมันไม่คุ้มหัวใจ ...”¹

การเล่นสัมผัสสระในตัวอย่างเหล่านี้ แม้ว่าจะมีตำแหน่งสัมผัสไม่แน่นอน และไม่มีสมาเสมอในทุก ๆ วรรค แต่ก็ช่วยให้เด็กมีเสียงที่ราบรื่น ไพเราะสละสลวยอยู่ไม่น้อย การเล่นสัมผัสชนิดนี้จึงนับได้ว่าเป็นลักษณะส่วนหนึ่งที่ช่วยเพิ่มรสให้แก่ผู้ฟัง นอกเหนือจากการเล่นสัมผัสอักษร

1.4.2 การเล่นสัมผัสอักษร คือ การใช้ถ้อยคำที่มีเสียงพยัญชนะต้นเสียงเดียวกันคำจึงมีเสียงคล้องจองกันคล้ายเสียงพยัญชนะ ตัวอย่างเช่น

“จงคัดความกุดมก่อนจะคลุมจีวร จ้าจากจ้าวรคนรักจากใจ เมื่อก่อนจะจากพ่อจงไปแจ้งจิต บอกกับมิ่งมิตรแม่คุณเคยหมาย นาคขอลาแล้วนะแม่แก้วเคียงกาย อยู่เด็กสบายโอแม่ แก้วกานดา ลาเขาแล้วพ่อจงรีบรุก ทำใจให้บริสุทธิ์ในพระศาสนา จงตั้งใจนึกถึงคุณตาเพียบพร้อมบิดาและมารดา ...”²

คำที่ขีดเส้นใต้ในแต่ละวรรคจากข้อความข้างต้น ล้วนเป็นคำที่เล่นสัมผัสอักษร ซึ่งบางวรรคมีเล่นสัมผัสอักษรเพียงตัวเดียว แต่บางวรรคมีถึงสองตัว ได้แก่ กุดม - ก่อน จง - จีวร , จ้า - จาก - จ้า - จร - จาก - ใจ , จะ - จาก - จง - แจ้ง - จิต มิ่ง - มิตร - แม่ - หมาย , คุณ - เคย , นาค - นะ , แม่ - กาย , แม่ - กานดา ลา - แล้ว รีบ - รุก บริสุทธิ์ - ศาสนา ฯลฯ การเล่นสัมผัสลักษณะนี้ยังมีปรากฏอีกมากในแหล่งหลาย ๆ เรื่อง ทั้งตัวอย่างข้อความต่อไปนี้

“... ทิ้งอินทรีว่าอย่าลืกรัศมี หนึ่งบาตรกินาจะไม่ไ้บุญ ถ้ายิ่งลักหลับแล้วจะบาปข้ามรุ่น องค์ที่ลจะบุญลงไปทุกโทษม อีกทั้งกาเมทานห้ามกามา ในเรื่องคณหาอย่าได้

¹ ภูภาคผนวก 10.4

² ภูภาคผนวก 1.29

หักโหม ลูกใครเมียเขาเป็นชาวศรีโครม อย่าไถ่ขี้มนในสิ่งชั่วร้าย ... อย่าไปคบและ
เกาะเกาะกอกวน ถ้าขึ้นเขายาวองค์สี่จะเย็น ...¹

*... อายโน้นทนไทรโน้นมะขาน อย่าขมขานเค็มเซอซา อย่าชุกอย่าขมโน้นแนทน
พทรา ทนยุ่งทนยาโน้นไม่ยาง โนมะยมลูกใหญ่ใหญ่ โนมะลาโย้นทนมาขึง อายโน้นทนยอ
นี่ทนยาง มะปิงมะปรางทนจำปี ... อายโน้นยี่โกโน้นณะกระถิน ที่ในทองถินในสมทุม
อายโน้นกระทอนนี่กระทุม ...²

*... ปลาช่อนกุ่มเป็นหนักหนา โกละปลาตั้งมีกระทั้งโลมา ปลาหมึกปลาหมากมามี
โน้นปลาตะเพียนเวียนว้ายวน โนมะปลาสุ่นโน้นปลาอินทรี มันมากมายโน้นที ...³

*... คุณพระมหาจักรีพิรุณพิภพและแผ่นดิน คุณพระมหาสมุทรกระแสน้ำรับร่อน
คุณพระนรินทร์เป็นนิกคุณพระเพลิงคุณพระพายว่าเพยกระพือพัด คุณพระแม่โกสพาวุธสัจคุณนั้น
ประเสริฐสุด ...⁴

การเล่นสัมผัสอักษรในตัวอย่างเหล่านี้ข้างต้น เมื่อเปรียบเทียบกับการเล่นสัมผัสสระแล้ว
อาจกล่าวได้ว่า แผลงจากอำเภอฟานทองมีการเล่นสัมผัสอักษรแพร่พร่ามากกว่าการเล่นสัมผัส
สระ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เมื่อการเล่นสัมผัสทั้งสองชนิดนี้มาปรากฏอยู่พร้อมกันในแหล่งแะ
วรรณคดี ก็ยิ่งช่วยเสริมให้เด็กลีเสียงที่ไพเราะจับใจเพิ่มมากยิ่งขึ้น ส่วนในด้านความหมายของ
คำที่เล่นสัมผัสนั้น คำส่วนใหญ่มีความหมายชัดเจน สอดคล้องและเหมาะสมกับใจความแท้ใน
ตอนนั้น ๆ เป็นอย่างยิ่ง

1.5 ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ การเลียนเสียง เป็นการถ่ายทอดของจริงใน
รูปของภาษามนุษย์ ทำให้บทประพันธ์นี้มีชีวิตชีวายิ่งขึ้น น่าอ่าน เห็นภาพและได้ยินเสียง

¹ ภูภาคผนวก 9.1

² ภูภาคผนวก 8.3

³ ภูภาคผนวก 8.2

⁴ ภูภาคผนวก 1.5

เหมือนหนึ่งว่า เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นจริง ๆ ตามธรรมชาติ¹ การใช้คำเลียนเสียงในลักษณะ
ทั้งกล่าวมีพบในแหล่งหลาย ๆ ตอนด้วยกัน ตัวอย่างเช่น

"... หังคนตรีและแครสังข์ ระนาก็กังถึงทนางโหม่ง หิงนางโง ... โงโง
โงโหม่ง หิงนางโง ... แสนเสนาะเพราะสำเนียง ประสานเสียงคึกคึกดี ว่าแออุแอ
ว่าแออุแอ อุแออุแอ อุแออุแอ อุแออุแออ้อย ... เอือนบรรเลงเพลงทยอย ทุเคเลื่อน
คล้อยเข้ากับขลุ่ย วาหนูหนูหนู วาหนูหนู ..."²

"... พวกคนตรีและแครสังข์ ก็กาประกังทั้งซ้ายขวา คนเป่าปี่เสียงอ้ออ้อ อ้ออ้อ... อ้ออ้อ
ตะโพนก็ว่าอยู่ดึกหิง ดึกหิงหิงหิง หิงก็ดาบอยู่จับจิง จับจิง ... พิณพาทย์เอกเสียงเทนกหิง
นังนอง ... รางที่สองก็ชักไว้ ว่าคุมคุมคุม คุมคุมคุม ... พวกกลองยาวก็เอากันคึก เสียง
ว่าคึกคึกเบ็งบ่อม ปะติบ่อม ..."³

"... ลางยุพินกิริ เอาปากเขตเป็นเสียงร้อง ว่าหนอละหนอคนองหนอคนอง
ถูกท่านองจิงหะวาง เอาปากทำเป็นเสียงปี่ ว่าต้อยตะริคคึกคะหรี โอโธแม่ศรีสะไบ
บาง ... แอ้ออ้อยอ้อยอ้อแอ้อ โอโธแม่แพรสไฟโร ..."⁴

การใช้คำเลียนเสียงในตัวอย่างข้างต้น ล้วนเป็นคำเลียนเสียงดนตรีชนิดต่าง ๆ เช่น
ระนาก ขอ ขลุ่ย ปี่ ตะโพน หิง พิณพาทย์ ฯ คำเลียนเสียงเหล่านี้ เมื่อผสมขวัญ
ร้องเข้าทำนองแล้วจะมีลีลาต่าง ๆ กัน ยิ่งทำให้เสียงของแหลมมีความไพเราะยิ่งขึ้น นอกจากนี้
ยังมีคำเลียนเสียงสัตว์ เช่น ชะนี ลิงค่าง นก ในแหล่งบางเรื่องด้วย ทั้งตัวอย่างข้อความว่า

¹ประสิทธิ์ กาพย์กลอน แนวทางศึกษาวรรณคดี : ภาษากวี การวิจารณ์และวิจารณ์

หน้า 115

²กฎภาคผนวก 4.8

³กฎภาคผนวก 4.6

⁴กฎภาคผนวก 8.6

"... โอ้แจ้วแจ้วแว้วเสียง ไก่ขันสำเนียงชะนีวอน เรียกฉั่วทวยหาญล่าเหยื่ออัน
เทียวเร่ร่อนสัญจรไพร ร้องเรียกฉั่วไฉ้วฉั่วไฉ้ว ทำไมไม่โหยให้เมียชื่นใจ ... โน่นฝูงลิง
ค่างครางครึกโครก ชูบนต้นไม้กางมือกางตีน ..."¹

"... ที่นี้ออเข้าจะเข้าชนก เสียงโกล่อยู่ในกลางป่า ... นกแอ่นลมมันบินเลี้ยวไล่
เสียงเรไรมันร้องอยู่ในร่ม มันร้องเรียกว่าเจ้าแอนลม ช่างน่าชมจริงเจ้าเรไร เรไรหิ่ง
มันร้องเรียกสั้น เสียงช่างหวานแว้วไม่วาย ..."²

คำเลียนเสียงธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นคำเลียนเสียงคนครีหรือเสียงสัตว์ ย่อมนับได้ว่า
เป็นส่วนหนึ่งที่เพิ่มความไพเราะให้แก่ "เพลง" ทั้งสิ้น เพราะทำให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการหรือ
ภาพพจน์ ของการกึกก้องป่า เครื่องดนตรีหรือรูปร่างลักษณะ ตลอดจนท่าทางของสัตว์ชนิดนั้น ๆ
ได้ดีกว่าการบรรยายธรรมดา

1.6 ใช้คำภาษาต่างประเทศ แผลงจากอำเภอฟานทองหลาย ๆ เรื่องมีการใช้
คำภาษาต่างประเทศ ซึ่งมักเป็นภาษาจีนและภาษาอังกฤษเอาไว้ เนื้อหาของเพลงจึงมีความ
สมจริง ทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจเรื่องราวได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น

"... อายุวรรณจะงสุชะหลัง เงินทองมั่งคั่งใส่รดเช่น ให้ท่านถาวรอนไฮเต๋
ให้หนึ่งใจเย็นเสียทุกยาม ... ให้เสียงก็แล้วมีรายไต่ แบ้งค์ร้อยใหม่ใหม่มักเป็นเพื่อนพ้อง ...
มีคนทางมั่งบำรุงบำเรอ แล้วมีนางพาดเนอร์ให้เรานั่งเป็นนาย ..."³

"... ที่ไหนเขารวยมานั่งช่วยกันเชียว อาฮ้ออาเสียวหรือพ่อเฒ่าเฒ่า เห็นเราคนจน
มานั่งบนประจาน ไฉนเจ็งมันไฉนเจ็งนา ไฉนเจ็งโปะไฉนเจ็งอาน ไฉนเจ็งสวนนี้มัน
เจ็งร้านค้า ..."⁴

¹ ภูภาคผนวก 4.4

² ภูภาคผนวก 8.5

³ ภูภาคผนวก 11.1

⁴ ภูภาคผนวก 10.2

ในตัวอย่างแหล่งสองตอนข้างต้นนี้มีคำภาษาอังกฤษใช้ปะปนอยู่อย่างเห็นได้ชัด คือคำว่า โฮเตล แบงค์ พาคเนอร์ เซียร์ ส่วนคำอีกเส้นใต้ที่เหลือเป็นคำภาษาจีน คือคำว่า อาฮ้อ เจิง โป๊ะ คำทั้งสองภาษานี้เป็นคำที่ค่อนข้างง่ายต่อการเข้าใจ เพราะใช้ปะปนอยู่ในภาษาไทยมานาน และคนไทยใช้พูดกันจนติดปาก คำภาษาอังกฤษมีใช้กระจายอยู่เป็นจำนวนน้อยในแหล่งหลายเรื่อง แต่คำภาษาจีนมีความถี่และจำนวนที่ใช้มากกว่า เฉพาะในแหล่งบางเรื่อง ตัวอย่างคำภาษาจีนในแหล่งบางตอน เช่น

*... มองเจ้าภาพไม่เห็นพูด ท่านบวชขุมมีเงินเต็มบ้าน ... แต่ว่าในพจนานุกรมยังไม่พอ ถ้าอาเจเขาไม่จ่าย อาเฮียให้ยั้งฮ้อ ว่าเงินสักสิบบาทอย่าบอกว่าบ้อ ว่าจับพวกพอไม่ถึงพัน ท่านใส่พจนานุกรมจะอวยพร ให้ถาวรทุกวัน ... ให้มีบ้านทองตั้งเอาไว้ทั่ว ให้เป็นเจ้าสัวมีศักดิ์สูง ...¹

*... มันถือปืนยิงถึงโป่ง ล้อไ้หลงคงจับได้ ว่าเลาเหลายังเสียค่าย ล้อเป็น คนไทยให้ล้อไปตี เสียงเจ๊กจีนเกาเจิง เสียงบั้งเบ้งอยู่บั้ง ให้เสียค่ายในความดี ทั้งเฮีย ตี่ยังเมตตากันนี้แหละหนาท่านทั้งหลาย เรื่องความตายเขาว่าคัวคัว อย่าโศกเศร้าเราจง อุตสาห์ ถือกันเสียว่าเป็นกรรมเวร ...²

คำภาษาจีนในตัวอย่างแหล่ง แม้ว่าจะมีใช้อยู่หลายคำ แต่ส่วนใหญ่เป็นคำที่เข้าใจได้ง่าย สำหรับผู้ฟังที่ไม่คุ้นเคยกับคำภาษาจีน อาจรู้สึกว่คำบางคำเข้าใจได้ยากสักหน่อย เช่นคำว่า ไ้หลง (ช่วยเหลือ) เลาเหลา (คนแก่ ๆ) คัวคัว (ค่อย ๆ พูด) ๖ แต่สำหรับชาวอำเภอพานทอง หรือชาวชลบุรีในเขตอำเภอใกล้เคียงแล้ว คำเหล่านี้ไม่เป็นอุปสรรคในการฟังแหล่งเท่าไรนัก เพราะเขาเหล่านั้นมีเชื้อสายจีนปะปนอยู่มาก การเข้าใจความหมายของคำตลอดจนเนื้อหาของแหล่งย่อมเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และมีความพึงพอใจคำภาษาจีนนั้นเป็นอย่างมาก

1.7 ใช้คำศัพท์ทางศาสนา เนื่องจากแหล่งเป็นบทร้องประกอบพิธีในประเทศไทย อันเกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนา คือ ประเพณีการบวชและการโกนจุก แหล่งหลาย ๆ เรื่องจึงมีคำศัพท์ทางพุทธศาสนาใช้ปะปนอยู่ โดยเฉพาะแหล่งขวัญนาค ตัวอย่างข้อความเช่น

¹ดูภาคผนวก 11.2

²ดูภาคผนวก 9.2

"... จงสาธุเถิดท่านทั้งหลาย จะบรรยายเป็นทุกขัง ท่านคอยสลับแล้วรับฟัง
 ก้าวพระอนิจจังอนัตตา ที่ฟังของสัตว์ท่านก็ได้ตรัสเอาไว้แล้ว คือดวงแก้วในพระศาสนา ...
 จงเชื่อในพระไตรลักษณ์ ให้แจ้งประจักษ์เป็นหลักฐาน ในพระไตรลักษณ์ญาณ ท่านจงเร่ง
 วิจารณ์เสมือนกังแกมณี ..."¹

"... คืบขึ้นแต่เข้าให้ไปนิมิตบาตร เพื่อจะได้โปรดญาติโยมมะพอนาคหนา ทั้งเจ็ด
 คำนานขึ้นจนพองท้องจนเอาให้ได้ พระสมัยธรรมจักรภณียะบนเอา บนเย็นบนเข้าบนเอา
 ยังคำว่าเอายังรุ่ง อีกทั้งมาติกาพาหุงบำรุงรักษา ..."²

คำศัพท์ทางศาสนาที่ปรากฏในตัวอย่างเหล่านั้น แผลตอนแรกมีคำว่า ทุกขัง อนิจจัง
 อนัตตา และไตรลักษณ์ คำทั้งหมดนี้มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ ไตรลักษณ์
 เป็นหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มุ่งใหม่มนุษย์มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง³ โดย
 กล่าวถึงอนิจจัง (ความไม่เที่ยงแท้) ทุกขัง (ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นทุกข์) และอนัตตา (ความไม่มี
 ตัวตน) ส่วนในตัวอย่างแผลตอนหลังนั้น คำศัพท์ศาสนาได้แก่คำว่า ธรรมจักร ภณียะ
 มาติกา พาหุง และอัมมยา คำเหล่านี้ล้วนเป็นชื่อมนต์ที่สำคัญใน 7 คำนาน ซึ่งพระจะต้อง
 ศึกษาจดจำและสวดได้จนคล่องทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีคำศัพท์ทางศาสนาใช้ในการแผลเรื่องอื่นอีก
 หลาย ๆ เรื่อง ถึงตัวอย่างข้อความว่า

ผมจะขอมอกนามอาบัติให้หัว จะบอกตัวบทให้หมดทุกตัว พอนาคจงกล่าวอาบัติจะกิน
ปาราชิกสี่อุณียะสอง พองจนกลั่นกรองเสียให้เสร็จสิ้น อย่าให้ในตนเป็นมลทิน
 จงรักษาศีลอย่าให้เสื่อมโทรม ยังมีที่มาสังฆาติเสส จะนับหมดเสร็จมีอยู่สิบสาม
 อีกแต่ละข้อก็ควรจดจำ จะขอแนะนำไปตามจำแนง ยังนิสสัคคิยมีอยู่สามสิบข้อ
 จะกล่าวย่อเมื่อตอนเป็นสงฆ์ ในเรื่องสั่งสอนจิรวสสง พอนาคก็จงจะได้ครอง
 จะบอกต่อไปเสียให้ถนัด เรื่องปาจิตติยมีเก้าสิบสอง ท่านห้ามพูดบออย่าทอดลง

¹พุทธภาคผนวก 1.30

²พุทธภาคผนวก 1.35

³พระราชนิพนธ์ ปรัชญาการศึกษาไทย หน้า 44 - 45

ขึ้นพุทธจะต้องปาจิตีย์ ปฏิบัตินี้ยะท่านจะนับดู ตามที่เราเรียกว่ามีสี่ ของเกล้า
ของฉันรับกันให้ก็ ยังอีกเสขียวัตถอีกตอน ...¹

คำศัพท์ที่ขีดเส้นใต้อันใดแก่คำว่า ปารากิก อนียต สังฆาติเสส นิสสัคคีย์ ปาจิตีย์
ปฏิบัติและเสขียวัตถ เหล่านี้ล้วนเป็นชื่อศิลปะต่าง ๆ ซึ่งแต่ละบทได้จำแนกออกเป็น
ข้อห้ามย่อยอีกหลาย ๆ ข้อ ถ้าพระภิกษุละเมิดศีลข้อใด เรียกว่าพระองค์นั้นต้อง อาบัติ
ถือว่าเป็นการผิดวินัยสงฆ์ คำศัพท์ทางศาสนาเช่นเดียวกันนี้ ยังมีใช้ในตัวอย่างแหล่งเรื่องอื่น
เช่น

*... ส่วนใบทองทั้งสามนั้น เปรียบโลละโทสะโมหะอันเวียนวน กายกิริยาที่ผูกพัน
บายศรีเบื้องต่ำกลางลานนั้น เปรียบเหมือนการมรรูปพรูปพรทั้งสาม ... ไม่นานที่
ประทับประคองบายศรีเปรียบศีลสมาธิปัญญา ให้พ่อนาคยึกเหี่ยวในศีลภาวนา ...²

*... กายกามสุขที่เราประสบ ใครห่วงแล้วต้องพบกิเลสตัณหา เว้นไว้แต่ที่ท่านผู้มี
ปัญญา แก่หวงตั้งตาไปเสียจนหมดทุกขภัย ถ้าหุ้มบายศรีคืออวิชชา ผู้มีปัญญาเขาจึงจะคลี่คลาย
ได้ ...³

การที่ในแหล่งหลายเรื่องมีคำศัพท์ทางศาสนาใช้ปะปนเช่นนั้น แสดงถึงความยึดมั่นใน
พุทธศาสนาของคนไทย คำศัพท์ส่วนใหญ่เป็นคำที่ผู้แต่งคุ้นเคยพอสมควร โดยเฉพาะในแหล่ง
ชาตินาคซึ่งนำมาเป็นตัวอย่างข้างต้นนั้น นับว่าเป็นประโยชน์ต่อพ่อนาคที่จะได้เรียนรู้ไว้เป็น
เบื้องต้น ก่อนที่จะบวชเป็นพระภิกษุ

1.8 การแต่งคำ ในแหล่งจากอำเภอพานทองหลายสิบเรื่อง มีการแต่งคำ
เพื่อประโยชน์ในการรับและการส่งสัมผัส ทั้งสัมผัสนอกและสัมผัสใน ทำให้มีคำแปลกใหม่ใช้
เป็นจำนวนมาก คำเหล่านี้มีรูปและเสียงผิดเพี้ยนไปจากคำปกติที่มีใช้อยู่ในภาษา ยกตัวอย่างเช่น

¹ ฎภาคผนวก 1.26

² ฎภาคผนวก 1.34

³ ฎภาคผนวก 1.30

"... เรื่องเนรมิตดินคือคฤหิตัว เขาทำกันทั่วกระแจะยกตัวอย่าง เป็นข้อสมมุติ พุทธภูมิกัง คึกเทศนังเป็นข้อแนะนำ พ่อแม่เป็นพรานสันดานหยาบซ่า ทำแต่ปากกันไปวัน ยิ่งคำ ไม่รู้จักประมาณบุญทานไม่ทำ ชอบสร้างแต่กรรมทำแต่ปาไฉ เมื่อคึกชีโวคกลง นรก ..."¹

"... คึก เสรีพลันด้วยทมิโล แล้วลั่นสร้อยออกไปทันที ก็ถูกอุราหน่ออินสีห์ เพียงชีวีจะมรณัง พระให้เจ็บปวดควดยิ่ง สะกดใจนิ่งแล้วลงนั่ง โลหิตไหลอาบทั่วเรือนร่าง เพียงชีวีจะมรณ ..."²

คำที่ชีกเส้นใต้ในตัวอย่างเหล่านี้ ล้วนเป็นคำที่แต่งมาเพื่อใช้ประโยชน์ในการ สัมผัสทั้งสิ้น กล่าวคือคำว่า พุทธภูมิกัง แฉกจากคำว่า พุทธภูมิก เทศนัง แฉกจาก เทศนา คำสองคำนี้แต่งเพื่อส่งและรับสัมผัสซึ่งกันและกัน ส่วนคำแต่งอื่น ๆ ไก่แก่ ปาไฉ แฉก จาก ปาณา ชีโว ชีวัง แฉกจาก ชีวี และ มรณัง แฉกจาก มรณะ นั้น ก็เป็นการแต่ง เพื่อส่งและรับสัมผัสตามแบบแผนของคำประพันธ์เช่นเดียวกัน การแต่งคำเพื่อใช้ใน บทประพันธ์ประเภทร้อยกรองเช่นนี้ ผู้แต่งสามารถนำมาใช้ได้ โดยไม่ถือว่าเป็นการใช้คำผิด หรือใช้คำไม่เหมาะสม เพราะเป็นคำที่มีลักษณะพิเศษ อันนับได้ว่าเป็นกวียานุโลม ซึ่ง หมายถึง ข้อยกเว้นบางอย่างที่ใช้ในภาษากาพย์กลอนเท่านั้นเอง นอกจากตัวอย่างดังกล่าว แล้ว ยังมีคำแต่งลักษณะเช่นเดียวกันนี้ในแหล่งเรื่องอื่นอีก เช่น

"... นางสุกษมงไถ่พิงสาร มันให้เกือกกาลพระภัสสกา ..."³

"... เสียงฆ้องลั่นห่มหูกหุ่มพอกี แสงทันตรีกระจำตา ..."⁴

"... อนึ่งข้าพเจ้าจะขอยอกร เคารพนอนบนคองพระปิตุราขมาตุเรศ ผู้ที่ให้บังเกิดเกล้า อุมอุทมา ..."⁵

¹ ฎุภาคผนวก 6.1

² ฎุภาคผนวก 4.5

³ ฎุภาคผนวก 4.1

⁴ ฎุภาคผนวก 3.4

⁵ ฎุภาคผนวก 1.5

*... พระทรงคำนับจับบังเหียนถือ ราฟึงถึงชื่ออัครา กระโกศขึ้นนั่งบนหลัง
อาชา ...¹

*... แกะเป็นทุกกษัตริย์ พระบัญญัติเทศนา ในบาลีที่มีมา เป็นฉลาแก้ท่าน
ผู้ฟัง ...²

*... ยังมีขุนนางนามวาทัน เห็นพระสงฆ์ก็มีใจริษยา ...³

*... ไก่ทำรวงรังอยู่ยังขอบเขต ในหินเวศแผ่ไพศาล ผลักค้นหาอาหาร
โมหะยานขึ้นเนิน แล้วลงประทับขยับ อยู่ริมฟากฝั่งกระแสน้ำ เชอให้โกศลปทุม
กลีบกลืนขยายบาน พระสุริยาบ้ายลง ให้พิศวงสงสาร น้ำค้างต้องปทุม กลีบประสาน
สกุณี ...⁴

คำแดงทุกคำในตัวอย่างแท้ แม้ว่าจะไ้แดงรูปและเสียงให้เพี้ยนไปจากคำปกติ
เช่น สกุณี แแดงจาก สกุณา จันทรี แแดงจาก จันทร ทันนัง แแดงจาก ทันนา ปทุมาน
ปทุมิน แแดงจาก ปทุม เนิน แแดงจาก เนิน ฯ แต่ผู้ฟังก็พอจะรู้ว่ามาจากคำใด เพราะ
เสียงของคำยังคงเค้าเสียงคำเดิมอยู่ และผู้ฟังยังสามารถเข้าใจความหมายได้ไม่ยากนัก
อีกด้วย เพราะคำและข้อความข้างเคียงจะช่วยในการเข้าใจคำแดงนั้น รวมไปถึงเรื่องราว
ตอนนั้น ฯ

1.9 ใช้คำที่มีความหมายซ้ำ ๆ กัน ในแหล่งจากอำเภอฟานทองจำนวนมาก
นิยมใช้คำที่มีความหมายซ้ำ ๆ กัน วางไว้ติดกันหรืออยู่ใกล้กัน ทั้งนี้เพื่อให้คำครบหรือสัมผัส
ครบตามกำหนด ยกตัวอย่างเช่น

*... บ้างกริ้วโกรธพิโรธกุ่ม บ้างเตะตมแล้วค่อยดี ...⁵

¹ ฎีกาแผนก 5.6

² ฎีกาแผนก 1.7

³ ฎีกาแผนก 1.12

⁴ ฎีกาแผนก 4.2

⁵ ฎีกาแผนก 3.5

"... แล้วจึงเดินทางลัดคักพงไพร กับคู่วางใจก็คือไป เลิกเราสองน้องและพี่
ชมปักขีปักขานิน ทางนกแก้วสาธิต เทียวโผมาในไพรสืม มีทั้งนกแสนนั้นแซกหากิน
ในที่ถิ่นเหล่าอริย พระชมเพลินแล้วเกิดประสาธ ประทุมชาติบัวเผื่อนั้น ..."¹

ถ้าสังเกตคำที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างเหล่านี้จะเห็นได้ว่า มีการใช้คำที่มีความหมายซ้ำ ๆ
กันอยู่หลายคำ คือคำว่า กริ้ว - โกรธ - พิโรธ พง - ไพร (ป่า) ปักขี - ปักขาน (นก)
ประทุมชาติ - บัว คำเหล่านี้วางไว้ติดกันเพื่อให้คำหรือสัมผัสครบ แต่คำบางคำที่มีความหมาย
ซ้ำกัน อยู่ในข้อความคนละวรรคที่ไกล เคียงกันก็มี คือ พง - ไพร - ไพรสืม - อริย การใช้
คำเช่นนี้มีลักษณะที่เรียกว่าการหลกาคำ ซึ่งอาจถือว่าเป็นความสามารถของผู้แต่งได้ส่วนหนึ่ง
การใช้คำที่มีความหมายซ้ำ ๆ กันเช่นนี้ยังพบในแหล่งเรื่องอื่น ๆ อีกเช่น

"... พระองค์ประจวบนั้นป่วนฤดี แหมว่าชีวีจะวายชีวา ... แม่แต่ผู้ทนในแนว
พนัส ผุ่งสัตว์และเสือนี่ ทั้งลิงค่างบางชนิด ก็โคกที่วอริย ทั้งไม้รังและนางเรียง ก็เอน
เอียงยอดประสาน เสมือนหนึ่งอกบัว โศกคล้ายหัวโคก ..."²

"... อันคุณแม่พ่อนั้นนอนมียูกมาก จะทวงจะตักก็มากเหลือที่ ท่านเปรียบเสมือน
พระชลธิ ที่ในวารีมหาสมุทร ..."³

"... วันนั้นข้าพเจ้าจะขอเชิญท่าน เสกจงมาสโมสรประชุมกันให้ถ้วนทั่วทุกสถาน
อีกทั้งท้าวจุลโลกบาลอิศวรเส ... เกริ่นจอมไกรลาสจงมาสโมสรสนับนาคคอยรับขึ้น
ส่วนบุญ ..."⁴

"... ขวัญพ่อเฮย อย่าหลงไปอื่น เทียวชอกชอนในไพรศรี พุ่มพงพิพิภพและไพรพาน
เกิงกันการคานกา ขวัญพ่อเฮยมาเกิดนะพ่อกา ... ขอให้พ่อนาคมีฤทธิ์เกชเกชกระเหิมอีก
ผจญสรรพข้าศึกให้สิ้นสุก ..."⁵

¹ ฎภาคผนวก 5.4

² ฎภาคผนวก 3.1

³ ฎภาคผนวก 1.23

⁴ ฎภาคผนวก 1.3

⁵ ฎภาคผนวก 1.37

*... เราเกิดมาทุกวันนี้ ไม่เลือกว่ามีหรือจน เอากำเนิดเกิดในโลก เรื่อง
ทุกข์โศกหนีไม่พ้น ...*¹

*... พี่จะร้องจนแม่แค้นตา พลองลูกกำเนิดแล้วเกิดมา ถึงห้องสร้อยฟ้าด้วย
ทันที ...*²

*... พ่อชาติชวนกันหา หมมูรวมยูรี อ่อนวนมิกาแล้วโศก ช่วยจับนทีให้
เด็กปิกา ... ทิพากรลงอ่อนอับ เย็นระยับลงไรไร สักครีก็คลาไคล เข้าสู่ไพร
พนามกร*³

*... สายทองคันพื้นผา ไต่ย่นคลิ่นมาในสาคร นางเปิดลักแล้วชักกลอน
กับทจรจรัส เห็นเวียราวใหญ่คือไทรหนักหนา พ่อแผนเขามานางกัณฐี ...*⁴

แหล่งที่ยกมาเป็นตัวอย่างหลาย ๆ ตอนข้างต้น แม้ว่าจะเป็นแหล่งต้น ๆ แต่ผู้แต่ง
ก็ได้ใช้คำที่มีความหมายซ้ำ ๆ กันหลายคำ ลักษณะการใช้คำเช่นนี้นอกจากจะช่วยให้คำหรือ
สัมผัสครบถ้วนตามกำหนดแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งมีเจตนาที่จะแสดงความสามารถใน
การหลอกลำ อันเป็นการหลีกเลี่ยงการใช้คำซ้ำซากอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้แหล่งบางตอนจึง
ขาดความกระชับไม่บาง ซึ่งผู้ฟังคงมิได้สนใจมากนัก เพราะกำลังเพลิดเพลินอยู่กับลีลา
การร้อง และการติดตามเนื้อหาสาระของเพลงมากกว่า

1.10 ใช้คำที่ไม่มีความหมายหรือไม่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้คำครบหรือสัมผัสครบ
ตามกำหนด การใช้คำลักษณะนี้เป็นประปรายกระจายอยู่ในแหล่งหลาย ๆ เรื่อง ซึ่งไม่ได้หมายความว่า
จนทำให้แหล่งยอลักษณะอันมีคุณค่าทางคันวรมศิลป์ลงไปแต่อย่างใด ยกตัวอย่างเช่น

*... แล้วก็นั่งจินตนากำหนดไว้ กวายเป็นนิลยจอมโมฬี จึงแย้มพระโอษฐ์อินทรีย์
ทะนານิ่ง พระสงฆ์เจ้าจึงเห็นสิ่งที่กำหนด ...*⁵

¹ ภูภาคผนวก 9.6

² ภูภาคผนวก 5.5

³ ภูภาคผนวก 4.4

⁴ ภูภาคผนวก 5.1

⁵ ภูภาคผนวก 1.12

“... น้องซบใจนักที่ให้พิง ประเดี้ยวรุหนึ่งจะขอลาไป ...”¹

คำว่า ยัก และ พิง สองคำนี้ก็เห็นได้ชัดว่าไม่ได้มีความหมายที่เกี่ยวข้องกับข้อความ แต่เพิ่มเข้ามาเพื่อให้คำครบและเพื่อการสัมผัสกับคำว่า ซัก และ หนึ่ง ซึ่งก็ช่วยให้กลอนแหล่ มีเสียงที่ราบรื่นน่าฟังยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนอีกเช่น

“... ขมายขโมยเกียนนี้ก็มีอยู่มาก มีเรื่องกลักกันจนสลอน ชวนาหนาวในไม้ใคร ไก่นอน พอหัวถึงหมอนก็ต้องระวังขโมย ... หนสุดท้ายเราก็ค้นแต่ทุกข์ ปลาปักปลาปัก ก็เลยไม่ได้ ทั้งเรื่องทั้งเรือเลยไม่เหลือสักราย ...”²

คำที่คนช่างจะไม่มี ความหมายจากตัวอย่างข้อความข้างต้นนั้น คือคำว่า ขมาย และ ปลาปัก คำสองคำนี้มีลักษณะเป็นคำอุทานเสริมบท ซึ่งเพิ่มเข้ามาเพื่อให้เป็นคู่เสียงของคำว่า “ขโมย” และ “ปลาปัก” การใช้คำเช่นนี้คนไทยนิยมมากโดยเฉพาะในภาษาพูด เพราะเป็นถ้อยคำที่มีเสียงคล้องจองน่าฟัง เมื่อปรากฏใช้ในแหล่จึงให้ประโยชน์ในแง่ช่วยให้คำครบและมีเสียงสัมผัสชวนฟัง แม้ว่าจะเป็นลักษณะของการใช้คำที่ไม่กระชับ เช่นเดียวกับตัวอย่างอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้วก็ตาม

จากการศึกษา “การใช้คำ” ในแหล่มาตั้งแต่ต้นนั้น อาจกล่าวได้ว่า ถ้อยคำในแหล่ ได้ถูกเลือกสรรมาใช้อย่างมีศิลปะพอสมควร กล่าวคือ เป็นคำที่ให้ความไพเราะในคำเสียง และช่วยให้เกิดความเข้าใจในคำความหมาย แม้ว่าจะมีการใช้คำบางลักษณะที่ดูเหมือนจะต้อยและแปลกออกไปอยู่บ้าง เช่น การใช้คำที่ไม่มีความหมายหรือไม่ได้เกี่ยวข้องกับเนื้อหา การใช้คำที่มีความหมายซ้ำ ๆ กัน และการแต่งคำ แต่การใช้คำเหล่านี้ก็ได้ให้ประโยชน์ทั้งในคำเสียงและความหมาย เช่นเดียวกับการใช้คำลักษณะที่อื่น ๆ ทั้งยังอาจนับได้ว่า ผู้แต่งแหล่มีความสามารถในการใช้คำแปลก ๆ ใหม่ ๆ อีกด้วย ฉะนั้นการใช้คำลักษณะต่าง ๆ จึงช่วยให้แหล่มีคุณค่าทางกวีวรรณศิลป์อยู่มาก

¹ ฎภาคผนวก 4.3

² ฎภาคผนวก 10.1

2. สำนวนโวหาร แผลจากอำเภอฟานทอง มีลักษณะการใช้สำนวนโวหารที่เด่นและน่าสนใจ พอสรุปได้ว่าได้ดังต่อไปนี้

2.1 การเปรียบเทียบ การเปรียบเทียบอันเป็นศิลปะการประพันธ์ ที่ทำให้ผู้ฟังเกิดภาพพจน์ มีความเข้าใจเนื้อหาได้อย่างกระจ่าง และเกิดความรู้สึกได้ลึกซึ้งกว่าการกล่าวตรงไปตรงมา ซึ่งมีเป็นจำนวนมากในแหล่งนั้น มีหลายลักษณะดังนี้

2.1.1 การเปรียบเทียบแบบอุปมา (Simile) เป็นการเปรียบเทียบของสิ่งหนึ่งว่า เหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำว่า ทั้ง ประการ เหมือน เพียง ประหนึ่ง เสมือน ราวกับทั้ง ๆ เป็นคำแสดงการเปรียบเทียบ การเปรียบเทียบลักษณะนี้มีใช้ในแหล่งมากกว่าลักษณะอื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่น

"... ขุนแผนแค้นคึกให้หนักคั้งแด้น อูระกั้แค้นกั้สุมไฟ หนอยหรือขุนช้างคนจัญไร มันช่างทำได้ไมเกรงเรา ..."¹

"... พ่อนาคเอยอันพระคุณของพระบิดาและมารดา ที่เลี้ยงดูเจ้ามานี้หรือก็ยากเหลือ ประการทั้งกระดูกและเนื้อแทบจะออกไปจากร่าง ..."²

"... จะขอแนะนำให้จำจก ไปตามกำหนดคอย่าไ้เหลวไหล เมื่อแรกจะเข้ายังโบสถ์ใหญ่ พ่อย่าทำให้เหมือนตีกลอง ย่าทำทวงจิตไปคึกถึงบ้าน ย่าทำงุ่นง่านไปเกี่ยวข้อง ..."³

ตัวอย่างสำนวนเปรียบเทียบแบบอุปมาข้างต้น เมื่ออ่านหรือฟังจะรู้สึกได้ว่าข้อความแต่ละตอนให้ความหมายที่ชัดเจน ก่อให้เกิดความเข้าใจและความรู้สึกที่ลึกซึ้งถึง ความโกรธแค้นที่ขุนแผนที่มีต่อขุนช้าง ความยากลำบากของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูก และการที่พ่อนาคจะต้องเตรียมใจเมื่อเข้าโบสถ์ ข้อความเปรียบเทียบในลักษณะเดียวกันนี้ ยังมีปรากฏอีกมากมายในแหล่งเรื่องอื่น ๆ เช่น

¹ ฎภาคผนวก 5.1

² ฎภาคผนวก 1.6

³ ฎภาคผนวก 1.16

*... เจ้าจะไปไหนอย่าให้ไกลแม่ แม่เฝ้าตาและระง่ำท่า แม่ห่วง เนื้อเกลี้ยง
เสียเพียงชีวา แม่กลัวพรานป่าที่แม่นปืน ...*¹

*... ให้พ่อบวชสำเร็จเสถียร จิตของพ่ออย่าย่อหย่อนจงเฝ้า ประทุนน้ำ
ในแก้วใสบริสุทธิ์ ...*²

*... ข้าเฝ้าคลองละอองบาท ล้วนนาคราชเรืองฤทธา สมณคณาพริชา
เลิศลักษณ์นันทนิพัตน์ คอยขับกล่อมเจ้าจอมนาคา กุญชราล้อมวงจันทร์ ...*³

*... พระชนงโองงอน เหมือนกัณทรแถมเฒ่า พระนัยนาทวงศาทรรว
สวายเป็นเงากัณนิลแกม หว่างเศาจิตสนิทเนิบ พอทัคพญูจิตตึกแถม เหมือนคอกประทุม
แรกชุมแย้ม ช่างงามล่อแหลมล่อใจชาย ...*⁴

การเปรียบเทียบแบบอุปมาในตัวอย่างเหล่านี้ จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบหลาย
อย่าง คือ เปรียบความรักความห่วงใยของแม่ที่มีต่อลูกเท่าชีวิต เปรียบจิตใจที่เฝ้า
กับความใสบริสุทธิ์ของน้ำในแก้ว เปรียบข้าทาสบริวารที่ห้อมล้อมเจ้านายว่าเหมือนคองคาว
ล้อมวงจันทร์ เปรียบความสวยงามของคิ้ว กวงตา และหน้าอกของผู้หญิงว่าเหมือน
คันศร นิล และคอกบัว การเปรียบเทียบเหล่านี้ล้วนทำให้ผู้ฟังเกิดภาพพจน์ และความรู้สึก
ที่ลึกซึ้งทั้งสิ้น ตัวอย่างการเปรียบเทียบสิ่งอื่นในแบบเดียวกันนี้ ยังมีอีกหลายตอน เช่น

*... ฝ่ายแพนสาวจึงกล่าวขอไข ว่าพี่จะสั่งอะไรเชิญเสกสรรค์ พ่อเฒ่าจึงว่า
อีกไม่กี่วัน ต้องจากกันเหมือนฟ้าไกลกิน ...*⁵

¹ ภูภาคผนวก 4.3

² ภูภาคผนวก 1.7

³ ภูภาคผนวก 1.13

⁴ ภูภาคผนวก 5.6

⁵ ภูภาคผนวก 9.10

*... ร้องไมนาฟังลั่นหลังทันทองแสง ทั้งเสียงก็แห้งและแหบเครือ ดูคอไม้เด่น
ร้องเลนเกอเกอ เปรียบเหมือนมีคี่ ไซ้ท่อไม้ไหวจะเดือ สุ่มเสียงก็น่าเหมือนปลา วนเกือ
ผู้ฟังคงเบื่อไม้อยากจะฟัง ..."¹

"... หนูเกิดเป็นคนต้องค้นวิชา อย่าหนีครูบา เคารพท่านไว้ เราต้องค้นหาใน
เรื่องวิชาเป็นใหญ่ เสมือนโค ไฟที่ส่องเดินทาง ไม่มีวิชาเหมือนดัง ตาเราไม่คี่ เสียแรง
เสียที่เกิดขึ้นมาครั้ง ..."²

สำนวนเปรียบเทียบแบบอุปมาจากตัวอย่างเหล่านี้ ถ้าได้ฟังหรือได้อ่านอย่าง
พิถีพิถัน จะไม่รู้ลึกเพียงแต่ว่า เกิดความเข้าใจอย่างกระจ่างและลึกซึ้งเท่านั้น แต่ยังรู้สึก
ได้รับรสความไพเราะจากเหลืออีกส่วนหนึ่งด้วย ความเปรียบเทียบจึงนับได้ว่าเป็นศิลปะใน
การใช้ภาษาที่ทำให้แหลมคมมากยิ่งขึ้น

2.1.2 การเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์ (Mataphor) เป็นการ
เปรียบเทียบของสองสิ่งว่าเป็นสิ่งเดียวกันหรือเท่ากัน จึงมักจะใช้คำว่า "เป็น" "คือ" หรือ
"เท่า" เป็นคำแสดงการเปรียบเทียบ ซึ่งบางครั้งอาจไม่จำเป็นต้องมีเสมอไป การเปรียบเทียบ
ลักษณะนี้มีปรากฏในหลายแห่ง เป็นรองจากการเปรียบเทียบแบบอุปมา ดังตัวอย่างเช่น

"... อันน้ำหุ้มบายศรีนี้แหละหรือ ท่านเปรียบคือดวงจิตวิชา ยอดหอหุ้มมีคี่มี
ปริศนา ให้รู้ว่ามีคี่มาทุกตัวคน อันค้ายคิบบสามเปาะเพราะกิเลส มันก่อเหตุควยตึงหาทุก
แห่งหน ไม่สามอันนั้นคือกรรมติดตามตน จะล่วงพ้นกรรมเวรต้องเห็นธรรม ..."³

"... พอนาคเอยพองเอาจเอาจารมณเป็นคนกริชเข้ากริดาง พองเอาจเอน้ำพระทัย
เข้ามากลางซึ่งส่วนบาป พองเอาจเอาจารมณเป็นคนตาปราบเสียให้สิ้นหมดราศี ..."⁴

¹ ฤภาคผนวก 10.7

² ฤภาคผนวก 2.4

³ ฤภาคผนวก 1.30

⁴ ฤภาคผนวก 1.6

"... เกล็ดของข้าพเจ้านาคาขออุทิศเป็นกุศเคียว หงอนของข้าพเจ้ามีหงอน
เคียวขออุทิศเป็นกรวยทองของบุชา เขี้ยวแก้วของข้าพเจ้าหิ้งซ้ายและขวานักข้างละบาท
ขออุทิศเป็นเทียนธรรมชาติไว้มบูชา สมเด็จพระพุทธองค์ทรงกรุณาจึงรับฝาก จึงได้เรียกว่า
เจ้านาคามประเพณี ..."¹

เมื่อพิจารณาการเปรียบเทียบจากตัวอย่างข้อความข้างต้น จะเห็นว่ามีการ
เปรียบเทียบหลายอย่าง เช่น เกี่ยวกับการเปรียบเทียบแบบอุปมา คือ เปรียบผ้าห่มบายศรี
เป็นดวงจิตที่มีกมล ไม่สามอันชนบายศรีเป็นกรรมของคน เปรียบอารมณ์ที่เนื่องแนบมค
มลทินของพจนาคเป็นคณกริชและคมดาบ เปรียบ เกล็ด หงอน และเขี้ยวแก้วของพจนาค
เป็น กุศเคียว กรวย และเทียนบูชา ฝากไว้ในพุทธศาสนา การเปรียบเทียบหลายสิ่ง
หลายอย่างตามลักษณะเนื้อหาของแหล่งต้นนี้ ได้ก่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาได้อย่าง
กระจ่าง และเกิดความรู้สึกลึกซึ้งขึ้นเกี่ยวกับการเปรียบลักษณะแรก การเปรียบเทียบแบบ
อุปลักษณ์นี้ยังมีตัวอย่างในแหล่งเรื่องอื่น ๆ อีก คือ

"... ข้าพเจ้าจะขอให้พจนาคมีอายุอย่างนัยร้อยยี่สิบปี โรคชราอย่าได้มีมาพิท
พจนาคเอ๋ยบวชไปแล้วขอให้เป็นรากแก้วในพระศาสนา ..."²

"... ทานทานปางพาทยหาปลาหนอง ลูกขึ้นฉวยของเค็นแก้วคำญ ถือของ
เคียวเค็นเบียดชาวนาน คาของของทานเท่าไทกระเทียม คาของของพระนี่คือบาตร
คำพระคำวัดไม่ได้มีเหลี่ยม รุ่งเช้าชาวปลาก็มาเต็มเปี่ยม ญาติโยมเขาเตรียมบำเพ็ญบุญ ..."³

ถวายอันสงัดนาคคงสงเสริม จนได้พูนเพิ่มเป็นสำเภาใหญ่ พญาติคามิตร
ทั้งหลาย ลงสำเภาใหญ่แล่นเข้าสู่นิพพาน ทั้งกองพร้อมเพรียงเสด็จขบวนส่ง
ต้นหนไต่กงฉนวนแด่พระทั้งนั้น พระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์ พระอนุศาสน์

¹ ฎภาคผนวก 1.12

² ฎภาคผนวก 1.37

³ ฎภาคผนวก 3.1

เท่านั้นคือโยธธรรม พระนั่งอันกับพระกาบเกศรา พระยีสืบหาญเพลิงอร่าม
 ทหารกาบเรือขุนเจืออาราม เสด็จในลาคือไครจิวร บิคารมการเป็น
 นายสำเภา นำพอนาคเข้าสู่โมสร สู่มือนิพพานสำราญนร เป็นสุขสถาพร
 แห่งเมืองนิพพาน นั้นแท้¹

สำนวนเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมยจากตัวอย่างดังกล่าว แม้ว่าจะสังเกตเห็นได้อย่าง
 ชัดเจนว่า เป็นลักษณะการเปรียบเทียบที่แตกต่างออกไปจากแบบอุปมา แต่ก็ถือว่าเป็นวิธีการ
 สร้างภาพพจน์ ให้ความรู้สึกและรสไพเราะแก่ผู้ฟังได้ก็อีกแบบหนึ่ง ไม่แพ้การเปรียบเทียบ
 แบบอุปมา

2.1.3 การเปรียบเทียบเป็นรูปสัญลักษณ์ และบุคคลาธิฐาน (Symbol
 and Personification) การใช้สัญลักษณ์คือการนำของสิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่งนั้น เป็น
 กวีโวหารที่นิยมใช้และสร้างคุณค่าให้แก่วรรณกรรมเป็นอย่างยิ่ง เพราะให้ความหมายต่าง ๆ
 ได้ลึกซึ้งกว่าการกล่าวอย่างตรงไปตรงมา ส่วนบุคคลาธิฐาน เป็นการเปรียบเทียบการสมมุติ
 สิ่งที่ไม่ใช่คน ให้สามารถทำกิจวิธการเหมือนคน² การเปรียบเทียบใน 2 ลักษณะนี้มีปรากฏอยู่
 ในแหล่งพอสสมควร ตัวอย่างการเปรียบเทียบเป็นรูปสัญลักษณ์ เช่น

"... เกิดเป็นคนเราต้องค้นหาแก้ว ถ้าได้พบแล้วท่านอย่าฉงน จงปลงให้ทั่วไป
 เสียทั้งตัวทั้งตน อย่าไต่ถามว่าร่างกายของเรา อันการเกิดตายนั้นมันย่อมไม่เที่ยง
 ยกทัพขึ้นเถียงว่าอนิจจังใจเล่า อนัตตาคือคนก็จะเป็นผลหรือเปล่า อย่ามัวโง่เงาทนเวทนา
 ถ้าใครอยากพบให้คนนักปราชญ์ ถ้าใครอยากฉลาดให้ฟังเทศนา ..."³

"... ขอให้พี่บวชให้นานนาน พ่อยอกสงสารของน้องนี้เอย บวชให้สบายอย่าให้เสวย
 อายาหวงน้องเลยพ่อเคยตนคำ น้องไม่ลืมคำที่พี่กล่าวไซ้ ลูกไอจันน้องไม่ลืมให้ใคร
 จะหวงเอาไว้น้าคนคนเดียว ..."⁴

¹ ภูภาคผนวก 1.10

² ภูหยาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 99

³ ภูภาคผนวก 1.30

⁴ ภูภาคผนวก 9.10

"... แม่สู้เหนื่อยยากลำบากกายก็เพราะลูกชายของแม่คนเดียว เมื่อยามภาค
คลอกบลดอกปราง์ดอกมาจากปากกาและปากเหี่ยว แม่หมดเงินไปแม่ก็ไม่เคยที่จะคิดซื้อเหี่ยว
เพราะตั้งใจที่จะเหี่ยวชายจีวร ..."¹

ในตัวอย่างเหล่านี้ข้างต้นนั้น ได้มีการเปรียบเทียบโดยใช้สัญลักษณ์คือ แก้ว ลูกโอจีนอิน
และ ปากกาปากเหี่ยว กล่าวคือ แก้ว เป็นสัญลักษณ์ที่แทนสิ่งที่ประเสริฐสิ่งที่มีค่า ซึ่ง
ตามความหมายในเหล่านั้นหมายถึง พนทางที่จะช่วยให้พ้นทุกข์ อันเป็นยอดปรารถนาของคน
ทุกคนนั่นเอง สำหรับ ลูกโอจีนอิน นั้นเป็นสัญลักษณ์แทน อวัยวะของสงวนของหญิง ซึ่งจะ
สงวนไว้สำหรับชายที่ตนรักเท่านั้น ทั้งที่ครูภักของพจนานุกรมกล่าวว่า "... น้องจะไม่เปลี่ยนให้ใคร
จะหวงเอาไว้ให้มาคนเคียว ..." ส่วน ปากกาปากเหี่ยว หรือที่เป็นสำนวนพูดว่า
ปากเหี่ยวปากกา นั้น เป็นสัญลักษณ์แทนภัยอันตรายต่าง ๆ ซึ่งย่อมเกิดขึ้นได้ทุกขณะใน
ชีวิตของคนทุกคน การใช้สัญลักษณ์ทั้งสามอย่างนี้มันจะช่วยให้ผู้ฟังแลเห็นเข้าใจความหมาย
ในเนื้อหาของแต่ละโคลีที่ขึงขึงขึ้น

นอกจากตัวอย่างทั้งสามดังกล่าวแล้ว ยังมีการเปรียบลักษณะเดียวกันนี้ในตัวอย่าง
อื่นอีก เช่น

"... บางคนที่นอนผางนอนหลุกหลาย บ้างเหลือแต่กายยังมานอนกรน พระจะมอง
คนไหนให้ออกสู่ พระมาคิกุให้มองหม่น พระจึงเสียดกายไม่กังวล จะกุหาบนั้นก็เห็นเสีย
แต่คอกบัว จะมองข้าหาสาคะก นอนหงายหลับตาไม่รู้ตัว บางคนนอนหงายมือเกยกันจนนิ้ว
แลเห็นคอกบัวอยู่แหวว ..."²

"... สิ่งใดที่เราเคยพูดกันไม่ใช่ตัวฉันจะลืม ฉันยังทราบซึ้งฝังอยู่ในใจ ฉันจะ
ขอกระซิบบอกให้น้องเก็บคอกรักไว้ ระวังคนเข้าคนออกอย่าให้เก็บคอกรักไป อุตส่าห์ถนอม
รักไว้อย่าให้ใครมาเซย ขอสิ่งเท่านั้นก่อนพรุ่งนี้จะจรเข้าโบสถ์ ที่เคยล่วงเกินขอโทษอย่าเพิ่ง
ถือโกรธฉันเลย ..."³

¹ ฎีกาคนวก 1.16

² ฎีกาคนวก 1.33

³ ฎีกาคนวก 1.14

การเปรียบเทียบโดยใช้สัญลักษณ์ในข้อความ 2 ตอนดังกล่าวนั้น ถ้าผู้ฟังแปลได้พิจารณาอย่างถ่องแท้ จะเข้าใจได้ทันทีว่า สัญลักษณ์ซึ่งได้แก่ กอกบัว และ กอกรัก นั้น เป็นสิ่งที่ใช้แทนของ 2 อย่างซึ่งแตกต่างกัน คือ กอกบัว เป็นสัญลักษณ์แทน "หน้าอกของหญิง" โดยเปรียบเทียบจากลักษณะที่กลมตั้งซึ่งเหมือนกัน เมื่อคำว่า "กอกบัว" มีปรากฏอยู่ในข้อความว่า "... จะถูกท่อนบนก็เห็นเสียแต่กอกบัว" จึงให้ความหมายชัดเจนว่าจะ เป็นสิ่งอื่นไม่ได้ นอกเสียจากหน้าอกของหญิงเท่านั้น ส่วนคำว่า กอกรัก เป็นสัญลักษณ์ ใช้แทน "หญิงสาวคู่รัก" ของพ่อนาค เพราะเป็นที่ยอมรับกันว่า "กอกรัก" เป็นดอกไม้บริสุทธิ์ ที่มีค่า มีกลิ่นหอมชวนใจ นิยมมากที่จะนำไปประดับบนแจกันสำหรับตั้งโต๊ะบูชา หรือตกแต่ง เป็นงานดอกไม้สดประณีตอย่างอื่น หรือใช้ในงานพิธีอันเป็นมงคล คุณค่าของกอกรักนี้จึง เปรียบได้กับ หญิงสาวบริสุทธิ์ ซึ่งมักจะมีทั้งรูปสมบัติและคุณสมบัติ เป็นที่หมายปองของชาย ผู้พบเห็น ฉะนั้นหญิงสาวทุกคนจึงมีค่าและเป็นที่หมายปองของชายคู่รักเสมอ จากความเปรียบเทียบ ใช้สัญลักษณ์ทั้งสองอย่างนี้ ย่อมแสดงให้เห็นแล้วว่า เป็นศิลปะการประพันธ์ที่ให้ความหมาย ใกล้เคียงกับการกล่าวอย่างตรงไปตรงมาจริง ๆ

นอกจากนี้ผู้แต่งเพลงยังได้ใช้การเปรียบเทียบในรูปบุคคลาธิฐาน เพื่อช่วยในการสร้าง ภาพพจน์ ให้เกิดความเข้าใจและความรู้สึกที่ดีซึ่งแก่ผู้ฟังอีกแบบหนึ่งด้วย ตัวอย่างเช่น

แม้แต่ฝูงนกในแนวพินัส ฝูงสัตว์และเสือนมี้ หังลึงค่างบางชนิ ก็ไต่กิ่งหัวรัญ
ทั้งไม้รังและนางเรียง ก็เอนเอียงยอกประสาน เสนิมหนึ่งอกวัน โศกศัลย์
ทั่วโสมภ จิ้งหรีดร้องอยู่หึ่งหึ่ง จิงจิงจิงเรไรหึ่งบนยอดพุดผกา บ้างห้อย
โหนโยนชิงช้า ใต้เวลาเสียแล้วเมื่อไกรขันยาม ไกรำพันกระชั้นเสียง ว่า
สำเนียงการ้องว่า เสียงไกรป่าดลบันดาล ชันประจำอยู่จับใจ อยู่จับใจ
อยู่จับใจ เคยกล่าวกลอนสอนน้องแก้ว เสียงแจ้วแจ้วเกี้ยวเกี้ยวมาหาย ...
หมู่บุษบาพากันโศก ฝูงวิหคที่เคยเห็น กลับเงิบเสียงกุเอียงเอน เคยมาเล่น
กลับหยุดลง นั้นแล¹

¹ ภูภาคผนวก 3.1

ตัวอย่างข้อความซึ่งยกมาข้างต้นนั้น เป็นตอนหนึ่งจาก "แหล่งพระพุทธเจ้าเข้านิพพาน" มีความกล่าวถึงความโศกเศร้าของสิ่งต่าง ๆ ต่อการเสด็จดับขันธเข้าสู่นิพพานของพระพุทธเจ้า สิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในข้อความซึ่งได้แก่ สัตว์ป่านานาชนิด และต้นไม้ นั้น โดยปกติแล้วจะมีสภาพและความเป็นอยู่เป็นไปตามธรรมชาติ แต่ในข้อความ ผู้แต่งได้สร้างให้สิ่งต่าง ๆ ทั้งกล่าวมีความรู้สึกและทำกริยาไต่อย่างคน คือ ไต่ป่าที่ "... เคยกล่าวกลอนสอน ..." ก็หยุดเสียง ฝูงนกที่ "... เคยมาเล่น ..." ก็หยุดลง ส่วนไม้รังและไม้นางเรียง "... ก็เอนเอียงยอดประสาน" เหมือนแสดงการคารวะพระบรมศพของพระพุทธเจ้า กริยาอาการเหล่านี้ให้ความรู้สึกว่ บรรยากาศแห่งความสงบเหงาเศร้าซึมต่อการจากไปของพระพุทธเจ้านั้น มีปกคลุมไปทั่วบริเวณนั้น การใช้ความเปรียบข้างต้นจึงมีความหมายที่ช่วยเสริมบารมีของพระพุทธเจ้าให้ยิ่งใหญ่สมเป็นศาสดาเอกของพุทธศาสนามากขึ้น

นอกจากตัวอย่างทั้งกล่าวแล้ว ยังมีความเปรียบลักษณะเช่นเดียวกันนี้ในแหล่งเรื่องอื่นอีก ตัวอย่างเช่น

คิดถึงชานาแล้วก็น่าอนา จะต้องไต่กิ่งครากูไม่ค่อยสุขขี ล้ำยากลำบาก
จะต้องมนุญี่ ไม่ทำยังงี้ไม่รูจะทำยังงี้ พอต้นขึ้นเขาก็ไม่อยู่ช้ำ รือออก
ท้องนาหิมแอกแอกไถ ไ้กางไ้หุ่ยเหินคุดกันไป เลยเข้าเทียมไ้หังไ้กาง
ไ้หุ่ย ไ้ไ้เหินหน้าไ้บ้ำเหินหลัง ถึงนาจะร้างก็ตองเหินตะฮุ่ย แลเหิน
สมควรเลยชวนกันคุด ไ้กางไ้หุ่ยแล้วเอ็งตองเหินไ้หัง ไ้กางไ้หุ่ยเอ็ง
ตองช่วยช้ำไ้ ถ้าเอ็งทนไม่ไหวเอ็งจะหาไ้ใครมาทน ...¹

การเปรียบเทียบในรูปบุคลาธิษฐานที่เห็นได้อย่างชัดเจนในแหล่งก็คือ การกล่าวถึง "ไ้กางไ้หุ่ย" ว่าเหินคุดกันไปเหมือนกริยาของคน ทั้งยังดูเหมือนว่าจะรู้ภาษาคนอีกด้วย เพราะผู้เป็นเจ้าของไ้หุ่ยกับ "ไ้กางไ้หุ่ย" ว่า "... เอ็งตองช่วยช้ำไ้ ถ้าเอ็งทนไม่ไหวเอ็งจะหาไ้ใครมาทน ..." การเปรียบเช่นนี้จะช่วยให้ผู้ฟังรู้สึกว่ "ควาย" แม้จะ

¹ ภูภาคผนวก 10.3

เป็นเพียงสัตว์เคร่งครัด แต่ก็เป็นเพื่อนในยามยากที่มีคุณอย่างเหลือล้นแก่ชาวนา ทำให้มีภาพเกี่ยวกับชีวิตของชาวนาปรากฏอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยให้เนื้อหาของแหล่ดำเนินไปอย่างมีชีวิตชีวาชวนให้ติดตามฟังเป็นอย่างยิ่งอีกด้วย

ลักษณะการเปรียบเทียบแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏในแหล่จากอำเภอฟานทองดังกล่าว นับได้ว่าเป็นสำนวนโวหารแบบภาพพจน์ ที่ผู้แต่งนำมาใช้ในแหล่ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความรู้สึกได้ลึกซึ้งกว่าการกล่าวตรงไปตรงมา และถือว่าเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้แหล่ "...มี 'ไฟ' มีความ 'ซุกซิมกิมใจ' หรือ 'เข้าถึงอารมณ์' ได้เป็นอย่างดี ..."¹ การเปรียบเทียบจึงให้ผลในก้นสุนทรีย์ทางอารมณ์แก่ผู้ฟังแหล่อยู่ไม่น้อย

2.2 ใช้การพรรณนาตรง ๆ ทำให้เห็นภาพพจน์และนาฏการ เป็นการใช้สำนวนโวหารในแหล่อีกลักษณะหนึ่ง ที่ทำให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการ เหมือนได้เห็นภาพ หรือความเคลื่อนไหวของสิ่งที่บรรยายนั้นจริง ๆ การใช้สำนวนลักษณะนี้มีมากมายหลายตอนในแหล่หลาย ๆ เรื่อง ตัวอย่างเช่น

อันวันหนึ่งจึงเข้าที่คึกสงัด ภิกขุมากจึงประมาณ รูปมนุษย์ก็ศูนย์หายกลายเป็น
เป็นนาคา หึ่งกายยาวใหญ่โตจ้ำม่ำ ทางก็เวียนเคี้ยวก็พันหลับสนิท เลยกลาย
ชาติชาติคึกจากกายา พระสงฆ์เจ้าได้ทัศนาล้วนอำนาจ ร้องกะกรึกหวักหวาก
ก้องสะท้อน กระทั่งกระเทือนถึงพระกรรพาวสุกรี หวากผวาจากที่ตื่นตกใจแล้ว
ก็แปลงกายเป็นสงฆ์ หยิบจีวรพาดบาตรทรงประคำชัก สถิตที่สำนักสำรวมจิต ...²

จากตอนหนึ่งของ "แหล่ประวัตินามนาค" ข้างต้น ถ้าพิจารณาจะเห็นว่าเป็นการพรรณนาถึง การกลับกลายร่างจากพระภิกษุเป็นร่างของพญานาคซึ่งเป็นร่างเดิม ว่ามีร่างที่อวบอ้วน ลำตัวยาวใหญ่โต นอนขดหลับสนิท ทำให้พระสงฆ์รูปอื่น ๆ ที่พบเห็น สงสัยร้องหวักหวากด้วยความตกใจกลัว และด้วยเสียงร้องที่เอ็ดอึงนี้เองมีผลให้พญานาคซึ่งกำลัง

¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 99

² ฤภาคผนวก 1.12

หลับสนิทด้วยความตกใจ แล้วรีบกลายร่างเป็นพระภิกษุเหมือนเดิมทันที การพรรณนาความเช่นนี้ ดำเนินไปอย่างตรงไปตรงมา ทำให้รู้สึกเหมือนว่าได้เห็นภาพเหตุการณ์ที่เป็นไปนั้นด้วยตา การใช้สำนวนในลักษณะเช่นเดียวกันนี้ ยังพบในแหล่งเรื่องอื่นอีก เช่น

นี่เจ้าสอนเงินเชยด้วยความทุกข์ ลูกหกล้มหกลูกแม่มือคอยเฝ้า หนูนอนพอจ่อมเกล้า
แม่มือคอยเฝ้าระวังระไว แม่อุตสาห์หาผ้าอ่อนอ่อน มาตัดเป็นท่อนมาปูให้ ให้ลูก
ของฉันไถนอนสบาย ประจุทั้งไถนอนบนสำลี เมื่อลูกจะร้องแม่มือให้ร้อง จึง
ปลอบประคองโอบกอดพิทักษ์ ทั้งเรือกินไรแมลงวันแมลงหวี่ แม่มือให้มาตอมกายา
แม่มืออาบน้ำทาขมิ้น หาข้าวให้ลูกกินพร้อมทั้งน้ำท่า เอาลูกใส่เปลแล้วโอดระเห
โอดระซา ให้เจ้านิทรานเสียเมื่อกลางวัน ...¹

“แหล่งปฏิสนธิ” ตอนหนึ่งข้างต้น นับได้ว่าเป็นอีกตอนหนึ่งที่พรรณนาความอย่างตรงไปตรงมา ทำให้เห็นภาพความยากลำบากของแม่ที่เฝ้าเลี้ยงลูกเล็ก ๆ ด้วยความรักและทูลนุญ และยังจะทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกสะเทือนใจ เพราะหวนระลึกถึงสภาพของแม่ที่เลี้ยงลูกขึ้นมา เมื่อตอนเป็นเด็กอีกด้วย

นอกจากตัวอย่างข้างกล่าวแล้ว สำนวนอีกตอนหนึ่งจาก “แหล่งเรื่องนางจิญจนาณวิภา” ก็เป็นการพรรณนาที่มีลักษณะเป็นอย่างเดียวกัน ดังนี้

ฝ่ายว่าท้าววิษณุกรรม บังคมคิดไล่เกศา จำแลงเป็นหนูเหาะดูลงมา เข้าได้
ร่มนางพญิงกาฬี แล้วจึงตรงเข้าไปกัด เอาเชือกที่รัดท่อนพญิงนี้ แสลง
ท่อนไม้ไผ่มาถัก ตกลงตรงที่ยังกลางประชุม ประสกลีงากก็พากันเฮ นางพญิง
เสเพลนางคอกกระทุ่ม บ้างกริ้วโกรธพิโรธกลุ่ม บ้างตะตุมแล้วค่อยดี
บ้างดูขบขระไม่ปราศรัย ชาตินางจิญโรมาทำบดลี นางจิญจะมาโจกาลี
ออกดูไม้ไผ่เป็นท่อนไม้ไป บ้างกระต๊อบบ้างก็กระแทกบ้างก็แตกคำ บ้างเขิน
ไม่ปราศรัย ...²

¹ ภูภาคผนวก 1.10

² ภูภาคผนวก 3.5

เมื่อพิจารณาส่วนที่ยกมานี้จะเห็นลักษณะการพรรณนาว่า มีความกระชับและตรงไปตรงมา ซึ่งจะมีผลให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการเห็นภาพเหตุการณ์ได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่ท้าววิฆณุกรรมแปลงร่างเป็นหนู เข้าไถรมผ้า ไปกักเชือกที่รัททอนไม้ ซึ่งนางจิฐมาณวิกาแสวงผูกไว้ ให้ผู้อื่นเห็น จานางมีครรภ์กับพระพุทธเจ้านั่นหลุดออก จนกระทั่งนางถูกชาวบ้านลงโทษอย่างไม่ปรานีปราศรัย ด้วยความโกรธแค้น การพรรณนาเช่นนี้จึงนับว่าเป็นศิลปะการใช้ภาษาที่ช่วยให้ผู้ฟังติดตามเรื่องด้วยความเข้าใจและเพลิดเพลินเป็นอย่างมาก

2.3 ใช้โวหารเชิงสิ่งสอน เป็นคติเตือนใจ ให้แง่คิดแก่ผู้ฟัง เนื่องจากเนื้อหาของอำเภอฟานทอง เป็นบทเพลงประกอบพิธี อันเกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนา และแหล่งหลาย ๆ เรื่องเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาโดยตรง จึงมีหลักธรรมทางศาสนาแทรกอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนคติทางโลกก็มีแทรกปะปนไว้เช่นเดียวกัน ฉะนั้นส่วนโวหารเชิงสิ่งสอน ที่เป็นคติเตือนใจ ให้แง่คิดแก่ผู้ฟัง จึงมีปรากฏเป็นจำนวนมากในแหล่ง ยกตัวอย่างเช่น

จะเก่งจะเฒ่าจะเฒ่าจะเล่น เฒ่ามองไม่เห็นว่ามันน่าสรรเสริญ เข้าบ่อนหาเมื่อก
บ้างไม่เก่งก็เฒ่า อย่างนี้มีเงินเปรียบเหมือนมิงู จะกัดเราตายลงไปภายหลังวัน
เพราะว่าการพนันมันเข้ามาสิ่งสูง อบายมุขมันก็สนุกชั่วครู่ ถ้าได้ก็อยู่ถ้าเสียเราก็ชวย
ไม่เป็นประโยชน์พวกเราจงคิดดีกว่า เล่นไก่เล่นปลาถึงนั้นเห็นด้วย เพราะนานนาน
หมันไม่จนไม่รวย บางคนชวยเพราะว่าเล่นทุกวัน อุดมทรัพย์เราต้องหัก
ตระหนี่ ถ้าทำอย่างนั้นมันต้องก็แน่นอน มีน้อยจายนอเราไม่ค่อยรำคาญ ไม่ช้าหรอก
ทานเราก็พอมีกิน ...¹

ลักษณะเด่นของแหล่งที่ยกมานั้น เป็นส่วนสอนเกี่ยวกับการเล่นการพนันซึ่งเป็น
อบายมุขว่า จะเป็นหนทางนำมาซึ่งความเดือดร้อน ฉะนั้นควรหลีกเลี่ยง และไต่แนะนำให้ใช้จ่าย
อย่างประหยัด เพื่อความสุขสบายในวันข้างหน้า ส่วนดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นข้อคิดที่มีประโยชน์
มากแก่ผู้ฟัง นอกจากนี้ยังมีส่วนโวหารเชิงสิ่งสอนตัวอย่างอื่น ๆ อีก ดังนี้

¹ ฐานานุกรม 9.4

ข้อสองวาทะอย่าทำปากจึก สารพัดพูดเงินเงิน คนปากยาวเราจะได้เงิน
พูดเสียเงินพูดกันทำไม พูดส่อเสียไม่มีสัจย์ หันเข้าวัดฝึกเอาไว้ ฟังพระ
เทศน์พูดทำนองไทย อย่าไปไขเรื่องไม่ควร เรื่องของเขาเราอย่าไปคิด
ทำดวงจิตอย่าผันผวน เทียบนินทาพูดทบทวน พูดถ้วนถ้วนฟังไม่ผิด จะมี
เปรียบจะอยู่ที่ปาก พูดมากมากเดี๋ยวก็ปากออกสี พอเขาถามจึงพูดที่
พูดเอาที่เขาเทิดทูน ...¹

จะแพงจะถูกอย่าไปทุกข์มันเลยท่าน เพราะเราต้องทานเราอย่ามันวันระทม
บางคนยิ่งจนเลยคิดปล้นสะดม เชื้อผมเชื้อผมอย่าไปปล้นเขาเลย ลูกเมีย
ยังมียังกระป๋องเปร่า เรามีลูกสาวประเคี้ยวก็มีลูกเขย ทำกินก็ควาอย่า
ปล้นฆ่าเขาเลย สะโลลูกเขยมันจะได้ช่วยกันทำ อย่าเกียจอย่าคร้านการ
งานต้องก่อ นี่เราเป็นแม่พ่อต้องบ่มพื้พำ ชี้เหตุให้เห็นเพราะเราเป็นผู้นำ
ชวนลูกเราทำคึกคักหาหนทาง ...²

สำนวนทั้งสองตอนที่ยกมาเป็นตัวอย่างนั้น สำนวนแรกเป็นตอนหนึ่งจาก "แหล่สำรวม
กาย" สำนวนนี้ได้กล่าวเป็นเชิงสั่งสอนเรื่องการสำรวมวาจาว่า อย่าพูดจึกจ้าน พูดมาก
พูดส่อเสีย พูดเรื่องไม่สมควร นินทาว่าร้าย ฯ แต่ควรพูดในสิ่งที่ที่ที่เหมาะสมซึ่งคนฟังนิยม
ชมชอบ ส่วนสำนวนหลังที่คัดลอกมาจาก "แหล่คนจน" สำนวนนี้ได้เตือนใจ ให้ขยันทำมาหากิน
เพื่อความเป็นอยู่อันมีความสุขของครอบครัว ก็กล่าวจะไปปล้นฆ่าผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน จาก
สารของสำนวนโวหารเชิงสั่งสอนนี้ ถ้าใครใคร่ตรองดูจะเห็นว่า เป็นแง่คิดที่ควรนำไปปฏิบัติ
ในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างยิ่ง ส่วนแง่คิดในด้านอื่นที่ค้างออกไปนอกเหนือจากนี้ยังพบในสำนวน
โวหารลักษณะเดียวกันอีกตอนหนึ่ง ดังนี้

¹ ฎีกาคนนวก 9.2

² ฎีกาคนนวก 10.2

ผมจะสอนอย่าได้เศร้า ทางเสียสวก็มีหลายส่วน ข้อที่หนึ่งฟังสำนวน อย่าเพิ่ง
 ควบคุมให้ถี่ การแต่งกายใช้ใครครอง เจ้าจอมองค์อย่างมี ถ้าเขาเป็นเช่น
 จ๊กกี้ ไม่ควรที่จะกระทำ เราหญิงไทยในประเทศ เกินขอบเขตก็คงไม่เข้า
 แค่ออกจากราวจะน่า บางคนถึงขั้นแค้นใจ เกินยักย้ายถ่ายเท โทก นาวีก็มี
 หลายตอน มีทางเสียฉันจะสอน ถึงจะจนแต่พองาม ถ้าเกินกรรมก็ค่อนข้าง
 ที่บางคนควรทำตาม ถ้าเกินไปไม่ได้ความ จะหมดงามเพราะวังม จะนั่ง
 สั้นจนเกินส่วน ต้องได้ส่วนพอสมควร ...¹

คำสอนจากสำนวนข้างต้น เป็นคติเตือนใจที่ให้แง่คิดมีค่าแก่หญิงสาวโดยเฉพาะว่า
 ในการแต่งกายและการพฤติกรรมนั้น ควรให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม ไม่ควรประพฤติตาม
 ตัวอย่างที่ไม่ดี คำสอนนี้จึงเป็นข้อเตือนใจที่ลึกซึ้งหนึ่งเช่นเดียวกับตัวอย่างอื่น ๆ ที่ได้กล่าว
 มาแล้วตั้งแต่ต้น

2.4 ใช้สำนวน คำพังเพย และสุภาษิต การใช้สำนวนโวหารลักษณะนี้นับว่า
 เป็นลักษณะพื้นบ้านที่ปรากฏในเพลง "แหล่" อย่างเห็นได้ชัด เช่น เพราะเป็นสำนวนที่คนไทยใช้
 พูดจากันอย่างเป็นปกติในชีวิตประจำวัน การมีจังหวะและสัมผัสที่คล้องจองของสำนวนโวหารทั้ง
 สามอย่างนี้ เมื่อปรากฏในแหล่ ให้ความไพเราะมีความไพเราะ สมคาย น่าฟัง ส่วนในด้าน
 ความหมายก็ให้ความหมายแฝงที่ลึกซึ้งเกินกว่าการกล่าวตรงไปตรงมา ยกตัวอย่างเช่น

"... พอเขียนคาถาเสร็จหันใด นางก็กลั่นใจลงคืนเรา ให้สังข์เห็นใจรักไหน
 จะเท่า ... ในที่สุดท้ายก็ต้องวายชีวา เพราะรักลูกยาจึงไฉนวัยเป็นผี รักควายไม่ผูก
เพราะรักลูกไม่ดี จึงเป็นเช่นนี้ตลอดกาล ..." ²

ข้อความตอนหนึ่งจาก "แหล่สังข์ทอง" ข้างต้น มีการใช้คำพังเพยว่า รักควายไม่ผูก
เพราะรักลูกไม่ดี นั้น จะสังเกตเห็นว่าใช้ฝึกเขียนไปจากคำพังเพยที่พูดกันอยู่เสมอว่า

¹ ภูเขาคนวก 10.8

² ภูเขาคนวก 5.7

"รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี" การที่คำพังเพยในแหล่งใช้คำว่า ควาย แทนคำว่า วัว นั้น เนื่องจากในท้องถิ่นอำเภอพานทอง นิยมเลี้ยงควายเพื่อเอาไว้ใช้งานกันเป็นจำนวนมาก ส่วนวันนั้นไม่นิยมเลี้ยง หมอชวัญผู้แต่งแหล่งจึงคุ้นเคยที่จะใช้คำว่า ควาย แทน วัว ดังกล่าว

นอกจากตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังมีการใช้สำนวน คำพังเพย และสุภาษิตในแหล่งเรื่องอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น

ท่านผู้เจริญมีเงินมากมาย หมกเปลืองเท่าไรก็ยังไม่หมด คุณเคยยอมยอมถวาย โอเค ที่ไหลเหมือนเทน้ำคือ น้ำตา พระพุทธองค์ท่านได้ทรงสาธก สั่งสอนสาวกในศาสนา ท่านผู้ยิ่งใหญ่อย่าเอาหน้า เมื่อจิตศรัทธาแล้วจึงค่อยกระทำ แข่งเรือ แข่งพายนั้นแข่งให้ทุกคน แข่งบุญกุศลจงหักใจห้าม เสมือนแจวเรือขึ้นเหนือทวนน้ำ อย่าไปสร้างกรรมเพราะเบียดเบียนตน เมื่อเห็นข้างซ้ายอย่าชี้ตามข้าง คนรวยเขาสร้างคนจนอย่าสน ... อุกทาฬิ อุตฺตโน นาโถ องค์พระพุทธโสดาตรัสให้เหตุผล ว่าท่านเป็นหนึ่งในสี่ที่พึ่งของตน อย่าหวังให้คนอื่นนั้นช่วยเรา จะเป็นเงินชั้นหรือว่าการช่วยเหลือ ไม่ผิดจับเสื้อตัวเมื่อเปล่า ชาติการแน่นอนคนก็ถอนพึ่งเอา ...¹

"... ที่ไหนมันรกจนหมั่นถนอมมันถาง เหมือนยังฝนทิ้งให้กันเป็นเข็ม อาบเหงื่อต่างน้ำ ปลุกความให้เต็ม อุดสาห์และเต็มเสียงลูกของเรา ชีวิตชาวไร่ไม่มีข้าวแม่โกหก เหมือนกิ้งกือขึ้นภูเขา ไม่มีมานะใครจะช่วยเรา จะร้อนจะหนาวก็ไม่คอยไถ่ถอน ..."²

จากตัวอย่างแหล่ง 2 ตอนที่ได้นำมา ย่อมเห็นอย่างชัดเจนว่า มีการใช้ทั้งสำนวน คำพังเพย และสุภาษิตละกันไว้อย่างมากมายน่าอ่านน่าฟัง สำนวนไทยทั้งสามอย่างที่ปรากฏในข้อความ ล้วนให้ความหมายสอดคล้องกับใจความของแหล่งก่อนนั้น ๆ ได้อย่างเหมาะสม ทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและกระจ่าง แม้ว่าจะมีบางสำนวนที่ถ้อยคำภาษาเพี้ยนออกไปบ้างก็ตาม เช่น เคยยอมยอม เพี้ยนมาจาก เคยยอมยอม เป็นต้น การใช้สำนวนโวหารในลักษณะเช่นเดียวกันนี้ ยังมีที่น่าสนใจในแหล่งเรื่องอื่นอีกหลายตอน ดังตัวอย่าง

¹ ญาณคนนวก 9.5

² ญาณคนนวก 10.4

เขาสร้างคามที่หวังจะคืนสินี ขอน้องจงคิดให้เป็นปริศนา วาจาอันขมคือ
 หุ่ยมพรางตา ก็ขมเป็นยาหวานคือสมปาน ถึงอันแม่สื่อน้องอย่าถือมรรทัด
 ตั้งปีศาจที่อาจหาญ ไครบนบานขอบกินสินีนัน ถ้าน้องพิชัวเอาตัวเข้าไปรัก
 เอาทองปิกสักลั่นสินีนัน คนจะระบือทั่วทุกตำบล เพราะปากของคนยาวยิ่ง
กว่าปากกา ...¹

"... อันนินทาภาเล็กเหมือนดังทองน้ำ ไม่ชอกไม่ช้าเหมือนดังมีดกรีดหิน ใครจะ
 นินทาเราก็กมหนาซุกคิน อุดสาห์ทำกินเกิดไม่คองกล้ว ..." ²

"... ให้มีทั้งชายให้ทั้งชวา เมียหลวงนั้นหนาอย่าไคละเลย อย่าไปหลงเซย
ขาวใหม่ปลามัน จะมีเมียน้อยสักรอยคน อย่าดื่มเมียนั้นขอเตือนให้ท่าน น้ำพริกถ้วยเก่า ของ
 เรายังมัน อย่าหลงเชิงมันจะเสียเชิงชาย ..." ³

"... จงทำหัวใจเสียให้เพียงตรง นาคจงปลงให้เห็นในขลานิสงส์ คงบริสุทธิ์ไป
 เหมือนพระพุทธรองค์ ท่านศรีสัชนีตรงไม่เอียงเอน จงคิดสลักศักราช สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น
 พ้ออย่ารู้เรื่องมันเป็นเรื่องนอกเกณฑ์ สักหนอยตาเห็นมันไม่เท่ามือคลำ ..." ⁴

"... ลูกสาวลูกชายอย่าร้อนใจมีเรือน อย่าไปเชื่อเพื่อนที่พูดเหลวไหล แม่ชกแม่สือ
 อย่าเชื่อถือให้ไค้ เกี้ยวจะเสียใจเพราะแม่บอกไม่จำ จงอยู่ช่วยแม่ไปอีกหนอยนะเกิดลูก
 เจ้าอย่าทิ้งลูกไปเสียก่อนหน่า ถ้าลูกรักแม่อย่าแสหาความ อายุอาณามเจ้ายังไม่สมควร ..." ⁵

การใช้สำนวน คำพังเพย และสุภาษิต ในตัวอย่างเหล่านี้ ซึ่งทำให้มีความไพเราะคมคาย
 และได้ความหมายอันก่อให้เกิดความเข้าใจที่กระจำแนกผู้ฟังดังกล่าวแล้วนั้น อาจกล่าวได้ว่า

¹ ภูภาคผนวก 9.9

² ภูภาคผนวก 10.2

³ ภูภาคผนวก 11.5

⁴ ภูภาคผนวก 1.13

⁵ ภูภาคผนวก 10.4

เป็นศิลปะการใช้ภาษาอันมีคุณค่าอีกส่วนหนึ่ง ที่ทำให้แหล่เป็นที่นิยมฟังกันอย่างแพร่หลายไม่รู้เบื่อ นอกเหนือจากศิลปะการใช้ภาษาในด้านอื่นซึ่งประกอบเข้าด้วยกันอยู่แล้ว

2.5 ใช้สำนวนที่ก่อให้เกิดอารมณ์ขัน สำนวนเช่นนี้มีปรากฏในแหล่หลายเรื่อง ลักษณะเด่นของสำนวนที่ให้อารมณ์ขัน คือ การเสียดสีเหน็บแนมหรือล้อเลียนจุกอ้อน ความผิดพลาด ความบกพร่องของบุคคล หรือกลุ่มชนที่กล่าวถึงอย่างเจตนาจะให้ขบขัน ซึ่งอาจนำไปสู่การแก้ไข พฤติกรรมเหล่านั้นด้วย ตัวอย่างสำนวน เช่น

จะมองข้าพเจ้าตามตา นอนหงายหลับตาไม่รู้ตัว บางคนนอนหงายมือเกาเกี่ยวกันจนนิ้ว แลเห็นทอกมั่วอยู่แหวไว พระเห็นคนหลับจึงกลับคิดหนี ถ้าเราเห็นอีกสักทีคงจะ เกิดเรื่องใหญ่ มองเห็นแต่มายังจับหัวใจ พระองค์นี้ไฉนไม่หันมาดู ถ้าเป็น ผู้ฟังคราวนี้ก็ต้องเสริ่ง ต่อให้ข้อเบ็ดเอามานั่งเกี่ยวหู เขาเล่าให้ฟังยังพากัน นั่งหัวชู คิดหาถ่วงทุ้มมันร้ายแรง ...¹

ใจความจากสำนวนข้างต้น เป็นการกล่าวถึงเจ้าชายสิริหัตถะเมื่อตัดสินใจที่จะเสด็จออก บรรพชาในตอนกลางดึกว่า ไท่ทอกพระเนตรเห็นข้าพเจ้านอนหลับอยู่ในสภาพที่อุจาดกันนั้นคำ แต่ พระองค์ไม่ได้ยัณตีกับภาพที่เห็นนั้นเลย แล้วไท่ทอกล้อเลียนผู้ฟังว่า ถ้าผู้ฟังเป็นเจ้าชายสิริหัตถะ ก็คงตัดความอยากเห็นภาพอุจาดนั้นไม่ได้แน่ ๆ เพราะแม้แต่จะเป็นเพียงเรื่องที่น่ามาเล่า ก็ยัง ตั้งใจฟังเอาจริง ๆ จัง ๆ ฉะนั้น "... ต่อให้ข้อเบ็ดเอามานั่งเกี่ยวหู ..." ก็คงไม่สนใจ การล้อเลียนเช่นนี้นับว่าเป็นการชี้ถึงจุกอ้อน ซึ่งเป็นความอยากรู้ อยากเห็นของมนุษย์ปุถุชน จึง ก่อให้เกิดอารมณ์ขันแก่ผู้ฟังได้ไม่น้อย สำนวนที่มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ยังมีตัวอย่างอื่นอีก เช่น

ไถ่การบวชนี้มันมีหลายอย่าง จะเอ๋ยจะอ้างไม่เหมาะสม บวชเร่บวชลอง เป็นของนิยม บวชเสียขนมไม่ได้ยินา บ้างบวชบาปหวังลาภเงินพัน บวชนั้นทหารบวชอุเอษรรษา ไม่ใช่หมจะแกล้งแต่งกว่า บ้างบวชคอยทำ ให้ลูกสาวเขาโต ไถ่การบวชนี้เพื่อหนีสงสาร บวชหวังนิพพานเพื่อความสุโข บางคนซื้อครั้นบวชกันโกโก้ บวชเพราะโมโหว่าคู่กันอกใจ²

¹ ปรากฏนวนก 1.33

² ปรากฏนวนก 1.23

อารมณ์ขันในตัวอย่างส่วนใหญ่ทั้งกล่าว เกิดจากการเสียดสีเหน็บแนมในเรื่องการบวชว่ามีผู้บวช้วยจุตประสงค์อันไม่เป็นกุศล ซึ่งไม่ได้เป็นหนทางนำไปสู่การแก้ปัญหาที่แท้จริงหลาย ๆ อย่าง เช่น บวชตามความนิยม บวชหนีทหาร บวชเพราะเกียจคร้านทำมาหากิน บวชเพราะหวังเงินก้อนที่ญาติมิตรนำมาร่วมทำบุญ บวชเพราะกลัวรัก เป็นต้น การบวชเหล่านี้มีปรากฏจริงในสังคม ฉะนั้นการเสียดสีเหน็บแนมในความบกพร่องของบุคคลที่ประพฤติกังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่น่าหัวเราะเย้ยหยันในความรู้สึกของผู้ฟังแหล่เป็นอย่างยิ่ง

ส่วนที่ก่อให้เกิดอารมณ์ขัน นอกจากจะใช้วิธีการล้อเลียนเสียดสีเหน็บแนมทั้งทีกล่าวแล้ว ยังมีการกล่าวเป็นเชิงหยอกเย้าในแหล่งบางตอนอีกด้วย ทั้งตัวอย่างเช่น

คิดถึงสิทธาเล่นเอาน้ำตาไหลหลัง ถึงพระจะสั่งก็ช่างเถิดหนา ใครช่วยสะกิดเจ้าภาพพิศเข้ามา เมาจะนอกคำตาคจะเป็นไรไป ถ้าท่านไม่คิดเมาจะยังไม่เปิด เมากลัวละเมิดที่ตาสั่งไว้ ถึงท่านอยากฟังช่างเป็นไร ไม่คิดมาให้คงไม่เห็นจริง จะเป็นว่าเมาอยู่ในคลับ เมาจะให้เจ้าภาพแบ่งคนละกึ่ง ถ้าเป็นของใช้เมาจะให้จริงจริง ถ้าเป็นผู้หญิงเมาต้องเอาคนเกี่ยว ...¹

ตัวอย่างส่วนที่ยกมาข้างต้นนั้น เป็นข้อความจาก "แหล่จันทโครพ" ตอนพระจันทจะเปิดผอบ หมอขวัญผู้ร้องในบทบาทของพระจันท ได้พูดหยอกเย้าเจ้าภาพให้ตักเงินรางวัลเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับการที่จะเปิดผอบ และการแบ่งสิ่งที่อยู่ในผอบ ส่วนตอนนี้จึงก่อให้เกิดอารมณ์ขันแก่ผู้ฟังได้พอสมควร นอกจากนี้ยังได้พบอีกว่า แหล่งบางตอนมีการบรรยายถึงบุคลิกลักษณะ พฤติกรรม และบทบาทของตัวละครที่ทำให้เกิดความรู้สึกขบขันได้อีกเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น

ซุกจึงว่านี่ท่านอาจารย์ เราเดินกันมานานชักเหนื่อยอ่อน หยุดเล่นอะไรกันเสียก่อน เกี้ยวค่อยจรกันต่อไป ฝ่ายนายว่าที่จริงจริง เล่นละครถึงแก่เล่น

¹ ภูภาคผนวก 5.8

เป็นไหม ชูชกร้องว่าพุทจาอะไร ข้างหยาบคายไม่น่าฟัง ละครลิงเป็นของเก่า
สู่เลนแอ่วลาวมีคนชอบฟัง ชูชกตกเขมรเต็นยักยั้ง ทางหิงนางแล้วก็ลงเป้าแค้น¹

ความรู้สึกขบขันที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้ฟัง จากการบรรยายในตัวอย่างส่วนบนเห็นจะได้แก่
พฤติกรรมหรือบทบาทของตัวละครสำคัญ คือ ชูชก ซึ่งตามปกติชูชกเป็นตัวละครที่มีบุคลิกภาพซึ่ง
มีปมก้อยนำซึ่งชวนขบขันอยู่แล้ว คือ "... ตาแก่ก็เที่ยวภิกขาจารไปด้วยเพศสอปรก เปียบ
ทวยฉัพพิกยาจากจนจัดศาล ..." ² และ "... เมื่อยามสบายจะขายตาแลดูเล่ห์ก็ถึงหลอก
เห็นหน้าซัง ..." ³ เมื่อมีการบรรยายถึงพฤติกรรมหรือบทบาทของชูชกในแหล่ง ยิ่งเพิ่มความ
ขบขันให้แก่ผู้ฟัง ซึ่งรู้จักชูชกเป็นพื้นอยู่แล้วให้มากยิ่งขึ้น ส่วนที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันเนื่องจาก
การบรรยายถึงบุคลิกภาพของตัวละคร เช่นเดียวกันกับส่วนดังกล่าว ยังมีตัวอย่างอีก ดังนี้

เลยออกจากบ้านรีบคันเกิมา ตั้มรคาถึงทางถนน เริงจิงหะมาปะผู้คน
แลดูชอบกลเอื่อนั้นคนหรือใคร พอแลเห็นหัวก็จำไ้เชียว อ้อพี่ซ้างงาเถียว
เขาจะไปทางไหน ฝ่ายขุนช้างขวางทางเข้าไว้ บอกว่าพี่มาทางปลาไหล
ปลาสลิกก็แหง ฝ่ายวันทองไ้ฟ้งขุนช้าง เหมือนโค่นจิงจิงยืนค้ำมือแข็ง
ไม่ทอฆวาจากลัวซ้างงาฉนั้นจะแหง เข็นเชียวทะเม่งสายหน้าสายตา ... ⁴

บุคลิกภาพของตัวละครที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันในส่วนดังกล่าว คือ เรื่องหัวล้านของ
ขุนช้าง เพราะเรื่องหัวล้านเป็นปมก้อยที่คนไทยมักจะใส่ใจเป็นพิเศษอยู่แล้ว และถ้าพูดถึง
คนหัวล้านก็มักจะตบตบไปถึงขุนช้างเสมอ เมื่อในแหล่งมีการเน้นย้ำถึงหัวล้านของขุนช้าง
ทั้งยังใช้ภาษาบางตอนที่เขาคายว่า "พี่ซ้างงาเถียว ... กลัวซ้างงาฉนั้นจะแหง" ส่วนตอนนี้

¹ ภูภาคผนวก 8.4

² กรมศิลปากร เทศน์มหาชาติ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉาบปณิกิจพ นางมรรคาคำฉนวน
(ละมุล ปิ่นแสง) 2 เมษายน 2516 หน้า 98

³ ภู. หน้า 107

⁴ ภูภาคผนวก 5.3

ยอมทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจอย่างไม่ต้องสงสัย อารมณ์นั้นเรื่องที่จะเกิดขึ้นกับผู้ฟังเช่นนี้ ยังจะ
ได้จากแหล่งเรื่องอื่นอีกหลายตอน ทั้งตัวอย่างสำนวนสั้น ๆ ว่า

"... รายไ้ของท่านโตไ้วันละร้อย นี้นันยังน้อยประมาณกันเอา เวลาบ่ายเย็น
นั่งเล่นแต่เหล้า ไ้แข็งเคาะเคาะเพราะกลัวปลวกกิน เรื่องการเศรษฐกิจในประเทศไทย
ใครสู้ไม่ไ้กระเทื่องที่กิน ควบคุมไม่ไ้หยกให้ทรัพย์สิน ออกไปเมืองจีนเอาเงินแจกคนจน
นั่นแหละ"¹

"... ใครเขาจะกลัวเพราะเราตัวคนเดียว ยิ่งคิดยิ่งเสียกลัวของจะสูญ มันจะเก็บ
เอาไปตลอดจนไม่ควักขุน คิดแล้วยิ่งุ่นไปทั้งกลางคืนกลางวัน ..."²

ตัวอย่างสำนวนสั้น ๆ ข้างต้น เป็นข้อความจาก "เหลียวพร" และ "เหลียวหมาย"
สิ่งที่ทำให้เกิดอารมณ์นั้นก็คือ การใช้ถ้อยคำ กล่าวอวยพรให้ร่ำรวยมากจนรู้สึกว่าเป็นไปไ้
จะเป็นไปไ้ และความวิตกกังวลของเมฆาลัยที่มีมากจนเกินไป ในเรื่องทรัพย์สินจะสูญหาย
เพราะถูกปล้นถูกขโมย สำนวนทั้งกล่าวมานี้ไ้ว่าเป็นศิลปะการใช้ภาษาที่ก่อให้เกิดความบันเทิง
ใจแก่ผู้ฟังไ้มากส่วนหนึ่ง เพราะมนุษย์ทุกคนมามีอารมณ์ขันเป็นสภาวะทางจิตโดยธรรมชาติ
อยู่แล้ว เมื่อมีสำนวนทั้งกล่าวมากระตุ้น ก็ไ้เกิดความเข้าใจขึ้นไ้ทันที

ในการศึกษาการใช้ภาษาของเหลียวจากอำเภอฟานทอง ซึ่งไ้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นนั้น
นอกจากจะพบว่า เหลียวมีการใช้ถ้อยคำที่มีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ด้วยเสียงที่ไพเราะและความหมาย
ที่ก่อให้เกิดความเข้าใจแล้ว ยังไ้พบอีกว่าเหลียวมีศิลปะในการใช้สำนวนโวหารด้วย กล่าวคือ
เป็นสำนวนโวหารที่ให้ความหมายอันช่วยให้เกิดความเข้าใจไ้ลึกซึ้งกระจ่าง ไ้เห็นข้อคิดที่กินใจ
ประทับใจ อันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต มีความไพเราะคมคาย ชวนฟัง ทั้งยังไ้ให้อารมณ์
ขัน สนุกสนานรื่นเริงแก่ผู้ฟังอีกด้วย ฉะนั้นจากการวิเคราะห์ไ้ครั้งนี้ จึงเป็นเครื่องพิสูจน์ให้
เห็นว่า เหลียวจากอำเภอฟานทอง มีศิลปะในการใช้ภาษาที่ไ้คุณค่าทางด้านสุนทรียภาพอยู่มาก
พอสมควร

¹ ภูภาคผนวก 11.1

² ภูภาคผนวก 10.6

บทบาทของแหล่งในท้องถิ่น อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปแล้วว่า คติชนเป็นมรดกล้ำค่าอันประเสริฐซึ่งความเป็นชาติ ที่ควรศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง เพราะคติชนเป็นเครื่องบอกลักษณะสภาพของชีวิตและสังคมของชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ตามกาลเวลาที่ล่วงมาได้เป็นอย่างดี คติชนของท้องถิ่นใดย่อมมีความสำคัญต่อท้องถิ่นนั้นเป็นอันมาก

วิลเลียม อาร์ บัสคอม¹ (William R. Bascom) ได้กล่าวถึงคติชนทุกรูปแบบว่ามีบทบาทต่อสังคม 4 ประการ คือ

1. ให้ความบันเทิงใจ ความบันเทิงนับว่าเป็นบทบาทที่สำคัญส่วนหนึ่งของคติชน ซึ่งปรากฏว่าภายใต้ความบันเทิงที่มีอยู่อย่างมากมายนั้น มีความหมายที่ลึกซึ้งแอบแฝงอยู่ มีความคิดเห็นที่เหลือเชื่อ และมีจินตนาการในทางสร้างสรรค์
2. แสดงถึงคุณค่าและความหมายของวัฒนธรรม เช่น เทพปกรณัม แสดงความหมายของพิธีกรรม เป็นต้น
3. มีบทบาทในด้านการศึกษา โดยเฉพาะในสังคมที่ไม่ใช้หนังสือหรือไม่รู้หนังสือ คติชนรูปแบบต่าง ๆ เป็นเครื่องมือในการสั่งสอนความรู้ความคิด ตลอดจนฝึกปฏิบัติ และแง่คิดในการแสดงออก
4. ช่วยรักษาแนวปฏิบัติของสังคม เพื่อเป็นแบบอย่างความประพฤติซึ่งเป็นที่ยอมรับ ทั้งนี้คติชนทำหน้าที่เป็นความกดดันทางสังคม และคอยควบคุมสังคมให้เป็นไปตามครรลองแห่งวัฒนธรรม

บทบาทสำคัญทั้งสี่ประการของคติชนข้างต้นนั้น อาจจะแบ่งแยกออกเป็นช้อย่อย ๆ ซึ่งทำให้เห็นความแตกต่างกันได้อีกหลายข้อ แต่เมื่อพิจารณานำมารวมเข้าด้วยกันแล้ว ก็จะเป็นบทบาทสำคัญยิ่งเพียงข้อเดียวคือ การรักษาวัฒนธรรมไว้คงอยู่นั่นเอง

¹ William R. Bascom. "Four Functions of Folklore" in The Study of Folklor. p.279 - 298.

เมื่อพิจารณาทุกรูปแบบเมืองประกอบซึ่งเกี่ยวข้องกับสังคมกึ่งกล่าว วรรณกรรมพื้นบ้าน อันเป็นคติชนประเภทหนึ่งจึงมีความสัมพันธ์กับสังคมด้วย ดังกล่าวไว้ว่า "วรรณกรรมพื้นบ้าน ทั้งหลายย่อมมีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นองค์ประกอบสำคัญ"¹ เพราะจากการศึกษาวรรณกรรมหรือ วรรณคดีพื้นบ้านหลาย ๆ ท้องถิ่นปรากฏว่า วรรณกรรมเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นสภาพสังคม ชาวพื้นบ้านอย่างแท้จริง² เช่น ได้แทรกการดำเนินชีวิต ค่านิยม จริยธรรม ของชนกลุ่ม นั้น ๆ ไว้ และด้วยลักษณะข้างต้นนี้เอง จึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมพื้นบ้าน "มีบทบาทในการ สอนจริยธรรม ชี้นำแนวทางดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามครรลองแห่งจารีตประเพณี ตลอดจน คตินิยมและมาตรฐานของสังคม"³ นอกเหนือจาก "เป็นบ่อเกิดสำคัญทางสุนทรียภาพอันเป็น อาหารทางจิตใจ"⁴ ที่มีโดยปกติอยู่แล้ว

จากการที่วรรณกรรมพื้นบ้านทั่ว ๆ ไป มีบทบาทต่อสังคมกึ่งกล่าว จึงทำให้ที่น่าสนใจ เป็นอย่างยิ่งว่า "แหล่" ซึ่งเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีรูปแบบเป็นเพลงประกอบพิธีนั้น น่าจะได้ มีบทบาทต่อสังคม ซึ่งเป็นแหล่งที่แหล่ได้รับความนิยมนับอย่างแพร่หลายด้วย ฉะนั้นในการวิจัย ครั้งนี้จึงได้ศึกษาถึงบทบาทของ "วรรณกรรมแหล่" ที่มีต่อท้องถิ่น โดยวิเคราะห์จากเนื้อหาของ วรรณกรรม แนวท่วงการศึกษาค้นคว้าเห็นจากประสบการณ์ในการถ่ายทอดข้อมูลของวิทยากร และความเห็นบางส่วนจากผู้ที่ฟังในแหล่งข้อมูลเป็นประการสำคัญ ซึ่งจากการศึกษาวิจัยได้พบว่า แหล่จากอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี มีบทบาทต่อท้องถิ่นอำเภอพานทอง และบทบาทของแหล่ ยังไม่มีความสอดคล้องกับบทบาทสำคัญ 4 ประการ ของข้อมูลทางคติชนวิทยาที่ วิลเลียม อาร์ บัสคัม กล่าวไว้ด้วยดังนี้

¹ David H. Dickason. Introduction to Literature in English for Thai Student. p. vi - 4.

² มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะโบราณคดี อีสานคดี พิมพ์ในงานการละเล่นพื้นบ้านอีสาน ณ โรงละครแห่งชาติ หน้า 74

³ วัชร ปุณโณทก สุนทรีย - เกสรี หน้า 19

⁴ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ล.ก.

1. ให้ความบันเทิงใจ

แหล่งทุกเรื่องจากอำเภอพานทอง มีบทบาทให้ความบันเทิงแก่ประชาชนในท้องถิ่น เพราะแหล่งเป็นบทร้องหรือเพลง ซึ่งมีเนื้อหาสาระ สีสันทันอง จังหวะ และศิลปะการใช้ภาษา ที่สนุกสนานน่าฟัง และขณะที่ฟังแหล่งอย่างสนุกสนานเพลิดเพลินนั้น ผู้ฟังย่อมมีความรู้สึกนึกคิด และจินตนาการตามไปด้วย ส่วนประกอบของแหล่งที่ก่อให้เกิดความบันเทิงใจ แยกกล่าวได้ดังนี้

1.1 เนื้อหา แหล่งส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นแหล่งขวัญหรือแหล่งนอกมีเนื้อหาสาระที่สนุกสนานสนใจ แหล่งที่เป็นเรื่องเล่าหลาย ๆ เรื่องมีตัวละคร ฉาก บรรยายภาพ และเหตุการณ์ โต้เถียง แหล่งนิทาน แหล่งนิยาย และแหล่งประวัติทุกเรื่อง แหล่งที่มีเนื้อหาแตกต่างกันเหล่านี้ชวนให้ติดตามฟังอย่างเพลิดเพลิน โดยเฉพาะแหล่งประวัติพระพุทธรูปเจ้า และแหล่งประวัติพระโพธิสัตว์ แหล่งสองกลุ่มนี้ คนเขาคมนแก่ชาวอำเภอพานทอง มีความประทับใจมากเป็นพิเศษ ฟังไต่ไม่รู้เบื่อ เพราะโครงเรื่องแสดงถึงบุญบารมีและการบำเพ็ญความดีในพระชาติปางก่อนของพระพุทธรูปองค์ ซึ่งก่อให้เกิดความเลื่อมใส ชื่นเอิบใจ¹

แหล่งชมธรรมชาติทุกเรื่องเป็นแหล่งนอกอีกกลุ่มหนึ่งที่มีเนื้อหาสาระให้ความบันเทิงใจแก่ผู้ฟัง เนื้อหาของแหล่งกลุ่มนี้ให้ความบันเทิงตรงที่กล่าวถึงธรรมชาติที่ผู้ฟังค่อนข้างจะคุ้นเคยไว้มากมาย เช่น เมื่อกล่าวถึงพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ก็จะเป็นชนิดที่รู้จักกันดี เช่นข้อความว่า "... นี้นายหยุกโน้นทุกตาน ลักกวาดล้นนั้นแน่ดาวกระจาย นี้นคริสมาสที่เขาจักปลูกไว้ อยู่ข้างโน้นแน่เล้ามีอนาง ..." ² เมื่อกล่าวชมนกก็ล้วนเป็นนกที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น

¹ ราย มิสริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านของ นายพรหม พลภา (วิทยากร) : 12 หมู่ 4 ตำบลบางนาง อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2521

นางราย มิสริ อายุ 83 ปี คนเก่าแก่ของตำบลบางนาง เป็นเพื่อนบ้านใกล้ชิดเคียงของนายพรหม มีความสนใจในการฟังแหล่งมาก

² ภูภาคผนวก 8.1

"... สกุดแก้วจับโก่งกาง บนคัมพะปรางโน้นนกกิมปี่ นกแขวแขวจับสี่สุก แขวแขวชุกเข้า
เสียสี่ ... นกนางนวลจับไข่น้ำ นกกาเหว่าชนเสียงหวาน ... นกกระทิงจับคันถอน
โตตันกระทอนโน้นแน่นนกกะทา ..." ¹ แม้กระทั่งพันธุ์ปลาก็เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป เช่น
"... โน่นปลากระเบนเห็นปลากระตี่ มันวิ่งหนีเกาะแควเรือ โน่นปลาสลิมมันคืบปลาช่อน
ชมพู่ทางนอนโน่นปลาเสือ ..." ² การฟังแหล่ชมธรรมชาติเรื่องต่าง ๆ ผู้ฟังจะเกิดจินตนาการ
ถึงธรรมชาติที่กล่าวถึงนั้นตามไปด้วยอย่างเพลิดเพลิน และสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังพอใจมากที่สุดในแต่ละ
กลุ่มนี้ก็คือ ลักษณะของเนื้อหาที่ได้อรรถาธิบายของพันธุ์ไม้ นก ตลอดจนพันธุ์ปลาชนิดต่าง ๆ
มากล่าวไว้อย่างคล่องจองไพเราะ ³

แหล่ที่มีเนื้อหาให้ความบันเทิงใจอีกแนวหนึ่งคือ แหล่พรรณาสังคม แหล่กลุ่มนี้ได้กล่าว
พรรณาดังสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนความรู้สึกรักใคร่ของชนในสังคมซึ่งมีต่าง ๆ กัน เช่น
สภาพของท้องถิ่นซึ่งมีขโมยชุกชุม ใน "แหล่ขโมย" สภาพชีวิตของชนจน ขาวนา ขาวไร่
หญิงหม้าย หมอขวัญ ใน "แหล่คนจน" "แหล่ขานา" "แหล่ขาวไร่" "แหล่แม่หม้าย" และ
"แหล่ชอนภัย" สภาพของสังคมไทยยุคหลัง 25 พุทธศตวรรษ ใน "แหล่สมัยกิ่งพุทธกาล" เป็นต้น
เนื้อหาของแหล่ที่กล่าวพรรณาสังคมเช่นนี้ ส่วนใหญ่ก็คือ ภาพสะท้อนจากชีวิตจริงของชาวอำเภอ
พานทองนั่นเอง ยกตัวอย่างเช่น

ไม่มีขโมยบ้านเราคงเหมาะ ทุกกันเบาะเบาะเราคงสบาย มีมากเสียด้วย
ไอ้แม่ก็ช่วยไม่ได้ แต่เรื่องลักขวยลักกันจนพอน ขมายขโมยเดี๋ยวนี้ก็มีอยู่มาก
มีเรื่องลักกันจนสลอน ขาวนาหนาวในไม่ใคร่ไคร่นอน พอหัวถึงหมอนก็ต้อง

¹ ทุภาคผนวก 8.4

² ทุภาคผนวก 8.2

³ มีน เจริณสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านของ
นายพรหม พลภา (วิทยากร) : 12 หมู่ 4 ตำบลบางนาง อำเภ�팡ทอง เมื่อวันที่ 8
เมษายน 2521

นายมีน เจริณสุข อายุ 65 ปี ชาวตำบลบางนางซึ่งเพื่อบ้านให้ความนิยมนับถือ

ระวังขโมย มันขึ้นมากแล้วยังถูกมันโบย ถ้าขึ้นวายไวยก็ต้องสิ้นชีวา สงสารคนที่
ไอ้ที่ซุกกิน จะออกทำกินหรือก็ยังไม่กล้า มีเรืออยู่ด้านีกอยากจะทำปลาร้า แต่ก็ยังไม่
กล้าเพราะกลัวถูกบั่น ...¹

เนื้อหาสาระในข้อความที่กล่าวถึงขโมยว่ามีชุกชุม ชอบลักขโมยกระบือและเรือซึ่งเป็น
เครื่องช่วยในการทำมาหากินของชาวนานั้น เป็นสภาพชีวิตจริงของชาวอำเภอพานทองในชนบท
ซึ่งประกอบอาชีพสำคัญคือการเกษตร มีการทำนา และนิยมเลี้ยงกระบือไว้ใช้งาน และเนื่องจาก
อำเภอพานทองมีคลองธรรมชาติ คลองชลประทาน ชาวนาและชาวนาซึ่งอาศัยอยู่บริเวณ
สองฝั่งคลอง จึงทำการประมงน้ำจืด จับปลาและกุ้งเป็นอาชีพอีกอย่างหนึ่ง ชาวประมงเหล่านี้
ส่วนใหญ่จะมีเรือแจวหรือเรือหางยาวไว้ใช้กัน พวกขโมยหรือโจรจึงชอบลักขโมยกระบือและเรือ
กันมาก เพราะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตในท้องถิ่นนั้น

การที่แหล่มีเนื้อหากล่าวพรรณาสังคม อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอำเภอพานทอง
ดังตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นนั้น ชาวอำเภอพานทองได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษเป็นอันมาก เพราะขณะ
ที่ฟังนั้นได้นึกถึงสภาพความเป็นจริงของชีวิตคนและท้องถิ่นตามไปด้วย เนื้อหาแหล่ซึ่งตรงกับ
เรื่องจริงในความคิดคำนึงที่กว้างไกลเช่นนี้ มีผลให้ผู้ฟังแหล่เกิดความพึงพอใจและเพลิดเพลิน
อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นงานทำขวัญใด²

แหล่พรค่าง ๆ นับว่าเป็นแหล่ที่มีเนื้อหาให้ความบันเทิงใจมากกว่ากลุ่มหนึ่ง เพราะกล่าว
อวยพรในสิ่งที่พึงปรารถนาต่าง ๆ แก่ผู้ฟังในงาน ซึ่งพรเหล่านั้นล้วนเป็นยอดปรารถนาของคนทุกคน
ฉะนั้นเมื่อฟังจึงเกิดความชื่นชมเอิบใจ สุขใจ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าคนไม่อาจเป็นไปตามคำอวยพรนั้นได้
ทั้งหมดก็ตาม คำอวยพรในแหล่บางตอนกล่าวเกินกว่าที่จะเป็นไปได้ ทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ขัน
สนุกสนานเพลิดเพลินไปมากอีกส่วนหนึ่งด้วย

¹ ฎีกาแผนก 10.1

² แฉล้ม เจริญเนตร และ บุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ่ม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พงษ์พิพัชร์
เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 79 หมู่ 3 ตำบลบางนาง อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 3 มีนาคม

เนื้อหาของเพลงที่ใกล้เคียงกันมาแต่คน ย่อมสรุปได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ความบันเทิงใจแก่ชาวอำเภอพานทอง โดยเฉพาะเพลงนอก ผู้ฟังกลุ่มหนึ่งให้ความเห็นว่า ฟังได้สนุกสนานกว่าเพลงวัดมาก เพราะมีเนื้อหาแตกต่างกันออกไปหลายแนว และหมอลำสามารถร้องให้ตกลงโลกโน้ตได้¹ ฉะนั้นงานทำขวัญโคกก็ตามที่มีการร้องเพลงนอกมาก งานนี้ย่อมสนุกสนานครึกครื้นเป็นพิเศษ ท้ายเหตุนี้เองที่ทำให้ชาวอำเภอพานทองนิยมที่จะหาหมอลำที่ ๑ มาร้องทำขวัญในงานของตน เพราะหมอลำที่ ๑ ก็คือ หมอลำที่มีความสามารถในการร้องเนื้อหาเพลง ทั้งเพลงวัดและเพลงนอก ได้มากแตกต่างจากคนอื่นนั่นเอง²

1.2 ทำนอง จังหวะ และเสียงร้อง เพลงเป็นบทเพลงประกอบพิธี ซึ่งเมื่อหมอลำร้องจะมีทำนอง จังหวะ และเสียงร้อง เป็นส่วนประกอบที่ช่วยให้มีความไพเราะ ฟังแล้วเกิดความเพลิดเพลิน ทำนองเพลงที่ ๑ ร้องมีหลายทำนอง แต่ละทำนองมีลีลาที่แตกต่างกัน บางทำนองมีลีลาเรียบ ๆ ใช้เดินเนื้อเพลงไปเรื่อย ๆ ใด ๆ ทำนองธรรมดา บางทำนองมีลีลาที่คึกคักให้ความสนุกสนานเป็นพิเศษ เช่น ทำนองพา ทำนองแกะ บางทำนองมีลีลาที่อ่อนหวาน ชวนฟัง เช่น ทำนองพรต ทำนองพิณสามสาย แต่บางทำนองมีลีลาที่ค่อนข้างโลกโน้ต สนุก แปลกหู เช่น ทำนองคุดทะราดเหี้ยมกรวด ทำนองสิงโตแยกเขี้ยว ทำนองกินรีเล่นน้ำ เป็นต้น ทำนองเพลงเหล่านี้จะมีจังหวะที่ซ้ำแล้วแตกต่างกัน เมื่อหมอลำร้องมักจะใช้มือเคาะจังหวะกับพื้นเบา ๆ บางที่ใช้การปรบมือเข้ากับจังหวะ บางงานมีผู้ฟังตีฉิ่งให้จังหวะ การร้องเพลงจึงมีความครึกครื้นยิ่งขึ้น

¹ ฝอย อ่อนสา วิเชียร แจกเทศ และ บุญส่ง สายทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์
พิศนัย พงษ์พิทักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ว่าการอำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2521
นายฝอย อ่อนสา อายุ 60 ปี อยู่ตำบลบางนาง นางวิเชียร แจกเทศ อายุ 47 ปี
ชาวตำบลหนองกะหะ ส่วน นายบุญส่ง สายทอง อายุ 48 ปี อยู่ตำบลหนองตำลึง

² พรหม พลภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิศนัย พงษ์พิทักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ 4 ตำบลบางนาง อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2521

นอกจากแหล่งจะมีทำนองและจังหวะให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้ร่วมงานแล้ว เสียงร้องของหมอขวัญซึ่งมีหลายลักษณะ เช่น หุ้ม เล็ก ห้าว แห่ลม ฯ ก็นับว่ามีส่วนที่ช่วยผสมผสานเข้ากับจังหวะและทำนอง ทำให้ไฟระเริงน่าฟังแตกต่างกันออกไปด้วย ในงานทำขวัญของชาวอำเภอพานทองมักจะมีหมอขวัญคู่แถมสองคนขึ้นไปช่วยกันร้องแห่ นำเสียงที่แตกต่างกันได้ทำให้แห่น่าฟังกว่าการร้องคนเดียว ยิ่งถ้างานใดมีหมอขวัญหญิงไปร่วมร้องด้วยแล้ว งานนั้นก็ระครึกครื้นเป็นพิเศษ เพราะเสียงร้องที่ค่อนข้างจะเล็ก แห่ลม ของหมอขวัญหญิง สามารถเรียกร้องความสนใจจากผู้ฟังได้มากกว่าหมอขวัญผู้ชาย¹ ลักษณะของเสียงร้องจึงนับได้ว่ามีส่วนทำให้เกิดความบันเทิง เช่นเดียวกับจังหวะและทำนองซึ่งเป็นส่วนประกอบที่ไ้กล่าวไปแล้ว

1.3 ศิลปะการใช้ภาษา แห่จากอำเภอพานทองเป็นวรรณกรรมที่มีศิลปะในการใช้ภาษาอยู่เป็นอันมาก กล่าวคือ ในด้านการใช้คำมีการใช้คำง่าย ห้วน ๆ คำซ้ำ คำเลียนเสียง คำต่างประเทศ คำแผลง คำที่มีความหมายซ้ำ การเล่นคำ และการเล่นสัมผัส ส่วนในด้านสำนวนโวหาร มีสำนวนพรรณนาตรงไปตรงมาที่ทำให้เห็นภาพพจน์ นาฏการ สำนวน คำพังเพย สุภาษิต โวหารเชิงสั่งสอน สำนวนขัน และสำนวนเปรียบเทียบ ลักษณะของการใช้ภาษาที่ได้ศึกษาพบแล้วเหล่านั้นนำไปประโยชน์ใน 2 ทาง ทั้งในด้านเสียงและความหมาย การที่แห่มีถ้อยคำสำนวนที่คมคาย ไพเราะ สละสลวย คล่องจอง รื่นหู และมีความหมายที่ผู้ฟังสามารถเข้าใจ เกิดความรู้สึกรื่นเริงและอารมณ์คล้อยตามได้ เช่น ความหมายแฝงที่ลึกซึ้งกึ่งนิมิตใจว่า ธรรมคา ความหมายที่ก่อให้เกิดจินตนาการ ความหมายที่ให้อารมณ์ขัน ฯ เช่นนี้ ย่อมทำให้ชาวอำเภอพานทองเกิดความศีกศัก สนุกสนานเพลิดเพลินขณะที่ฟังแห่ การใช้ภาษาอย่างมีศิลปะจึงนับได้ว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ช่วยเล่าเนื้อหาแห่ เมื่อหมอขวัญร้องเข้ากับทำนองและจังหวะอย่างเหมาะสม จึงสร้างความบันเทิงใจให้เกิดขึ้นในมาก

การศึกษามหาบทของแห่ที่ไ้กล่าวมาตั้งแต่ต้น ย่อมสรุปได้ว่า เนื้อหาสาระ ศิลปะการใช้ภาษา สีสันทำนอง และจังหวะของแห่ ตลอดจนเสียงร้องของหมอขวัญล้วนเป็นส่วนประกอบ

¹ นายเจียน หิมทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิศทิพย์ พุทธิพิงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 49 หมู่ 7 ตำบลหนองคำลิ่ง อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2521

ซึ่งกันและกัน ที่ทำให้เหล่านี้นับพันทำให้ความบันเทิงใจแก่ชาวอำเภอพานทอง ซึ่งในความบันเทิงที่ได้นั้น ชาวพานทองย่อมเกิดความรู้สึกนึกคิด และจินตนาการที่กว้างไกลขึ้นได้อย่างมากมาย

2. แสดงถึงคุณค่าและความหมายของประเพณี

ประเพณีการทำขวัญของชาวอำเภอพานทอง ซึ่งนิยมนำแหล่เป็นบทร้องประกอบพิธี แม้ว่า จะมีเพียงสองโอกาสที่สำคัญ คือ ในงานทำขวัญนาคและงานทำขวัญจุก แต่แหล่ที่ร้องในงานทั้งสองนี้ ก็ได้แสดงถึงความหมายและคุณค่าของประเพณีไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

2.1 พิธีการทำขวัญ แหล่ในงานทำขวัญนาคและทำขวัญจุก ได้แสดงถึงความหมายของการทำขวัญว่า คือการบอกให้ขวัญของผู้ที่จะบวชและโขนจุกมาอยู่ประจำตัว เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ทั้งนี้เพราะเชื่อกันว่าทุกคนมี "ขวัญ" อยู่ประจำตัว ช่วยปกป้องรักษาผู้นั้นให้มีความสุข ไม่เจ็บป่วยไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใดหรือสภาพใด แต่ถ้าขวัญหนีหายไปจากตัว อาจจะมีผลให้มีความทุกข์ความเดือดร้อนหรือเจ็บป่วยได้ ด้วยเหตุนี้การทำขวัญจึงมีบทบาทช่วยขวัญหรือเรียกขวัญที่ไฟระอาจนหาย ทั้งนี้เพื่อเป็นการบอกกล่าวให้ขวัญได้รับรู้ถึงการบวช และการโขนจุกที่ได้จัดขึ้นนั้น ทั้งวิงวอนให้ขวัญมาช่วยบำรุงรักษาผู้ที่บวชและโขนจุก ได้บรรลุถึงคุณประโยชน์สมดังที่มุ่งหมาย ดังสาระในแหล่เชิญขวัญนาคตอนหนึ่งว่า

ขอเจริญเชิญขวัญนาค ขวัญพลัดพรากจากสถาน ขอเชิญมาชมเครื่องสมณะ
ทั้งงามตระการ ขอเชิญขวัญนาคมา ขอเชิญมาชมยศฐาภรณ์ทั้งเกื้อหนุน ตามแบบ
โบราณพจนาคจำ ขอเชิญพระขวัญเจ้ากัลยา พจนาคเอ๋ยอย่าได้ช้าแล้วแซ่เขื่อน ...
อย่าเที่ยวเร่รอนกังกล่าวกาล เชิญกลับสถานสู่โรงพิธี ขวัญเจ้าเอ๋ยอย่าเลยลับ
เชิญขวัญพอลกลับมาในวันนี้ ขวัญของพจนาคที่จากบ้านของ จากพี่จากน้องไปอยู่ที่อื่น
จงรีบกลับมาพามาชื่น ขวัญเอ๋ยจงคืนกลับมาไวไว อย่ามัวพะวงไปหลงกิเลส
มันไม่วิเศษไปสักเท่าไร พอลจงสกกจิตแล้วออกใจ ขวัญเอ๋ยอย่าได้ไปหลงคะนอง
ตัวพจนาคน้อยนอยยังคอยขวัญ พระขวัญเจ้านั้นให้ลอยละล่อง ป่านนี้ไม่นานนาคจำ
เคঁราหมอง ขวัญพอลลอยละล่องแล้วเลยลืม ขวัญเอ๋ยขวัญแก้ว ยินเสียงจ้าวจ้าว

คงปราบปลื้ม หมอขวัญร้องเชิญพ่อกงทราบน้อม ขวัญเอยไม่ลืมคงสมคะเน ขอเชิญ
พระขวัญประจำองค์ ขวัญพ่อคำรงอย่าไปเที่ยวเตร่ บุญบารมีประสิทธิ์ คงสมคะเน
ที่บรรพชา ...¹

ใจความของเพลงเชิญขวัญนาค ที่บอกให้ขวัญซึ่งอาจหลบลี้หนีหายไปอยู่ในที่ต่าง ๆ กลับมา
ประจำตัวพ่อนาค มาชมเครื่องอัฐบริขารและบายศรี อันเป็นการชักชวนให้มีความนิยมยินดีใน
การบวชของพ่อนาค ในข้อความข้างต้นนี้จะมีปรากฏคล้ายคลึงกับในเพลงเชิญขวัญนาคสำนวนอื่น ๆ
ด้วย ส่วนคำเชิญขวัญเด็กที่จะโกนจุกซึ่งบอกกล่าวให้ขวัญได้รับรู้ถึงการโกนจุก และวิงวอนให้
มาช่วยปกป้องรักษาเด็กให้พ้นจากทุกข์ภัยนั้น จะพบในเพลงขวัญจุก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"ขวัญเจ้าเอยมาเถิดหนาพ่อกมา จงมาสู่กายาเสียให้เย็นยง อย่าลืมหลงหลบลี้หนีไป
ไกล ... วันนี้อกษัยงามยามค่ำแล้ว จำจะจำขวัญจุกพ่อกจอกแก้ว ออกจากเกล้าเสียในวันนี้
ทุกข์โศกโรคภัยอย่าได้มีมาบีฑ จะได้เป็นรากแก้วแห่งพระบิดาและพระมารดาเสียในวันนี้ ..."²

การทำขวัญนาคและทำขวัญจุกนอกจากหมอขวัญจะร้องเพลงเชิญขวัญ เพื่อให้เกิดความเป็น
สวัสดิมงคลตามความเชื่อที่สืบมาแต่โบราณกาลดังกล่าวแล้ว ในพิธีทั้งสองยังมีการร้องเพลงเรื่องอื่น ๆ
เป็นส่วนประกอบของบททำขวัญอีกด้วย ได้แก่ เพลงชุมนุมเทวดา เพลงเคารพคุณ เพลงประวัติ
นามนาค เพลงประวัติขวัญจุก เพลงปฏิสนธิ เพลงสอนนาค เพลงสอนกุมารกุมารี และเพลงบายศรี
เพลงเหล่านี้ล้วนแสดงถึงคุณค่าของพิธีการทำขวัญ เพราะมีเนื้อหาที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกทราบซึ่ง
ในสิ่งที่กำลังทำทั้งหลาย เช่น คุณของบิดามารดา ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ มีความเลื่อมใส
ศรัทธาพระรัตนตรัย ยึดมั่นในศาสนา และมีสำนึกที่จะประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม เป็นต้น
การทำขวัญจึงเป็นพิธีที่มีคุณประโยชน์โดยตรงแก่ผู้ที่บวชหรือเด็กที่จะโกนจุก และอาจรวมไปถึง
ญาติพี่น้องมิตรสหายที่มาร่วมงานด้วย คุณค่าของการทำขวัญดังกล่าวนี้เองที่ชาวอำเภอพานทองยอมรับ
ยกย่อง และถือปฏิบัติเป็นประเพณีเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

¹ ภูภาคผนวก 1.37

² ภูภาคผนวก 2.9

2.2 การบรรพชา อำเภอบางทองเป็นท้องถิ่นที่มีความยึดมั่นในประเพณีบรรพชาอย่างเหนียวแน่น ประชาชนจะอบรมสั่งสอนกุลบุตรให้เข้าใจถึงการบวชตั้งแต่วัยเด็กว่า ก่อให้เกิดบุญกุศลและถือเป็นการทดแทนคุณบิดามารดา เพราะจะช่วยให้อบิดามารดาได้ขึ้นสวรรค์เมื่อสิ้นชีวิตไป การปลูกฝังให้มีความเข้าใจเช่นนี้ จึงทำให้กุลบุตรเกิดความยึดมั่นว่า เป็นสิ่งที่ตนจะต้องถือปฏิบัติและละเว้นเสียมิได้ ฉะนั้นเมื่ออายุครบ 20 ปี บิดามารดาจึงให้บุตรได้บวชซึ่งมักจะกระทำก่อนแต่งงาน เพราะถือว่าบุญกุศลจะได้ทดแทนบิดามารดา ไม่ถูกแบ่งแยกไปให้ภรรยาและบุตรจะได้ไม่มีภาระผูกพัน การบรรพชาในอำเภอบางทองนิยมให้มีการทำขวัญโดยให้หมอขวัญหรือโชพระเทศน์ เพราะก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล และช่วยให้กุลบุตรได้เตรียมตัวเตรียมใจที่จะไปใช้ชีวิตในสมณเพศ แหล่งที่ในงานทำขวัญจึงมีว่ามียาหมากช่วยให้ชาวอำเภอบางทองได้เข้าใจถึงความหมายหรือจุดประสงค์ ตลอดจนเห็นคุณค่าของการบวชได้ดั่งแท่นออกมา แหล่งหนึ่งที่แสดงถึงบทบาทดังกล่าว มีข้อความดังนี้

พ่อแม่เสียทรัพย์จนนับไม่ถ้วน นาคคิดกฐน่อยบวชกันคราวนี้ บวชแต่กุศลแผ่ผลความดีแผ่ไปยังผู้ที่สมควร เมื่อบวชแล้วหนาค้องหมั่นศึกษาทางเพศ อย่าบวชสังเวยกินอัมพอ้วน บวชศึกษาศึกษาสอยสวน บวชทองหมบทนพระธรรมวินัย บวชสืบทายาทของพระศาสนา บวชทองธรรมาปลูกสร้างนิตย นี่เป็นข้อแรกจำแนกโดยนัย ข้อสองต่อไปบวชเรียนอบรม บวชเรียนทางลัทธิคำจันนิตย สิ่งชั่วร้ายทัมถมกองตรม ทำกิริยาให้น่านิยม นำขึ้นนำชมบรรดาหญิงชาย ถือศีลมีสัจย์คำจันความชั่ว อย่าได้เลือกกล่าวให้มาใกล้กราย สิ่งไหนไม่ดีแล้วเราต้องหนีให้ไกล อบรมจิตใจให้มีศีลธรรม ... จะกล่าวเป็นหลักไว้เป็นข้อที่สาม บวชสร้างกุศลบวชตนเกินตามเพื่อหาทางธรรมกตัญญูตา บวชแทนคุณพ่อแม่ที่แก่เฒ่าเรา พ่อแม่บั้นเล้าลำบากหนักหนา ใช้น้ำนุ่นของบิทรมารดา ที่ท่านเลี้ยงมาพระคุณมากมาย ...¹

สาระสำคัญจากแหล่งข้างต้นอาจสรุปได้ว่า การบวชคือการศึกษาระบบวินัยและประเพณีปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนั้น ทั้งนี้เพื่อให้ได้บุญกุศลซึ่งสามารถที่จะส่งผลไปช่วยสงเคราะห์บิดามารดา

ให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนได้ การบวชจึงนับว่าเป็นการทดแทนคุณบิดามารดาไฉนมากที่สุด นอกจากนี้การบวชยังมุ่งหมายเพื่ออบรมให้กุลบุตรเป็นคนที่มีศีลธรรม เพราะเมื่อสึกออกไปจะต้องเป็นผู้ใหญ่ที่สามารถดำเนินชีวิตด้วยตนเองได้ แผลที่แสดงถึงความหมายและคุณค่าของการบวชในทางอ้อมเกี่ยวกับนี้ ยังมีตัวอย่างอีกดังนี้

"... เจริญตามรอยด้อยคำพระองค์ เป็นการจรรโลงพระศาสนา แสงหาทุนแห่งบุญเนืองนา กตัญญูคาตอบประเพณี ..."¹

"... เป็นสัตบุรุษณานาคองคนี้ สละโลกีย์ที่สร้างสม ไปบวชเข้าโบสถ์เพื่อโปรกฐาภิเษม พ้นทุกข์ระทมทวยทางพระธรรม พอแม่พี่น้องก็ปองเกื้อหนุน ได้แบ่งส่วนบุญอันล้ำเลิศ ..."²

แผลสองตอนที่ยกมานั้นได้กล่าวเพิ่มเติมถึงเรื่องของการบวชว่าเป็นการจรรโลงพระพุทธรศาสนาให้คงอยู่เป็นที่ยึดมั่นของชีวิตต่อ ๆ ไป และบุญกุศลที่ได้จากการบวช ซึ่งต้องสละชีวิตในทางโลกมาประพฤติปฏิบัติในทางธรรม ก็ไม่เพียงส่งผลโดยตรงแก่บิดามารดาให้พ้นทุกข์เท่านั้น แต่ยังช่วยสงเคราะห์เผื่อแผ่ไปถึงญาติพี่น้องอีกด้วย เรื่องของการบวชที่กล่าวนี้ย่อมมีผลให้ผู้ฟังเข้าใจและเห็นคุณค่าของการบวชได้กระจ่างว่า ช่วยทำให้คนเป็นคนที่มีศีลธรรม และช่วยดำรงพระพุทธรศาสนาให้คงอยู่เป็นที่ยึดมั่นแก่ชีวิตต่อไปได้ แผลจากอำเภอฟานทองจึงนับว่ามีบทบาทแสดงถึงความหมายและคุณค่าของประเพณีการบวชให้คนในท้องถิ่นเข้าใจและทราบซึ่งได้เป็นอย่างดี

2.3 การโกนจุก ในอดีตที่ผ่านมานั้นชาวอำเภอฟานทองนิยมไว้จุกให้บุตรหลานของตนเหมือนประชาชนในท้องถิ่นอื่น ทั้งนี้เพื่อให้บุตรนั้นเป็นที่อยู่ของขวัญ ซึ่งมีผลให้เด็กไม่เจ็บป่วย ร้องไห้เยเย สุขภาพจะแข็งแรงสมบูรณ์และเลี้ยงดูได้ง่าย³ ทั้งนี้แผลตอนหนึ่งว่า "...ขวัญเจ้าถูกหลอกหลอนไม่สมประดี เพื่อเจ้ารู้ใจแล้วชื้อน แม่จึงรวบรัดตัดจอนไว้จุกเจ้า ความชื้อนหรือ

¹ ฎีกาคนวก 9.5

² ฎีกาคนวก 1.32

³ ทองใบ สร้อยสิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พงษ์พิพจน์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 59 หมู่ 2 ตำบลฟานทอง อำเภอฟานทอง เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2522

กับบรรเทาจนทุกวันนี้ ...¹ เมื่อเด็กเปลี่ยนวัยย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาว จึงจัดให้มีพิธีเพื่อโกนจุกนั้น ออกเสีย แต่ในปัจจุบันชาวอำเภอพานทองนิยมไว้จุกดูกลานน้อยกว่าแต่ก่อน ประเพณีการโกนจุก จึงลดน้อยลงไป แต่ถึงอย่างไรก็ตามแหล่งซึ่งหมอขวัญมีโอกาสร้องในงานทำขวัญจุกก็มีบทบาทให้ความเข้าใจถึงความหมายของการโกนจุกไว้ว่า เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเมื่อเด็กเริ่มเปลี่ยนวัยมาเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งมักจะจัดขึ้นเมื่อเด็กหญิงมีอายุตั้งแต่ 11 - 13 ปี และเด็กชายอายุระหว่าง 13 - 15 ปี ถึงข้อความในแหล่งต่อไปนี้

“... ครั้นจำเริญวัยวัฒนาตามกำหนด เป็นบุตรมียศโกนสืบเชื้อ เป็นบุตรราชมาครบ สืบสามโกนสืบห้าก็ไ้ห้าม ท้ายเป็นชายตามกำหนดกฎหมายไม่คลากเคลื่อน ครอบคิณีปีเกือนตามโบราณ ...”²

นอกจากนี้แหล่งทำขวัญจุกจากอำเภอพานทองยังให้ความรู้ความเข้าใจถึงการทำงานโกนจุก ตั้งแต่การเตรียมงานจนกระทั่งงานพิธีเสร็จสิ้นลงด้วยว่าดำเนินการอย่างไร ซึ่งได้บรรยายไว้ อย่างชัดเจนแล้วในแหล่งขวัญจุกลาที่ 2 และลาที่ 3 ทุกสำนวน ตัวอย่างแหล่งตอนหนึ่งได้กล่าวถึง พิธีโกนจุกไว้ว่า เมื่อได้ฤกษ์และได้รวมพิธีทุกฝ่ายพร้อมแล้ว ผู้ทำพิธีจะแบ่งผมจุกออกเป็น 3 แขนง ชวนภุมันแหมทวยใบเงินใบทอง หล้าแพรก แล้วรัดไว้ด้วยแหวน ครั้นพระสงฆ์สวดชัยันโตก็ลงมือโกนผม เสร็จแล้วจึงตั้งบายศรี ทำพิธีทำขวัญเด็กนั้นต่อไป ข้อความมีดังนี้

ได้ฤกษ์พระพร้อมทั้งคณะวิสุทธิสงฆ์ ทั้งผู้เฒ่าและเฒ่าพวงศวงศ์ ช่วยกันประทับประกาศ ภายกุมาร ท้ายเครื่องสรรพสิ่งการอันอุดม แบ่งชวนภุมันแหมเป็นสามแขนง ใบเงิน ใบทองแพรกหล้าแพรกแซมเข้าทั้งสาม สอดแหวนมณฑปพรตน์คู่อ้อมพิรอดรัก นุ่งขาว โขมพัศตร์วิภูษิต งามวิจิตรและบรรจง แล้วอุ้มเจ้าเข้ามานั่งลงในมณฑล พิณาคฆ้อง ขึ้นสามหนแล้วชวนให้ พระสงฆ์สวดชัยันโตพุทธมงคล อ้ออิงอลอินทเกรี ทางบรรเลง กุริยางค์ดนตรีมีสนั่น พระสงฆ์ก็ลงมือสวดมนตรไกรกรวิพรมน้ำทิพย์มนตรา ... โขน เสร็จสิ้นทั่วเทศา แล้วอุ้มเอากุมารมาในเรือนพลัน ดิการจะทำขวัญกุมารกุมาร จึงยกบายศรีออกมาตั้งบนบัลลังก์จำรัสรอง ...³

¹ ภูภาคผนวก 2.9

² ภูภาคผนวก 2.3

³ ภูภาคผนวก 2.8

หนึ่งในงานทำขวัญจุกได้ให้ความเข้าใจเรื่องการโขนจุกอีกแง่หนึ่งว่า เป็นประเพณีที่มี ส่วนช่วยปลูกฝังและอบรมให้เด็กชายหญิงได้เข้าใจถึงสภาพและบทบาทของตนเองว่า ตนกำลัง ย่างเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ฉะนั้นต้องฝึกฝนที่จะประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมในทุก ๆ ทาง ทั้งนี้เพื่อจะ ได้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขความเจริญในอนาคตต่อไป เช่น อบรมเด็กชายให้มีกิริยาจา สุภาพเรียบร้อย ไม่ประพฤติตนเป็นคนเสเพล เกเร เที่ยวเตร่ หมั่นศึกษาหาความรู้ ช่วยเหลือ กิจการงานของบิดามารดา มีความกตัญญูและกตเวทิตาต่อพระคุณบิดามารดาคด้วยการบวชก่อนมี ครบครวั และอบรมเด็กหญิงให้มีกิริยาจาสุภาพอ่อนหวาน สงบเรียบร้อย หมั่นฝึกฝนงานบ้าน งานเรือน เป็นต้น ดังเหตุผลหนึ่งว่า

อายุยังน้อยหนุกน้อยวัยฝึกฝน หมั่นท่องหมั่นน้อมให้รู้ทั่ว อีกไม่กี่ปีเจ้าจะมีครอบครัว ให้นึกถึงตัวว่าเราโตทุกวัน เมื่อออกโรงเรียนอย่ารังรอ ถ้าไม่เรียนต่อแล้วให้ รีบกลับบ้าน มาช่วยพ่อแม่ทำนาก็แกล้งทุกวัน พ่อจึงขยันไปในเรื่องทำกิน อย่า เกียจอย่าคร้านทั้งการงานนอกใน ที่พ่อทำได้อย่าก็คิดกัน ... อย่าให้เขาหยาม จงทำเงินไว้ บางทีจะได้บรรพชา อายุยี่สิบเจ็ดก็ครบวช จะทรงผนวชหม่น ภาสา จงบวชเสียก่อนแล้วจึงหาพ่อตา ...¹

ความหมายของประเพณีโขนจุกในแง่ต่าง ๆ จากแหล่งที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ล้วนเป็นสิ่งที่ แสดงถึงคุณค่าของประเพณีให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวอำเภอยะปวนทองทั้งสิ้น โดยเฉพาะความหมาย ในแง่ที่ประเพณีมีส่วนช่วยปลูกฝังและอบรมเด็กวัยรุ่นชายหญิงนั้น วิทยากรผู้ให้ข้อมูลแหล่งขวัญจุก กล่าวว่า ชาวอำเภอยะปวนทองเห็นคุณค่ามาก เพราะช่วยชี้ทางให้บุตรหลานของเขาประพฤติตน เป็นคนดี มีความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต² เมื่อเป็นเช่นนี้จึงอาจสรุป กล่าวได้ว่า แหล่งในงานทำขวัญจุกมีบทบาทแสดงถึงความหมายและคุณค่าของประเพณีโขนจุก ให้เป็น ที่เข้าใจแก่ชาวอำเภอยะปวนทองไว้อย่างชัดเจน

¹ถูกคัดลอก 2.5

²แนลัม เจริญเนตร และ บุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พงศพิพจน์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 73 หมู่ 3 ตำบลบางนาง อำเภอยะปวนทอง เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522

3. บทบาทในด้านการศึกษา

ถึงแม้ว่าชาวอำเภอพานทองส่วนใหญ่จะจบการศึกษามัธยมศึกษา อ่านออกเขียนได้และมี ความรู้ความสามารถประกอบอาชีพได้ก็ตาม แต่เขาก็ยังได้เห็นว่า การพึ่งตนเองเป็นสิ่งที่ไม่ได้ประโยชน์ และน่าเบื่อหน่ายแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะเขามีเนื้อหาที่ช่วยเพิ่มพูนความรู้ความคึกคักมีประโยชน์ แก่ชีวิตสอแทรกไว้หลายด้าน มีทั้งความรู้ทางโลก ทางศาสนา ตลอดจนตำนานประวัติ นิยาย และนิทาน ฉะนั้นเมื่อหมดอายุร่องแผล แผลจึงเป็นเครื่องมือในการสั่งสอนความรู้ความคึกคักที่มี คุณค่าเหล่านั้นให้แก่ชาวอำเภอพานทอง ก็จะได้จำแนกกล่าวต่อไปนี้

3.1 ความรู้ทางโลก ความรู้ทางโลกนี้เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของ ชีวิต การดำเนินชีวิต และสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้ดีขึ้น ความรู้สำคัญซึ่งจะช่วยชี้แนะให้เกิดความคึก ความเข้าใจในสิ่งที่สังคมเห็นว่าดี ควรยึดถือและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ก็คือ แนวทางดำเนิน ชีวิตและค่านิยมต่าง ๆ ความรู้เรื่องนี้มีส่วนช่วยรักษาแนวปฏิบัติของท้องถิ่น หรือคอยควบคุม ท้องถิ่นให้มีความสงบสุข ซึ่งจะได้กล่าวละเอียดในบทบาทของแผลข้อต่อไป นอกจากนี้แผลยังให้ ความรู้ทางโลกในเรื่องอื่นอีกดังนี้

3.1.1 กำเนิดของชีวิต แผลปฏิสนธิจากอำเภอพานทองเกือบทุกสำนวน มีสาระ สำคัญโดยสรุปกล่าวถึง การปฏิสนธิของบุตรในครรภ์มารดา ตั้งแต่เป็นก้อนเลือดในเคียนแรก แล้วค่อย ๆ เจริญเติบโตจนเมื่อวัยระบวชถวญสมบุรณ์ในเคียนต่อ ๆ มาตามลำดับ มารดามีสภาพ ที่ได้รับความทุกข์ยากลำบากตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอด และหลังจากคลอดได้เลี้ยงดูบุตร ด้วยความยากลำบาก สาระข้างต้นนี้มีความรู้ที่ช่วยให้ชาวอำเภอพานทองมีความรู้ความ เข้าใจถึงการเกิดชีวิตของตนเองได้ก็ เพราะเนื้อหาของแผลกล่าวถึงรายละเอียดไว้มาก ถึงตัวอย่างข้อความตอนหนึ่งว่า

ครันไค่สี่เคียนเป็นกระเพาะ กลมกะเปาะเหลาะกะจืดริด มีข้าวพวงหุ้มทวงจิต
สิงสถิตในคัพภะ ครันไค่ห้าเคียนเป็นเรือนแรก จึงย้ายแตกเป็นบัญญัติสา
ยังไม่เห็นเส้นโลมา หนวยหนวยตาก็ยังไม่มี พอไค่หกเคียนเป็นเรือนกาย
ภายนอกภายในประจำที่ แต่ยังไม่ครบจบอินทรีย์ ยังไม่มีซึ่งอาการ ครันไค่

เจ็ทเคียนเป็นเรือนกาย ภายนอกภายในทุกสถาน ต้องนั่งจอนจอนแสนทรมาณ
นำส่งสารสุกสลายใจ ต้องนั่งทับฐานอาหารเก่า ของใหม่แม่เล่าเข้ามาทูนสมอง
นั่งคุกเข่าอยู่จ้ององ มือทั้งสองพอกกุมลูกกลาง ถูกสายรอกเป็นเนืองนิจ เข้าสิง
สถิตในคัมภีร ...¹

ข้อความข้างต้นนี้ได้กล่าวถึงความเจริญเติบโตของทารกในครรภ์มารดา ตั้งแต่เดือนที่สี่
จนถึงเดือนที่เจ็ด ว่ามีพัฒนาการและอยู่ในสภาพอย่างไร รายละเอียดเช่นนี้ย่อมช่วยขยายความรู้
ของผู้ฟังให้กว้างขวางกว่าที่มีอยู่

นอกจากแหล่งปฏิสนธิส่วนใหญ่จะมีสาระสำคัญโดยสรุปดังกล่าวแล้ว ในจำนวนนี้มีแหล่งหลาย
ส่วนวน กล่าวถึงที่มาของมนุษย์และสัตว์ก่อนที่จะมาจุติในโลกว่า มาจากสถานที่ต่าง ๆ กัน เช่น
มาจากเมืองมนุษย์ มาจากสวรรค์ มาจากป่าหิมพานต์ มาจากเมืองนรก ฯ อันเป็นผลให้มารดา
อยากรับประทานอาหารต่าง ๆ กัน เนื้อหาที่กล่าวถึงนี้แม้ไม่อาจรู้แน่ชัดว่าเป็นจริงหรือไม่ แต่ก
็นับได้ว่าเป็นความรู้ที่มีประโยชน์แก่ชาวอำเภอพานทอง ซึ่งอาจจะไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อนเลย
แหล่งที่มีเนื้อหาดังกล่าวมีข้อความว่า

บรรดาฝูงสัตว์ที่ลงมาเกิด เริ่มถือกำเนิดในคัมภีร ก็แสนลำบากยากหนักหนา
ต่างคนต่างมาจากที่ต่างกัน บางพวกก็มาจากเมืองมนุษย์ แต่บางพวกจุติมา
จากสวรรค์ บางพวกก็มาเสียจากป่าหิมพานต์ แต่บางพวกนั้นมาจากเมืองพรหม
แต่บางพวกก็มาจากเมืองนรก ที่ได้ไปตกอยู่ในเวรกรรม พอสิ้นกรรมมีสกรรม
เขาก็ถืออุณคคตมา จุติในครรภ์คัพโภทร ของพระมารดาเหมือนอย่างว่า ทำไม
จึงรู้แน่กันหนักหนา ว่าฝูงสัตว์ที่มาจากที่ต่างกัน อรรถาธิบายในบาลี แพทย์
สงเคราะห์เป็นหลักฐาน จะรู้ได้แน่เมื่อตอนที่แม่ตั้งครรภ์ อยากจะกินอาหาร
ต่างต่างนานา ถ้าอยากกินกินหวานวามาเสียจากเมืองพรหม ถ้าอยากกินส้มหวานว่า
มาจากมนุษย์หนา ถ้าอยากกินเนื้อและผักปลา ฝูงสัตว์นั้นมาจากอญาย อยากกิน
ของหอมหวานวามาจากสวรรค์ มาจากป่าหิมพานต์อยากกินลูกไม้ ...²

¹ ภูภาคผนวก 1.7

² ภูภาคผนวก 1.6

การที่เหล่าปณิสนิให้ความรู้เกี่ยวกับกำเนิดของชีวิตมนุษย์นั้น นับว่าช่วยให้ชาวอำเภอพานทองได้ศึกษาถึง เรื่องของชีวิต เข้าใจและเห็นคุณค่าของชีวิตว่ากำเนิดมาในโลกได้ยากยิ่ง ทั้งได้รู้ถึงพระคุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูมาจนเติบโตด้วยความยากลำบาก ความรู้ในเรื่องนี้จึงให้ประโยชน์ทั้งในด้านประเพณีของปัญญาและกล่อมเกลาจิตใจ

3.1.2 พันธุ์พืชและสัตว์ เนื่องจากแหล่งกลุ่มหนึ่งของอำเภอพานทองเป็นแหล่งชมธรรมชาติ จึงให้ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์พืชและสัตว์ไว้มากพอสมควร พันธุ์พืชมีทั้งไม้ดอกไม้ประดับ และไม้ผล ส่วนสัตว์นั้นมีกล่าวถึงพันธุ์นกและปลานานาชนิดเอาไว้ ตัวอย่างข้อความที่กล่าวถึง พันธุ์ไม้และนก มีดังนี้

"... สดุดแก้วจับโก่งกาง บนต้นมะพร้าวโน้มนกกิมปี่ นกหงส์ขาวจับสีสุก แหงงแซวชุก เข้าเสียดสี แหงงแซวชนจับนทรี แหงงแซวหนีเข้ารังนอน นกนางนวลจับไข่น้ำ นกกาเหว่า วอนเสียงหวาน ... เบญจวรรณจับต้นหว้า นกกระทาจับกระท้อน นกกระทิงจับต้นถอน ..."¹

จากตัวอย่างข้อความข้างต้น จะได้รับความรู้เกี่ยวกับชื่อของนกว่ามี นกแก้ว นกกิมปี่ นกหงส์ขาว นกนางนวล นกกาเหว่า นกเบญจวรรณ นกกระทา และนกกระทิง ส่วนต้นไม้ก็มี ต้นโก่งกาง ต้นมะพร้าว ไม้ไผ่สีสุก ต้นนทรี ต้นไข่น้ำ ต้นหว้า กระท้อน และต้นถอน นอกจากนี้ยังมีข้อความที่กล่าวถึงชื่อพันธุ์ไม้ที่น่าสนใจอีกตอนหนึ่งว่า

พลายแก้วพลายงามเขาเอามาทำช้อน ช้อนอกเสียดก่อนทานอย่างฉุน ท้าวเวสสุวรรณ ที่อยู่ถึงชั้นบน ถ้าปลูกหลายต้นเกี่ยวก็ไต่สรวง พญาผาเมืองทั้งพญาเสวก ต้นใหญ่ต้นเล็ก ก็แลส้าง สาวน้อยประแป้งทั้งว้าวแกงต้นข้าง ชื่อเวสสันดรก็ยังมาเป็นบอนกับเขาบ้าง พิมพานวลนางก็ยังมาเป็นช้อน บอนมัสสีหมอกแล้วก็นำออกแก้มแหม่ม ยังบอนหน้าแหลม เรียกแก้วหน้าม้า บอนทองประศรีก็ยังมีย้อมมา ไม่แคล้งโกหกทั้งบอนนกกกระทา ต้นยาว ค้างว้าเขาเรียกหมื่นไวย นั้นแล²

¹ ฐานาคนวณ 8.4

² ฐานาคนวณ 8.1

พันธุ์ไม้ที่กล่าวถึงในข้อความข้างต้น เป็นไม้ประดับจำพวกบอน ซึ่งแต่ละชนิดล้วนมีชื่อที่ไพเราะน่าสนใจทั้งสิ้น ชื่อส่วนใหญ่จะสังเกตเห็นว่า เป็นชื่อของตัวละครสำคัญในวรรณคดีหรือนิทาน ซึ่งชาวพานทองอาจไม่รู้จึกมากนัก ฉะนั้นการฟังเพลงจึงทำให้รู้จักชื่อพันธุ์ไม้เพิ่มขึ้นอีกจำพวกหนึ่ง

สำหรับความรู้เกี่ยวกับพืชปลาที่มีกล่าวไว้ในเพลงนั้น มีทั้งปลาน้ำจืดและปลาน้ำเค็มมากมายหลายชนิด ทั้งตัวอย่างข้อความว่า

“... โน่นแฉะอูเฒ่าเหล่าปลาชะโงก ปลาเทโพโน่นแฉะปลาสวย โน่นปลาม้านี่แฉะ ปลาข้างลาย มาแหวกว่ายตามคงคา มันมาไล่กัดเป็นกลุ่มกลุ่ม ปลาช่อนก็ชุมเป็นพันกหนา โกล่ปลาฉิ้งมีกระทั้งโลมา ปลาหมึกปลาม้านามากมายมี โน่นปลาตะเพียนเวียนว่ายวน โน่นปลาขี้สนโน่นปลาอินทรี ...”¹

ความรู้ด้านสำคัญในเพลงที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นความรู้เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิต ค่านิยมต่าง ๆ กำเนิดของชีวิต หรือพันธุ์พืชหรือสัตว์ ย่อมแสดงให้เห็นแล้วว่า เพลงให้ความรู้ทางโลกที่มีคุณประโยชน์ต่อชาวพานทองเป็นอย่างมาก ความรู้เหล่านี้ย่อมช่วยให้มีความเข้าใจในเรื่องของชีวิตและสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้ดียิ่งขึ้น

3.2 ความรู้ทางศาสนา เป็นความรู้สำคัญอีกด้านหนึ่งที่จะช่วยให้ชาวพานทองซึ่งส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน เข้าถึงพุทธศาสนาและเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในการที่จะยึดเหนี่ยวศาสนาเป็นหลักที่พึ่งของชีวิตมากยิ่งขึ้น ความรู้ในด้านนี้ได้แก่ ประวัติของพระพุทธองค์ ประวัติพระโพธิสัตว์ และหลักธรรมต่าง ๆ ทั้งจะได้แยกกล่าวต่อไปนี้

3.2.1 ประวัติพระพุทธเจ้า แหล่งจากคำบอกเล่าของที่ให้ความรู้เรื่องประวัติของพระพุทธเจ้า ได้แก่ แหล่งสิทธารถ แหล่งเรื่องนางจิรจนาภิก และแหล่งพระพุทธเจ้าเข้านิพพาน “แหล่งสิทธารถ” มีสาระให้ความรู้ เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ เกิดความเบื่อหน่ายสภาพทางโลก แล้วตัดสินใจออกบวช “แหล่งเรื่องนางจิรจนาภิก” ให้ความรู้ตอนพระพุทธเจ้าออกเผยแผ่พุทธศาสนา ส่วนแหล่งอีกเรื่องหนึ่งนี้ทำให้ทราบประวัติตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จกับขันธเข้าสู่นิพพาน แหล่งที่ให้ความรู้เรื่องพุทธประวัติทั้งกล่าวล้วนเป็นแหล่งที่ทำให้ชาวพานทองเกิดความเลื่อมใสศรัทธาเพิ่มมากยิ่งขึ้นทั้งสิ้น เพราะได้แสดงถึงความเกิดเกี่ยวของ

¹ ภูภาคผนวก 8.2

พระพุทธองค์ในการแสวงหาหนทางที่จะดับทุกข์ บุญบารมี ตลอดจนการเผยแพร่ธรรมะเพื่อ
สงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ให้พ้นทุกข์อย่างเห็นได้ชัดเจน

3.2.2 ประวัติพระโพธิสัตว์ แผลจากอำเภอฟานทองกลุ่มหนึ่งได้แสดงถึงประวัติ
พระพุทธเจ้าแทนหลัง คือ ใต้ส่วยพระชาติเป็นนกกกระจาบ พญาบุญทอง พระสุวรรณสาม
และพระเวสสันดร ความรู้เหล่านี้นอกจากจะช่วยสร้างเสริมความเลื่อมใสในพระพุทธองค์ เพราะ
ในแต่ละชาติได้บำเพ็ญความดี และเป็นที่พึ่งแก่เพื่อนสัตว์โลกอยู่เสมอแล้ว ประวัติอันเป็นความรู้
ดังกล่าวยังอาจช่วยกล่อมเกลาจิตใจให้มีความรู้สึกดีชอบชั่วดี และเป็นแบบอย่างความประพฤติ
ที่ดีโดยทางอ้อมแก่ชาวฟานทองได้อีกด้วย ทั้งนี้เพราะตัวละครสำคัญในกลุ่มเหล่านี้ล้วนมี
บทบาทที่แสดงให้เห็นข้อคิดอันมีคุณประโยชน์เอาไว้ เช่น "เหล่านกกกระจาบ" บทบาทของพ่อนก
แสดงให้เห็นข้อคิดคือ ความรักและความซื่อสัตย์ต่อลูกเมีย "เหล่าพญาบุญทอง" และ "เหล่าสุวรรณสาม"
แสดงถึงบทบาทของลูกที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ เป็นต้น

3.2.3 หลักธรรม ประเพณีทำขวัญนาคและทำขวัญลูก นับได้ว่าเป็นประเพณีไทย
ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิด คนไทยผู้สืบทอดประเพณีล้วนเป็นพุทธศาสนิกชนทั้งสิ้น ฉะนั้น
จากการศึกษาแผลในงานทำขวัญของชาวฟานทอง จึงได้พบว่ามีหลักธรรมอันเป็นคำสั่งสอน เพื่อ
วางพื้นฐานทางจิตใจ และเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับประชาชนในท้องถิ่นแทรกไว้เป็นจำนวนมาก
หลักธรรม เหล่านี้นับว่าเป็นความรู้ที่สัมพันธ์กับความรู้ทางโลกมาก กล่าวคือ เป็นพื้นฐานของค่านิยม
และแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ต่าง ๆ ในสังคม อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขและความเจริญ
ก้าวหน้า หลักธรรมะทั้งหลักใหญ่และหลักย่อยที่ปรากฏเด่นในแผล มีดังต่อไปนี้

3.2.3.1 ละเว้นการฆ่าบาปหรือทำความชั่ว หลักธรรมอันเป็นแก่นแท้
ของพระพุทธศาสนาข้อนี้ ได้กล่าวแทรกไว้ในแผลหลาย ๆ ตอน ที่เห็นเด่นชัดก็คือ การเน้นให้
รักษาศีลอันเป็นข้อห้ามที่พึงปฏิบัติ เช่นใน "แผลศีลห้า" มีข้อความกล่าวว่า "... จงรักษาศีลให้
บริสุทธิ์ ท่านพึงฉันพุทฺธอย่าได้เผลอไผล ทั้งโลกโกรธหลงของจงทำลาย ..."¹ และมีกล่าวเป็น
ท่านเองเกี่ยวกับในแผลอีกเรื่องหนึ่งว่า "... ถ้าใครอยากฉลาดให้ฟังเทศนา หมั่นฟังบ่อยบ่อยจะ

¹ ภูภาคผนวก ๑.1

ค่อยค่อยเกิดปัญหา คือแปดคือห้าอย่าละเลย ...¹ การงกเว้นจากการทำบาปภัยการรักษาศีล นอกจากจะกล่าวโดยตรงไว้ในแหล่งสองตอนทั้งกล่าวแล้ว ยังมีปรากฏเป็นบทบาทของตัวละครไว้ด้วย ทั้งข้อความว่า "... ฝ่ายโพธิสัตว์พญายุง กมลฉีกมุ้งทองคำดา เจริญอุเบกข์ทุกเวลา รักษา ศีลห้าเป็นนิจันตร์ ..."²

การงกเว้นทำบาปหรือทำชั่วนอกจากจะเน้นให้รักษาศีลแล้ว ยังมีกล่าวสอนไว้ในแหล่ง เรื่องอื่นอีก เช่น สอนให้กลั่นแกล้งเล่นการพนัน ซึ่งเป็นอบายมุขอย่างหนึ่ง ทั้งข้อความว่า

"... จะเก่งจะเที่ยวประเียวจะเล่น ผมมองไม่เห็นว่ามันจะนำสรรเสริญ เข้าบ่อน หาเมื่อกี้ไม่แทงก็เดิน อย่างนี้มีเงินก็เปรียบเสมือนเมื่อกี้ จะกัดเราคายลงไปวายชีวิต เมื่อการ พนันเข้าสิ่งสูง อบายมุขมันก็สนุกชั่วครู่ โค้ดก็คืออยู่ถ้าแน่นอนเสียบนช่วย ไม่มีประโยชน์เราบางค ก็กล่าว นานนานเสียดายอย่างนั้นเห็นด้วย ..."³

แหล่งอีกตอนหนึ่งสอนให้ละเว้นจากการปลอมำเพื่อแย่งทรัพย์สินผู้อื่น มีข้อความดังนี้

"... บางคนยังจนเลยคิดปล้นสะคน เชื่อผมเชื่อผมอย่าไปปล้นเขาเลย ถูกเมียยังมี ยังกระปี้กระเปร่า เรามีลูกสาวประเียวกมีลูกเขย ทำกินดีกว่าอย่าปลอมำเขาเลย สะโก้ ถูกเขยมันจะโค้ช่วยทำ ..."⁴

จากคำสอนให้กลั่นแกล้งเล่นการพนันในแหล่งทั้งกล่าวอาจสรุปได้ว่า คือการสอนให้ประชาชน ยึดมั่นในศีลของคฤหัสถ์ อันได้แก่ศีลห้าและศีลแปดนั่นเอง เพราะศีล "หมายถึงความตั้งใจเว้น จากความประพฤติชั่วทางกายและวาจา"⁵ เป็นเครื่องควบคุมความประพฤติให้อยู่ในระเบียบ แบบแผนที่ดีงาม ซึ่งจะก่อให้เกิดความสงบสุขในชีวิต ฉะนั้นการงกเว้นทำบาปทำชั่วจึงเป็นสิ่ง ประเสริฐ ทั้งคคิธรรมที่ว่า "อารตี วิรตี ปาปา การงกเว้นจากบาป เป็นมงคลสูงสุด"⁶

¹ ญาณาคณวก 1.30

² ญาณาคณวก 4.3

³ ญาณาคณวก 9.4

⁴ ญาณาคณวก 10.2

⁵ กรมการศาสนา กองวัฒนธรรม ศีลธรรมและวัฒนธรรมไทย หน้า 144

⁶ สวัสดิ์ พินิจจันทร์ คคิธรรม หน้า 35

3.2.3.2 ทำความดี หลักคำสอนซึ่งเป็นหัวใจของพุทธศาสนาอีกหลักหนึ่ง คือ สอนให้กระทำความดี หรือที่กล่าวว่า กุศลสุสุ ปสมุปา (จงทำกุศลให้เกิดขึ้น) หลักธรรมะข้อนี้ได้ปรากฏเป็นแนวคิดไว้ในแหล่งจากอำเภอบางกุ่มมาหลายเรื่อง แหล่งบางเรื่องบางกลุ่มมีเนื้อหามุ่งให้แนวคิดโดยตรง เช่น "แหล่งสอนนาค" "แหล่งสอนกุมารกุมาร" แหล่งขัวเหล็กเหล่านี้มีคำสอนให้พ่อนาคและเด็กชายหญิงประพฤติปฏิบัติในทางดี "แหล่งประวัติพระโพธิสัตว์" ทุกเรื่องแสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญความดีของพระพุทธองค์ เมื่อเสวยพระชาติต่าง ๆ "แหล่งเรื่องเนรสูบิน" แสดงถึงอันสืบส่งของการทำความดีด้วยการบวช "แหล่งท้าวจระเข้" แสดงให้เห็นอันสืบส่งของการทำบุญทอดกฐิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแหล่งอีกจำนวนหนึ่งที่แทรกแนวคิดจากหลักธรรมนี้เอาไว้บ้างน้อยบ้าง กิ่งค้อย่างข้อความสั้น ๆ ตอนหนึ่งว่า

"... เรื่องนักเลงเรื่องเก่งเรื่องโกธ ไม่เห็นประโยชน์จะมีอะไรสักหน่อย คนไทยอยากโตก็งั้นไม่ยอม เพียวเพียวหน้าจ้อยอยู่ในเรือนจำ จะทำอะไรหรือก็ไม่สู้ดี จะต้องแพ่ความดี อยู่กันยังคำ ความดีจะช่วยให้ทั้งส่วยทั้งงาม เสมือนเหล็กนำสู่ทางเจริญ ..."¹

การที่แหล่งมีแนวคิดสั่งสอนให้ทำความดีและแสดงถึงผลของการทำดีไว้อย่างชัดเจนในแหล่งบางเรื่องนั้น ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมว่า เมื่อกระทำความดีย่อมได้รับผลดี มีแต่ความสุขความเจริญ ทั้งในชาตินี้และในชาติต่อไป ไม่แค่นั้นทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ใดทำบาปทำชั่ว ย่อมได้รับผลเป็นทุกข์ มีแต่ความเศร้าโศก ความเดือดร้อนเป็นเครื่องตอบแทน การสอนให้ทำความดีจึงสอดคล้องกับการสอนให้ละเว้นจากการทำชั่วในหลักธรรมประการแรก

3.2.3.3 ไตรลักษณ์ เป็นหลักคำสอนที่สำคัญมากประการหนึ่งของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ สอนให้รู้แจ้งถึงหลักความจริง 3 ประการที่มีอยู่คู่กับโลก ได้แก่ อนิจจตา (ความเป็นของไม่เที่ยง) ทุกขตา (ความเป็นทุกข์) และ อนัตตา (ความเป็นของไม่ใช่ตน ไม่มีตัวตนที่แท้จริง) ความจริงทั้ง 3 ประการนี้ ผู้ใดก็ตามที่รู้แจ้งย่อมไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นฉัน เป็นนี่ หรือเป็นตัวตนของตน เพราะสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นย่อมสลายไปตามสภาพของมัน

¹ ภูภาคผนวก 9.3

เมื่อมีผลเช่นนี้สภาพของจิตก็จะบริสุทธิ์ผ่องใส มีความสงบสุข¹ หลักคำสอนอันประเสริฐนี้
มีกล่าวเน้นให้ประชาชนยึดมั่นและเกิดความเข้าใจ ในหลักข้อหนึ่งดังนี้

จงเชื่อในพระไตรลักษณ์ ให้แจ้งประจักษ์เป็นหลักฐาน ในพระไตรลักษณ์ญาณ
ท่านจงเร่งพิจารณาเมื่ออนัตตังแกมนี้ ... เพราะเหตุทั้งสามจึงได้นำความยาก
เกิดความลำบากกันเป็นหนักหนา เวียนเกิดเวียนตายกันอยู่หลายกัลป์ บ้างทุกข์
ได้เกิดมาเป็นคน เกิดเป็นคนเราต้องค้นหาแก้ว ถ้าได้พบแล้วท่านอย่างงน
จงปลงให้หัวไปเสียทั้งตัวทั้งตน อย่าได้กังวลว่าร่างกายของเรา อันการเกิดตาย
นั้นมันย่อมไม่เที่ยง ยกทัพขึ้นเถียงว่าอนิจจังใจเล่า อนัตตาคือคนก็จะเป็นผล
หรือเปล่า อย่างนี้โง่งมทวนเวทนา ...²

เรื่องราวของหลักไตรลักษณ์นอกจากจะได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนในตัวอย่างแหล่งข้างต้นแล้ว
ยังมีกล่าวสังเขปไว้ให้เข้าใจใน "แหล่งเรื่องทุกข์" อีกตอนหนึ่ง ดังนี้

ฉันจะเล่าเรื่องทุกข์ของคน จงฟังสนธิข้อคดี เราเกิดมาทุกวันนี้ ไม่เลือกว่า
มีหรือจน เขากำเนิดเกิดในโลก เรื่องทุกข์โลกหนีไม่พ้น สังขารย่อมเวียนวน
ตั้งแต่ต้นทุกขังมา ... ทุกข์คนเรานี้มีมาก แสนลำบากยากเหลือเชียว ไพรผู้ใด
มิได้เว้น ย่อมต้องเป็นทุกข์ทั่วกัน อนิจจังนั้นไม่เที่ยง สังขารหลักเลี้ยวแล้ว
หนีท่าน ย่อมเวียนวนหมุนแปรผัน ทุกทุกวันทุกราตรี ถ้าแนบไคพระนิพพาน
พ้นสงสารในโลกนี้ ทุกข์ทั้งหลายมิได้มี มาย้ายเพราะคัมภีร์ว่า นั่นแหละ³

¹กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา หลักพระพุทธศาสนา พิมพ์เป็นที่ระลึกใน
การถวายผ้ากฐินพระราชทาน ณ วัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 5 พฤศจิกายน 2521
หน้า 20 - 22

²กุฎาคนวก 1.30

³กุฎาคนวก 9.6

3.2.3.4 ความกตัญญูกตเวทิตา หลักความกตัญญูกตเวทิตา พระพุทธศาสนา ถือว่า เป็นธรรมจรรยาอันสำคัญข้อหนึ่งที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน ความกตัญญูกตเวทิตาคือ การรู้คุณ และการสนองคุณผู้ที่ไ้อุปการะตน พระพุทธเจ้าทรงพร่ำสอนให้บุคคลประพฤติธรรมนี้ต่อผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะต่อบิดามารดาไว้เป็นอันดับแรก¹ คนที่มีความกตัญญูกตเวทิตาจึงนับว่าเป็นคนที่มีจิตใจสูง ซึ่งย่อมเป็นที่รักใคร่เอ็นดู ได้รับความวิเศษต่าง ๆ ได้รับความไว้วางใจและการสรรเสริญ ฯ มีผลให้เกิดความสุขความเจริญในสังคม ดังบาลีพุทธภาษิตว่า "นิมิตุคํ สาธุรูปานํ กตญญูกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทิตาเป็นเครื่องพวยแห่งคนดี"² คำสอนในเรื่องความกตัญญูกตเวทิตานี้ มีกล่าวเน้นเป็นสำคัญในแหล่งหลาย ๆ ตอน ตัวอย่างเช่น

"จงตั้งใจมั่นกตัญญูตา พรังพรหมบิดาพระมารดา ท่านเลี้ยงเรามาใช้เวลาเยี่ยงน้อยเท่าเท่าฝ่าหอยเป็นข้าวข้าวป้อน อบรมเลี้ยงลูกพันผูกฉ้นฉ่อน ทนทุกข์ชอนาทรทุกวันทุกคืน จนกว่าจะรอดมาเป็นร่าง แม่ก็ทนทุกข์พันฝ่าสุคนธ์ ของเผื่อของร้อนเมื่อแต่ก่อนเคยกลืน ทั้งท้องแล้วเป็นเล็กกลืนเล็กกิน ..."³

สาระสำคัญของข้อความข้างต้น จะเห็นว่าเป็นการสอนให้มีความกตัญญูต่อบิดามารดา ผู้อุปการะตนเป็นอันดับแรก คำสอนในลักษณะเดียวกันเช่นนี้ มีกล่าวไว้ในแหล่งตอนอื่น ๆ อีก เช่น

"... บราหฺมสร้างกุตลบราหฺมชนเกินคณ เพื่อหาทางธรรมกตัญญูตา บราหฺมชนคุณพ่อแม่ที่แก่เลี้ยงเรา พ่อแม่นั้นเล่าลำบากหนักหนา ใช้น้ำฉวยของบิทรมารดา ที่ท่านเลี้ยงมาพระคุณ

¹กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา หลักพระพุทธศาสนา พิมพ์เป็นที่ระลึกในการถวายผ้ากฐินพระราชทาน ณ วัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 5 พฤศจิกายน 2521
หน้า 122 - 123

²สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1
หน้า 34

³สุภาษิต 1.28

มากมาย เมื่อยามป่วยไข้ทานก็ไ้ชุ่มพัก ไปด้วยความรักน้อยไปเสียเมื่อไร ท่านรักพ่อนาค
ไปเสียยิ่งกว่าใคร พ่อแม่อิ่งใหญ่ไปด้วยพระคุณ ..."¹

การสอนให้มีความกตัญญูแก่เวทียในแหล่ง แม้ว่าจะกล่าวเน้นให้ปฏิบัติต่อบิดามารคามากกว่า
ผู้อื่นอื่น ๆ แต่ก็นับได้ว่าเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างค่านิยมที่ดีให้แก่ท้องถิ่น อำเภอ
พานทอง เกษนาธรรมะยอชออนที่ปรากฏ

3.2.3.5 ความเพียรและความอดทน พระพุทธศาสนาไทยมีคำสอนย่อย

ให้บุคคลมีความเพียรและความอดทน เป็นแนวประพฤติปฏิบัติที่สำคัญส่วนหนึ่งของชีวิต ความเพียร
ซึ่งตรงกับคำว่า "วิริยะ" นั้น เป็นคุณอย่างหนึ่งที่จะชักนำให้สำเร็จความประสงค์ ได้ ความเพียร
แปลว่า ความเป็นผู้กล้า คือ มีความกล้าแข็งในการทำงาน มีใจเด็ดเดี่ยวกล้าหาญ ไม่ห่อห่อ
ความยากลำบาก เมื่อความเพียรมีลักษณะเช่นนี้จึงเป็นเครื่องช่วยให้คนเราพ้นจากความทุกข์ยาก
ในทางต่าง ๆ ทั้งที่พุทธภาษิตว่า "วิริเยน ทุกขมจฺเจติ คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร"²
ส่วนความอดทน หรือ "ขันติ" นั้น หมายถึง ความทนทานแห่งกำลังใจ มี 3 ประเภทคือ
ทนตรากตรำ ทนลำบาก ทนเจ็บใจ ความอดทนนับว่าเป็นแนวปฏิบัติที่ดีสำหรับคนทุกคน เพราะ
ให้ทั้งประโยชน์และความสุข กุญแจไขประตูพระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสว่า "ขุติ นิสฺสชาหา ความ
อดทนนำมาซึ่งประโยชน์สุข"³

พระพุทธศาสนาสอนให้ทุกคนมีความขยันหมั่นเพียรและความอดทน โดยเฉพาะผู้ครองเรือน
การก่อสร้างสร้างตัวควรได้ถือปฏิบัติตามแนวคำสอนทั้งสองด้านนี้ควบคู่กันไป⁴ แนวคำสอนที่มีคุณค่านี้
ไทยมีกล่าวเป็นข้อคิดแทรกไว้ในแหล่งจากอำเภอพานทอง ทั้งตัวอย่างข้อความ เช่น

¹ ฎีกาฉนวน 1.24

² คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ คือ อิทธิบาท มีอยู่ 4 อย่างได้แก่ ฉันทะ (พอใจ
รักใคร่ในสิ่งนั้น) วิริยะ (เพียรประกอบสิ่งนั้น) จิตตะ (เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น) และ วิมังสา
(หมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น)

³ สวัสดิ์ พินิจจันทร์ คติธรรม หน้า 63

⁴ ก. หน้า 50

⁵ กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา หลักพระพุทธศาสนา พิมพ์เป็นที่ระลึกใน
การถวายฉลากพระราชนาน ณ วัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 5 พฤศจิกายน 2521
หน้า 130

"... เราเกิดเป็นคนต้องทนต่อสู้ ชีวิตยังอยู่อย่าให้ใครหยาม ทั้งวิธีที่เราต้องพยายาม มีทุนแล้วต้องทำทำให้เลยทุน ถึงคราวหนานาเราก็หาข้าวปลูก ถึงคราวข้าวสุกเราก็หาสมุนช่วยกันเก็บเกี่ยวถือเคียวใหญ่ นี่ชีวิตคนมีหน้าที่ต้องทำ ที่ท่านอยู่ส่วนท่านก็ทวนเข็มนาฬิกา ที่ท่านอยู่นาจะคงบุนน้ำ ..."¹

จากตัวอย่างข้อความข้างต้น จะเห็นว่า มีสาระสำคัญที่ให้อธิบายว่า เมื่อเกิดเป็นคนก็ต้องต่อสู้เพื่อการอยู่รอดของชีวิต ต้องมีความขยันขันแข็งและอดทนในการประกอบอาชีพ ไม่ว่าจะ เป็นอาชีพห่านา ทำสวน หรือทำไร่ ข้อความที่มีสาระให้อธิบายในทำนองเดียวกันนี้ยังปรากฏใน แหล่งตอนอื่นอีก เช่น

"... ป่ากรุงรังที่เสือข้างอาตย์ ยังถางทำไร่กันเสียทั้งนั้น ความเพียรของคนสู้ทน มากนั้น คอยราคอยรานคอยและคอยเต็ม ที่ไหนมันรกจนหมั่นถากหมั่นถาง เหมือนยังฝนทั้งไผ่มัน เป็นเข็ม อามเหงื่อต่างน้ำปลูกคามให้เต็ม อุดสาห์และเต็มเสียลูกของเรา ..."²

การที่แหล่งมีสาระที่ให้อธิบายในเรื่องความเพียรและความอดทนดังกล่าวนี้ นับว่าเป็น ประโยชน์แก่ท้องถิ่นมาก เพราะนอกจากจะให้ความรู้เกี่ยวกับคำสอนของพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็น แนวทางประพฤติปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอำเภอพานทองอีกด้วย

3.2.3.6 การพึ่งตนเอง พระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลพยายามช่วยตนเอง ไม่หวังพึ่งผู้อื่น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า "อตุคาหิ อตุคโณ นาโถ คนแลเป็นที่พึ่งของตน" โดยมีอรรถาธิบายว่า ในการดำเนินชีวิตนั้นเราจะพึ่งคนอื่นได้ยาก ถึงแม้จะพึ่งเขาได้ก็เป็น ครั้งคราว เมื่อเขายังรักและเมตตาปรานีเรา หรือเมื่อเขายังมีชีวิตอยู่เท่านั้น ถ้าเขาเบื่อหน่าย หรือสิ้นชีวิตไป เราก็ไม่อาจจะขอความช่วยเหลือจากเขาได้อีก เพราะฉะนั้นตนเองเท่านั้นที่จะ เป็นที่พึ่งของตนได้อย่างแท้จริง³ คำสอนในเรื่องนี้ได้มีกล่าวสอนไว้ในแหล่งบางตอน ตัวอย่างเช่น

¹ ฎีกาฉบับ 9.4

² ฎีกาฉบับ 10.4

³ กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา คู่มือครูจริยศึกษา หน้า 39

"... อตุตา หิ อตุตโน นาโถ องค์พระพุทโธทรงชี้เหตุผล ว่าคนเป็นหนึ่งเป็นที่พึ่ง
ของชน อย่าหวังให้คนอื่นนั้นช่วยเรา จะเป็นเงินชั้นหรือว่าการช่วยเหลือ ไม่ฉกจับเสือก้วย
มือเปล่า ขาดการเมตตาอันคิดก่อนฟังเอา เพื่อกันความเศร้าออกจากกองบุญ ..." ¹

สาระสำคัญจากข้อความข้างต้น เป็นการสอนให้พึ่งตนเอง ไม่ให้หวังที่จะพึ่งผู้อื่น ไม่ว่า
จะเป็นด้านการเงินหรือด้านใด ๆ เพราะถ้าไม่ได้รับการช่วยเหลือตามที่หวังแล้ว จะก่อให้เกิด
ความทุกข์ขึ้นได้ แนวคำสอนในเรื่องเดียวกันนี้ยังมีแทรกไว้ในแหล่งอีกตอนหนึ่งว่า

"... เรามีเวลาควรจะหารายได้ ถ้าไม่ไถ่ทำไว้ที่หลังจะบาป พวกเราพี่น้องจะต้อง
พึ่งตน ถ้าปล่อยยืให้จนแล้วจะต้องเสียใจ เข้าไปชุกกินเย็นกินข้าวค่ำ ถ้าเราไม่ทำที่ไหนเลย
มันจะไถ่ หวังพึ่งคนอื่นมันไม่ขึ้นหัวใจ หนุมานาหนุมานไปจะต้องพึ่งตัวเรา ..." ²

ถ้าพิจารณาสาระจากตัวอย่างข้อความจะเห็นว่า ให้อธิบายเรื่องการช่วยตนเองในการ
ทำมาหากิน คำสอนข้อนี้จึงเป็นแนวทางปฏิบัติที่มีความสัมพันธ์กับคำสอนในเรื่องความเพียรและ
ความอดทนทั้งกล่าวแล้วเป็นอย่างมาก เพราะต่างได้ช่วยสนับสนุนให้คนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์
และความผาสุก

3.2.3.7 ความสามัคคี คำว่า "สามัคคี" แปลว่า ความพร้อมเพรียง
ได้แก่ความพร้อมเพรียงกันทางกายวาจาใจ ช่วยกันทำงานโดยไม่มีความบาดหมางกัน ไม่เกี่ยงกัน
มีแต่ความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน พร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่จะบังเกิดผล เป็นคุณประโยชน์
แก่ส่วนรวมอย่างเต็มกำลังความสามารถ พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนธรรมข้อนี้ว่า ไม่เป็นที่ตั้งแห่ง
ความเสื่อม มีผลให้เกิดแต่ความเจริญเพียงคำเดียว ³ หมายความว่ามีความเป็นปึกแผ่น กิจการใหญ่
ของส่วนรวมประสบความสำเร็จ ฉะนั้นความสามัคคีจึงเป็นบ่อเกิดของสันติสุขส่วนรวม ทั้งพุทธคำรัส
ว่า "สุชา สังฆสุต สามัคคี ความสามัคคีของหมู่ทำให้เกิดสุข" คำสอนให้มีความสามัคคีนี้ไ้เน้น
กล่าวไว้ในแหล่งตอนหนึ่งว่า

¹ ญาณมงคล ๑.5

² ญาณมงคล 10.4

³ กรมการศาสนา กองวัฒนธรรม ศีลธรรมและวัฒนธรรมไทย หน้า 130

"... ขอเพื่อนรักชาติศาสนากว่าสุนทร บ้านเกิดเมืองนอนคือประเทศไทย จำเป็น
อาศัยความไม่ประมาท ประเทศชาติไทยจึงจะคงอยู่ได้ ความสามัคคีเป็นศรีของไทย
ร่วมจิตร่วมใจช่วยกันรักษาบ้านเมือง ..."¹

ตัวอย่างเหล่านี้ มีสาระเน้นให้คนไทยทุกคนมีความรักชาติเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
ทั้งนี้เพื่อความเป็นปึกแผ่นของชาติ ที่จะคงอยู่ได้อย่างมีอิสระและมั่นคง แนวคำสอนในเหล่านี้กล่าว
นี้ ย่อมช่วยในด้านการปกครองของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

3.2.3.8 ความประมาท คือ การอยู่อย่างขาดสติหรือไม่มีสติ หมายถึง
ความมัวเมา ความเลินเล่อ เผลอ หลุน สละเพร่า ไม่รอบคอบ พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคล
ไม่ประมาท เพราะถ้ามีความประมาทแล้ว ความดีย่อมหมดไป ความเสียหายย่อมเกิดขึ้น เช่น
เกิดอันตราย ทรัพย์สินเสียหาย หน้าที่การงานไม่เจริญก้าวหน้า ได้รับความลำบาก เกิดครัน
พิณาคณมจ และแม้ชีวิตก็อาจต้องสูญเสียไป² ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า "มาโท
มจฺจุโน ปถิ ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย" ฉะนั้นคำสอนนี้จึงมุ่งเตือนให้ทุกคนสร้างชีวิต
ให้มีสาระประโยชน์ ไม่ปล่อยชีวิตล่วงไปพร้อมกับความว่างเปล่า ดังได้กล่าวไว้ในแหล่ง
ตอนหนึ่งว่า

พระพุทธเจ้าเสด็จเข้านิพพาน โปรดประทานพระธรรมเทศนา เพื่อเตือนใจแก่
เราประชาชนชาติ มิให้ประมาทในสังขาร ว่าเกิดแก่เจ็บตายมันย่อมเป็นของ
ธรรมดา สังขารไม่ยืนนาน จะพินทุทุกขใดคนไทยเราไม่ประมาท ความโง่เขลา
ที่ทวนทรวงประทวน ยิ่งประกอบกิจที่เป็นแก่นสาร ด้วยเวลาเวลาที่ล่วงไป
ว่าพระพุทธองค์ท่านทรงประกาศ คนประมาทคนหลับใหล ถ้าไม่ประมาทโอกาส
จะล่วงไป จะต้องเสียใจเมื่อจวนเจี ...³

¹ ภาควรรณก 9.7

² สวัสดิ์ พินิจจันทร์ ศีลธรรม หน้า 68 - 69

³ ภาควรรณก อ.ป.

ถึงแม้ว่าเรื่องความประมาทจะเป็นคำสอนข้อย่อย ๆ ของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในแหล่งเดียวกันว่าเป็นคำสอนที่มีความสำคัญข้อหนึ่งซึ่งชาวอำเภอพานทองอาจถือถือเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อความสุขความเจริญของชีวิตในท้องถิ่นได้เช่นเดียวกับคำสอนในข้ออื่น ๆ

ถ้าพิจารณาคำสอนเด่นของพระพุทธศาสนาที่แทรกไว้ในแหล่งทั้ง 8 ประการดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่ามีทั้งคำสอนหลักและคำสอนข้อย่อย ๆ คำสอนเหล่านี้อาจแยกออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ คำสอนหลักพื้นฐานและคำสอนที่เป็นหลักทางสังคม คำสอนพื้นฐานได้แก่ การงดเว้นทำชั่ว การสร้างคุณดี และไตรลักษณ์ ส่วนคำสอนที่เป็นหลักทางสังคม ได้แก่คำสอนข้อย่อย ๆ อีก 5 ข้อคือ ความกตัญญูต่อบุพการี ความเพียรและความอดทน การพึ่งตนเอง ความสามัคคี และความประมาท คำสอนต่าง ๆ ในแหล่งนี้ ชาวอำเภอพานทองกลุ่มหนึ่งมีความเห็นพ้องกันว่า ช่วยให้มีความรู้เกี่ยวกับข้อธรรมะของพุทธศาสนาได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องฟังพระเทศน์ การสอนธรรมะโดยแทรกไว้ในแหล่งศาสนาก็ฟังมากกว่าฟังเทศน์ ซึ่งอาจนำแนวคิดไปปฏิบัติให้เกิดผลได้ในชีวิตจริงได้เช่นเดียวกับคำสอนจากพระ¹

3.3 ความรู้เกี่ยวกับตำนานประวัติ นิทาน และนิยาย จากการศึกษาแหล่งของอำเภอพานทองได้พบว่า แหล่งบางเรื่องมีเนื้อหาเล่าถึงตำนานประวัติ นิทานและนิยาย เรื่องทั้งสามลักษณะนี้ล้วนมีคุณค่าเป็นอันมาก คือ นอกจากจะมีบทบาทให้ความบันเทิงใจแก่ชาวอำเภอพานทองแล้ว ยังเป็นความรู้ที่นำสนิพจน์ไปประทับสติปัญญาอีกด้วยดังนี้

แหล่งที่เล่าถึงตำนานประวัติ มีอยู่ 3 เรื่องคือ แหล่งประวัติสนามนาศ แหล่งประวัติขัวญุก และแหล่งเรื่องเงรสุบิน แหล่งประวัติสนามนาศให้ความรู้เกี่ยวกับตำนานอันเป็นที่มาของคำว่า "นาศ" ซึ่งใช้เป็นคำเรียกผู้ที่กำลังจะบวช แหล่งประวัติขัวญุกให้ความรู้ว่าทำไมการโกนจุกจึงต้องนิมนต์

¹เทียน เต๋อแม่ ทองคำ บุญสูงสุข และ ลอด ทองดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณพิทย์ พงศพิชญ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดบ้านจั่ว ตำบลหนองกะขะ อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522 (วันมาฆบูชา)

นายเทียน เต๋อแม่ อายุ 43 ปี ชาวตำบลหนองหงษ์ นางทองคำ บุญสูงสุข อายุ 51 ปี อยู่ตำบลหนองคำสิงห์ และ นายลอด ทองดี อายุ 61 ปี ชาวตำบลบ้านเกาะ

พระสงฆ์มีส่วนร่วมทำพิธี และทำไมพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันจึงโกนจุกในคราวเดียวกันไม่ได้ ส่วนแหล่งเรื่องเขมรโบราณนั้น ให้ความรู้เกี่ยวกับตำนานประวัติ ซึ่งสนับสนุนความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และแสดงถึงอันติสงส์ของการสร้างกุศลด้วยการบวชว่าสามารถช่วยสงเคราะห์บิดามารดา ให้ออกจากความทุกข์เวทนา อันเนื่องมาจากอกุศลกรรมได้

แหล่งที่ให้ความรู้เรื่องนิทาน ใต้ถุน แหล่งนิทานทั้งแปดเรื่อง แหล่งเหล่านี้บางเรื่องมีเค้าเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง "ขุนช้างขุนแผน" ใต้ถุน แหล่งขุนแผนชนะศึก แหล่งขุนแผนจิกคุก แหล่งขุนช้าง และ แหล่งพระไวยครองเสน่ห์ บางเรื่องมีเค้าเรื่องมาจากนิทานชาดก ใต้ถุน แหล่งพระรถ แหล่งสังข์ทอง และแหล่งพันทศพร และบางเรื่องมีเค้ามาจากนิทานคำกลอนในวรรณคดี ใต้ถุน แหล่งพระอภัยมณี แหล่งทั้งกล่าวเหล่านี้จะทำให้รู้จักนิทานเรื่องต่าง ๆ ใต้ถุนอย่างที่ดี สำหรับแหล่งที่มีลักษณะเป็นนิยายนั้น มีอยู่เพียงเรื่องเดียวคือ แหล่งดาวจระเข้ แหล่งเรื่องนี้จะให้คำตอบเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างสมเหตุสมผล ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจอยู่ไม่น้อย

ชาวอำเภอพานทองไม่ได้รับแต่เพียงความรู้ด้านต่าง ๆ จากการฟังแหล่งเท่านั้น แต่ยังได้แง่คิดในการแสดงออกที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตจริงอีกด้วย โดยเฉพาะจากความรู้ที่เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิตและค่านิยมต่าง ๆ ของสังคม ตลอดจนหลักธรรมะทางพุทธศาสนา เรื่องเหล่านี้ให้แง่คิดไว้มาก นอกจากนี้คือศิลปะการใช้ภาษาในแหล่ง อันได้แก่ การใช้ถ้อยคำและสำนวนโวหารที่เหมาะสมกับความหมายและไพเราะคมคาย ยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยฝึกปฏิภาณให้แก่ชาวอำเภอพานทองได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ เมื่อฟังการใช้ถ้อยคำบางลักษณะ เช่น คำภาษาต่างประเทศ คำแสลง คำซ้ำ คำที่เสียงสัมผัส ฯ หรือสำนวนโวหารหลาย ๆ ลักษณะ เช่น สำนวนเปรียบเทียบ คำพังเพย สุภาษิต สำนวนขัน โวหารเชิงสั่งสอน ฯ ผู้ฟังอาจจะรู้สึกขบขัน จดจำ และเกิดความคิดที่จะนำไปใช้พูดโต้ตอบกับญาติพี่น้องมิตรสหายได้ก็ขึ้น ้วยคุณลักษณะเช่นนี้ย่อมสรุปได้ว่า แหล่งมีบทบาทให้การศึกษาแก่ชาวอำเภอพานทอง คือ เป็นเครื่องมือสั่งสอนความรู้ด้านต่าง ๆ ตลอดจนฝึกปฏิภาณและให้แง่คิดในการแสดงออก

4. ช่วยรักษาแนวทางปฏิบัติของท้องถิ่น

การที่ประเพณีทำขวัญในท้องถิ่นอำเภอบางทองนิยมให้หมอชาวจังหวัดแพร่หลายนั้น ชาวอำเภอบางทองกลุ่มหนึ่งให้ความเห็นพ้องกันว่า แหล่งมีเนื้อหากล่าวถึงแต่สิ่งดี ซึ่งแนวทางการประพฤติที่งาม การปฏิบัติถูกต้องเหมาะสมแก่คนทุกเพศทุกวัย ไม่จำเพาะแต่ผู้ที่จะบวชหรือโกนจุกเท่านั้น แหล่งมีประโยชน์ที่ช่วยให้คนในท้องถิ่นมีความสำนึก ที่จะดำเนินชีวิตไปอย่างสงบสุขและเจริญก้าวหน้า¹ เมื่อศึกษาแหล่งอย่างถี่ถ้วนก็พบว่า มีลักษณะสอดคล้องกับความเห็นดังกล่าวคือ มีการกล่าวชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงค่านิยม² ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ท้องถิ่นเห็นว่ามีความควรแก่การกระทำ น่ายกย่อง หรือเห็นว่าถูกต้อง เนื้อหาแหล่งที่มีลักษณะเช่นนี้มีส่วนช่วยรักษาแนวทางปฏิบัติของท้องถิ่น หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าทำหน้าที่เป็นความกดดันทางสังคม คอยควบคุมวิถีชีวิตในท้องถิ่นให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม เนื้อหาแหล่งที่กล่าวชี้แนะแนวทางปฏิบัติอันใดแก่ แนวทางการดำเนินชีวิตและค่านิยมนั้น อาจจำแนกกล่าวตามกลุ่มผู้ฟังได้ 3 กลุ่มดังนี้

4.1 แนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ที่บวชในพระพุทธศาสนา เนื่องจากแหล่งของอำเภอบางทองส่วนหนึ่ง เป็นแหล่งในงานทำขวัญนาค เนื้อหาของแหล่งจึงมีสาระอันเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่บวชเป็นอันมาก กล่าวคือ ใจชี้แนะแนวทางที่ควรประพฤติปฏิบัติทั้งก่อนที่จะบวชและเมื่อบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์แล้ว ทั้งนี้เพื่อเป็นการปูพื้นฐานทางจิตใจและความประพฤติเอาไว้ทั้งนี้

4.1.1 การตอบแทนคุณบิดามารดา แหล่งหลาย ๆ เรื่องใจชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของบิดามารดาว่าเป็นผู้ที่มีพระคุณ และควรตอบแทนคุณด้วยการบวช ดังข้อความว่า

¹ทองหยิบ หมั่นพล แยม จิตภักดิ์ และ ส้ารววย วุฒิยานันท์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พงษ์พิพนธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดบางนาง ตำบลบางนาง อำเภอบางทอง เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2521

นายทองหยิบ อายุ 48 ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตำบลบางนาง นางแยม อายุ 54 ปี อยู่ตำบลหน้าประตู นายส้ารววย อายุ 65 ปี อดีตกำนันตำบลบางนาง

²สุพัศรา สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย หน้า 3

การเนิ่นถึงเรื่องพระคุณของบิดามารดา และชี้แนวทางการปฏิบัติให้ตอบแทนพระคุณด้วยการบวชนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่ดีซึ่งมีประโยชน์ไม่เพียงแต่สำหรับพ่อนาคที่กำลังจะบวชเท่านั้น แต่ยังมีประโยชน์สำหรับลูกผู้ชายทุก ๆ คนอีกด้วย

4.1.2 การเตรียมจิตใจ เนื้อหาของแหล่งหลาย ๆ ตอน ได้กล่าวแนะให้ผู้ที่จะบวชทำให้บริสุทธิ์ผ่องใส มีความสงบเที่ยงตรง โดยตัดความกังวลความห่วงใยสิ่งต่าง ๆ ที่เคยก่อให้เกิดทุกข์ทรมานเสีย เช่น บ้าน พี่น้อง เพื่อน ๆ และโดยเฉพาะสาวคนรัก ดังตัวอย่างข้อความต่อไปนี้

"ขอกล่าวเป็นกลอนเอามาสอนมาสั่ง จงตั้งใจฟังนะนาคเจ้า ทำให้ให้นั้นไกลบรรพชา ตักเส้นทำให้ห่างไกล อุตส่าห์สละทั้งบ้านช่อง ทั้งพี่และน้องที่ไกลและใกล้ อีกข้อสำคัญนั้นยังสงสัย คือแม่ขึ้นหัวไฉนจะไปลาเขาหรือยัง อันความรักนั้นถ้ายังหนักหนา จงตัดห่างให้สิ้น ความหลัง ..."¹

"เราจะสรรพบรรณินาย ที่พ่อนาคตั้งใจจะบรรพชา อย่าพะว้าพะวังห่วงหลังห่วงหน้า บวชในศาสนาพระชินวร จงตัดให้ขาดไปเสียทั้งญาติและมิตร พ่อนาคเป็นบรรพชิตไม่ต้องเคื้อกร้อน รักหาวินัยแล้วตั้งใจอย่าให้หย่อน อันทรีย์สังวรจงเร่งระวัง ..."²

"... พอลงใจให้เบิกบาน อย่าไปคิดถึงบ้านเป็นห่วงสาวสาว จงลาเพื่อนเพื่อน ลักสามเือนก็เอา พอถึงลมาว่าอย่าทำวูวาม พ่อนาคเจ้าจงจำเอาไว้ เมื่อบวชใหม่ใหม่จงหมั่น เรียบธรรม อย่าไปนอนคะนึ่งคิดถึงสาวงาม ลักหนอยจะทำให้พ่อนาคสึกเร็ว ..."³

การที่แหล่งได้ชี้แนะให้ผู้ที่กำลังจะบวชเตรียมใจที่จะยอมรับสภาพชีวิตในโลกธรรมะ โดยละจากความผูกพันต่าง ๆ ในทางโลกนั้น เป็นแนวทางที่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะในปัจจุบัน ชาวอำเภอพานทองมักให้บุตรของตนบวชเพียงหนึ่งพรรษาเท่านั้น การใช้ชีวิตในร่มเงาของ

¹ ภูภาคผนวก 1.17

² ภูภาคผนวก 1.20

³ ภูภาคผนวก 1.23

พระพุทธศาสนาซึ่งจะทราบซึ่งในพระพุทธธรรมอย่างแท้จริงนั้นนับว่ามีช่วงที่สั้นมาก ฉะนั้นการย้ำให้มีความสงบมั่นคงทางจิตใจ จึงเป็นแนวทางการ เริ่มต้นชีวิตสมณเพศที่ดีที่สุด

4.1.3 ความประพฤติกณบวช แนวทางการปฏิบัติตนสำหรับผู้ที่จะบวชในแคว้นนี้ ไก้ชี้แนะให้เลิกความประพฤติที่เหลวไหล ไม่ถึงามต่าง ๆ เสีย เช่น คือถึงไม่เชื่อฟัง บิดามารดา ประพฤติตนเป็นนักเลง คบเพื่อนอันพาล พาลเกเร ลวนลามผู้หญิง เทียวเตร่ คี๋มสุรา คุกนุหรี เล่นการพนันต่าง ๆ ไม่สุภาพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เป็นที่รังเกียจของเพื่อนบ้านทั่วไป ทั้งแหล่งตอนหนึ่งดังนี้

พอนาคเคยถึงว่าพอจะเคยมีข้อตำหนิเป็นนักเลง เพื่อนบ้านตำโหมงโงะเงง ไม่เป็นการ เทียวคบเพื่อนอันพาลในทางคิด หาเรื่องราวกล่าวทุจริตเทียวคำทอ เทียวข้อสตรีชกอกอเป็นกรรม ตกเวลามักคำทำเทียวเตร่ คี๋มสุรา ฮาเฮเล่นเฌรมมี ทั้งไฮไลดูเกาคี๋มเหล้าคุกนุหรี สิ่งที่ไม่ก็เลิกเสียที่เดิ นะพอ เรื่องการพนันชกอกอทุกสอพอแม่ เห็นผู้เฒ่าผู้แก่ทุกสอเล่น พอนาคหนาอย่าได้เป็นเช่นที่กล่าวมา จงกลับนิสัยเสียใหม่ดีกว่า พอนาคเอ๋ยจงอุทิศสาค์ เจริญใจตน ...¹

สาระสำคัญในแหล่งที่ชี้แนะให้ผู้ที่จะบวชแก้ไขความประพฤติที่ไม่ดีดังกล่าวนั้น นับว่าเป็น การเตรียมตัวที่ดีกณบวช และเป็นสิ่งที่แสดงให้ญาติมิตรสหายเห็นว่าผู้ที่จะบวชมีจิตศรัทธา พุทธศาสนาอย่างแท้จริงด้วย

4.1.4 การประพฤติปฏิบัติและการศึกษาธรรม นอกจากแหล่งของอำเภอ พานทองจะได้ชี้แนวทางปฏิบัติกณบวชประการต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังได้ชี้แนวทางการปฏิบัติ หลังจากบวชเป็นพระภิกษุแล้วอีกด้วย คำแนะนำนี้กล่าวไว้อย่างกว้างขวางทุกด้านทั้งในค่าน ความประพฤติ การปฏิบัติ และการศึกษาธรรมะ กล่าวคือ แนะนำให้ปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด เหมาะสม ทั้งค่านกิจวัตรประจำวัน จรรยา มารยาท ตลอดจนการหมั่นศึกษาเล่าเรียน พระปริยัติธรรมให้แตกฉาน ทั้งตัวอย่างข้อความว่า

¹ ฎภาคผนวก 1.14

พอจ้งตั้งจิตหมั่นคิดรักษา จะพูดจะจาพอนาคอย่าทำเพื่อใจ สามีให้ทรง
 พ่อยาหลงละเมอ พ่อยาปลั่งเผลอสั่วรวมอินทรีย์ พอจ้งทำความชอบแล้ว
 หมั่นประกอบแต่กุศล ไหว้พระสวามณต์ทุกราตรี พ่อยาไปกระสันเรื่องการ
 โลภี จะพอนาคนี้บวชไมทน ทั้งการเล่าเรียนจงเพียรมานะ พอมวช
 เป็นพระค้องหมั่นฝึกฝน อย่าไปเล่นคะนองจ้งหมั่นท่องหมั่นบ่น หมั่นหากุศล
 เอาไว้เป็นเสบียง ...¹

แหล่งที่แนวทาง เช่นเดียวกับตัวอย่างแหล่งข้างต้น ยังมีข้อความอีกตอนหนึ่งดังนี้

พอนาคจ้งจำไว้นะ เมื่อวชเป็นพระอย่าประเวศชายงาม อย่าได้ลัษชา
 เวลาตีสาม ไม่มีใครห้ามเคียวมันจะเกิกรำคาญ เหามนคณาทองจระวัง
 ห้องข้างเคียง พ่อยาส่งเสียงไ้มันถึงสนั่น หนอยหองไกลจิกเขาจะคิด
 รำคาญ แหกปากตะบันที่แท้ไม่ไ้สัักตัว พอยานั่งสูมหัวกลางวันกลางคืน
 มีค้ำคักคั่นอยามัวเล่นหัว สมภารจะเคื่องมันไม่ไ้เรื่องของตัว พอนั่ง
 รวมหัวแล้วคุยแต่เรื่องสีก วินัยไม่ท่องทั้งหองทั้งหับ ลั่นมนกก็ลั่นลิ้ม
 อมินา ...²

จากตัวอย่างแหล่งทั้งสองตอนข้างต้น จะเห็นว่ามีเนื้อหาสาระแนะให้ผู้ที่บวชรู้แนวทาง
 การปฏิบัติว่า พระภิกษุนี้ต้องสำรวมกิริยาวาจา จิตใจ มีสมาธิ เพียงตรง ไม่ฝักใฝ่เรื่องทาง
 โลก ขยันศึกษาพระธรรมวินัย และไม่ประพฤตินสิ่งที่ไม่สมควร เช่น ทองมณต์ส่งเสียงดัง
 พุดคุยถึงเรื่องผู้หญิง หรือก่อนจำวัดไม่ไ้สวามณต์ทอิมินา (บทรวหน้า) เป็นต้น แนวทาง
 ปฏิบัติอันเป็นกิจของพระภิกษุเช่นนี้ ยังปรากฏในแหล่งตอนอื่นอีกหลายตอน ตัวอย่างเช่น

พอเช้าพรพณาคอย่านอนตื่นสาย ลกความสบายของพอนาคลักหนอย
 พระเคาะระฆังพอนาคจ้งตั้งใจคอย ล้างหน้าลักหนอยแล้วคอยหมคอง

¹ดูภาคผนวก 1.20

²ดูภาคผนวก 1.19

ลงจากภูมิต่อท้าย ปากสาธยายพระพุทธรูปให้คล่อง อธิปไตยความนัยคำ
ไม่ต้องมอง ปากว่าให้คล่องในปทานุกรม ... ครั้นได้เวลาท้องฟ้าสว่าง
แสงพระสุริยาสว่างริบไปลงอาบตักจิตรสำคัญ เพื่อบำรุงความอาบตักปรีดิ์
เมื่อปลงอาบตักแล้วจึงรีบออกนอกโบสถ์ ไปแยกกำหนดเสริมสังฆาสน์
บิณฑบาตรใหม่ออกไปให้ที่นี่ ชาวปลาชาวบ้านเขามีเขาใส่บาตรเรามา
ไปบิณฑบาตรแล้วนาคอย่าหัวเราะแวง อย่าเหลียวตะแคงไปมองซ้ายมองขวา
นาคไปเจอแม่สาวเขาเห็นท้าวสวนมา จึงลดถอยนัยนัยของพ่อนาคคุณ ...¹

แหล่งนี้มีไค้แนวทางปฏิบัติในค่านักจิตรประจำวัน และจรรยาบรรณของพระภิกษุ
นับตั้งแต่การจำวัด การขึ้นห้องมนต์ในตอนเช้ามีด การปลงอาบตักก่อนออกบิณฑบาตรในตอน
เช้าครู จนกระทั่งการเดินบิณฑบาตร นอกจากนี้ยังมีแหล่งอีกคณหนึ่ง กล่าวถึงมารยาทใน
การรับบิณฑบาตรและการขบขันไว้ว่า

แม่โคบ้านไหนเขาเอาขันมาตั้ง นาคจงระวังนะพ่อนาคเอ๋ย องค์ไหน
ถึงก่อนจงชวนตามเคย อย่าแย่งกันเลยฉันชวนเอออวย สตรีสาวสาว
เอาข้าวใส่บาตร หน้าตาสะอาดรูปร่างสะสวย เขาใส่ข้าวมาพ่อนาคอย่า
คิกงงววย นี่แม่คนสวยเขาคงรักเรา เป็นพระแล้วหน้าตาตลกเวลาที่จะขบขัน
แกงไหนอร่อยนาคอย่าดอยตะบัน ลูกศิษย์เรานั้นจะแซงในใจ ...²

ส่วนแนวทางในการศึกษาพระธรรมวินัยของพระภิกษุนั้นได้แนะนำให้ขยันจดจำ หมั่น
ไต่ถามพระอุปัชฌาย์อาจารย์และปฏิบัติให้ถูกต้องว่า

จงหมั่นเรียนรู้ไปเสียกับครูบา พระอุปัชฌาย์ท่านสอนไว้ พ่อนาคจงจำให้มั่น
คำบรรยาย เป็นข้อวินัยที่แนะนำ ที่ไหนที่ล้วนก็ควรปฏิบัติ ที่ไหนข้อขัดก็
ควรไต่ถาม อาจารย์ของเราท่านก็เฝ้าแนะนำ ประพฤติตามระวังตน ...

¹ ฎีกาคนวก 1.28

² ฎีกาคนวก 1.22

จงเรียนให้รู้จะได้เป็นครูคน จะได้พาคนไปถึงนิพพาน ประพฤติที่ราศรีก็สัก
ก็เราบวชทรงพรตเพศพรหมจรรย์ เสดยวัตรปฏิบัติให้มัน องค์ศีลเหล่านั้น
ถือได้ทุกองค์ ...¹

การที่เหล่ามีข้อความชี้แนะเกี่ยวกับแนวทางการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุนี้มันมี
ประโยชน์แก่ชาวอำเภอพานทอง โดยเฉพาะผู้ที่กำลังจะบวชเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ทำให้
ผู้ฟังทั่วไปเข้าใจเรื่องทางพุทธศาสนา และมีความเลื่อมใสศรัทธามากยิ่งขึ้น ส่วนเด็กที่บวช
นั้น วิทยากรกลุ่มหนึ่งให้ความเห็นว่า ย่อมได้รู้แนวทางที่ตนจะต้องปฏิบัติเป็นขั้นบันได ก่อนที่จะ
ได้รับรู้อย่างแน่นแฟ้นอีกขั้นหนึ่งจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ที่วัด²

การที่เหล่าหัวขบวนนี้มีเนื้อหาสาระที่กล่าวชี้แนะทางการประพฤติปฏิบัติตนแก่ผู้จะบวช
ซึ่งช่วยให้การดำเนินชีวิตก่อนบวชและเมื่อเป็นพระ เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสมนั้น ย่อมแสดง
ให้เห็นถึง "ค่านิยม" ที่สำคัญของท้องถิ่น 2 ด้าน คือ ค่านิยมทางศาสนาและค่านิยมด้านความ
กตัญญู ทั้งนี้

ศาสนาพุทธมีคำสั่งสอนที่เรียกว่าพระธรรมมากมายตามส่วนวนที่ใช้เรียกกันว่า แปดหมื่น
สี่พันพระธรรมขันธ์ แต่คำสั่งสอนเหล่านี้ล้วนเป็นรายละเอียดที่แยกแยะออกไปจากหลักใหญ่ทั้งสี่
หลักคำสั่งสอนอันเป็นหัวใจของพุทธศาสนา ซึ่งอาจสรุปได้ว่า มีจุดประสงค์เพื่อการพ้นทุกข์หรือ
เพื่อให้เกิดความสุขในชีวิตนั้น มีสาระอยู่ว่า

สรรพ ปาปสุณ อกรรม จงละเว้นการท้อปาทังปวง
กุศลสุสุ ปสมุพทา จงทำกุศลให้เกิดขึ้น
สจิตต ปริโยท เปน จงชำระจิตให้บริสุทธิ์³

¹ ญาณคณนวก 1.26

² แสน สุขแสง ได้ ทองมี และ น้อม เขียวสม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์
พินิจพิศ พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 31/3 หมู่ 5 ตำบลพานทอง อำเภอพานทอง
เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2521

³ สุภัทร สุคนธาภิรมย์ พุทธปรัชญาประยุกต์ หน้า 15 - 16

เมื่อหลักคำสอนทางศาสนามีสาระสำคัญดังกล่าว การชี้แนะทางการดำเนินชีวิตสำหรับผู้ที่จะบวชในเพศนี้ จึงนับได้ว่าเป็นการปูพื้นฐานทางจิตใจและความประพฤติที่เหมาะสม สอดคล้องกับหลักคำสอนทางศาสนา กล่าวคือ การแนะนำให้เลิกความประพฤติชั่วหรือที่เหลวไหลต่าง ๆ นับว่าเป็นการละเว้นจากการทำบาป การแนะนำให้ทำใจให้บริสุทธิ์ก่อนบวช ก็ตรงกับหลักที่ว่าชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ส่วนการแนะนำให้ตอบแทนพระคุณของบิณฑบาตด้วยการบวชนั้น ก็นับว่าเป็นการทำกุศลให้เกิดขึ้น ทั้งแก่ตนเองและบิณฑบาต ฉะนั้นการสอนแนวประพฤติปฏิบัติแก่ผู้ที่จะบวชจึงเป็นการชี้ให้เห็นถึงค่านิยมทางศาสนาไปด้วย

ส่วนค่านิยมด้านความกตัญญู เป็นค่านิยมที่มีความสัมพันธ์กับศาสนาเป็นอันมาก เพราะศาสนาพุทธมีคำสอนมากมายหลายหมวด ตั้งแต่ขั้นต่ำสุดจนถึงขั้นสูงสุด ที่ผู้บวชอาจถือปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงนิพพานได้ การถือปฏิบัติตามหลักคำสอนตามประการ คือ การละเว้นความชั่ว ปฏิบัติแต่ความดีและทำใจให้บริสุทธิ์ของผู้บวชนั้น ถือว่าเป็นกุศลอย่างหนึ่งที่ส่งผลดีให้เกิดแก่ตนเองและผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์เป็นขั้น ๆ ไปได้ การบวชในพระพุทธศาสนาจึงเป็นหนทางที่จะตอบแทนพระคุณของบิณฑบาตได้มาก เพราะอานิสงส์จากการบวชของบุตร ย่อมช่วยสงเคราะห์ให้เกิดความสุขและพ้นจากความทุกข์ได้แก่ตนเอง กุศลเหล่านี้แล่นทำขวัญนาคจึงเน้นพรธมาถึงพระคุณของบิณฑบาตไว้อย่างละเอียด พร้อมทั้งชี้แนะแนวทางตอบแทนคุณด้วยการบวชไว้ด้วย แนวปฏิบัติดังกล่าวจึงช่วยสอนค่านิยมในด้านความกตัญญูแก่ผู้บวชได้อย่างดี

4.2 แนวทางปฏิบัติสำหรับเด็กที่ย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาว แหล่งในงานทำขวัญจากอำเภอยางทอง นับว่าเป็นแหล่งอีกกลุ่มหนึ่งที่มิสภาระอันเป็นประโยชน์ต่อเด็กที่กำลังย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาว เพราะเนื้อหาของแหล่งบางเรื่อง โดยเฉพาะแหล่งสอนบุญมารกุมารี่ ได้กล่าวชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงค่านิยมหลาย ๆ ด้านของท้องถิ่นไว้ ดังนี้

4.2.1 การศึกษาเล่าเรียน แหล่งได้ชี้แนะให้มีความมานะอดทนในการศึกษาหาความรู้ เพราะความรู้มีค่ายิ่งกว่ามีทรัพย์ และไม่ให้นิสัยชอบโอ้อวดภูมิความรู้ของตนเอง ทั้งข้อความว่า

"... วันข้างหน้าเจ้าจะเป็นหนุ่ม อย่าใ้ควมกลัวให้เสียนิสัย นั่นหาความรู้ให้อยู่ในกาย อุตส่าห์เรียนไว้ตั้งแะยงเขาว์เขาว์ หนูอายุยังน้อยค่อยค่อยฝึกฝน ค่อยท่องคอบนทุกวันคำเข้า นั้นไปโรงเรียนหากเพียรกับเขา วิชาของเราให้คิดตัว ถึงมีทรัพย์อยู่นับอนันต์มันไม่อยู่นานคอกนะหนูหัว ..."¹

นอกจากนั้นให้มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้และเห็นคุณค่าของความรู้แล้ว ยังแนะนำให้มีความเคารพครูอาจารย์ให้การยอมรับสั่งสอน และชี้ให้เห็นความสำคัญของวิชาความรู้กว่าจะนำชีวิตไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ทั้งข้อความอีกตอนหนึ่งว่า

หนูเกิดเป็นคนจะต้องค้นวิชา อย่าหมั่นครุณาเคารพท่านไว้ เราต้องค้นหาในเรื่องวิชาเป็นใหญ่ เสมือนโคมไฟที่ส่องเคินทาง ไม่มีวิชาเหมือนกังดาเราไม่ตี เสียแรงเสียทีเกิดมาครั้ง ความรู้สักนิดยังไม่คิดตัวบ้าง ไม่รู้จักทางภาษาไทย เรามีวิชาเหมือนกังดาเราตี จะอยู่ที่ไหนหรือจะไปไหนไม่ต้องหวาดหวั่นสถานใดใดก็ จะเข้าที่ไหนไม่ต้องเกรงกลัว อายุยังน้อย หนูค่อยค่อยฝึกฝน หมั่นท่องหมั่นบ่นให้รู้ตัว อีกไม่กี่ปีเจ้าจะมีครอบครัว ให้นึกถึงตัวว่าเราโตทุกวัน ..."²

จากแนวทางการศึกษาเล่าเรียนดังกล่าว ย่อมแสดงให้เห็นถึง "ค่านิยม" ทางการศึกษาของท้องถิ่นอำเภอบ้านทองอย่างชัดเจนว่า นิยมยกย่องผู้มีความรู้ มีความเคารพหมั่นขาคครูอาจารย์ ค่านิยมนี้บ่งชี้ว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่นอยู่มาก เพราะถ้าประชาชนมีความรู้ความสามารถ ท้องถิ่นย่อมเจริญ แล่ล่สอนดังกล่าวจึงมีบทบาททั้งได้แนวทางการศึกษาและปลูกฝังค่านิยมแก่เยาวชนในท้องถิ่น

4.2.2 ความประพฤติ แล่ล่หลายคตอนแนะนำให้เด็กหนุ่มสาวมีความประพฤติที่ดี ภิรยวาจาสุภาพเรียบร้อย มารยาทงดงาม มีความอ่อนน้อมต่อผู้มีอาวุโส การเณะในเรื่องความประพฤติมีกล่าวไว้ทั้งเด็กชายและเด็กหญิง คำเณะนำเด็กชายมีข้อความว่า

¹ คุุภาคผนวก 2.4

² ก.

เขาว่าความดีเหลือที่จะกล่าว พ่อจงเลือกเอาอย่าเหลวไหล ทุกวันพ่อแม่
 ทานก็แกงไป พ่อจ้ดตั้งใจรักษาความดี ทั้งกิริยาวาจาด้วย จะเพิ่ม
 ความสวยให้มีราศรี จะเยื้องจะย่างหนุ่ของระวิงกายี จะพาที่ต้อมมีศีลธรรม
 เป็นเด็กวันนี้เป็นผู้ใหญ่วันหน้า จะพูดจะจาฟังอย่ากล้า พ่อจ้ดอุตสาหัรักษา
 ความงาม หนุ่อย่าลวนลามเป็นเด็กเสเพล กิริยาหนุ่จะต้องเรียบร้อย
 อย่าเดินเกี้ยวเก้อยท่าโก้เก ... จะเที่ยวจะเตรหรือจะเฮจะฮา อย่าให้เขา
 ว่าถึงพ่อแม่เรา จะคบพวกเพื่อนเพื่อนอย่าดูเฒ่เฒ่ อย่าอวดมีเงินควักแต่
 กระเป๋า ประเคี้ยวจะแยถึงพ่อแม่ของเรา เห็นเพื่อนเขาเมาอย่าแอบไป
 มอง เขาเมาซ่างเขาแต่เราอย่ามึน กลางคักกลางคื่นหนุ่อย่าเดินเที่ยว
 หอง อย่าคบคนพาลจะเสียมันสมอง จะถูกเขาจ้องใส่เรื่อนจำ¹

โดยทั่วไปเด็กชายที่ย่างเข้าสู่วัยหนุ่ม มักจะได้คบค้าสมาคมกับเพื่อนวัยเดียวกันเป็น
 จำนวนมาก ซึ่งเพื่อนบางกลุ่มหรือบางคนอาจจะเป็นแบบอย่างความประพฤติที่เหลวไหลได้
 เช่น พาลเถร เสเพลเฮฮา ชอบเที่ยวเตร่ ก้าวร้าว ฯ ความประพฤติเหล่านี้สังคม
 ไม่ต้องการ ฉะนั้นการที่เด็กมีคำเตือนข้างต้น จึงนับว่าเหมาะสมกับเด็กชายในวัยนี้
 อย่างยิ่ง ส่วนคำเตือนสำหรับเด็กหญิงก็เช่นเดียวกัน ได้แนะให้มีความประพฤติที่สังคมเห็นว่า
 เหมาะสม คือ นอกจากจะมีกิริยาวาจาสุภาพเรียบร้อยแล้ว ยังจะต้องเอาใจใส่ฝึกฝนงานบ้าน
 งานเรือน อันเป็นงานของลูกผู้หญิงไว้ด้วย ดังข้อความว่า

อย่าเอาเช่นเขาเป็นมักเลง ร้องรำทำเพลงอยู่วันไหน หนวกหูชาวบ้าน
 ก็ว่าคาใจ ขาวหม้อก่อไฟยังร้องละคร ชวนเพื่อนเที่ยวเสียงเกรียวกราว
 หน้อฉาวตามโรงบ่อน ไม่เชื่อถ้อยคำหาแต่ความเกือกร้อน ไม่ฟังคำสอน
 พระชนนี การเรื่อนการเห่าหึงข้าวต้มแกง จงเสาะแสวงอย่าหน่ายหนี
 มารดาเถว่จกจกจำให้คี่ แกงคั่วฉู่ฉี่เขาใส่อะไร ... กะทะกะซอน

¹ ภูภาคผนวก 2.4

ซ่อนส้อมถายขาม ไขแล้วเก็บน้ำยาให้หายไปไหน จะหายก็รู้อีกทั้งจะรู้ก็ได้
ให้หนูสนใจเป็นเรื่องจริงจังจริง พ่อแม่เรียกหาหนูจนจำจริงจะ นี่เป็นภาระของ
ลูกผู้หญิง ...¹

การที่เหล่านี้นื้อหาแนะแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนในลักษณะดังกล่าว ย่อมชี้ให้
เด็กชายหญิงเห็น "ค่านิยม" ของสังคม ในด้านความประพฤติอย่างชัดเจนว่า นิยมความสุภาพ
เรียบร้อย ความอ่อนน้อมและมีคุณสมบัติซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของสังคมในวันข้างหน้า ค่านิยมนี้
ไม่เพียงแต่จะเป็นที่ยอมรับเฉพาะในท้องถิ่นอำเภอพานทองเท่านั้น ยังเป็นที่ยอมรับของสังคม
ทั่วไปอีกด้วย

4.2.3 การประกอบกิจการงานอาชีพ แนวทางการดำเนินชีวิตในเรื่องนี้
มีเน้นชี้แนะสำหรับเด็กชายเอาไว้ว่า เมื่อจบการศึกษาเล่าเรียนแล้วให้ออกมาช่วยบิดามารดา
ประกอบอาชีพ และช่วยกิจการงานอื่น ๆ ของครอบครัวด้วยความขยันขันแข็ง ถึงข้อความว่า

"... อีกไม่กี่ปีเจ้าจะมีครอบครัว ให้นึกถึงคำว่าเราโตขึ้นทุกวัน เมื่อออกโรงเรียน
อย่ารังรอ ถ้าไม่เรียนต่อแล้วให้รีบกลับบ้าน มาช่วยพ่อแม่หากินแก่แล้งทุกวัน พ่อจึงขยันไป
ในเรื่องทำกิน อย่าเกียจคร้านทั้งการงานนอกใน ที่พ่อทำได้อย่าคิดคั้น หนูจงอุทิศส่ว
กันทำทำกิน อย่าให้เขาหมิ่นจะเสียเงินช่าย ..."²

การแนะให้เด็กรู้จักช่วยบิดามารดาประกอบกิจการงานอาชีพของครอบครัวดังแต่อย่าง
เข้าวัยรุ่นนั้น นับได้ว่าเป็นการปลูกฝัง "ค่านิยม" ที่ดีที่เหมาะสม คือ ความขยันขันแข็ง
ความรับผิดชอบ และความเป็นผู้นำ ให้มีขึ้นพร้อม ๆ กันในตัวเด็ก เพราะต่อไปในอนาคต
เด็กชายจะต้องเป็นผู้นำครอบครัวและสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ถ้าขาดคุณสมบัติในการ
ประกอบกิจการงานอาชีพดังกล่าวแล้ว สังคมย่อมจะเจริญไปไม่ได้

4.2.4 การตอบแทนพระคุณของบิดามารดา และการมีคู่ครอง เมื่อพิจารณา
แนวประพฤติปฏิบัติในสองเรื่องนี้ อาจกล่าวได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกันอยู่มาก กล่าวคือ เมื่ออยู่
ในวัยเด็ก ทุกคนจะมีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน พอเข้าสู่วัยรุ่นหนุ่มสาวซึ่งจะเป็นที่พึงของ

¹ ฐานาณวก 2.5

² ฐานาณวก 2.4

บิณฑาคารก็ได้ ก็เป็นวัยที่เริ่มมีการเลือกคู่ครอง หม่อมสาวบางคู่ยังไม่ทันจะได้ช่วยเหลือ
ภารกิจต่าง ๆ ของบิณฑาคาร เพื่อตอบแทนพระคุณที่ท่านได้เลี้ยงดูมา ได้รับมีครอบครัวไป
เสียก่อนก็มี ทิศทางการดำเนินชีวิตในเรื่องทั้งสอง ซึ่งเด็กวัยรุ่นอาจจะประพฤติปฏิบัติได้ไม่
ถูกต้องเหมาะสมนั้น แผลบางตอนจากอำเภอฟานทองได้กล่าวเตือนไว้ทั้งเด็กชายและหญิงว่า

ลูกสาวลูกชายอย่าร้อนใจเร็ว อย่าไปเชื่อเพื่อนที่พูดเหลวไหล แม่ชักแม่สื่อ
อย่าเชื่อถือให้ได้ เกี้ยวจะเสียใจเพราะแม่บอกไม่จำ จงอยู่ช่วยแม่ไปอีกหน่อย
นะเด็กลูก เจ้าอย่าชิงสุกไปเสียก่อนหาม ถ้าจูกรักแม่อย่าแสหาความ อายุ
ชานามเจ้ายังไม่สมควร จงอยู่ช่วยแม่ไปอีกหน่อยเด็กหนา แม่เลี้ยงเจ้ามา
จนโตบวชอัน อย่าหลงคำชายเฒ่าว่าใครเขาบวชน เกี้ยวจะเสียส่วนของ
ลูกยา ถ้าเป็นลูกชายให้บวชเสียก่อน ครองใครจิ๋วหม่นผ้ากาสา จะได้เผื่อแม่
ที่แม่เลี้ยงมา สืบศาสนาภักดิ์ให้อยยืน ...¹

สาระในข้อความดังกล่าวได้เตือนเด็กชายหญิงว่า อย่าเชื่อแม่สื่อหรือเพื่อนที่พูด
เหลวไหล รับผิดชอบก่อนวัยและเวลาอันสมควร เพราะอาจจะเสียใจภายหลัง เนื่องจาก
ดำเนินชีวิตที่ผิดพลาดได้ และก่อนจะมีคู่ครองควรได้ช่วยเหลือกิจการงานของบิณฑาคาร
โดยเฉพาะเด็กชายให้ตอบแทนพระคุณด้วยการบวช คำเตือนในแนวเดียวกันนี้ยังมีกล่าวไว้
ในแหล่งอีกตอนหนึ่งว่า

จงอยู่ช่วยท่านคุณแม่คุณพ่อ ที่เลี้ยงเรามาอุทิศสำหรับเคลียดล่อ พระคุณแม่พ่อที่
เลี้ยงเรามา จงบวชเสียก่อนหนูลำรอนฤทัย แม่เลี้ยงเจ้าไว้หวังจะบรรพชา
ไปมีเมียก่อนชาวบ้านจะว่า ไม่แทนคุณมารดาให้เพียงพอ ... ที่จริงพอหน
ุควรจะอยู่รอรอ ให้แม่และพ่อท่านหาให้เอง ให้ท่านหาให้เพราะสะใภ้ของ
ท่าน จะได้เบิกบานเสียแรงท่านเบ่ง หรือมีท่าอยากจะทำเอาเอง ภูงาน
เก่งเก่งที่แม่ชยใจ ...²

¹ ภูภาคผนวก 10.4

² ภูภาคผนวก 2.4

จากข้อความข้างต้น จะพิจารณาเห็นว่ามีการแนะนำเด็กชายให้บวชแทนพระคุณของ บิณฑบาตก่อนการมีคู่ครอง เช่นเดียวกับตัวอย่างแรก ส่วนในการมีคู่ครองนั้นได้ชี้แนะว่าควร ให้บิณฑบาตเป็นผู้เลือกให้ หรือเห็นชอบว่าเป็นคนที่มีคุณสมบัติ คำสอนในสองเรื่องที่เกี่ยวข้อง กันดังกล่าว นอกจากจะเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตแก่เด็กวัยรุ่นแล้ว ยังชี้ให้เด็กวัยรุ่นเห็น "ค่านิยม" ของท้องถิ่นด้วยว่า ถูกผู้หญิงจะตอบแทนคุณของบิณฑบาตด้วยการช่วยเหลือแบ่ง เบาภาระกิจการงาน ส่วนผู้ชายนอกจากจะช่วยเหลืองานอย่างเต็มที่แล้ว ยังจะตอบแทนคุณ ด้วยการบวชได้อีกด้วย ในการมีคู่ครองจะมีได้ก็ต่อเมื่อบิณฑบาตเห็นชอบ โดยเฉพาะผู้ชาย จะต้องบวชเสียก่อน

โดยปกติแล้วเด็กวัยรุ่นจะได้รับการอบรมสั่งสอน ชี้แนวทางการดำเนินชีวิตและค่านิยม กันต่าง ๆ ของสังคม จากบิณฑบาต ผู้ปกครอง และครูอาจารย์ เป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อ เด็กมีโอกาสดังกล่าวในงานทำขวัญจุล ซึ่งมีเนื้อหาสาระส่วนหนึ่งชี้แนะเกี่ยวกับแบบแผนในการ ดำเนินชีวิต และค่านิยมของสังคมดังกล่าวแล้ว จึงนับได้ว่ามีการร้องแกล้งมีบทบาทช่วยแนะแนวทาง เยาวชนของท้องถิ่นให้เป็นคนดีอีกแรงหนึ่ง ซึ่งในการร้องแนะนำสั่งสอนนี้ คนเขาค้นแก่ชาว อำเภอบ้านทอง กลุ่มหนึ่งมีความเห็นพ้องกันว่า เด็กที่เข้าสู่วัยรุ่นให้ความสนใจฟังและ เชื่อถือ มากกว่าการพูดสอนซึ่งกระทำเป็นประจำอยู่ เพราะเป็นการร้องสอนขณะทำพิธีซึ่งให้ความรู้สึก เลื่อมใสศรัทธา ลีลาท่าทางแห่งไฟเรเวรนาฟ้ง และเนื้อหาสาระเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ คนน่าสนใจ การสอนด้วยเหตุจึงก่อให้เกิดผลคือเด็กวัยรุ่นเป็นอย่างมาก¹

¹ แอม เขียนทอง ภาค ทองมา และ เหม่ง ชัยณรงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดหนองแซงวัน ตำบลหนองกะหะ อำเภอบ้านทอง เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2521 (วันพระ แรม 8 ค่ำ)

นายแอม เขียนทอง อายุ 76 ปี ชาวตำบลหนองกะหะ นายภาค ทองมา อายุ 65 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ตำบลหนองหงษ์ นางเหม่ง ชัยณรงค์ อายุ 74 ปี คนเก่าแก่ของตำบลมาบโป่ง

4.3 แนวทางปฏิบัติสำหรับประชาชนทั่วไป แม้ว่าแหล่งจากอำเภอฟานทอง จะเป็น แหล่งในงานทำขวัญนาคและทำขวัญลูก ซึ่งให้ความรู้อันเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่จะบวชและเด็กที่ย่างเข้าสู่วัยรุ่นโดยตรงก็ตาม แต่ในแหล่งจำนวนนี้ โดยเฉพาะ "แหล่งนอก" หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "แหล่งเล่น" ซึ่งมีเนื้อหาหลายแนวนั้น ก็มีสาระที่ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตและค่านิยมของสังคม อันมีประโยชน์แก่ประชาชนที่มาร่วมงานด้วย ความเข้าใจในสองเรื่องดังกล่าว พอสรุปได้ดังนี้

4.3.1 การทำมาหากิน แหล่งหลายตอนได้ชี้แนะให้ประชาชนในท้องถิ่นชนบท มาหาหากินบนเนินดินของตน ด้วยการเพาะปลูกพืชผักต่าง ๆ ในเรือกสวนไร่นา เพราะผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจะช่วยลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว ทั้งตัวอย่างข้อความตอนหนึ่งว่า

มามะพวกเราจงเร่งทำมาหากิน สร้างทรัพย์สินให้มีความสุขสันต์ อุดมสำดี
หมั่นใน เรือกสวนครัวเป็นของสำคัญ คนเราทุกวันอยู่ได้เพราะกิน ...
เราอย่าดูถูกวาของเล็ก เล็กน้อยนอย นิดนิดหน่อยพบนอยหาใช้เล่น ต้องซื้อ
ต้องหาเขาทุกเช้าเย็น เพราะเราจำเป็นต้องรับประทาน พลุผักผักแพง
ตลอดทั้งแตงน้ำเต้า สวนครัวของเราทำไว้เป็นอาหาร พริกขิงมะเขือ
เผือกได้รับประทาน เป็นกรงานไม่สู้หนักแรง เพื่อเป็นการประหยัด
รายจ่ายของเรา ไม่ต้องซื้อเขาถูกถูกแพงแพง ...¹

การชักชวนให้ประชาชนชนปลูกพืชผักสวนครัวในข้อความข้างต้นนั้น นับว่าเป็นแนวทาง
ทำมาหากินที่เหมาะสมกับลักษณะพื้นที่ของท้องถิ่นอำเภอฟานทองเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นที่ราบลุ่ม
มีลำคลองและแม่น้ำให้ความชุ่มชื้นตลอดปี แนวทางการทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเพาะปลูกเช่นนี้
ยังมีกล่าวไว้ในแหล่งอีกตอนหนึ่งว่า

"... ป่ากรุงรังเสือข้างอาศัย ยังดำรงไว้กินเสียทั้งนั้น ความเพียรของคนสู้ทน
บากบั่น คอยราคอยรอนคอยและคอย เล่ม ที่ไหนมันรกจงหมั่นถกมันถาง เหมือนยังฝนทิ้งให้
มันเป็นเขม อามเพื่องคางน้ำปลูกคามให้เต็ม อุดมสำดีและเล่มเลี้ยงลูกของเรา ..."²

¹ ภูภาคผนวก 9.7

² ภูภาคผนวก 10.4

สาระสำคัญจากข้อความข้างต้น จะเห็นว่านอกจากให้ข้อคิดที่ก่อให้เกิดกำลังใจและแนวทางในการทำอะไรทำส่วนแล้ว ยังได้เน้นถึงความขยันหมั่นเพียรเป็นสำคัญไว้ด้วย ทั้งนี้ เพราะความขยันเป็นสิ่งที่จะทำให้ชีวิตอยู่รอดได้ ทั้งที่แหล่งตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

"... ประเทรุ่งเรืองก็เพราะว่าเราขยัน ถ้ามีขี้เกียจมันจะต้องเสียกร เพราะเงินกับงานเป็นของคู่กันไป ... แขนงแค่ว่ามันยังอุตสาหกรรม ใครเลี้ยงตัวได้เป็นยอกก็ ถ้าเลี้ยงตัวรอดเป็นยอกยิ่ง ให้ทำจริงจริงคงจะเห็นดี อุตสาหกรรมเพราะที่กินเรามี จะมารออยู่ทำไม ..."¹

จากข้อคิดและแนวทางการทำมาหากินดังกล่าว ย่อมชี้ให้ประชาชนเห็น "ค่านิยม" ของท้องถิ่นว่า ยึดมั่นการเกษตรเป็นอาชีพหลัก และนิยมยกย่องผู้ที่มีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพได้อย่างชัดเจน

4.3.2 ความประพฤติ แนวทางความประพฤติที่ไก่อกล่าวชี้แนะไว้ในแหล่ง มีทั้งความประพฤติสำหรับคนทุกเพศทุกวัย และสำหรับสตรีโดยเฉพาะ ความประพฤติสำหรับคนทั่วไป เน้นให้มีความสำรวมทั้งกาย วาจา และใจ กล่าวคือ ไม่ประพฤติตนเป็นคนเกะกะ เกเร มีกิริยาที่สุภาพ พูดยกในสิ่งที่สมควร และทำใจให้บริสุทธิ์ ทั้งคำสอนโดยสรุปส่วนหนึ่งว่า

"... ต้องสำรวมกายวาจา ต่อข้างหน้ากันไปนี้ อย่าไปมั่ววั่ววี้ ไซ้กันในที่ถูกคลองธรรม ..."²

ส่วนความประพฤติสำหรับสตรี ไก่อกล่าวแนะในเรื่องกิริยามารยาทและการแต่งกายว่า ควรให้สุภาพเรียบร้อย งดงามพอเหมาะ ไม่ประพฤติตามตัวอย่างที่ไม่ดี ทั้งข้อความว่า

การแต่งกายใช้ใครครอง เราจงมองตัวอย่างดี ถ้าเขาเป็นเช่นจิกก็ ไม่ควรที่จะกระทำ เราหญิงไทยในประเทศ เกินขอบเขตก็คงไม่ช้า แต่พอควรจนลจะน่า บางคนก็งามแต่มีงอน เกินยักย้ายสายสะโพก น่าวัดก็มีหลายคน มีทางเสีย

¹ ญาณคณวก ๑.3

² ญาณคณวก ๑.2

ฉันจะสอน ถึงจะจนแต่พองาม ถ้าเกินควรคนก็ก้อน ที่บางตอนควรทำตาม
ถ้าเกินไปไม่ได้ความ จะหมดงานเพราะมัวงม จะบ่่งสั้นจนเกินส่วน ต้อง
ไต่สวนดูพอสมควร ทั้งยายย่านานิยม เขาจะชมแล้วชื่นชม ...¹

นอกจากนี้ยังได้กล่าวเตือนสตรีในเรื่องการคบเพื่อสหายอีกว่าให้พึงในเกียรติและ
ศักดิ์ศรีของตน รักตัวสงวนตัว ไม่หลงเชื่อการมของชายหรือแม่สื่อแม่ชักโดยง่าย ทั้งข้อความว่า

"... เป็นสาวเป็นนางแม่จระรังความชั่ว ถ้าทำหลวมตัวแล้วจะมานั่งหน้ามวน
ถ้าพลาดลงไปจะร้องไห้ครวญ เสียกายเนื่อนวลที่ถ่มมไว้นาน ..."²

และในข้อความอีกตอนหนึ่งมีคำเตือนเรื่องเกี่ยวกับกล่าวว่

"... โอ้เรื่องผู้ชายมีหลายชนิด อย่าเข้าใจผิดไปหลงทำเพื่อ บางคนรูปงาม
ใจทรามจิตเหี้ย ไ้หญิงบำเรอแล้วมันก็ทิ้งขว้างเลย ... อันแม่สื่ออย่าถือบรรทัด สารพัด
มันจะเสกสรรค์ เหมือนกับปลาที่อาหาญ ใครบนบานก็ชอบกินสินบน ..."³

การที่เหล่านี้นี้เนื้อหาที่ชี้แนะแนวทางความประพฤติดังกล่าวนั้น นอกจากจะช่วยให้เกิด
ผลดีในด้านการปฏิบัติแล้ว ยังชี้ให้ประชาชนได้ตระหนักถึง "ค่านิยม" ของท้องถิ่นควยว่า
ชอบความสุภาพเรียบร้อย สำหรับสตรีนิยมยกย่องสตรีที่ประพฤติตนได้เหมาะสมทั้งในก้น
กิริยามารยาท การแต่งกาย และการวางตัวกับเพื่อนคางเพศ

4.3.3 การสร้างความคิด แล่บางเรื่องได้ชี้แนวทางให้ประชาชนสร้าง

ความคิดด้วยการทำบุญ เพราะเชื่อว่าผลบุญจะส่งผลให้ชีวิตทั้งในชาตินี้และชาติหน้าพบกับความสุข
ทั้งที่มีข้อความสั้น ๆ กล่าวว่ "... ตั้งหน้าทำบุญคำขุนขี้ ชาติหน้าชาตินี้จะไ้สบาย ..."⁴
นอกจากนี้ในแล่บางตอนยังได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับวิธีการทำบุญเพื่อให้เกิดกุศลอย่างแท้จริงเอาไว้
ควยว่ ควรทำบุญตามกำลังศรัทธา โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับฐานะทางเศรษฐกิจของตน

¹ ฎภาคผนวก 10.8

² ฎภาคผนวก 10.5

³ ฎภาคผนวก 9.10

⁴ ฎภาคผนวก 6.1

อย่าทำบุญเพื่อเอาหน้า หรือทำบุญตามอย่างผู้อื่นที่มีฐานะสูงกว่าตน เพราะการทำเช่นนั้นเป็น
การ เบียดเบียนตนเอง ซึ่งแทนที่จะก่อให้เกิดความสุข กลับทำให้เกิดความทุกข์ ดังมีข้อความว่า

ท่านผู้เจริญมีเงินมากมาย หมกเบียดเบียนอะไรก็มั่งมีแล้ว คนที่เคยอ้อมค้อมถ้ายอมโอเค
ที่ไหลเหมือนเทียนคือหน้าตา พระพุทธองค์ท่านได้ทรงสาธก สอนสาวกในศาสนา
ว่าอย่าทำบุญเพื่อเอาหน้า เมื่อจิตศรัทธาแล้วจึงค่อยกระทำ แสงเรือแข่งพายนั้นแข่ง
ได้ทุกคน แข่งบุญกุศลจึงหักใจห้าม เสมือนแจวเรือขึ้นเหนือทวนน้ำ อย่าไปสร้าง
กรรมเพราะ เบียดเบียนตน เมื่อเห็นช้างซื้อยาขี่ตามช้าง คนรวบเขาสร้างคนจน
อย่าสน ...¹

จากแนวทางการสร้างความดีดังกล่าว ย่อมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า
สังคมมี "ค่านิยม" ในการทำบุญอย่างเห็นได้ชัดเจน ซึ่งค่านิยมนี้ยังได้พบในบทบาทของ
ตัวละครสำคัญจากแหล่งบางเรื่องอีกด้วย เช่น จาก "แหล่งท้าวจระเข้" ได้มีการทำบุญทอดกฐิน
เพื่ออุทิศส่วนกุศล สงเคราะห์ผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งกำลังมีความทุกข์ อันเนื่องมาจากได้ประกอบ
กรรมชั่วไว้ ดังมีข้อความว่า

"... จึงออกการกระเชยท่านผู้เขี้ยวชาญ แล้วบอกชาวบ้านให้มาทำบุญ จึงจัดลาวหวาน
การว่าน แล้วคิดลงทุนทอดกฐินทาน จึงบอกคาเช่าให้แก่วัง ถึง กุศลสักซึ่งแผ่ไพศาล มารับ
ส่วนบุญเสียให้เบิกบาน ให้คาเช่านั้นมาโมทนา ..."²

4.3.4 ความยึดมั่นในหลักสำคัญของชีวิต หลักของชีวิตที่แหล่งขี้เณให้ชาว
พานทองยึดมั่นนั้น เป็นหลักที่มีผลดีในแง่ส่วนรวม คือ ช่วยให้ประเทศชาติมีความมั่นคงเป็น
ปึกแผ่น ไม่ตกเป็นทาสของชาติอื่น หลักเหล่านั้นได้แก่ ความรักในสถาบันชาติ ศาสนา
ความไม่ประมาทและความสามัคคี ดังมีข้อความว่า

ขอเพื่อนรักชาติศาสนากว่าสุนทร บ้านเกิดเมืองนอนคือประเทศไทย จำเป็น
อาศัยความไม่ประมาท ประเทศชาติไทยจึงจะตั้งอยู่ได้ ความสามัคคีย่อม

¹ ญาณโกศล 9.5

² ญาณโกศล 7.1

เป็นศรีของไทย ร่วมจิตร่วมใจช่วยกันรักษาดินบ้านเมือง ถ้ามีวาระมาจะ
พลั้งพลาดไปเสียเปล่า เป็นข้าเขาอยู่ไม่เป็นเรื่อง จะสิ้นชื่อแล้วหมดชาติ
จะหมดอำนาจบ้านเมือง ชินขุนขัด เคืองจะขาดชื่อเรื่อยไป ...¹

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ยังมีหลักที่แนะนำให้ประชาชนยึดมั่นอีกหลักหนึ่ง นั่นคือ หลักธรรม
อันเป็นคำสั่งสอนอันประเสริฐของพระพุทธองค์ ซึ่งเป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไปแล้วว่า ช่วยให้เกิด
ปัญญาในการดำเนินชีวิตที่สงบสุขได้ ถ้ายึดถือและประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง ข้อความที่ชี้
ให้ยึดหลักธรรมมีกล่าวไว้สั้น ๆ ว่า "... ทางธรรมคนไทยอย่าได้สูญสิ้น เร่งรักษาคำสั่ง
ตามกระแส ..." ² และอีกตอนหนึ่งว่า "... ถ้าใครอยากฉลาดให้ฟังเทศนา หมั่นฟัง
บ่อยบ่อยจะค่อยค่อยเกิดปัญญา คีลแปดศีลห้าอย่าละเลย ..." ³

ถ้าพิจารณาถึงหลักที่ประชาชนควรได้ยึดถือในการดำเนินชีวิตข้างต้นแล้ว จะเข้าใจ
ได้ทันทีว่าสังคมมี "ค่านิยม" 2 ประการคือ รักความเป็นไทย และนับถือพุทธศาสนา ฉะนั้น
เมื่อชาวอำเภอพานทองพึงเห็น ย่อมได้รับความรู้ทั้งหลักที่ควรยึดมั่นในชีวิต และค่านิยมของ
สังคมไปพร้อม ๆ กัน

จากการศึกษาบทบาทของแหล่งข้อที่ 4 ที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าแหล่งมี
เนื้อหาสาระกล่าวเป็นเชิงสั่งสอนหรือชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตและค่านิยมต่าง ๆ ให้
แก่ชาวอำเภอพานทอง แหล่งที่ให้แนวทางปฏิบัติดังกล่าววิทยากรผู้ให้ข้อมูลกลุ่มหนึ่งให้ความเห็นว่า
ได้ช่วยแนะให้คนในท้องถิ่นทุกเพศทุกวัย ดำเนินชีวิตในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมตามที่สังคม
ต้องการ เป็นไปในแนวเดียวกันมากยิ่งขึ้น⁴ ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าแหล่งมีบทบาทช่วย دعمมาตรฐาน
ความเป็นอยู่ของชาวอำเภอพานทองได้เป็นอย่างดี

¹ คุุภาคผนวก 9.7

² ก.

³ คุุภาคผนวก 1.30

⁴ แอลัน เจริญเนตร บุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง และ ปทุม ชลฺยุเสนาะ เป็นผู้ให้
สัมภาษณ์ พิณทิพย์ พงุทธิพงษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 79 หมู่ 3 ตำบลบางนาง
อำเภอพานทอง เมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2522

สรุปผลการศึกษาค้นคว้าและขอเสนอแนะ

การรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์แหล่งแหล่งจากอำเภอฟานทอง จังหวัดชลบุรี มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แหล่งในค่านเนื้อหา รูปแบบ และการใช้ภาษา
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทของแหล่งในท้องถิ่นอำเภอฟานทอง จังหวัดชลบุรี
3. เพื่อจำแนกแหล่งที่รวบรวมได้ตามโอกาสที่ใช้ เนื้อหา และทำนอง

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยได้ออกสำรวจและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากวิทยากรซึ่งเป็นหมอขวัญจำนวน 21 คน ที่อำเภอฟานทอง จังหวัดชลบุรี ในระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม 2521 และเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม 2522 โดยมีขั้นตอนการแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นแรกเป็นขั้นสำรวจและคัดกรองหาหมอขวัญในตำบลต่าง ๆ เพื่อให้เป็นวิทยากร ขั้นที่สองเป็นขั้นออกเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์จากปากคำของวิทยากร เฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับประวัติประสบการณ์ในการถ่ายทอดแหล่ง และข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับแหล่งของวิทยากร ได้เก็บไว้ด้วยการจดบันทึก ส่วนแหล่งเรื่องต่าง ๆ ที่ร้องเข้าทำนองนั้นได้บันทึกไว้ด้วยเครื่องบันทึกเสียง จากนั้นได้ออกข้อมูลจากแถบบันทึกเสียงออกเป็นตัวอักษรตามแบบของภาษากลาง แล้วจำแนกข้อมูลและศึกษาวิเคราะห์ สำหรับข้อมูลทุติยภูมิอื่น ๆ ที่ไม่ใช่แหล่ง คือ ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นภูมิทั่ว ๆ ไปของอำเภอฟานทอง จังหวัดชลบุรี ตลอดจนเอกสารที่ใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้า ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าได้รวบรวมจากห้องสมุดและหน่วยงานต่าง ๆ

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

1. ผลการรวบรวมและจำแนกข้อมูล แหล่งที่เก็บรวบรวมจากอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี เพื่อนำมาศึกษาครั้งนี้มีจำนวนทั้งหมด 100 เรื่อง แหล่งแต่ละเรื่องร้องถ่ายทอดด้วยวิทยากรคนเดียวกันบ้าง 2 - 3 คนบ้าง และมีแหล่งที่ชื่อเรื่องเดียวกันแต่เป็นของวิทยากรต่างคนกันอยู่หลายเรื่อง แหล่งที่รวบรวมมาได้อาจจำแนกตามโอกาสที่ใช้ เนื้อหา และท่านองไต่ถามต่อไปนี้

1.1 จำแนกแหล่งตามโอกาสที่ใช้ แบ่งได้ 2 ประเภทคือ

แหล่งงานทำขวัญนาค

แหล่งงานทำขวัญจุก

แหล่งทั้งสองประเภทนี้ไม่อาจแยกออกจากกันโดยเด็ดขาดเสียทีเดียวได้ เพราะแหล่งทั้งสองประเภทประกอบด้วยแหล่งสองกลุ่มด้วยกันคือ "แหล่งขวัญ" ซึ่งใช้ร้องทำพิธีเป็นบททำขวัญโดยตรง และ "แหล่งนอก" ซึ่งใช้ร้องนอกพิธี โดยมุ่งสร้างความครึกครื้นให้แก่งาน เฉพาะแหล่งขวัญนาคและแหล่งขวัญจุกแบ่งแยกออกจากกันได้ เพราะร้องคนละโอกาสอยู่แล้ว ส่วนแหล่งนอกไม่สามารถแบ่งแยกได้ เพราะแหล่งส่วนใหญ่อาจใช้ร้องได้ทั้งสองโอกาส ด้วยเหตุนี้จึงกล่าว จึงอาจจำแนกแหล่งไต่ถามดังนี้

แหล่งขวัญนาค 38 เรื่อง

แหล่งขวัญจุก 10 เรื่อง

แหล่งนอก 52 เรื่อง

1.2 จำแนกแหล่งตามเนื้อหา แบ่งเป็น 11 กลุ่ม ดังนี้

แหล่งขวัญนาค 38 เรื่อง

แหล่งขวัญจุก 10 เรื่อง

แหล่งประวัติพระพุทธรูปเจ้า 5 เรื่อง

แหล่งประวัติพระโพธิสัตว์ 8 เรื่อง

แหล่งนิทาน 8 เรื่อง

แปลประวัติอันสงัดของกษัตริย์ 1 เรื่อง

แปลนิยายปรากฏการณ์ธรรมชาติ 1 เรื่อง

แปลสมรรถภาพ 6 เรื่อง

แปลคติ 10 เรื่อง

แปลพรรณาสังคม 8 เรื่อง

แปลพร 5 เรื่อง

1.3 จำแนกแปลตามท่านอง จักได้ 7 กลุ่มสำคัญ ๆ ดังนี้

แปลท่านองธรรมวัตร 24 เรื่อง

แปลท่านองพรต 46 เรื่อง

แปลท่านองพา 7 เรื่อง

แปลท่านองแกะ 14 เรื่อง

แปลท่านองพิณสามสาย 8 เรื่อง

แปลท่านองคุศุมะรากลือขี้บกรวด 1 เรื่อง

แปลท่านองสาธ 4 เรื่อง

แปลส่วนใหญ่จากอำเภอพานทองนิยมร้องกัณฑ์ท่านองใดท่านองหนึ่งเพียงท่านองเดียวตลอดทั้งเรื่อง แต่บางเรื่องที่มีเนื้อหายาวได้แบ่งเป็น 2 - 3 ตอน แล้วร้องกัณฑ์ท่านองที่ต่างกันออกไป ท่านองแปลที่ไร้องเป็นหลักซึ่งมักจะถูกดัดแปลงให้เกิดเป็นท่านองใหม่ ๆ ขึ้นอีกมากมาย ได้แก่ ท่านองธรรมวัตร ท่านองพรต ท่านองพา ท่านองแกะ และท่านองพิณสามสาย ท่านองแปลเหล่านี้ล้วนมีเค้ามาจากท่านองเทศน์มหาชาติในเนื้อหาและแปลเทศน์นอกเนื้อหาทั้งสิ้น แปลบางท่านองมีลีลาแฝงไว้ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ เป็นแปลขวัญที่ร้องทำพิธีโดยตรง แปลบางท่านองมีลีลาที่ให้ความตลก สนุกสนาน แต่แปลบางท่านองมีลีลาที่ให้ความสนุกสนานและก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้ฟัง

2. ผลของการศึกษาวิเคราะห์ การศึกษาวิเคราะห์แปลจากอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี ซึ่งได้ดำเนินการเป็นไปตามขั้นตอนที่เหมาะสมและได้บรรลุถึงจุดหมายที่กำหนดไว้แล้วนั้นปรากฏดังต่อไปนี้

2.1 เนื้อหา รูปแบบ และการใช้ภาษา

เนื้อหา แหล่งที่ได้จำแนกเนื้อหาออกเป็น 11 กลุ่มนั้น แต่ละกลุ่มมี

เนื้อหาสาระที่มีคุณค่าแตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้ฟังได้ให้ความสนใจและความนิยมไม่มากนักไปกว่ากันมากนัก เนื้อหาเหล่านี้มีสาระที่ให้ความเพลิดเพลิน และก่อให้เกิดความคิด ความรู้สึก ทราบซึ่งในสิ่งที่เกิดขึ้นหลาย แหล่งบางเรื่องที่มีหลายสำนวน แต่ละสำนวนจะมีส่วนที่แตกต่างและคล้ายคลึงกันทั้งในคำสนทนาและถ้อยคำภาษา นอกจากนี้ยังมีแหล่งบางตอนไปคล้ายคลึงกับแหล่งบทเพลง หรือบทกวี ซึ่งมีการรวบรวมไว้บ้างแล้วจากท้องถิ่นอื่นอีกด้วย แหล่งบางเรื่องมีชื่อเรื่องต่างกันแต่เนื้อหาบางตอนคล้ายคลึงกันก็มี ความคล้ายคลึงหรือความแตกต่างของเนื้อหา เช่นนี้ เข้าใจว่าคงเนื่องมาจากกระบวนการถ่ายทอดสืบต่อกันของหมอชาวนั้นเอง

รูปแบบ แหล่งจากอำเภอพานทองมีลักษณะคำประพันธ์ 2 ชนิด คือ ร่ายยาวและกลอนสุภาพ แหล่งที่แต่งเป็นร่ายยาวจะร้องก่ายทำนองธรรมจักร ส่วนแหล่งที่เป็นกลอนสุภาพจะร้องก่ายทำนองแหล่งอื่น ๆ ลักษณะคำประพันธ์ของแหล่งทั้งสองชนิดนี้ส่วนใหญ่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ มีลักษณะซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับบ้าง แต่ก็ถือว่าอนุโลมได้ และไม่ใช่อุปสรรคในการร้องถ่ายทอดของหมอชาวนั้นแต่อย่างใด นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ได้แก่ ขาดการสัมผัสในบางวรรคและข้อความบางตอนขาดหายไป ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้ข้อความขัดเขินไม่ราบรื่น ขาดความไพเราะ และใจความไม่ชัดเจน

การขึ้นต้นแหล่งทุกเรื่องมีรูปแบบที่แน่นอน ทั้งนี้มีส่วนไปสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องและทำนองแหล่งอย่างใกล้ชิด แหล่งที่เป็นร่ายยาวจะมีการขึ้นต้น 2 ลักษณะ คือ ขึ้นต้นด้วยคำว่า "ศรีศรี..." และขึ้นต้นด้วยคำหรือคำบาลีแล้วแปลขยายความออกเป็นภาษาไทย ส่วนแหล่งที่เป็นกลอนสุภาพนั้นมีการขึ้นต้น 3 ลักษณะ คือ ขึ้นต้นด้วยข้อความที่กล่าวแนะนำเรื่องราวอย่างสั้น ๆ ขึ้นต้นด้วยการบรรยายเรื่องทันที และขึ้นต้นด้วยคำว่า "กะ ..." สำหรับแหล่งที่มีกร้องก่ายทำนองเกาะ

ในด้านการดำเนินเรื่อง แหล่งส่วนใหญ่จะดำเนินเรื่องไปอย่างรวดเร็วด้วยการบรรยายของผู้แต่งแหล่งหรือหมอชาวนั้น ซึ่งมักจะแทรกความคิดเห็น ความรู้สึก หรือคำพูดเชิงหยอเย้าเอาไว้เสมอ แหล่งที่เป็นเรื่องเล่า เรื่องจะดำเนินไปตามลำดับเหตุการณ์ด้วยพฤติกรรมของตัวละคร บทสนทนา บทบาท และอารมณ์ต่าง ๆ กันของตัวละคร ช่วยให้เรื่องดำเนินไป

อย่างมีรสชาติ สนุกสนาน แต่หลายเรื่องคำเน้นเหตุการณ์สลับกันไปมาก็มี หลายกลุ่ม เป็นเรื่องที่บรรยายถึงสภาพสังคมต่าง ๆ ให้ข้อคิด สั่งสอนหรือให้พร เรื่องจะถูกบรรยายไปตามลำดับความเหมาะสม และมีเหลืออีกหลายเรื่องที่เรื่องคำเน้นไปกัยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือผู้มีเวทมนตร์ และความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ลักษณะการคำเน้นเรื่องเหล่านี้มีแต่ให้เรื่อง สนุกสนาน น่าสนใจ และชวนติดตามทั้งสิ้น

การจบเรื่องของแต่ละลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไปจากวรรณกรรมประเภทอื่น แต่ละจำนวนหนึ่งมีการกล่าวสรุปเรื่องอย่างย่อ ๆ ฝ่ายข้อคิด หรือบอกให้รู้ว่าเรื่องจะได้จบลงแล้ว แต่ก็มีเหลืออีกจำนวนหนึ่งที่จบเรื่องลงอย่างรวดเร็วทัน ๆ การจบเรื่องดังกล่าวจะมีการลงท้ายเป็น 3 ลักษณะคือ ลงท้ายด้วยคำว่า "นั่นแล" "นั่นแหละ" หรือ "นั่นแหละ" ลงท้ายด้วยข้อความเชิญชวนให้มีการดำเนินอยู่ต่อไป หรือให้จบไปพาทย์บรรเลงเพลงเอาฤกษ์เอาชัย และอาจไม่มีคำหรือข้อความลงท้ายเลยก็ได้ เพราะหม่อมราชวงศ์จะอาศัยการร้องทอดเสียงลง เป็นการแสดงว่าแต่ละเรื่องจบลงอย่างสมบูรณ์แล้ว

การใช้ภาษา แหล่งจากอำเภอบางมอญมีศิลปะในการใช้ภาษาที่ไพเราะ คำทางคำทางคันทรียภาพอยู่มากพอสมควรดังนี้

การใช้คำในแหล่งมีลักษณะเด่นอยู่ 10 ลักษณะคือ ใช้คำง่าย คำภาษาถิ่น การซ้ำคำ การเล่นคำ คำเลียนเสียงธรรมชาติ คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์ทางศาสนา การแต่งคำคำที่มีความหมายซ้ำ ๆ กัน และใช้คำที่ไม่มีความหมายหรือไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาตอนนั้น ๆ การใช้คำเหล่านี้ให้ความไพเราะในคำเสียงและช่วยให้เกิดความเข้าใจในคำความหมายอยู่เป็นอันมาก ฉะนั้นจึงนับว่าเป็นส่วนที่ช่วยให้แหล่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์อยู่ไม่น้อย

ในคำสำนวนโวหารนั้น แหล่งมีศิลปะในการใช้สำนวนโวหารที่เด่นและน่าสนใจ 5 ลักษณะ คือ สำนวนเปรียบเทียบแบบต่าง ๆ ใช้การพรรณนาตรง ๆ ทำให้เห็นภาพพจน์และนาฏกร ใช้โวหารเชิงสั่งสอนเป็นคติเตือนใจ ให้แง่คิดแก่ผู้ฟัง ใช้สำนวน คำพังเพย สุภาษิต และใช้สำนวนที่ก่อให้เกิดอารมณ์ขัน สำนวนโวหารเหล่านี้ให้ความหมายที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้ง กระจำจ ให้คติข้อคิดที่กินใจ ประทับใจ มีความไพเราะคมคาย และให้อารมณ์รื่นเริงแก่ผู้ฟัง

2.2 บทบาทของเหล่านีในท้องถิ่นอำเภอฟานทอง จังหวัดชลบุรี จากการที่ศึกษาวิเคราะห์เหล่านีพบว่า เหล่านีมีบทบาทในท้องถิ่นอำเภอฟานทอง และบทบาทของเหล่านียังได้มีความสอดคล้องกับบทบาทของข้อมูลทางคติชนวิทยาโดยทั่วไปด้วยดังนี้

2.2.1 ให้ความบันเทิงใจ เหล่านีเป็นบทร้องที่มีเนื้อหาสนุกสนานหลายแนว มีลีลาทำนองที่ไพเราะอ่อนหวาน กึกกัก ตลก โลกโณ ต่าง ๆ กัน มีจังหวะซ้ำเร็ว กระชากกระชั้น ที่ครึกครื้นเร้าใจ ประกอบด้วยเสียงร้องของหมอลำซึ่งมีหลายลักษณะ ส่วนประกอบเหล่านี้นี้ล้วนทำให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินทั้งสิ้น

2.2.2 แสดงถึงคุณค่าและความหมายของประเพณี เหล่านีได้แสดงถึงความหมายและคุณค่าของประเพณี 3 อย่างไว้ว่า การทำขวัญ คือ ประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่เป็เจ้าของขวัญ อันได้แก่ผู้ที่จะเป็นบวชและโกนจุก เพราะมีคำกล่าววิงวอนขวัญให้มาช่วยบำรุงผู้ให้มีความสุขสวัสดิ์ พ้นจากทุกข์ภัยต่าง ๆ ทั้งมีข้อความพรรณนาให้เกิดความรู้สึกทราบซึ่งในสิ่งที่ทั้งงานทั้งหลาย การบวชนาค คือ การศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เพื่อให้ได้บุญกุศลซึ่งจะส่งผลไปช่วยสงเคราะห์บิดามารดาให้พ้นทุกข์ได้ การบวชจึงเป็นการตอบแทนพระคุณของบิดามารดาได้มากที่สุด ทั้งยังเป็นการอบรมคุณบุตรให้เป็นคนดีมีศีลธรรม และเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่เป็นที่ยึดมั่นต่อไปด้วย ส่วนการโกนจุก เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเมื่อเด็กเริ่มเปลี่ยนวัยมาเป็นผู้ใหญ่ และเป็นประเพณีที่ช่วยปลูกฝังอบรมให้เด็กมีฐานะดีได้ เข้าใจถึงสภาพและแนวทางดำเนินชีวิตที่เหมาะสมของตน

2.2.3 บทบาทในด้านการศึกษา เหล่านีเป็นเครื่องมือในการสั่งสอนความรู้ ความคิดต่าง ๆ ให้แก่ชาวอำเภอฟานทอง เพราะเหล่านีมีเนื้อหาที่สอดแทรกความรู้ทางโลก ทางศาสนา ตลอดจนตำนานประวัติ นิยายและนิทานเอาไว้ ความรู้ทางโลกได้แก่ แนวทางดำเนินชีวิต ค่านิยมต่าง ๆ กำเนิดของชีวิตและพันธุ์พืชสัตว์ ความรู้ทางศาสนา ได้แก่ ประวัติพระพุทธเจ้า ประวัติพระโพธิสัตว์ และหลักธรรมะต่าง ๆ ความรู้เกี่ยวกับตำนาน ประวัติได้แก่ ประวัตินามนาค ประวัติการโกนจุก และประวัติอันสืบเนื่องของการบวช ความรู้เรื่องนิยายได้แก่ นิยายปรากฏการณ์ธรรมชาติเรื่องดาวจระเข้ ส่วนความรู้เรื่องนิทานได้แก่ นิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก และนิทานคำกลอนเรื่องต่าง ๆ นอกจากนี้เหล่านียังให้แง่คิดในการแสดงออกและช่วยฝึกปฏิภาณอีกด้วย

2.2.4 ช่วยรักษาแนวปฏิบัติของท้องถิ่น แหล่งมีบทบาทช่วยรักษาแนวปฏิบัติของท้องถิ่น เพราะมีเนื้อหาที่ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตต่าง ๆ อันแสดงให้เห็นถึงค่านิยมหลาย ๆ ด้านแก่คนในท้องถิ่น แนวทางปฏิบัติที่ชี้แนะในแหล่งนั้น มีทั้งแนวปฏิบัติสำหรับผู้ที่จะบวช เด็กที่กำลังย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาว และชาวอำเภอพานทองทั่วไป

ข้อเสนอแนะ

จากการรวบรวมและศึกษาแหล่งของอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้ข้อคิดและพบเห็นสิ่งที่น่าสนใจ ซึ่งเป็นแนวทางที่ควรแก่การศึกษาค้นคว้าในโอกาสต่อไป ดังนี้

1. ควรได้มีการรวบรวมและศึกษาแหล่งในท้องถิ่นอื่นของจังหวัดชลบุรี ซึ่งยังมีแพร่หลายเป็นจำนวนมากอีก ทั้งนี้เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับแหล่งของท้องถิ่นอำเภอพานทอง
2. ควรได้มีการรวบรวมและศึกษาข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทอื่น ๆ ของจังหวัดชลบุรี ที่นอกเหนือไปจากแหล่ง เพราะชาวชลบุรีเป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจศึกษามาก
3. ควรได้มีการรวบรวมและศึกษาแหล่งของท้องถิ่นอื่น ในแนวที่แปลกออกไปกว่าที่กระทำอยู่
4. ประเพณีทำขวัญในท้องถิ่นต่าง ๆ นับวันจะจืดจางลงไปทุกที ฉะนั้นควรได้สนใจที่จะศึกษารวบรวมประเพณีนี้ให้มากยิ่งขึ้น
5. แนวการวิจัยเรื่องนี้ อาจจะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นรูปแบบอื่น ๆ ได้

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กองกำกับการตำรวจภูธร จังหวัดชลบุรี บัญชีแสดงจำนวนคนต่างกัวสัญชาติต่าง ๆ ที่อยู่ใน
ราชอาณาจักรไทยของจังหวัดชลบุรี 2521
การศาสนา, กรม กองวัฒนธรรม ศิลปกรรมและวัฒนธรรมไทย โรงพิมพ์การศาสนา 2521,
172 หน้า
- กิ่งแก้ว อัคราการ คณิตวิทยา เอกสารนิเทศการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 184 หน่วยศึกษานิเทศก์
กรมการฝึกหัดครู กรุงเทพฯ 2520, 366 หน้า
- วรรณกรรมจากบ้านใน เอกสารนิเทศการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 113 หน่วยศึกษานิเทศก์
กรมการฝึกหัดครู 2514, 444 หน้า
- กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2520, 149 หน้า
- เกรียงศักดิ์ พิทยานะ ของกิเมืองไทย ป.พิศนาคะการพิมพ์ 2516, 520 หน้า
- แจ่ม สิริวณฺโณ, พระมหา "ประเพณีของชาวชลบุรี" เสียงธรรม 4 : 35 - 41
กันยายน - ตุลาคม 2519
- คำวงศ์ศักดิ์ สิทธิแพทย "การผลิตอิฐในอำเภอฟานทอง ชลบุรี" วารสารคณะสังคมศาสตร์
1 : 92 - 96 มิถุนายน - ตุลาคม 2520
- ศรี อมาตยกุล เมืองทองของไทย คำขวัญวันการพิมพ์ 2497, 491 หน้า
- ที่ทำการเกษตรอำเภอฟานทอง จังหวัดชลบุรี รายงานสถิติการปลูกพืชและผลผลิตของอำเภอฟานทอง
ประจำปีเดือนมิถุนายน 2522
- ที่ทำการปกครองอำเภอฟานทอง จังหวัดชลบุรี รายงานสถิติจำนวนราษฎร ประจำปีเดือน
พฤษภาคม พ.ศ. 2522
- ที่ทำการศึกษาธิการอำเภอฟานทอง จังหวัดชลบุรี รายงานสถิติการศึกษาของอำเภอฟานทอง
พ.ศ. 2521
- ที่ว่าการอำเภอฟานทอง จังหวัดชลบุรี ประวัติอำเภอฟานทอง จังหวัดชลบุรี 2521
- ธวัช ปุณโณทก ศุภนิเทศ - เกสรี เอกสารนิเทศการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 183 หน่วยศึกษานิเทศก์
กรมการฝึกหัดครู 2519, 128 หน้า

นันทนา สิริโยธิน "จังหวัดชลบุรี" ใน ท่องเที่ยวไปในประเทศไทย หน้า 111 - 113

ดุสิตา 2517

นายสมอง (นามแฝง) "แนะนำจังหวัดชลบุรี" มหาดไทย 10 : 14 - 18 พฤษภาคม

2519

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. แนะแนวทางการศึกษาวิชาวรรณคดี บัณฑิตการพิมพ์ 2518,

108 หน้า

ประจักษ์ สายแสง วรรณกรรมจากคำบลศรศิริมาศ จังหวัดสุโขทัย วิทยาลัยวิชาการศึกษา

พิษณุโลก ม.ป.ป., 229 หน้า

ประสิทธิ์ เทพย์กลอน แนวทางการศึกษาวิชาวรรณคดี : ภาษาแก้ว การวิจารณ์และวิจารณ์

ไทยวัฒนาพานิช 2518, 238 หน้า

พระราชารมณี ปรัชญาการศึกษาไทย โรงพิมพ์วรพาศย์พิมพ์ 2518, 368 หน้า

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 พิมพ์ครั้งที่ 12 โรงพิมพ์

การศาสนา 2515, 1053 หน้า

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา พระพุทธศาสนาสุภาษิตเล่ม 1

พิมพ์ครั้งที่ 21 โรงพิมพ์มหาบุญราชวิทยาลัย 2500, 82 หน้า

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ พิมพ์ครั้งที่ 5 แพร่พิทยา 2518,

184 หน้า

วิภา กงคะนันท์ วรรณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ 2521, 191 หน้า

ศิลปากร, กรม เทศน์มหาชาติ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉาบฉวย นางมรรคาคำฉวน

(ละมุล ปิ่นแสง) 2 เมษายน 2516 วรุณีการพิมพ์ 2516, 302 หน้า

ศิลปากร, มหาวิทยาลัย คณะโบราณคดี อีสานคดี พิมพ์ในงานการละเล่นพื้นบ้านอีสาน

๓ โรงละครแห่งชาติ 6 กุมภาพันธ์ 2521 ปี.เอส.การพิมพ์ 2521, 123 หน้า

ศึกษาธิการ, กระทรวง กรมการศาสนา คู่มือจริยศึกษา โรงพิมพ์การศาสนา 2520,

110 หน้า

ศึกษาธิการ, กระทรวง กรมการศาสนา หลักพระพุทธศาสนา พิมพ์เป็นที่ระลึกในการถวาย

น้ำอภิเษกพระราชาทาน ณ วัดอาตุ อำเภอมือเมือง จังหวัดขอนแก่น 5 พฤศจิกายน 2521,

131 หน้า

ศุภชัย รัตนโกมล ประวิทย์ วิมุกตผล และ สะอาด อินทรสาดี หลักภาษาไทย

พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพฯ 2508, 398 หน้า

สถิตย์ เสมานิล วิสาสะ แพทย์วิทยา 2513, 351 หน้า

สมมตอมรพันธุ์, กรมพระ "ประเพณีวชนาค" ใน ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาค 2

หน้า 85 - 96 คลังวิทยา 2515

สงขลา, วิทยาลัยวิชาการศึกษา แผนกภาษาไทย คติชาวบ้าน อำเภอสตึงพระ อำเภอระโนด

จังหวัดสงขลา โรงพิมพ์เมืองสงขลา 2513, 245 หน้า

สวัสดิ์ ทัศนจันทร์ คติธรรม โรงพิมพ์การศาสนา ม.ป.ป., 134 หน้า

สำนักงานเกษตรจังหวัดชลบุรี งานส่งเสริมการเกษตรจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2520 - 2521

39 หน้า

สำนักงานจังหวัดชลบุรี จังหวัดชลบุรี กรมศิลปากรพิมพ์ ชลบุรี 2519, 132 หน้า

สำนักงานจังหวัดชลบุรี เอกสารประกอบการบรรยายสรุป เรื่องโครงการพัฒนาที่ดำเนินการ

โดยใช้เงินอุดหนุนตามแผนพัฒนาจังหวัด พ.ศ. 2522 จังหวัดชลบุรี 26 หน้า

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดชลบุรี สภาพการศึกษาในเชิงสถิติของจังหวัดชลบุรี ปี พ.ศ. 2521

2522, 33 หน้า

สำนักปลัดเมืองพัทยา แผนกนโยบายและแผน เมืองพัทยา 2522, 11 หน้า

สิทธิ พิณภูวดล และ ประทีป วาทิกทินกร ร้อยกรอง โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิง

ปากเกร็ด กรมประชาสงเคราะห์ 2518, 213 หน้า

สุบิน สืบสงวน "เรื่องเมืองบางปลาสร้อย หรือเมืองชลบุรี" วารสารคณะสังคมศาสตร์

1 : 74 - 87 มิถุนายน - กันยายน 2520

สุัทธา สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย ไทยวัฒนาพานิช 2518, 183 หน้า

สุภัทร สุคนธาภิรมย์ พุทธปรัชญาประยุกต์ ประจักษ์การพิมพ์ 2517, 131 หน้า

สุมาลย์ เรืองเดช เพลงพื้นเมืองจากพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เอกสารนิเทศการศึกษา
ฉบับที่ 171 หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู กรุงเทพฯ 2518, 236 หน้า

หน่วยศึกษานิเทศก์ชลบุรี จังหวัดชลบุรี เอกสารทางวิชาการชุดที่ 3 กนลศิลป์การพิมพ์ ชลบุรี
ม.ป.บ 42 หน้า

อนันต์ สวัสดิ์มงคล "ของดีเมืองชล" ใน การประชุมสมาคมพหุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏ
ครั้งที่ 19 พ.ศ. 2514 หน้า 116 - 119

อนุบาลราชชนน, พระยา ขวัญและประเพณีการทำขวัญ โดย เสรีรักษ์โกเศศ (นามแฝง)
โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ 2506, 144 หน้า

วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย โดย เสรีรักษ์โกเศศ (นามแฝง) โรงพิมพ์
รุ่งเรืองรัตน์ 2503, 754 หน้า

อมรา พงศาพิชญ์ "สิ่งแวดล้อม การพัฒนาอุตสาหกรรมและการขยายเมืองชลบุรี"
สังคมศาสตร์ 2 : 36 - 53 เมษายน 2518

อมรา พงศาพิชญ์ และคนอื่น ๆ โครงการชลบุรี : การพัฒนาทรัพยากรคนและสถาบันใน
เขตชลบุรี ม.ป.ท. 2517, 361 หน้า (อัครสำเนาะ)

โอกาส เสวีกุล "ประเพณีต่างเมือง" กทม. 112 : 48 - 53 พฤษภาคม 2510

Bascom, William R. "Four Function of Folklore" in The Study of
Folklore. p. 279 - 298. Englewood Cliffs, Prentice - Hall Inc,
1965.

Dickason, David H. Introduction to Literature in English for Thai
Student. Bangkok, Thailand, The police Printing Press, 1958.
377 p.

Sapir, Edward. "Language and Literature" in Language p.221 - 231.
New York, Harcourt, Brace & World Inc., 1949.

ກາຕິພາກ

ภาคผนวก 1

แหล่งวัฒนธรรม

1.1 แหล่งมรดกโลก

วิทยากร นายแสน สุขแสง

16 เมษายน 2521

(ธรรมจักร) ๑. บัดนี้ข้าพเจ้าจะขอน้อมเกล้าประพาศทั้งสี่ประณอมขึ้นเหนือเศียร
ศรีโรโรจน์ กว้างจิตข้าพเจ้าปรีดิ์เปรมปราโมทย์ในสภาระจำนง แห่งองค์พระบรมมหาราช
ชาติคดียางศ์อันเรืองเดช อีกทั้งท้าวไทและเทเวศร์ทั่วทุกทิศา สาธุ สักเด เทพยคาเจ้า
อยู่ในช่อขัณฉกามาสุวรรณ กะเม อยู่ในกามภพอันจันทวักวงศ์ จะรูป เทพยคาเจ้าดำรง
อยู่ในรูปภพ ศิริวิศิระระตะเฏ อันอยู่ในห้วงมหรณพสังขรเขตและขุนเขา หันตะลิกเข
เทพยเจ้าอันเนื่องแน่นในอากาศ วิมานอันอยู่ในวิมานมหารัตนมณฑลเทียรทอง ที่เป
เทพยคาเจ้าอันอยู่ในเกาะเกียนน้อยและใหญ่ รัฏฐ เทพเจ้าอาศัยอยู่ในเรือนหลวง
จะคาเม เทพเจ้าทั้งปวงอันอยู่ในบ้านน้อยและเรือนใหญ่ ตะรุณะกะทะเน เทพเจ้า
อาศัยในหมู่ไม้มงคลภูษาศาล เกษะวัดอุดมทิศเขต เทพยคาเจ้าอาศัยอยู่ในทิพยราชรถแก้ว
บ้านเรือนไร่และโรงนา ภูเม เทพยคาเจ้าอันอยู่ในพื้นภูมิภาค จะยันดูเหว ข้าพเจ้า
ขอเชิญเทพยคาเจ้าจงมาสโมสรสมปรารถนา ชะละละละวิสะเม เทพเจ้าอาศัยอยู่ในลุ่มน้ำ
และบนบกมิได้เสมอทัน ยักขคันฉัพพะนาคา ทั้งยักขาคณธรรพนาคราชผู้เป็นใหญ่ คิฏฐันตา
สันติเกียง เทพเจ้าทุกเกาะแก่งแห่งตำบล มุณิระระวะจะนัง ขอเชิญพระฤาษีผู้มีนาถ
ทุกแห่งหน อันศักดิ์สิทธิ์ฤทธิรณด้วยตะบะเกษเคศา สาธุโว เมสุณันตุ ขอเชิญเทพ เทวคา
อันเรืองเดช ชัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมมะขันตา ชัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมมะขันตา
ชัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมมะขันตา ขอเชิญองค์เทเวศร์สิ้นทั้งขอบเขตทั่วจักรวาล จงมา
มโนสภาระประสานในวันนี้ ขอพรชัยให้สวัสดิ์แก่พสกนิกรและข้าพเจ้าผู้เรืองศรี ใครนั่งอยู่นั้น
ให้ลุกนั่งขึ้นสามที เสียใจใครก็ให้ร้องทวยช่วยอวยชัย

1.2 บทสนทนา

วิทยากร นายประโยชน์ มนจ้อย (ป.)

19 เมษายน 2521

นายสำรวม อบุญสุข (ร.)

(ธรรมวัตร) (ป.) อุทาสะ วันทิตะวา สิริสา พุทัง ชัมมัง สังฆัง กัสสะ
กะมุกตะมัง อิทัง ปริททา สังเขปัง ปะวัชามิ ยะถาพะลัง
ผะลิตถวา นะ เมตถัง สะเมตทา ภาทันตา อะวิจิตตะจิตตา ปะริทัง
กะนันทุ

(ร.) สักเค กาเม จะรูปะ หิริสักระตะเถ จันตะลิกเข วิมาเน ทีเป
วิฏฐะ จะคาเม ตะรุวะนะกะหะเน เคะหะวัถุมหิเชทเท ภูมมา จะนันทุเทวา ชะละ
ละละวิสะเม ยักกะคันธัพพะนาคา ทิฏฐันตา สันติเกยัง ภูมิวะระวะจะนัง สาชะโว เม
สุมันตุ ชัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภาทันตา ชัมมัสสะวะนะกาโล อयัมภาทันตา ชัมมัสสะ
วะนะกาโล อะยัมภาทันตา

(ร.) สาธุ สักเค เทพคาเจ้าอยู่ในหอฆาณาสวรรค์ กาเม อยู่ในกามภ
อันจันทวาทะ จะรูปะ เทพคาเจ้าอันดำรงอยู่ในรูปาฬสังขเรตและขุบเขา จันตะลิกเข
อยู่เนื่องแน่นในอากาศ วิมาเน อยู่ในวิมานมาศรัตนมเหศวรทอง (ป.) ทีเป อยู่ในเกาะ
แก่งน้อยใหญ่ วิฏฐะ อยู่ในแวนแควน จะคาเม อยู่ในบ้านแก่งน้อยใหญ่ ตะรุวะนะกะหะเน
สถิตบนไม้ฤกษาสาล (ร.) เคะหะวัถุมหิเชทเท เทพคาเจ้าทั้งหลายเอ๋ย วันนี้อธิ
เสด็จลงมาประสาธน์โมตร (ป.) ชะละละละวิสะเม สถิตตามห้วยเหวขุบผา ริมฝั่งน้ำและ
บนภูมิได้เสมอกัน (ร.) ยักกะคันธัพพะนาคา ไซ้แต่เท่านั้นอีกเมื่อไร มีทั้งคนบรรพ
ตบุรณนาคราชผู้เป็นใหญ่ (ป.) ทิฏฐันตา สันติเกยัง สถิตในที่ที่มีความสุขทุกทาบด ภูมิวะ
ระวะจะนัง ทั้งฤกษ์นิมิตต์ทุกแห่งหน ที่ท่านศักดิ์สิทธิ์ด้วยทบะและเอชะ สาชะโว
คุกรเทพเจ้าทั้งปวง เมสุมันตุ จงเงี้ยวไสทูลดวงแห่งอารมณชาติเจ้าอันสำเลห์ (ร.) ชัมมัสสะ
วะนะกาโล ขรรคของพระพุทธเจ้าอันประเสริฐในโลกีย์ อะยัมภาทันตา วันนี้อธิเสด็จ
ลงมาประทานพร ซึ่งท่อนาคะบวชในวรพระพุทธศาสนา (ป.) ขอให้งดกหวงบวงมาร

ในกาลครั้งนี้ อนึ่งข้าพเจ้าขอเชิญเทพธิดาทุกจักรพรรี เขาเงินเนินศิริไกรลาส จงช่วยเป่า
ประกาศแตรบรรดาญาติของพอนาคซึ่งได้มหายาจากไปช้านาน จงนำชาวสารการกุศล
ว่าพอนาคจะสถิตนบวชในพระศาสนา ตามคัมภีร์ที่กล่าวไว้ว่าจะทำการกุศลสิ่งใดใดถึงร้อยแปด
ประการ ก็ยังไม่เท่าบรรลุหลานไว้ในศาสนา นี่แหละจึงนับเนื่องเข้าเขตขัณฑ์บรรพชาจะมี
ขอเชิญเทพธิดาพระนาถปี ช่วยบรรเลงเพลงสาธุการรับเทพธิดา ณ การบัดนี้ ให้ฉันของขึ้น
สามทีใครเสี่ยงก็ให้ให้ถวายช่วยอวยชัย

1.3 แหล่งชุมนุมเทวดา

วิทยากร นายเรียบ ผาสุข

8 เมษายน 2521

(ธรรมวัตร) สุนันทุโกโต เทวภูตา ดุกรเทพดาเจ้าทั้งหลายเอ๋ย วันนี้ข้าพเจ้า
จะขอเชิญท่าน เสด็จลงมาสมโภชประชุมกันให้ถ้วนทั่วทุกสถาน อีกทั้งท้าวจุโลกบาลอิศวรพร
ซึ่งสิงสถิตอยู่ในนิมเวศ ยังเกรือเขาลำเนาเนนที่วรุณกรีกวนา เกริ่นจอมไกรลาสลงมา
สโมสรสนันนิบทคอยรับซึ่งส่วนบุญ เทพเจ้าจงการุญแก่พอนาค ญาติและมิตรสหายที่ตายจาก
ไปช้านาน จงไต่ทราบชาวสารการกุศล ช่วยประกาศบอกบรรดาวงศาญาติให้รู้ทั่ว ว่า
พอนาคจะได้บวชตัวในพระพุทธศาสนา พอนาคจะได้แผ่เมตตาไมตรีจิต จะไต่ทราบนำพรำ
อุทิศอนุชาต ให้พวกสิริพุทธอำมาตย์ในนิลบาลทั้งสิ้น อีกทั้งพระธรรมที่ท่านเจ้าแผ่นดิน ท่าน
ทั้งหลายที่เสด็จลงมาสมโภชโมสร คอยรับพระพรพลสวัสดิ์ อนึ่งข้าพเจ้าจะขอจำกัดอันตราย
ภัยทั้งหลายให้เลิกสิ้น ชันขมารและมลทินอย่าได้มี อนึ่งข้าพเจ้าขอให้อาชาของบ้านนี้
ประสิทธิสิ้น ประจุท้าววิรูปนิลสหัสเทวราช ท้าวเธอเสด็จลงมาประสิทธิประสาทสิ่งใดใด
ขอให้ไต่ดังพระบัญชา ให้สมมาตพรปรารณาตั้งประกาศ ครั้นถึงที่สถิตาลับโลก ดับขันธ
เข้าสู่วิมลกปฐมิภยไธสมณฤพณ ตรีสกระแสง สงสารให้สิ้นสุด ด้วยอันสงสที่พอและแม่จะได้
บวชบุตรบำรุงชู อนึ่งขอให้อาชาของข้าพเจ้านี้จงเพื่องฟูไปจนดับขันธ ครั้นว่าข้าพเจ้าจะ
รำพันหรือมันก็จะเนิ่นช้า จำจะสมมุติคิดว่าเมื่อพอควรกาล ท่านผู้ฟังที่มานั่งกันนานนาน
สักหน่อยจะบ่นว่าเจ็บหลัง จำจะว่าเสียแต่เพียงย่อย่อยพอไต่ทั้งกันเป็นเรื่องราว ข้อที่ควรกล่าว

จึงจะได้เห็นว่า อันว่าการชุมนุมเทวดาหรือก็เป็นกาไรใหญ่ จำจะต้องประกาศไปเสียให้
ทั่วสิ้น ทั้งอินทร์พรหมโดยกาดินยมที่กระทำด้วยประการฉะนี้ ใครนั่งอยู่นั้นให้หันมองขึ้นสามที
เสี่ยงใครก็ให้รองควยอวยพรชัย

1.4 แหล่งความรู้

วิทยากร นายประโยชน์ มนจอย (ป)

19 เมษายน 2521

นายสำรวม อยู่สุข (ร)

(ธรรมวัตร) (ป) นโม นโม สืบนี้ข้าพเจ้าจะขออภินิหาร ขอให้พระศรีรัตนตรัยมีโลก
อุบัติอยู่ในโอชะสงสาร ทั้งไม่เทียมเทียมเปรียบปานครบถึงสอง ทัสสะกะคะวะโต แห่งพระองค์
ทรงเครื่องสักขาเทพ ข้าพเจ้าจะขออภินิหารขึ้นเหนือเศียร ทางประทุมเมฆประทุมทอง เนตร
ของข้าพเจ้าทั้งสองทางประทับแก้ว อาระหะโต แห่งพระองค์ทรงซึ่งหักเสียแล้วกิเลส สัมมา
สัมพุทฺธสส ทานตรัสรู้เนยยะธรรมด้วยพระองค์เอง ทรงพระปัญญาถึงเห็นพระธรรมสัพพัญญู
พระบรมครูผู้รู้โลก หวังจะพาสัตว์ให้ข้ามจิตระโอชะสงสารมาประหารเหตุ ซึ่งสารประจักษ์
อันประกอบไปด้วยกำและกง มิให้สัตว์นั้นเวียนวนอยู่ในภพทั้งสาม จึงได้ทรงพระนามชื่อว่า
อะระหังสัมมาสัมพุทฺโธ คัมภีร์โทโสโมโหหาย โลกะละลายในทางบาป ทรงอิสรภาพเรื่อง
พระเดช ทรงสักขาเทพเป็นชินโนรส ย่อมจะเปลื้องปลดคักกิเลส เล็งเห็นเหตุแล้วหลบหนี
สำรวมอินทรีย์มีชัยสถิตอารมณ์นักร ทรงศีลสังวรอันงามดี ทรงพระบารมีปัญญามั่น ตั้งพระชรรค์
เพชรเค็ดขวางมาร มาแผ้วพานคักควยจอมแก้ว สอนธรรมแล้วด้วยพระปัญญาดูแล เห็นอาการ
สามสิบสองส่วน เป็นเหล่าดวงเครื่องสุกสายขาว อันว่าจะเป็นแก่นสารนั้นหาบมิได้ ย่อมจะ
เป็นเวรภัยมาบิฑา มีแต่ความขรามรณาพาไปประจักษ์แจ้ง ให้หนายแห่งในทางฆราวาส
เค็ดขาด โยพพุโธ อันว่าสรรพพืชพันธุ์ของคฤหาสน์พระนามสี่ประการ (ร) นามคุณเบื้องต้น
เป็นประธาน คืออะระหัง สันนิสินโน พระองค์ทรงสถิตเหนือบัลลังก์รัตนวิจิตร อันเกิดด้วย
บุญฤทธิ์บารมี วรระโพธิมุเล ที่ไคยวงไม้พระศรีมหาโพธิ์พฤกษมงคล มารัง สะเนนัง
ยังพระบารมีพลมารให้พ่ายแพ้ให้หนายหนี ด้วยบารมีตะมะตังที่สร้างสมไว้ ตั้งประะมาณี ชัมมัง

ข้าพเจ้าขออมเคียรศิริโรโรจนวันทนิมิตา แห่งกายวาทามโนสุจิต โยชนโม อันว่าท่านจะ
 ะโรจนทรเจ้าเกาประการ สิบทั้งพระปริยัติเป็นปริโยสารอันอย่างนี้ นิยานิทัสสะ จะ
 จำหมายชายหญิงให้สิ้นทุกขสันโลก สู่พระศิวะโลกนิพพานเมือง โยสังโฆ ข้าพเจ้าจะขอ
 นอมเคียรศิริโรโรจนวันทนิมิตาแห่งพระสงฆ์ ผู้ทรงพรหมจรรย์จริยธรรม จงมาอุปถัมภ์คำขุจิต
 ึ่งพอนาค จะสละสิทธิบรรพชาเพศเสนาอสังฆารม กว้างแต่เห็นทางธรรมที่ระคุณจึงยียกหนว
 พระพุทธคุณเป็นบันไดเดิน จงทั้งจิตทางเห็นทางหายศรัทธากถาหวังไกล จะบรรพชาเสียใน
 วันรุ่งขึ้นพวงนี้ ไหล้นของขึ้นสามที เติงคติให้โหดช่วยอวยชัย

1.5 แปลคำรพคุณ

วิทยากร นายบวง คำผิง (บ)

9 เมษายน 2521

นายโยคี คำผิง (ค)

(ธรรมวัตร)

(บ) นโม นมัสการ ทางสุวรรณอุบลนามปทุมเมธ สมองจิตจางเจตนา ทัสสะ
 ภาคะวะโต แก่องค์สมเด็จพระสัมมาพรหมจอมจักรวงศ์ อวระเหโต อาจจะทำลายลงจาก
 กิเลส เป็นสมุญญะ รากะ โมหะ ประทุจริต สัมมาสัมพุทธทัสสะ ทวีตฐธรรมสารวมจิต
 (ค) ประคิฐฐานอยู่เหนือรัตนบัลลังก์ นะโหสิยะใบมัง เป็นเสวตธวัตร โปรกเวไนยสัตว์ให้
 สิ้นโลก เป็นฉัตรชัยเฉลิมโลกทั่วทวีภพ อนึ่งข้าพเจ้าจะขอยอกรเคารพทอบนคุณแก้วสาม
 ประการ คือคุณพิชิตมารปิ่นโมลี อีกทั้งพระสังฆธรรมล้ำโลกิย์บำรุงกาย คุณพระสงฆ์เจ้าทั้งหลาย
 สว่างทั่วพื้นพิภพ อนึ่งข้าพเจ้าจะขอยอกรเคารพทอบนคุณพระปิตุราชมาตุเรศ ผู้ไพบัง เกิดเกิด
 ไกล้อมอุทรมา อีกทั้งคุณครูพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ ผู้ที่ไคแนะนำท่านาญอุทิศอุทิศทวง อีกทั้ง
 คุณเทพบิดาเจ้าอันยิ่งยงองค์พระสุริยัน อีกทั้งองค์พระจันทร์แจ่มจรัส คุณพระมหาจักริยาผู้ทรง
 พินิจและแผนดิน คุณพระมหาสมุทรกระแสนันธุ์จับร่อน คุณพระนรินทร์ปิ่นนิกคุณพระเพลิง
 คุณพระพายวาทะเพกกระพือพัด คุณพระแม่โสดหมายรุ่งสาคู่คุณแม่ประเสริฐสุด อีกทั้งคุณพระพิรุณ
 เทวนครทั้งพระเวสสุกรรม ข้าขอเคารพ อภิวันต์นงคุณ เกษะที่ไคการุณการุญจากอุปัช-
 ฌาจารย์ ในพื้นแผ่นพระธรรมจักรให้เลื่อมกลาย ขอเชิญท่านลงมาปกเกล้าเคียรของข้าพเจ้าไว้
 ณ กาดครั้งนี้

1.6 แผลบาดสนธิ

วิทยากร นายแสน สุขแสง

16 เมษายน 2521

(พรต) ผมจะขอกล่าวเป็นสำเนาทำเนียบ เมื่อพ่อนาคจะเกิดออกมาเป็นคน มันแสนยากไว้ให้คิดสน ผมจะนิพนธ์ขึ้นเทศนา แรกเริ่มเดิมทีพ่อไม่ใช่มนุษย์ พ่อเกิดเป็นเทพบุตรอยู่บนชั้นฟ้า จะเหาะจะเหินหรือจะเหินลงมา ผมจะพรรณนาให้พ่อนาคตั้งใจ เป็นแสงสว่างอยู่กลางท้องฟ้า โบราณเรียกว่าผีฟ้าไฟทอง เมื่อยามรุ่งมาพ่อนาคพุ่งไป ถูกหลังคาใครมกก็สะท้อน มาอยู่เสียกับพ่อได้เพียงเจ็ดวัน แล้วมาเกาะนอนนั้นว่าเป็นที่นอน ฝ่ายพ่อเมื่อยกภายในใจสังหรณ์ จะนั่งหรือจะนอนมันก็สุดปัญญา พ่อจึงย้ายแยกเป็นเจ็ดเศียร ประหนึ่งมาเวียนที่จะเกิดมา เป็นสี่เศียรเหลือองค์ห้าแฉกแฉก แล้วทำตนแต่งใจงามสกลใส ขันเขยื้อนพ่อนาคก็เคลื่อนต่อไป เข้าในครกไขว้ของพระมารดา แต่พ่อยามเย็นจะวันรอนรอน ผูกวิหคจนกรกลับสู่เคหา ก็ว่าปางนี้องค์พระมารดา เข้าที่ไสยาจะบรรทม แม่จุกชุมขึ้นสามคอกบอกกับพระวิริยะ แล้วยกมือไหว้พระขึ้นเหนือผม แม่เปิดหน้าต่างออกรับลม เข้าที่บรรทมแล้วไสยาแม่หลับไปก็ตื่นแม่ก็หลับสนิท สุนิรมิตเหมือนมันหมาย มันว่าโคแหวนทองประคองสวมใส่แสนรักแสนใคร่อยู่ในนั้นนาง แต่พ่อใกล้รุ่งสะก๊วกัน แม่ก็พลิกตื่นเมื่อตอนฟ้าสว่าง จึงเล่าความฝันให้ตัวเธอฟัง ว่าโอ้พอรอยรังจะเป็นอย่างไร ฝ่ายว่าตัวเขาก็นางน จึงร้องเรียกโหรเข้ามาทำนาย จึงรู้ความจริงว่าจะได้ลูกชาย ทั้งได้ทำนายไปทำนายมาดี

จะริเริ่มเพิ่มนิพนธ์ ขอให้สาธุชนจงฟังฟัง โปรดคำบริกรรมของบ้าง เพื่อเป็นหนทางตัดเกื้อหนุน ล่วงพุทธกาลนานไม่น้อย สองพันห้าร้อยกว่าทั้งไท้ บรรดาผู้สัจจะที่จะมาปฏิสนธิแทนจะทวมต้นพระขรรค์ มีหญิงกับชายมีชายกับตา ให้กำเนิดมาแต่เริ่มเดิมที ทรนจนตายาววอดวายเป็นผี ลูกหลานยายมีสืบเนื่องกันมา บรรดาผู้สัจจะที่ลงมาเกิด เริ่มถือกำเนิดในคัณฑา ก็แสนลำบากยากหนักรู้ ท่างคนต่างมาจากที่ต่างกัน บางพวกก็มาจากเมืองมนุษย์ แต่บางพวกก็มาจากสวรรค์ บางพวกก็มาเสียจากป่าหิมพานต์ แต่บางพวกนั้นมาจากเมืองพรหม แต่บางพวกก็มาจากเมืองนรก ที่ได้ไปตกอยู่ในเวรกรรม พอล้นกรรมมีกรรม เขาก็ถืออุคคคติมา จุตินครภคัพโภทร ของพระมารดาเหมือนอย่างว่า ทำไมจึงรู้แก่นักหนา

ว่าฝูงสัตว์ที่มาจากที่ต่างกัน อรรถาธิบายในบาลี แพทยสังเคราะห์มีเป็นหลักฐาน จะรู้ได้แน่
เมื่อตอนที่แมตังครรภ อายากะกินอาหารต่างต่างมานา ถ้าอยากกินกินทานว่ามาเสียจากเมือง
พรหม ถ้าอยากกินสัมทานว่ามาจากมนุษย์นา ถ้าอยากกินเนื้อและผักปลา ฝูงสัตว์นั้นมาจาก
อบาย อายากมของหอมทานว่ามาจากสวรรค์ มาจากป่าหิมพานต์อยากกินลูกไม้ เพราะฉะนั้น
ทานทั้งหลาย จงจำเอาไว้ที่หมอสอนกล่าวมา มันจะเท็จจริงประการใด โปรดจงให้อภัย
ท่านผู้ฟังจำ ถ้าผมกล่าวผิดความก็ให้ไปตามมารดา แพทยสังเคราะห์มาเป็นแน่นอน จะเป็น
กรรมดีหรือว่ากรรมชั่ว แล้วแต่เจ้าตัวผู้ทำมาก่อน เมื่อจะเข้านั่งสู้อยู่ในอุทร เขาก็เพร
รองลอยมา จะเข้านั่งหรือว่าเข้านั่งปาก พูดไปมันก็ยากท่านผู้ฟังจำ แต่ในบาลีที่มีมา
ก็ฝูงสัตว์นั้นเขาทานว่าทางสนาม แปลว่าจมน้ำ แต่ก่อนนี้ถูกเพราะมีหลักฐาน หายใจ
เขาออกบอกอาการ น้ำควงวิญญานให้สัตว์เกิดมา จูติครั้งแรกเป็นเซพะ อยู่ในครรภ์พระ
มารดา เป็นเลื้อยจางจางเหมือนน้ำล้างคารปลา ได้ประมาณสิบห้าสิบหกวัน แต่พอครบเดือน
จะเหมือนโลหิตา จึงเข้านั่งอยู่ในนั้น ค่อยขึ้นค่อยขึ้นขึ้นทุกที แต่พอสองเดือนเป็นเรือนร่าง
จึงเข้านั่งทางประจำที่ สงสารแต่แม่ไหนแพทองนี้ แต่ด้วยไม่มีความสบาย แม่ให้อ่อนจิตอดโรย
แม่ให้หัวโหมระหอยให้ ฝ่ายข้างพ่อเขาก็สบาย เขาเคินลอยชายหน้าท้าวขึ้นมาน ฝ่ายข้างแม่
ไหนแพทอง เมื่ออยากจะกินแต่ของเปรี้ยวเปรี้ยวหวานหวาน อายากะกินกล้วยส้มเมือกมะยม
ลูกน้ำตาล เมื่ออยากจะกินแต่หวานที่มีรสไอชา เมื่ออยากทองหยิบเมื่ออยากทองหยอด เมื่ออยาก
กินข้าวเม่าทอดเมื่ออยากกินสังขยา เมื่ออยากกินวนเมือกขนุนน้อยหนา ข้าวเหนียวหน้าปลาที่
เมืองระยอง เมื่ออยากลูกเงาะก็อยู่ถึงจันทร์บุรี เมื่ออยากลิ้นจี่ทั้งสี่กระป๋อง เมื่ออยากของหมัก
และผักทอง แม่เทียวเคินมองอยู่เรื่อยไป เมื่ออยากของหวานเมื่ออยากของคาว แดงไฉ้วยาว
เขาเรียกว่าแกงอะไร (พูด : เมื่ออยากมากเหลือเกินนะ คนแพทองนี้ อยากไปทั่ว) เมื่ออยาก
ของหวานเมื่ออยากของคาว แดงไฉ้วยาวยาวเขาเรียกว่าแกงปลาไหล เมื่ออยากเรื่อยไปไป
ตามอารมณ์ เมื่ออยากกินเนื้อที่ผัดพะแนง เมื่ออยากกินแกงที่มีรสขมขม เช่นซี่เหล็กมะระและ
ชะอม เมื่ออยากแกงส้มส้มตำมะละกอ อายากินน้ำแข็งที่ใส่ใบชา อายากินเหรียญห้าที่พ่อเพี้ย
จริงหนอ (พูด : ตอนนี้อายากินแข็งเสียแล้ว) อายากินน้ำแข็งที่ใส่ใบชา อายากินเหรียญห้า
ที่แม่จริงหนอ อายากะกินแป้งสับยุบยิบอยู่ในคอ น้ำลายสอสอไม่รู้จะทำหนอย่างไร

(พูด : แหม ! พ่อเพ็งใจก็จริงเลยนะ แค้นเอาแม้งครอยมาให้) อยากจะกินแม้งครอย
 (พูด : แหม ! ตอนนี้อย่างชักคั้งขึ้น โอ กระแอม) อยากจะกินแม้งครอยมันอร่อยลัทธิ
 ฉายากอย่านนั้นเห็นพอจะได้ ฝ่ายเจ้าของงานเขานึกว่าคาอยู่ในใจ จึงหยิบยื่นให้ด้วยความ
 ยินดี ครั้นได้สามเดือนทั้งเป็นกระเพาะ กลมกะเปาะเหลาะกะจี้จริก ครั้นได้สี่เดือนทั้ง
 เป็นกระเพาะ กลมกะเปาะเหลาะกะจี้จริก มีขี้หุ้มคลุมดวงจิต ซึ่งเข้าสถิตในคัพภะ
 ครั้นได้ห้าเดือนได้เคลื่อนแยก ก็จึงย้ายตกเป็นสาขา แต่ยังไม่เห็นเป็นเส้นโลหิต หน่วยหู
 หน่วยตานี้ยังไม่มี ครั้นได้หกเดือนเป็นเรือนกาย ภายนอกภายในประจำที่ แต่ยังไม่ครบ
 จมอินทรีย์ ก็ยังไม่ถึงอาการ ครั้นได้เจ็ดเดือนในเรือนกาย ภายนอกภายในทั่วทุกสถาน
 มีครบถ้วนจำนวนอนันต์ อยู่ในครรภ์สามสิบเอ็ดคอก การ ครั้นได้แปดเดือนในเรือนกาย
 ภายนอกภายในทั่วทุกสถาน ต้องนั่งจอนจอหมาน มีน้ำสงสารแผ่สายสุดใจ ต้องนั่งทับฐาน
 อาหารเก่า อาหารใหม่มันเล้าขึ้นสู่สมอง ต้องนั่งคุดคู้อยู่กระจงงอง มือทั้งสองกำลูกกลวง
 กุศลสายรกอยู่เป็นนิจ เข้าสถิตในกองซึ่ง เหมือนลิงเจ้าเข้าโพงพวง ว่าในไม่รุ่งน่าวะหนา
 มันให้รอนรุ่มทุกชุมชน เหมือนจระกอสรงเร็วว่า ทุกขัตถ์ผู้ใดมีในอุรา น่าวะหนาอนาทร
 ประหนึ่งชีวิจจะวางวาย อันทุกขทั้งสามตามโบราณ ก็ท่านเปรียบปานประหนึ่งไว้ ทุกขของ
 พระมหากษัตริย์ ทุกขสมภารเจ้าวัดผู้เป็นใหญ่ ทุกขัตถ์ผู้ใดมีในอุรา ว่าในคัพภะมันให้
 หมองมัว มันให้หนักกล้วเป็นหนักเป็นหนา เหมือนคั้งขามทะเล เอ เอ เอ เอ แล้วเกศรว
 นึกกล้วแล้ววระอับปาง เวลาถวนกำทนต์ทศมาส เกรงวระไปขัดไปขวาง ลงนอนคั่นเกลือก
 แล้วร้องครวญ แหมวระวางวายชีวิ เวลาจะคลอดคักแสนยาก ออกแม่แทบหกร้องอยู่ผู้

(พูด : ตอนนี้น่าเห็นใจนะ คนที่เป็นแม่เด็ก) มันเจ็บตรงนั้นเดี๋ยวมัน
 คักอยู่ตรงนี้ แม่ไม่รู้ที่จะทำอย่างไร เทียวได้วิ่งหาหมอกันอยู่แข่งแซ่ ว่ายายหมอต่าแยอยู่
 ไกลหรือใกล้ มันเจ็บมันปวดเข้าไปถึงปวด แหม ! มันเจ็บตลอดเข้าถึงหัวใจ อีกสักเมื่อไร
 ยายหมอจะมา

(พูด : ตอนนั้นเห็นท่าจะต้องไปตามหมอต่าแยกันสักหน่อยนะจ๊ะ เพราะตอนนั้นแม่กำลัง
 เจ็บท้องมาก)

(บทร้องประกอบเพลง) ฝ่ายภัสดา เห็นภรรยา นั่งโศกาลัย จะไปตามหมอดีที่เขามียา เอามารักษาครรภาให้กับแจ่มจันทร์ เห็นเจ้าภาพเจ้ห้องร้องจนตัวอ เราจะไปตามหมอดีให้ทาน คว่าผัวขวามาขึ้นมาพาตบ่า หมุนไปหมุนมาอีกครึ่งวัน เงินค่าเดินทางยังไม่ได้ เลยหมุนมาหมุนไปก็อยู่นอกชาน (พูด : ไม่รู้จักไปซักที คนเจ้ห้องจะตายอยู่แล้วจะไปยังงใจเล่าจะ เงินค่าเดินทางยังไม่ได้ อ้อ! เอามาให้พอดี) แต่พอได้เงินมาก็ไม่เข้าใจ เห็นจะต้องรีบไปตั้งหมายมั่น ลงจากบันไดมิได้หวาดเสียว ก้าวขาทีเดียวลงไปเกาะชั้น (หัวเราะ) ลงจากบันไดมิได้รอร่า โศกข้ามคันทนาไปที่ละห้าน พอลบไปถึงปลายนา กลับกลับมาใหม่ เออ! ถามว่าเขาใช้หรือเขาจำฉัน (พูด : เพราะเงินแค่นี้ไม่พอ ... หัวเราะ หึ ๆ) แต่พอได้เงินมาแล้วก็ไม่เข้าใจ เห็นจะต้องรีบไปตั้งหมายมั่น แต่เมื่ออยู่เดือนมีก พระจันทร์แรม มือถืออั้งแพมรับผายฉัน หกสัณทว่าตามเรื่องมัน จะไปตามหมอนั้นให้ได้มา

พักใหญ่ได้มาถึงบ้านยายหมอชะแล แดเป็นหมอต่าแยแถมคร่ำครว้า จึงมีผู้ทรนถามไปว่ายายหมออยู่ใหม่ใหม่ตพมา ฝ่ายว่ายายหมอแก่ก็หัวแ้ว ไต่ยืนเสียงแจ้วแจ้วให้ไปคพมา คงจะมารับเราให้ไปคลอกลูก ยายหมอหายถูกเอาไว้วงหน้า แดเป็นหมอเคยขึ้นทะเลเบียน แก่เคยร่ำเคยเรียนการวิชา บางทีถูกตายอยู่ในห้อง แก่ก็ยังเรียกร้องควยพระคาถา บางทีเอามือกวักกวักลูกทะเลักออกมา (พูด : ยายหมอแก่เก่งนะ พอกวักแล้วลูกออกนี่)

อย่าฆ่าเลยคุณยายไปเสียด้วยกัน เคี้ยวเจ้าภาพเจ้บนานเขาจะคอยหา สองคนหลานยายรีบโคลคลา พักหนึ่งไ้มาถึงเรือนชาน

พอถึงเคหาหันโค จึงร้องเรียกยายให้ขึ้นมา เอ็งจับหมาไว้ณะหลาน เคี้ยวหมา มันจะกัดยาย อีกทั้งไ้มอมไ้มอ เอ็งผูกคอเอาไว้แล้วหรือยัง ยายจึงยกเท้าข้าง ขึ้นบนเรือนหลังใหญ่ แต่พอยายลงนั่ง แก่ไม่ฟังจะบน ไ้หมเลาเงินค่าก่านล ทำไมไม่จักเอามาให้ เพียงหกบาทเท่านั้น เอ็งจงจิดสรรเอามา ถ้าไ้ไม่ได้หกบาทเหมือนคังว่า ขอเอาเพียงห้าลคให้ อย่าทำเล่นเล่นจะหลานรัก เคี้ยวครุจะหักคอยาย (พูด : จากนั้นเมื่อได้เงินมาแล้ว ยายก็เริ่มทำนํ้ามนต์สะเคาะ)

(พูด) นะ กุสสันโท โมะกะโกนาทม พุทธ คือ พระกัสสะปะ ชา สัมมะนะโคคม ยะ คือพระศรีอาริย์เมตไตร พระบารมีของพระองค์ จงช่วยอุทิศผลได้ ให้ลูกหลุดออก

จากอุทร นะจรงชัก พุทธรังคกลอน ขางเคลื่อน ยะจรงเลื่อนออกจากขาทุทั้งสี่ นะมะพะทะ
 คินน้ำดมไฟ เบิกเผยพระทวาร บันดาลคมแสงให้ ลมพระพายชายก็พัดให้เคลื่อนคลาย
 ออกจากรูปพระชันชั่งห้า ชักพาออกไป คินน้ำดมไฟ ผลักไสออกมา อิติปิโสภะคะวา
 ยাত্রาออกมาเจ็ด ฤทฆามยามตี เอहिมาโรวา

(พูด : ตอนนี้แม่มาน้ำมนต์สะเคาะ ฝ่ายแม่ก็เริ่มเจ็บท้อง)

(บทรอง) แสนสงสารมารคาเสียยิ่งนัก เมื่อจะคลอดพอนาคยอกสงสาร น้ำตา
 หลั่งไหลลลอลหมาน เสียวสะท้านเจ็บท้องร้องครวญคราง เหมือนเรือลมนลงระหว่างกลาง
 กระแส ชีวิตแม่ลอยเลาะเกาะไม่ชอน เหมือนอยู่ระหว่างกลางทะเลพเนจร ทั้งสาครคลื่น
 ลมระทมตี ที่คลอกลายหรือก็ยังไม่ลำบาก ที่คลอกลายากแทนจะตายวายเป็นผี ชีวิตแม่แทบ
 แดกสิ้นชีวิ ปวดเจ็บจีเสียดแทงหมกแรงลอย เจ็บท้องแล้วร้องคราง จะหาหมอที่ไหนหลัง
 ก็พอกินหมอมา พอได้ฤทฆามยามปลดแม่ก็คลอกลาย

(พูด : ตอนนี้คลอดออกมาแล้ว เป็นชายโสภะ แม่ก็อกทีใจ)

(ธรรมวาท) พระมารคาเห็นหน้าลูกเป็นชายโสภะแลปราโมทย์ หวังจะเอาเข้าโสด
 บวชเป็นสงฆ์ แม่ก็ทรงเข้าประคัมประคอง ทรงเอาเบาะรองให้หนุนนอน จึงเอาผ้าทอนมา
 ข้อนสวมใส่เนื้อเจ้ายังอ่อนอ่อน เมื่อเจ้ารองให้อนแม่ก็ยกให้กินนม เมื่อเจ้าจะดื่มนมแม่ก็
 มีได้ถือ สู้เอาฝ่ามือเข้าอุ้งล่าง ยกขึ้นใส่อาบอาบน้ำ แล้วแม่ก็ขี้สิจจึคำให้ดูเอง จึงเอา
 แม่ขมิ้นดินสอด่ทองขโมมา แล้วออกประคัมกับอุราให้เจ้านอน ว่าอ้อออพ่อยาอ่อนนอนเสีย
 ให้สบาย แล้วแม่จึงลุกขึ้นประคองกายยกขึ้นใส่เบด จึงกล่อมว่าไอ้ละเห เอละซา

(พูด : นอนเสียนะลูกนะ..... ร้องกล่อม : แมวเอ๋ยแมวเหมียว แยกเขี้ยวขึงฟัน เสือปลา
 หนาสัน มากัดกันกับแมวคราว.... พูด : แหม! หลับพอดี) แล้วแม่ก็เอาผ้าสะไบมาโยงพัน
 ให้กลมเย็น ถึงลูกจะป่วยเชื่องเป็นหวัดไอ แม่ก็แสนอาลัยไปควยพิทวาส สู้ไปหาหมอชอยา
 กวากยาตุยาสุมมาสุมให้หัวคลวง แล้วแม่ก็เฝ้าลวงกวาดลาคอ พอนาคเอ๋ยหวังจะให้แม่นั้น
 เกิดผ่อพอสันสาธ ขอให้โรคลูกข้านี้เบาบาง ไปร้งปลดปล่อยจากปากเพี้ยวก่า พอนาคเอ๋ย
 พระคุณของพระมารคาที่เลี้ยงดูเจ้ามา เวลาจะกินนมนี้หรือก็จะท้องป้อน เวลาจะนอนนี้หรือ
 ไม่เต็มตา อุทิศาห์ถนอมกล่อมเกลี้ยงลูกมาจนเติบโต มามีให้ใครก็มีให้หอม พอนาคเอ๋ย

อันพระคุณของพระบิทรและมารดา ที่เลี้ยงดูเจ้ามาหรือก็ยากเหลือ ประจุทั้งกระดูกและเนื้อ
แทบจะออกไปจากร่าง กล่าวไว้พอเป็นประมาณกลาง เพราะจิตหวังตั้งใจที่จะอุปสมบทเป็น
สามเณร นับได้กองเกณฑแสงหาผลประโยชน์ ทั้งคุณและโทษที่อยู่ในดวงจิต พอนาคเอย
พอจงเอาอารมณ์เป็นกรรมวิเศษเข้ากรีดถาง พอจงเอาน้ำพระทัยเข้ามาล้างล้างส่วนบาป พอจง
เอาอารมณ์เป็นคมดาบปราบเสียให้สิ้นหมดราคะ ขอเชิญเทพยดาเจ้าทั้งหลายนี้ จงมาช่วย
อุปสมบทกำหนดมีรุ่งขึ้นในวันพรุ่งนี้ ใครนั่งอยู่นั้นให้ลั่นร้องขึ้นสามที เสียงใครก็ให้ร้องด้วย
อวยพรชัย

1.7 แหล่งผลิต

วิทยากร นายประโยชน์ มนุจ้อย (ป)

19 เมษายน 2521

นายสำรวม อยู่สุข (ร)

(ธรรมวาท) (ป) ศรีศรีสุนทรบรรพวิเศษ สุนทรวิเนศที่เป็นคุณ บุญเอกพิทวารรุ่ง
สุริยแสงพลุ่งปัจจุสมัย แสงอรุโณทัยส่องสว่างโลก วันนี้ประสิทธิโชคทุกสิ่งอัน ประกอบกิจ
ทำขวัญแก่พอนาค ขอให้อายุโง่โสภาคย์เจริญผล อีกประชาชนทั้งชายชวา มีบิทรและมารดา
เป็นประธาน ล้วนมีจิตเบิกบานพลอยยินดี พอนาคก็จะไต่บวชเป็นหน่อเนื้อพระชินสีห์ ข้าพเจ้า
ขอขจักษุมารหายาราวี ชนขมารอย่าไต่ย้ายในอาพาธ มัจจุราอย่าพิฆาตให้ถึงชีวิต ก็เลิสมาร
ในดวงจิตให้จืดจาง มาประหารชนขมารให้เหินห่างอย่ายินผล ให้พอบวชสำเร็จผลสภาวะ
จิตของพอยายอหยอนจงมองแผ้ว ประจุน้ำในแก้วใสบริสุทธิ์ พอนาคเอยการที่พอจะเกิดมา
เป็นมนุษย์มีซึ่งาย คัมภีร์บรรยายไว้มากมี ข้าพเจ้าขอกล่าวตามพระบาลีมงคลสูตรว่า
ปุตตะหารัสสะ สังคะโห การสงเคราะห์อย่างใหญ่โตแก่กุลบุตรและภรรยา จะพรรณนาก็
มากความ ขอกล่าวแต่ตามโลกประเพณี รักแสนรักก็คือลูก จิตกระสันพันผูกให้เป็นผล หวัง
จะให้เป็นมงคลอันล้ำเลิศ ขอเริ่มตั้งแต่เจ้ากำเนิดจากครรภ์พระมารดา

(พรท) (ป) จะริเริ่มเพิ่มพูนวิทย์ ทานสาธุชนจงฟังฟัง โปรดคำวิติตรองบ้าง เพื่อ
เป็นหนทางตัดเคื้อนคน (ร) ลวงพหุทกาดนอันไม่เอย สองพันห้าร้อยกว่าถึงพัน (ป) บรรดา

ผู้สืบทอดที่มาจากปฐมนิธิ แทบทั้งหมดพระชนนี (ร) มีหญิงกับชายมีอายุกับตา ให้กำเนิดมาแต่
 เดิมที (ป) ทราบจนตายาวอควายชีวี (ร) ลูกหลานยายมีสืบเนื่องกันมา (ป) บรรดา
 ผู้สืบทอดจะลงมาเกิด (ร) มาเอากำเนิดในครรภ์ (ป) มันแสนลำบากยากหนักหนา ทางคน
 ทางมาทางทางกัน (ป) บางพวกก็มาจากเมืองมนุษย์ (ร) บางพวกจุติมาจากสวรรค์
 (ป) บางพวกนั้นมาจากป่าหิมพานต์ บางพวกนั้นมาจากเมืองพรหม บางพวกก็มาจากนรก
 (ร) ที่สาปไปตกในเวรจรม (ป) พอสืบกรรมมัตถกรรม (ร) ก็ถืออุคคคตมา (ป) จุติใน
 คัพโภธของพระมารดา (ร) ทำไม่รู้แน่นกันหนักหนา (ป) ผู้สืบทอดที่มาจากทางกัน
 (ร) อรรถาธิบายในบาลี (ป) แพทย์สังเคราะห์เป็นหลักฐาน (ร) หายใจเข้าออกนอก
 อากาโร (ป) เมื่อควรวินญาณผู้เกิดมา อยากกินดินท้าวมาจากเมืองพรหม ถ้าอยากกิน
 ส้มมาจากมนุษย์หากิน ถ้าอยากกินเนื้อและกินปลา ผู้สืบทอดนั้นมาจากอบาย (ร) ผมขอจำแนก
 แจกแจงสักนิด ให้ท่านคิดตามคำไซ เรื่องการแพทย์ของของทรมวย ผมจะบรรยายตามตำรา
 (ป) จงสับตำรับวิจารณ์ ตามตำนานกล่าวไว้ว่า (ร) เป็นเรื่องยังรับรู้ตรอยู่ในคัพภา
 ว่าจุติมาจากที่ใด ชนมนุษย์เอามาเกลือกไถ่ เมื่ออยากจะได้รับประทาน ลักษณะเช่นนี้
 คัมภีร์เชื่อว่า ลูกจุติมาจากสรวงสวรรค์ อยากกินเนื้อสัตว์ย่ำสลักมีมัน ท่านว่าลูกนั้นมาจาก
 อบาย ถ้าอยากกินดินมาจากเมืองพรหม อยากกินส้มกล้วยสุกลูกไม้ มาจากมนุษย์และหญิงชาย
 หรืออีกนัยหนึ่งจากหิมพานต์ แต่ตัวพ่อนาคนี้มาจากไหน หากสงสัยอยากทราบข่าวสาร ไปถาม
 แม่ครูผู้แจ้งการณ ว่าแพทย์ท้าวฉันแม่อากินอะไร

(แกะ) (ป) แกะเป็นทุกกษัตริย์ พระบัญญัติเทศนา ในบาลีที่มีมา ได้เป็นผลแก่
 ท่านผู้ฟัง ท่านจงสับและรับรส ผมไม่ไปดและปิดบัง ในบาลีก็มีมาอ้าง เมื่อแรกจะตั้ง
 ครรภ์มา (ร) เดิมทีผู้สืบทอดปฐมนิธิ เกิดเป็นคนไม่ใช่ประเคี้ยว มันยากยิ่งจริงจริงเจ็บ
 ยิงท่องยังเที่ยวอยู่กับบิดา (ป) อยู่กับพ่อได้เจ็ดวัน จึงเข้าสู่ครรภ์ของมารดา เป็นเลือด
 จางจางเหมือนน้ำมังสา ประมาณสิบห้าสิบหกวัน (ร) ครั้นพอครบเดือนเป็นโลหิต จึงเข้า
 สถิตอยู่ในครรภ์ เป็นเชพอยู่โน้น ค่อยชุนค่อยช่นเข้าทุกที ครั้นได้สองเดือนเป็นเรือนสอง
 จึงเข้าสู่ของประจักษ์ สงสารแม่แพนาคี กล้วยไม้มีความสบาย (ป) ให้สอนจิตและอดิโรย
 (ร) ให้หัวโหมซึ่งรักษา (ป) คลื่นน้ำคลื่นพุงหลังกึ่งอก (ร) น้ำลายสอสอคอยจะอาเจียน

(ป) อาเจียนไม่ออกเสียงออกไอ้ก้อ (ร) เพ็ทงมามากถึงกับสิ้นเคียร (ป) จะกินอะไร
 คอยอาเจียน (ร) คลื่นคลื่นเหียนเหียนน่าเวทนา (ป) อยากกินมะเฟือง (ร) อยากกินมะไฟ
 (ป) อยากกินลำไย (ร) อยากกินทุเรียน (ป) อยากกินรางสาครมาฝากให้เสีย (ร) อยากกิน
 ทุเรียนที่ปลูกน้ำศาล สงสารสตรีที่มัน้อง อยากกินแคของเปรี้ยวเปรี้ยวหวานหวาน อยากกิน
 มะยมปลูกน้ำศาล อยากรับประทานที่รสโอชา อยากกินทองหยิบอยากกินทองหยอด อยากกิน
 ข้าวเม่าทอดอยากกินสังขยา [พูด : (ร) แหม ! อยากให้รู้ (ป) นี่หมอยากหรือ
 พระมารดาอยาก (ร) คนเพ็ทงอยากสี หมอจะไปอยากได้หรือ] (ร) อยากกินนุ่น
 เม็กขุ่นน้อยหน้า อยากกินน้ำชาอยากกินปวยทอง คนธรรมดาไม่ค่อยอยาก ที่อยากมามาก
 เขาเรียกคนเพ็ทง อยากกินอะไรไปเที่ยวมอง แสงหาของที่ยากกิน (ป) หามาได้ทั้ง
 ใจมาก ที่นั่งลงพักคนพุงปลิ้น จะกินอะไรไม่ได้กิน มันให้สุดสิ้นจะน้อยใจ (ร) อยากกิน
 แม่โขงเค็มโสภา [พูด : (ป) แหม ! คนนี้หมอยาก] (ร) อยากกินน้ำแข็งใส่ใบชา
 อยากกินเบ๊งค้ำเจ้าภาพจริงหนอ อยากกินเบ๊งค้ำสิบหุบหยิบอยู่ในคอ น้ำลายสอสู่ออออกมา
 ทันใด ครั้นได้สี่เคียนเป็นกระเพาะ กลมกะเปาะเหลาะกะจี้จิก มีข้าวพวงพุ่มวงจิต
 สิ่งสถิตในคัพภ (ป) ครั้นได้ห้าเคียนเป็นเรือนแรก จึงย้ายแตกเป็นมัจจุสาชา ยังไม่เห็น
 เส้นโถม หน่วยหน่วยตาก็ยังไม่มี (ร) พอได้หกเคียนเป็นเรือนกาย ภายนอกภายใน
 ประจำที่ แต่ยังไมครบจบอันทรีย์ ยังไม่มีสิ่งอาการ (ป) ครั้นได้เจ็ดเคียนเป็นเรือนกาย
 ภายนอกภายในทุกสถาน ต้องนั่งจมนจ่อแสนทรมาน น้ำสงสารสุกสายใจ (ร) ต้องนั่งทับ
 ฐานอาหารเก่า ของใหม่แม่เล่าเข้ามาทูนสมอง นั่งคุกคู้ของงอง มีทั้งสองพอกก็คุมกลาง
 คุกสายรกเป็นเนืองนิจ เข้าสิ่งสถิตในคัพภ เหมื่อนสิงเจ้าเข้าโพรงถูกขัง ในไม่ร้งน่าเวทนา
 ให้ร้อนรุ่มทุกชุมชน เหมื่อนใส่ทะนตึงมั่งสา เรร้อนกระไรในคัพภ ประหนึ่งชีวะจะวางวาย

(พรต) (ร) ฝ่ายบิดาชื่อว่าเสบย (ป) นัมแต่ทรมเซยเซยตังครภใหม่ใหม่ (ร) พอ
 ต้องขยันการงานทั้งหลาย (ป) ไซ้จะเอนลอยชายถึงเขาพุทจา (ร) เหล้ายาเคยตังต้องก
 ต้องผอน (ป) ออกทนกว่ากอนจริงจริงนี้จะ (ร) ตอนค่ำตอนเช้าต้องหุงข้าวต้มปลา
 (ป) เตรียมมีกเตรียมพร้าคักพื้นอยู่ไฟ (ร) โอ้งานนอกบ้านก็เหนื่อยพอก (ป) พอเริ่มครภ
 เจ้าหนูพอยิ่งเหนื่อยใหญ่ (ร) เมื่อยามแม่เจ้าไม่สบาย (ป) ไซ้จะเอนลอยชายถึงเขาพุทจา

(ร) หากแต่หากเป็นธรรมดา นอกในเคหะระแวงระวัง (ป) ป้องกันภัยอันตรายนั้นมรรย
 (ร) ข้างปลาหาคอยมีไทรทัก (ป) เสือฉาบธารณที่นอนที่นี้ (ร) ทุกสิ่งทุกอย่างสุดจะ
 บรรยาย (ป) ส่วนข้างคุณแม่มานาแยกอนัน เมื่อตอนนั้นก็เจ้าเก็บโตใหญ่ (ร) จะดูจะนั่ง
 ระวังระไว (ป) จะหุงจะถายมันแสนระทม (ร) จะเค็มจะเหิมมันไม่คอยจะไหว
 (ป) คุณชายอยู่อย่างชวนระจะลม (ร) ลีเกที่โหมแม่อายากไปชม (ป) แม่กลัวหกล้มเลยไม่ได้ไป
 (ร) ยามจะกินแต่ละที (ป) กินของคืดบ้างเอาไว (ร) อันของแสดงกลัวจะแก้งลูกชาย
 (ป) ถึงอยากเพียงไรแม่มักไม่ได้กิน (ร) แม่มิแต่ทุกข์ทรมาน (ป) แม่มิสบายเป็นไขปวดหัว
 ครันเนื้อครันตัวเป็นนิลสิน (ร) ท้องหายแก่เป็นอาจีน (ป) จะนอนจะกินแม่มิสบาย
 (ร) แม่มิแต่ทุกข์ทรมาน (ป) กว่าจะรรจะเคลื่อนเก้าเคื่อนลืบเคื่อนหาน้อยไม (ร) ไม่ยอม
 จะคลอกออกมามารคาแทบวางวาย (ป) นาคเอยจงเห็นใจพระมารดา แม่มิสบายมรณ
 ทอนนี้ (ร) เจ็บปวดเต็มทีนะพอนาคเจ้า (ป) ถาญญไม่พอแม่ทองมรณา (ร) ร่วมกับดูยา
 อย่างแนอน (ป) ลม้ามัชวาทก็พานพิศ (ร) เส้นเอ็นที่รักก็ยอพอน (ป) พุนที่ประคัง
 คับคั่งแคลนกลอน (ร) พอนาคก็หยอนเอาหัวลง (ป) เหมือนนิโครดกระชากลาทวาร
 (ร) แทบจะแหลกลานเป็นผุยผง (ป) เจ็บปวดร้าว ร้าวทั่วทั้งองค์ (ร) แทบวายชีวงใน
 คัพภา (ป) ชีวิตของแม่จะรอกละหรือ (ร) ให้ปวดร้าวระบือไปทุกเส้นเกศา (ป) พระเวท
 พระมณเฑเศยนเคยว่า (ร) พอเจ็บขึ้นมาใกล้หมดไมมี (ป) โอแม่รูปทองเฝ้าร้องคราคราง
 (ร) น้ำตาไหลหลังออกจนล้นปรี่ (ป) กระเสือกกระสนทนทุกข์ทวิ (ร) เจ้าครุณีกก็ไศกา
 (ป) เจ็บปวดล้นระริวไปทั่วสรรพางค์ (ร) ไม่มีใครทนหลังกับนางหรือเจ้า (ป) แม่หมอ
 ทำแยมอยู่ที่ไหนเมื่อไหร่จะมา (ร) พี่น้องถวนพันจงช่วยฉันที (ป) ช่วยไปตามหมอมานี้ให้ไวไว
 (ร) หมอเรียกเท่าไรเอามาเดี๋ยวนี้ (ป) ถ้าหมอมานี้ไปฉันคงวายชีวิ (ร) อัฐเงินโครมี
 ช่วยไปตามหมอมานี้

(บทรองประกอบแหล)

(ร) ฝ่ายภักดาแตกใจ เห็นเมียร้องไห้ไศกา จ่าจะไป
 ตามหมอที่มียา เอามาตรวจครวราของแม่มานาใน ลงจากเคหาไม้ไผ่ แล้วรีบกรอแท็กชี
 มาไวไว

(ป) ฝ่ายว่าเจ้าของรถจึงบอกว่า ทั้งไปทั้งมาหาสิบบาทจะไปไหน [พูด :
(ร) เอ๊ะทำไมถึงแพงเหลือเกินละ (ป) หนทางมันไกลนี่นา] (ร) ร้องเรียกเจ้าภาพไป
อีกที ร้อยบาทค่ารถแต่ก็ชั่ววอกอย่างไร (ร) ผมเห็นเจ้าภาพท่านเป็นญาติ ก็ตกลงมา
หาบาทจะไปไหน [พูด : (ร) เอ๊ะชักทำไม่ได้หรือ (ป) สักห้าจะไหวหรือเปล่าไม่รู้
การณมันก็แพง]

(ร) ครั้นพอมาถึงบ้านยายหมอ จึงร้องเรียกให้หนูมา ว่ายายจะขายจำ จงดูมา
กันที ฝ่ายยายหมอได้ฟัง ใครเรียกดังดังดูมา สงสัยจะตามไปออกดู แกล้งการณดู
ลงหน้า จะเป็นห้องสาวหรือว่าแก ออกดูเต็มแยะแกไม่ว่า หรือดูจะตายอยู่ในห้อง
แก่ก็ร้องทวยคางา ครั้นพอรู้เรื่องไม่รอช้า (ป) แล้วหยิบหมวกยาคะกรำใส่ ยามก้ามะหยี
คู่สามคัน ทั้งตะบนตะบันไม่ล้มเอาไป

(ร) ครั้นพอมาถึงเรือนหลังใหญ่ ยายหมอตรงไปคลำห้อง ปากยายหมอก็ร้องบน
โหมเลาคำก่านล ทำไมไม่จักมาให้ ยายจะทิ้งขว้างขวามอกเลาครุบา ทบาทเท่ามันหนา
ลคกันไม่ได้ จะทำลอคชกกันเปล่าเปล่า เคียวครุเขาจะเอายายคาย

(ป) ครั้นพอได้คำก่านล ยายหมอแก่ก็ทวยพระคางา ว่าอีสิคิควิปะสิคิ การณดู
แก่ก็เสกเสียนวาววุ่น แก่ก็เสกทวยพระคางาคางา (ร) ครั้นพอจบพระคางา หนอนาคคอคค
มาเร็วจึง

(ธรรมจักร) (ร) ครั้นได้ถูกงานยามพลต แม้ก็ลอคทวยคอสร้อย ออกมาเป็นชาย
โสภางามปรากฏ หนอนาคคิทนโหมทั้งบิดาและมารดา ฝ่ายยายหมอจึงเรียกเอาคินกับผิวไม้มา
ตัดสายสือ เอายายร้อยรัดริ้งแล้วผูกติดเป็นสองทอนทอนสือคือ ทานที่มัดติดมาก่อนแต่โบราณ
แล้วอุ้มเอากุมารลงสู่สถานวาริ ตักน้ำอุ้มมาชำระอาภี ชำระสระศรีนัยบราหิณีแล้วให้
ลูกอนนอกระคัง ตามเชื้อพระวงศ์โบราณไชย เร่งรัดจักใส่แกว่งไกวสำเนียง ว่าสามวัน
เป็นลูกผีวันเป็นลูกคน รอนรอนเสียดสนทนแล้วส่งเสียง ฟังเสนาะเพราจะสำเนียงเสียงเจ้า
ฉันทัน ว่าลูกฉันให้ทันขั้ว เขยอนขยับแล้วรับขวัญทวงให้พร ให้พอภิญโญพละยวดยิ่งสรรพ
สิ่งสโมสร ออย่าให้รู้ไซ่อจงดาวรวัดนา ให้อายุยืนยงจนทรงบรรพชา จะได้เป็นญาติศาสนา
ไปรณบิดาและมารดา จักผ้าจีบไว้ก่อนท่ากระโจมกันผู้ล้น กินกัฒเลาตัวมันจะหอม

มกระโตะโรจะทอมแม่มุณณมิกมิง อานน้ำรอนนื้อนข้าวคดถึงเคล้าแอบอิง มีให้กระหมกระทั้ง
แมคยบระวังคุดแล ครันลูกอนนอนแบร้องอูแวอูแวหัวนม บุญเจ้าสร้างสะสมมามากแล้ว
ครันอรุณรุ่งรังสีสว่างแวว แมก้อมลูกแกวออกจากอู่ลงใส่อ่างอานน้ำชำระกาย บกแบ่งละลาย
ชโลมทา แล้วเอาลงใส่แปลเทกตอมมิไคณ

1.8 แหล่งสืบขี

วิทยากร นายพรหม พลภา

6 เมษายน 2521

(ขรรพวัตร) ศรีศรีปวง เมื่อชนกชนนีทั้งสองรา เมื่อเข้าห้องวิวาทคือแต่งงาน
นับจำเคิมเริ่มตั้งแต่นั้นเป็นต้นเหตุ ได้รวมเรียงเคียงเพศประเพณี จึงได้เรียกกันว่าคู่สามี
ภรรยา หญิงอยู่ชายชายอยู่ชวาเมื่อเข้านอน พระมารดาหรือก็มาสวดมนต์พรแล้วแยกให้พระ
พนมมือขึ้นเหนือศีรษะแล้วก็กราบไหว้ นึกถึงคุณของพระศรีวิรัตนตรัยทุกคืนค่ำ แมกส์วมนต์และ
ทรวนน้ำตามประเพณี ว่าทวมนโนสามทีแล้วก็เจริญคุณ ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์จงมาทำบุญนำรุ่งสุช
ให้ปราศจากซึ่งความทุกข์ทุกประการ เมื่อจะมีบุตรก็ขอให้เป็นชายชาญแล้วจะให้ช้หม ถ้าหาก
เป็นหญิงก็ขอให้ราบรื่นไม่โรยรา จูทิดงมาจากฟากฟ้าทงงาม ขอคุณพระศรีวิรัตนตรัยทั้งสาม
จงช่วย ขอให้ข้าพเจ้าร่ายไปทวยทวีปสัน เมื่อทำมาหากินก็อย่าได้ช่องขัด เอ็นดูด้วย
ช่วยป้องกันภัย เมื่อข้าพเจ้าจะประสงคสิ่งอันใดอันใด ก็ขอให้ได้ดังใจหวัง แล้วแม่
ก็กราบลงเสียดสามครั้งจึงนิทรา ยัวเมียทั้งสองราหรือก็มาหลับสนิท แต่พระนางหรือก็มาทรง
สุบินนิมิตเป็นความฝัน น้อศจรรยเสียจริงจริง แต่ในความฝันของแม่นอกหญิงว่ายังได้ใส่
ชิงแหวนหัว แมมาพิจจิดถึงตัวแล้วยังตกใจ ฝันว่าได้พลอยคี่สี่ลูกใส่เองใส่ภา อีกประการ
หนึ่งแมกมาฝันว่ายังได้ใส่สร้อย ฝันางชนิดนี้ก็อยู่ทอนบไม่เหมือนกัน แต่ในความฝันของแม่
ว่ายังได้ชมพื้น ฝันแล้วก็มากลายหายไปเสียเมื่อตื่นในราตรี นางสะอื้นลูกปลุกสามีด้วยทันทิด
ว่าเอ็นดูด้วยช่วยแรงโซ่ทำนายนัย นางนี้ให้ระหกระทวยฤทัยหาย เพราะเมื่อตอนแรกก่อนไร
นางก็มีได้เคยฝัน ปางนั้นพระสามีก็มานั่งอยู่ครู่หนึ่ง หวนระลึกนึกไปถึงที่โน่นนาน แล้วจึง
ไปหยิบเอาตำราทำนายฝันนั้นขึ้นมาทำนาย ว่าเราจะได้นบุตรเป็นชายงามใส่ภา ที่นี้ข้าพเจ้า
จะได้ร่ำพรรณนาไปถึงกำเนิด เมื่อพอจะได้เกิดมา ณ ครั่งนี้

(พรท) จะขอบรรยายไปในเรื่องกำเนิด อุนิเกิดของคนเรา มีมากมายอยู่หลายเท่า ที่คนเรานี้จะประมาณ เมื่อแรกก่อกายก็หลายนอกกลับ มีอยู่ในตัวรับเขากล่าวกัน เหมือน จามจุรีขุนน้ำมัน แล้วสลักเสี้ยนวันละเจ็ดหน เมื่อแรกก่อตัวที่เราคิดก่อตั้ง จะเกิดเป็นวังแห่ง ปฏิสนธิ์ ว่ากายเอือกากว่าจะได้เป็นคน จะเป็นตัวตนนั้นก็ยากเหลือเกิน เกิดแล้วก็หายมัน ละลายไปหมด กว่าจะถวนกำหนดก็นานนักเนิ่น ว่ากายเอือกายนี้มีขางร้ายเหลือเกิน นาค เอย่อย่าเมินจงตั้งใจฟัง เมื่อฟังแล้วก็คิดพิจารณา ว่าเราจะเกิดได้มากขึ้นแต่ละครั้ง มันแสนยากยิ่งเสียจริงจัง แรกพอนี้ทั้งในคัมภีร์ พระบิดาไปรกเกล้าที่เฝ้าพิทักษ์ คอยบำรุง รักษาเสวงหา หังควาหังหวานเอามาให้บรรยา ทุกวันเวลาเป็นนิจรัญ จะกินจะอยู่แม่ก็ดู เสียก่อน สิ่งไหนเผ็ดร้อนแล้วแม่ก็สูดกลิ่น ครั้นจะกินเข้าไปก็กลัวมีภัยที่ในครรภ์ จะเกิด ป่วนปั่นเกลือกขาย แม่ก็อุ้มท้องประคองเจ้ามา หรือมันก็เป็นเวลาเนิ่นนานหลาย แม่ดู เหนื่อยยากลำบากกาย เพราะว่ามีลูกชายอยู่ในอุทร จะไปทวงไหนก็ดูไม่ใครจะเร็ว เพราะ มันถวนบั้นเอวหนักเป็นก้อน พุคถึงคุณเสงของพระมารดร นาคเอย่อย่าสะทอนถอนอุรา พอครบกำหนดได้เฝ้าเตือน มันก็ไกลจะเคลื่อนแล้วจะนาคเจ้า ยังอยู่อีกเดือนยังไม่เคลื่อน คลาคลา ส่วนพระมารดาอนพริ ให้เมื่อยขางหน้าประเดี้ยวก็ปวดขางหลัง ให้ละล้าละล้ง สะทอนถอน มันให้ไปเม้นให้กระสันอุทร เมื่อไรลูกอ่อนจะคลอดออกมา ถ้ารักเป็นบุตรขอให้ เตุมมาย่งาย โอ้อ้อลูกชายของแม่ให้หนา โอ้อ้อลูกน้อยเจ้ากลอยตา ออย่าพรมากับแม่ก็เลย จะร้องเห่าไรลูกชายก็ยังไม่ออก ให้ซัดให้ยอกจริงหนออกเอย แม่หมอตำแยเขาก็ไม่แลบเลย ลูกรักแม่เอยแม่ให้เจ็บเหลือเกิน ฝ่ายขางพ่อไม่รอรั้ง ทรงเข้าทนต์หลังไม่ได้นานเนิ่น กว่าจะ คลอดจ่อมขวัญท่าไม้มันนานเหลือเกิน จึงให้คนไปเชิญหมอตำแย ฝ่ายยายหมอไม่รอช้า เมื่อ คนมาหาาก็ไปช่วยแก่ รับผิดชอบจากเรือนไม่เชื่อนแซ เคินยักแยหย่ากัยัน แกจึงย่างเท้าก้าวขึ้น เรือน ไม่ได้แซเชื่อนอยู่เนิ่นนาน ทรงเข้าประคองแม่คนที่ร้องอยู่บน สองมือประสานแล้ว แกก็ลูบคัมภีร์ ให้ทั้งขวัญเข้าเฝ้าเกิด คงจะประเสริฐตามขอหา หนอยครุณัณโกรธแล้ว จะพ่นตา สักหนอยจะว่าแม่หมอตำแยไม่ดี ให้ทั้งเข้ามาสักหน้าทบท นี่เห็นเป็นญาติกันจึง ได้เรียกแก่เท่านั้น ถ้าคนอื่นแล้วหนอยต้องขอเติมที่ อย่างน้อยต้องสี่ห้าทศกำลัง ให้ทั้งเข้า มาเวลาไม่คอย เร็วเร็วเข้าหนอยอย่าทำบั้นนี้ เอาใส่ให้ทั้งจึงจะถูกตำรา พ่อของเจ้า

เอามาให้ ด้วยเต็มใจเสียหนักหนา ไม่นานไม่นานก็ถึงเวลา นี่เนะบายจำค่ากำหนด
 ยายหมอแก่กับเอาพานขั้วข้าว ขึ้นทูนเหนือเกล้าแล้วอ่านมนต์ เคษะพระเวทย์วิเศษลง
 ขอให้เข้าใจคลมมาบันดาล เคษะครูผู้ประสิทธิ์ ที่ท่านสถิตอยู่บนแท่นสถาน ถ้ายามปลอดคขอให้
 คลอดกุมาร เทพเทวจึงโปรดคลีใจ พอวางพานกุมารก็คลอด ได้ยามปลอดเวลาสาย
 ช่างเอี่ยมลออวรกาย เกิดมาเป็นชายช้วนงาม รกพันคอเวียนสามแถว สะคือแกวขวาง
 สวยสม จะต้องเพิ่มขั้วข้าวแล้วแถมให้อีกกลม ตามแบบหมอพรหมที่เฝ้าเคยกทำมา นั้นแล

1.9 แหล่งสืบค้น

วิทยากร นายเจียน ทิมทอง (จ)

16 พฤษภาคม 2531

นางสาว สมทรง ทิมทอง (ส)

(พรท) (จ) ผมจะกล่าวผมจะเล่ากำเนิด เมื่อพ่อนาคเกิดขึ้นมาเป็นคน (ส) มันให้
 แสนยากลำบากเหลือล้น ฉันจะนิพนธ์ขึ้นเทศนา (จ) เป็นแสงสว่างอยู่กลางท้องฟ้า ไบราณ
 เรียกว่าคือผีพุ่งไต้ (ส) เมื่อยามพุ่งมาพอกพุ่งไป (จ) ถูกหลังคาใครสะท้อนออกมา
 (ส) มาอยู่กับพ่อไคเพียงเจ็ดวัน (จ) มาเกาะเอนนั้นเป็นที่แฉฉอน (ส) พอเหนียวกายให้
 สัณห (จ) แฉฉอนนั้นจะนอนก็สุดบัญญัติ (ส) พอจึงย้ายแยกแตกเป็นเจ็ดสี (จ) เหมือนดัง
 บาลีพระที่ท่านกล่าวมา (ส) เป็นสีขาวขาวดำดำแดงแดง (จ) พอท่านแตกทั้งจึงงามสกลีโส
 (ส) แล้วจึงขยับเขยื้อนเคลื่อนต่อไป (จ) เข้าสูในครรรณมารคา (ส) พอถึงยามเย็นตะวัน
 รอนรอน (จ) ฝูงวิหคณกรพากันกลับถิ่นผา (ส) ว่าปลงน้องศพระมารคา (จ) เข้าที่
 ไสยาแม่จะบรรทม (ส) แม่จึงจุตฐขึ้นมาสวมดอก (จ) ขอพรรัตนะยกมือไหว้พระขึ้นมา
 เหนือผม (ส) จึงเปิดหน้าต่างออกมารับลม (จ) เข้าที่บรรทมแม่ก็เลยหลับไป (ส) พ่อไค
 คีสามแม่ก็หลับสนิท (จ) สubinนิมิตรไปเหมือนนั้นหมาย (ส) แม่ฝันว่าได้แหวนทองมาประคอง
 ใต้ (จ) นงไคร์ก็ใจในนิ้วนาง (ส) ครั้นพอใกล้รุ่งแม่มาสะกึ่งตื่น (จ) แม่พาพลิกฟื้นเมื่อ
 ทอนฟ้าสว่าง (ส) จึงเล่าความฝันให้นิ้วนางฟัง (จ) มันจะจริงหรือจะจริงหรืออย่างไร
 (ส) ทวงฝ่ายตัวแก่ให้กินจน (จ) ไปร้องเรียกตาโหรทำนายให้ (ส) เมื่อยันคืนนี้มันจะ
 คีหรือไร (จ) ตาโหรเข้าใจเชิญพ่อเปิดตำรา

(จ) ท่านโททนายให้เสร็จแล้วท่านก็ลากลับบ้าน (ส) รู้ว่าแม่เมียจะมีครรภ์
 ข้างแสนดีใจ (จ) หนึ่งเดือนผ่านไปพระมารดาไทย (ส) แม่เฝ้ากระวนกระวายไป
 ทุกวันเวลา (จ) แม่เป็นก้นเลือกขึ้นมาใส่ใส่ (ส) เป็นอุปไมยเหมือนน้ำค้างควาปลา
 (จ) สองเดือนผ่านไปพอนาคจำ (ส) ก็ตั้งขึ้นมาเหมือนฟองไข่ (จ) แม่ต้องออกเค็ด
 แม่ต้องออกธรรณ (ส) แม่กลัวเลือดก้นของแม่จะละลาย (จ) สามเดือนย้ายแยกแตก
 ออกไป (ส) มารดาก็ได้จะเริ่มแพ้น้ำก็ (จ) แม่อยากกินเปรี้ยวแม่อยากกินหวาน
 (ส) ทั้งเค็ดเค็ดมันมันไขมันโอ้นี้ (จ) แงงเค็ดปลาไหลแ่งไก่กะหรี (ส) ทั้งต้มยำ
 หัวปลีทั้งมะก้นทอง (จ) แม่ชักคลื่นเหียนให้เวียนหัว (ส) แล้วแม่ก็มารู้ตัวแม่จะตั้งท้อง
 (จ) แม่อยากจุกจิกเช่นน้ำพริกผักทอง (ส) แม่อยากกินของกินแต่ที่คึกคัก (ส) อยากกิน
 หอยหมกต้มปลาช่อน แม่อยากแ่งบอนและผักหมี่ (จ) ทั้งแ่งกะหรีต้มยำปลากทราย
 (ส) อยากกินปลากะตัง(จ)เอามาต้มยำ (ส) แ่งควัวโมะขามแ่งล่อมหน่อไม้
 (จ) อยากกินแ่งโม(จ)แม่อยากกินแ่งไทย (ส) แ่งทองใหญ่(จ)ค่างค่างนานา
 (ส) อยากกินสับปะรด(จ)ที่ชลบุรี (ส) แม่อยากลิ้นจี่(จ)ที่เมืองละว้า (ส) อยากกิน
 ขนุน(จ)ที่ศรีราชา (ส) อยากกินนอยหน้า(จ)เมืองสพบุรี (ส) อยากกินอุ้งที่สวน
 สามพราน (จ) ส้มโอที่หวานนครไชยศรี (ส) ทั้งส้มเขียวหวานบางมดแม่ว่ารสดี
 (จ) ถึงจะแพงแต่ที่ขอให้แม่รับประทาน (ส) อยากกินหัวมัน(จ)ขุดมาจากกอนเมือง
 (ส) อยากกินมะขามที่ผักเชียงเชียง ลิ่นจี่ลำไยเช่นมะไฟมะเฟือง (จ) เผลไม่ใน
 เมืองมีมากมาย (ส) บางคนอยากสด(จ)ท้องบางคนอยากควา (ส) อีกตัวยาวยาว
 (จ)เขาเรียกว่าปลาไหล (ส) แม่อยากกินข้าวตัง(จ)แม่ก็นั่งร้องไห้ (ส) ทั้งกิน
 หัวเตาไฟ(จ)แม่ก็เก็บเอามากิน (ส) อีกกินสอพองก้นนางเฒ่า (จ) กินได้กินเอา
 อร่อยลิ้น (ส) ของอื่นมีมากทำไมไม่อยากจะกิน (จ) อยากกินก้นกินกินกินกว่ามันดี
 (ส) อยากกินทุเรียนที่เมืองนนท์ผลใหญ่ใหญ่ (จ) ลูกเงาะก็ได้ต้องจันทบุรี (ส) อยาก
 กินเทโพ(จ)แ่งผักบุ้ง (ส) แม่อยากกินถุ้ง(จ)เอามาจู้ (ส) อยากกินเนื้อวัว(จ)มาดัด
 พระแมง (ส) ฉนั้นอยากกินแมงค(จ)ท่านคงได้กิน (ส) จะให้หรือไม่ให้ว่าอย่างไรพอนาค
 จะปล่อยให้แม่อยากหรือพอนาคไม่ไยกิน (จ) สงสารคนแพ้ท้องต้องซื้อให้กิน (ส) คงไม่หมด
 สิ้นนาคอยากคิดเสียกาย (ส) การซื้อของหมอนันไม่จำกัด (จ) ห้าบาทสิบบาทเจ็ดซื้อก็มาได้

(จ) ห้าบาทสิบบาทเงินซื้อกันมาได้ (ส) ไม่ใช่จะกว่นพ่อนาคไปจนมากมาย (จ) อย่าคิด
 เสียกายจงคิดเอ็นดู (ส) ต้องขอยัย(จ)ทั้งหญิงชายที่นั่ง (ส) ที่ท่านนั่งฟังอย่าเพิ่งคำนม
 ถึงคราวเหมาะเหมาะต้องลงเคาะกู ไม่เคาะแล้วครูเขาจะพาลหักคอ จะให้หรือไม่ให้
 จะว่าอย่างไรพ่อนาค (จ) ให้แล้วจงควักอย่าชักอย่าช้า (ส) เห็นพ่อนั่งคิด(จ)เขาไม่ได้
 คิดควมา (ส) จึงขอร้องมารดาเอามาสักหนึ่งใบ (จ) ในการแพทองต้องร้องให้เศร้า
 (ส) ไม่ใช่จะกว่นเจ้าภาพควรจ่ายก็จ่าย (จ) ถ้าเป็นเบ้งค์สิบหยิบมาสักสองใบ (ส) เบ้งค์
 ยี่สิบก็ไ้(จ)ถ้าเป็นเบ้งค์ร้อยก็ยิ่งดี (ส) แปะพอกลายเคลื่อนถึงเคียนที่สี่ (จ) ตามพระบาดี
 พระที่ทานกล่าวมา (ส) แล้วตั้งหน้ามาก(จ)ปฐมเหตุ (ส) แล้วออกวงเนตร(จ)ไปทั้งซ้าย
 ทั้งขวา (ส) ห้าเคียนเป็นร่างวัคสังขาร (ส) แล้วแตกออกมาให้เป็นวรกาย (จ) ตะโจ
 วาหนึ่งมั่งสังว่าเนื้อ (ส) เสโหวาเหงื่อ(จ)นโหวาไคส (ส) พอไ้หักเคียนก็เคลื่อนต่อไป
 (จ) ทองแมกไ้จะเริ่มโตขึ้นมา (ส) พอไ้หักเคียนทวงสังสา (จ) ก็นับว่าที่นี้จะอีกไซ
 (ส) แม่มีลูกอ่อนที่ท้องลงนอนไ้ (จ) อยู่ในคัพโภอยู่ในครรรภ์มารดา (ส) พอนั่งทับฐาน
 (จ)อาหารเก่า (ส) ของแม่เจ้า(จ)นาเวทนา (ส)ถึงอาหารใหม่(จ)ทูนไว้บนเกศา
 (ส) ทำกิริยา(จ)จะนั่งยองยอง (ส) เอามือทั้งสอง(จ)ลงค้ำอุคกลาง (ส) หันหลังเล่า
 (จ)เข้าสู่น้ำทอง (ส) แล้วคุกเข่าของพ่อ(จ)ลงเสียทั้งสอง (ส) อยู่ภายในครรรภ์(จ)ของ
 พระมารดา (ส) พอนั่งทับฐานอาหารเก่าเก่า ของแม่เจ้า(จ)นาเวทนา (ส) เปรียบ
 เหมือนเนื้ออีกก้อนหนึ่ง (จ) ถูกคนเขานั่งก่ายหม้อทนน (ส) แม่ให้ร้อนรุ่มไปทุกซุมทุกชน
 (จ) ให้สุกจะทนนทุกซเวทนา (ส) เปรียบเหมือนถ่านไฟ(จ)ที่เป็นท่าพอน (ส)ตกลงบน
 (จ)ลงพื้นบนเกศา (ส) อีกประการ(จ)องค์พระมารดา (ส) จะเสพักษา(จ)สิ่งอันไค
 (ส) ถึงไ้ที่เย็น(จ)มันก็เย็นเต็ม (ส) ถึงไ้ที่เขม(จ)มันก็เขมเหลือหลาย (ส) เหมือน
 แลเนื้อ(จ)เอาเกล็ดลงมาไ้ (ส) ก็สากที่ไค(จ)ทนนทุกซเวทนา (ส) พอไ้แปกเคียนจะ
 เคลื่อนคลอก (จ) อยู่ในอุทรของมารดา (ส) แม่เดินไม่ไหว(จ)อุ้ยอ้ายไปมา (ส) แม่
 ปวดแข็งปวดชา(จ)ในรวนเร (ส) บางคนคลอกบุตร(จ)นาคเอ๋ยแม่ก็มาตาย (ส) นี้อยู่
 มากมาย(จ)ให้ดมเถ (ส) แม่กลัวบรรลัษ(จ)กลัวไม้ไ้ไคไคเปล (ส) ที่กลัวไม้ไ้ไคเท
 (ส)พอหรามเซย (ส) ถึงทุกซกษักรีย(จ)เจ้าวัคสมการ (ส) ทุกซกษักรีย(จ)นะพ่อ

นาคเอ๋ย (ส) ทองออกดูผู้หญิง(จ)มันยากยิ่งจังเลย (ส) ถ้าใครไม่เคย(จ)แม่ลำบากเสีย
 กระไร (ส) พอได้แก่เถื่อน(จ)เจ็บเหี้ยนบ่ขบอย (ส) แม่เจ็บแถวท้องน้อย(จ)แม่เกินไม่
 ค่อยไหว (ส) แม่เจ็บท้องบางครั้ง(จ)แม่ก็ร้องไห้ (ส) แสนลำบากกระไร(จ)แม่ก็ต้อง
 ยอมทน (ส) มันให้ลำบาก(จ)เสียเหลือสิ้น (ส) แม่ก็ยอมทน(จ)ทนทุกข์เวทนา

1.10 แหล่งปฏิสนธิตอนกล่าวถึงคุณความดีมารดา

วิทยากร นางสาวสมทรง ทิมทอง

16 พฤษภาคม 2521

(พรท) จะริเริ่มแรกจำแนกชานไซ ที่ท่านทั้งหลายพอรู้หมายความว่า รู้จักคุณท่าน
 พระมารดาตน เมื่อแรกกำเนิดก่อเกิดกุมาร แม่รับแต่การลำบากแสน ทั้งได้ทั้งร้อนแม่ผู้
 เอนปรน แม่เฝ้ากังวลทุกข์ทรมาน จะกินของแต่จะกินของร้อน แม่กลัวเสียก่อนซึ่งเกิด
 ในครรภ์ กลัวจะทำลายลงไปวายชีวิต แม่อุทิศส่าห้กลืนไม่กล้าจะกิน จะไม่ทำงานที่การหนักหนก
 แม่กลัวลูกรักจะแห้งเสียสิ้น ไม่กล้าจะทำอยู่ประจำถิ่น เมื่อลูกตื่นแม่เฝ้ากังวล กว่าลูกในท้อง
 จะเคลื่อนไหวคลอคลา จะคลอออกมาลำบากเหลือทน ต้องอยู่ไฟเพลิงเร้งร้อนรน แม่เฝ้ากังวล
 ทุกข์ทรมาน อาหารการกินทั้งสิ้นประหยัด สิ่งของสารพัดทั้งหวานทั้งคาว กินช้างกับเกลือ
 เหมือนเจื่อน้ำเปล่า คุณของแม่เจ้าจะทำไครปาน โอ้อ้อโอ้อ้อหัวอกคุณของมารดา ที่เลี้ยงดูมา
 ช่างน่าสงสาร แม่ทรมานมันมิช้านแสนนาน ทั้งใช้กับกลานหอแบ่งบรรเทา นี่เจ้าสอนเคินเคียว
 ความทุกข์ ลูกหล่มหลุกแม่นี้คอยเฝ้า หนูถามพอจอมเกล้า แม้นี้คอยเฝ้าระวังระไว
 แม่อุทิศหาผาอาออดอน มาตัดเป็นทอนมาปูให้ ให้ลูกของฉันทันนอนสบาย ประดุจดังไคนอน
 บนสำลี เมื่อลูกจะร้องแม่มีไทรอง จึงปลอบประคองโอบกอดพิ้ว ทั้งเรือดรินไรแมลงวัน
 แมลงหวี่ แมมีให้มีมาทอมทายา แม่สูบน้ำทาขมิ้น หาข้าวให้ลูกกินพร้อมทั้งน้ำทา เอาลูก
 ใส่เปลแล้วโอดะเหโอดะชา ให้เจ้านันทาเสียเมื่อกลางวัน เพราะความรักบุตรสุดสวาท
 ยิ่งกว่าชีวิตของแม่หมายมั่น พอเจ้าตื่นนอนในทอนนั้น แม่ให้มันนมดูนมแซมแซม เมื่อยาม
 แม่หยอกยิ้มแยมหยอกเย้า สองมือเบาเบามากอดเกย ไม่ให้เจ้ารำระกำเสียเลย เฝ้า

เคียงเขนยและอุมเจ็ชชูลิ่งของสารพัดแม่จักทำให้ ลูกเออะไรแม่นักหา ขี้ให้ลูกเล็กเป็น
 นิจเนื่องมา จันทนาของเจ้าเทียบโต ก็นี้แหละจะพอนาคจา คุณของมารดาก็มากอีกโซ
 รักลูกเลี้ยงลูกมาจนใหญ่โต ลำบากอีกโซเลี้ยงพอนาคมา อายุเจ็ดขวบประจวบเข้าโรงเรียน
 ปีกหักซิคเขียน ก ข ก.กา เรียนจบปอเจ็ดสำเร็จศึกษา เอาอีกดูยกยแม่ทองส่งโรงเรียน
 เรียนมัธยมอุดมศึกษา เสียเงินไม่ว่าให้ลูกได้เรียน ให้มีวิชาสำหรับซิคเขียน แม่จนแทบเจียน
 แม่ก็ตองยอม เป็นหนี้เป็นชาแม่ก็ยอม ให้พอเนื้อหอมนั่นหาอย่าบ เลือผ้าใช้สอยแม่คอยดูแล
 เอาใจดูแลจะไปไหนมาไหน ทำให้ลูกเรียนร่อยแม่คอยเอาใจ ความรักลูกชายหวังได้เจ็ชชูลิ่ง
 แม่หวังทั้งใจจะได้ทั้งนี้ นึกนับหนึ่งแล้วนะพอนาค ขอโทษคณูญแม่ก็คอยดู หวังพอนาคบูบวชได้
 เขยชม พอนาคบยี่สิบชันษา จะบรรพชาคิดไว้ก็สม พอนาคนั่งพนมในพิธิท่า หมอชวัญ
 บรรยายขยายสั่งสอน ยกอุทาหรณ์ด้วยถ้อยทีซำซำ ใ้เฒ่าพังเพลินเจริญในธรรม จะได้
 จกจำให้เข้าดวงใจ ทั้งจิตเลื่อมใสทั้งใจศรัทธา เข้าบรรพชาด้วยความสกลใส สมกับพ่อแม่
 ที่หวังเอาไว้ จะอุมผ้าไตรดูชายคนดี ส่วนใจพอนาคก็ขาวเหมือนผ้า ปกปิดกายที่หมอบูนี้
 สละความชั่วประพฤติความดี สร้างแต่ความดีกับพ่อแม่ไป ถวายอันสงฆ์ส่นาคคงส่งเสริม
 จนได้พูนเพิ่มเป็นสาเถาใหญ่ พานุกติกามิตรทั้งหลาย ลงสาเถาใหญ่เล่นเข้าสู่นิพพาน ทั้ง
 กองพร้อมเพรียงเสมียงขนสง กันหนีโตกงสวนแต่พระทั้งนั้น พระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์
 พระอนุสาสน์เท่านั้นคือโยชารธรรม พระนั่งอันดับพระกาบเกศรา พระยี่สิบห้าคู่เหลืออร่าม
 ทหารกายเรือจุนเจืออร่าม เสมียงในลำคือไตรจีวร บิคมารดาเป็นนายสาเถา นำพอนาค
 เข้าสู่สโมสร สู่มืองนิพพานสำราญบวร เป็นสุขสถาพรแห่งเมืองนิพพาน นั้นแหละ

1.11 แหล่งประวัตินามนาค

วิทยากร นายพรหม พลเอก

4 เมษายน 2521

(แกะ) แกะบายศรีอันวิเศษ จะชอยกเหตุเอามาชี้ให้เห็น ให้ท่านทั้งหลายไว้ฟังเล่น
 แต่พอได้เป็นคำปริยาย จะยกข้อความถึงนามนาค เมื่อพ่านักอยู่ในจำใหญ่ ให้คำนึงรำพึงใน
 ใจไ้ไ้กายช่างแสนระกำ จะทรงผนวชในพระศาสนา ถือสิกขาอยู่วันยังค่ำ สละทรัพย์สิ้นดิน

ประจำ ชาวของทองคำก็มี แต่มาคิดเห็นไม่เป็นของแน่ มันไม่เพียงแต่อยู่เป็นที่
จะทรงผนวชขอบวชสักที แล้วแปลงกายจากนาคา ให้เป็นมนุษย์ผู้ฉลาด แล้วเดินเข้าวัด
เหมือนคังว่า เขายอมยอมบวชกายา หาดูบิณฑบาตแล้วกราบกราน ฝ่ายเถรปัญญาว
เห็นพุ่มชายเข้ามากระชั้น จึงได้ไต่ถามอยูครามครั้น ว่าเขามุ่งมั่นจะทำอะไร มนุษย์นาค
ผู้หนุ่มน้อย จึงค่อยค่อยกล่าวคำไซ ว่าตัวเขาเจ้าได้เข้ามาไหว จะขอบวชตามบวชตามเกณฑ์
สละแล้วเรื่องทั้งหลาย ขอเข้าไทยได้บวชเป็นเถร ประพฤติธรรมที่ภรรยารวม เพื่อบ้ายเบน
ในกองบวช พระทรงฟังไม่นิ่งเฉย ได้ฟังก็ประยจึงบวชให้ จงรักษาศีลให้สิ้นทุกข้อ
ครองผ้าไตรรักษาทน ครั้นอยู่ต่อมาเวลาไม่นาน ภิกษุนาคนั้นเมื่อกรรมให้ผล อยู่กฎในที่พัก
ร่างของตนเป็นนาคา กลายเป็นนาคมาจากมนุษย์ ให้แสนสุขจะกั๊งชา แค้นพานอันโอฬาร
ยังนอนหลับตาไม่รู้ตัว เพราะกรรมเก่าเข้ามาสังเกศ จึงได้เกิดเหตุกับพ่อนาค ภิกษุ
ทั้งหลายให้ตกกลัว จึงนำความขึ้นบอกอุปัชฌาย์ องค์พระเถระเป็นพระผู้ใหญ่ ก็รู้ตนเล่าใน
พระศาสนา ว่าเมื่อครั้งนั้นที่ผ่านมา ในพระศาสนาของพระโคตม ได้ถือกำเนิดเกิดเป็น
มนุษย์ ภูมิวิสุทธิทางสวยสม ชอบบวชเป็นพระสละอารมณ์ ได้โปรดญาติโยมมาแต่ยังเยาว์
วันนั้นพวยเรืออยู่ในวารี ลูกคลื่นมันก็น้ำก็จะเข้า เรือก็จะคว่ำเป็นกรรมของเรา จึงได้
เห็นย่นาวเสียนพูนงัน ตะไคร่น้ำชาตมันน้ำหวาดเสียว สองมือเหี่ยวแล้วลงนั่ง เห็นน้ำ
หวั่นหวั่นไม่ทันระวัง มาจนระหว่างถึงวัดวา มาถึงวัดคาบคิกไม่ปลง ครั้นสิ้นชิวเหมือนคังว่า
จึงเกิดรำเคื้อไปเป็นนาคา อยู่ในใต้หล้าแห่งบาดาล มีนามชื่อว่าเอลิปัท พระองค์บุญญะได้
ทั้งแท่นนั้น เลยนเรศจากเขตขันธ์ ให้ลัษบาบาลที่แพ่เดิม ฝ่ายนาคาได้ฟังคำไซ ให้
คลั่งโกล่แสนเคลิบเคลิ้ม โอกรรมที่พอกมันก็ออกมาเพิ่ม น้ำตาไหลเยิ้มออกมาเป็นยาง จึง
ขอฝากความแห่งนามนาค เอาไว้เป็นหลักแก่เด็กรุ่นหลัง อ้ายเขี้ยวขาวขาวที่ยาวถึงคาง
จะขอตึงค้างให้เป็นรูปเทียน อันเกล็ดของข้าเหมือนยังตาข่าย ครั้นจะฝากขาบก็กลัวโดนเส้น
เอาไว้จารึกให้เป็นมทเวียน จึงฝากขอเขียนให้เป็นธงตะเคียว อันหงอนของข้าเจ้ามานพนาค
ไม่ได้มีมากขามีพองเคียว พอฝากสิ้นเสร็จทั้งเกล็ดทั้งเขี้ยว นาคแลเหลียวแล้วเลยกราบลา
พระพุทธเจ้าท่านกล่าวเอาไว้ ให้เป็นเงื่อนไซในพระศาสนา ถ้าแมตออกไปใครจะบรรพชา
ให้เรียกกันว่าวชนาคทุกคน กะเทยบ้างไม่ไม่ให้เข้าบวช ประเคี้ยวคู่สวดจะเป็นอนุศล บางคน
โรกร้ายติดกายตน ไม่ให้เข้ามาบงอปปเบติ นั้นแล

1.12 แหล่งประวัติวนานาค

วิทยากร นายแสน สุขแสง

16 เมษายน 2521

(ธรรมวัตร) นโม นมัสการซึ่งจะบูชา ข้าพเจ้าจะขออาราธนาขุติสโมสรร มา
 ประชุมกันให้พร้อมม่วงสาครณาญาคี มาประชุมกันในโรงราชพิธี ขออวยชัยให้เป็นทีสถาวร
 ขอพระราชทานพรทั้งแปดประการแก่เจ้านาคกุมารที่จะอุปสมบท ก็จะแจ้งให้ปรากฏเป็น
 ใจความ ยังมีใจตนถามที่สงสัยว่าเหตุไรเขาจึงเรียกว่าเจ้านาค ฟังคุณหรือก็แสนยากนัก
 หนาหนอ หรือใครแต่งตั้งต่อแต่เดิมมา ข้าพเจ้าจะวิดิธนาเสียให้แจ้งประจักษ์ เมื่ออยู่ในคัมภีร์
 มหาวรรคแต่เดิมมา แต่ครั้งเจ้าจอมนาคานุวงศ์ราชเมืองบาดาล เอนกัมพรพิศฤงคาร
 เอกอุคัม พร้อมทั้งเหล่าสาวสนมทุกถ้วนหน้า ทั้งอำมาตย์มัทยาก็เมืองนอง ทั้งแก้วแหวน
 เงินทองก็มากมี ในน้ำจิตคิดหาหนทางที่จะตัดกิเลส อยากจะไครบรรพชาเพศคฤหัสถ์ ไม่มี
 อะไรมิตรีในพื้นพิภพ อยากจะขอบวชตนไปจนครบเจ็ดทิวา คำริแล้วเจ้าจอมนาคานุวงศ์ราช
 จึงเอื้อนอรพทศสัประยาธแก่นางสนม เราจะจากนิคมนครเรศ ขึ้นไปบรรพชาเพศจะเรียน
 ธรรม พอครบกำหนดเจ็ดทิวาจริงจะกลับมา แล้วเจ้าจอมนาคานุวงศ์ราช เสด็จจาก
 ปรางค์ปราสาทอันรฐี ครั้นถึงฟากฝั่งพื้นพระชนนีก็แปลงกาย อันเพศนาคร้ายก็สิ้นสุก เลย
 กลับกลายเป็นมนุษย์งามโฉภา จึงเดินลัดคัถมรคาละแวกบ้าน พักหนึ่งถึงสถานพระเชตุพน
 อันมีปริณทลอันโอสาร์ ฝ่ายเจ้าจอมนาคาก็ลีลาศ เข้านอนหมอบภิวาทพระเถระพิท พระเถระ
 เจ้าก็บังจิตแสดงธรรม จึงถามด้วยพระศาสดาว่าโพณะวะ คูกรมานพน้อยนาค ถึงเอหิอะวาโส
 เขาเข้ามาในอาวาสด้วยเหตุไร มานพน้อยนาคจึงทูลไขส่นองอรรถ มากกราบเท่าโดยสัตย์
 สุจริท แต่ทั้งใจหมายจิตโดยเจตจำนง มาขอรับเพศทรงบรรพชา พระเถระเจ้าก็เมตตา
 อนุญาติให้ เหตุจึงบัญญัติไว้ซึ่งสิกขาบท พระเถระเจ้าจึงปรากฏเป็นอุปัชฌาย์ ยังกุมารนาคา
 ให้ถือศีล เอาธรรมะของพระพุทธของคลันสำเร็จ ศีลสองร้อยยี่สิบเจ็ดเข้าสู่ทรง เลยกลายเป็น
 เพศเป็นสงฆ์สำเร็จกิจ อาบัติกรรมมาตามคิควาสูกรี อันวันหนึ่งจึงเข้าที่คักสังก ภิกษุนาค
 จึงประมาทรูปมณะภิกษุนายกลายกลับเป็นนาคา ทั้งกายยาวใหญ่โตจ้วม่า หางก็เวียน
 เสียวก็หับหลังสนธิ เลยกลายชาติชาติคิจจากกายา พระสงฆ์เจ้าได้ทัศนากลัวอำนาจ

ร้องกะกรีกหวักหวากของสะพาน กระทั่งกระเทือนถึงพระกรรณวาสุกรี หวาดผวาจากที่พื้น
 ตกใจแล้วก็แปลงกายเป็นสงฆ์ พยัคฆ์พาดบาตรทรงประกาศก สติที่สำนึกสำรวมจิต
 พระสงฆ์เจ้าจึงเห็นนิมิตแปลกประหลาด จึงประชุมกันสันนิษฐานว่า จึงทรงทราบ
 ถึงพระกรรณตรัสถาม พระสงฆ์เล่าก็แจ้งความคดี สมเด็จพระจอมโมลีก็ทราบเสร็จ จึงสอด
 ส่องรู้เหตุซึ่งญาณสหัตถ์ญาณ ก็ทราบสิ้นไตรภพชาติของพระยานาคราชแต่หลังมา แล้วก็โง่งมจินตนา
 กำหนดไว้ กวบเป็นนิมิตจอมโมลี จึงแย้มประโอษฐ์อันตรัยที่ระนาบนี้ พระสงฆ์เจ้าจึงเห็นสิ่ง
 ที่กำหนด จึงทูลว่าพระพุทธเจ้าหาทรงพระกรุณาโปรด คริสต์แย้มเยือนเยือนพระโอษฐ์แล้ว
 นี้ไป เกล่ากระหม่อมยังสงสัยในสัจฐาน ขอพระราชาทาสเจ้าแดงอรรด ให้เกล่ากระหม่อม
 นี้เห็นชัดจนเจนจบ สมเด็จพระทรงภพพุทธพงษ์ ทรงบรรยายอรรดในพระบาลีว่า ภิกษุเว
 ดุกรสงฆ์รังสีลั่นทั้งมวล มาประชุมชนวงสร้างสมกันว่า พระยาวาสุกรีมีกรรมในชาติหนึ่ง
 เมื่อไร ศาสนาพระจอมไตรวิประสิทธิ์ ประกอบกิจประมาททรง เป็นภิกษุจรดลเที่ยวรุกคืบ
 ในน้ำจิตไมคึกทรงรังรวงกาย ครั้นถึงแม่น้ำอันกว้างใหญ่ นิมิตะเนใจว่าจะข้ามกระแสนสาย
 เอกะบุรีรัง ยังมีบุรุษขนานนามทศันท์ เห็นพระสงฆ์ก็มีใจหวั่นหวาด จึงร้องถามไถ่ไปว่า
 พระผู้เป็นเจ้าจะไปไหนมานี้อยู่ พระสงฆ์แจ้งแจ้งคืบไปโดยธรรม บุรุษแห่งคำก็แฉะเรือรับ
 สงฆ์เล่นเลื้อนเลื้อนชัยเอาเทายาง หัวเรือก็บายท้ายก็ถ่วงจนจวนจะคว่ำ แต่เห็นคนตะไกรน้ำ
 เอามืออุก ไม้ก็คดขาดหลุดออกจากตน เรือก็ตามชลแล้วทุคนึง บุรุษจึงถึงฝั่งภิกษุขึ้น พระ
 ก็สาราฐานบุรุษลาพระก็ให้ไมทนมา ภิกษุขึ้นล่นลาในอาพาธจนถึงแก่กรรม เกิดเป็นสัตว์โคจรจวน
 มาหลายชาติ จนเป็นจอมนาคราชเจ้านครา จึงรักใคร่ในพระศาสนาในครั้งนี้ เวรพระยา
 วาสุกรียังไม่สิ้น ทอบรมพระนริศพระเมศกรัย มาโปรดสัตว์ไว้ในจึงจะพ้น อาบัติกรรม
 จึงตามทวนจึงทอทอ ปาจิตตีย์เป็นบ่วงคล้องตรึงรัก พระวินัยท่านว่าศักดิ์ไม่ล่าเอียง อนิจจัง
 เป็นทางเที่ยงอย่าประมาทตนแก่ความตาย มีถวนเวียนวนวายทุกตัวสัตว์ แล้วจึงเอื้อนอรรด
 บัญญัติคำลัทธิว่า นิสสัจจะ ติมนุสจะอุปสมบทให้บริสุทธิ์นั้นหาไม่ได้ คริสต์เท่านั้นไซร์ก็เอวัง
 พระสงฆ์เจ้าได้สดับฟังจึงเนรเทศ นำเจ้านาคออกจากเขตพระอาวาส พระยานาคราชจึงกราบทูล
 แล้วทูลว่า พระพุทธเจ้าข้าบุญของข้าพเจ้านั้นน้อยเสียพันกัณหา นับแต่จะไกลพระบาทฝ่าธุลี
 ข้าพเจ้าขอฝากนามของข้าพเจ้านี้ ไว้ในพระพุทธศาสนา ข้าพเจ้าขอวานาคาสดกตามเกณฑ์

องค์พระอิสเณรเป็นพระอุปัชฌาย์ เกล็ดของข้าพเจ้านาคาขออุทิศเป็นอุทิศถวาย พงอนของ
ข้าพเจ้ามีพงอนเดียว ขออุทิศเป็นกรวยทองของบูชา เชี่ยวแก้วของข้าพเจ้าทั้งชายและชวา
หนักข้างละบาท ขออุทิศเป็นเทียนธรรมชาติไขนุชา สมเด็จพระพุทธองค์ทรงกรุณาจึงรับฝาก
จึงได้เรียกว่าเจ้านาคาตามประเพณี ท่านทั้งหลายเอ๋ยอย่าได้วิตกสงสัย หวังกระเทียมไม้
ห้ามมิให้ทรงเนหา ในพระอารามนี้หนักยิ่งยวดของพระศาสดา นามเจ้านาคานี้หนักทั้งหมดแต่
เพียงนี้ ให้ฉันของขึ้นสามที เสี่ยงใครก็ให้รองด้วยอวยพรชัย

1.13 แปลประวัตินามนาค

วิทยากร นายประโยชน์ มนจ้อย (ป)

19 เมษายน 2521

นายสำรวม อยู่สุข (ร)

(แกะ) (ป) ผมขอแสดงแจ้งข้อความ นาคปากนามมากล่าวไซ้ บางท่านก็
ยังไม่เข้าใจ ขอจงได้แจ้งกิจจา (ร) กุสุมตรเป็นเหตุไฉน ที่มาพบในพระพุทธศาสนา
(ป) จึงเรียกชื่อว่านาคา เรื่องราวมีมาเป็นอย่างไร (ร) ในชาติมีประจักษ์ ในมหาวรรค
ท่านกล่าวไว้ (ป) ในชาติกับชาติหนึ่งไซ้ (ร) จะนับได้เก่ากับปมา (ป) ในศาสนา
พระสัมพุทธ ประพุทธิระสัมมา (ร) ยังมีอีกองค์หนึ่งหนา มีพระนามหนึ่งหนึ่ง (ป) ชื่อ
ธรรมวินัยอย่างเกรงครัด (ร) ไม่เคยปฏิบัติเสียสักที (ป) หวังจะข้ามภพโลภีย (ร) คิด
หลักหนักเลสมาร (ป) อรุณรุ่งเช้าเผ้าทริกตรา พิจารณากัมมัฏฐาน (ร) ถูกอกุศลคลบเบียด
มิไคล่ดูตามสมตั้งใจ (ป) สู้ฝ่าฝืนถึงหมื่นพรรษา มรรคผลโสดาก็ยังไม่ได้ (ร) อยู่อยู่มาวัน
หนึ่งไซ้ (ป) ขอเที่ยวไปภิกขาจารย์ (ร) ลงเรือน้อยลอยละล่อง (ป) มาตามทองสาย
ชลธาร (ร) เกิดวิปัสสนาพัฒนา (ป) สะเทือนสะท้านในสาคร (ร) เป็นคลื่นตามกระพริ้ว
(ป) ที่เอาเรือของทานภระคอน (ร) เป็นลูกกระลอกกระฉอกกระฉอน (ป) กระแทกสะท้อน
จนเรือแพจม (ร) พระผู้เป็นเจ้าก็พ่ายเข้าฝั่ง (ป) ตะลาละลึงกลัวเรือจะจม (ร) คลื่น
ก็กลับมาพัดถม (ป) เห็นเรือจะจมพระยิ่งตกใจ (ร) เห็นชะใครริมคงคา (ป) จึงยื่นเท้า
ไปเกาะเข้าไว้ (ร) คลื่นก็ถอยมาเหไป (ป) จนทันชะใครชากติมา (ร) พระผู้เป็นเจ้า

ก็เศร้าเสียใจ (ป) เป็นกรรมอะไรของอาตมา (ร) ไม่เคยจวนจ้วงล่วงลึกล้ำ (ป) ทั้งแต่
 บวชมาไม่เคยอาบัติเลย (ร) พราดตะไคร้ให้ทองคุด (ป) อาบัติปาจิตติย็เหี่ยวละเหวย
 (ร) กลัวเรือคว่ำไม่เฉยเมย (ป) ยึดเอาตะไคร้เลยขาดจากที่ไป (ร) ไม่มีเพื่อนสงฆ์
 อุโบสถ (ป) ไทไหนเลยจะปลุกปล้ำอาบัติได้ (ร) พระผู้เป็นเจ้าเศร้าเสียใจ (ป) ครอบ
 จิตตรอมใจเสียจนมรณา ครั้นวอกวายท่าลายชนม์ ออกสู่สงฆ์ผลผลา ไปเอากำเนิดเกิดเป็น
 นาคา กษัตริย์กรุงบาดาล ทรงนามว่าเอกราชโคตม เจลิมรัศมีโพธาร มีอิทธิฤทธิ์อันเยี่ยม
 หาญ เป็นจอมมาดาคาลเคนเคชา (ร) ข้าเฝ้าของละของบาท ล้วนนาคราชเรืองฤทธิ์
 สมนนาคบาทบริจา เลิศลักษณะอันหมั่นพัน (ป) คอยขับกล่อมเจ้าจอมนาคา คุจคาราถอม
 ดวงจันทร์ ทรงปรีติเปรมเกษมสันต์ ล้วนนางกำนัลนาคนาคี (ร) ไปถือปฏิสนธิในสกุลสัตว์
 เพราะโทษอาบัติปาจิตติย็ ถึงเป็นพระยาวาสุกรี ยังเป็นท้อประมาณ (ป) ถึงเป็นเอกองค์
 ผู้ทรงวัตร ก็ยังเป็นสัตว์กิริจฉาน (ร) พระพุทธของคฤหิณญาณ โปรดประทานเทศนา
 (ป) กรรมใดก่อส่งผลให้อน ตามคำสอนพระศาสนา ถึงแม้ตัวตายวายชีวา เวทนานั้น
 นำไป (ร) ถ้านึกถึงบุญบุญนั้น (ป) ถ้านึกถึงกรรมกรรมนำไป (ร) ไปเอากำเนิดเกิด
 ก็นชาติใหม่ (ป) เหมือนจอมไตรท้าววาสุกรี (ร) เพราะไม่ถือธรรมให้มัน ถึงบวชไปนาน
 ถึงหมั่นปี (ร) ปลอยเวทนาเกาะดวงจิตนี้ (ป) ส่วนความดีไม่นึกเอา (ร) ขอดักเตือน
 ท่านทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้งชายอย่าดูเบา (ป) ว่ากุศลเป็นชาติก็ อย่ามัวไปนึกถึงมันเข้า
 ความชั่วร้ายในกายเรา อย่ามัวเมาจนถึงถึงความดี (ร) จะขอกลับกลอนยกยอนกล่าว
 (ป) ถึงท่านท้าววาสุกรี (ร) สุขระวันันตฤคิ (ป) ควณาคีนาคบริจา (ร) ท้าวภูซงค
 ทรงเลื่อมใส (ป) เชออยากจะใคร่บรรพชา (ร) ควณเป็นนิสัยแต่ก่อนมา (ป) เคย
 บรรพชาทั้งหมื่นปี (ร) คิดจะไปบวชในพระศาสนา (ป) จึงได้อำลามเหลื (ร) โอ้แม่
 ควณยี่หวาสุมาสี (ป) ราชนีที่ทองขอลา (ร) ว่าอยู่ไปเกิดหนาแม่มารศรี (ป) อย่าให้มี
 ไขโรคา (ร) ขอลาบวชไปสู่อบรมพา (ป) ญาติศาสนาหนอพระมุนี (ร) ฝ่ายอนงค์วงศ์
 บริหาร (ป) พอไต่เง้องการท้าววาสุกรี (ร) พระนางสุกตฉัตรแสงศรี (ป) ไม่รู้ที่
 จะทรงพักทาน (ร) ไม่มีใครจะช่วยทานพัก (ป) ทางคนช่วยจัดเครื่องบริวาร (ร) พอจัก
 เสรีจสำเร็จการ (ป) เจ้ากรุงบาดาลแสนยินดี (ร) รับบารมีใครใคร่สำเร็จ (ป) พระองค์

เสด็จแหวกพื้นปฐพี (ร) มาถึงภาคพื้นธรณี (ป) ท้าววาสุกรีก็แปลงกาย (ร) เป็นมานพ
 รางหนุ่มน้อย (ป) งามแซ่มรอยแลเจิดฉาย (ร) เอี่ยมล่อทั้งวรกาย (ป) รับฉันทาย
 เรงเดินมา (ร) มาถึงเขตวันสมดังคิด (ป) ไปหาพระคิสีเถรา (ร) ศีโรราบกราบวันทา
 (ป) ขอบรรพชาด้วยทักษิณ (ร) ฝ่ายพระคิสีเถรา (ป) ให้บรรพชาสมดังหมาย (ร) เป็น
 ภิกษุสมดังใจ (ป) ที่คิดไว้ดังเจตนา (ร) ฝ่ายพระยาวาสุกรี (ป) แสนนิตยไต่บรรพชา
 (ร) หมั้นสวคตมณฑาท้องบันภาวนา (ป) จำเนียรกาลได้เจ็ดวัน (ร) เวลาครบควมบเจ็ด
 (ป) จะเกิดเหตุอันสำคัญ (ร) เชอจำว่าอยู่ในกลางวัน (ป) จิตกระสันถึงนางนาคี
 (ร) รูปนิมิตรเชือกสูงหยาบ (ป) รูปร่างจึงกลายเป็นวาสุกรี (ร) ตัวโตใหญ่กว้างชอกอยู่
 กลางกุฎี (ป) เหตุอันนั้นอัศจรรย์ (ร) ครั้นถึงเวลาพระจะฉันเพล (ป) ทั้งพระทั้งเณร
 ก็มาฉันจังหัน (ร) ทั้งพระทั้งเณรไม่เห็นพระใหม่ (ป) ให้เณรรับพัดตามมาฉันเพล
 (ร) ฝ่ายสามเณรรับคลาไคล (ป) มองมาองไปก็หาไม่เห็น (ร) เห็นตัวใหญ่ไซ้จะว่า
 เล่น (ป) หลวงพี่ที่เห็นสองไปคูที่ (ร) ฝ่ายพระสงฆ์ไม่เข้าใจ (ป) ก็รีบตรงไปถึงกุฎี
 (ร) พอเหลือบเห็นพระยาวาสุกรี (ป) ต่างองค์ก็มีความสงกา (ร) ฝ่ายภูกงคองคณาการ
 (ป) สกัปลเสียงสงฆ์มาใจหนา (ร) ก็พลิกพื้นดินถาษา (ป) ตกใจประหม่าจนขวัญไม่มี
 (ร) แล้วรีบจำแลงแปลงองค์ (ป) เป็นพระสงฆ์ด้วยทักษิณ (ร) หมงูษาและผ้าสี (ป) ทำ
 อย่างคิสีเถรมา (ร) ฝ่ายพระสงฆ์เห็นผิดสังเกตุ (ป) จึงนำเหตุดังกล่าวมา (ร) เข้า
 กราบทูลสมเด็จพระศาสดา (ป) พระพุทธเจ้าก็แจ้งวิญญา (ร) พระองค์ทราบชัดว่าสัตว์
 เกรี้ยวฉาน (ป) ปลอมมาทำการจะบรรพชา (ร) พระองค์จึงบัญญัติสิกขาบท (ป) มีกำหนด
 แท่นั้นมา (ร) สัตว์ที่รับฉานห้ามบรรพชา (ป) ท่อไปภายนอกอย่าให้ปรากฏมี (ร) ให้เพียง
 มนุษย์สุกประเสริฐ (ป) กะเทยที่เกิดห้ามบรรพชา (ร) บ้าโง่หาญแข่งขานไม้ตี (ป) จำพวก
 นี้ก็ห้ามบรรพชา (ร) ฝ่ายท้ายภูกงคองคณาการ (ป) นำเนตรไหลหลังทั้งชายและชวา
 (ร) จากถ้ำอาลัยหักใจอาลสา (ป) ต้องสีกออกมาด้วยทักษิณ (ร) จึงเข้าถ้ำอาลัยพบบาทมูล
 (ป) เข้ากราบทูลพระชินสีห์ (ร) อันตัวข้าพเจ้านี้ (ป) กรรมก่อนมีห้ามบรรพชา (ร) ข้า
 ขอฝากนามให้สมกับที่ (ป) ศรัทธามีแต่ก่อนมา (ร) กุลบุตรจะบวชในศาสนา ให้เรียกนาคา
 ก่อนบวชทุกคนไป (ป) ส่วนพระคิสีเถรา (ร) ชื่อเดิมมีหนาคงไว้งได้ (ป) ส่วนเขียวแก้ว

อันหนึ่งไร (ร) ให้เป็นเทียนชัยของอุษณีย์ (ป) ส่วนเขี้ยวทั้งสองทิ้งามยังยว
 (ร) เป็นเทียนคู่สวดทั้งซ้ายขวา (ป) ส่วนธรรมาของนาคา (ร) ให้เป็นมาลาหุ้มหม่นผ้าไตร
 (ป) ส่วนเกล็ดและหนังที่แสนเหนียว (ร) เป็นอุระตะเคียวจงจำไว้ (ป) จักหุ้มสองที่เอ็งใส
 (ร) ให้เป็นแสงไฟที่ดวงเทียน (ป) ส่วนโขนทั้งสองคือพานแว่นฟ้า (ร) ที่รองรับผ้าสติก
 เสถียร (ป) ใช้กันตามแบบแม่เจ้าเนียร (ร) ไม่เคียดเพี้ยนพระบาลี (ป) คำของนาคที่
 ผากนาม (ร) ก็หมดเนื้อความแต่เพียงนี้ (ป) ฝ่ายพระยาราชสุกรี (ร) ก็จรลัดลักรุง
 บาคาล (ป) ทรงเสวยสรวรรคยา (ร) แสสุขานิจกาล (ป) นี่แหละเอกปิตนาคผู้มัน
 (ร) จิตกระสันนึกถึงความดี (ป) นาคเขี้ยวจงทำใจ (ร) ให้เอ็งใส่ดังพระชินสีห์ ส้ารวม
 ในศีลและอานตริย์ (ป) จงปลื้มจิกยนิษฐ์มโหฬารทอง

1.14 แหล่งสอนนาค 1

วิทยากร นายพรหม พลเอก

4 เมษายน 2521

(ธรรมจักร) ศรีศรีทวิสุขท่านทั้งหลายเอ็งผู้ใส่ศรัทธา หวังเป็นญาติในพระศาสนา
 มุณิวส์ ครั้นแสงพระสุริยะยั้งยง พระองค์พระสุริยันอันเอ็งผู้ จึ่งได้เรียกเจ้าผู้เป็นบุตร
 เข้ามานั่งใกล้ใกล้ แล้วจึงสุนทรปราศรัยว่าลูกรักของแม่นี้เอ๋ย แม่ได้เลี้ยงเจ้ามาตั้งนับ
 พระชันษาทุกคืนวัน หมายว่าจะเอาเจ้าเป็นจิตรชนคือเรียนมนตร์ไม่ยอมย่นเคญได้ เสียแรงเจ้า
 เกิดมาเป็นชายได้ทดแทนพระคุณแม่ อันลูกสาวลูกแก่เขาก็เหมือนกัน จิตของเจ้าอย่าผูกพัน
 บวชเสียก่อน อย่าเชื่อคำเขาจึงวอนให้วนวาย ถ้าหากมันมักจะทำลายด้วยเล่ห์หลม จะคิด
 บ่วงดงไฟไหม้ในสาคร จงข้ามสงแม่เสียก่อนเด็กนะลูกแก้ว แม่ก็คิดอยู่แล้วตั้งแต่เจ้าคลอดมา
 สิ่งที่เราตั้งใจคือแม่ไม่ถือสาอะไร พ่อภาคเอียงถึงว่าพอจะเคยมีข้อทำผิดเป็นนักเลง เพื่อแม่
 คำขมขใจใจจริงไม่เป็นถาวร เพียวคบเพื่อนอันธพาลในทางผิด หาเรื่องราวกล่าวทุจริตเพียว
 คำขอ เพียวถือสรีรช็อกก่อเป็นกรรม ตลอดมาคำทำเพียวเทร่ ก็มธุราสาเฮเลนเณรมี
 ทั้งไฮโดลูกเจ้าคัมเหล่าคุณนรี สิ่งใดไม่เลิกละเสียที่เด็กนะพ่อ เรื่องการพนันชกต่อยพ่อแม่
 เห็นผู้เขาดูแก่ทุกตลอดเณร พอนาคหนอยาไต่เป็นเชนที่กล่าวมา จงกลับนิสัยเสียใหม่ดีกว่า

พจนาค่อยจรงอุทสาห์เทือนใจตน แชนชัยอันอนโยนจรงอุ้มพระมารดา อีกแชนหนึ่งข้างขวา
อุ้มพระบิทร จะไคพาข้ามเขตสาครเสียบในคราวนี้

(สิงโตแยกเขี้ยว) ฉันเห็นมอญน้อยคิดค่อยตามกัน ทิศสาขาว้านคุดกันเสียบอย่างเสมอ
บ้างพาขึ้นสามล้อเหี่ยวบ่อไปเลย ไม่นั่นจะเป็นลูกเขยเกิดมาเป็นตัว ขอส่งความไปตามนิสย
ว่าทั้งแก้นทอไปพอนาคอย่าไคทำชั่ว ถือศีลภาวนาอย่าล้าส่วตัว อย่าให้ศีลทองมีจะหมด
งาม ถึงมีรักหรือชั่งพอควรไปส่งกันเสียบใหม่ ว่าทั้งแก้นที่ชายเท้นจะขอส่งความ เขามีไค
เขยเหมือนเกอที่เคยกะระห์ คงมีไคตูปไคคสาเสียบแล้วแม่มละมุด ที่จะต้องขอสาไปบรพพา
เป็นสงฆ์ แก่พอเบ็ดเตล็ดเป็นองค์แล้วองค์คงไคบุญ ไม่ใช่รังเกียจตัวเจ้าที่ขอสาเข้าแทนคุณ
ถ้าหากพอแม่กับบุญแล้วเราจะเห็นหน้าไคร สิ่งไคที่เราเคยพูดกันไปใช้ตัวฉันจะลืม ฉันยัง
ทราบซึ้งฝังอยู่ในใจ ฉันจะขอกระซิบบอกให้เองเก็บคอกรักไว้ ระวังคนเข้าคนออกอย่าให้
เก็บคอกรักไป อุทสาห์ฉันอมรักไว้อย่าให้ไครมาเขย ขอส่งเท่านี้ก่อนพรุ่งนี้จะจรเข้าโบสถ์
ที่เคยถว้เกินขอโทษอย่าเพิ่งถือโกรชฉันเลย ครั้นจะไปบวชกลัวเขยจะเขย ว่าเราเป็นลูก
เขย ไหนไหนดก็จะบวชเอาบุญนาคเอ๋ยมีทุนที่บาท มาแบ่งให้แม่คนซัดเอาไคบ้างเป็นไร
ทานจงทำทานเอาบุญจะได้เป็นทุนทอไป ถ้าหากมีพลองเสียบคายเคียจะไม่ได้นิพพาน พอบวช
เป็นสงฆ์ของอุทสาห์ ถือศีลภาวนาอย่าคิดรำคาญ พอจกักับวงหวงโยมมุ่งหมายไปนิพพาน
ให้พ้นสงสารโลกโลกี้ ทองหลักพระวินัยทองไปจนจบ เรียบรู้ไคกรบิไม้ฉันทาสิ พอจะได้
รู้แบบคายถึงอันตรายทั้งสี่ เป็นภิกษุฉันมีอันตราย นั้นแล

1.15 แปลตอนภาค 2

วิทยากร นายพรหม พลเอก

4 เมษายน 2521

(พูด) ศรีศรีสุภาณเป็นมงคลสวัสดิ์ พจนาคจะบวชแล้วพรุ่งนี้ ชนคนนี้ถูก
ขอสา เพื่อผนวชบวชสงฆ์ของคุดทาน พอแม่ฉันเลี้ยงมายากลำบากหนา สู้บ่อนข้าวน้ำ
สามเวลา จงศรัทธาบวชแทนให้แม่ไทย บวชเป็นพระนี่หรือก็ยากหนักหัวอก เกรงนรกหนา
พจนาคทองหักไว้ บายอย่าทำกรรมและเวรเห็นเมื่อไร จะเสียบใจเมื่อเราสตินึกขึ้นมา

บางบวชแล้วถึงโดนเป็นนาคคือ พอเห็นหนังสือคำสอนเลยนอนกินเสียดีกว่า หยิบหนังสือขึ้นก็
 กลับพับอุรา พอคืนขึ้นมาพูดเรื่องเมียหายเพี้ยนไป พูดเรื่องอื่นก็ไม่สนุกทุกทุกอย่าง พอพูด
 เรื่องหนึ่งละอย่างก็เวียนถามว่ามีที่ไหน ก็เวียนหนึ่งสัปดาห์หนึ่งแห่งพลิกแพลงไปเลย ก็เวียนหนึ่งไทย
 พูดทวนกลับมาวนเดิม นี่แหละหนอขอเสียทีนี้ให้ทาง อย่าเอาอย่างที่เขาหยาบบาปะเสริม
 ถ้าพอนาครักกันแล้วอุทิศให้เพื่อนเขาจะมาเดิม บาปะจะเบ้มขึ้นเป็นนอนเหมือนนอนไข
 บวชแล้วนะหมื่นเรียนพอจงเพียรพาก ถึงแม่ลำบากเมื่อปลายจวงอุทิศให้ไว้ จงเรียนเล่าเอาไว้
 พอหน่ออย่าหน่าย ลีอกออกไปจะใคร่รู้ตัวเรา พระบาลีสั่งสอนตอนที่เราบวช อย่างอย่างอวคา
 ฐแล้วทำแล้วกล่า มัวหลงไหลไ้รักปากสีกา เขานินทาเอาเปล่าเปล่าไม่เข้าการ อย่าหลง
 รักหลงหวงเขาลวงล่อ เขาลองคอเอาตัวบวชนั้นแหละหลงทั้งนั้น ทำตัวไปใจบ้าเพียวหา
 พราน เหมือนเดินคันเหยียบขวากนั้นแหละมันยากจริงจริง จงเดินตามพระไปจะได้ใกล้ใจ
 อย่าไปหลงโซเดินเรื่องอันเรื่องผู้หญิง เหมือนเก็บเอาข้าวของทองแดงถึง ทำกรังกรัง
 กรวยกรายคุมันไม่ไคความ อันว่าทองแดงถึงนี้แน่เข้างอแง พอนาคจงฟังแล้วก็คิดจิตอย่า
 หวาม ไม่ใช่พระพยอมมาเหลืองมาเปลือกขาม อันที่ลัทธิธรรมของเราต้องมีมัจจะห้าประการ เหมือน
 คนเราพอเข้าไปบวชก็อวคาว่าเขื่อง หมัวเหลืองเดินเลี้ยงเขาเคียงช้าง ขาดสุภาพบป
 กรรมไม่อำพรพ ทำรุงรังกรวยกรายชายจิ๋ว เขาจึงเรียกว่าทองแดงถึงยุ่งยัก แฉมยัง
 ปากคุยโป้งเพียวโก่งกลอน เห็นผู้หญิงอย่างนั้นละมียองประคองค้อน ล้มจิ๋วทั้งวัดแทบขาด
 ครอง จงจำไว้ให้คินะเรสเหลือง พออย่าเอาทองไปชุบกระเบื้องมันเปลือกทอง เหมือน
 พระกับสีกาอย่าเกี่ยวของ จะเสียของมีค่าคุณหรือมีนาคเสียคาบ

(มังกรคาบแก้ว) อันกุลสตรีเขามีหลายอย่าง นาคเจ้าพอจงฟังคำกล่าวไว้ จงตัดเสีย
 ให้หลวงอย่าเป็นห่วงเป็นใย ถ้าหากมัวหลงอาลัยสักหน่อยจะลืมนิด จะนอนจะหลับพออย่า
 เป็นห่วงแฟนรัก อย่าไปคิดถึงเขามากจะพาจิตเราหลง จะนอนสักนิดแต่หัวใจยังคิดพะวง
 คิดถึงแต่แม่บุงกระโปรงคิกักน้อยไ้ไ้ทั้งปี คิดหนักคิดหน่วงมันคิดเป็นห่วงเป็นใย ก็ว่าจะปลง
 เท่าโรมันก็ไม่หลับสักที หลับตาแล้วก็มองเห็นไม่รู้ว่าเป็นไรนี่ คิดถึงแต่แม่สตรีหัวใจมันทั้ง
 ไม่ตรง จะตัดสักเท่าโรมันก็ไม่ยกขาด คิดถึงที่เคยสัมาขณกันอยู่ทีริมพวง คิดถึงแต่แม่แถม
 ขาวขาวบางทีกินข้าวไม่ลง นึกถึงแต่แม่เสื้อยกทรง มันคิดอยู่ไม่สร่างไม่ซา คิดบวชคิดสีก

หัวใจมันนึกคะนอง มันคิดห่วงข้าวห่วงของ เคี้ยวก็คิดห่วงหลังห่วงหน้า คิดถึงแม่แม่ผมก็กลอน
คิดแล้วยิ่งอ่อนระอา มันคิดห่วงหลังห่วงหน้า หรือจะไม่บวชเสียกรรมัง ไหนไหนจะบวชพอนาค
ต้องคิดหนีเบียด คิดถึงว่าเราให้เกียรติกับพ่อแม่อยู่หลัง พองสังกะทันหาอย่ามัวพะว้าพะวัง
เห็นเขาใส่เสื้อบางบางอย่านึกว่าเขาจะบวม จงคิดสลับพอนาคจงทักราคา พองทั้งจิตมานะ
ว่าจะจากแม่เนื่อนวมนวม สละกูรักทั้งหลายมันวันจะไม่อยู่รวม คิดถึงแม่เนื่อนวมนวมคิดแล้ว
ก็อยากจะนอน คิดโน่นคิดนี่คิดถึงเรื่องมีเรื่องจน คิดแล้วให้อยู่ไหนคิดอยู่ไม่หยุดไม่หยอน
ประเดี๋ยวก็คิดเข้าโบสถ์ประเดี๋ยวก็คิดเข้านอน พอกคิดถึงที่เขานอนเลยคิดถึงที่ขึ้นเนิน คิดถึง
เรื่องบวชว่ามันเป็นเรื่องลำบาก คิดถึงว่าตัวเราเป็นนาคไม่ได้คิดกันไว้แต่เนิ่นเนิ่น นึกถึงว่า
ตัวเป็นพระก็กลัวมันจะไม่เพลัน ไม่ได้นึกไว้ก็แต่เนิ่นเนิ่นว่าจะทองเจ็ดตำนาน นั้นแล

1.16 แหล่งสอนนาค

วิทยากร นายแสน สุขแสง (ส)

3 พฤษภาคม 2521

นายหอม เขียวสม (น)

นายไฉ่ ทองมี (ส)

(พูด)(น) นี่แหละพอนาคเอ๋ย เมื่อพอนาคเกิดเป็นมนุษย์ปุถุชน พอนาคก็จะท่องเที่ยวเข้า
ไปในพระศาสนา ทุกวันนี้อ้อพ่อแม่แก่ชรา ท่านเลี้ยงเรามาหนักมากหลาย แม่สู้เหนื่อยยาก
ลำบากกายก็เพราะลูกชายของแม่คนเดียว เมื่อยามนาคคลอคลอไปร้องลอคมาจากปากกาและ
ปากเหยี่ยว แม่หมดเงินไปแม่ก็ไม่เคยที่จะคิดซื้อเหยี่ยว เพราะตั้งใจที่จะเหยี่ยวชายจีวร
พอนาคเกิดมาแล้วก็อย่าให้เสียที จงบวชใช้หนี้ค่าน้ำนมของแม่มาก่อน พุดถึงคุณสนองของมารการ
นาคอย่าได้สะท้อนถอนอุทัย พอนาคเกิดมาเป็นมนุษย์อย่างดีที่สุดก็เพียงแค่วร ในเมื่อจะทรง
ณวรมันก็มีชิง่ายาย พ่อแม่สองคนหรือก็สืบสวนววยตะเกียกตะกายไปหามา เมื่อนาคยัง
เล็กแม่สู้ลำบาก สู้ทุกขสู้ยากนะพอนาคหนา ทั้งเสียสมบัติและคินสอ ทั้งแม่และพ่อก็ไม่เคยคิด
เสียกาย นี่แหละพอนาคจะพอนาคจา บุญคุณของบิทรมารการนะพองเอาใจได้ บุญทานเลี้ยง
เรามาเพียงไหน นาคจะเอาอะไรเล่ามาแทนคุณ แม่ก็เห็นอยู่แต่การบรรพชา สิ่งนี้แหละหนา

ไปเที่ยวของ (น) จิตเรจับไอ้ที่ของเราของ มันจะพามัวของในเรื่องเมีย (ล) ถ้ามัน
 คงจิตทอนาคยังคิดเสียคาบ ถ้าพออาศัยเขาถึงส่งเสีย (น) ถ้าเขาไม่รักก็ไม่ยกให้เมีย
 (ส) ไปเมืองรัสเซียเมียผมไป (ล) จงทั้งใจบวชเสียเถิดดีกว่า (น) สักแล้วจะหาที่ไหน
 ก็ได้ หรือจะเรียนเทศน์ไว้หลาย (ล) จะชอบใจในทางบาลี (น) หรือจะชอบเล่นในทาง
 ฆนด อย่างนั้นก็ยังมีพอกมชาติ หรือไม่ชอบฆนดในทางไมตรี โอ้สังคนะมีจริงจริงนะ (ล) สังคนะ
 ถ้ามันใครทนายเราต้องหวด เขานิมนต์ไปสวดเราต้องเอาย่าง ทางไหนได้เงินแล้วเราต้องจะ
 จะว่าตะกละก็ช่างเขาเถิด (น) เราเป็นพระก็พระสมมุติ ทำเป็นพระพุทธรูปก็คงต้องเซอะ
 (ส) ทางไหนให้อัฐเราต้องพาให้เปราะะ เรียนไว้เยอะเยอะมีถมไป (ล) ถ้าจะเรียนเทศน์
 มหาพน ใครเขานิมนต์แล้วเราอย่าขาด ทำเสียงให้เด็กปล่อยกลเม็ดให้หัด (ส) แล้วนำ
 เครื่องกันห้าวคิโหมากมาย (ล) ถ้าเสียงก็คงโง่งง โจนโง่กันทั้งจึงเข้าสักผาง ทำ
 เสียงให้เด็กทั้งเม็ดให้หัด จะขึ้นทนต์บงท่อย่าลุ่มคุณโยม พระราชาแวกยังทั้งจิต จงเพ่ง
 หินใจให้เหมาะสม ผู้หญิงผู้หยั่งพ่อยาไคววอารมณ์ เป็นเครื่องโสมพะพาโลเล จะหา
 โตเกโตโยยักกาน ท่อยาคบพระที่ทานเจ้าชู (ส) จะพามวดหมอนั้นเข้าบ้าน (ล) อันปาก
 สีกาเขาลือว่าหวาน จะเชื่อมลูกตาลไว้ให้ราจัน สักหมอยจะชมวาชนมสีกา มีรสโอชาไป
 ทั้งหวานทั้งมัน (น) องค์ไหนองค์นี้หรือดีกว่าของกัน เกิดแย่งลูกตาลที่มันมีด้วยเคียว (ล) องค์
 ไหนยังที่ทานซึ่งจิต โอ้ของนิคินันไม่พอจะเคียว (ส) องค์ไหนปากที่ทานเคียวเคียว
 ลูกตาลด้วยเคียวไม่พอแบ่งปัน (ล) มันไม่เป็นเรื่องมันเป็นเครื่องเคียวกรอน อันแล้วจงนอน
 แล้วตื่นแต่เช้า ไปนิคมทนายของสีกาพาพาเหลือบ ฉามเล็กผาในเสื้อแล้วพอจะเคียว
 หน้าว่า เคียวก็สจะทำเสื้อสะบง เวลาอนทักแอนรวงกาย เห็นทอยบายท่อยานอนส่ง
 จงปิกกุฎีเสียให้มันคง ถ้าพอหลับลงแล้วจะลำบากใจ (ส) เพราะเด็กวอสมันนี้ไว้ใจไม่ได้
 มันจะไปบอกใครใครให้มาแอบดู (ล) เพราะเราเป็นสงฆ์ของทรงสีกา ท้องมันสีกาหา
 ความรู้ อย่าศึกษาปลาลาสูงๆ เรียนแล้วต้องรู้จะได้เป็นครูสอนคน (ส) จะเรียนคำกลอน
 ของเขาอย่างสุนทรภู่ (ล) จะเรียนเจ้าชูของเขาย่างพระสุชน แสนประเสริฐเลิศล้ำ
 ยิ่งกว่าคนธรรมดา แม้ว่าได้ไม่ความรู้ ถ้าวไม่ถูกพูดานผู้ชม จะว่าสักงานคุณช่างนานนม ไม่
 นานนมเหมือนกับเล่นนิยาย ทานที่อยู่ไกลได้ยินแต่เสียง คิดว่าสาเนียงเสียงตามสาย

ครั้นผมจะว่ากล่าวด่าสมัย จะว่าอย่างไรเมื่อเจ้าภาพไม่มอง โอ้เจ้าภาพเจ้าภาพเจ้าภาพ คำนี้น
ผมมาได้มานั่งร้อง เจ้าภาพสลับมาช่วยรับร้อง คำนี้นะร้องให้สว่างเลย จะกล่าวถึงพ่อนาค
ที่ได้มานั่ง จงตั้งใจฟังอย่าเอาแต่หนึ่งเฉยเฉย (ส) อุตสาห์พากเพียรว่าเรียนธรรมะ ทั้งใจ
ทั้งพระอาจารย์สั่งสอน เขาเขาเย็นเย็นพ่อยาได้เห็นแก่นอน อย่าสาละวอนเที่ยวนอกวัดว่า
(ล) จงตั้งใจบวชให้มานานาน พ่อยอดสงสารเราเป็นกำพร้า คิดห่วงโลภก็เห็นเทศมา โอ
วสานาพอจะได้สบาย ว่ากันยอเยอ เอาแต่พอรูเรื่อง กลัวว่าจะไปเสียซึ่งเวลานาน เคี้ยว
ทานบิณฑบาตจะนั่งรำคาญ ว่าหมอร้องนานไม่คอยจะดี ผมว่าสันสันประเดี้ยวทานจะว่า
เสียแรงหมากร้องไม่เต็มที เออ! ทานทั้งหลายจะเอายังไงกันนี้ จะหยุดแค่นี้หรือจะให้
ร้องต่อไป

1.17 แหล่สอนนาค

วิทยากร นายประโยชน์ มนจ้อย (ป)

19 เมษายน 2521

นายสำรวม อยู่สุข (ร)

(พรท) (ร) จะกล่าวเป็นกลอนเอามาสอนมาสั่ง (ป) จงตั้งใจฟังนะนาคเจ้า ทำใจ
ให้มันไกลบรรพชา ทัดเส้นหาให้ห่างไกล (ร) อุตสาห์ละทิ้งบ้านทั้งช่อง ทั้งพี่และน้องที่
ไกลและใกล้ อีกข้อสำคัญนั้นยังสงสัย คือแม้นหัวใจนาคไปลาเขาหรือยัง (ป) อันความรัก
นั้นถ้ายิ่งหนักหนา จงตัดหัวใจให้สิ้นความหลัง (ร) พอลงซึ่งใจอย่าไปจริงจัง (ป) ถ้าหลง
พลาดพลั้งระวังระวัง (ร) อีกข้อเชยชู้เคยได้สุภิรมย์ เคยได้เชยชมจะต้องหมายหมาย
(ป) เมื่อไปถึงโบสถ์อย่ากำสรดกันแสง เคี้ยวตาจะแดงไปตามกัน (ร) ถ้าในหัวใจยังอาลัย
อยู่มาก เวลาว่าขานนาคพ่อยาทำเสียงสัน (ป) พอลอยปากว่าอุกาสวัน น้ำตาจะคันต
นาเปียกผ้าไตร (ร) พระท่านจะโกรธโทษมันจะเกิด (ป) มันไม่ประเสริฐจงตัดใจให้หาย
(ร) เคยเห็นมามากข้างล้ามากเหลือใจ (ป) กวาระบวชกันไต่ก็เกือบหมกวัน (ร) จงครอง
ในจิตพอจงคิดให้ลึก (ป) ถ้าเราจะลึกกลับใจให้ทัน (ร) พอลงพูดจาดีดุดกัน (ป) น้อง
จงคอยฉันสามเดือนสักพัก (ร) ฉันบวชพระแล้วกลัวไม่มีใครส่ง (ป) ธรรมนิยมพระสงฆ์

ท้องมีของขมวัน (ร) จะทรงศีลให้สมเพราะเราเป็นพรหมจรรย์ (ป) ญาติโยมชาวบ้านเขา
 คงทำบุญ (ร) เขามีศรัทธาเอามาถ่มประต (ป) ถ้าฉันไม่หมกท้องทิ้งไ้ตุณ (ร) คงไม่
 โธษาของที่มาทำบุญ (ป) ไม่เหมือนของแม่คนที่ชอบหัวใจ (ร) ถ้าเป็นเช่นนั้นเรื่องมันจะยุ่ง
 (ป) จิตใจคงยุ่งไม่มีช่องใส่ บวชมีกังวลสวมนต์ไม่ได้ อยู่วัตรอนิจเข้าบ้านทุกวัน (ร) จง
 ระวังจิตอย่างคิกนิวรรณ พอจงเชื่อคำสอนอย่าทำพุนหัน (ป) ถ้ามีนิวรรณไม่เว้นวัน ปิตพ
 สวรรคไม่ถึงนิพพาน (ร) เราบวชหนีมาปเกรงอาบัติ ประพฤติเคร่งครัดอย่าทำห้าวหาญ
 (ป) พอจงทรงศีลสมทาน (ร) อย่าหมิ่นเข้าบ้านทำใจเรรวน (ป) วันไหนสักกาเขาเข้า
 มาหา (ร) พอนาคจำอย่าทำเสสรวล (ป) อย่าเล่นหากากกับแม่หนานวล (ร) องค์ศีล
 จะควนเป็นหางกวาทราย สตรีคือศัตรูจงรู้เสียเถิดนาค อย่าทวนหาญหักศีลจักสลาย
 (ป) อย่าทำใจร้อนเคียวนอนไม่สบาย จงชนะใจตนของตนเอง เคนมีนพชาทรเวลายาตรา
 (ร) ส้ารวมกายทำใจให้เคร่ง (ป) พอเห็นรูปทองอย่างองเหม็ง (ร) ฝ่ายาทรจะโครง
 เคร่งไม่ได้ขาวเลย (ป) บ้านไหนเอาขันออกมาตั้ง (ร) พอจงระวังนะพอนาคเอ๋ย
 (ป) องค์ไหนถึงก่อนพอจงเอนตามเคย (ร) อย่าแย่งกันเลยน้คเอนเอออวย (ป) สตรีสาว
 สาวเอาขาวใสบาทร (ร) หนาตาสะอาทรปรางสะสวย (ป) เขาใส่ขาวมากอย่าคิดงงวย
 (ร) น้แม่คนสวยคงจะรักเรา (ป) แม่นขาวบานไหนใส่ขาวหมดขัน (ร) จงหยุดก่อนทาน
 อยารับเงินกา (ป) เขาคงส่งสารรำคาญแก่เรา (ร) เคียวก็ตองคคขาวมาใส่อีกบาน
 (ป) เป็นพระแล้วพอนาคจำ ทลอดเวลาที่จะขบจะฉิน แงงไหนอรอยพอยาทยตะบัน
 ลูกศิษย์เรานั้นจะแข่งไนใจ (ร) ถ้ามีลูกศิษย์ที่เขามาฝาก (ป) จงรักให้มากหมิ่นเอาใจใส่
 (ร) จะกินจะเอนมั่งหมอนหาให้ (ป) ยุงร้นเลือดโรยยาให้กัดเกา (ร) ลูกศิษย์คนไหน
 ที่สาวไม่มี (ป) ถูกเขินถูกตีเพราะขาดพี่สาว (ร) จงวางตัวให้เหมาะเฉพาะทุกคราว
 (ป) ผิดควรวากลาอย่ามัวอาลัย (ร) ถ้าหมกศรัทธาพอจงลาสิก (ป) พออย่าไปนึกดวงจิต
 เฉใด (ร) ถือศีลเจ็ดวันออกกลั่นเอาไว้ (ป) อย่าทำรอนิจดังฉัพพรรณนา (ป) กอนจบ
 ไกลจากจงฝากข้อคิด สอนนาคอีกนิตฟังจะนาคจำ เรียนรู้ให้ลึกเมื่อสีกออกมา ให้เขา
 ขมหม่อวสอนนาคไว้ใจ กอนสีกเป็นทิดรู้จักแกงการ เรื่องขรवासเตรียมเข้าไว้ ทิศหก
 อยาทางอยาวางดวงใจ รุ้แจ้งเข้าไว้คงได้สมปอง

1.18 แหล่งสอนนาถ

วิทยากร พระครูสังฆรักษ์โสภา (โสภา จันทโสภี)

14 พฤษภาคม 2521

(ธรรมวัตร) ศรีศรีศุภวารบวรพิเศษ ขอเชิญเทเวศทุกชั้นฟ้า เชิญเสด็จลงมาจากสวรรค์ ขอจงมาเป็นทิพย์พยานในวันนี้ ขอเทพยเจ้าผู้เรืองฤทธิ์จงอวยพร ให้พ่อนาคและเจ้าภาพทรงถาวรในกุศลเจตนา ทั้งบิดามารดาญาติทั้งหลายได้มีศรัทธาพร้อมใจจิตเบิกบาน ปลื้มปิติในโพธิสมภารแห่งพ่อนาค ที่จะได้อบรมสั่งสอนในพระศาสนา พ่อนาคเอ๋ยพวงนี้พอที่จะอุปสมบทสิ้นมัวหมอง ทรงผกาสาพัดสตรห่มครองเป็นภิกษุสงฆ์ นับว่าเป็นญาติโดยตรงกับพระศาสนา หม่อมราชยานนางพญาย ชันชมารก้อยาเบียดเบียนกายให้อาพาธ มีจุมพฏจรเคลื่อนคลาตอย่าเข้าคิด ก็เลื่อมใสในดวงจิตจงเลื่อมใส พองปลดและระวางจากบ่วงมาร ทำจิตเสียให้ของแผ้วเบิกบานบริสุทธิ์ พ่อนาคเอ๋ยอันจะเกิดมาเป็นมนุษย์นี้ใช่ง่าย อันโบราณจารย์ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์ อันชนจามจุรีอันเล็กน้อย มาพบกับน้ำมันเสียเจ็ดหน น้ำมันที่ยังเหลือติดขนสัตว์ นั้นแหละก็เปรียบเหมือนกับการที่จะอุปบัติได้เกิดมา ได้ก่อทั้งเป็นโลกิตานั่นขึ้นก่อน ต่อเกินเจ็ดวันจึงผันผวนเป็นเปลือกสาย ถ้าหากว่าจะเกิดมาเป็นชายแล้วเวียนขวา ถ้าหากว่าจะเกิดมาเป็นสตรีแล้วก็เวียนมาทางเบื้องซ้าย ครั้นต่อมาจึงค่อยกลายเป็นก้อนเนื้อ ทั้งขึ้นเป็นเหมือนเนื้อหนากก่อน พอล่วงเดือนจึงแตกตอนบังสุศาสนา เริ่มมีหูตาขึ้นทั้งเล็บผม มีมือถือสายรอกมกีนางขาว นั่งพับเพียบอาหารเกาปฏิกูล บนศีรษะนั้นหรือถูกหนูทวนอาหารใหม่ คุณเข้าเขาหนูนางตนไว้มองสอง เดือนหลังจึงเห็นหน้าของมารดา คุณจวนรทีฉวาทวากถั่วฝน ได้หลบหลีกหนีซ่อนตนเข้าไปโพรงพญายา ตามโบราณท่านกล่าวมาไว้ดังนี้ พ่อนาคเอ๋ยพอแม่เริ่มตั้งครรภ์ไขไร้ให้มันป่วย ในร่างกายก็ผันผวนผิดสำแดง ให้หาเวรเวียงเวียนอ่อนแรงตามมีคัมภีร์ เผ่าอาเจียรแทบไม่สามารถจะตั้งตัวดำรงกาย ทุกเช้าค่ำก็ให้ระส่ำระสายอ่อนระโหย ร่างกายเหมือนถูกโบยไม้ค้อนมา ทั้งข้าวปลาโภชนาหารให้เบื่อบ้วน มีแต่อาการชอกช้ำรำเคืองอยู่มาวัน แทะแทะได้แค่นเคืองพ่อนาคนั้นก็หาไม่ได้ พอรู้แน่ว่าพอมากำเนิด ใจของแม่ก็เผ่นแตกเกิดความสงสาร เสพซึ่งโภชนาหารก็คอยระวัง กลัวพอรวยซึ่งจะอวรณ์ อาหารที่มีแต่ร้อนลือค้อม แม่ก็เผ่นทอดน้อมคร่ำครวญมา จะลูกระนัง

เคลื่อนย้ายไปให้อย่าง แมกซ์สแนกล่าปากกาอุ้มทองมา ได้สืบเคื่อนไม่เคลื่อนคลากำหนด
คลอก ถึงกำหนดที่พอปลูกจะออกจากกรรม แมกซ์บ่นวนเป็นยิ่งยวด ปวดนั้นหรือแสนจะ
ปวดสุดทนทาน พอลมกับแมวมาพัดมัน ได้เวลาพอยังติดอยู่ในกรรมก็หยุด ...

1.19 แผลสอนนาค

วิทยากร นายกิม คำผิง (ก)

18 พฤษภาคม 2521

นายโยคี คำผิง (ค)

(พรท) (ค) จะกล่าวเป็นกลอนขึ้นสอนนาค พอจรับฝากคำบรรยาย (ก) พรงนี้
แนแนเราจะแนแนไป (ค) จงทำหัวใจเสียให้เที่ยงตรง (ก) นาคจงปลงลงให้เห็นใน
ผลางสังส์ (ค) คงบริสุทธิ์ไปเหมือนพระพุทธองค์ (ก) ทานทรัพย์สินทั้งไม่เอียงเอน
(ค) จงคิดสัจจกัศรา (ก) สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น (ค) พออย่ารู้เรื่องมันเป็นเรื่องนอก
เกณฑ์ (ก) สักหน่อยตาเห็นมันไม่เท่ามือคลำ (ค) โอ้เรื่องแฟนรักซึ่งมันก็มีด้วยกัน
(ก) คนไหนรักมันคงไม่ลืมคำ (ค) คงรอลงฟ้าไม่พรวนสี่กัศรา คนไหนลืมคำคนนั้นไม่รัก
เราจริง (ก) พอจงตั้งใจไปในทางกุศล (ค) อย่าได้กังวลในเรื่องผู้หญิง (ก) สัญญา
ไว้ว่าจะไม่ทอดทิ้ง (ค) คนไหนใจจริงคนนั้นอย่าเอาท่าเมีย (ก) อุตสาห์เข้าวัดไปรดน้ำ
โยม (ค) ถ้านาคเชื่อผมคงไม่ไปไหนเสีย (ก) ที่หลังชินาถาแน่นพออยากได้เมีย
(ค) บวชเรียนกันเสียมันถึงจะดี (ก) จงคิดบวชตนของเราดีกว่า (ค) พ่อแม่เลี้ยงมาจน
ใหญ่เพียงนี้ (ก) อุตสาห์แทนคุณมันเป็นบุญว่ามี (ค) เสียแรงนาคนี้ได้เกิดเป็นชาย
(ก) จะหาสิ่งใดมาทดแทนท่าน (ค) ก็บวชเท่านั้นเป็นคำขดีไซ้ (ก) พอเห็นหน้าลูกแมกซ์
ก็ใจ (ค) ก็เพราะว่ามีลูกชายกับเขาทั้งคน (ก) เมื่อโตต่อไปคงได้เข้าบวช (ค) แม่เคย
คุยอวดมากับญาติหลายหน (ก) บุญแม้อยู่จะได้ลูกคน (ค) ถ้าแม่วาชนมไม่ได้อุ้มผ้าไตร
(ก) เสียแรงอุ้มท้องประคองนาคมา (ค) แม่ดูอุตสาห์หมอมักไว้ (ก) จะไม่บวชให้แม่
ประเคียวจะแก่เกินไป (ค) สักหน่อยจะไพล่ไปพาเมียมา (ก) ครั้นจะไม่คล่องเวลาชานนาค
(ค) น้ำตาของพอจะพรากลงไปเปียกภูเขา (ก) จะคิดรุ่งริ่งทวงหลังทวงหน้า (ค) บิคาบารคา

จะไม่มีใครเพิ่มใจ (ก) พอบวชเข้าแล้วอย่าทำผูกพัน (ค) จงหมั่นหาจิตเสียให้่องใส
 (ก) พ่อย่าไ้หลงระเรีงเพราะเราเพิ่งบวช ต้องเรียนวินัยเสียให้ชัดเจน (ค) ปราศึก
 สี่เรามีข้อห้าม (ค) พอจงเลือกทำแต่สิ่งยกเว้น (ค) สิ่งไหนทานห้ามพ่อย่าทำเป็นเวร
 (ก) ถ้าเกิดจำเป็นต้องสีกออกมา (ค) สังฆาติเสสหรือก็สำคัญ (ก) สิบสามชอนั้นพอจง
 รักษา (ค) พ่อย่าลดเลี้ยวแอบไปเกี้ยวสีกา (ก) เห็นสาวยกทำแล้วพ่อย่าพลอยยกที
 (ค) เวลาทำเป็นอย่าเล่นเสียงลั่น (ก) ห่องใครห่องมันหนังสือเรามี (ค) ถึงแม้บางองค์
 อยากรจะสรจวารี (ก) เห็นคนไม่มีพ่อย่าเล่นดอกบัว (ค) เห็นดอกบัวอย่าเอามือเข้าไป
 คลำ (ก) มันจะเกิดระยำมาถึงตัว (ค) โอ้ภูตคามมันจะทำให้ัว เพราะเรื่องดอกบัว
 เกี้ยวมันจะเกิดระยำ (ก) พ่อนาคจำจงจำไว้ละ (ค) เมื่อบวชเป็นพระอย่าประวดชางาม
 (ก) อย่าไล่สีกาเวลาที่สาม (ค) ไม่มีใครห้ามเกี้ยวมันจะเกิดรำคาญ (ก) เอามนต์มา
 หองจระวังหองช้าง เคียง (ค) พ่อย่าส่งเสียงให้มันทั้งสนั่น (ก) พ่อย่าหองโกถจิกเรา
 จะคิดรำคาญ (ค) แหกปากตะบันที่แท้ไม่ไ้สีกั้ว (ก) พ่อย่านั่งสู่มหัวกลางวันกลางคืน
 (ค) นึกคำคักคำเอย่านัวเล่นหัว สมภารจะเคื่องมันไม่ใช่เรื่องของตัว พ่อย่นรวหัวแล้วคุย
 แต่เรื่องสีกา (ก) วินัยไม่หองทั้งหองทั้งหับ (ค) ล้มนอนก็หลับส้อมีนา (ก) ไม่ไ้ดื้อชะ
 มันจะเสียท่า (ค) เรามามรรพชออย่าให้ชาทุน (ก) ญาติโยมอยู่หลังคอบสร้างแทบ
 (ค) เขาส่งสารรับมาให้กับคุณ (ก) ให้ลูกอยู่ดัดปฏิบัติทำบุญ (ค) จึงไ้ลงทุนไ้ส่งเอามา
 (ก) ทั้งเข้าทั้งเพลไม่เห็นแก่เหนื่อย (ค) สงกันเรื่อยเรื่อยตลอดพรรษา (ก) เนื้อไก่เนื้อ
 หมูกึ่งปูกึ่งปลา (ค) ส่งให้ลูกนั้นหนากินแล้วนอนสบาย (ก) อย่าคิดเช่นนั้นเลยพ่อนาค จำ
 (ค) ผมเคยเห็นมามีมากหลาย (ก) พอจงกำจัดสะวัชยาย (ค) จะบวชทำไมไม่คิดเอาบุญ
 (ก) พอยแม่ชอหาทั้งผ้าไตรบทธ (ค) พี่น้องวงศ์ญาติก็ช่วยววยวุ่น (ก) ไ้บวชลูกชายก็หวัง
 จะไ้ส่วนบุญ (ค) จึงไ้ลงทุนให้ลูกบวชเรียน (ก) พอยไปอยู่วัดอย่าไปสร้างกรรม
 (ก) เสียแรงแม่ทำสิ้นข้าวหลายแก้วын (ค) เป็นบรรพชิตไม่คิดหากเพียร (ก) บวชแล้ว
 ไม่เรียนพอจะไปบวชทำไม

1.20 แหล่งสอนนา

วิทยากร นายทองใบ สร้อยสิน (ท)

21 พฤษภาคม 2521

นางศรีเวียง เพิ่มผล (ศ)

(พรท) (ท) ผมจะสรรบรณิยาย ที่พ่อนาคตั้งใจจะบรรพชา (ศ) อย่าพะว้าพะวัง
 ห่วงหลังห่วงหน้า (ท) บวชในศาสนาพระชินวร (ศ) จงทำให้ขาดไปเสียทั้งญาติและมิตร
 (ท) พ่อนาคเป็นบรรพชิตไม่ต้องเคืองกรอน (ศ) รักษาวินัยแล้วตั้งใจอย่าให้หย่อน (ท) อินทรี
 สักรางเงงระวัง (ศ) วันนี้เห็นรูปงามสุกกลืน (ท) มันจะเกิดมดคันทำให้คันคัน
 (ศ) กลืนเสียงรูปธรรมสักรวมหมดทุกอย่าง (ท) จงระวังอย่าทำเดลอเรอ (ศ) พอลง
 ทั้งจิตหมั่นคิดรักษา (ท) จะพูดจะจาพ่อนาคอย่าทำเพื่อใจ (ศ) สมาธิให้ตรงพอลง
 ละเมอ (ท) พอลงปลั่งเดลอสร่วมอินทรี (ศ) พอลงทำความชอบแล้วหมั่นประกอบแต่
 กุศล (ท) ไหว้พระสวดมนต์ทุกราตรี (ศ) พอลงไปกระสันเรื่องการโลกีย์ (ท) จะพา
 นาคนี้บวชไหม (ศ) ทั้งการเล่าเรียนจงเพียรมานะ (ท) พอลงเป็นพระต้องหมั่นฝึกฝน
 (ศ) อย่าไปเล่นคะนองของหมั่นของหมั่น (ท) หมั่นหากุศลเอาไว้เป็นเสบียง โสฬสัง
 คือโอฬาสีเกียจ (ศ) อย่าให้มันเข้ามาเบียดจงบอดหกลึกเสียง (ท) เราบรรพชาต้องหมั่น
 หาเสบียง (ศ) พอลงบอดหกลึกเสียงเรื่องกามคุณ (ท) จะว่าไปมันจะชักเนื้เข้า
 (ศ) เกี่ยวทานจะว่าหมอนขวาน (ท) จะขอตัดความเรื่องกามคุณ เพราะมีเค้าน้อย
 มากมาย พ่อนาคบวชแล้วพอลงจะรู้ (ศ) ว่าหมั่นเล่าหมั่นฟังหมั่นสาธยาย (ท) สังเกต
 ผลแบบตามแบบวินัย (ศ) ก็คงเข้าใจเมื่อได้บรรพชา (ท) พอลงพ่อนาคพอจะไ้ความหมายของ
 (ศ) จากที่จากน้องจากบิดามารดา (ท) แสนเสียงกระสันสุกจะกลืนน้ำตา (ศ) ชลนาก็
 ไหลตลอด (ท) ถ้ามีใครรักก็แสนพะวักพะวัง (ศ) เพราะได้พูดได้สั่งว่าให้ดั่งนั้นขอ
 (ท) เห็นกันหยกหยกว่าไอ้อกเราหนอ (ศ) จะต้องจากรูปหล่อแล้ววันพรุ่งนี้ (ท) ถึงมีคู่รัก
 สนิทร่วมนอน (ศ) ก็ร่วมเรียงเคียงหมอนกันอยู่กระจุกระจุ (ท) จำต้องจากไปก็เล่นเอา
 ใจไม่ตี (ศ) สาวสาวก็ยังมั่งอยู่ทาคำคำ (ท) ต้องตั้งใจบวชเนนเป็นพระ ความชั่ว
 สดอย่าได้กระทำ ทั้งจิตบัญญัติปฏิบัติทางธรรม สึกขาทั้งสามต้องรักษาให้ตรง บวชแล้ว
 ต้องเพียรว่าเรียนธรรมะ ความชั่วจะสละเมื่อบวชเป็นสงฆ์ สึกขาให้มันสมานทานให้ตรง
 หากกุศลนาคสงบวชให้ไ้เป็นสมณ

1.21 แหล่งสอนนาท

วิทยากร นพศรีเวียง เพิ่มผล

27 พฤษภาคม 2521

(พรท) จะยกเค้าเงื่อนมาเอื้อนเป็นกลอน พอนาคจริงทั้งคำสอนตามพระพุทธรูป
 ทานบัญญัติไว้ในไตรสิกขา ฟังแล้วอุสสาห์โรงจกจำ บุญของนาคแล้วที่มาพบแก้วสามวง
 แลดูไขยวิฆวก็อรัญนังสาม จงทั้งกวางจิกแล้วหมั่นคิดทำตาม กุศลแนะนำจึงได้มาบรรพชา
 เปรียบเหมือนหน้าแล้งน้ำแพจกนาค จะสรรสักหยกก็ยากจะหา หิวน้ำอ่อนแรงจึงให้ยวแสวง
 หามา ค้างที่ใบพฤษามมีเพียงหยดเดียว จะอุปมาเหมือนสาธนาของพระ พบแล้วอย่าละจง
 หมั่นแลเหลียว ทพทางนิพพานมีอยู่แห่งเดียว ทางแดงแดงเขียวเขียวเป็นทางหลวงหลอก
 ระวัณนามบอกเอาเท่าเย็น จงเดินทางเหลืองนี้แหละเป็นเครื่องเจริญ อย่าหลงไปเดินใน
 ทางอบาย นิกรมารคาทานเลี้ยงมาแสนยาก ก็เพราะจะให้พอนาคได้ครองผ้าไตร ถนอม
 อัมมชฎีเลี้ยงดูจนใหญ่ เพราะความตั้งใจของพระมารคา พอจงเคียรพวงนี้วันครบกำหนด
 จะได้ไปถือพรทครองไตรสิกขา จงบวชเอาบุญตนเองคุณิกา จงบวชเอาบุญตนเองคุณมารคา
 ตามพระพุทธรูปของพระทศพล จงละความชั่วกลัวเรื่องความผิด จงสรวนจิตในทางกุศล
 พอนาคหัวจะพาให้หัวของหม่น พี่น้องทุกคนจะพากันเสียใจ เสียแรงปลูกฝัง เพราะหวัง
 ประโยชน์ พอนาคหาโทษมาใส่ในกาย นิกรมารคาจะพาให้น้อยาย เพราะวาทะลูกชาย
 เป็นพระเถระ เป็นพระนี้ยากขอให้พอนาคครอง ประพฤติที่พี่น้องพากันข่มเขล ถ้าประพฤติ
 ชั่วทำชั่วเสเพล ไม้เท้าจะเขเลื่องชู้ความงาม พอนาคหัวจะพาให้หัวมัวหมอง พอแม่
 พี่น้องจะพากันยกตำ มุ่งเหลืองหมเหลืองล้วนแล้วแต่เครื่องงกงาม ถ้าไปทำระยำมันจะกาง
 เป็นรอย จะเสียทั้งตัวหัวไปถึงญาติ ทั้งสี่จะขาดไปทั้งสองรอย ประสกลีกพากันเลื่อม
 ถอย สี่ทั้งสองรอยจะกางเป็นควง ความดีอยู่หัวความชั่วอยู่ที่เท้า ให้พอนาคเลือกเอาไม่
 มีใครห้ามหวง ตามที่ขอบใจจำไว้ในทรง ความชั่วเป็นขวงคอยผูกคอเรา คอยเหนียว
 หน่วงหนักชักให้ทำความชั่ว พอนาคเมามัวไปหลงตามเขา มันเป็นสื่อชักนำจะทำให้เรา
 เปรียบเหมือนดังเงาอยุ่ติดตามตัว เป็นบุญเท่าไรที่พอได้มาบวช เป็นความดียิ่งยวดที่ละ
 ความชั่ว ต้องพึ่งตนเองจงเร่งคิดกลัว ทรงอุให้หัวจึงคอยกระทำ ฉันทลาวบ่ยอมให้พอนาคเป็น

ขอเตือนจิต บวชแล้วจงคิดอุทิศส่วนเรือนรำ ไต่ถามอาจารย์ให้ท่านแนะนำ รู้แล้วจงจำอย่า
 ขี้เกียจไป พอเอ่ยพจนาคพอจงพากันให้ย่ำ อุทิศส่วนเรือนศึกษาวินัย ให้เจริญยิ่งยิ่ง โดย
 ไม่มีสิ่งอันใด ให้คุณพระรัตนตรัยช่วยชักนำ

1.22 แปลสอนนาค

วิทยากร นางสาวสมทรง ทิมทอง

16 พฤษภาคม 2521

(พรท) จะกล่าวเป็นกลอนเพื่อสอนสั่ง จงตั้งใจฟังนะพ่อนาคจำ ทำใจให้มันไกล
 บรรพชา ถัดเสนาหาเสียบให้ห่างไกล อุทิศสละไปทั้งบ้านทั้งช่อง ทั้งที่ทั้งน่องที่ไกลและใกล้
 อีกข้อสำคัญอย่าสงสัย คือแม่ที่หัวใจนาคลาหรือยัง ถ้าอับความรักยังหนักหน่วง พอง
 ถัดหัวให้สิ้นความหลัง พองขังใจอย่าไปจริงจัง ถ้าพลาดพลั้งระวังระแวง อีกคู่เคยคู่เคย
 สู่ภริยา ที่ได้เชยชมจะต้องหน่ายแค้น เมื่อไม่ถึงโบสถ์อย่าทำศรกรรแสง เคี้ยวทระนาง
 ลงไปตามกัน พระท่านเขาจะโกรธโทษมันจะเกิด มันไม่ระเสริญจงทำให้หาย เคยเห็นมา
 มากของลำบากเหลือใจ กว่าจะบวชกันได้เกือบหมกวัน จงตรองในจิตคิดดูให้ลึก ถ้าหากจะ
 สึกกลับใจหัน พองพุกาญญูกัน นื่องจกอบฉนฉนเคื้อนเส็กพถัน ฉนฉนบวชพระแล้วกลัว
 ไม่มีใครสั่ง ธรรมเนียมของสงฆ์ต้องมีของขบฉัน จะทรงศีลให้เต็มเป็นพรหมจรรย์ ญาติโยม
 ทางบ้านเขาคงทำบุญ เขามีศรัทธาเอาบาประชด ถ้าหากฉนไม่หมกของทั้งไถ่ดู คงไม่ออก
 ฉนของที่มทำบุญ ไม่เหมือนของแม่คนที่ชอบหัวใจ ถ้าเป็นเช่นนั้นเรื่องมันจะนุญ จิตใจคง
 บุ่งไม่มีเืองใส บวชก็มีกังวลวณมกไม่ได้ เข้าวัดร้อนใจเข้านาคทุกวัน จงระวังจิตพองอย่า
 ไปคึกนิวรรณ์ จงเชื่อคำสอนมาคอยทำทุกคืน ต้องมีนิวรรณ์ไม่เว้นวัน ปิกทวงสวรคไม่ถึง
 นิพพาน เรามบวชหนีขบเกรงอาบัติ ประพฤติเคร่งครัดกันคอยทำทำหาวหาญ นาคจงทรงศีล
 สมทาน นาคอย่าหมิ่นเข้านทำใจรวนเร วันไหนเส็กเขาเข้านทำ พอนาคอย่าทำ
 เสสรวล อย่าเล่นหากกับแม่เฒ่นวล อดกลีจะกวนเป็นหางกวาทราบ สตรีคือศัตรู
 จงรู้เถิดนาค ถ้าหาว่านาคหักศีลจะสลาย อย่าทำใจร้อนเคี้ยวอนไม่สบาย จงชนะใจของ
 ตนเอง เถื่อนนิพพานเวลาบพรา สารวมกบทำใจให้เคร่ง เมื่อเห็นรูปทองอย่าไป

มองตาเขม็ง บาดระโศกเกรงไม้ไผ่ขาวเลย แม่น้ไกรบ้านไหนเอาขันมาทิ้ง นาคจง
 ระวังนะพอนาคเอ๋ย องค์ไหนถึงก่อนจงเอนตามเคย อย่าแย่งกันเลยเดี๋ยวเอนเอออวย สตรี
 สาวสาวเอาข้าวใส่บาตร หนาทาสะอาทรรูปร่างสะสวย เขาใส่ข้าวมาพอนาคอย่าคิดงงวย
 นี่แม่นสวดยเขากงรักเรา เป็นพระแล้วหนาทลอคเวลาที่จะขบขัน แงงไหนร่อนนาคอย่า
 ถอยตะบัน ลูกศิษย์โราณั้นจะแข่งในใจ ถ้ามีลูกศิษย์ที่เขาเอามาฝาก จงรักให้มากหมั่นใจใส่
 จะกินจะเอนมั่งพอนาคให้ เลือดยุงวันโรยน้ำให้กัดเกา ลูกศิษย์คนไหนที่สาวไม่มี ก็ถูก
 เขี่ยนถูกตีเพราะชาวที่สาว จงวางตัวให้เหมาะเฉพาะทุกคราว นึกตรวจทูลาวอย่ามีขาดัย
 ถ้าหมกศรีรัตนาคจงล้าก พอย่าไปนึกเฉเฉเฉเฉ ถึงศีลเจ็ดวันออกสันเอาไว้อ อย่าทำ
 ร้อนใจถึงฉันทพรธนา ก่อนจะไกลจากขอฝากข้อคิด สอนนาคอีกนิดฟังนะนาคเจ้า เรียนรู้
 ให้ลึกเมื่อสีกออกมา ให้เขชมว่าหมอขวัญสอนนาคไว้ใจ ก่อนสีกเป็นผิดรู้กิจเก่งกาจ เรื่อง
 ฆราวาสก็เตรียมเอาไว้ ทิศทอย่าหางอยาจงดวงใจ รุ่งแจ้งเข้าไว้งงไกสมบอง นั้นแล

1.23 แหล่งสอนนาค 1

วิทยากร นายออย สีนทรัพย์

24 พฤษภาคม 2521

(พรท) จะขอกล่าวเป็นกลอนสอนเด็กหน้อย อย่างว่าสอนหน้อยน้อยเล่นนะเนาะเจ้า
 ขอให้นาคเอนใส่ไปทั้งกายวาจา ที่จะบรรพชนาคจงตั้งใจ ถ้าเกิดเป็นชายถ้าแมนไม้โต
 บรรพชา ก็เสมือนเกิดมาเสียชาติชาย พอได้บรรพชาแล้วทั้งก็เหลือหลาย ไม่เสียชาติชาย
 ที่ได้บรรพชา เป็นบุญของนาคนั้นมากอนันต์ บางคนพิการ เสียแขนเสียขา บ้างก็อัยเปลี้ย
 บ้างก็เสียลูกตา ที่จะบรรพชาก็ไม่เหมือนอย่างเรา พอจงทำใจให้เบิกบาน อย่าไปคิดถึงบ้าน
 เป็นหวงสาวสาว จงลาเพื่อนเพื่อนสีกสามเดือนก็เอา พอถึงลมว่าวอย่าทำวูวาม พอนาคเจ้า
 จงจำเอาไว้ เมื่อบวชใหม่ใหม่จงหมั่นเรียนธรรม อย่าไปนอนตะนึ่งคิดถึงสาวงาม เด็กหน้อย
 จะทำให้พอนาคสีกเร็ว เมื่อไปบรรพชาอย่าไปคว้าน้ำเหลว สีกช้าสีกเร็วแต่ไม่ว่าอะไร
 คว้าวามารคาได้เลี้ยงได้ดู ได้คุมได้ชูพอนาคมาไว้ เมื่อนาคยังเล็กเป็นเด็กเยาว์วัย จะไป
 ไท้มาไท้แม่ให้เป็นหวงจริงจริง พ่อแม่เลี้ยงลูกลำบากเหลือหลาย บ้างก็เกิดเป็นชาย

บ้างก็เกิดเป็นหญิง เป็นลูกของแม่แม่รักแกจริงจริง ไม่ว่าชายหรือหญิงแม่รักเท่ากัน
 ถึงจะย่อยเปลี่ยนเสียแข่งขา เสียหุเสียตามักลูกของฉัน ลำบากลำบากแม่หนักัดพัน สู้ทรมาณ
 เลี้ยงเจ้ามา แม่ไปหาถิ่นอยู่ดินแดนไกล พอคิดถึงลูกชายแม่ก็รีบมาหา พอถึงบ้านของแม่ก็
 จ้องแลมา แลไม่เห็นลูกยาใจแม่ไม่ดี แม่ต้องสำเหนียกร้องเรียกหา บงทีพลาดตาเอากับ
 พวกพี่พี่ ส่งเสียงก็บอกว่าเลี้ยงน้องไม่ดี เอาน้องไปปล่อยไว้ที่แห่งหนใด เมื่อแรกเห็นลูก
 ก็ตรงเข้ากอด จูบตลอดไปทั้งขวาและซ้าย จูบแก้มจูบคางจูบกระพุ้งหลังไหล นี่เหมือนอะไร
 ออเลอะอีจาง ถึงเลอะมือแม่แม่ก็ไม่โกรธ แม่สู่ลางรคหมดแข่งขา ยังเฝ้ายังแหยคานแม่
 ไม่มา ชีรคออกมาทำไมไม่ออกมาครคร แม่สู่ลางรคจนหมดแข่งขา ยังอุ้มเอามายังทำสำออย
 ฉอน เอานมให้ดื่มพอนาคยังล้มคาคอน พอนาคชอนอนเอาปากคุดนม เอามือทะกายไล่ควา
 นนม เอาปากคุดนมแล้วแถมมือทะกาย เอาตีนทะกุกุยนนมมารคา แม่ก็มีไควาแกปล่อยตามใจ
 จะคือจะชนแม่กับนเมื่อไหร่ คิมมาคิมไปเลยกักหัวนม แม่ก็ตกใจเลยไปด้วยมือ ว่านี่นะ
 เจ้าคือแพะขางพันคม นาคก็ร้องไห้ไม่ยอมกินนม แม่กลับปรารมณแล้วลอบเอาใจ ว่าโอ
 ยยารองแม่ของทบตี ไปเมื่อไหร่แม่โกรธเมื่อไหร่ แม่ทบพองนไปด้วยความเขลอกาย
 โอโฮยารองให้กินเสียเถิดลูกยา ว่านี้แหละหนอเป็นของแน่ พระคุณของแม่นี้มากหนักหนา
 หยั่งเหลือประมาณที่ฉันจะพรรณนา ให้ฉันว่าก็จะเนิ่นนาน จะกล่าวยอเยอเอาหัวข้อสำคัญ
 ว่ามารคานี้มีพระคุณอย่างไร อันคนเรานี้ยอมมีทุกวัน ในปัจจุบันของเรานี้ใคร ยอมถือ
 กันว่าพระบิดาเป็นใหญ่ ที่แท้ไม่ใช่ผมจะเล่าให้ฟัง อันคุณแม่พอนี้หนอเท่ากัน จงฟังคำฉัน
 จะเอ่ยอย่าง แต่การฟังนี้จะต้องมีรางวัลบ้าง มากบ้างน้อยบ้างไม่เป็นไร บ้างอยากฟังก็แต่
 ไม่มีรางวัล บางคนอยากฟังก็ถวิลรางวัลไม่ได้ ยิ่งนี้แหละหนอทำให้หนอหนักใจ จะว่าต่อไป
 ก็หมดดี อันคุณแม่พอนี้หนอมืออยู่มาก จะดวงจะตาก็มากเหลือที่ ท่านเปรียบเสมือนพระชลธิ
 ที่ในวารีมหาสมุทร จะเอาภูเขายาวสูงใหญ่ เทียบกันไว้กับคุณมารคร ก็ยังหนักไม่เท่าค้ำ
 น้ำนสองก้อน น้ำนมมารครยิ่งกว่าน้ำทะเล จะเปรียบจะปานไปถึงการหนักเบา พระคุณ
 แม่เจ้ายังมีถมเถ พระคุณมารคานาคจายาถึงเล อยาสนเทพจะกล่าวบรรยาย อันคุณแม่
 พอนี้หนอยังไม่สิ้นสุด ไม่ใช่จะพูดกันเล่งน่ายาย เท่ากันทั้งสองท้องจำไว้ ถ้าแม่สงสัย
 เปิดตำราดู โอพระปฏิบัติโมกขจ้งหมกมุ่น จงบวชแทนคุณเถิดคนนาคเจ้า ถ้าแม่สงสัยในข้อลึกลา

จงเอาตำราที่นั้นมาดูม ไอ้การบวชนี้มันมีหลายอย่าง จะเอียงจะอ้างไม่เหมาะสม บวชไว้
 บวชต้องบวชเป็นของนิยม บวชเสียชนมไม้ไค้มีนา บ้างบวชหาบหลังลาเงินพัน บวช
 หนีทหารบวชเอาพรรษา ไม่ใช่หนอจะมาเกลี้ยแก่งมาว่า บ้างบวชคอยทำให้ลูกสาวเขาโต
 ไอ้การบวชนี้เพื่อหนีสงสาร บวชหนีหนีพามาเพื่อความสุขใจ บ้างคนชู้ร้างบวชกันโก้
 บวชเพราะไม่ไหวสู้รักนอกใจ

1.24 แหล่งสอนนาถ 2

วิทยากร นานออย สันทรพิสัย

24 พฤษภาคม 2521

(พรท) จะขอกล่าวเป็นตอนสอนสักครั้ง เมื่อพ่อนาคนั้นจะบวชเข้าพรรษา เมื่อ
 บวชแล้วหนอย่าไค้ละศึกษา ในหลักธรรมจงจำเอาไว้ เมื่อบวชเป็นพระถ้าไปโดยละวินัย
 จะไปเป็นพระไค้อย่างไรนาจงคิดดู คำว่าพระแปลว่าประเสริฐ นาคคิกขุเด็กแล้วคงจะรู้
 ฉำทำไม้คิกจะไม่มีความอยู่ หนอยะออกสู่อายพระด้วยกัน เมื่อบวชเป็นพระละเป็นสงฆ์ จง
 หมั่นเตรียมองค์ไว้ให้เหมาะมัน ออย่าบวชส่งส่งไปตามวงศ์เครือวาน บวชแล้วคิกอ่าเพี้ย
 บุญ เมื่อบวชแล้วหนานั่นศึกษาทางเพศ ออย่าบวชส่งเคจะหาใจวัน จะพาบไปใหญ่ทำให้
 ชาติทุน บ้างแพนญจะบวชไปทำไม พ่อแม่บวชลูกหวังจะปลูกศรัทธา ให้ลูกศึกษาความดี
 เอาไว้ ให้พ่อแม่บวชเพื่อหนีทางอบาย หมายถึงลูกชายด้วยจิตศรัทธา เสียเงินเท่าไรแม่
 ไม่ได้คิก ให้ได้บวชสักวันขึ้นใจหนักหนา นาคคิกขุเด็กแล้วจะเกิดปัญญา คนเราเกิดมาบวช
 กันทำไม เราบวชก็หมายหวังจะได้กองบุญ อุตสาห์ลงทุนเอาไว้มากหลาย เสียเงินเสียทอง
 ข้าวของมากมาย นาคเอียงไค้คิกขุให้ พ่อแม่เสียทรัพย์จนนับไม่ถอย นาคคิกขุหนอยบวช
 กันคราวนี้ บวชแล้วกุศลแผ่ผลความดี แผ่ไปยังที่ผู้สมควร เมื่อบวชแล้วหนานั่นศึกษา
 ทางเพศ ออย่าบวชส่งเคจกัณโหมบวช บวชศึกษาศึกษาสอบสวน บวชทองหมบทวน
 พระธรรมวินัย บวชสืบหาบทของพระศาสดา บวชทองธรรมปลูกสร้างนิสัย นี่เป็นข้อแรก
 จำแนกโดยนัย ข้อสองต่อไปบวชเรียนอบรม บวชเรียนทางดีกำจัดกิเลส สิ่งชั่วร้ายพัฒนา
 กองกรรม ทำกิริยาให้มันนิยม นานั่นบวชบรรพการหญิงชาย ถือศีลมีสัจย์กำจัดความชั่ว

อย่าได้เลือกกตัญญูให้มาใกล้กราบ สิ่งไหนไม่ดีแล้วเราต้องหนีให้ไกล อบรมจิตใจให้มีศีลธรรม
ทั้งกันยบยอเด็กหอเพื่อนาค จะกล่าวเป็นหลักไว้เป็นข้อที่สาม บวรสร้างกุศลบวรตนเดินตาม
เพื่อหาทางธรรมที่ถูกต้อง บวรแทนคุณพ่อแม่ที่แก่เฒ่าของเรา พ่อแม่มีเฒ่าลำบากหนักหนา
ใช้หนี้ย่นของบิดรมารดา ที่ท่านเลี้ยงมาพระคุณมากมาย เมื่อยามป่วยไข้ท่านก็ไ้ชุ่มพัก
ไปด้วยความรักน้อยไปเสียเมื่อไหร่ ท่านรักเพื่อนาคไปเสียยิ่งกว่าใคร พ่อแม่มีใจใหญ่ไปด้วย
พระคุณ เรามารับใช้เป็นที่ตอบแทน ต้องว่าดั่งทั้งแผนอย่าให้เสียสูญ อุตสาหะรักนึกถึง
บุญคุณ ที่ท่านการุญเรามามากมาย อย่าคิดหวังหลังจกเลิกร้างสักพัก ประเดี๋ยวเพื่อนาคจะ
คิดวนใจ นาคจงคิดสักพักความอาลัย เรื่องรักนั้นใคร่ขอพักไว้ที อีกควรระวังให้มากเมื่อ
เพื่อนาคเป็นสงฆ์ อย่าไปพะวงกับเรื่องรักนี้ จะไปหลงใหลแรงทั้งใจให้ อย่ามองสตรีให้มาก
เกินไป อันว่าสตรีเดิวนั้นคิด เลียนแบบอังกฤษฝรั่งมาใช้ ขอบบ่งสั้นสั้นเห็นกันมากมาย
ชาชาวชาตต่างคำมี เพื่อนาคก็อย่าไปข้องของชาเขา ประเดี๋ยวจะเผ่นคิดโน่นคิดนี้ ถ้าคิด
วาทภาพแล้วจะบานทันที เดียวก็สนทนากันจะคำจะคำ สตรีนั้นหรือก็คือศัตรู ระวังตาหูจะไป
แสดงว่า เพื่อนาคอย่าไปข้องมององงามงาม คิดว่าพองน้ำเสียก็แล้วกัน เพื่อนาคอย่าไปข้อง
มองบั้นท้าย ที่เขาเสริมเอาไว้ของปลอมทั้งนั้น เอาของเขามาเห็นทำให้เขพวมอัน
นาคจงพิจารณาเสียให้จริงใจ เพื่อนาคอย่าไปหลงมองใบหน้าที่เขาทาความแฉ่ง เขาคบเขาแต่ง
กันเอาไว้ อย่าหลงมองสาวที่แก้มขาวเป็นโย จะหาจิตใจให้เกิดนิรวณ์ เพื่อนาคอย่าไปข้อง
มองขนตา ว่างามสง่าทั้งเทพอัปสร เขาเสริมขึ้นมาขนตาจึงงอน เพราะว่าเจ้าหล่อนใส่
ขนตาปลอม เวลาจะมองจงปลงใจด้วย อย่าหลงความสวยศิกศิให้พร้อม เพราะในโลกนี้
มากมีของปลอม ของแท้้นยอนหายากจริงจริง สาวสาวสมัยนี้แต่งตัวหลายชั้น ชอบใช้ของ
เทียมกันน่าขันอย่างนี้ นาคชอบของปลอมหรือของจริง นาคอย่าประวังศิกศิให้ นันแหละ

1.25 แพรวพราว

วิทยากร นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง (บ)

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒

นายประทุม ขลุบเสนาะ (ท)

(พรท) (ป) จะกล่าวเป็นกลอนสอนพ่อนาค เมื่อก่อนจะจากฝั่งเคหา วันรุ่งขึ้นแล้ว
ทอพ่อนาคจำ พระอุปัชฌาย์เราจะมอบผ้าไตร (บ) เวลาของทอมีน้อยนัก ทอส่งแฟนรัก
แล้วหรือไร (ป) ถ้ายังไม่ลาวันนี้เขามาหรือไม่ (บ) เขานั่งอยู่ที่ไหนขวยหมอกุมภ์ (ป) เขา
อยู่ตรงไหนเล่าพ่อนาคจำ (บ) เป็นทางซ้ายทางขวาหรือว่าทางโน้นทางนี้ (ป) ทอจะบอก
ว่าฉันขอลาบวชที (บ) อย่างน้อยก็อนันต์ที่จะสึกออกมา (ป) คู่รักอยู่หลังอย่าทำเหลวไหล
(บ) จงออกใจไว้รอคอยท่า (ป) ถึงเดือนสิบสองแล้วจะไต่ลงนาวา (บ) กลับคืนมาฉันที่เคย
(ป) วันเข้าวัดทอไปลาเขาหรือเปล่า (บ) หรือทอแอบไปเข้าเสียบเขมเขม (ป) เขาจะ
บ่นหาว่าไม่ไปลาเขาเลย (บ) เมื่อก่อนผมเคยผมจึงมาเล่าให้ฟัง (ป) ถ้าหลงโลกีย์แล้ว
เราจะมีแต่ทุกข์ (บ) ถึงจะมีความสุขมันก็เป็นบางครั้ง (ป) เกิดสังขาราทนอให้พระว่าพระวัง
(บ) เหมือนดังขึ้นคันรังเมื่อลมแรงแรง พ่อนาคจำเอาไว้ บวชใหม่ใหม่จะทองรูจะแจ้ง
(ป) ทอจงทำใจทออย่าไต่ระแวง (บ) หมายหลักแหล่งแพร่ธรรมมา ทอบวชแล้วทองทั้งใจ
สาธยายไปด้วยมนต์คาถา (ป) ปัจเวกลลิตทวา (บ) มาภาวนาเป็นกิจจริง (ป) ให้สิ่ง
ทั้งหลายพระผู้ใหญ่ไต่กิน (บ) อย่างนั้นแก่กับทุกหัวนอน ทอเป็นพระเพ็งบวชใหม่ใหม่
(ป) จงเอาใจใส่ในคำสั่งสอน (บ) ยามครองผ้าสงฆ์จิ๋ว (ป) วันยากเล่าสอนไว้มากมี
(บ) พรรษาทนทอจงอุทิศ (ป) หนักศึกษาอักษรธรรม (บ) ให้สอนท่านชั้นเล่านั่นละปี
(ป) เคียวเรียบมาลีสืบทอไป (บ) ยามหักแค้นอิริยาบถ (ป) ทอจงกำหนดไว้เป็นเครื่อง
หมาย (บ) บุกที่นอนหักแค้นรวงกาย (ป) ขุนเทียนดอกไม้อุกไ้บูชา (บ) ขึ้นบทกันให้
ทอว่านโม (ป) อิติปิโสภควา (บ) ขึ้นสัมพุทธะไปลงเอาเยสันตา (ป) ว่าอิมินาให้ทุกคืน
(บ) เวลาหลังมันจะไต่สบาย (ป) หนักสวดเอาไว้เมื่อยามเรากัน (บ) ทอบ่นมนต์มัน
ทุกคืนขึ้น อายพระอื่นที่บวชหลังเรา บวชเข้าแล้วทออย่าทำเคียดกรอน (ป) กินแล้วนอนตื่น
ก็แก่เขา (บ) ไปบิณฑบาตใช้หนี้เขา กิจของเราพระต้องทำ

1.26 แผลสอนนาค

วิทยากร นายเรียบ ผาสุข

27 พฤษภาคม 2521

(พรท) จะขอขานแด่ทองคำไซ้ เป็นข้อเตือนใจพ่อนาคนาคา พรุ่งนี้พ่อนาคทองจาก
 เคาหา ไปบรรพชาเป็นเษอชี่ จะขอชักเตือนพ่อนาคสักทอนบ สอนเคาบอยบไม่เญวณดี
 จงฟังคำสอนสุนทรวทที ธรรมะทานคือยาไค้กูเบา เมาจะขอเตือนไว้เป็นเงื่อนเค้า ทออย่า
 ใจเ้งท่างมมาย จงหมั่นเรียนรูไปเสียบกับครูมา พระอุปัชฌาย์ท่านสอนไว้ พ่อนาคจงจำ
 ให้มันคำบรรยาย เป็นข้อวินัยที่แนะนำ ที่ไหนทีตนก็ควรปฏิบัติ ที่ไหนของชัก็ควรไค้ตาม
 อาราย์ของเราท่านก็เฝ้าแนะนำ ประพฤติตามระวัจน ออย่าทาสเผลทาสเหา พักที่สุรา
 ทาลิงถน จงเรียนให้รู้จะไค้เป็นครูคน จะไค้พาตนไปไค้ถึงนิพพาน ประพฤติวิราศวิศีล
 ก็เราบวชทรงพรทเษพรหมจรรย เสาชยวัตรปฏิบัติไค้มัน องค์ศีลเคาที่นั่นคือไค้ทุกองค์ ก็เฌ
 ทั้งแค้นไปจนสิ้นเสรีจ ถึงสองร้อยยี่สิบเจ็ดทอจึงเป็นสงฆ์ ฉ้านมัวไค้ทอไปเคาถง พ่อนาค
 ก็เป็นสงฆ์ไม่สมญูณ วาองค์ศีลไค้ไค้ไม่ควรขาด ทออย่าประมาททามาหม่น ทอจงเบิกบาน
 ที่เภาบุญ ออย่าให้สาธุชนไค้เหาเราว่า ว่าพระเเคียวนไค้มีบางองค์ ทาเมาวเป็นสงฆ์
 เสียบควน้า อาบทิทวนอยไค้เห็นทอว่า จะนั้กำหนดทอจงจกจำ เมาจะขอบอกนาคาบทิให้ทั่ว
 จะบอกทั่วบทิให้หมดทุกตัว พ่อนาคจงกล้วอาบทิจะกิน ปาราศิถีสอนนาคสอง ทอจงกลั่นกรอง
 เสียบให้เสรีจล้น ออย่าให้เคาเป็นมคหิน จงรักษาศีลอย่าให้เสื่อมโทรม ยังมีทามาสังฆาภิเส
 จะนั้พบเสรีจมือยี่สิบสาม อีกแต่ละชัก็ควรจกจำ จะขอแนะนำไปตามจางม ยังนั้สศีลคิย
 มือยี่สิบสามชอ จะกล่าวทอเมื่อทอนเป็นสงฆ์ ในเรื่องสั่งสอนเเคียวรสมง พ่อนาคก็จงจะไค้
 กรอง จะบอกทอไปเสียบให้ทั่วไค้ เรื่องปาจิตติยมีเกาสิบสอง ทานทานทุกทออย่าทกลอง
 ชินทุกจะทอปาจิตติย ปฏิเษนียะทานจะนั้กุ ทานที่เรารู้ไค้ว่ามีสี่ ของเเคียวของเงินรับกัน
 ไค้ไค้ ยังอีกเสชยวัตรอีกทอน สารูปที่ทอนไค้มีสิบหก เมาจะหยิบยกเหาขึ้นมาสอน ในเรื่อง
 นุงหมสบงจิวร ทออย่าสอนจอนทาสไปสอยกาย ว่าโศชนะปฏิสังยุทมือยี่สิบสามชอ พ่อนาคทอ
 ทอจำเหาไว้ เรื่องรับนาคทออย่าทคทาไค้ ออย่าเฌเข้าไปในเเคื่อสีกา ให้ทอเฌนอง
 แถของเฌนาคทอ ออย่าทาสาปาตของเเค้า นั้จะเสื่อมโทรมไปถึงพรหมจรรยา ไค้เเคื่อหรือ

ในผ้าพ้ออย่าไปมอง ยิ่งวรรคที่สามนั้นมิสืบหัก ผมจะหยิบยกเอาขึ้นมาร้อง คนไหนถือไม้ที่ใหญ่เหมือนพลอง พ่อนาคก็ไม่ต้องแสดงธรรม ปกติกะในระบะที่สี่ ว่าในวรรคนี้ก็มีอยู่สามไม่ให้ยืนด้ายลงไปในน้ำ มันคิดศีลธรรมไปตามสูตร ยังมีที่ต่ออริกณะ เรียกสมณะหรืออริกณณ์ ภิกขุเดียวกันมันพาดเคื้อครอน เรียกอริกณณ์ห้ามเหมือนกัน อริกณะสมณะมีเจ็ดจึงรวมสิ้นเสร็จกันอยู่ในนั้น จึงเป็นองค์พระศาสนา ขอบท่านนาคที่เทศนา

1. 27 แผลสอนนาค

วิทยากร นางสาวอบเชย ทับเกตุ

20 กุมภาพันธ์ 2522

(พรท) ขอกล่าวเป็นกลอนเพื่อสอนสั่ง จงตั้งใจฟังนะพ่อนาคเจ้า ทำใจให้มันไกลบรรพชา คัดเส้นหาให้หางไกล อุทิศสัจจะทั้งบ้านทั้งช่อง ทั้งที่ทั้งน่องที่ไกลและไกลอีกข้อสำคัญนั้นยังสงสัย คือแม้นหัวใจพ่อนาคคลาหรือยัง อันความรักนั้นถ้ายังหนักหน่วงจงตัดหวงหวงให้สิ้นความหลัง พองจขังใจอย่าไปจริงจัง ถ้าหลงพลตพลั้งระวังระแวอีกคุเขยชูเคยสุภิรมย์ เคยได้เคยชมจะทองเหนยແທး เมื่อไปถึง โปสธอย่ากำสรดกันแสงเคี้ยวคาจะแดงไปตามกัน ถ้าในหัวใจยังอาลัยอยู่มาก เวลาชานนาคอย่าทำเสียงสั่นพ้อเอ่ยปากว่าอุกาสวัน น้ำตาจะคั่นลงมาเปียกผ้าไตร พระท่านจะโกรธโทษมันจะเกิดมันไม่ประเสริฐจงตัดใจให้หาย เคยเห็นมามากข้างลำบากเหลือใจ กว่าจะบวชกันไ้บ้างเกือบหมทวัน จงตรองในจิตคิดดูให้ลึก ถ้าเราจะเลิกกลับใจหัน พองจพุกจาสำญญกัน นองจกอยฉันสามเคือนสี่กลัน ฉันบวชพระแล้วกลัวไม่มีใครสง ธรรมนิยมพระสงฆ์ต้องมีของขบฉันจะทรงศีลให้สมเราเป็นพรหมจรรย์ ญาติโยมชานนาคเขาคงทำบุญ เขามีศรัทธามาบ่มประณต ถ้าฉันไม่หมดท้องทั้งใต้ถุน คงไม่โอชาของที่มาทำบุญ มันไม่เหมือนของแม่คุณที่ขอบหัวใจ ถ้าเป็นเช่นนั้นเรื่องมันจะนุง จิตใจคงยุ่งไม่มีแ่องใส บวชมันถึงวลสวคมาท้นขอไม่ได้ อยู่วัดครอนใจเข้าบ้านทุกวัน จงระวังจิตอย่าคึกคึกนิรวณ จงเชื่อคำสอนอย่าทำหุ่นหันอย่ามีนิรวณไม่เว้นวัน ปิตทวงสวรคไม่ถึงนิพพาน เราบวชหนีบาปเกรงอาบัติ ประพฤติเคร่งครัดอย่าทำหาวหาญ จงทรงศีลสมาทาน อย่าหมั่นเข้าบ้านทำใจเรรวน วันไหนสึกา

เขาเข้ามาหา พอนาคจึงอย่าทำเสื้รวล อย่าเล่นห่างจากแม่พอนาค องค์ที่ลจะควน
เป็นนางกวทราช สตรีคือห้ทรวงรู้เสียเถิดนาค อย่าควนหาญหักคี่ลจักสลาย อย่าทำใจ
ร้อนเคี้ยวอนไม่สบาย จงชนะในตนของตนเอง เถินนิณพพรเวลายาทรา ส้ารวมภาษา
ทำใจให้เคร่ง พอเห็นรูปของอย่าไปมองเซมมิง ฝ่ายพรจะโครงเครงไม่ได้ข้าวเลย
บ้านไหนเอาขันออกมาตั้ง พอจระวังนะพอนาคเอ๋ย องค์ไหนถึงก่อนจงเอนตามเคย อย่า
แย่งกันเลยผัดผอนเอออวย สตรีสาวสาวเอาข้าวใส่บาตร หน้าตาสะอาดรูปร่างสะสวย
เขาใส่ข้าวมากนาคอย่าคิดงงวย นี่แม่นคนสวยคงจะรักเรา แม้นใครบ้านไหนใส่ข้าวหมดขัน
จงหยุดก่อนทานอย่ารีบกินก้าว เขาคงสงสัยว่าคาญแก่เรา เกี่ยวข้องคคข้าวมาใส่อีกบ้าน
เป็นพระแล้วหนาพอนาคเจ้า ตลอดเวลาที่จะขบฉัน แงงไหนอวยพ่อยาทยะบัน ลูกศิษย์
เรานี้จะแข่งในใจ หากมีลูกศิษย์ที่เขามาฝาก จงรักให้มากหมั่นเอาใจใส่ จะกินจะนอน
มั่งหมอนหาให้ ยุ่งวันเล็ดไวย่าให้คักเกา ลูกศิษย์คนไหนที่สาวไม่มี ถูกเขียนถูกตีเพราะ
ชาติที่สาว จงวางตัวให้เหมาะสมเฉพาะทุกคราว ผิดควรวากถาวอย่ามัวอ้าย ถ้าหมดศรัทธา
พอจลาลึก พอย่าไปนึกดวงจิตเฉใด ถือคี่ลเจ้กวันออกกลั่นเอาไว้ อย่าทำร้อนใจคังฉนพรพณา
ก่อนรบไกลจากขอ ฝากขอคิด สอนนาคอีกสักนิดพงจะนาคเจ้า เรียนรู้ให้ลึกเมื่อลิกออกมา
ให้เขาชมหมอนนี้หนาสอนนาคไว้ใจ ก่อนลิกเป็นทิดรู้จัก เก่งกาจ เรื่องขรราวสทองเตรียมเข้าไว้
ทิดทออย่าหางอยจากดวงใจ รู้แจ้งเข้าไว้คงไค้สมบอง

1.28 แหล่งสอนนาคพรลลิต

วิทยากร นายออย สีนทรพยั

24 พฤษภาคม 25 21

(พรท) จะกล่าวเป็นกลอนพรลลิต จะขอเตือนจิตพอนาคของฉฉน เมื่อก่อนจะไกลไป
จากกัน จากเรือนและบ้านจากถิ่นที่เคย ทั้งจากคนรักที่เคยฝากสัมพันธ์ เข้าโบสถ์ห่างบ้าน
พอนาคเอ๋ย จงคักใจวุ่นสิ่งทีคุ่นเคย สวาทเสวยจรงคักนิวรณ อันรสสวาทหม่นเวียนมีเวร
ผลกรรมเข้าแกพอนาคจงป้องกันก่อน จงคักใจกลมก่อนจะคดลุมจีวร จ้าจากจ้าวรคนรักจากใจ
เมื่อก่อนจะจากนาคจงไปแจ้งจิต บอกกับแม่มิ่งมิตรแมคคเคยหมาย ว่านาคลนแล้วแม้แก้วเคยงกาย

นาคจะอยู่เคียงกายไปเกิดกาชา พอสั่งเขาแล้วจึงรีบรุก ทำให้วิสุทธิเทพพระศาสนา
 จงทั้งใจมันกตัญญู พรั่งพร้อมบิดาพระมารดา ท่านเลี้ยงเรามาใช้เวลาเบาๆ เทาเทา
 ฝ่าหอยเป็นข้าวขาวป้อน อบรมเลี้ยงดูพันธุคุณนอน หนทุกซอกนาทรทุกวันทุกคืน จนกว่าจะรอก
 มาเป็นร่าง แม้หนทุกซอกพันธุคุณนอน ของเผ็ดของร้อนเมื่อแรกก่อนเคยกิน ทั้งท้องแล้วเป็น
 เล็กกลืนเล็กกิน จนเจ้าไถ่ถอนมาพ้นกรรม จิตแม่งมันมีไฉนหนึ่ เรื่องรักงามปลอดของแม่
 ยอคุณพิน ให้เป็นสงฆ์รังสีแห่งพระโคตม พู้งนี้แล้วหนอพอจะเข้าโบสถ์ พู้งนี้เข้าโบสถ์
 ไม่ว่าเข้าหรือบาย นาคจึงเปลี่ยนนิสัยเมื่อพอนาคเป็นสงฆ์ นุ่งครองหมองคือของคลุมองค์
 สวมกบโดยทรงของพระบรมครู พู้งนี้เข้าโบสถ์พอนาคทะพาบาร อุบาสกจะประกาศต่อ
 หนาสงฆ์หนึ่ ชานนาครับคำจงทำตามคำครู นาคจึงรับรู้ระเบียบการเวียน คุสวจะยอม
 อุบาสกจะรัก นาคจึงรับปากอย่าให้คิดเพี้ยน จงรับคำครูรับรู้เข้าเวียน ไปรจกคอยเปลี่ยน
 นิสัยของแก อย่าดีใจจนทำตามคิดขอ เหมือนอยู่กับพ่อเหมือนอยู่กับแม่ อย่าไปเหลียวหลัง
 แลตอบซ้ำเสียง เสรีการณสองอย่าให้รักลงเรือ หนดาบสิ้นเยือกกับแม่เนื้อเหลือง ถือมัน
 คำเดียวอย่าไปเหลียวซ้ำเสียง จงยึดเอาผ้าเหลืองเก็บตามรอย พอเข้าพรรษานาคอย่า
 นอนกินส่าย ลกความสบายของพอนาคสักหน่อย พระเคาะระฆังพอนาคจงทั้งใจคอย ล้างหน้า
 สักหน่อยแล้วคอยหมอง ลงจากกุฏิที่อาศัย ปากสาขยบทพุทธมนต์ให้คล่อง อธิปิโสภควา
 นัยนาคำไถของมอง ปากว่าให้คล่องในปาทุกรม ไม่ได้ว่าจะไรมากมายหรือพอนาคจำ
 ที่พรรณาเพื่อความเหมาะสม จะอยู่หรือจะสึกไปก็ให้เขาทำกันชม ให้เขานิยมที่เรายศ
 ทั้งที่ เกิดเป็นกรรมนาคต้องเก็บกัมน้า ทั้งแต่ที่สามกว่าจะไปจนถึงสี่ แม่ญี่สุทธานเป็น
 การไมตรี เมตตาบารมีจึงแผ่ให้ไป สัตว์กับสัตว์น้ำหรือเจ้ากรรมนายเวร ฌณอุยาเบน
 จงแบ่งไปให้ บิคาบารคาหรือปู้คาบาย พอแม่ทั้งหลายจงไต่หัวกัน ครั้นไต่เวลาทองฟ้า
 สว่าง แสงพระสุริยแสงรับไปลงอาบทักษิจักรสำคัญ เพื่อได้รั้งความอาบอิทธิปริย เมื่อปลง
 อาบแล้วจึงรีบออกนอกโบสถ์ ไปแผ่ผ้ากัศศเสริมสังวรารี บิณฑบาตรใหม่ออกไปใช้หนึ่
 ข้าวปลาข้าวบานเขามีเขาใส่บาตรเรามา ไปนิมบาตรแล้วนาคอย่าทวนระแวง อย่าเหลียว
 ตะแคงไปมองซ้ายมองขวา นาคไปเจอแม่สาวเขาเกิดมาสวนมา จงปล่อยนัยนาคของพอนาค
 ลงกิน สาวสาวสนึ้นเขาแต่งตัวทันสมัย เขาบุ่งกระโปรงแบบใหม่เห็นอะไรมันมัน เขาบุ่ง

กระโปรงเลยเขาย่านักว่าชานากิน ปลงเสียให้สิ้นนั้นคือราศี พอรับบาปใครแล้วอย่าได้
 มองหน้า ถ้าเป็นสีกาแล้วจงเมินหน้าหนี ปากภาวนาคาถาที่มี รับเสด็จรับหนักกลับมาวัดเรา
 พอมาถึงวัดคอยรับประเคน อย่าให้พระหรือเณรทำนึ่งคอยเปล่า จันขาวแต่ละคำหรือน้ำแต่
 ละคราว ยังเป็นที่เขายูทุกครัวเรือน เสรีจากจันขาวที่เรากำหนด รับไปลงโบสถ์ให้
 หันเพื่อน อย่าทำงอแงคิดแซกคิดเขื่อน กิจวัตรจะเตือนเป็นเงาตามตัว เสรีจากลงโบสถ์
 รับไปลงอาบัติ หิมเอานวโกวาทขึ้นมาท่องหังหัว พร้อมทั้งเจ็ดตำนานแล้วท่องทานิให้หัว
 ทองให้หมกทั้งหัวได้ก็ยิ่งดี เวลาท่องมนต์ตัวฉันจะสอน ว่านาคหนองนอยนอนท่องโนนทองนี้
 ปากภาวนาแล้วหลับตามีคมี ยดาสัพเพจะไม่ได้คิดหัว นั้นแท้

1.๘๑ แหล่งสอนนาคพรลัทธิ

วิทยากร นายแสน สุขแสง (ส)

3 พฤษภาคม ๒๕๒๑

นายฉม เขียวสม (น)

นายไถ่ ทองมี (ล)

(พรท) (น) จะกล่าวเป็นกลอนเป็นพรลัทธิ ผมขอเตือนจิตพ่อนาคของฉม (ล) เมื่อ
 ก่อนจากไปเมื่อพอจะใกล้จากกัน (ส) จะเคลื่อนจากบ้านจากถิ่นที่เคย (น) ต้องจากคนรัก
 ที่เคยฝากสัณทนต์ (ล) เอาโบสถ์ต่างบ้านแล้วพ่อนาคเอย จงตั้งใจว่าสิ่งที่คุ้นที่เคย
 (ส) อย่าหวาดไปเลยพอจงตักนิรวณ (น) อันรสสวาทาเวียนวงมีเวร (ล) แสนุอย่าเบน
 ป้องกันไวกอง (ส) จงทักความภักดิ์ก่อนจะคลุ้มพริ้ว (น) จ้าจากจ้าวรคนรักจากใจ
 (ล) เมื่อก่อนจะจากพอจงไปแจ้งจิต (ส) บอกกับแม่มิตรแม่ครูเคยหมาย (น) นาคขอลาแล้ว
 นะแม่แก้วเคียงกาย (ล) อยู่เกิดสบายโอแม่แก้วกานดา (ส) ลาเขาแล้วพอจงรีบรุก
 (น) ทำใจให้บริสุทธิ์ในพระศาสนา (ล) จงตั้งใจมั่นกตัญญูตา (ส) เพียบพร้อมบิดาและ
 มารดร (น) ก่อนเลี้ยงเรามาใช้เวลาเยาวยอ (ล) เทาเทาฝ่าหอยเหลือค้ำข้าวก่อน
 (ส) อบรมเลี้ยงลูกต้องผูกพันก่อน (น) พมทุกช่อนาพรทั้งวันทั้งคืน (ล) จงภาวนาจะรอก
 ออกมาเป็นราช

(ด) แม่ก็ทนทุกข์พ้นฝ่าสุคติ (น) ของเฒ่าของร่อนเมื่อแตกอนเคยกลิ้น (ด) ทั้งห้องแล้ว
 ฝันแม่มาเลือกกลิ่นเลือกกิน (ส) จนกว่าจะคลอออกมาพันกรรม (น) จิตแม่ทั้งนั้นมิไค่หนี
 (ด) แม่รักงามปลอดของแม่ยุคยุพิน (ส) จะเป็นสงฆ์ตรงศีลแห่งพระโคตม (ส) พรุ้งนี้แล้ว
 หนาพอจะไปเป็นสงฆ์ (ด) บุญสร้างเสริมสงฆ์ก่อนสะสม (ส) เพื่อนรักเพื่อนใครที่เคย
 วิ่งไล่หกล้ม (น) เป้นคมโคลนคมไล่หุบไล่ตี (ด) ไอ้ที่เคยกอดไอ้ที่เคยเกลียดเสียจนไม่
 อยากรู้จัก (ส) เขาก็ให้อภัยกันทั้งน้องและพี่ (น) พ่อแม่พี่น้องพวกพ้องยินดี พ่อก็ควร
 เปรมปรีดิ์เมื่อพบปะปลง (ด) ในวันพรุ้งนี้พอจะเข้าโบสถ์ไม่ว่าเช้าหรือบ่าย (ส) พอจะ
 เปลี่ยนนิสัยเมื่อพอนาคเป็นสงฆ์ (น) บุญกองหมกคือไตรตรองคลุมองค์ (ด) สว่างโดยทรง
 แสงบรมครู (ส) พรุ้งนี้ตอนเช้าพอเข้าโบสถ์สัพพยบพร (น) อุปัชฌาย์จะประกาศท่อนา
 สงฆ์หมู่ (ด) รับมันคำครูรับรู้เข้าเรียน (ส) ทั้งไปรกวางเปลี่ยนนิสัยของแก (น) อยา
 ถือใจคนแล้วทำตามติดคอ (ด) เหมือนอยู่กับพ่อเหมือนอยู่กับแม่ (ส) เป็นพระครองผ้าที่ล้า
 หอมแห (น) พ่อยาเหลียวหลังแลไปลอบฆ่าเลื่อง (ด) การบรรพชาต้องมีหลัก อยาไป
 หลงรักกับแม่เนื้อเหลือง (ส) จงมันคำเกี่ยวพ่อยาไค่เหลียวฆ่าเลื่อง (น) พ่อยกเอา
 ผ้าเหลืองมาเดินตามรอย (ด) พอเช้าพรรยาพอนาคอยนอนกันสาย (ส) ละความสบาย
 พอนาคลงหมอบ (น) พระเคาะระฆังพ่อยกทั้งใจคอบ (ด) ล้างหน้าเสียหมอบแล้วจึงคอบ
 หมกรอง (ส) ลงจากกุฎิที่เคยอาศัย (น) ปากจงสาธยายพุทธมนต์ให้คล่อง (ด) ว่าเมตกัน
 จะ สัมพลา แค้นย่นคำไฉน (ส) ออกส่าหรงทองซึ่งปทานุกรม (น) ผมไม่ได้ว่าจะไรคอก
 นะนาคหนา (ด) ครั้นถึงเวลาที่จะสร้างสม (ส) มันไม่เข้าใครคอกหนาสุดแท้แต่เวลาจะ
 สะสม (น) จะอยู่ลึกไปให้เขานิยม (ด) ใครตายก็จมพระขรรค์ (ส) จะเงินจงบลงพ่อย
 เดินก้มหน้า (น) ทั้งแต่ที่สามกว่ากว่าไปจนถึงที่สี่ (ด) ทำบุญกุศลทานก็เป็นการไมตรี
 (ส) เมตคาวารมีจึงแผ่ให้ไป (น) สัตว์กับสัตว์น้ำหรือเจ้ากรรมนายเวร (ด) ผลบุญอย่า
 เบนจงแบ่งบุญให้ (ส) บิตรมารดาบุญาทายาย (น) บุญมิตรทั้งหลายจงไต่หัวกัน (ด) ครั้น
 ถึงเวลาที่ให้ฟ้าสว่าง (ส) ทองฟ้าสว่างแสงสุริยาน (น) รีบไปปลงอชติกิจวัตรสำคัญ
 (ด) เพื่อปลงอชติอชติอชติ (ส) ไปปลงอชติรับออกนอกโบสถ์ (น) แขนงำหนด
 เสริมสงฆ์ราตรี (ด) เขาคักบทรใหม่เพื่อไปไฉน (ส) ขาวปลาเขามีไสบทรเรามา

(น) ไปบิดเพาทรพอยาหัวระแวง (ล) ไปเคินตะแคงมองซ้ายมองขวา (ส) ไปเจอ
 สาวสาวที่เขาเคินก้าวสวนมา (น) พอลงปลอยนัยน์ตาของพอคุดิน (ล) เพราะว่ามีสาวสาว
 สมัยนี้เป็นสมัยใหม่ บุงกระโปรงสวมใส่เห็นอะไรหมิ่นหมิ่น (ส) พอนาคอยามองสาวแล้ว
 นึกว่าขาวนากิน คัดเสียให้สิ้นนั่นคือราศี พอรับบาทรไครนาคอยาได้มองเห็นว่า เป็นสีกา
 จงเป็นหน้าหนี (น) ปากภาวนาแต่คาถาที่มี (ล) รับเสด็จรับทีละรับมาวัดเรา (ส) พอลมา
 ถึงวัดแล้วจึงคอยรับประเคน ออย่าปลอยให้พระให้เมรนั่งคอยเปล่าเปล่า (น) ฉันขาวแต่ละคำ
 น้ำแต่ละคราว (ล) เราเป็นหนี้เขาอยู่ทุกครัวเรือน (ส) เสรีจากฉันขาวที่เรากำหนด
 (น) พอลองรับลงโบสถ์ไปให้ทันเพื่อน (ล) ออย่ามัวหลงแทนคิกแซคคิเชื่อน (ส) กิจวัตร
 หมอจะเตือนเป็นเงาตามตัว (น) เสรีจากลงโบสถ์แล้วรีบไปปลงอาบัติ (ล) หยิบนวโกวาท
 มาทองทั้งหัว (ส) ทั้งเจ็ดตำนาน (ล) สิบสองตำนาน (ส) ทองทานให้หัว (น) ให้ได้
 หัวนั้นก็ยังดี (ล) เวลาทองมณฑลขอขวัญจะสอน (ส) พอนาคอยามองทองโนนทองนี้
 (น) ปากภาวนาแต่คาถาที่มี (ล) ปากภาวนาอย่าทำคำที่ อักหนอยยถาสัพพีพอลจะไม่ได้อะไรเลย

1.30 แห่บายศรี

วิทยากร นายพรหม พลเอก

4 เมษายน 2521

(คำพูด) ศรีศรี คำว่าศรีในที่นี้หมายถึงศรีอันเนื่องใส มีคำอรรถคำแปลแต่ก่อนไร
 จะอธิบายในบาลี อันบายศรีที่ตรงหน้าว่าสวยสด มีปรากฏความหมายในบายศรี ทั้ง
 ผู้เขาสาวแก่แลสตรี บางบูนึงบนบางสนใจ ว่าบายศรีนี้แหละขอสมมุติ คุณองผู้ใดก็
 นี้ไฉน จะชอบบอกข้อความคำบรรยาย ไท่หมายทั้งเล่นเป็นสำคัญ อันคำว่าเวียนเทียนนั้น
 เวียนเกิด คือเวียนว่ายตายเกิดในสังสาร ต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่หลายกัลป์ กว่าจะ
 ไค่พ้นผ่านกัลป์ อันผู้บายศรีนี้แหละหรือ ท่านเปรียบคือดวงจิตอวิชา ยอดหอผู้มีคัมภี
 ปริศนา ให้รู้ว่ามีตัวทุกคน อันคำสืบสามเปลาะเพราะกิเลส มันก่อเหตุภัยอันตรายทุก
 แห่งหน ไม่เช่นนั้นคือการมคิตตามตาม จะดวงพญารมเวรทองเห็นธรรม อันเวรกรรม

ทำให้เกิดกำเนิดชาติ พระบัญญัติกล่าวไว้มิถล่ำ ทั้งกรรมชั่วกรรมดีมีสองกรรม ใครเห็น
กรรมว่าประเสริฐเลิศจริงจริง มะพร้าวอ่อนปอกเนื้อไว้มิถล่ำ ใจมนุษย์ให้มองใส่ทั้งชายหญิง
อันใบพญเจ็ดใบที่ใหญ่ยิ่ง ให้เห็นสิ่งชั่วที่ขึ้นมา อริยทรัพย์นั้นได้เท่าใบพญ ท่านผู้รู้คงเข้าใจ
ในสิกขา นับไปถึงข้อสุดท้ายในปัญญา รวมเข้ามาครบเจ็ดเสร็จพอดี แวนสามอันนั้นคือ
ภพสาม มีกามภพรูปภพอรูปรูปพจน์ทุกที มีบรรยายในสิกขาพระบาลี ท่านานมีเบ็ดคุณรู้เอง
อันเบ็ดข้าวสารนั้นแหละหรือคือข้าวทิพย์ จะยกพิมพ์ขึ้นมาไว้ให้เหมาะเหม็ง ใครนับได้ชาติ
เกิดว่าเลิศเก่ง แทะหนอเองผู้บรรยายไม่รู้เลย

(คลื่นกระทบฝั่ง) แถบสายศรีรัตนกัน เมาะนิพนธ์ในการบรรพชา เป็นมิ่งมงคลที่
คนคว่ำ จะเล่ากิจจาเอามาสู่กันฟัง จงสาธุเถิดท่านทั้งหลาย จะบรรยายเป็นทุกขัง ท่าน
คอยสลับแล้วรับฟัง ก็ว่าพระอนิจจังอนัตตา ที่ฟังของสัตว์ท่านก็ได้ตรัสเอาไว้แล้ว คือดวงแก้ว
ในพระศาสนา เราเกิดมาเป็นคนก็อย่าได้จนปัญญา จงเร่งอุทิศแล้วหมั่นวิจารณ์ จงเชื่อ
ในพระไตรลักษณ์ ให้แจ้งประจักษ์เป็นหลักฐาน ในพระไตรลักษณ์ญาณ ท่านจงเร่งวิจารณ์
เสมือนดังแก้วมณี พระพุทธเจ้าที่ท่านได้ตรัสรู้ เป็นสมมัญเพราะแก้วดวงนี้ สว่างเป็นร้อย
ท่านก็ยังพลอยได้ดี แต่พวกเรานี้ก็ยังไม่วุ่นวายกับ อันชาติความเกิดท่านคอยสังเกต จะเป็น
คนหรือเป็นเปรตก็เป็นได้ ให้มีพละมานั้นถือว่าท่านเป็นใหญ่ เราถือกันไว้เป็นอัครา เพราะ
เหตุทั้งสามจึงได้นำความยาก เกิดความลำบากกันเป็นหนักเป็นหนา เวียนเกิดเวียนตายกัน
อยู่หลายกัลป์ บ้างทุกข์ได้เกิดมาเป็นคน เกิดเป็นคนเราต้องค้นหาแก้ว ถ้าได้พบแล้วท่าน
อย่าฉงน จงปลงให้ทั่วไปเสียทั้งตัวทั้งตน อย่าได้กังวลว้าวุ่นกายของเรา อันการเกิดตาย
นั้นมันยอมไม่เที่ยง ยกศัพท์ขึ้นเถียงว่าอนิจจังใจแล้ว อนัตตา คือตนก็จะเป็นผลหรือเปล่า
อย่ามัวโง่งเงาหนวมนา ถ้าใครอยากพบให้ครบนักปราชญ์ ถ้าใครอยากฉลาดให้พึ่งเทศนา
หมั่นฟังบ่อยบ่อยจะค่อยค่อยเกิดปัญญา คีลแบคคีลห้อยยาดะเลย พอนาคจะพบไปเสียในวัน
พຸ່ງนี้ ทำใจให้พื่อนาคเอย จงหมั่นฟังธรรมคำอภิปราย เมาะอ้อเอ๋ยการเวียนเทียน
การเวียนเทียนเขาให้เวียนสามรอบ ไปตามระบอบไม่ผิดเพี้ยน บ้างก็เจ็ดห้าสามตาม
บทเวียน เก้ารอบเขาก็เวียนไม่เป็นไร แวนสามอันเวียนกันสามภพ ไม่รู้จักจบกันไปที่
ตรงไหน เหมือนเอากำเนิดมาเวียนเกิดเวียนตาย เวียนมาเวียนไปอยู่ในโลกขรา

ด้วยกำสรวลที่เราประสบ ใครห้วงแล้วต้องพบกิเลสตัณหา เว้นไว้แต่ที่ท่านผู้มีปัญญา แยก
 ตัณหาไปเสียจนหมดทุกขภัย ผ้าห่มบาศรีคืออวิชชา ผู้มีปัญญาเขาคงจะคลี่คลายได้ ท่านจึง
 จะหมดไปจากโทษทั้งหลาย มีคนเมามายหนองมัวไม่มี ความโลภโกรธหลงคือทองสามยอด
 เกลียคแล้วก็กอดอยู่ที่ยอดบาศรี ความโกรธเข้ากอดกันอยู่ที่ยอดตานี้ พระธรรมของคัมภีร์
 สาสาย คนเกลียดวิชาเหมือนตาที่ยังบอด เกลียคแล้วก็กอดเอาโลภหลงเข้าไว้ ไม่รู้จัก
 คัดแล้วก็ใจ เหตุนอกเหตุในให้พิจารณา ยิ่งอีกด้วยคิณที่ถูกสามเปลาะ ท่านหมายจำเพาะ
 ด้วยกิเลสตัณหา ถูกพันเข้าไว้แล้วเวียนว่ายเข้ามา ในสังขารแล้วยังไม่สิ้นห่วงใย ยังไม่
 ทั้งสามมีกรรมเป็นต้น ที่สองนั้นโดนเอากิเลสเข้าให้ ที่สามวิบากก็ไม่อยากจะได้ แต่เหตุใน
 มันย่อมมีทุกคน มะพร้าวอ่อนอ่อนสามซอกเห็นว่า ไตรลักษณ์ประจักษ์เหตุผล ย่อมใสจริงจริง
 ก็ไม่มีสิ่งเจือปน เหมือนดังอยู่บนเมฆเมฆา น้ำอมฤตถ้าใครดื่มรส คงจะหมดจดไปด้วยกิเลส
 ตัณหา เหมือนน้ำมะพร้าวที่ไดกล่าวกินมา ใบพลูนั้นแหละหนามีเจ็ดใบ ศรัทธาความเชื่อใน
 สิ่งที่ดี ที่สองคือศีลวิสัย ที่สามหรือระอาใจ จะว่ามากไปก็เปลืองเวลา อริยทรัพย์นั้น
 เท่าใบพลู นักปราชญ์ผู้รู้จะท่านจำ นับถึงสุดท้ายได้แก่ปัญญา ประมวลเข้ามาครบเจ็ด
 พอดี บาศรีทั้งห้าท่านเรียกว่าเบญจขันธ์ ถ้าแม้สามชั้นไตรภพทุกที่ กามภพจบในพิชิต รูปภพ
 ก็มีกุศลกลามา อรูปภพจบทั้งสามชั้น ค่ายคิณถูกพันไว้แน่นหนา เวียนเกิดเวียนตายเวียนไป
 เวียนมา ในสังขารยังไม่สิ้นห่วงใย อันเมตข้าวสารจะประมาณไม่ถ้วน แทบจะประมวล
 ชาติเกิดไม่ได้ มีญาณบุพเพชะเนนหมาย เกิดแล้วก็ตายอยู่หลายกัลป์ จงหมั่นเกิดท่านด้วย
 กันทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้งชายมีทั่วหน้า คงจะสมมาตรกันไปดังปรารถนา ถ้าไม่บรรลุนิพพานก็
 ได้บารมีนั้นแล

1.31 แด่บาศรี

วิทยากร นายแสน สุขแสง (ส)

6 พฤษภาคม 2521

นายไธ ทองมี (ด)

นายหอม เขียวสม (น)

(แกะ) (น) แก่บาศรีชั้นต้น เลิศอันเองอำไพ เลิศเอาใบทองที่ใบใหญ่ใหญ่

เข้ามาพันไว้ทำบาศรี (ด) หยิบใบสนสนลัดขี ช่างงามระยัง เป็นพจนานาคี (ส) ชั้นที่หนึ่ง

ยกขึ้นทั้งนี้ ความพิถีพิถันโบราณ (น) ชั้นที่สองงามระยับ ข้อนลับแลประสาธน์ (ด) เป็น
 คอกลมะลิกำลังผลิบาน ข้างงามตระการकुสมทรง (ส) ชั้นที่สามงามระยับ นานช่างประคัม
 ล้นบรรจง ลอเอี่ยมเทียมดังหงส์ แม้นมอมงค์ล่อนจึกท่า (น) ใช้น้อยน้อยยกคานยศรี
 ว่ายขึ้นที่คุ่มช้ำ (ด) ฝีมือใครที่โหมท่า ภูเลศล้าอรัมจริง (ส) แทะเป็นพ่อเพี้ยเจ้าของ
 งาน เริ่มจัดการเสียนใหญ่ยิ่ง ปริภพกรรยาถวนทุกสิ่ง สมรมิ่งให้เริ่มจักแรง สองเอย
 สามีภรรยา ไพบูลย์การคัมมาออกจักแรง ยอด่าย่ายแสง ก็เริ่มจักแรงท่าพิถี (ด) หิม
 ษัณฺฑ์โรบะรอยขึ้นมาแล้วรีบไปซื้อผ้าไตร ที่เนื้อก็ค้อย่างกำมะหยี่ก็ยวบยั้ง (ส) อีกทั้งบาตร
 แลวิไลเลิศ ข้างสวยประเสริฐพร้อมทั้งร่มสปรัง (ด) อีกทั้งเสื้อฮอนและหมอนอิง ทุกทุกสิ่ง
 แพรพราวตา (ส) อีกทั้งชุบเทียนแก้ทาเอามาด้วย พร้อมทั้งกรวยของพระอุปัชฌาย์
 (ด) ครั้นได้กำหนดวันเวลา ก็เชิญญาติมาฟังหมอลำขวัญ ทั้งญาติทั้งมิตรสนิทกัน ในการคั้น
 ก็เชิญทั่ว ทั้งญาติเข้าเฝ้าและญาติข้างผิว ก็เชิญทั่วเสียหมดทุกคน ที่มีกมลน้ำใจศรัทธา
 ข้างแกะเป็นยานของครูเพี้ยนี้ ข้างแท่งสวยคือรามตา บัณฑิตวิมลวิริยะ ไฟฟ้าจรวดสุกจริง
 สว่างไสวแสงไฟส่อง ข้างงามผูกของคุ่มยวบยั้ง แกะก็พิถีก็จริงจริง ทุกทุกสิ่งงามครบครัน
 ข้างแกะเป็นหมอนจินดา (ด) หมอนหอมหมอนแสนที่มาร่วมทำขวัญ พอได้ฤกษ์ให้โห่ร้องขึ้นสามชั้น
 ตามโบราณแบบพิถี ท่านผู้ฟังท่านทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้งชายและท่านเจ้า อย่าเพิ่งติฉินไถ่กันหา
 นึกว่ากรูณาพวกผมสักที (ส) ผมเป็นนักเทศน์สมัยใหม่ ผมว่าได้มันยังไม่ดี (ด) น้องเอย
 น้องที่จงกรูณา ผมไม่หวังตาเสียนเหลืออัน (ส) แต่ผมหวังกุศลในภายภาคหน้า (ด) หาก
 ท่านมีจิตก็เชิญท่านคิดเงินมา (ส) พอเป็นค่าหมทวงเค็น (ด) ท่านจะคิดหรือไม่คิดอย่ามัว
 ไปคิดหาชวนเงิน (ส) จะคิดหรือไม่คิดอย่าคิดทำเมิน (ด) ผมเองเจ้าภาพแล้วเจ้าภาพทำ
 เมิน (ด) อย่ามัวสะเทิ้นสะทอนอาย คิดเงินเข้ามาผมไม่ว่าอะไร ถ้าคิดมาได้ผมก็ยินดี
 ผมไม่โลภมากแต่ผมอยากจะได้ ต้องกินต้องใช้ไม่ทุกวันทุกวี่ ขึ้นรถลงเรือไปได้เหนือธานี
 เงินทองไม่มีก็ไม่ไ้มาได้ไป ขึ้นรถลงเรือไปได้เหนือธานี เงินทองไม่มีก็ไม่ไ้ไปได้มาได้มา
 จึงแกะเป็นนาคเริ่มจะบวช (ส) ปลงผมโกนผมวศกุดฉันนี้ (ด) ก็นึกสมหมายในอุรา จะได้
 เป็นบุตรพระศาสดาไปตามแบบพระศาสนา พอสังเฝ้าสาวหรือยังพ่อนาคเจ้า (ส) รักกันมา
 ก็หลายปี (ด) บอกให้เขารอพ่อนาคนี้ น้องเอยน้องที่จงกรูณา (ส) พอสังเฝ้าเสร็จก็

เหมือนกันว่า รักษาดีให้เสียให้มัน (ต) เราเกิดเป็นคนนี้แหละสำคัญ กระทั่งหมอขวัญยัง
ต้องบรรพชา การบวชอย่างนี้มีหลายอย่าง ผมจะเอ่ยอ้างให้เหมาะสม บวชรับบวชรอง
บวชเป็นของนิยม บวชเสียชนม์ไม่ใช่มีนา บ้างบวชหนีบาปหวังลาเงินผาน บวชหนีทหารบวช
เอาพรรษา ไม่ใช่แกล้งมาแต่งขึ้นว่า บ้างก็บวชรอทำให้อีกสาวเขาโต นั่นแล

1.32 นายศรี

วิทยากร นายประโยชน์ มนจ้อย (ป)

19 เมษายน 2521

นายสำรวม อยู่สุข (ร)

(แกะ) (ป) แกะเป็นนายศรีชั้นต้น ความโสมมของอำไพ บ้างเอาไปทองที่ใหญ่
ใหญ่ มาทับใส่เป็นนายศรี (ร) บ้างเอากะดากขาวเขียวเหลือง ทาประเทืองให้อีกที่
(ป) ทับซ้อนกันเป็นนายศรี (ร) ตามพิธีแบบโบราณ (ป) ถ้าหากเป็นเชื้อพระวงศ์พงษ์เผ่า
เจ้า (ร) ให้ตั้งนายศรีชั้นเก๊ขึ้น (ป) ถ้าขุนนางอำมาตย์ข้าราชการ (ร) เพียงเจ็ดชั้น
ลดลงมา (ป) ถ้าเป็นบุคคลชั้นพาณิชย์ (ร) ประกอบกิจการการค้า (ป) ให้ตั้งนายศรีมี
ชั้นห้า (ร) ตามตำราที่บรรยาย (ป) นายศรีมงคลของชนสามัญ (ร) ให้ตั้งสามชั้นทั้งเคย
ใช้ (ป) เอาทองทาที่ใหญ่ใหญ่ (ร) มาทับใส่ใบเงินใบทอง (ป) ใบรักคอกมะลิมีใบ
รอบ (ร) กิจประกอบพานหมอง (ป) นามเขามีพิธีรับรอง (ร) นับเป็นของที่สำคัญ
(ป) แต่มาคิดว่าศักดิ์กันน้อย (ร) ชิมักไม่ค่อยพิถีพิถัน (ป) สะทวากอย่างไหนก็ใช้อย่างนั้น
(ร) ที่ตั้งชั้นห้าขึ้นเป็นการมงคล (ป) อันนายศรีที่เราจัดทำ (ร) เป็นลัทธิพราหมณ์กระทำ
แค่นั้น (ป) บวงสรวงเสพเทพไทเมืองบน (ร) โอมอานมตอมรินทร์ (ป) ให้ช่วยพร
เพิ่มพิพัฒน์ (ร) ประสิทธิ์ประสาทมงคลก็ดี (ป) แกล้งที่มีมณฑล (ร) ให้หมดสิ้นจากทุกข์ภัย
(ป) ใครอยากจะมีศรีสง่า (ร) อวยพรกันมาประทานให้ (ป) จะเอาลาภผลมงคลใดใด
(ร) พราหมณ์ผู้ใหญ่ในพิธี (ป) กระทำกันมาเป็นเวลาไม่ช้านาน (ร) นับเป็นร้อยพันพันปี
(ป) ก่อนศาสนาพระชินสีห์ (ร) จะเกิดมีในเมืองไทย (ป) พราหมณ์กับพุทธเจ้ากันช่วย
(ร) ทางอำนาจมงคลนี้ (ป) พิธีแบบพราหมณ์ (ร) เนื้อความแบบไทย (ร) ถือพุทธ

ยิ่งใหญ่เป็นมงคล ฟันธงที่นึ่งกำลังสลับ คงจะทราบซึ่งเหตุผล (ร) ที่หมอรวมมาพรรณนา
 คึกคัก มาเล่าขานให้ท่านฟัง (ป) พอเสร็จมายศรีที่จักสรร เอาดาวหวานขึ้นถึงหวัง
 บายศรีปากชามนำขึ้นถึง บวงสรวงสิ่งต่อเทพเทวา (ร) เขมฺยสถิตบนพิธิ โดยอบายศรี
 แล้วหรษา ทั้งสิบหกห้องของชั้นฟ้า ทางปริศนากวีนลิ (ป) พราหมณ์สมมุติบายศรีที่จัก
 เป็นสุเมธุมาสเนกักรี องค์หิวัประทับที่ ยอดคีรีทุกเวลา (ร) มีบริวารเป็นชั้นเป็นกอง
 ประดับประดองไมกลาลกลา (ป) เหมือนชั้นบายศรีนี้แหละหนา หนูเทพเทวาเป็นบริวาร
 (ร) ลัทธิพราหมณ์กระทำถวาย เพื่อให้โชติชัยให้สุขสันต์ (ป) เหมือนเรานูชาปฏิมาทุกวัน
 (ร) เพื่อให้ท่านช่วยคุ้มครอง (ป) ทองสามยอดที่สอดใส่ (ร) เป็นของมีไหมนะท่านทั้งผอง
 (ป) แต่ก่อนนี้ไซ้ไรไม่ใช่ใบทอง (ส) งามที่มองนี้ก็ไม่ (ป) นักปราชญ์รุ่นหลังครั้งถือพุทธ
 (ส) ท่านสมมุติเพิ่มเข้าอีกที่ (ป) เป็นพุทธปณพราหมณ์จึงงามอย่างนี้ (ส) ท่านเห็นว่าดีจึง
 จักแจ้ง (ป) เป็นปริศนามีคาถากันลับ (ส) ฟันธงคงทราบไม่ใช่ใสแสง เรื่องพุทธศาสตร์
 มีอำนาจรุนแรง (ส) นักปราชญ์จักแจ้งจึงเข้าใจ (ป) ท่านสมมุติคนเหมือนชั้นบายศรี
 (ส) ทองสามยอดนี้หุ้มทองคำใน (ป) เปรียบเหมือนโลกโคจรหลงของเรทั้งหมด
 (ส) ที่ติดกายมาแต่เกิดมา (ป) ภาที่หุ้มคลุมภายนอก (ส) ท่านเล่าบอกว่าวิชา
 (ป) เป็นตัวกำเนิดให้เกิดธรรมา (ส) ปิณฑุพิศตาไม่รู้ตัว (ป) รบรามาพันทุกวันทุกี่
 (ส) ที่โน้นที่นี้ขาวเลื้อทั่ว (ป) เรื่องคณวินาศต์เขมรเขายังกันมา (ส) ก็เพราะเกลือก
 กลัววิชา (ป) ดูพลยอคนกร้อง (ส) ลอยละล่องกายอย่างว่า [(พูด : (ป) เอ๊ะ ! เขา
 กายทำไม (ส) เขาถูกยิงตายกระมัง (ป) อ้อ ! เขาโดนยิงตาย] (ส) การบ้าน
 การเมืองตลอดการก้า ดูทุกข์ตระการกันไป (ป) เพราะอวิชชาหาบุญ ตนจะ เบิกซึ่ง
 บายศรี (ส) จุกเทียนธัยให้ทัณฑ์ ต่ออีกก็กับแว่นเทียน เวียนสามรอบอบายศรี ทั้งน้อง
 พี่กันอมเสียว รับแว่นวงบรรจงเวียน โบกแว่นเทียนว่าชัยยะมังละดัง (ป) เวียนสามรอบ
 ท่านควรรู้ พระบรมครูตรัสสั่งสอน เราเวียนเกิดกันหลายครั้ง กายแล้วเกิดร่างในโลก
 คอไป (ส) เวียนในภพสามไม่สิ้นสุด พระสัมพุทธตรัสเอาไว้ (ป) แม้นใครไม่ถึงนิพพาน
 เมื่อไร (ส) เลิกเกิดเลิกตายกันเสียที (ป) เราเกิดกันมาถ้าจะประมาณ (ส) เหมือน
 เมล็ดข้าวสารในขันนี้ (ป) ส่วนผ้าที่หุ้มคลุมบายศรี (ส) กับทองคำนี้ที่ร่วมกัน (ป) ให้มาก
 กอดคอกันและแนบกาย (ส) เหมือนเสียวคายกายยึกกัน (ป) ให้กิเลสเหตุผูกพัน (ส) โลก

โธสันอิทธิ (ป) โหราจารย์ท่านก็ช่วย (ส) กับทุกชีวิตพุทธศาสดา (ป) คือเหียนทั้งเก้า
 ที่กล่าวมา (ส) เป้าไปทรงหนานาคทันใด (ป) เป้าสามคราไ้หนาคอปากรับ (ส) เพื่อ
 ให้มีชานเข้าภายใน (ป) เพื่อล้างมลทินให้สิ้นเชิงใส (ส) ด้วยรัตนตรัยสามประการ
 (ป) ให้เข้าใจงามเหมือนน้ำมะพร้าว (ส) ที่น้อมให้เจ้ารับประทาน (ป) เพื่อล้างพิษรักษา
 อันนั้น (ส) ที่เคยมีกันถือตัวตน (ป) ถือเราถือเขามัวเมามากมาย (ส) ไม่รู้ตนสายเรื่อง
 ปฏิสนธิ (ป) เมื่อแรกเกิดกายเหมือนฟองไข่ข้างบน (ส) พอกลอคเป็นคนเราก็ดม (ป) ตอน
 นาคคืนเข้าไ้ตามารตร (ส) พอลงสังวรด้วยความปลอดภัย (ป) อันสิ่งชั่วร้ายให้หลงลืม
 (ส) อย่าได้หยิบยืมมาอีกต่อไป (ป) ความเสเพลเกเรระราน (ส) เพราะกิเลสสามารถพา
 หมองไหม้ (ป) ฉันขอทั้งขว้างให้ห่างไกล (ส) ไม่เก็บเอาไปเป็นนิเวศน์ (ป) ฉันจะไป
 บวชเพื่อจะหนีบาป (ส) ให้มีพรบในคำสอน (ป) เพศร้าวาสขอตัดขาดตอน (ส) คุณ
 ขอมเคยขอทองเล็กชุกชุม (ป) พอนาคใจแนไม่แปรผัน (ส) ฝ่ายหมอบหาขวัญเสียให้อีกหน
 (ป) เอาแบ่งน้ำหอมเจิมกระหม่อมหมานมน (ส) แม้นใครไ้โดยลทินยม (ป) เป็นสัตบุรุษก็กลัว
 นาคองคนี้ (ส) สละโลภที่สร้างสม (ป) ไปบวชเข้าโบสถ์เพื่อโปรดญาติโยม (ส) พันทุก
 ระทมด้วยทางพระธรรม (ป) พ่อแม่พี่น้องก็ปองเกื้อหนุน (ส) ได้แบ่งส่วนบุญอันล้ำเลิศ
 (ป) ทางน้อมมะโนโหสิกรรม (ส) ที่นาคเคยทำผิดพลั้งอภัยเทอญ

1.33 แถลบายศรี

วิทยากร นายเจียน ทิมทอง (จ)

21 พฤษภาคม 2521

นางสาวสมทรง ทิมทอง (ส)

(แะ) (ส) แถลบายศรีชั้นชั้นกัน ให้เลิกเล่นโอฟาฟาร วันนี้เป็นวันมิ่งมงคล
 มหาฤกษ์จะได้แผ่ไพศาล (จ) ช่างบริบูรณ์ให้เบิกบาน เจ้าของงานนี้ทั้งงาม (ส) เขาทั้ง
 บายศรีชั้นเจ็ดชั้น แต่งเรือนบานแดดอร่าม ฝีมือของใครคนไหนเขามาทำ ช่างงดงามจริง
 ทั้งบายศรีชั้นห้าชั้น เอายามาพันคู่เพริศพริ้ง ฝีมือใครทำช่างชำเล็ยจริงจริง (จ) คุณเพริศ
 พริ้งแพรวพราวตา ช่างประดิษฐ์คิดประคัม งามระยับทุกสิ่งสรรพ (ส) ช่างโสภโอฟาฟาร
 (จ) แม้จะเปรียบปานทั้งเขาพระสุเมร (ส) ชั้นที่สองสองสว่าง (จ) จะแะเป็นกวาง

เขาโจนงน (ส) วังเคล็ดเปิดทกเลน (จ) มีหมื่นเฒ่าเข้าในพง (ส) ถึงขั้นที่สามงน
 ระเบียบ (จ) แกะเป็นภาพพระพุทธรูป (ส) ตอนหนึ่งพิมพ์แม่หมอนงค์ เสกจิตรพระอาชา
 (จ) พรอมถวายนายฉันทแก่นระเห็ด (ส) พระโดยเสด็จเจ้าสุปั (จ) พระองค์ก็คลวง
 ข้างไม่วางพินทา (ส) โอราสพระก็ไม้อาลัย ถวายทรงเห็นองค์มฤต มาขึ้นพิรุณให้รัก
 เสียได้ (จ) บางคนก็นอนมานอนหลุกหลาย (จ) บางเหลือแต่กายยังมาอนกรน (ส) พระ
 จะมองคนไหนให้ออกสุ (จ) พระมาคึกฤให้มองหม่น (ส) พระจึงเลี้ยงกายไม่กังวล จะดู
 ทอนนก็เห็นเสียแตกอกบัว (จ) จะมองข้าพาสคาสา นอนพวยหลับตาไม่รู้ตัว (ส) บางคน
 นอนพวยมีอกายกันจนนิ้ว (จ) แลเห็นคอกบัวอยู่แว่วไว (ส) พระเห็นคนหลับจึงกลับคึกหนี
 ถ้าเราเห็นอีกสักทีคงจะเกิดเรื่องใหญ่ (จ) มองเห็นแต่ผ้ายังจับหัวใจ (ส) พระองค์ที่ได้
 จึงไม่หันมา (จ) ถ้าเป็นทุกข์คราวนี้ก็ต้องเสวี (ส) ต่อให้ขอเปิดเอามาตั้ง ก็ยว
 (จ) เขาเล่าให้ฟังยังหากันถึงหัว (ส) ท้องหาดวงที่มีร้ายแรง ไม่เหมือนพระองค์ท่าน
 ทรงศักดิ์ ท่านขมจิตใจของท่านเข้มแข็ง (จ) ทอนนกระวังพ่อยาไค้หนึ่งระแวง เห็นสี
 แดงแดงพ่อยาไปเปิดมัน (ส) ถึงขั้นที่สี่ยังมีทเวา (จ) เขาก็นอนให้ออกสุ (ส) มีไช
 เช่นนี้ทุกวันที่เราอยู่ (จ) เราไปแอบดูไม่เห็นจะมีอะไร (ส) ชั้นที่ห้าเทพารักษ์ (จ) เขา
 ก็ทำให้เป็นคอกไม้ (ส) บนนอกบาศรีก็มีไช (จ) เขาเรียกกันว่าบาศรีปากสาม (ส) เขา
 ก็มีเทียนชัยปักไว้เล่มหนึ่ง (จ) กับเหรียญถึงแลดูรวม (ส) เขาตั้งบาศรีวิธีแบบพรหมณ์
 (จ) เอาไม้ทั้งสามมาทาบติดกัน (ส) แล้วมีทองอรอนทั้งสามทาง (จ) เอาไม้ระหวางสาม
 เปลาะนั้น (ส) ข้างนอกขั้วในให้เหมือนกัน (จ) แล้วโหราจารย์ก็เริ่มจัดแจง

1.34 แผลเปิดบาศรี (สมมติบาศรี)

วิทยากร นายประโยชน์ มจ้อย (ป)

25 เมษายน 2521

นายตำรวจ อยู่สุข (ร)

(ขรรพวัตร) (ร) ศรีศรีฤกษ์ยามยบตี ท่านท้าวโกสให้เสด็จลงมา ในฤกษ์เปิด
 บาศรีเป็นสง่า เสร็จแล้วอยู่เฉยอยู่พอจนคามาถึงอยู่ท่านกลางพิธี แล้วให้ทุกเทียนชัยอัคคี

ไว้เป็นเครื่องชูเชิด (ป) งามวิไลเลิศสง่าศรี จึงกล่าวเป็นร้อยนายศรีเพื่อเป็นมงคลพิธี
(ร) ของท่านดาวสหัสมหิศรเทพราช ท่านประสิทธิ์ประสาทไว้ในไตรภพ ถ้วนพิศาวาไมกซ์
ผู้เฒ่าจอมอาชาชัย จึงหยิบยกมาบรรหารเรียกว่านายศรี (ป) ตามประเพณีไสยศาสตร์เวทย์
แล้วนำช่างผู้เฒ่ามาจัดทำเป็นพิธี (ร) ให้เอาใบทองทานีมาเย็บกลัด บรรจงจักเป็นพรพาทรง
กลลงมาเป็นตัวกระจิ่งทั้งงามวิจิตร (ป) เอาพานกล้วยมามัดเป็นท่อนไม้แรมสอดใส่สุมาลี
เอาทองทานีใบกิติคุณเย็บเข้า ไม่นอกข้างสุดสอดใส่สามใบ แล้วมาโอบหุ้มนายศรี (ร) ตาม
ประเพณีไสยศาสตร์เวทย์ แล้วจัดหน้าฉิวเสมาหุ้มกลุ่มนายศรี งามดีทั้งห้าชั้น (ป) ส่วน
ใบทองทั้งสามนั้น เปรี๊ยะโกละโกละโกละอันเวียนวน (ร) ค่ายคิมที่ผูกพันนายศรีเบื้องต่ำ
กลาง ล่าง บนนั้น เปรี๊ยะเหมือนกามภาพรูปทอรูปทอทั้งสาม (ป) นั้นท่านกล่าวไว้ แว่น
เวียนเทียนทั้งสามนั้นไซ้ คือพระพุทธรูปพระรัตนตรัยทั้งสาม (ร) นะวะหะระคุณทั้งเก้าอันคือ
เทียน ที่ติดแว่นเวียนเพื่อเจริญโชคชัย นามะพร้าวนอนอันแดงใส คือน้ำพระทัยของพระอรหันต์
หมกราคี ไม่นานที่ประทับประคองนายศรีเปรี๊ยะสี่สมาธิปัญญา ให้พอนาคึกเห็นไว้ในศีล
ภาวนา เขาคึกหาไว้ครบถ้วนเครื่องกรรมนายศรี แต่พอได้ฤกษ์งามยามดี แหมหมอรวมชัย
ผู้ทำขวัญในวันนี้ ก็ทำการเบิกนายศรี ให้ท่านตั้งโห่ขึ้นสามตา แล้วขึ้นของเจริญพระพรชัย

1.35 แหล่งเชิดขวัญ

วิทยากร นายโยคี คำแพง

18 พฤษภาคม 2521

(ขรรพวัชร)

ศรีศรีวิเศษโสภณพิธีเทพควรจะพิสดาร โดยไสยศาสตร์ล้านสนธิ
ประกอบกรรมมงคลที่ว่าจะทำขวัญ มีครบถ้วนทุกสิ่งสรรพประสงค์ ผู้คนนั่งแน่นจุลแว่นมาเวียนวง
ทักษิณามาวางไว้ มะพร้าวอ่อนอันใสสำหรับบูชาสโรจเรศวิจิตร จุนกระแจะจันทร์เจิมเจิม
โลก สรรพพิธีมงคลนายศรีเป็นชั้นต้นตั้งไว้ตามคำณั้ เอาธูปมาประคิณรูปะกับไว้เป็นอันดี
เมื่อเสร็จสรรพนายศรีแล้วจึงอัญเชิญขวัญ ว่าเอาจิตตาตะนิยะปุตตาเจ้าพ่อเอ๋ย ออย่ามัวหลงเลย
เขยชมปากษาคติ อีกทั้งขวัญเวกนั้นก็มาติดเป็นอยู่เฉยเฉย เรายังรำกึ่งมาร้องอยู่เหวี่ยงเหวี่ยง
ว่าขวัญของพอนาคเอยมาขึ้นะพอมมา พอมอย่าไปหลงชมสมุนไพร่สายคงคา เชิญขวัญของพอนาค

มาชมบายศรีเงินและบายศรีทอง ทั้งปีศาจบรรดาของก็มีอยู่พร้อมแล้ว ขอเชิญขวัญเจ้าแก้วตา
 เจ้าเอี่ยมมาขึ้นะพอมมา พอมอย่าไปหลงชมชาติชาวโธงเหี่ยวไปรงไปอยู่ในไพร ผุ่งชะนีไต่ไม้
 ไม่เคยเห็นกระต่ายเต้นกินหญ้าอ่อน อีกทั้งผุ่งกินนรก็รอนตงเป็นกันแกง อย่ามัวไปหลงเลยขวัญ
 ของพอนาคเอี่ยมมาขึ้นะพอมมา พอมอย่าไปหลงชมเบญจกาม อันรูปหญิงงามตามมาเซยชม ทั้ง
 แก้มเกศในตรนของนางนาฏ ความสวาทเป็นที่พิศวายตามประเพณี ว่าอย่าหลงใหลเป็นไร
 เล้าเจ้ามีมา ว่ามาเถิดนะขวัญของพอนาคจงมา ชมผกาสาที่ข้อมผาด ที่ญาติโยมได้
 ตระเตรียมเอาไว้พร้อมแล้วทุกประการ มีทั้งเครื่องอัฐบริวารทุกประการ เป็นต้นว่าไตรมาศ
 และจีวร ว่าพาสถกษณอีกทั้งไม่วาต ก็จะได้เอาไว้กวาดบริเวณพระอาวาสทิศละด้าน
 ห้าม่าทั้งนั้น จึงได้เรียกมิ่งขวัญตามประเพณี ว่าที่นั่นหอหอก็จะไต่เป็นหอเนื้อเชื้อสีในนาถ
 ชาติพงศ์สงฆ์ ที่นั่นหอหอก็จะไต่จากตระกูลมรวาส หอบวชเข้าไปแล้วพอมอย่านิ่งเฉย
 จงจับบาติที่สิ้นสุดอย่าไต่ละเลยลืมหลง จงดูเยี่ยงอย่างวงศ์ญาติโยมที่อุปัชฌ์มาก บกพระบาติ
 ในพระพุทธศาสนา วายางเทกาวเข้าโบสถ์ก็หวังว่า จะได้ไปรดพระบิคาและมารคา หอ
 จงรักษาสีตสอง รอยยี่สิบเจ็ดของพอนาคไว้อย่าให้เสียรณมอง การเที่ยวและการทอง พอมอย่าเอา
 มาเป็นธุระ มันมักจะเกะกะอับรึย หอบวชเข้าไปแล้วอย่าไปเที่ยวประกวดอินทรีย์ให้สะดม
 ทั้งสี่กาเขาจะหวิณมิให้มองแฉ้วแล้วลีลาศ แม้นพระสงฆ์องค์ใดมีอุปมาพมาแม่มัว มันจะทำ
 กรรมวนวนยั่วมาทูลจา มันแหละคือตัวมารที่จะมาเผชิญ พอนาคเอี่ยมพอจงหลบหลีกเสียให้พ้น
 อย่าไต่หน้าพา เมื่อพอนาคบวชเข้าไปแล้วอย่าไปเที่ยวเข้าบ้านให้มันนึกเวลา อย่าคนสี่กา
 เจ้าเลห์ อย่าริเรียนท่าเล่นท์ อย่าเรียนเล่ห์หลวงสาว ก็นั่นแท้เข้าให้ไปบิณฑบาต เพื่อ
 จะได้ไปรดญาติโยมมะพอนาคหนา ทั้งเจ็ดตำนานนั้นพันพองทองบนเอาไว้ให้ได้ พระสมัย
 ธรรมจักรภณยักษ์บนเอา บนเย็นบนเข้านเอาดังคำร่ำเอายังรุ่ง อีกทั้งมาติกาพาหุงน้ำรุ่ง
 รักษา อัมมายุไว้หลอง ของควานหวานชาวน้ำที่ญาติโยมเขาเอามาถวาย พอนาคเอี่ยมพอ
 อย่าไต่ม่งหมายวจะไต่ฉันของเขาเปล่าเปล่า เขากรวหน้าเอาทอนหน้าเขาว่าเอาแต่ใจ
 เขาทำปากบู้บไมเขามิให้เราไต่ยืน รู้ไว้ให้มันรู้ไว้ให้หลอง พอมอย่าไต่เที่ยวทอง ร้อง
 พุทธคุณตามกลางไรกลวงนา วายางเทกาวเข้าโบสถ์ ก็หวังว่าจะได้ไปรดพระบิคาและมารคา
 เมื่อทั้งชายและขวาของพอนาค จงอุ้มเอาพระบิคาและมารกร พาให้ถึงซึ่งนครนิพพานเมือง
 พอมพอมไปถวายหมฺญาติและตัวของพอนาคก็จะไต่รุ่งเรือง ในวันรุ่งขึ้นพุ่มนี้

1.36 แปลใจอุชวัญนาถ

วิทยากร นายพรหม พลเอก

8 เมษายน 2521

(ธรรมจักร) ตรีทวิเศวโสภณพิธีเพทศวรรจะพิสดาร โดยไสยศาสตร์สารกฤต ประกอบ
การมงคลที่จะทำขวัญ มีครบถ้วนทุกสิ่งสรรพทั้งประสงค์ ผู้คนก็นั่งแน่นจุกแว่นมาเวียนวงสายสิญจน์
มาวางไว้ มะพร้าวอ่อนซ้อนใส่สำหรับชกโยธารสเจริญศรี จุนกระแจะจันทร์เจิมเฉลิมโลก
สรรพพิธีมงคลบายศรีเป็นชั้นตักไว้ตามคำขวัญ เอาธูปธูปมาประคิณูประคับไว้เป็นอันดี
ครั้นเสร็จสรรพจากบายศรี ทิ้งข้าพเจ้าก็จะได้อัญเชิญขวัญว่า เอหิคาทพระขวัญของพ่อนี้เอ๋ย
อย่ามัวไปหลงลมหมเซบกับชชาติ วายุเวกถัมพักเป็นอยู่เฉยเฉยฉัน เรไรรำร้องอยู่เหวี่ยงเหวี่ยง
พระขวัญของพ่อนี้เอ๋ย มาเถิดนะเจ้ามา อย่าไปหลงชมสนไพรสายคงคา มาเถิดนะเจ้ามา
มีน้ำใสสะอาดทาสระอโนตาท ขวัญพ่อย้ายดีดตะเรึงหลง ชุมพูนงนัยานสำราญใจ ขวัญ
พ่อย้ายที่หายจกกลับมา มาเถิดนะพอมมา อย่าไปหลงชมนางนทหงส์ งานบรรจงทั้งปิกหาง
ขวัญพ่อย้ายไปชมนางนภายที่ขาวเป็นนวล มชกชวกันชมเซบ พระขวัญของพ่อนี้เอ๋ย มาเถิด
นะพอมมา อย่าไปชมชาติภักษาสาริกหรือถึงถึงกะงอกกะตัวไต่ไม้ไม่เคยเห็น ผู้กระต่ายเต้น
กินหญ้าอ่อน นางกินรวรอนลง เป็นกันกองอย่ามัวไปหลงเลย พระขวัญของพ่อนี้เอ๋ยมาเถิดนะ
พอมมา อย่าไปหลงเลยเซบเซบทั้งแก้มเกศเนตรมนนางนาค ความสวาทเป็นที่ส่วงการประเพณี
อย่างใดหลงใหล เป็นไรเล่าขวัญเจ้าจึงมีมา มาเถิดพอมมา อย่าทิ้งเลยเฉยอยู่
เชิญขวัญพอมมาเสียบในเวลาประเดียนนี้ ให้สิ้นของขึ้นสนทึ่เสียงโครกให้ทั่วช่วยอวยชัย

1.37 แปลใจอุชวัญนาถ

วิทยากร นายแสน สุขแสง (ส)

6 พฤษภาคม 2521

นายได้ ทองมี (ด)

นายหอม เขียวสม (น)

(ธรรมจักร) (น) พระขวัญพ่อย่อย พ่อย่อยน้อยนุ้มนารด ให้สุกใสดูชาติยังยืน ขวัญ
พ่อย่อย อย่าหลงไปอื่นเที่ยวออกชอนในไพรศรี พุ่มทงพิภพและไพรพาน เกินตงกันการคายคา

ขวัญพอเอามาเจียนะพ้อมา ชมเครื่องบายศรีทองรองกวยแก้ว งามประเสริฐเลิศแล้วล้วนสลัก
เสลา (ส) ชมแก้วเกลา(น)งามตระการ สร้อยสังวาลพริ้งไหมพริ้งเลิศแล้วด้วยลายทอง
ขวัญพอเออ อย่าเที่ยวทองในทองทุ่งหิมพานต์ (ส) ชมห้วยละหานในขุนเขว เป็นปล่องเปลว
ปลานปลั้มใจ เห็นมาลัยยอ ะเริงหลง ชมบุบงหลงละหอย เมื่อเจ้านายนอยนั่งนอนวาค
กฤติพิศาททั่วทุกทวย มีขวัญหายรองไธออน เพื่อนเล่นซ่อนแล้วหลอกได้ พระขวัญเจ้าเออ
อย่าไปไหนกลับมา (น) คันเทชะดา ข้าพเจ้าจะขอพรบรรพวิเศษ แฝงองค์สมเด็จพระโคกจารย์
ให้ผดุงมารพ่ายแพ้นาศภัยด้วยพระสติงสวามิภิญโญตา ขอให้พอนาคมีฤทธิ์เดชากะเหิมอีก
ผดุงสรรพชาติให้สิ้นสุก อนึ่งข้าพเจ้าจะขอพรพระสารีบุตรแห่งพระพุทธองค์ ขอให้พอนาคมี
ปัญญาปลอดโปร่งโล่งควยเกศา ขี้ตักเอี่ยมระอาไม่ทานทน อนึ่งข้าพเจ้าจะขอพรพระอนนท์
ผู้ประสาธ พระองค์ก็สรรเสริญไว้มากควยปัญญา พระองค์จะเทศน์ฉันใด พระอนนท์ก็จำได้
เหมือนฉันนั้น ขอให้ปัญญาของพอนาคเชี่ยวชาญด้วยเล็งเห็น สอนสาธุศิษย์และสามเณร ขอให้
พระมหาเถรเจ้า อาวุธนั้นเล่าร้อยยี่สิบปีปลาย ได้ทำสังคายนามาทุกวันนี้ ข้าพเจ้าจะขอให้
พอนาคมีอายุอย่างน้อยร้อยยี่สิบปี โรคชราอย่าได้มีมาพิทา พอนาคเอ๋ยบวชไปแล้วขอให้เป็น
รากแก้วในพระศาสนา พระอรหันต์ข้าพเจ้าจะขอพรพระฉิมพลีอันล้ำเลิศ ให้ลาสิกการะ
ประกอบเกิดอยู่เนื่องเนติย ให้ไหลมาทั้งสี่ทิศไม่ว่าสาย ให้เหล่าโลกทั้งหลายยอมนับถือ
กิตติศัพท์เล่าลือระบือเลื่อง กินฟ้ากระเบื้องทั่วอภิวาไม่รู้จัก นาคที่ฉันทำขวัญขอให้จงปราชญ์
ให้ปรากฏ เป็นสังฆราชอันเรื่องยิ่งกว่าบุคคล ขอให้เหล่าของพอนาคไหลมาเหลือล้นให้
เลื่องแล ให้ไหลมายังกระแสน้ำธาร ทั้งเจ้าภาพทั่วเมืองขอให้มีความสุข วัฒนา สุขขัง พลัง

(พรท)

(ส) ขอเจริญเชิญขวัญพอนาค ขวัญพอพลัดพรากจากสถาน ขอเชิญมาชม
เครื่องสมณะทั้งงามตระการ ขอเชิญขวัญพอนาคมา ขอเชิญมาชมบายศรีทั้งเก้านั้น ตามแบบ
โบราณพอนาคเจ้า ขอเชิญพระขวัญเจ้ากัลยา พอนาคเอ๋ยอย่าไคชาแล้วแะเชื่อน ขวัญของ
พอนาคที่จากบ้านของ จากหอจากห้องจากเหียงจากเรือน ขอเชิญขวัญพอที่ไคยพันเพื่อน
นาคเอ๋ยจงเหือนกลับมาเร็วเร็ว (ล) จะขอเจริญเชิญขวัญพอนาค ขวัญพอเคยพรากไปจาก
สถาน อย่าเที่ยวเวรอนทั้งก่อนกาล เชิญกลับสถานสู่โรงพิธี ขวัญเจ้าเอ๋ยอย่าเลยลับ
เชิญพอลกลับมาในวันนี้ (ส) ขวัญของพอนาคที่จากบ้านของ จากที่จากห้องไปอยู่ที่อื่น จงรีบ

กลับมาพาทัน ขวัญเอ๋ยจึ่งตื่นกลับมาไวไว อย่างมีพระวงไปหลงกลิต มันไม่วิเศษไปสัก
เท่าไร พอจึ่งสกกจิดแล้วคใจ ขวัญเอ๋ยอย่าได้ไปหลงคะนอง ตัวพอนาคน้อยน้อยยังคอย
ขวัญ พระขวัญเจ้าน้ำให้ลอยละล่อง ป่านนี้ไม่นานจากเจ้าเฝ้าทอง ขวัญพอลอยละล่องแล้ว
เลยลืม ขวัญเอ๋ยขวัญแก้ว ยินเสียงแจ้วแจ้วคงปลาบปลื้ม นมอขวัญร้องเชิญพองทรายขึ้น
ขวัญเอ๋ยไม่ลืมคงสมคะเน ขอเชิญพระขวัญประจำองค์ ขวัญพอกำรงอย่าไปเที่ยวเตร่
บุญบุนะปิติเส คงสมคะเนที่บรรพชา จะได้เป็นหน่อเนื้อชินโนรส อุปสมบทพอนาคเจ้า เพราะ
เป็นกุศลที่โคศรียา ทอไปวันข้างหน้าจะได้ขึ้นสวรรค์ ได้ขึ้นสวรรค์บนชั้นฟ้า บิกรมารดา
ของพอนาคนั้น จะได้ผาสุกไปพร้อมพวกรวมกัน จะได้ขึ้นวิมานนิพพิ นันแน

1.38 แหล่งเชิญขวัญนาค

วิทยากร นายประโยชน์ มุนจ้อย (ป)

12 พฤษภาคม 2531

นายสำรวม อยู่สุข (ร)

(ขรรฆวัตร) ศรัทธาวันนี้นักศุภวาร ข้าพเจ้ากล่าวเชิญขวัญ ให้เข้าสู่พระวรกายเสีย
ในวันนี้ (ป) ขวัญเจ้าเอ๋ย อย่าระเริงเล่นเที่ยวลี้ลา อย่าผ่นผาดไปตามเพื่อน อย่าเที่ยว
แซ่เขื่อนอยู่ในราวป่า (ร) ขวัญเจ้ามาทกใจตั้งแต่ยังน้อยน้อย บางครั้งพลอยพลัดตกเคหา
และกุเปด (ป) ทั้งไซ้เขรูสอนอย่างถ่มลงผางร้องไห้ แม่ขอมาเรียกขวัญไป ขวัญเจ้า
เคยตกใจถูกเพื่อนหลอนหลอก (ร) ขวัญเจ้าเคยหลอกเสียงดัง พลัดริมฝั่งตกน้ำท่า พลัดเคหา
และโรงร้าน (ป) ฐเห็ดมผางร้องไห้ เสียงฟ้าร้องตกใจกลัว ตัวสั่นระริวร้องไห้
(ร) ทั้งแม่พอกี่ประคองไว้ ขวัญเจ้าหนีไปจากกายา เชิญขวัญพามาเสียในวันนี้ (ป) สัพพะ
พุทธานุภาเวนนะ ขอเคชะพุทธานุภาพให้ไต่คังไกรสรราชสีห์ (ร) อันปรายไฟรั้วทิดหา
สัพพะขรรฆมานุภาพเคชะลันลาเหลือนันโลก ประคองไซ้คมนาเศวต (ป) สัพพะสังฆานุภา
เวนนะ ขอเคชะอนุภาพพระสงฆ์ จงบันดาลให้พอนาคมิญโฆวโรฤทธิ (ร) ท้าวทั้งแปดทิศ
สวัสตี ขวัญเจ้าหลงโลกย์เกิดกำคัก ย่อมอาศัยในสมบัติทุกสิ่งสรรพอันอุดม เชิญขวัญพามา
เชยชมเครื่องบริวาร (ป) ไตรจีวรทั้งบริวาร ทระการวิเศษสุดประเสริฐ นาทเรล็กเล็ค

หลักลาย ยามสัพพายกัมมะหัตถัง (ร) คมชา กาโลน้ำเครื่องถมขัด ทั้งเสื้ออ่อนและหมอนอิง
ศาลปัทมรังษีวาลวิชนี ทั้งด้วยคนทึกระโถน มีโกนรูปเทียนนักษัตร (ป) เชิญขวัญเจ้าเอ๋ย
อย่าหลงระเริงเล่นในแนวทองคดองตระหนก ตามทองธารที่ไกรกทราย

(พรท) (ร) จะขอเจริญเชิญขวัญพอนาค เมื่อวันจะพราจากกายา มาเที่ยวหลงชม
ไอนมพนา ตามทุ่งตามตาและลำธาร (ป) พระขวัญเจ้าเอ๋ยอย่าเลยลับ จงรีบกลับสู่สถาน
(ร) อย่าเที่ยวเรวอนเหมือนก่อนกาล กลับสถานโรงพิธี (ป) ขอขวัญเจ้าเอ๋ยอย่าแซ่เขื่อน
(ร) เชิญกลับคืนเรือนเสียวันนี้ มาชมผ้าไตรและบายศรี (ป) จะไค้เป็นที่สถาพร
(ร) พระขวัญเจ้าเอ๋ยอย่าเลยละล่อง (ป) ไปเที่ยวห้องเสนาหา (ร) หรือเคยผูกเล่นเจรจา
(ป) สำนักราวดูดูของพ่อขวัญใจ (ร) หรือพ่อแนบรักก็ให้พ่อเจ้าพ่อเอน ให้รอไปก่อนคงไม่
เป็นไร (ร) ว่าไอ้พุ่มพวงขอกคงใจ (ป) พ่อจงครองใครเสียสามเดือน (ร) พ่อจง
ทดแทนพระคุณของมารดา (ป) ที่ท่านเลี้ยงเรามาไม่มีใครเหมือน (ร) พ่อจงจกจำคำของ
หมอเถื่อน (ป) อย่าให้ขายเพื่อนแก่ลูกผู้ชาย (ร) พระขวัญเจ้าเอ๋ยพ่ออย่าเมาอย่ามัว
(ป) พ่อจงบวชทั่วเสียเป็นที (ร) ถ้ามันไม่บวชพ่อจะขึ้นไปเบียด (ป) แล้วมันจะเป็นที่
รังเกียจของชนนี้ (ร) พระชนกที่เข้ามาปกเกล้า (ป) จะมีราศีช่อขุนเคื่อง (ร) ที่ท่าน
ตั้งใจให้ศิษย์มาเหลือ (ป) ถ้ามันไม่สนใจไม่ว่าใครก็เคื่อง (ร) เฒเห็นอยู่เนืองเนือง
อันันตา (ป) ถึงมีเมียแล้วกับบวชได้ (ร) ชื่นมักกลับกลายกะรุงกะวัง (ป) ทนจะอยู่ไม่ไค้
คลอกสามเดือน

ពាក្យណា 2

เลขขวัญจุก

2.1 แหล่งประวัติข่าวยุค

วิทยากร นายแฉล้ม เจริญเนตร (ฉ)

24 กุมภาพันธ์ 2522

นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง (บ)

(ธรรมวาท) (๑) นโมมัสการ เทพยาคาท่านได้กระทำมาก่อน โลกอุดรจึงได้กระทำตาม ว่าท่านเอ๋ยท่านกล่าวไว้เป็นคำปณิธาน เมื่อครั้งพระอินทร์ขึ้นฟ้าพิณามาสด ทรงโคสุภราชประเสริฐ คักคิ์ ท้าวเธอจึงมีเทวโองการครุสใช้ให้เพชรฉลุกลัมไปขุดอุกม ร้ายและคือเอาที่ปลอดห่วง ผีหลวง อย่าได้เข้ามาแผ้วพาน เทพยารับบรรณาการให้ขุดอุกม ทราบความตามเฉพาะพระพักตร์ (๒) ข้าแต่ เจ้าจอมเกล้าจะโสกันต์วันรุ่งขึ้น พรุ่งนี้จะมีเหตุสามโมงเศษกับสี่นาที่ (๑) จะเกิดการมาตุลีเป็น มานหุม ขอหาณจงไปเฝ้าท้าวพระพุทธรเจ้าเป็นมงคลจึงจะควรการ สมเด็จพระอิศวรสถิตบสารจึงตอบคิ์ ว่าเจ้าจอมโมทีสุราลัย จะไปเฝ้าท้าวท่านขึ้นมาทำไมไม่ต้องที่ ในทวีปทั้งสี่นี้เราก็คือเป็นใหญ่ เทพยาคา เจ้าทั้งหลายอย่าเพิ่งพริ้ม ให้ตั้งเศวตฉัตรขึ้นเจ็ดชั้นนับทิศเป็นรูปสัตว์ แอ้อออกไปด้วยเครื่องทิพย์ มาลยดลืออยู่บนนภากาศ พอสิ่งเสร็จก็เสด็จลีลาศขึ้นสู่ที่ แล้วให้อัญเชิญเทพยดาทุกราศีมาประชุม ให้พร้อมกัน แต่พระอังคารองค์เดียวมิได้ครุสประภาษ หมั้นประมาทไม่ทันคิด มาลิมสนิทเสียองค์ เดียว (๒) ฝ่ายพระอังคารให้ฉมุดฉวยขัดอุทัย มั่นน้อยใจให้หอดู (๑) ว่าไอ้ไอ้กูช่างอาภัพ จึงคิดแค้นในอุราว่าอย่าเลย เราจะสำแดงแสงศักดิ์ดาเสียให้สมแค้น (๒) หาไม่เทพยดาเจ้า ทั้งหลายจะญ่แคลนไปเบื้องหน้า (๑) กิติกัณฑ์เลื่องจาซาให้หม่นหมอง พระคิ์เสร็จก็เสด็จออกจาก วิมานทองคำบังกาย (๒) มิให้เทพยดาเจ้าทั้งหลายนั้นแลเห็น (๑) มีอธิพระขรรค์ขึงเขม่นเข้า ชิงอุกม เสียเง้โสกันต์อีกเกริกไม่ทันถึง พอบรรจบประสพคิ์ก็สำแดงแสงฉลุขี้เข้าชิงอุกม (๒) เข้าชิงชัยกำบังกายเข้าไปคักเคียบ สองน้อยหนอนเรศนารายณ์กุมาร (๑) พาไปถ่วงหึงยัง ห้องธารทะเลหลวง ถ่วงเสียมิให้เห็นหาย ให้แต่แต่องค์เปล่ากายไปจนถ่วงถึงที่ (๒) เทพยาคาเจ้า เพิ่งทราบคิ์ว่าครินัยและครีเนตรพระเศียรหาย (๑) กิ่วนวายขึ้นไปเฝ้าพระอิศวร (๒) ผู้จอม เกล้ากัณมาคะนั่งลำพังคิด ว่าเหตุครั้งนี้ไม่มีผิด ไม่มีใครจะมีฤทธิ์ที่กล้าหาญ ชะรอยจะเป็น

พระอังคารเสียเป็นแน่แท้ จึ่งใช้ให้เพชรฉลุกลาไปติดตามทั่ว (ฉ) ทุกทิศณาคับ ก็มีไคพบ
เคียรกรีนัยและตรีเนตร จึ่งทรงพระขรรค์อันวิเศษใช้ให้เพชรฉลุกลาไปติดเอาเคียรคชสาร
ขึ้นมาถวายยังไกรลาศ พระอิศวรผู้จอมปราทักก็อวยวิธ หวังว่าจะติดเข้าทั้งสอง จึ่งก่อ
วิปริตพันเคียรสองน้อยหน่อก็มีไคติดเข้า จึ่งต้องไปนิมนต์พระพุทธเจ้า ขึ้นมาทอเคียรสองน้อย
หน่อจึงติดเข้าทั้งสององค์ (ข) จึ่งทำรัง เคารพบาทเอื่อนอรรถรสประภาณแล้วสาธตวรค
ว่าบุคคลใดจะโสกันต์เทศเทศตามเพศดัย (ฉ) ให้ไปนิมนต์พระพุทธเจ้าให้ขึ้นมาตั้ง เป็นมงคล
จึ่งจะควรวาง (ข) แล้วเอาน้ำมนต์ของท่านรดเสียก่อน (ฉ) จึ่งจะถาวรอยู่เรื่องรอง อัน
บุตรสองคนพี่น้องต้อง เคียวกัน ก็มีให้โกนโสกันต์ตั้งแต่นั้นมา เพราะเกิดเหตุประปรายมาดังนี้

2.3 แหล่งประวัตินวนุ

วิทยากร นายพรหม พลเอก

8 เมษายน 2521

(สามสาย) จะชวยกรเรื่อง เมืองความหลัง เมื่อตั้งแท่งรังพระอิศวร เขามีบุตรที่สุด
จะกระบวน จึงได้ชักชวนกับภรรยา ให้เอาไขกระดูกทั้งสอง จะได้ไม่ร้องไห้เราะเริงว่า
ปรึกษากันเสร็จ โจนเกิดเกล้า ไขกระดูกทั้งสองคน ชื่อตรีนิยและตรีเนตร ท่านเอาไว้เสร็จ
ตามสูตรนี้ ตามแบบบทของพระคตพล ขอปางขางโปรดเข้าใจ อยู่ต่อมาอายุสิบสาม จึงได้
จักทำประเพณีไทย จะโดนเกิดตามเพศชาย สมมุติกันไว้ที่ไชยาพระสุเมรุ จักข่าวของที่ทางการใช้
มีอยู่มากหลายไม่ใช่พูดเล่น ใบเงินใบทองที่ของจำเริญ หามาให้เห็นในการพิธี บอกเพชรฉลุ
ให้ดูถูกยาม เมื่อเห็นงามจึงจิกบายศรี ฝ่ายเพชรฉลุก็ดูถูกนัก แล้วเอ่ยวจีให้เห็นความจริง
บอกพระอินทร์ว่าอย่าบังอาจ อย่าได้ประมาณพ่อยอดมิ่ง พอสามโมงเศษจะมีเหตุจริงจริง ต้อง
ไปฟังฟังพระพุทธของค นิมนต์ท่านมาคาถาขับเป่า พระพุทธเจ้าเอาพระสงฆ์ มาทำนน้ำมนต์มงคล
อยู่คง จะได้กลดลงซึ่งอันตราย พระอินทร์ได้ฟังก็ยังไม่เชื่อ ทิศใต้ทิศเหนือเราก็เป็นใหญ่
พระสงฆ์องค์เจ้าจะเอาหน้าทำไม ท่านอยู่ไกลจะไปรบกรม ขอให้บอกเชิญได้แก่พวกเทวดา
หัวทิศาของพระอินทร์สวรรค์ เชิญไปทุกที่เสียจนถึงดิ้นวัน แต่ไรจะไม่ควรถึงพระอังคาร ท่านองค์อื่น
เชิญจนละเอียก หมั้นหมนเมียกหนุเจียดหนุจัน ทิศมีกับทิศมาทิศปากับทิศปาน แต่พระอังคาร

ลืมนึกไปเสียคน ฝ่ายพระอังคารให้ขาดเคียด พระหัตถ์เฝ้าเมื่อไท้ทั้งแปด จะออกอิทธิพล
 ฤทธิรณ ให้เทพทุกคนเห็นว่าสำคัญ ถ้าไม่เช่นนั้นท่านทั้งหลาย จะพลอยเสื่อมคลายพระอังคาร
 จะถูกลงไปถึงลูกถึงหลาน ว่าพระอังคารถูกลูกม พอก็คเสร็จเวลาสาย บัดชาติให้เขาพักใหม่
 พากันเกล็ดเกิดเขมม พระขรรค์เล่มนั้นก็เข้ากันคอ แล้วพาดลงไปตรงทะเล ไม่นานเห้งไป
 ทั้งหอ เอยจรมหายไปไหนหนอ ไม่รู้แล้วกลับที่เฝ้า พอเห็นหายหายไป จากที่บรรทม
 พระอินทร์ผู้เฒ่า จะโงนจุกลูกของเรา เห็นตัวเปล่าแล้วจึงอธิบาย ให้เพชรณูไปทุกทิศ
 เที่ยวตามตึกเคียบเอามาให้ ให้เอามาตอกที่หาย เอามาให้ได้เหมือนดังเดิม เพชรณู
 ผู้พิชิต ก็ไปตามตามมาตอกเดิม ไม่เห็นหายหัวใจเดิม จึงได้เริ่มบอกเรื่องราว ไปตามมาไม่
 เห็นมี ทั้งโรงกะหรี่และร้านเหล้า เขมเห็นมีแต่พวกขี้เมา พระเกศเกล้าไม่เจอกัน
 พระอินทร์ท้วงจึงได้สั่ง ให้ออกเดินทางทั่วสถาน ไปตึกเคียบรخصสาร มาตอกกันให้กลมกลึง
 เพชรณูผู้รับใช้ ท่อก็ไม่ได้ออกไม่ถึง จึงต้องไปหาพระมาเป็นที่พึ่ง ประเดี๋ยวหนึ่งก็ตึกกัน
 ทั้งแน่นการขวัญถูก มีมาถึงลูกมาถึงหลาน บุตรพี่น้องทองเดียวกัน เขาทำมาทำงานการมงคล
 พระอินทร์เฝ้าสาปสรร จนที่สุดมาถึงมฤตยูบุตร จะโงนจุกลูกเหลนโหล่น ให้ไปนิมนต์
 พระคุณเจ้ามา นั้นแล

๒.๓ แดงขวัญถูกกลที่ ๑

วิทยากร นายทองใบ สร้อยสิน

31 พฤษภาคม 2521

(ธรรมจักร) อุทาสะ วันทิตกะวา สิริธะสนะเรนัง กังขาพเจ้าจะขอขอบบมเคียบ
 เกล็ดงดวาทักวาทักวามโนม การพุดพระศรีรัตนตรัยทั้งสามอันประเสริฐ อนึ่งข้าพเจ้า
 จะขอเคารพท่านผู้ให้กำเนิด คือคุณบิดาและมารดา อนึ่งข้าพเจ้าจะขอเคารพท่านผู้สั่งสอนคือ
 อุปัชฌาย์และอาจารย์ อนึ่งข้าพเจ้าขอถวายบังคมการ เทพพรหมอินทร์พรตและนารายณ์
 และเทพยดาเจ้าทั้งหลายที่ประจำอยู่ในจักรวาล ข้าพเจ้าขอแสดงพิธีทำขวัญถูก ขอให้
 นิราศภัยทุกข์ทุประการ ให้เป็นสิริสวัสดิ์แก่เจ้าของานและเจ้าตัว ผู้ที่จะปลงจุกออกจาก
 เกล็ดหัวในวันนี้

ศรีศรีบริวารพิพัฒน์ประเสริฐ วาระนั้นเป็นที่เลิศจุฬาร ข้าพเจ้าจะขอแสดงมงคลการ
 จุกติดี แห่งกุมารกุมารอันเจริญวัย ตามโฉลกโชคพิชัยเป็นมงคล จึงหาข้าพเจ้ามาอ่านวยผล
 ประสพพรและสอนสั่ง พอและแมงคงไสทสวนการตามโอวาทสุนทรสาร ส่วนขร้าวาสตาม
 ไบรณราชประเพณี จงทั้งกตัญญูทเวทขึ้นไว้เหนือเกศ คือว่าคุณของพระบิดุเรศและมารดา
 ยิ่งกว่าคินฟ้าและสาครอันลึกด้น เติมสัตว์ที่จะมาปฏิสนธิในครรภ์พลึงวาส มาตุกรรมโภชรบุติ
 ทั้งขึ้นเป็นกอนขึ้นมั่งสา แล้วก็แตกปฏิจสาขอยู่ในนั้น พระมารดาก็ว่าลึกรู้ลึกทั่วว่าจะมีครรภ์
 ขึ้นอ่อนอ่อน สู้อุปถัมภ์มากอุทรมิให้ระทมกระทั้ง ครั้นจะขึ้นเกิดนอนนิ่งคอยกระทั้ง ครั้นจะ
 รับประทานอาหารกินก็มิให้เคี้ยวร้อน กลั้วทาร์กในอุทรจะเวทนา สู้ถนอมคัพภามีได้ประมาท
 จนถนอมกำหนดพหุมาสได้เก้าเดือนสิบเดือน ทารกก็นคลาเคลื่อนออกจากครรภ์ คู่มือพัทธร
 ณีพรณลักษณะ แม่เจ้าก็ยังเล่นหาในทารก สู้ถนอมแอบแนบออกกักไถนอม ให้รับประทาน
 ดันประโยชน์และขาน้ำ สู้ล่ำบทกรากตราปล้ำปลัก เพราะความรักบุตรและบุตรพา ประคอง
 แอบแนบอุรามีไทรงกราง อุมจากอุสฺสอวให้ขาน้ำ ขำระสรพวงคักาย เอาขมิ้นแบ่งแต่ง
 ละลายขโลมทา ให้เองผิวสุนทรหาเจริญวัย หากุณชาติโกณณมไฟทองตามวัน ครบสามเดือนให้
 โทนกันไว้กระหม่อม ทั้งแต่กุมารเยาว์ยอมจนเติบโตใหญ่ แล้วเกล้ารักจัดไรไว้จุกจอม ขมวดมุน
 ให้ละม่อมเป็นมณฑล ปักปิ่นขนทองสุกสี ลงยารชาวดีประทับพลอย เห็นผมบางพางจะน้อย
 ไม่สมหน้า จึงขอผมลูกผู้ดีมีเหล่าขามาทำของ ให้สมงามตามท่านองรับไพบหน้า ครั้นจำเริญวัย
 วิชาตามกำหนด เป็นบุตรวิมัยศโกณสิบเอ็ด เป็นบุตรสันษาครบสิบสามโกณสิบห้าก็ไม่หาม
 ค่ายเป็นชายตามกำหนดกฎหมายไม่คลาเคลื่อน ครบคิปีเดือนตามโบราณ จึงให้โหรา
 พฤชาจารย์ให้ฤกษ์ฟ้า ปีเดือนวันขึ้นษาต้องตามกัน ตามโฉลกโชคขึ้นโหราศาสตร์ จึงบอก
 บรรดาคนอาญาทั้งสองฝ่าย ทั้งญาติหญิงญาติชายสิ้นทั้งหมด ตามกำหนดนัดขึ้นวันเป็นสำคัญให้
 มันคง จึงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ให้สวดพระพุทธมนต์ ในวันพิชัยมงคลพิธีการ เจ็ดตำนาน
 สิบสองตำนานพระกรณีย์ คนคอยตั้งตามบทบตามกำหนดพุทธศาสน์ ที่ระนามโหรมีสี่นั้น
 ให้ตั้งของเข้าเป็นสำคัญและไทรง เอาชัย

2.4 แหล่งสอนกุมาร

วิทยากร นายแฉล้ม เจริญเนตร (ฉ)

24 กุมภาพันธ์ 2522

นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง (บ)

(พรท)

(บ) พ่อหนูเอ๋ยจงเงยหน้า ฟังวาทะฉันจะสั่งสอน จงเชื่อฟังคำมารการ
 ไต่สั่งสอนประการใดโต เขาว่าความดีเหลือที่จะกล่าว (ฉ) พ่อจงเลือกเอาอย่าเหลวไหล
 (บ) ทุกวันนี้พ่อแม่ท่านก็แก่ลงไป (ฉ) พ่อจงตั้งใจรักษาความดี (บ) ทั้งกิจวิทยาการด้วย
 (ฉ) จะเพิ่มความสวยให้มารศรี (บ) จะเอียงจะย่างหนูของระวังกาย (ฉ) จะพาที่ทองมี
 ศีลธรรม (บ) เป็นเด็กวันนี้เป็นผู้ใหญ่วันหน้า (ฉ) จะพูดจะจาฟังอย่าด่า พ่อจงอุทิศ
 รักษาความงาม (บ) หนูอย่าดูงามเป็นเด็กเสเพล กิจวัตรหนูจะต้องเรียบร้อย (ฉ) อย่าเดิน
 เกี้ยวเกี้ยวทำโกเก (บ) ผู้ใหญ่เห็นสมควรหลีกเลี่ยง (ฉ) เป็นเด็กควรเหินห่างท่านไป
 (บ) จะหลีกเลี่ยงให้ท่านไม่หนักหลัง (ฉ) จะดูจะนั่งระวังขาซ้าย (บ) อย่าพรวกอย่าพราก
 เกินลัทธิท่านไป (ฉ) ถ้าโดนผู้ใหญ่จะเสียกิริยา (บ) ทั้งมารยาทหนูจงทำให้ดี (ฉ) เมื่อจะ
 พาที่กับลุงกับป้า (บ) หักพู่ให้เพราะหนูอย่าหัวเราะเฮฮา (ฉ) จะพูดจะจาให้หวานจับใจ
 (บ) สมควรอ่อนหวานหนูของหวานที่เคี้ยว (ฉ) อย่าพูดดกเลี้ยวแก่งไถด (บ) คำพูดสำคัญ
 หนูของหวานเข้าไว้ (ฉ) จะไปแหย่โหนให้เขามัวดี (บ) จะเผยวาทะให้เขาพากันชอบ
 (ฉ) อย่าโต้ตอบกับพวกพ้องพี่ (บ) ให้เขานั่งดูว่าหนูพูดดี (ฉ) ไม่ควรดูดีแถมยังได้
 สดางค์ (บ) หนูอย่าดังตนเหมือนคนอื่นเขา (ฉ) เขาไม่รักเราเราหมดหวัง (บ) จะไป
 ทางไหนเขาก็ไม่ให้สดางค์ (ฉ) จะหมดหนทางไปในเรื่องศรัทธา (บ) ถ้าหนูทำดีมันดีคือ
 (ฉ) จนถึงแม่พ่อบุญดีกา (บ) ถ้าหนูทำชั่วชั่วอัปรา (ฉ) เขาจะหาว่าพ่อแม่เราไม่ดี
 (บ) เขาจะติเตียนกันไปถึงพ่อแม่ (ฉ) ผู้ใหญ่แก่เขาจะพูดเสียคดี (บ) ระวังตัวไว้อย่า
 ให้เสียที (ฉ) เสียแรงเจ้าที่เกิดมาเป็นชาย (บ) วันข้างหน้าเจ้าจะเป็นหนุ่ม (ฉ) อย่าได้
 อวดภูมิให้เสียนิสัย (บ) พ้นหาความรู้ไปให้อยู่ในกาย (ฉ) อุทิศเรียนไว้ตั้งแต่ยังเยาว์
 เยาว์ (บ) หนูอายุยังน้อย (ฉ) คอยคอยฝึกฝน (บ) คอยท่องคอบนทุกวันนี้เข้า (ฉ) ให้
 หมั่นไปโรงเรียนพากเพียรกับเขา (บ) วิชาของเราให้คิดทั่ว ถึงมีทรัพย์อยู่นั่น

(จ) มันไม่ยู่บนอากาศบนหัว (ข) มันเป็นของนอกกายอย่าเมาหัว (ง) มันไม่ตกหัวเหมือน
 ความดี (ข) เขาว่าความดีมันไม่มีสูญหาย (ง) จะไปตีไหนมันก็ตามดังที่ (ข) ไม่รู้จักหนัก
 ในเรื่องอกไม้ (ง) ขาวสารนี้ยังมีรู้จักหนักเหมือนกัน (ข) อันว่าความดีมันมีมากมาย
 (จ) ทำไม่ได้แล้วจริงเชื่อนั้น (ข) ให้ละความชั่วอย่าทำกัน ไม่ช้าไม่นานคงจะดีขึ้นมาเอง
 (ง) จะให้ฉันสอนอีกไหมหนูจ๋า (ข) ลองคิดว่าแม่งคหน้าฉันจะว่าหนูเก่ง (ง) ถ้ามีรางวัลฉัน
 จะบรรเลง (ข) เออ! เก่งหนูเก่งจริงทั้งท้อไป หนูเกิดเป็นคนจะต้องค้นวิชา (ง) อย่า
 หมั่นครุณาเคารพท่านไว้ (ข) เราต้องค้นหาในเรื่องวิชาเป็นใหญ่ (ง) เสมือนโคมไฟที่ส่อง
 เกินทาง (ข) ไม่มีวิชาเหมือนดังที่เราไม่ตี เสียแรงเสียที่เกิดมาสร้าง ความรู้สึกนึกยังไม่
 คิดด้วย (ง) ไม่รู้จักทางภาษาไทย (ข) เรามีวิชาเหมือนดังที่เราตี จะอยู่ที่ไหนหรือจะ
 ไปที่ไหน ไม่ต้องหวาดหวั่นสลดอันใด (ง) จะเข้าที่ไหนเราไม่ลองเกรงกลัว (ข) อายุยัง
 น้อยหนูค่อยค่อยฝึกฝน (ง) หมั่นของหมั่นมันใหญ่หัว (ข) อีกไม่กี่ปีเจ้าจะมีครอบครัว (ง) ให้
 นึกถึงตัวว่าเราไททุกวัน (ข) เมื่อออกโรงเรียนอย่ารังรอ (ง) ถ้าไม่เรียนต่อแล้วให้รับ
 กลับบ้าน (ข) มาช่วยพ่อแม่ทำนาก็แกล้งทุกวัน (ง) พองจขยันไปในเรื่องทำกิน (ข) อย่า
 เกียจอย่าคร้านทั้งการงานนอกใน (ง) ที่พอหาได้อย่าติดกัน (ข) หนูจงอุทิศทำนุทำกิน
 (ง) อย่าให้เขาหมิ่นละเสียเชิงชาย (ข) อย่าให้เขาหยามจงทำเงินไว้ (ง) บางทีจะได้
 บรรพชา (ข) อายุสิบเจ็ดก็บรรพช (ง) จะทรงผนวชหมยาสา (ข) จงบวชเสียก่อน
 แล้วจึงหาพอตา (ง) หรือหนูมีท่าจะไม่บวชก็ตาม (ข) อย่าเลยพ่อแม่ขอเขาจะทุกข์
 (ง) เจ้าอย่าชิงสุกไปก่อนหาม (ข) ถ้าหนูเห็นดีแล้วจะมีงามาม (ง) อย่างนั้นก็ตามไม่ขอ
 ชักคอ (ข) ที่จริงพอหนูไม่ควรอย่างนั้น จงอยู่ช่วยท่านคุณแม่คุณพ่อ ที่เลี้ยงเรามาอุทิศ
 เกลี้ยกล่อม พระคุณแม่พ่อที่เลี้ยงเรามา จงบวชเสียก่อนหนูอย่ารอนดุษย์ แม่เลี้ยงเจ้าไว้หวัง
 จะบรรพชา ไปมีเมียภรรยาแล้วจะไม่แทนคุณมารดาให้เพียงพอสั่งเหล่านี้เราห้ามกัน
 ไม่ได้ (ง) ที่ฉันว่าไว้ก็เพื่อร้องรอ (ข) ที่จริงพอหนูควรจะอยู่รอรอ (ง) ให้แม่ละพ่อกัน
 หนักให้เอง (ข) ให้ท่านหาให้เพราะสะใภ้ของท่าน จะได้เบิกบานเสียแรงท่านเบ่ง หรือมีท่า
 อยากรจะหาเอาเอง (ง) คุ้งงานเก่งเก่งที่แม่ชอบใจ (ข) จะทำอะไรหนูจะต้องปรึกษา
 (ง) เวหนามารการจึงจะใช้ได้ (ข) หนูอย่าว่าวนทำท่านน้ำใจ (ง) แม่น้ำสะใภ้จะคำกันทุกวัน

(บ) นี่แหละหนทางจำเอาไว้ จะทำสิ่งใดก็ทำอย่างสุจริต ไม่สมควรแล้วอย่าคว้นหักหาญ
 (ง) ประเคียบขามันเขาจะนิทา (บ) แม่เห็นดีแล้วอย่าชักใจ จะทำสิ่งใดก็ทำอย่างสุจริต
 จะเที่ยวจะเตรหรือจะเฮจะฮา อย่าให้เขาว่าถึงพ่อแม่เรา จะคบพวกเพื่อนอย่าคบใคร
 อย่าคบคนมีเงินควักแบกกระเป๋า ประเคียบจะแย่งชิงพ่อแม่ของเรา เห็นเพื่อนเขาเมาอย่าแอบ
 ไปมอง เขาเมาเขาพาเขาแต่เราอย่ามึน กลางค้ำกลางคืนอย่าคบเพื่อนเที่ยวท่อง อย่าคบคนพาล
 จะเสียมีตนเอง จะถูกเขาของใส่เรือนจำ

2.5 แหล่งสอนอนุชา

วิทยากร นายพรหม พลเอก

22 เมษายน 2521

(พรท) จะนำเรื่องราวมากล่าวเป็นกลอน เป็นคำสั่งสอนอนุชา ฉันจะสั่งสอนให้หลาน
 เราเป็นสตรีกรจำใส่ใจ อย่าเอาเช่นเขาเป็นนักเลง ร้องรำทำเพลงอยู่หัวโนว หนวกหู
 ขาวขำแล้วรำคาญใจ ขาวหมอกไฟยังร้องละคร ขวนเขินเที่ยวเสียงเกรียวกราว จนอ้อจาว
 ทานโรงบ่อน ไม่เชื่ออย่าคบหาแก่ความเกือกร้อน ไม่ฟังคำสั่งสอนพระชนนี การเรือนการเพียร
 พุชชาत्मแรง จงเสาะแสวงอย่าท้อแท้ มารดาเคยทำจงจำไว้ แก้วอันนี้เขาใส่อะไร
 จงจำใส่ใจให้คงที่ หิ้งตั้งมาและยาฉนวน อีกหิ้งนางขวนเกาเหลากระหรี เครื่องจีนเครื่องไทย
 จำไว้ให้ถาวร หวานเหล่านี้เขาใส่อะไร กะทะกะซอนซ่อนซ่อนมาขาม ไซแล้วเก็บนำอย่า
 ให้หายไปไหน จะหายก็รู้ก็หึงจะคงได้ ให้ทูลสนใจเป็นเรื่องจริงจริง พ่อแม่เรียกหาบุตรจำ
 จงจะ ก็เป็นการวะของลูกผู้หญิง จะตอบคำถามก็ให้มันงามทุกสิ่ง เป็นลูกผู้หญิงต้องงามวาจา
 เมื่อยามจะเกิดอย่าเมินเหมอ อย่าหัวเราะเหอเหอลอยหน้าลอยตา เมื่อยามจะบ่มกัณฐ์อยู่
 ในหน้า จะแย้มวาจาให้คงงาม แม่พบผู้ใหญ่นานโตถามทุกข์ แม่ทูลจริงพูดสักพักตอบคำถาม
 คอยแกล้งคอยนอบน้อมให้ความ ให้นั่งงดงามด้วยกิริยา นั้นแล

๘.๖ แผลขวัญลูก ลา ๘

วิทยากร นายทองใบ สร้อยสิน

31 พฤษภาคม ๒๕๒1

(ธรรมเนียม)

ศรีศรีเคโธชัยเป็นมณฑลไทยพุทธิกษ์ ฝ่ายสตรีก็เอิกเกริกตระเตรียมการจัดแจงอาหาร คาวหวานสรรพโภชนา มุ่งเร่งจัดขึ้นเกินกว่าตามของ เบิกฝาประจันห้องออกเสียนอกทาน ถัดมาชาววิสาขาทะพาน ถูกมาบวงสรวงจากกระจำ วาประจางประจำเส้า หมายทางทิศกระจากเงากระจำม ฆ่าแต่งก็คึกคึกทุกเสาราย เพดานก็แขวนพวงปณมาลัยแลธธธธ และพันลางปลาทูสดต้นโต พรหมใหญ่ใหญ่อันลึกชั้น ไม่ไยถูกพันกยาวมาชาวพันกึ่งใจ ทั้งเคียงใหญ่ไว้ในนั้น วาอชันทรเครื่องบูชา ล้วนเครื่องกระหลาปากเหล็กมทอง บักปณมาลากรองทุกของชั้น รายหม้อสัมฤทธิ์สุวรรณรัตน์ ทั้งเป็นขันฑูริเยมร้อย มะกรุกยักสมบอยลอยลงไป ใบเงินใบทองแซกหน้าแตรกลึง มีตะไกรสัมฤทธิ์รอง บักแว่นทองเทียบคิกแว่น ใบพลูกระแนงขวาน้ำมันหอม ออกสระพริ้งพริ้วมณเคียงพระ กระบี่ขาววาระบันไดแก้ว เป็นทองแฉวงลวดลายอันล้ำค่าตามทองดัก ปิ่นกว่าห้าหลักเป็นรายนอก ถูกทวนหอกปลอกทองถม ซอกว่าค้ำมาถมนั้นไว้อวด โล่ห์เช่นถูกข้าง เป็นคูกกริชสำริดตั้งทรงการบูชาปากมด ฝึกกะแท่นแกะเป็นกระหนกกระหลาครบถ้วน ครั้นข้าพเจ้าจะรำพันเห็นจะชาติ ฝ่ายอุริยาค้นศรีก็เกลื่อนกลาด พร้อมทั้งระนาดมโหรี กลองแขกก็ตีเสียงไพเราะ ไม้มันเตาะแฉวและแตรสังข์ พร้อมสระพริ้งทุกประการ ครั้นสุริโยเยี่ยมโพยมมาดควยอัสถง ท่านผู้มีวิสาขาทะพานนี้ที่ แดงกุมารกุมารที่จะปลงยม ในเครื่องประชันอินทนิลเกริก ได้เกี่ยวทองคำห้าหลักปักถูกพล ได้สร้อยสนแว่นสอทองจุกักันดาวพลอยประชัน ทองบางทะพานมาพันถูกกันแชน สลักลวดลายแลดะไม สวมกำไลใส่ประหลาด สอดแหวนทำเป็นเรือนเทศ แก้วทองเก็จถูกานสี มุ่งยกอย่างก็เกล็ดทิมเสน จีบโจงกระเบนไว้หางหงส์ควยเครื่องประชันสายประจางประจำยาม กุรุงเรืองอร่ามจำรัสแสง หมายรองทองแดงแมงหิ้นเขียว กำไลเท้าทองคำทำเป็นเกลียวกลมธธธธ พรหมเอี่ยมม่อนปลาทูหมอนอิงทั้ง แก้วจึงอุ้มเจ้าเข้ามานั่งในมณฑล พระสงฆ์สามเณรเทศมนต์มกการ เจ็ดท่านานสิบสองท่านานพระกรรมย์ คนคอยที่รองตามบท จบในกำหนดพุทธศาสตร์ ที่ระนาดมโหรีมีเต็ม ให้ถันของเข้าเป็นสำคัญแล้วให้ร้องเออชัย

๔.๗ แผลขวัญถูก ถา ๔

วิทยากร นายแฉล้ม เจริญเนตร (ฉ)

๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒

นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง (บ)

(ขร มวัตร) (บ) ศรีศรีปรางเมื่อพระสุริยศรีเสด็จเยือนชกนชว วันนี้เป็นวันสถาพร
บารมี จวนจะไต่รุ่งฤกษ์เบิกสว่าง จึงจักแจ้งแก่วังกุมารพลัน (ฉ) มีฉัตรทองกระบอง
เพชรสำหรับกร นั่งเหนือเสื่ออ่อนสะอาดเอี่ยม หมและเจียมเออย่างคึก แล้วก็กราบมา
อัญชลีพระภิกษุสงฆ์ หมอบลงที่ตรงหน้า ผู้เข้าก็เข้ามาแยกเกศาเป็นสามแฉก หญาแพรกสอ
จุไรใส่นวนทองหำของ เกลาเกศา โหระพานให้ถูกหมัน จึงนิมนต์พระสงฆ์ถวายขันโตขึ้นทันที
แห่หมอมกุมารินเรศ (บ) เมื่อจะโกนเกศซึ่งเกศ ก็มีคนตรีนพรัตน์ (ฉ) ที่นั่งก็มาแออัดยัด
อยู่กรีนกรีนกันศิกู บ้างก็อุ้มหมันเบญจฉัตรวิจิตร จอกสัมฤทธิ์สำหรับกร บ้างก็หล่อนั่งแล้วส่งเข้า
ให้ฉลิก แล้วจึงจักชันขาวเข้ามาทักทายสำหรับลาประเคนพลัน พระสงฆ์ท่านฉนเสด็จท่านก็
เสด็จกลับไปาวาส เหลือแต่บรรดาญาติได้เบญจกัณฑ์ จึงหยิบเอาขาศรือออกมาหาฉน
แล้วว่าพันเรื่องมายศรี

๔.๘ แผลขวัญถูก ถา ๕

วิทยากร นายทองใบ สร้อยสิน

๓๑ พฤษภาคม ๒๕๒๒

(ขร มวัตร) ศรีศรีรัตนตรประสิทธิ์ให้ฤกษ์ฤกษ์วิวัฒนาโชก ตามลักษณะโหราศาสตร์
แสงนิรุติเรืองอากาศรายเรือรอบ สว่างขาวพราวเชกขอบเวหาห้อง จักรวาลทองเพื่องน้ำฟ้าฟุ้ง
แสงทองย่ำรุ่ง เบิกอรุณ ไต่ฤกษ์พระพรหมทั้งคณะวิสุทธิสงฆ์ ทั้งผู้เข้าและเฝ้าทวงศวงศา
ช่วยกันประคองประคองกายกุมาร กวญเครื่องสรพัดถึงการอันอุดม แสงชมวามุณเฒเป็นสามแฉก
ใบเงินใบทองแหกรกัญญาแพรกแซมเข้าทั้งสาม สอคนวามุณเฒพรินคอรันพรอกรัก นุ่งขาวโหม
หัตถ์วิจิตร งามวิจิตรแลบรรจง แล้วอุ้มเจ้าเข้ามานั่งลงใบมณฑล พิศาทองขึ้นสามคน
แล้วชวนให้ พระสงฆ์ถวายขันโตทุกหมันกล อ้ออ้ออลอินทเกร์ ท่วงบรรเลงกิริยาบงคกัณฑ์มีดังนี้

พระสงฆ์ถึงมือสุวรรณภรณ์ไกรกริบพรมน้ำทิพย์มณฑรา พวกพญาเป่าสังข์ คึกไม่มั้นเท่าะวัง
กับมณฑล โทนเสิร์ฟสันทั่วเทศา แล้วก็อุ้มเอากุมารมาในเรือนพลัน คิดการจะทำขวัญกุมาร
กุมาร จึงได้ยกบายศรีออกมาทั้งบนบัลลังก์จรัสรอง จอกจางรองของคาวหวาน ครอบเครื่อง
ตระการล้วนเอมโอรุ พร้อมทั้งสรรพโภชนากระยาหารตามโบราณประเพณี ข้านายศรีใช้
ปกปิดปากดอกไม้ ล้วนใช้มะลิลาของสามยอด ไม่กระหนาบสอเข้าสามอัน น้ำแพรวสุวรรณ
พันพุ่มนอก ล้วนสลักดอกและสายสี เล็กเอามาใส่ขันทอง พานหีรญูรองแลเล็กสายสลัก
แวนทองปักเข้าทั้งสาม เทียนกลมงามเปิดทุกแวน ใบพัดคะแนนมีใส่พาน มะพร้าวอ่อนผ่าน
เป็นฝาปิด ซ่อนเงินเล็กแลวิจิตรจรัสลาย จันทน์ระเจระกลั่นกระจายฟุ้งกลบ ใส่ผอบปัท
สุวรรณ โถน้ำมันหอมจรัสรมทุกสิ่งสรรพ จึงขออัญเชิญขวัญกุมารกุมาร ขวัญเจ้าเอ๋ยอย่า
หลีกหนีอยู่ในน้ำ แลวงเดือนถ้าพ้นสุชาชมพุกษาและปักษี ชมฝูงสัตว์ทุกบาทหมู่พืช ชาติ
จงมาอยู่ในนิวาสสถานขมสิ่งของ พวงเงินพวงทองพวงมณี ทาสทาสีและทาสา จงมาอยู่ใน
เคหาหอทองอันมรรจง ขวัญเจ้าเอ๋ยจงดำรงอยู่ในกาย แสนสนุสุขสบายทุกอิริยาบถหมั่นก่าหนด
ต่อไปนี้ ขอให้กุมารกุมารจึงมีอายุวันโสดขงขังพลึง

๘.๑ แหล่งขวัญลูก ลา 3

วิทยากร นายแฉล้ม เจริญเนตร (ฉ)
นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง (บ)

๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒

(ขรรพวัตร)

(๒) ศรีศรีวันนี้เป็นวันดี จึงหยิบเอาแก้วมณีมาจุดเทียนให้เป็นขวัญ
(ฉ) กระเจจันหมื่นเจิมวิลาศ หมูคณาญาติก็มาช่วยกันอวยพร น้ำมะพร้าวอ่อนก็ตักให้ แล้วจึง
อวยชัยขึ้นพร้อมกัน (บ) ให้ขวัญเจ้านั้นยืนไถ่รอยปีและพันปี (ฉ) ทุกขโรคโรคร้ายอย่าได้มี
มาบีบตา เจ้าเอ๋ยจงแทนคุณพระบิดาและพระมารดาให้จงได้ อย่าเพ็ดเฉยอยู่โดยไม่ต้องการ
แสวงหากาลงานที่เป็นผล บิดาและมารดาของท่านก็จะไต่พึง เจ้าเอ๋ยอย่าทำให้ท่านโกรธ

และซึ่งจะเป็นบาปและกรรม เสียแรงทำนุบำรุงน้ำคนชั่วก่อน หวังจะฝากชีวิตไว้กับบุญรักสาย
สมรจนวันตาย เจ้าเอ๋ยอย่าให้ญาติทั้งหลายเขาทุกละคน จะเสียชื่ออยู่ในแคว้นแคว้นแดนพระขรรค์
เจ้าเอ๋ยกุมารกุมารในโลกนี้มีอยู่มากอนันต์ ที่จะได้เข้าสู่โรงพิธีทำขวัญ เหมือนเจ้านั้นก็มีอยู่
น้อยคน บางทีพ่อและแม่ยากจนมีลูกเอาไว้มาก เห็นเขาโง่กันก็เป็นทุกข์ถึงลูกคน แล้วย่นรำ
ว่ากรรมเอ๋ยกรรม ไม่มีอะไรจะทำถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ จึงพาลูกของตนไปโกนวัด ว่า
พระคุณท่านช่วยภรรยาคิดไว้ให้พ้นทุกข์ จะโกนลูกก็มีได้ทำขวัญ นานเสียโย บุญมีแล้วจะหนอไม่ได้
กระทำ ผลกรรมจึงได้ตามมา บิดาและมารคาก็เฝ้าแต่ทุกข์ เอนนี้เจ้าไม่เสียทีที่เอาไว้มาก
ยังได้กระทำขวัญ พี่น้องญาติก็มาพร้อมกันเสมอพักตร์ มีจิตคิดรักไม่รู้ว่า ทั้งหนอเนื้อเชื้อ
สายวันนี้มีการสมโภชบุตร (บ) จึงเอาแว่นเทียนเข้ามาจุดแล้วบูชา กิ่งที่ข้าพเจ้าจะอธิษฐาน
ขวัญเจ้ากุมารกุมาร ขวัญเจ้าเอ๋ยมาเกิดหนาพ่อกับแม่ มาสู่กายาเสียให้มันบง อย่าลืมหลง
หลงลืมไปไกล ยามก่อนคืนนี้เฝ้าทักใจกลัวจนตัวสั่น พระมารคาก็ลุกขึ้นรับขวัญ (ง) ว่า
โอ้อ้อ เอ้อเอ้อ อ้อออ พ่อกับแม่ ขวัญเจ้าถูกหลอกหลอนไม่สมประที เพื่อเจ้าอยู่แล้วชื่อน
แม่จึงรวมรักดีจอนไว้ลูกเจ้า ความชื่อนหรือกับบรรพชาจนทุกวันนี้ (บ) วันนี้ถูกแม่มาบวช
แล้ว (ง) จ้าจะจ้าวเริ่ดถูกพ่อกับแม่แล้ว ออกจากเกล้าเสียในวันนี้ ทุกข์โศกโรกภัยอย่าได้
มาพิทา จะได้เป็นรากแก้วแห่งพระบิดาและพระมารคเสียในวันนี้ อนึ่งข้าพเจ้าจะขอพร
พระนิมิตอันล้ำเลิศ ลานตระการประกอบเกิดเป็นเนื่องนิศย์ ไหลมาทั้งสี่ทิศไม่ว่าทิศ
เหล่าโลกทั้งหลายย่อมมีดิถีระบือเลื่อง คินฟ้ากระเบื้องมาอภิวาญชาอยู่มีได้ชาติ จงปรากฏ
เป็นนักปราชญ์เลื่องลือขึงนุกคด ราชการให้ไหลล้นจนเหลือแหล่ ไหลมาถึงกระแสน้ำที่ธาร
ทั้งศฤงการบริวารจงมีทั้ง (พุท) อายุวัฒโน สุขัง พลังขอเจริญพรทั้งสี่ ที่ชายจึงเกิดมีแก่
ตัวเจ้า วรรณะเล่าให้เองใส่สง่างาม อริยทรัพย์ตามตรงจงเจริญ ให้เพลิดเพลนอริยสมบัติ
กำลังยศถาบรรดาศักดิ์ ไพเราะร่อนนวยาวไหม ความเจือบยารุได้ความโชติมาตรมี ให้มันขงขึ้น
สามที เสียงคิตรีร้องด้วยช่วยอ่านวยพร

2.10 แหล่งวิจัยปลา 3

วิทยากร นายพรหม พลเอก

10 พฤษภาคม 2522

(สร รมวาร์)

ศรีศรีเวลาถูกทิ้งหมอบเอาแก้วมีมาทุกเห็น ให้เป็นขวัญระแจะจันทน์
 เจมวิลาต ฝูงคนญาติก็มาช่วยกันอวยพร นามะพร้าวจันทน์ก็ให้ บ้างก็อวยชัยให้เหมือนกัน
 ขอให้อายุของเจ้านั้นยืนได้ร้อยปีและพันปี ทุกๆ โศกโรคภัยอย่าได้มีมาบิหา เจ้าเอ๋ยเจ้าจงแทนคุณ
 พระบิดาและมารดาให้จงได้ อย่าเพิกเฉยอยู่โดยไม่ต้องการ แสงนทการงานให้เป็นผล บิคา
 และมารการของทนต์จะไต่ฟุ้ง เจ้าเอ๋ยอย่าทำให้ท่านโกรธซึ่งจะเป็นบาปกรรม เสียแรงท่าน
 ตกน้ำคนขว้างป้อน หัวจะผ่าชีวิตกับลูกภักตยสมรจนวันตาย เจ้าเอ๋ยอย่าทำให้ญาติทั้งหลาย
 เขาชุกแกลน จะเสียชื่ออยู่ในแว่นแคว้นแดนพระขรรค์ เจ้าเอ๋ยคุณมารทุมาวรีในโลกนี้ก็มีอยู่มาก
 อนันต์ ที่จะไต่เข้าสู่โรงพิธีทำขวัญเหมือนเจ้านั้นมีอยู่หลายคน บางทีพ่อแม่ทนต์มีลูกเอาไว้มาก
 เห็นเขาโกนหัวเป็นลูกชบไม่ถึงลูกของทนต์ ไม่มีอะไรจะชวชนแล้วกับบ่นว่าว่า กรรมเอ๋ยกรรม
 ไม่มีอะไรจะทำถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ จึงพาเอาลูกของทนต์ไปโกนหัว ว่าพระคุณช่วยการุณสัตว์
 ให้พ้นทุกข์ จะโกนลูกก็มีไต่ทำขวัญ อาเสโย บุญมีแล้วไม่ได้กระทำ ผลกรรมจึงไต่ตามมา
 บิคาและมารการนี้หรือไต่ผ่านทุกข์ เออนี่เจ้าไม่เสียทีที่เอาไว้มากก็ยังไต่ทำขวัญ ที่มองญาติกา
 ก็มีมาพร้อมกันเสมอพักตร์ มีเจตคติรักไม่รู้อย่าง ทั้งพ่อพระขันธ์ริ้วสืบสาย ช่วยคุ้มครอง
 ป้องกันอันตราย บัณฑิตาษณญาติกา วันนี้มีการสมโภชบุตร จึงได้เอาน้ำเห็นเข้านาทุกแล้ว

บูชา

ภาคผนวก 3

แหล่งประวัติพระพุทธรูปเจ้า

3.1 แหล่งพระพุทธรูปเจ้าเข้าพิพาท

วิทยากร นายพรหม พลเอก

22 เมษายน 2521

(พรท) จะกล่าวถึงองค์ศาสดา เมื่อมีพระราชาครบแปดสิบปี สมควรลาโลกเพราะโชค
 บังชี พอกันเสียทีแล้วนะพวกเธอ เห็นว่าสมควรแล้วนะพอกัน เห็นนายขุนเขาไปเจอ นิมนต์
 พระองค์ท่านทรงรับเอา นัตให้ไปเจอกันที่มานายขุน เป็นสาวงามมีไว้มาก แลกลูหลาย
 หลากเป็นรุ่นๆ เมื่อเห็นสมควรแล้วพอกัน เพื่อนำของนายขุนก็จักแจ้ง ทั้งนางได้มีเอา
 ไว้เนื้อ มีทั้งนางเนื้อเค็ดพะแนง ปลาทุกปลาย่างและปลาแซง ยังแถมมีนางเนื้อสุกร แต่
 นางนี้สำคัญหมอบ มีทั้งอร่อยแล้วมีทั้งเค็ดทั้งร้อน ที่คนแมวเก่าคงรู้ก่อน เรื่องเนื้อสุกรคงรู้กัน
 ยังมีเทพไททั้งแปดทิศ ก็ได้มาโรยยาพิษไม่เอนกัน เอาใส่เนื้อหมูแล้วเป็นมัน พระองค์ก็ฉัน
 แต่พอสองชิม พอชิมรสพระองค์ท่านก็รู้ ไม่เคยอยู่จึงนั่งยิ้ม หามส่งสาขาวายทองชิม
 ให้ฉันชิมได้แก่พระองค์ อันสงฆ์แล้วอย่าบังอาจ ที่เหลือให้สาธิตกินส่ง อย่าเหลือวางทั้ง
 ตามวง ภาชนะอย่าหลงไปสองฉันเลย ให้ฉันกินเอาตามา สุกรกระยาเครื่องเสวย ที่เหลือ
 อยู่บ้างให้เอาผัดกินเลย นายขุนเอ๋ยท่านอย่าให้ใคร พอสั่งเสร็จพระองค์ก็ฉัน สุกรนั้นไม่ว่าไร
 พระทรงประชวรไข้ที่นั่นนฤทัย แล้วจึงตรัสไปกับพระอานนท์ ให้ไปตักน้ำให้พี่ฉันหมอบ ตักคอบ
 คอบอย่าให้ชุ่มชื้น พระอนุชาภิบาลว่าทน แล้วเดินตามตามตำรา พอกี้เกี่ยวความทั้งห้าร้อย
 กว่า พรรคพวกมันก็พากันมาเดินตาม น้ำก็ชุ่มแกล้งเป็นกัน นาคัสจรรยเสียจริงจริง ฝ่าย
 อานนท์โชนหัวใจ จะหาน้ำใสไม่มีสิ่งสิ่ง จึงกลับมาล้างพลางอวยอิ่ง ทราบทุกความจริงเหมือน
 กันใจ ว่าน้ำตำราชุ่มเต็มทน ไม่รู้ท่านจะไปเอาที่ไหน พระองค์จึงถอยมือพระทัย ว่า
 กลับไปใหม่ถึงขุนท้าวมัน พื้หัวน้ำจนมีคันทา อานนท์อย่าอยู่อย่าพ้ออย่าจะฉัน ฝ่ายอานนท์ก็ได้เป็น
 นาน พอถึงตำราแล้วก็ทักท้วง เอามาถวายให้บรรพบุรุษเป็นพี่ พระเนตรก็ลืมรับก็มวรี
 ค่อยหยิบกลายกลิ้งจากโรค ว่านี่แหละหนาสีกทั้งหลาย ทั้งหญิงสาวมีหัวหน้า มีเรื่องราว

เขาได้กล่าวกันว่า พระศาสดาพวงสาวการ พระธิดากาโมเกิดมาเป็นชาย เป็นคนยากไร้ใน
 ราชธานี ถือกาโมเกิดมาเกิดขาคินัน อยู่ราชธานีคงไม่รัง เทียวหมุนการค้ำจนค้ำคนขึ้น เทียว
 หาฟโนในปากกว้าง วันหนึ่งขับเกวียนมจะเล่าให้ฟัง เมื่อถึงกลางทางระหว่างลำธาร เจ้าควาย
 หิวน้ำจะกินสักหน่อย จะมากจะน้อยก็ท้องกินทั้งนั้น พระองค์เห็นชุนเลยชักขึ้น จึงขับควายนั้น
 ไปอีกลูกเนิน เพราะน้ำทรงนี้มีชุนมากนัก ถึงแม้จะอยากหนทางจะเป็น เจ้าควายโกรธกริ้ว
 เพราะว่าหิวเหลือเกิน จะพ้นลูกเนินไปอีกกินน บาบครั้งโน้นของทนมตาม ผลที่ท่าจึงตาม
 มาทัน พระองค์หิวน้ำเมื่อยามวันนั้น จึงกลืนดินค้ำน้ำไม่ค้ำ มากครั้งจึงมีน้ำชุน เวรเวียน
 หมุนถึงขาคินัน พระองค์ประจวบไปวันฤดี แหมว่าข้าจะววยชีวา จึงหันมาบอกกับพระอานนท์
 เจ้าอย่ารอนรอนนักเลยหนา บุคคลเราเขาเมื่อคราวถึงครา เจ้าอย่าใส่กับที่เลย เจ้าอยู่
 ข้างหลังจงฟังความเพียร อุตสาห์เล่าเรียนเด็กอานนท์เอ๋ย อย่าร้องไห้ตายเลย อานนท์
 เอ๋ยจงหักใจ ที่เจ็บปวดจนทั่วร่าง ไม่มองเห็นทางที่จะรอดได้ อานนท์น้องมามองดูใจ
 อย่าร้องไห้ไปช่วยการ แสนสงสารแด่พระอานนท์ ต้องเป็นกังวลทุกวันคืน พระองค์มาหาย
 ไปสวรรค์ อานนท์หันหันตองกลั่นน้ำตา

(สามสาย) สุกตฤทเทภิกษุเจ้า บวชเมื่อคราวแรกธา รูปร่างองค์พระสัมา เสกจีวรมาหา
 หองวิพพาน แกติใจปานใดแล้ว จิตตนเองแน่วแน่มั่นคง จึงร่อนนามสงฆ์ว่าสาเกตธาน
 เราไม่ต้องการอะไรก็ พระเจ้าท่านตายเสียคาทำไม ถ้าแม้อยู่ไปไม่เห็นก็ พระเจ้าท่านตาย
 พวกเราสหายชะหลวที่ สนุกกันแน่แล้วคราวนี้ วิหารเรามีเอามาทำสังเวียน แล้วจับโก้วค
 มานักชน ไม่ตองกลัวคนเขาจะตีเตียน ตัวไหนร้องออกนอกสังเวียน ตอนชนให้เตียน
 เชือกค้อมันแกง แล้วพุ่งข้าวเวลากลางคืน ไม่ตองหาฟืนให้เหนื่อยแรง ไปลื้อเอาหลังคา
 เอาไม้ระแนง หาหูกมึงแกงกินให้สบาย เวลาเย็นย่ำคำสุรียง เรามาเล่นร่าวกกันเสียก็ได้
 หรือใครจะทำสังอันใด หรือใครจะร่ำระบำแบบใหม่ ไม่ตองกลัวใครจะนิทา แสนสงสารแด่
 แด่พระอานนท์ ให้รอนรอนอยู่ในอุรา พระองค์มาหายลงไปค่อน้ำ อานนท์ใส่กาทรวงระกำ
 เมื่อท่านยังอยู่เรายังรูประวัติ ถ้าสิ่งไหนของชักเคยได้ถาม พระมออยู่อยู่ก็รู้ว่าความ ไม่ทันจะได
 ได้ถามกันกับพระองค์ น้องอยากจะถามเนื้อความค้ำคาง อานนท์อยู่หลังไม่รูไปร้อง ที่ท่าน
 มาฟังที่ได้มาทั้งลอมวง เขาจะสักอันสงส้นสักเท่าไร คนที่มานั่งที่เขามาฟังทำขวัญ ถ้าไม่

รางวัลเขาจะบาปกันมาใหม่ เออเปล่าออกหนอนี่หมอลองใจ แต่ยังไม่วายจะโศกโศก
 แม่นกยูงนกในแนวพนัส ฝูงสัตว์และเสือหมี ทั้งลิงค่างบางชนิด ก็โศกที่วอรู ทั้งไม้รังและ
 นางเรียง ก็เอนเอียงยอดประสาน เติมน้ำที่มือวัน โศกคล้ายทั่วโศกา จิ้งหรีดร้องอยู่
 หึ่งหึ่ง จิ้งจิงจิงเรไรหึ่งบนยอดพญา น้างห้อยโหนโยนชิงช้า ได้เวลาเสียแล้วเมื่อ
 ไก่ขันยาม ไกรำพันกระชั้นเสียง แว่วสำเนียงการ้องรำ เสียงไก่ป่าดลบันดาลตาม ชันประจำ
 อยู่จับใจ อยู่จับใจ อยู่จับใจ เคยกล่าวกลอนสอนน้องแก้ว เสียงแจ้วแจ้วเคียวเคียวมาหาย
 มาบรรทมหลับสบายอยู่ใต้นไม้ พังกาแก่กล้วยให้เปล่ากายจวนสว่าง อรุณรุ่งจวนจะสาง
 น้ำค้างก็พรางพรางเยือกเย็น หมูปักขาพากันโศก ฝูงสัตว์ที่เคยเห็น กลับเงิบเสียงดูเอียงเอน
 เคยมาเล่นกลับหยุดลง นันแด

3.3 แหล่งสืบทอด (พระสัทธรรมออกบวรพา)

วิทยากร นายพรหม พลภา

10 พฤษภาคม 2521

(พรท) จะสาธกยถาเนน ในใบลานพระบาลี เวสสันดรพระรัตนี สร้างบารมี
 ปางหลังมา เวสสันดรพระสัทธรรม ได้กลับชาติสืบต่อมา เป็นสัทธรรมออกบวรพา พระสุทโธนะ
 นั้นหนาเป็นองค์นิกร ส่วนพิมพ์นั้นมอญก็ กลับชาติตามองค์พระทรงศรี ได้เป็นมัทรีโณมัยอร
 ราชอรชชะเออแม้นมอญก็ ส่วนชาติกุมารก็ กลับชาติต่อมาเป็นราชบุตรหง ได้เป็นโอรสยศย
 ของโณมัยองค์พิมพ์ ส่วนกัณหาภริ กลับชาติอีกทีคือนางอุบลวรรณา ไม่ได้ร่วมท้องกับพิมพ์
 ยโสธราแม้นมอญก็ เวสสันดรพระอภัยมณี พระได้สืบสมบัติสันติวงศ์ กับพิมพ์นางวระหง ใน
 ศากยวงศ์แสนสำราญ นามบุรินกบิลพัสดุ์ ได้ครอบครองสมบัติมหาศาล องค์พระบิดาทรงโปรด
 ปราน ประทานเมืองนั้นปางหลังมา อยู่มาวันหนึ่งพระสัทธรรม เล็ดจประพาสสวนอุทยา
 ประจวบกับเหตุเวศนียันดา องค์พระสัมมาในวงง แลเห็นคนแก่เห็นคนตาย อีกอย่างหนึ่ง
 ไซ้เห็นพระสงฆ์ พระมาทูนคิณังจิตปลง พระมาทอตกายลงยังเตียงทอง อย่างไรหนอ
 อาตมา จะมารักหาหัวขาวของ จะมัวหลงรักเงินเพลินรักทอง ประกอบด้วยกองที่ป่วยการ
 สมบัติเหล่านี้มันเป็นที่ลวงตา ไม่คิดเลยว่าจะเป็นอย่างนี้ เป็นของลวงเราเข้าตัวพัน

เมื่อวายุวันจะทองไปแกมมือ สัมมาอย่างไรสัมน้อย่างนั้น จะติดตามท่าทางแหละหรือ
 เมื่อยามเรทลายไปแกมมือ ถูกเมียบเรหรือก็ตายเหมือนกัน ไก่เอียงยามมีชน ถึงแม้บุคคล
 ทั้งเราท่าน ทั้งเมียบทั้งนี้จริงจริงอย่างนั้น ถึงจะอยู่ด้วยกันก็คงไม่เกินร้อยปี เมื่อยามเรา
 ตายไฟเผาปน ถูกเมียบบางคนร้องไห้ครางอ้อ บางคนฉวยตายไม่ได้ถึงปี ประเพณีโดยมี
 ผัวใหม่เสียเลย จะคิดถึงผัวของตนบ้าง ก็เพียงกลางกลางอยู่เฉยเฉย ทำบุญกับพริกกับตาม
 เคย บางคนลืมเลยไม่มาหา ถูกเมียบที่เขาคิดถึงถึงผัว มีได้เกลียดกลัวกลัวว่าผัวของข้า
 ผัวเก่าตายเลยเอาผัวใหม่เข้ามา โอ้ผัวแก่คร่ำคร่าไม่คิดถึงกันสักคำ นักสนมเคยเสนอ
 บำรุงบำเรอทุกเช้าค่ำ ถึงคราวขี้จิกแล้วใครจะคิดจะตาม มีแต่เจ้าทำให้เสียทาง เราควร
 หักจิตควรคิดหลักหนี มันคงจะมีหนทางบ้าง พยายามช่วยตนเอาไว้ให้ตนรอดหลัง ยังจะได้มี
 ทางอีกต่อไป พระคิเสร์เจ้าเร่จ้าน เลยกดหินส้นหิ้วใบ ว่าทรัพย์สินงูการที่มีหม่อม
 พระองค์ทั้งใจหวังจะให้อิฉฐา หอคิเสร์เจ้าเร่จ้านออก ทั้งใจจะไม่บอกกับนายฉันท์ คุแห้วที่
 ร้องกองกังวาล ไก่แกวก็ขึ้นอยู่ยังมี สันนายฉันท์เข้าช่วยทันใด ถูกมโนมัยสาววันที่ เสี่ยง
 ของต้นหมอกพุ่มพอดี้ แสงจันทร์กระจ่างตา กระชายแทนโคกเลนแสง โคกเข้าแยงแสงจันทร์
 มันแทนกันนักเหมือนรักคอกฟ้า คุกแล้วก็น้ำจืดจืด เหมือนตัวเรที่เข้าเต็ง กระโคก
 เหยงแยงให้อิฉฐา เหมือนกระชายหม่อมจันทน์ คิดแล้วก็ให้ปล้นในวิญญา บางคนก็นอนผวา
 หวต ว่าตกเป็นทาสหวั่นหนา พระเหลือบแลมองไม้ทองตา พระบึงเบือระอาไปเสียนี้กระไร
 บางคนก็เอี้ยวตัวเบียดบีบ แหมผาผอนก็ไม่ได้น้ำตายโหด ถ้าใครหลงสุมกองซึ่งทุกข์เข้าใจ
 พระจึงเลี้ยงกายไปบรรพชา พระจึงแถมมาทองมวงแล แดเห็นแก่แม่พิมพ์ กาลังหลับสนิท
 นิ่งนิรา กรกอกพอร่าพุดนอน ว่าโอโอพอร่าพุด โอโอพุดอย่างอ่อน รักแสนรักแพพุดทอง
 จากใจเร อยู่เบิกอวยอาอนนระหองจะบรรพชา เห็นหน้าลูกแล้วพระก็ทรงพิลาป พระชด้นนโหด
 อาบพระพักตรา ครั้นจะอุ้มเอาบุตรหรือก็สุดปัญญา เกรงว่าพิมพ์เจ้าจะกำเริบหม่อม ครั้นขึ้นขึ้น
 มาประเคียบจะพาให้ทอง จะรักจะชองจะชังจะชม จะทาจะหักทำให้รักอารมณ์ ทำให้เสีย
 พรหมจรรยา จึงสั่งเนื้อทองไปทั้งหลับหลับ บกกรประทับกับอุรา ว่าอยู่เด็กเนื้อนี้แม่พิมพ์
 ผัวรักจะทองลาล่องครวไร แม่มาจรรุณเพ็ญจะรุ่งเรือง ที่มีไกรขเคื่องเรื่องข้อไหน ที่สะกึ่ง
 ทั่วนักกลัวภัย ทั่วที่จึงไถส้นโทะโทะ โห้ก็อ้ออ้อสะอื้นโอบ โอบะกวกโอบเพราะความเสียดคาย
 นั้นแล

3.3 แหล่งสีขาว

วิทยากร นายแสน สุขแสง (ส)

6 พฤษภาคม 2521

นายไต้ ทองดี (ด)

นายหอม เขียวสม (น)

(พรท) (ส) รูปจะสาธกยกนิทาน ไปตามใบลานพระชาติ (ด) เมื่อครั้งสีหราชกุมาร นั้นเป็นญวนแห่งกรุงศรี (น) กนิสพัศธุราชธานี (ส) ครอบครองบุรีเป็นนครา (ด) ยังมีเอกองคัมเพสี ทรงโฉมโสภีชื่อแม่พิมพ์า (ส) ไต่ปักไต่ปองไต่ครองกันมา (ด) จนเกิดบุตรนางสมบุญ (น) ประพินประพายวิไลล้ำ จึงไต่ทรงพระนามชื่อว่าราหู ว่าด้วยคำคมนางสมบุญ เกิดในตระกูลจอมสาธ (ส) อันเทพไทหรือเทพา จุติลงมาปฏิสนธิ (ด) มาเอากำเนิดมาเกิดเป็นคน (น) แทบไต่มีมนต์ของลงมา (ส) ทั้งสาวสนมและที่เลี้ยง ประครองเคียงและรักษา (ด) ทั้งสาวสรวรรคไต่ด้วยกัลยา มาจากฟ้าฟากไต่เป็นบรืวาร มีให้นมลาอนาทรเสวยสมบัติ ในกนิสพัศธุมหานคร (ด) อยู่ด้วยพุ่มพวงแมดวงสมร รูปอรชรชื่อว่าแม่พิมพ์า (น) อยู่ปราสาทสูงประเสริฐ ลอยล้ำเลิศเทียมเวหา (ส) ไต่ปักไต่ปองไต่ครองกันมา (ด) ช่างงามปราณีเหมือนดังจรรยา ล้วนแก้วมุกดาฉนิล (น) ช่างโสภาระย่ายอย ประทับเป็นรอยฉนิล (ส) ช่างงามปานไต่ดังวิมานเมืองอินทร์ คุชางเจาฉนิลงามโสภา (ด) มีทั้งแทรกสังข์และของกลอง ไต่มาไต่ร้องกันเสียงขรม (น) ช่างยวนยี่เป็นทีนิยม ทั้งชานประโคนทุกคำคิน (ส) จะนั่งจะยืนก็แสนสำราญ (ด) เมื่อเพลาเช้าเพลาค่ำ ไม่มีวันขำมีแต่วันชื่น (ส) ช่างแสนเสนาะทุกคำทุกคิน พระจะยืนก็แสนสำราญ (น) ครั้นจำเนียรกาลเป็นนานมา (ด) พระองค์คึกว่าไม่เป็นแก่นสาร มันไม่เป็นเรื่องมันเป็นเรื่องสาขารณ์ ไม่จิงริงกาลต่อร่างกาย (ส) อันความเกิดหรือความแก่ ย่อมมีแน่ทั้งหญิงชาย (ด) มาทรงในจิตพระมาติกไนใจ นิ่งถอนฤทัยอยู่บนแท่นทอง (น) อย่างไรเอ๋ยหนออาตมา ไต่มาหลงตนหารักข้าวรักของ (ส) มาหลงรักเงินมาเพลินรักทอง เป้าแต่ประครองไม่ชอบกล (ด) ถ้าใครหลงรักมักไม่เกิดผลเวลาขจิตมันไม่คิกตามตน มันไม่มาทั้งวลเพราะมันเป็นเครื่องนอกกาย (ส) ถึงมีเมียสาวที่สวยงาม ไซ้ไหนไต่ด้วยไต่ซำคักกันไต่ (ด) เวลาขจิตนั้นมันไม่คิกตามไป (น) คุไต่มาอาศัย

เลยสักคน (ส) เราเห็นเป็นเครื่องคำจุน เห็นแต่เจ้าพ่อคุณพระกุศล (ด) เวลาจับจับนั้น
 แหะจะติดตามทน (ส) ตามคำสาเกตแดนโลกีย์ (ด) อีกทั้งพลรบที่เคยส่ำทับ (น) จะตาม
 กำกับไม่เห็นมี (ส) เห็นแต่กองทัพของพระชินสีห์ (ด) จะพาเรานี้ไปจากหมู่มาร (ส) พระคิ
 สลัคว่าทักให้เกศ (ด) เป็นสมุเทจรัฐประหาร (ส) จะเข้าพระโพธิ์หวังพระโพธิญาณ
 (ด) จะเข้านิพพานสุนครา (ส) คำวิสาเรจเสรีพลัน ตรีสเรียกนายฉันทมิชชา (ด) จงผูก
 กันธะอัสวรา (น) เอาไว้อย่างทนทนทน (ส) เสียงของดินทุ้มทัก คุงเียบสังคีตในปรางค์
 ศรี (ด) จะเหลียวแลใครก็ไม่มี เห็นแต่เหล่านาริมาหัลลย์อยู่คาบคา (ส) พระจึงเผยพระ
 วิสูตรรุดมาทอง แด่เข้าไปในทองห้วงจะสั่งพิมพา (ด) แม่กำลังหลับสนิทนิงนิรา นอนกอด
 พอรานุนอน ว่าพิมพาเอ๋ยแม่มองน้อย พัดทองจากยอกสร้อยเสียแล้วแม่มายสมร (ส) ตัวของ
 เซนราจะลากร โอ้แม่มองสมรที่จะบรรพชา (ด) จึงสั่งเนื้อทองน้องกำลังหลับ ยอกรประทับ
 แบนอุรา (ส) อยู่เกิดเนอนิมแม่มิมพา ตัวที่จะลาบรรพชา (ด) แม่มายจรูญรุ่งเรือง
 พื้ไม้ไกรชเคื่องแม่มองไหน มารูสึกตัวที่นกกัลว้าย (ส) พื้จจะไคสันโคกโคย (ด) น้ำพระเนตร
 ที่ไหลหยด ให้ไคก่าสรคเฝ้าหวนโหย (ส) มันให้ค้ออันสะอื้นโหย มันไม่สะทกโคยเพราะ
 เสียกายสุคานา

3.4 แผลสัทธาจริ (ตอนเผยมาน)

วิทยากร นายประโยชน์ มนจ้อย (ป)

12 พฤษภาคม 2521

นายสำรวม อยู่สุข (ร)

(พรท) (ร) พระจึงเผยมานทองมองแล หวังจะไปสั่งเอาแม่มิมพา กำลังหลับสนิท
 นิงนิรา พระกรรอกอรานุนอน พิมพาเอ๋ยแม่มองน้อย อยู่เกิดน้องน้อยแม่มิมสมร ตัวของ
 เซนราจะลากร แม่มิมสมรที่จะบรรพชา พอเห็นหน้าลูกก็ทรงพิลาพ น้ำเนตรไหลอาบโหม
 พักตรา ครั้นจะเอื้อมเอาบุตรก็สุดปัญญา เกรงแม่มิมพาจะทนบรรทม ถ้าตื่นขึ้นมาแล้วจะพาที่
 มอง จะซักจะขังจะขึ้นชม น้องจะทนหัดจะซักอารมณ์ จะทำให้เสียพรหมจรรยา พระจึง
 สั่งเนื้อทองกำลังหลับหลับ เอากรประทับกับอุรา อยู่เกิดเนอนิมแม่มิมพา ตัวของเซนราจะ

ทองคำไกล ว่าพลางทางประคอง เอามือขึ้นตองเอกร์ขึ้นกาย ครั้นจะทำกัณฑ์กัณฑ์จะ
 ทกใจ จึงตองเกยคอบกายคอบคอบกล่ากลืน ครั้นจะจับเจ้าแรงจะหาว่าแกล้งจับเจ้า คอบ
 ประคองเบาเบาแรงนักกลั้วกัน คอบจับรับขวัญพินพาเสียเวลาเที่ยงคืน ถูกตัวกลั้วจะตื่นตื่นแล้ว
 จะตาม คำที่พูดจะเกิดความที่คิดจะเคลื่อน จะเสียทีเพราะตามจะเสียยามเพราะเตือน จะ
 เสียเพราะพินเพื่อนเพราะแม่พินพา งานมีโครงการเขายังไม่เท่าพาทัก คุสนิทอนักขางามนักหนา
 (ป) แก่ม้องเกลี้ยงเป็นเงาหน้าขาวเป็นเงา ขางามหนักหนายิ่งพิศยั้งนวล จะมองตรงไหน
 ถึงมตรงนั้นแม่มองนั้นแม่มองช่วย ยิ่งยิ่งสวดยกว่าสาวสาวสวน คุกลางวันก็คุกลางคืนยิ่งชวน
 คุนนานนยิ่งนวลน่าทัศนา พระองค์บุคชะงักนมาชั้พระขรรค์ มาพาคมาพันไ้อั้วคันทนา
 จะไปหรือไม่ไปให้กลับมา จึงเอาปัญญาเอามาชมทวงใจ พระแสนอดยหัวใจจะขาด นึกว่า
 อนาคตเป็นหนักหนา เขาสติเตือนปัญญาว่าปยโทษชายเทโสโก ความเศร้าโศกจะเกิดมาจากความ
 รัก น้าโศกนักพอตั้งนโม ทักโศกไคส่นยอมเองภิญโญ นัคดิโสโก ฤโตภยง ถ้าความโศก
 ของเราไม่มี ทุกข์ของอันนี้ก็หมดหวัง พระจึงสลักคัศสาวสุรางค์ ทนพินพานางไปแน่นอน
 อยู่กับน้องไปนานนเสียกาลข้างหน้า อยู่เกิดพินพินาที่ซอลาก่อน พระเร่งรีบแล้วรีบถอน
 จากที่นอนปรางคปรีา ฯ

3.5 แหล่งเรื่องนางจินจมาณวika

วิทยากร นาสรีเวียง เพิ่มผล

31 พฤษภาคม 2521

(แกะ) ฝ่ายอยุธยา พาชชีลวงครวไล ออกจากภูมิต้าชัย รับครวไลบทพร
 พระราชริชลำเนา ให้พรหมเฝ้าคะเนสิ่งขร เจ้าเจ้าจัญไรจำไคแน่นอน ลาพระภูริรับ
 คุ่มเคิน มาทพระหกระเหิน กันคั้นเคินมาในคง อุตสาห์แข็งใจรับไคลคลา ห่วงมิทกา
 แม่นวลหง เป็นทาสคันทนาขาวปลาดุกคง มีว่ลุ่มหลงมาตุคาม ไม่สอคล้องให้หนองไหม กว
 วาร่างกายของเราทฤททราวม มีวงววงงหลงเมียงาม ฉันทจะแจ้งความให้เห็นชัด เจ้าชู้
 แกล้อ่านท จึงกลับชาติมาเป็นเทวทัต อมิตถางามก่าคัก เธอจึงกลับชาติเป็นนางจินจมาณวika

มีเชื้อโครยาสงสัย คือนางทรมวยอมิตา โจนุพินิจูจมาณ ชื่อวิกานะนะเทวี รูปเธอ
 สวยเป็นสาวจริง แต่ว่าเป็นหญิงใจกาดี ไม่ถวิลวาปกรรมหาอันปรีย์ ซาติกาดีด้วยวาปกรรม
 เอาทอนไม้ใส่คัพโภ ไททองโทะเหมือนดงย้อม ในจิตของท้าวอย่าไค้ด้วยรูปงาม แกล้งใส่ความ
 พระพุทธองค์ ก้างพระองค์ทรงเทศนา ทอเหล่าประชาทอหนาสงฆ์ เจริญระเวณทองของ
 อนงค์ ว่าพระพุทธองค์เป็นนิรันดร์ นี้นะเพราว่าด้วยของข้า มาเทศนาอยู่ยงฉาง อยู่มาทำ
 ไททองเสียทองกาง แล้วมาเห็นนางชางไม้อาดิย์ ว่าลูกจะออกหญิงนี้หรือมารีน ทั้งไท้ทั้งพัน
 ทำไมไม่หามาให้ มาเทศนาเพื่อหาปัจจัย เจ้าชางทำไค้สนุกก็ ประสกลีลาเจ้าก็พากันฮือ
 สันความนับถือองค์พระชินสีห์ หลงเชื่อเห็นจริงด้วยหญิงกาดี โจนันจึงมีตัวสาธา ทำให้เสื่อม
 สมุทฺทหวิโธวาท ร้อนไปถึงอาสน์ของท้าวอินทรา ผ่านท้าวโกสีจึงมีปัญา ว่าเร็วเร็วอย่าช้า
 วิญญกรรม จงรีบลงไปอย่าให้ไครรู้ จำแลงเป็นหนูตัวอันทัน เจ้าก็ค้เชือกรัทมิภพตัน ให้
 ทอนไม้มันพตันตกลง ให้เห็นประจักษ์เสียกับตา พร้อมเหล่าประชาทอหนาสงฆ์ ไปเบิกพอไป
 รับครรรโลง ช่วยพุทธของค้อย่าไค้ช้า ฝ่ายว่าท้าววิญญกรรม บังคมคลีไค้เทศา จำแลงเป็น
 หนูเกาะถูลงมา เข้าไค้ตรมย้านางหญิงกาดี แล้วจึงทรงเข้าไค้กัค เธอเชือกที่รัททอนพถกนิ
 แสดงทอนไม้ไค้เนาที ทกลงที่ยังกลางประชุม ประสกลีลาที่พากันเฮ นางหญิงเสเพลนางคอก
 กระทุม บ้างก็รื้อไค้กรซพิโรธกลุม บ้างตะกุ่มแล้วทอยตี บ้างจุกบ้างคร่าไม่ปราศรัย ซาติ
 นางจัญไรมาทำบักสี นางจัญจมาณใจกาดี ออกอุกไม้เป็นทอนไม้ไป บ้างกระเทียมบ้างก็กระแทก
 บ้างก็แตกค้ำ บ้างเซ่นสาไม่ปราศรัย เรียกให้พระช่วยก็ช่วยไค้ได้ เลยซาตวิสัยจากพระพุทธ
 องค์ นางวิ่งออกนอกศาธา ถึงสัญญาของนางอนงค์ แขนคินก็แยกแล้วแตกลง เลยสูบนงค์
 ลงไปทันที ไปเป็นจอมนางจัญจมาณ อยู่ในมหาเวจี อยู่มาจนถึงทุกวันนี้ ว่านางกาดีเธอ
 ชางแสนสำราญ นั้นแล

ทั้งลูกทั้งเตาโหวข้างหลัง หัวอกผูกใจแล้วใครมัน ก็มากระด้างซึ่งใจทนาย พระว่าไอ้ไอ้ยุพาพิน
 ไม่น่าจะกินซึ่งใจทนาย ที่บอกไม่เชื่อน้องยังเชื่อว่าพี่ ยิ่งโกรธไม่รู้อะไรจะเหือกนาย เป็นกรรม
 วิชาเจ้ามันอยากจะตาย แล้วเจ้าเกิดโง่เขลาหรือแกวทา ถ้าเป็นแผลผ่าพริกมาได้ นี่เป็น
 แผลหัวใจแล้วที่ที่สุดปัญญา ทำไมภรรยาไม่คิดกับพี่ ถึงความเก่าหลังที่มีมา เมื่อเจ้าเป็นไซ้
 ที่ที่สุไคลกลา เทียวหามาให้เจ้ากิน ที่ขายเอาเพื่อนมาเมื่อป้อน เมื่อยามเจ้าร้อนที่ที่สุไคลกลา
 อดเอชลาซุชาสินธุ์ เอามาให้พินผ่อนสบาย เจ้าลืมเสียแล้วหรือแกวทา แต่พอโรคาเจ้า
 เหือกนาย เป็นกรรมวิชาที่น้องมันอยากจะตาย ไม่คิดถึงกายเมื่อมาวัน เมื่อยามฝนตกที่สุ
 กกกอก ไปจนตลอดหน้าสวน ให้หนาวน้ำค้างจนค้างสั่น เมื่อเห็นมัทนุ ประคองกันด้วยชน
 เพราะจนผ้า ไปตามประสาเรือนกนก หูโซ่อาภัพมาดบใหญ่ ช่างมาลิมันที่เคยเคียงประคอง
 นางสุกษาได้ทั้งเหตุ พระชลเนตรก็ไหลนอง พระวาลักขาตีประกาศทอง ถึงยามประคองยามกิน
 บุญคุณนุกตอกัน ไซ้ว่าตัวฉันจะกิน ใครเอื้อนเอาประมาณนั้น เจ้าพ่อกลิ้งขางเลย
 พอขางจำหมายเสียวารายประทุม มาหาหม่มไม่ให้ระเหย ไอ้อนิจจาเจ้าชาเอ๋ย ยังไม่เคยเห็น
 กอกบัว ประทุมทองคระเองจริง ผยองหยิ่งอยกมีผิว นางบุปผชาติฉาตยังชั่ว คุเหมือนกับบัว
 ที่เมืองละคร ไอ้กลิ้งขางรู้สึน ยังกลัวว่ากลิ้งขางเสก มีเสียแรงขางแก่งกลอน มาแกวอัน
 ในใจจวบนี้ ตะกวดไคยินเขาวาดันเป็นสอง ก็ยังเป็นรองซึ่งตัวฉัน ไอ้ว่าด้นชายที่หลายชั้น
 ขางมาหลงว่าพันด้วยลมลง จึงกู้องร้องประกาศ ไปทุกชนชาติทุกเขตหลวง ขอวันทนาแล้ว
 ลาลง อย่าให้เสียทวงเสียพิชาย แล้วโนแนวดาลง ร้องว่าหนูองค์นี้ทั้งหลาย ใครกู
 เบี่ยงอย่างฉันจะวางวาย ชื่อว่าพิชายฉันจะไม่ยอม สันเสียดคำวิธิตัวนางอ้อมก็ดาโถม
 สองปีกประคองป้องบังคน โดลงพนมในแนวพนา นั้นแล

4.2 แหวนนกกัระจาย

วิทยากร นายทองใบ สร้อยสิน

14 กุมภาพันธ์ 2522

(แกะ) แกะเป็นท่อนบรมนาถ เสวยพระชาติเป็นนักบิ สุขเกษมเปรมปรีดิ์ โปษภ
 ไม่มีความพวน ไค้หารวังอยู่ยังขอบเขต ในนิมิตแผไพศาล ผลักกันหาผลาหาร

โยธะยานขึ้นเมฆิน แล้วลงประทับยัง อยู่ริมฟากฝั่งกระแสน้ำ เชื้อไขโกสุมปทุมิน กลับ
 กลับขมายมา พระสุริยาบาชลง ให้พิวงสงสาร น้ำค้างของปทุมาน กลับประสานสกุณี
 ทองแรมสวาทชดสมัย จนอรุโณทัยสองศรี เป็นเวลาสกุณี จึงบินลั่นคู่รัง แลเห็นรวงรัง
 ไฟสังหาร จึงบินแจ้งการแก่เทพหลัง ว่าเกิดวิกลอุบตมา มีไก่กลับรังทองนอนแรม เมื่อ
 คืนนี้คางแมงนางคงคอย ขอให้ที่กอกหยอแมงนางปากแหลม แมงพเกาแกมแก้วแถม เจ้าจง
 เยือนแยมเจรจา นางสกุณีเมื่อไ้พิง ประจักษ์ทั้งไฟมาเผาพริกนิษฐา จึงตรัสตอบว่าพอจา
 ชวนไขว่ขวารวกับเป็น มันเกิดวิกลิตกษุณย์ โอโธนงบุรแลไม่เห็น จริงจริงเขียวพิไม่
 เกี้ยวเข็ญ หล่อนไม่เห็นหัวใจจริง ใจที่เหมือนผักหรือฟักแฟง จะทำให้แถมแมงอกหนิง ให้
 เห็นประจักษ์ว่ารักจริง ให้ออกมิ่งเจ้าเห็นใจ จะไ้หายระคายสรวง ที่น้องนางยังสงสัย
 อันแผลงารักหาได้ แต่แผลงหัวใจนั้นมันสุกปัญญา เองจึงซังที่จริงจริง จะทอดทิ้งหรือน้องจา
 เมื่อยามเจ็บไข้ไ้พิยา หาอาหารมาให้เจ้ากิน แล้วคายเอาเหยื่อมาเมื่อป้อน แล้วกลับไปซ่อน
 ขลาคินธุ์ โอแมงนางปลื้มแมงลิ้มเสียสิ้น ไม่ควรจะกินหัวใจกัน เมื่อเผือกที่กกกอก จากลอคที่
 อวสาน ทนทาน้ำค้างจนคางสั้น ไ้เหม็นสาธุ นีที่ป่องประคองเจ้า ตามเพศเหล่าเป็นนกหนู
 ไม่ควรจะหมางระคายกู จึงเคยยกอกประคอง นางสกุณีไ้พิงเพทุ พูนเทวนีให้มันหมอง
 ว่าลัทธิประกาศทอง เคยประคองเมื่อยามไ้กิน อันมธุรสอุบลอุบลทอกัน ใจตัวฉันจะติด
 แล้วใครเอื้อมอาทประมาทหมิ่น เล่าพอลันทรามเซย ที่มาขอว่าคอกปทุม มาหล่อนไม่ระเหย
 แดกอนมาเจ้าซาเอย ยังไม่เคยจะพบมัว อันปทุมทองคางจริง แผลพียงจะมีมัว นุปเพศา
 ฉลวไ้ชั่ว คุรารักมัวที่เมืองนคร หอมกลิ่นจุนจุนสัน มาบอกเป็นกลิ่นแสด โยมาแสดงท่า
 แดงกลอน มาหลอกหลอนนัยนัยกาย ทะกวดเขาวามีลิ้นสอง แต่ยังเป็นรองมัวฉัน กวลิ้น
 ขายมีหลายพันธุ้ ใครหลงจวนจรจทองเสียนวล ตัวไ้พิงขอเอื้อนโอรุ ให้แถมโสทรตั้งสร
 สวน ในทรวงกระสันให้มันปลิว จึงตอบกับนวลนางสกุณา ที่ไม่ละเลิกแมงจิต ที่นอกให้คิด
 ไปถึงความหลัง ไม่ใคร่ไม่ครวญมาทวนซัง ที่เล่าให้ฟังเพราะกลัวน้องลืม ถ้าหากมีมือ
 คลึงเกล้า ไ้กันเล่านี้แม่ใจปลื้ม ที่ไม่วางงท่าหลงลืม ที่ไม่เคยมีมาขึ้น มาขังเพทุให้
 หายพิง แม้เป็นพียงระจอนขวัญ อย่าซ่อนว่าสารพัน ให้อื้ออื้ออยู่ในทรวง นางนงไ้พิงมัว
 เจรจา ว่าเทพเทวทุกเขาหลวง ขอขมาแล้วลาหลวง ไ้เสียทรวงและเสียที นางแจ้งเพทุ

น้ำเนตรนอง แล้วโยเข้ากองอึกคิ ฝ่ายพระยาสุกั เห็นเมียบัชชีวกีไถกาน้ำทาคลอเนตร
ฝ่ายขุนทวนแล้วโยหา โอ้อแม่เพื่อนร่วมชีวา ควรหรือจะมาซึ่งวายุปราน จึงอธิษฐาน
ที่ขอตามน้อง แล้วโยเข้ากองอึกคิภาส ก็ม้วยมฤตสุกสงสาร กว๋ยเพลิงมันผลาญวายุชีวี

4.3 แผลของทอง

วิทยากร นายแสน สุขแสง (ส)

6 พฤษภาคม 2521

นายไต้ ทองมี (ล)

(พรท) (ล) จะเริ่มปฐมบรมนาถ เสวยพระชาติเป็นมยุรา (ส) สถิตสวรค์เขา
บรรพชา มีนามชื่อว่าพญายูทอง (ล) มีต้นมะค่าฤทธานิ (ส) เป็นที่อาศัยทำรังรอง
(ล) นางนภมารดาแม่พญายูทอง (ส) มีกรรมติดท้องเสียนัยน์ตา (ล) ฝ่ายโพธิสัตว์พญายู
(ส) กมลถือกิ่งมั่งทองคณา (ล) เจริญอุเบกขทุกเวลา (ส) รักษาศีลห้าเป็นนิรันดร์
(ล) มีวิวารของพระชินสีห์ แจ้งไว้ในบาลีมีตั้งห้าหกพัน (ส) ทำรังรอบขอบเขตชั้น
(ล) เนิบเนียนตามพญายูทอง (ส) ครั้นได้เวลาพระกัมพัชรรวม (ล) มีากอแนะนำไม่ได้
พณพมอง จบเทศนาของแม่พญายูทอง (ส) จึงเข้าประคองพระมารดา (ล) หาเพื่อนมา
ให้เอาไว้ยังที่ โบกบัคักวีไปตามประสา (ล) จะไปทางไหนกราบไว้วนลา (ส) มีให้
มารดาเห็นเครื่องตน (ล) เมื่อเขาคั้งนั้นผู้สัศวทังหลาย (ส) จึงรู้พูดได้ภาษาคน (ล) เมื่อ
ดูคนลงน้ำแห่งชาติฝน (ส) พากันมีนลงลงสู่รัง (ล) แล้วแล้วก็กลับเข้ามาสู่ที่ เข้าสู่ศิริ
เซาทอง ฝ่ายโพธิสัตว์พญายูทอง จิตทวงหลังด้วยการุณ เข้าใกล้นางนภมารดาทำกิริยา
เฝ้าสนองคุณ นางจึงปลอบบุตรเพราะสุกการุณ (ส) โอ้อพ่อคุณของมารดา (ล) เจ้าจะ
ไปไหนอย่าให้ไกลแม่ (ส) แม่เฝ้าตามลระแ่งหา (ล) แม่ทวงเนื้อเกลี้ยงเสียเพียงชีวา
(ส) แม่กลัวพรานป่าที่แม่เป็น (ล) ฝ่ายโพธิสัตว์ได้ฟังคำสอน (ส) ของพระมารดาไม่ได้
ฝ่าฝืน (ล) ทองบนมนกมันไปทุกวันทุกคืน (ส) ที่ในภาคพื้นภูเขาทอง (ล) แต่ยังมีพรานไพร
นายเนสาค (ส) มีสกุลรุษชาติหนึ่งไม่มีสอง (ล) เหลือบนิยนาเห็นพญายูทอง (ส) เหลือบ
เขมนมองหมายกมล (ล) จึงยกหน้าไม้มาประทับบา (ส) หมายจะเข่นฆ่าองค์พระเทพพล

(ส) กล้วยมูตหิประสิทธิ์ดิน ลูกศรกลจึงไม่ตองกาย (ล) พรานก็เพียรเวียนอาฆาต จนนัน
 ศาสตรลูกศรสาย (ส) มิได้คองหนอพระวรกาย แทนายพรานมาทลายเสียท่าทุกคน (ล) ยัง
 คนที่เจ็ทชื่อว่านายเนศ (ส) เป็นพรานธัญชาติใจอกุศล (ล) ไม่ได้ทวยเลหตองเอาทวยกล
 (ล) ทริศทองนี้ในตางท่งนานา (ล) แกจึ่งรู้ในนิสัยของสัตว์ (ส) แกก็ทราบซัดซึ่งปัญหา
 (ล) จึ่งจับยูนงที่ร่งโสภา (ส) ได้แล้วรับมาทวยทันใด (ล) แกก็แนะนำให้รำให้พอน
 (ส) แกสั่งแกสอนแกฝึกนิสัย (ล) ให้หลอกให้ล่อเอาแต่พอเข้าใจ (ส) นางยูนงจำได้ทุกสิ่งอัน
 (ล) ครั้นแล้วพรานไพรไม่ไกรธำ อุมนางยูนงมาซัดมัน (ส) พอถึงทันไทรที่ชายเขานั้น
 (ล) แกก็ไม่พริ้นรับบินขึ้นไป (ส) จึ่งเอาเชือกผูกเท้านางยูนงาม (ล) ช้างหนึ่งก็ล่ำมัว
 กับกิ่งไทร (ส) แทะดักกับวงไข้งใบ (ล) ครั้นแล้วพรานไพรแกไม่ไกรธำ (ส) แกก็กลับ
 ลงมาแฝงโคนต้น (ล) แล้วจึ่งทบมือขึ้นสามหน (ส) ตามแบบบุลที่ได้แนะนำมา (ล) ฝ่าย
 นางยูนงได้สกับอรรถ (ส) เชอกที่ทราบซัดแห่งปัญหา (ล) นางแม่ปิกหงออกท่งว่า (ส) นาง
 สงเสียงจ่าเพราะจับใจ (ล) นางจึ่งบรรเลงเป็นเพลงวิหค (ส) สำเนียงนางนกลคล้ายปิไฉน
 (ล) ภูเวกวัชจับท่งใจ (ส) ยิ่งกว่าเรไรจับอูรา (ส) ฝ่ายยูนงท่งพระโพธิสัตว์ทอดทศนา
 กระแสท่งจับหูจ่า นางสงมาท่งเพราะดี ท่งท่งทั้งแม่ปิกหง (ล) งานจึ่งนงนาง
 มยุรี (ส) พระโพธิสัตว์จึ่งตรัสประภาษ ว่าขุนนางแม่มารศรี ไฉนมยุราแม่จึ่งมาถึงนี้ สถานที่
 แม่ยูนงแฝงใจ ขอเชิญงามท่งพี่ยแม่จับพฤทษา (ล) ร่วมกับพี่ยาเถอะแม่ยอศยาใจ (ส) มา
 เกิดหนาแม่มาแม่จะชาอยู่โย มาเกิดสายใจจงบินจร (ล) ฝ่ายนางนกลได้สกับอรรถ ทอบ
 โพธิสัตว์ไปตามคำสอน (ส) ฉับเป็นวิหคนจร ไม่เคยรวมคองเคล้าคู่เคียง (ล) ฉับชอบ
 พระคุณที่กรุณา นางทอบวจาไปตามสำเนียง (ส) ชอบพระคุณแล้วหนอนาพอเพียง ช่าง
 กลาวกลมเกลี้ยงปานจะกลิ้ง (ล) จะบินขึ้นไปก็อย่างไรเล่าจะ (ส) เพราะวสาสนาของน้อง
 ไม่ถึง (ล) น้องชอบใจนักที่ให้ท่ง (ส) ประเดี้ยวครู่หนึ่งจะขอลาไป พระโพธิสัตว์ได้ท่ง
 สำเนียง เสนาะเสียงยิ่งกว่าปิไฉน น้องว่าจะลาพิศลาไกล ช่างโกรทที่ได้ไม่ยินดี ออย่าโกรท
 ที่เลยแม่มยุรา เชิญขึ้นมามีเกิดแม่บุญดี จะจับอยู่โยอยู่บนยอดไพรี เชิญสู่ที่ภูเขาท่ง
 (ล) ท่งผลไม้มากเหลือ ในกาหนาเหยือกไม้ซัดของ มาเกิดหนาแม่มาแม่พญายูนงท่ง ออย่า
 ให้ที่ตองเรียกร่ำไร (ส) ฝ่ายนางยูนงได้สกับอรรถ ทอบพระโพธิสัตว์ด้วยเสียงใส (ล) น้อง

เป็นวิทนนางนกอโพร ไม่เคยจะไปจับคู่เคียง (ส) น้องกลืนนางนกอโพร (ส) เขา
จะคอนจะคอนเขาจะชักจะชักของ (ส) อย่าเรียกเลยหนาเจ้าพระยาของทอง (ส) อันตัวของ
น้องจะไม่ขอไป (ส) พระโพิสสัตว์จึงตรัสพาทิ (ส) ครั้นฟังมยุรีทันทันทีดังไหล (ส) ว่าโอ
แม่มยุรีทันทันที นามมยุรีเมียที่เมื่อไร เจ้าช่างกินใจอนิจจา ฝ่ายนางมยุรีทำใจประเวระวัง
น้องไม่เห็นจริงเลยจะพิรา ทั้งน้อยทั้งหลวงทูลพวงมากหนา โบราณทานว่าไว้ก็สม (ส) อย่า
ไว้ใจเสียอย่าเชื่อใจชาย พุกเลนงายายให้ชายหลงชม น้องเป็นวิทนเดือนไม่เหมือนนกชม
ไม่เคยจะนิยมจับคู่ใคร ถ้ารักน้องจริงยิ่งกว่าชีวิต ทานอย่ามัวคิดทำนองเฉย ถลารอนฟ้าลงมา
เลย จะปล่อยให้เสียความเห็นใจ พระโพิสสัตว์ได้ฟังวาทา นามมยุรีก็หลงไหล สัม
พระเวทมนตร์ที่เคยสนใจ ถลารอนลงไปจับใบม่วงโยน โยที่ถลาอุราก็มีภักดีชา บูงมยุรีแทบ
บั้น คั้นไม้หลุกพระก็สุดจะทน โพิสสัตว์เสียกลโดยโศกา พระจึงควรวาดรูปร่างแล้วให้ น้ำตา
หลังไหลไปทั้งชายทั้งชวา ให้คิดแค้นคั่งนางมยุรี โพิสสัตว์โศกด้วยเสียใจ

4.4 แหล่งสักการะวิญญาณ

วิทยากร นายประโยชน์ มนจ้อย (ป)

12 พฤษภาคม 2521

นายสำรวม อยู่สุข (ร)

(แกะ)

(ร) แกะเป็นสักการะ เมื่อออกพาราเข้าเคียง พระเสลัตถ์สุริยวงศ์
ท้าวเชออุ่มองค์พระชาติ (ป) มีมัทรีกัลยา อุมแก้วกันหาญมารี (ร) ตามเสด็จพระสามี
(ป) จรติไปในไพร (ร) ทิพการลงอาณัติ (ป) เย็นระยับลงไรไร (ร) ชะนีน้อยห้อย
กิ่งไม้ (ป) รำพิไรบนยอดคาง (ร) สักการะด้วยเสียง (ป) สักการะด้วยชะนีนาง
(ร) หวนพระทัยให้ระคาง (ป) คิดถึงสุรางค์ที่เรียงกร โอ้แจ้วแจ้วแว่วเสียง (ร) ไต่บัน
สาเนียงชะนีวอน (ป) เรียกตัวหอยหอยสาคอยอ่อน (ร) เพี้ยวเรวอนสัจจไพร
(ป) เรียกตัวไวยตัวไวย (ร) ทำไมไม่ไธยให้เมื่อน้ำใจ (ป) โน่นฝูงลิงคางบางถึงลม
(ร) บ้างก็ลอยกลิ้งกลมตามลมพระพาย (ป) ขึ้นต้นตะโกตะเกียกตะกาย (ร) แล้วเหาะหาย

ระเห็ดลอย (ป) เหมือนเราทั้งสี่มาเกินไพร (ร) ไม่มีผู้ใดจะติดตามต้อย (ป) เป็นแว
 มาเข้าเป็นกรรมมาพลอย (ร) ชาติให้เลื่อนลอยออกจากพารา (ป) กัณหาเอ๋ยพอเห็นวานร
 (ร) มันอุ้มลูกอ่อนแอบอุรา (ป) เปรียบเหมือนนิกรและมารคา (ร) มาอุ้มกัณหาและชาติ
 (ป) เมื่อแรกเราบุญวิริทธิ์ (ร) เคยได้เป็นเอกจักรพรรดิ (ป) เคยได้ปลอมประโลมแม่
 โฉมศรี (ร) แล้วชวนให้ลูกชมวัง (ป) มีพระเอษมสวริกา (ร) ส่งเสียงจ้ำจวนนันทัง
 (ป) สวริกาที่ในวัง (ร) มันส่งเสียงดังคูหวานเย็น (ป) นกในวังพูดคนได้ (ร) ชุนทองไพร
 พุกไม่เป็น (ป) คึกคึกขึ้นมาน้ำตากระเห็น (ร) ทำไฉนจะเห็นนกของเรา (ป) พระเวสสันดร
 ขวนนาคา (ร) เกินชมพฤษมาในไพร (ป) ชาติเอ๋ยชมสกุณี (ร) จับทันพฤษซึ่งสำเนียง
 (ป) สกุณเปล้าจับกิ่งเปล้า (ร) เขาคลเคล้านางเปล้าเคียง (ป) ระวังใจส่งเสียง
 (ร) ชะมายเมียงลูกเอษชายเนตรมอง (ป) โนนกขมันสีเหลืองอ่อน (ร) กำลังเข้าวังนอน
 จะพักดวง (ป) เปรียบเหมือนหิ้งอกเราทั้งสอง (ร) อุ้มลูกประคองจรรลี (ป) พอสชาติชวน
 กัณหา (ร) ชมมยุรณบุรี อ่อนหวานนิคณแล้วไซ้ ช่วยจับนาคให้เด็กนิคา มิ่งเอ๋ยพระมัทรี
 บอกกับศรีเสาวภา มันไม่ชวนบ้านมันเป็นนกป่า อย่าใส่กาเลยคนดี (ป) ถ้าอยู่ในวังแม่จะ
 จับให้เชย (ร) โอ้ลูกเอ๋ยชาวอาภัพ (ป) จึงรู้พระพิศวาทนุแน (ร) โอ้ตัวทุกแถมจะร้อง
 กินกับ (ป) มันอย่าปากอยู่ประพับประพับ (ร) มันถามว่าจับเจ้าแก่หรือยัง นิ่งลูกนึ่งโนนแน
 ลิงทะโมน (ป) มันจะกระโจนอยู่บนมะสัง (ร) เจ้าอย่าร้องไปไหนดัง (ป) เคียวมันจะ
 จับใส่ถังไปขายเมืองจีน (ป) โนนฝูงลิงคางควรวกริกโครก (ร) อยู่บนต้นไม้กางมือกางตีน
 (ป) กัณหาร้องว้ายแล้วปายป็น (ร) กัดมันจะแกะตีนดอกกำไล (ป) พิศารลงอาณับ
 (ร) เป็นระยับลงไรไร (ป) สักนักวิยก็คลาไคล เข้าสู่ไพรพนาดร

4.5 แหล่งสุวรรณสาม

วิทยากร นายทองใบ สร้อยสิน

14 กุมภาพันธ์ 2522

(พรท) จะขอสาธกโดยกนิทาน อคติกาลที่ผ่านมา ยังมีนานพญ์หนึ่งหนา มีนิษา
 สิบหกปี ครั้นแรกครุณโณ งานประโลมหาไทจะมี บุรุษโคในกรุงศรี นาทะจะมีมาเพิ่มเติม

บิณฑบาตเป็นตาบส รัชการพรพระพรหมจรรย์ ทั้งสองราเลียบค้ำด้วยกัน น้าอัครบรรพจารย์
 เจ้าพระคุณ มีลูกชายผู้โง่เงา ชื่อดูรรมตราช้างใจบุญ อุตสาหะประกอบสองพระคุณ
 มิได้เคืองชุนหมลาย ครั้นเวลาเช้าก็เข้าป่า เทียวเสาะหาอาหาร ครั้นได้เต็มพอ
 ประมาณ รับประทานสุกๆ ครั้นจะพักผ่อนจะเข้าน้ำ รับประทานผลทันที แล้วแบ่งเป็น
 กองเป็นสองที่ ค่ายชนกชนนีอยู่ห่างกัน ส่วนหนึ่งนำไปถวายพระบิดา แล้วกลับมาชิมมัน
 แล้วหยิบกองหนึ่งซึ่งแบ่งไว้กิน รับประทานไปถวายชนนี แล้วหยิบขึ้นใส่บา แล้วพาพรจาก
 ญาติ คอยเลี้ยงคอยย่างมากลางวิถี หม่อมฤกษ์พากันตาม บ้างไปทางหน้าบางมาข้างหลัง
 คอยระแวงระวังดูรรมตราช้าง เหมือนหนึ่งคิณห์พยายาม ฝ่าฝืนตามพระบรมครู ครั้นถึงท่าธาร
 ค่ายทันที พากันลงไปเป็นคู้ๆ บ้างลอมหนาลอมหลังสระวังพร เป็นหมวดหมู่ลวน ฝ่าย
 กระบิลักษ์กับหญิงชราชื่อนางน บรูญไคโยพิศล โง่เงาหม่อมฤกษ์ จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์
 งานบริสุทธิของฉวี หรือจะเป็นครุฑขาวสุกรี ทกลองคู่ที่จะเป็นอย่างไรไป อยากจะถาม
 เอาถามสักหน่อย ไทเลยหม่อมจะปรารถน จะหลบเลี้ยงหน้าเข้าป่าไป จะทำไฉนจะรู้
 จักถาม จำจะต้องลงศรัทธา ลั่นออกไปให้ถูกโง่เงา พอเห็นเก่าเก่าแล้วจะเข้าไปถาม
 ไยหม่อมฤกษ์มามากเมือง คิดเสร็จพลันด้วยทันที แล้วลั่นศรัทธาออกไปทันที ก็ถูกอุราเทวอินทร์
 เพียงชั่วจะมรณัง พระให้เจ็บปวดคอยคั่ง สะกิดใจนี้แล้วลงนั่ง โลหิตไหลอาบทั่วเรือนร่าง
 เพียงชั่วจะมรณัง พระวางชนลงทันที แล้วตั้งใจแผ่เมตตา มิได้เคืองชุนหมลาย
 น้าเวทนาเสียใจอะไร เอาพระหัตถ์เกลี่ยชายเอนกายนอน ด้วยพิศพรปวดร้าวทรวงใน
 จึงมีวาทะว่าออกไป เอ็งนั้นผู้ใดมาหลอกยิงเรา ผัวขงก็หวังเอ็ง มายิงตัวข้าเอะไรเล่า
 ไม่ทองหลบชุนแม่พุ่มเงา รับประทานเราจะได้พูดกัน ฝ่ายกระบิลักษ์ให้รักเจ้าจอมขวัญ
 ไฉนเรายังกลิ้งอยู่นั้น ไยมาเอ๋ยชานให้เราเข้าไป แล้วพูดจางไพเราะ เราพึ่งเสนาะ
 เสียใจอะไร แล้วพระองค์ก็เดินตรงเข้าไป บอกนามให้ด้วยความยินดี ว่าเรานี้หรือชื่อ
 กระบิลักษ์ จอมณาจักรพาราณสี เทียวยังโคถึกมฤคิ แต่ตัวเรานี้มิได้เจตนา อยากจะถาม
 นามของเจ้า ชื่ออะไรเล่าจงบอกกับข้า ใครใช้พอบุญหนักให้มาตักตวง บิณฑบาตเจ้าอยู่
 แห่งใด ฝ่ายดูรรมตราช้างได้ฟังคำถามเจ้ากรุงไกร แล้วตอบนามตามถามได้ กับถวญในขัตติยชาติ
 ว่าโอ้อัครกระบิลักษ์ จอมณาจักรพาราณสี ท่านยิงเราตายเราไม่เสียตายชีวิ แต่เรานี้

4.7 เหตุการณ์ระแวงสั่นไหว

วิทยากร นายพรหม พลเอก

10 พฤษภาคม 2521

(ธรรมจักร) ศรีศรีศิวไลซ์ ขอยกเรื่องขึ้นมาขยาย เมื่อกรุงสุโขทัยโตครองเมือง เป็นเอกองค์พระราชา โตครองพาราคนลือเลื่อง ทั้งทวยราษฎร์ไม่ขัดเคือง ค่ายเคช กระเบื้องหัวกรุงไกร นพบุศย์ผู้กราบทายเฝ้ารักษาไปตามวิสัย เข้าเคียงข้างไม่ห่างไกล คอยหมอบรับพระธานี เสด็จขบวนไม่เคยรอหลังปวงนิกรก็ดูดี แลจะเกษมิให้เปรมปรีดิ์ ทุกขภัยไม่มีมาแผ้วพาน พระเวสสันดรเป็นบุตราของสุชาเสวยสวรรค แต่ว่ามีนิสัยชอบให้ทาน จนลือลั่นทั้งพารา ส่วนมิตรไมตรีสมรรถของรงามสง่า แม้เนื้อเป็นเป็นภรรยาต่างชื่นชวราใน อารมณ์ ยังมีพวกพราหมณ์ถึงคราวกรรมทำกรรมมาพระอาศรม คือไรกรรมกรรมมังคมยกกรรม กัมมมีสการ จึงเล่าเรื่องราวเมืองถึงคราวร้างของชัฏกษัตริย์ ฝนไม่ตกตามฤดูกาล พืชชาวนาที่ไม่บริบูรณ์ จะขอช้างเผือกไปช่วยแก้แค้นพระเวสสันดรอย่าอวด พระทัยทาน อภัยหันหน้าหาเจ้าพระคุณจงประคับประคอง พระเวสสันดรได้ฟังไซ้ ให้ฉิมพระทัยไม่ขัดเคือง อธิษฐานเผือกที่เชือกขาเอง พอรุ่งทองเช้าจะให้ทาน ไม่ทันปรึกษาพระม้านั่งด้วยข้างทรง คุศาร เฝ้าให้แม่พราหมณ์ไปตามต้องการ พราหมณ์เบิกบานแล้วกราบลา พวกราษฎรเมื่อ ทนอดรบเร่เรื่องก็ให้บ้านเคืองเป็นหนักหนา จึงทูลทรงฤทธิพระอิศราพนาทักกรุงสุโขทัย ว่า พระเจ้าชายนพชาละจะมัวละเลยอยู่ไหน เอาช้างคู่มาให้ทานไปฆ่าได้พระเวสสันดร เจ้ากรุงสุโขทัยก็ให้ทูลแสนเคืองจนจึงขมิได้ให้ไกลนคร ว่าอย่าอ่อนน้อมเลยนะเจ้าเวร ของก็ ก็ไปให้เขาเสียได้ไมตามใจหัวอกแทน ลูกอะไรไม่เคยเห็น เจ้านักว่าเกินจริงเห็นวาทิ พระเวสสันดรก็จรรจากับคู่ทุกข์ยากคือนางมิตรี หรือมัทนาคและชาติคสิริยทั้งสี่ก็เร่งยাত্রา พระเวสสันดรก็อุ้มชาติอันมิตรีอุ้มแก้วกัณหา เข้าสู่นางแก้วพนาถึงศาลาที่นาคอง ทักถือถือแล้ว กินส้มสุกอยู่ด้วยลูกไม้มองลง สมบัติทั้งหลายไม่พะวง ทำลิกปลงแสงปรีดิ์เปรม ยึดเงาวงศา เปี่ยมบานเบิกแสงจะประเสริฐแล้วสุขเกษม บำเพ็ญพรตด้วยรสเข้มฉิมให้เต็มตามมาตรา ส่วน มิตรไมตรีสมรเข้าจ้จระเข้าสุภา หาเผือกมีย่อยทุกวันเวลา ทำให้ราษฎรชาจากัน กรันอยู่มา อีกทูลทักเจ้าวิมลผางผล เจ้าเจ้าสอพลอก็จรรกค มีบุญแบบบดพระสัพพัญญู จะไปทูลขอ

พระหมอกษัตริย์พระโอรสราชไม่ให้ใครรู้ จึงไต่ถามกันหาเหตุ บรมครูยังพระเวสสันดร ครั้น
มาถึงจึงถามการบวชโรยทานเสียก่อน แล้วเลื่อนโอรสขึ้นสู่พระ มือนมือนกราบทูลองค์
ว่าข้าพเจ้าที่เข้ามาบวชมีความประสงค์ ขวดยากจะใคร่ได้เชื่องช้า ไหววลงนงค์มีวิชา
จึงชี้แจงให้แจ้งวชิระขอชาติกับกันหา ไปเป็นข้าทาสบาทบริจารพระราชชายาทั้งวัง พระเวสสันดร
ได้ฟังทูลเข้าทูลว่าเจ้าก็สัจจริง รอมิตรให้กลับมาสั่งแล้วจะรอหลังพระวารี ชุกทูลเข้าเจ้าเล่า
กลัมนูญแบบกลในเรื่องนี้ เรื่องไรหนอจะรอมิตรจึงเข้าขัณฑลอันชวน วายากกระนั้นฉันจะรับ
กลัมนูญจะกลับของสิ่งขจร พระกายสงฆ์ไปรกรกอนเพาออกชวนจนรับคำ พระบรมจึงสมยอมขอ
เพาหลังค่อมมันทำเป็นข้า จึงอุทชาติแล้วมีที่กระหม่า หากเสรมน้ำว่าลูกเอ็งช่วย ทำเค็นข้า
เวลาจะไม่คอย หน้อยหน้อยหน้อยเจ้าสองหนวย อย่าทำคอกก็เคียววชิเสียด้วย ประเคียวจะ
ช่วยด้วยฝีมือ พาลักเลาะตามเกาะแก่งห้วยระแหงชู้หานี้ รับเค็นทวนไม้กวรก็อ เคียวนี้หรือ
หลังเอ็งจะลาย กุมารทั้งสองคอยบงเฝ้าตามหาเพาณลสุทหาย เค็นหลงทางมากดางไพร
นี้มาถึงไหนกันหนอ ฆวนมองฟ้าก็สุกจะเพาให้เยือกเย็นไม่ยาคอย เพาเค็นหลงที่ตรงประตู
เข้าเมืองปูกองสูงชัย ฝ่ายเจ้าปู่และเจ้าย่าเห็นหลานมาจำได้ ฉานขอเพาให้เข้าพระทัยแล้ว
สอด่ายควยเงินทอง เพาที่ยอมอนุญาตไม่ขึ้นซักเพาจะอยากไก่อของ พระเจ้าย่าก็มาประครอง
พาเข้าห้องที่บรรทม พอรุ่งเช้าจากกรุงสูงชัยจึงได้เรียกสาวใช้และนางสนม ให้เตรียมภาว
หาวานอันอุดม ของประโคมกันทั้งวันคืน จักหาวานพาให้เข้าชุกชกพ้อมเต็มอกแล้วเลยกลาย
เป็นอื่น แก่นักกินจนเต็มกลืนทอนนันทองแตกกาย จึงทำศพพอมพิชิตพระบารมีจึงรับสั่งใหม่
ให้ทวพรานขณคำกอกไม้ทั้งงานใหญ่เป็นการมงคล จะรับขวัญเจ้าหลานของข้าเก็บนุญปลายดาด
ให้พียงนาศรีอยู่เต็มเขต แล้วทำนํ้ามนต์กับคณูมาร นั้นแล

4.8 แหวนายศรีแก้ว (นายศรีครู)

วิทยากร นายประโชชน์ มนจ้อย (ป)

12 พฤษภาคม 2521

นายสำรวม อยู่สุข (ร)

(แกะ)

(ร) นายศรีเสริ่งสำเร็จบายศรี ยกขึ้นบนที่แทนสถาน ทิศใหญ่ลุยเบิกบาน
พุดจาวรายจักแจง (ป) เอาแว่นวิเชียรเทียนชัย บรรจงไว้ทุกตำแหน่ง กรอบกุดันจันทร์แดง
และแผ่นแปงปิ่นปิ่น สำหรับกระหวงไค้สับกักรีย เพิ่มพิพัฒน์ศุภผล นารีเกดงามกล ทั้งไวน
ในพิธี พร้อมทางกิจทางกลม นั้สณมเสนีย์ ทั้งสังข์แตรและดนตรี ทุกหมู่มีกัมากมาย เจ้า
จอมกุสิดและโอยศุรีย ค่อยให้พูนฝั่งผาย พร้อมควยวงศานและเชื้อสาย หมอบเรียงรายตาม
กระบวน (ร) สักกักรียทรงสถิตในพิธี ไค้ลบายศรีแล้วมัสรวล เห็นถูกพิธีถิถิถิถิ ถาม
กระบวนที่กะเกณท์ (ป) สุริเยนเบญจรส กุสิดสกกังแสงเสน สองสว่างกลางบริเวณ ไค้
ถูกขเกณท์ขึ้นพร้อมกัน ทั้งโหรมหากฤษ เห็นเมฆเบิกแล้วให้ถัน ข้องชัยขึ้นสามชั้น จุกแว่น
สุวรรณวนแล้วเวียน กักรียกัส่งพระวงศักรีย หมอบคำนับขึ้นเหนือเศียร โบกทุมเมศวรและ
เวียน ให้ถันเสียนและโสภทรง ทั้งดนตรีและแตรสังข์ ระนาดก็ดังถึงท่งโหมง หิงนางโง
ถึงท่งโหมง หิงนางโง โงโงโงโงโง โงโงโงโงโง โงโงโงโงโง
หิงนางโง เออเออเออเออเออเออเออ หลากวงล้อมองคนางใน สักการ้องลวง กระแส
ทรงเสียงใน โอ้คอกฟ้าสุมาลัย เทพไท้สมณศา โสโหมมิตรมาคิคมพ มาเห็นท่งเสนศา
ที่หวัจจะรับแม่แก้วตา กลับไปยังซึ่งขานี้ แสนเสนาะเพราะสำเนียง ประสานเสียงทักทิส
วาแอูแอ วาแอูแอ อูแอูแอ อูแอูแอ อูแอูแออ้อย เออเออเออเออเออเออเออ มีมือ
ชลุ่ยนั้นกลองแคลว เออเมรลงเพลงทะยอย กุเคลื่อนกลอยเข้ากับชลุ่ย วาทุทุทุทุ
วาทุทุทุ วาทุทุทุทุ วาทุทุทุ นุญญนุญนุญ นุญญนุญนุญ นุญญนุญนุญนุญนุญ มีมือ
ชลุ่ยนั้นกลองแคลว เข้ากับเสียงระนาดแก้ว ฟังเจอยแจ้วเพราะจับใจ

ภาคผนวก 5

แหล่งที่มา

5.1 แหล่งข้อมูลเบื้องต้น

วิทยากร นายพรหม พลเอก

8 เมษายน 2521

(คอลัมภ์หนึ่ง) เกิดเป็นขุนแผนแสนหาญศึก เมื่อชนะศึกสองลงมา เร่งข่าวไพร่พายนาวา เรือจอดหน้าท่าด้วยเร็วพลัน เสียงเกรียวกราวออกจาวางา คนในนาวาเสียงยิ่งลั่นเวลาก็กึกเสียงคึกครื้น ผู้คนมายืนเข้าหัดับเอน สายทองต้นพันผวา ได้ยินคลื่นมาในสาคร นางเปิดสีกแล้วชักกลอน กีบทรจรรลี เห็นเรือยาวใหญ่ใจหนักหนา พอแผนเขามานางก็ยินดี นางรีบมาเยือนเชื่อนเข้าห้อง ปลุกแม่วันทองแม่มารศรี ยัวเจ้ากลับมาอย่าช้าที่ มาเถิดหนาที่จะพาไป วันทองได้ฟังกำลังวัง หนอยหรือมาลงหลอกน้องได้ ขุนช้างร้อยกลเป็นคนจัญไร น้องไม่อยากจะไปดูหน้ามัน ไม่ใช่ขุนช้างคอกแม่วันทอง เชื้อถี้เถิดน้อง แม่จอมขวัญ ขุนแผนเลิกทัพกลับมาทัน เรือจอดอยู่หน้าบ้านของเรา วันทองได้ฟังหีบขันฉันทา หวีหัวนุ่งผ้าแล้วจิบเซมา นุ่งลายหมแพรวแลพริ้งเพรา พระพักตร์เจ้าคางทรงจันทร์ โอนรู้งสังขจิตจิม เมื่อยามจะยืมกับกับขวัญ ลูกสาวของใครเมืองสุพรรณ จะหาเทียมทันนั้นไม่มี ย่อยกย่องเอาวันทองขึ้นมาเชิด ว่าสวยประเสริฐงามเองศรี มาเถิดแม่มาอย่าช้าที่ มาเถิดหนอนาที่จะพาไป วันทองก็ค่อยบรรจงรับลงบันได แล้วรับคลาไคลด้วยเร็วรา พอนางเห็นซัดจิงซัดสองแขน แล้วเกินอกแอ่นรีบเข้าไปหา เห็นเรือยาวใหญ่ใจหนักหนา ขุนแผนกลับมาที่เปรมปรีดิ์ เห็นคนทั้งสองจึงร้องถามไป ว่าเรือผู้ใดเจ้าชาที่ มาจอดอยู่ไยในที่นี้ เจ้าของมีชื่ออะไรนา ฝ่ายทาดาวเผ่ายาม ครั้นได้ยินถามทัก พอเหลือแลพักตร์อันงามเลขา จะเป็นเมียนายหรือวาทิไรเข้ามา แลดูหน้าทาทักสมทรง จะแลดูไหนก็วิไลงามนั้น แม้ขางสารพันนวลละพ งามสมรูปงามสมทรง ดูราวกับหงส์ที่เหิรลอย ชูระอะไรหรือหมอมชา ถามถึงนายชาโอละแมยอกสร้อย ขุนแผนขอสิ่งให้หนึ่งรอกอย โอแม่สารน้อยจงฟังคำ วันทองได้ฟังทาดาวคนใช้ขางคึกหนักหนา จะพูดจะจาขางหวาน ภา มาพูดลลเคี้ยวเกี้ยวแผนนาย พูจาหรือได้

ชักด้วยศรัทธา ปลุกนายเด็กหนาจะให้ดูสองกำ เรือบ้าไถ่ทำพิไร ฝ่ายทาลาวไถ่ฟังว่า
 จะไถ่ดูสักทีใจ ว่าขุนแผนเจ้าใครมาหนาย ลูกขึ้นไวไวเด็กน่ะขอคุณ ขุนแผนฉวนแล้วคว้า
 สอก เอื้อมมือไปกอดแม่เฒ่าอุ่น ลาวทองรูปสวยเขามาด้วยแม่คุณ แล้วเอามืออังอุ่นในอุรา
 พูดยังลาวทองเจ้าพี่นางคุณเองงามไฉน ลาวทองก็นั่งสวยก็หนักหนา ใครเห็นก็พากันว่าดี
 ว่าทาลาวชัยประคับประคอง แล้วชวนหยอกน้องแม่มารศรี ช่างชิวชิวชิวชวนอันทรีย์ ทำ
 ภารกิจกระชั้นแล้วเลยหลับไป ฝ่ายทาลาวแกจิงกลานเข้าไปแอบมามอง เห็นแสงไฟส่องสว่าง
 ไสว พอเห็นเต็มตาตกประหม่าใจ มือกำกันไต่ขึ้นหัวเราะงอ ขุนแผนไม่หลับขยับเขยื้อน
 เห็นมาสะเทือนถามว่าใครหนอ เบ็ดมานมามองไม่รังรอ เอ็งมาขึ้นหัวรอข้าด้วยเรื่องอะไร
 ฝ่ายทาลาวแกจิงบอกว่า ใครมาหาขอพบคุณนาย นายเสนอะไรก็มีสัปดน ขุนแผนว่าไหน
 ใครมาหาลูก ขุนแผนก็ลุกเงยตาดู เห็นสายทองนี้ริมฝั่งชล นิ่งอยู่สองคนกับวันทอง
 วันทองก็เงยตาดูขุนแผนหนักหนา มาลี้มโหดและหล่อ ช่างไม่สิ้นมาหาวันทอง ประเดี๋ยวนี้
 มองดูขุนแผน ขุนแผนก็ถูกเขากระตุกหน้า บอกว่าพี่ว่าของพ่อคุณเนี่ย มันว่าลาวแห่งตายที่ใน
 กลางคอง มันยุ่งแม่ศรีประจัน มันมาขอแม่แก้ให้ เขาปลุกพอใหญ่ให้มันฉัน มันมานอนรอ
 อยู่ไหน ถ้าไม่เชื่อฉันเชิญขึ้นไป ขุนแผนแน่นคึกให้มันคั่งแน่น อูระก็แน่นดังสุ่มไฟ หนอยหรือ
 ขุนแผนคนจริงไร มันช่างทำได้ไม่เกรงเรา บายศรีประจันแก้ขึ้นไม่หยอก โดนแต่เขาหลอก
 แก้ให้ลูกสาว แกเห็นเขามันมีกว่าเรา จึงยกลูกสาวให้กับมัน ว่าทาลาวออกจากมานั้น
 ฉวยมีดดาบไถ่ไล่ฟาดฟัน ลาวทองนั้นก็ลุกออกมา ว่าหม่อมชาหม่อมจะไปทำไม เขามีตัวใหม่
 ช่างเขาเด็กหนา จะไปโกรธาเขาทำไม วันทองไถ่ฟังคำ มาพูดลนลานนั้นได้ ว่าพี่
 แผนเจ้าพี่จะว่าอย่างไร บงลาวเมียใหม่มาพати มาพูดกันกลางท่าขวางหน้า ดูช่างพูดจา
 บัณฑิต พี่แผนยกของลาวทองละสิ มันจึงพาพี่ทบทวน ฝ่ายลาวทองเมื่อไถ่ฟัง บิดียังพูด
 ยืยวน บเหมือนแม่ไทยเขาช่วยทุกคน เป็นเจ้าของสวนกล้วยตานี ขุนแผนจึงไต่ถามว่า
 แม่โฉมงามแม่มารศรี จะนึกเกรงใจใครบ้างไม่มี ไม่เห็นแก่พี่เลยทบทวน ฝ่ายลาวทองก็
 มาใหม่ วันทองนั้นไร้เราเป็นเมียหลวง เจ้าอย่าหาญอีกนีกิ่งหวง เขาเป็นเมียหลวงก็ต้อง
 ไปขอขมา นั้นแล

5.2 แหล่งขุนแผนติดคุก

วิทยากร นายโยคี คำผาง

4 กุมภาพันธ์ 2522

(แกะ) แกะเป็นขุนแผนแสนเป็นทุกข์ เมื่อคราติดคุกนับว่าโชคร้าย ทองจากเมืองมท
ทั้งสามมา แก้วกิริยาเจ้าจะเป็นไฉน ทองที่ลูกซังมาทานพใน ไชยวันทีใส่ทองไข่มุกร
แล้วไขควยเวทย์เคสสะเคาะ ไชยวันสองเปราะก็หลุดจากขา ริมมาถึงห้องแก้วกิริยา ที่ใน
เคหาวันนั้นทันใด จะกล่าวถึงแก้วกิริยา แลเห็นตัวมาก็คือใจ ที่เห็นลูกซังมาหรืออย่างไร จง
แย้มขยายดอยวรี มีโซ่ที่หนีว่าที่คุมขัง ที่คิดถึงนางหึ่งไถ่มาดังนี้ คิดถึงเมียสาวมันให้หนาว
เกินที่ ที่เลยหลบหนีผู้คุมเขามา ที่เห็นใจแล้วว่าแก้วของที่ เป็นคนก็เสียหนักหนา มาร่วม
หลับนอนกันก่อนเถิดมา แก้วกิริยาเจ้าก็ถอนตามใจ ขุนแผนหลับนอนกับนางขึ้น เสียน
คอนกินสว่างไสว ผู้คุมในยามที่ไต่เทียบตามหาไป มาบดเคี้ยวใจก็พบทันที ขุนแผนติดคุกกัน
มาที่บ้านเมีย เห็นเขาหนาเสียท่าท้าวจะหนี ผู้คุมโคกควาทำท่าทวงที่ ในฐานะที่นักโทษสำคัญ
ขุนแผนนั้นโกรธเลยกระโดดหลบผา แล้วอ่านคาถาวิชาคาชาน ก้างตัวไต่ไม่เห็นกัน น้า
อัคร รมผู้คุมแปลกใจ แลคิดว่าถ้าเราตริ่งหมัก ขุนแผนหลบตัวพระเจ้าอยู่หัวท่านจะลงโทษ
ได้ ต้องเอาใจตีประณีเข้าไว้ ให้กลับคืนไปยังคุกคา ไม่เอาโทษประการใดใด ทำดังนี้ไซ้
จึงได้เห็นหน้า ขุนแผนตอบไปตามไถ่สัญญา ริมพาเอามายังพัลลภทันใด พอถึงพัลลภก็อนุชา
ถ้าแน่นขันชกถั่วจะหนีใหญ่ จึงถอนคันความตามตั้งใจ วันอาทิตย์เมื่อใดมาไต่ทุกที นั้นแน่

5.3 แหล่งขุนแผน

วิทยากร นายโยคี คำผาง

4 กุมภาพันธ์ 2522

(แกะ) แกะเป็นขุนแผนอยู่เมืองสุพรรณ ถึงหัวจะล้านแต่เป็นเศรษฐี เงินทองถมไป
แต่เมียไม่มี อยากได้สักทีไม่รู้จะเอาอย่างไร ไปขอทีไรไม่มีใครเชยนิม เพราะเขาเห็นว่า
แผนแก้ไขไม่ได้ ถ้าแผนปลุกขึ้นเหมือนปลุกต้นไม้ ก็จะปลุกผมใหม่จะคิดสักกรอน ไปหาช่างปลุก

เขาบอกว่าปลูกไม้ได้ ผมเลยต้องใช้ไปอย่างนี้ก่อน ลกขายน้ำมันเอามาสักดูร ไร่ไร่ตาม
 บ่อนเมื่อตอนเย็นเย็น คิดถึงไอ้แผนเพื่อนน้ำมิตร แหมมันช่างมาคิดแย่งรักภูแล่น ผ่ากิ่งไผ่
 ก่อนไอ้พวกวอนหาเวร วันหนึ่งมีงูเห็นถูกอกไอ้พลาย มีงูนั้นหมกสุมของที่ติดคุกกิ่ง เมื่ออยู่
 ช้างหลังกำลังหม่นไหม้ กูจะแก้มือเสียก็แล้วเอาเมียมันไป ถึงทองจะใหญ่ใช้ไถ่คงดี พอคิด
 สำเร็จเสร็จพลัน ชนช้างก็มาตักทวงขมิ้นมัน มาตักวันทองแม่ของคนที่ ไปเป็นเมียพี่ยัง เมือง
 สุพรรณ จะกล่าวถึงวันทองตั้งทองอยู่กับบ้าน คิดถึงพ่อแผนสุดแสนรำพัน โช้เอ๋ยตัวฉันต้อง
 ไปอยู่เรือนจำ จะกินน้ำไม่ได้อะไรไม่หลับ กระส่ายกระสับไปวันยังค่ำ ถ้าตลอดลูกยาแล้ว
 ใครจะมาช่วยทำ มีคิมคำคำล้ามาไม่เบา ผู้หญิงคนอื่นตัวเขาอยู่บ้าน แต่ตัวของฉันไม่เหมือน
 อย่างเขา คิดถึงพ่อแผนต้องแหงนดูดาว จมรุ่งยามเข้านอนให้กังวล เลยออกจากบ้านรีบขึ้น
 เคา่นมา ตัดมรดกถึงทางถนน เรงจิ้งหะมาปะผู้คน แลดูขอบกลเอนั้นคนหรือใคร พอแลเห็น
 หัวเจ้าไถ่เขียว อ้อพี่นางาเคียวเขาจะไปทางไหน ฝ่ายขุนช้างขวางทางเอาไว้ บอกว่าพี่
 มาแพงปลาไหลปลาสดก็แพง ฝ่ายวันทองไถ่พี่ขุนช้าง เหมือนโค่นจิ้งจกยืนต้นมือแข็ง ไม่ยอม
 วิวาทกลัววังงามันจะแพง เห็นเขี้ยวตะแมงสาบหนาสาบตา ฝ่ายขุนช้างแลเห็นทางเปลี่ยน
 เห็นว่ามาคนเคียวแล้วแกเลยแบกขึ้นมา วันทองร้องว้ายที่พลายเจ้าขา ขุนช้างอุชามาช่วย
 เมียที่ ฝ่ายขุนช้างแกไม่ฟังเสียงใคร พอแกแบกไถ่แก่โดยรีบหนี ถึงจะเซกหัวล้านของฉันท
 สักก็ที กาแกหนีก็เซกไถ่เซกไป แกหวังอย่างเคียวที่จะเคียวชนม แล้วเอาผ้าหมี่ห้อยสองไหล่
 ออกปากวันทองว่าแม่อารองเอ๋ยไป อีกไม่เท่าไรถึงสุพรรณบุรี พอแกถึงบ้านเมืองสุพรรณบุรี
 เจ็บทองจี้จี้จะทำไฉน แหมเมียของฉันทมันมีลูกทันใช้ ไม่ต้องทำก่ไถ่คิดทองมาเอง ออกสาหัส
 เกิดอีแม่รูปสวย พี่นางจะช่วยแม่วันทองเบง อย่าให้ข้าออกประเดี๋ยวก็ออกมาเอง พอมี
 ลมเบงก็ออกทันใด นั้นแหละ

5.4 แหล่งพระอภัยมณี

วิทยากร นายพรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม ธีรปัญโญ)

17 มีนาคม 2522

(พิณสามสาย) ยังมีเรื่องราวเขากล่าวกันนะ เป็นเรื่องของพระอภัยมณี เขามีฐานะ
 เกิดมาเป็นพี่ คนน้องอีกทีชื่อศรีสุวรรณ เมื่อถูกขับไล่ออกไปจากเมือง นิกายนั้นเคืองให้

เกิดความ เพราะนอกคำสั่งไม่ฟังคำท่าน ทั้งศรีสุวรรณและพระอภัย ให้เรียนวิชาหรือกลับ
 บารัท่า ไม่เชื่อถ้อยคำที่ส่งไป ไปเรียนเป๋นให้ศิโยน พระจึงขับไล่เสียจากวัง เจ้า
 ศรีสุวรรณพระอภัย เมื่อถูกขับไล่ก็หมดหวัง สองคนพี่น้องมองระคาง แล้วเดินเข้ซ่งพากันมา
 พลาญระคองศรีสุวรรณ เจ้าอย่าโศกเสียโดยนอหงษา เมื่อถูกขับไล่ไปจากพารา ด้วยพระบิดา
 ไม่ไยดี แล้วจึงเดินลัดคันทรงไพร กับคู่ขวัญใจก็คือปี ไปเลิกเราสองน้องและพี่ ชมกับภักษามัน
 ทางนกแก้วสาธิตา เทียวโผมาในโพธิ์ มีทั้งนกแสนนั้นแซ่หากิน ในที่ถิ่นเหล่าอรุณ พระชม
 เพลินแล้วเดินประพาส ประทุมชาติบัวเผื่อนนั้น อภัยมณีกับศรีสุวรรณ แล้วก็ชวนกันเดินต่อไป
 จึงหยุดนั่งด้วยกำลังหอบ พระกรก็กอบกระสินธุ์สาย เสวยสรวงก็สรวงสวาย ชำระกายสระ
 ศรีองค์ พระสุริยาภัสร์อันห์ ภูแสงตะวันสว่างคง สีสกลีโลวไลทรวงทรง ที่ในกลางคณิมวันต์
 กรก็ประคองเจ้าน้องรัก ให้หยุดพักอย่าเพิ่งผายผัน แลทำเลที่สำราญ ช้างเท้ามันเป็นทราย
 เคียน พบเอาพราหมณ์ทั้งสามคน เจ้าสานนกับพราหมณ์วีเชียร เจ้าโมราปัญญาเพียร ก็ได้
 วิชาเรียนการวิชา เอาหนุมามาเสกเป็นเรือสำเภา แล้วก็เสกเป่าด้วยคาถา สำเภาของ
 พราหมณ์ทั้งสามรา นั้นก็ลอยมากด้วยทันใด พราหมณ์มาพบเจ้าศรีสุวรรณ ทั้งสองนั้นกับพระอภัย
 ทั้งสามพราหมณ์ก็สงสัย จึงแวะเข้าไปยังฝั่งคงคา พราหมณ์รู้ว่าหนอกอภัยวีเชียร ชะรอยคงจะ
 พัดพระพารา แล้วจึงยังหยุดเข้าพุดจา เจ้าพราหมณ์ก็มาชมมอยบึง เจ้าพราหมณ์จึงถามด้วย
 ความตรงตรง เพราะว่าจะอยากรู้แจ้งเนื้อความหลัง พระก็โดยเล่าให้เจ้าพราหมณ์ทั้ง
 น้ำตาที่หลังลงไหลริน ว่าที่พราหมณ์ทั้งสามเอย เราไม่เคยเดินไพรสิน จะต้องพัดพรากจาก
 ขานินทร แหมว่าจะสิ้นชีวิ โน่นศรีสุวรรณเขาเป็นน้อง กระบี่กระบองเขาคดองดี ทิวณ
 เป็นที่ขายชื่อพระอภัยมณี ได้เรียนเป๋นเป็นวิชา เราพี่น้องทั้งสองคน พระบิดารักท่านโกธรา
 จึงขับไล่จากนครา ว่าเรียนวิชาไม่ชอบกล ฉันทจะขอถามเนื้อความท่านบ้าง อยาอาจขนาง
 ในเหตุผล ไปไหนที่พราหมณ์ทั้งสามคน ที่มาเรียนคันทหรือมาเรือไธ เจ้าพราหมณ์วีเชียรจึง
 ทูลแถลง ด้วยหวังให้แจ้งข้อสงสัย ฉันทจะเรียนพ่ายใหญ่ ถัดลงไปชื่อสาธิตา ได้พาดเพียร
 เรียนวิชา ในทางคาถาเรียกลมฝน แลหนุมานให้เป็นลำสำเภายนต์ น้องได้ฉันทอีกคนชื่อโมรา
 ทั้งสามพราหมณ์มาสนทนา ก็มานั่งหัวเราะกันครา ว่าพระอภัยไม่เจ้าท่า หัวเราะวิชาของ
 พระอภัย วิชาอื่นอื่นหรือออกคันทาน ทำไมภักษีจึงไม่เรียนเอาไว้ ไปเรียนเป๋นให้ศิโยน

หัวเราะพระอภัยทั้งสามพราหมณ์ อภัยมณีกับศรีสุวรรณ ไหน่กรำคาญพราหมณ์ทั้งสาม เจ้าอย่า
 เย้ยเยาะอย่ามาหัวเราะเลยพราหมณ์ ถ้าว่าเห็นคำจะเป่าให้ฟัง อภัยมณีก็หยิบเอาเป่ามาเป่า
 ทานจงฟัง เราอย่าหมองหมาง เจ้าพราหมณ์ทั้งสามคั่งใจฟัง เสียงเป่าหรือก็กังไเพราะจับใจ
 เจ้าศรีสุวรรณกับพราหมณ์ทั้งสาม ให้วาทความเลยหลับไหล ฟังไปเสนาะช่างเพราะจับใจ
 ปี่พระอภัยช่างน่าฟัง เมื่อตอนพราหมณ์หลับจะกลับมากล่าว นางยักษ์สาวไม่ยับยั้ง เห็นพระอภัย
 อยู่ชายฝั่ง ยักษ์นวลนางโสดขึ้นมา ให้มีจิตคิดอยากได้ จึงดุดลงไปในคองคา พาพ้องามเข้า
 ถ้ำคูหา แปลงกายาให้เหมือนคน แล้วจึงปลอมปลุกพระอภัย อย่าหลับไหลจงตื่นคน นางทำ
 เสเพลก้วยเล่ห์กล พระกัณท์คนขึ้นทันใจ จะกล่าวอีกที่ถึงศรีสุวรรณ กับพราหมณ์นั้นเมื่อหลับไหล
 ได้ยินเสียงคลื่นโครมครืนใหญ่ จึงตื่นกายมาเห็นที่ เหลียวแลหาที่พระอภัย หายไปไหนไม่เห็นมี
 เทียวได้เกินทามาหมกถึงนี้ โฉนพระที่มาหายไป เมื่อเราบรรทมท่านยังเป่าปี่ พอตื่นอินทรีย์
 พินาหาย นึกตระหนกตกพระทัย ฉงนใจของอนุชา ปลุกที่พราหมณ์ให้ลุกขึ้น ฟังรับตื่นเกิด
 ที่พราหมณ์พา เคี้ยวนี้พี่ชายฉันทายหน้า พี่พราหมณ์จะทำอย่างไร ทั้งสามพราหมณ์ถกกัน
 เจ้าสามนทกับพี่ชาย เมื่อฟังคำถามพราหมณ์สงสัย ทั้งคนก็ไม่ทราบ เนื้อความ ศรีสุวรรณ
 กันแสงให้ พระที่ไปไหนหรือจมน้ำ ให้แสนจนจิตที่จะติดตาม ปรีक्षाพราหมณ์ร่วมใจ จะคิด
 สิ่งใดในคดี จะตามพระที่ขึ้นมาได้ ให้วนคะนึ่งถึงพี่ชาย จะถามใครก็หมกบัญชี เทียวได้
 เกินไปตามชายฝั่ง ให้ละล้าละลังละห้อยหา แลเห็นรอยเท้าก้าวขึ้นมา แล้วลงธาราจมหายไป
 พากันท่อมมองเขม่น ก้วยอยากจะเห็นพี่ไปไหน เทียวได้เกินถ้าวรอยเท้าไป จมพบรอยใหญ่
 เข้าทันที นี่เป็นรอยยักษ์หรือรอมมนุษย์ จึงมายังหยุดอยู่โคนไทรศรี แล้วหายลงตรงวารี
 จะเป็นยักษ์เสียดอกกระมัง เจ้าศรีสุวรรณคิดถึงพระอภัย น้ำตากก็ไหลลงหลังหลัง ลงมาตกต้อง
 ทั้งสองปราง แทบจะวังจะบรรลัย จะเป็นผีสาวหรือนางยักษ์ มันมาลอบลักพาหนีหาย ไปกักกัน
 เสียจนสิ้นบรรลัย ยังไม่ร้ายเวทนา ศรีสุวรรณก็กรแสงให้ แล้วว่าพี่โรละห้อยหา ว่าพระอภัย
 ไม่เห็นมา พระอนุชาสลับไป ทั้งสามพราหมณ์เห็นดังนั้น ก็พากันเข้าแก้ไข จนศรีสุวรรณนั้น
 พินาศ แต่ยังไม่ร้ายจะโศกา พราหมณ์จึงปลอมให้ขอมจิต ว่าเราควรคิดติดตามหา ให้ไปพบ
 พักตร์พระพี่ยา แต่เราจะไปทางไหนดี พระชวลีกว้างหน้าหนา แต่ที่เรารู้ต่อครุมา เรื่อง
 ยามสามคาที่เข้าใจ เลยจับยามทั้งสามคา กูตำราที่สงสัย จึงเปิดตำรามาโดยไว เห็นนาง

ยักขิณมาจุเอาไป จึงบอกกับศรีสุวรรณ ว่ายามเรานี้ที่ทำนาย ไม่ต้องคะนึ่งคิดถึง พี่ชาย เคียนี่พระอภัยไม่สิ้นชีวิต แต่ไปตกต้องในท้องธรา มีผู้รักษาในถ้ำอาถรรพณ์ เสวยแต่สุททุกนิรันดร์ แลยังโศกสยถึงราชา ส่วนว่าพราหมณ์ทั้งสามคน เจ้าสามนต์ กับโมรา เสกเรือสำเภายาวเก้วา เพียวได้ตามหาองค์พระอภัย แล้วยึดเมืองหนึ่งเป็น พี่พำนัก คือเมืองรมจักรไชโยมเลาเจ้ เจ้าเมืองต้อนรับไม่รวนเร ก็เลยโอเคียบ้างคืน ท้าวทศวงศ์จุจวมวัง ทานไม้อีหังเป็นคนบ้าพื้น มาต้อนรับแขกแล้วเลยรู้ขึ้น ด้วยความ รวยรื่นจนสุขสำราญ ให้ได้ยอมพักพำนักร่างกาย อยู่ในวังในมานานเนิ่น เห็นนางเกษรา มหาจำเริญ สวยเหลือเกินจึงเกิกรักกัน ที่นี้จะกล่าวถึงตัวอุเทน ได้มีลายเซ็นรับส่งสาร ให้ท้าวทศวงศ์ลงเคียนวัน แล้วรับส่งสารมีลายเซ็น จะขออุทสาวเกษรา เป็นภรรยาแม่ เนื้อเย็น ถ้าแม่ไม่ให้หัวใจยังทวง จะมีหัวหนักหน่วงอยู่นานนม จะกริหาทัพเข้ามาถอม หรือว่าพราหมณ์จะคิดชิงชิง ศรีสุวรรณจึงรับเอาไว้ จะช่วยแก้ไขไม่ให้เคืองทุน อย่าได้ คิดแต่เลยแม่คุณ ถ้าแม่การุญจะลบให้เลือน พราหมณ์ทั้งสี่ก็คิดว่าดี ที่มันเห็นอีกไม่กล้า ท้อ อุเทนแท้แท้ยังเซ่หือหือ ด้วยว่าฝีมือไม่กลัวมัน อุเทนแพ้ทัพเลยกลับเรือถอย พาบ่าว บอยให้รีบกลับบ้าน นางเกษราก็มาสำราญ กับศรีสุวรรณเลยจักวิวาท นั่นแล

5.5 แด่พระไวยของแสน

วิทยากร พรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม สิริบุญโญ)

25 มีนาคม 2522

(แะ) แะเป็นพระไวยวิไลเลิศ ให้แสนประเสริฐไปด้วยศุภรา หลงรักนารีแม่ศรีมาดา เจ้าสร้อยฟ้าไม้โยคี ฝ่ายสาวน้อยน้อยสนาย ตั้งแต่ตัวทนายแสนเห็นนี้ นางถูกโทษมาต้องคำติ มั่นให้แสนทวิทุกกันไป จะไปหาเจรกวาควดลาดเล้า ให้แก้ทำเสน่ห์ให้หลงไหล นางแดงกยา

ผัดหน้าเป็นโย คอยรับพระไวยเมื่อเธอกลับมาเรือน ฝ่ายพระไวยวิไลเล่ห์ พอลูกเสกให้ไหล
 เลื่อน พอสายถึงหกพันเพื่อน กลับมาเรือนถึงทรมานวัย จะภาวนาคาถาสักกนิค มีให้พลังให้ผัด
 เผลอเผลอไผลไผล เรียกศรีมาลาออกอย่าใจ เข้ามาเตียงในสนิทนอน นอนไม่หลับมันกระสับ
 กระส่าย ระแคะระคายเคื่องค์นอน ให้ออนใจถึงไฟฟอน หลงกอดหมอนนึกว่าเมีย เห็นศรีมาลา
 นึกว่าบุรุษ จึงร้อยไว้วายช่วยกันโหยว ทรงเข้าถองนาง ร้องโอย ผิดขโมยนี้มันกลายเป็นเมีย
 ศรีมาลาเห็นหน้าผัว นางให้หมอนมีวระห้อยระเหี่ย ให้ออนใจถึงไฟเลีย เป้าคลอเคลียไม่
 หางไกล พระไวยซัดใจว่าอะไรกันนี้หนอ จะมาซัดคอกันเล่นก็ได้ เหวอรรณเสียจนทนไม่ไหว
 จึงได้โอดลูกเลื่อนออกมา แกะเป็นคาเถรวาครณาครุ เสกเป็นแมลงภูบินดลา ถูกอกพระไวย
 กลายเป็นคอกจำปา พระไวยก็คว้านขึ้นมาดม พอลมถูกกลิ่นฉวีความ เสน่ห์มันก็เข้าเสกผสม
 นึกถึงสร้อยฟ้าเป็นอารมณ์ โอแม่ทรมานของพี่มา พี่เรียนพี่แม่ศรีสมร พี่จะงอนแม่แก้วตา
 พอลูกคำเงินแล้วเคามา ถึงห้องสร้อยฟ้าควยทันที จึงส่งสำเนียงร้องเรียกหา ว่าแม่สร้อยฟ้า
 แม่มาศรี พี่มาทานางจนกระทั่งถึงนี้ เบิกรับพี่แม่ขึ้นใจ ฝ่ายสร้อยฟ้าได้ฟังสำเนียง พระไวย
 ร้องเรียกนางก็จำได้ แทนนางแกล้งนิทราปราศรัย ค่ายนางแคใจจึงบ่เจรจา พระไวยเห็น
 นิ่งก็ยังเรียก ว่าแม่คอกเล่าเจ๊กของพี่เจ้า เบิกรับพี่น้อยเจ๊กแม่สร้อยฟ้า อยามักมัทนาเอา
 แทนอน พี่มาทาน้องจนถึงห้องหับ ยังไม่เบิกรับพี่จิวหรือหลอน แม่มาปลดจงดอดกกลอน
 พี่จะมานอนเป็นเพื่อนนาง นางฟังสารเห็นหวานวาว เห็นต้องตายราบลงไปเป็นเบี้ยล่าง
 นางแกล้งหนักหน่วงดวงตาทาง ค่ายว่าใจนางมีสีแดงอน นางจึงลุกขึ้นกุกกัก แล้วร้องถาม
 ทักทวนคำถอน ว่าใครขึ้นมาออกจะไหนองถอกกลอน คนเขาคะนอนอย่ามกวนใจ พระไวย
 ร้องแหมว่าแม่ช่างยั่ว เจ้าขางมาแปลกผิวไปเสียก็ได้ อ่อนนี้คุณพระไวย คุณมาทำไมยังมิหลับ
 บนอน หมอมแม่เมียมอญเจ้าช้อยท่า หมอมแม่ศรีมาลานั้นเหลือคี่ สันเข็ดแล้วทนอัสเมขอหลับ
 สันคนอาภัพจึงต้องหลบหนี สันกลัวจะยับเสียแล้วขี้พี่ ฉันกลัวถูกตีสะพ้อแก้วตา เมื่อคืนที่คำ
 อย่างบ่มีปราศรัย ไม่พอใจหรือจะตามมาหา พระไวยว่าแหมแม่สร้อยฟ้า เจ้าขางมาว่าววนวาย
 พี่มาเพราะรักมิได้มาเพราะโกรธ เจ้าอย่าถือโทษแม่โง่เลย แม่จอมขวัญพันมลาย เจ้าจง
 เคลื่อนคลาไยอย่าขุ่นเคือง พี่ฉึกแล้วหนอจึงมาขอโทษ เจ้าจงหายโกรธเถิดแม่เนื้อเหลือง

ทั้งแต่พี่ไม่เคือง จะกล่าวเรื่องให้เลื่อนลอย เรื่องเก่าเก่าเจ้าจงเก็บ จะมาถามเห็นหา
 มูลฝอย อย่าขึ้นขับเปิดรับช้อย เปิดรับพี่หมอยเกิดหน้าหวด นางพึงสารเห็นหวานฉ่ำ บิด
 ขอกบไถ่ขำระคายหวด บิดองเชื่อมน้ำตาลก็หวานฉ่ำ หวังส่วนวนไถ่ของหวานใจ แม้จะขึ้น
 ขับกลั้วจะขับไปหลัง นางจึงลุกขึ้นตึงตึงเปิดประตูดวง พระไวยเข้าทองเห็นองนาง ประคอง
 ข้างแล้ววาวอน ว่าแม่ทางจิตชีวิตของพี่ รักใครไม่มีเสมอสมร พี่โหยหาเฝ้าอาวรณ์ ทั้งจะ
 นั่งจะนอนไม่สุขใจ เห็นหน้าเจ้าพี่บรรเทาทุกข์ ส่วนอันความสุขก็ผ่องใส แม่เพชรพลอยแดง
 กิ่งแสงพราย อยาระแคะระคายให้ยืดยาว ขับเข้าไปใกล้เอาหัวไหล่เข้าไปชิด ขอกอดสักนิค
 แต่พอให้หายหนาว แม่เพชรพลอยแดงกิ่งแสงพราย แลดูสองเฒ่าเจ้าเฒ่าทั้งนี้ นางสลัดแล้วปักกร
 ขำเลิ่ดก่อนทำโกรธซึ่ง ว่าคุณหมอมชಾಯายาคำนี้ คิฉันรู้ถึงแล้วซาเซอ สันเจียมทนว่าสัน
 เป็นคนดี อยามาแบบสนิทสนมเสนอ บักรเวียงจะมาเรียงบำเรอ กระจกของเชอบเทียบ
 เทียม จะคิดหรือจะคางจะพาจะพัน หัวของกิสันมันมีเหลี่ยม ชอบคุณละซาอุทสำหมาเยี่ยม จะมา
 ลอเหลี่ยมให้หลงลม หัวกิสันมันทรลักษณ์ ทั้งยศทั้งศักดิ์ได้สูงสม ที่ไหนเค็ดคอกเอาแต่พอกม
 เชิญไปชมที่ของคิตี จะมาสะเออะโอษฐ์โอ้นสาวออย บิดได้เลียบหอยแล้วซาคุณพี่ ยังเจ็บจิตถึง
 พิษนี้ ขอบบคินดีไถ่กายกาย ทั้งเจ็บทั้งแสบมันแทบขยับย้อย ยิ่งบหมครอยไม่เรียวหวาย เห็น
 จะไม่ไถ่ถอนแล้วจะคุณพระนายน นางคือนระคายนิยน์คำคม พระไวยว่าทนายสร้อยฟ้า ขางมา
 พุดจาพลงทับถม พี่รักแสนรักหักการมณ พี่จะขอชมแม่ธรรมเขย พลงประทับเข้ารับขวัญ
 แม่ขวัญของเรียมนี้เอย น้องอย่าขัดข้องของที่เคย ไม่ควรละเลยให้เนิ่นนาน โอแม่ผมนมว
 สมานมิตร น้องไม่ควรคิดจะหักหาญ เอ็นดูพระพี่เกิดแม่ศรีวิมาน อย่าให้พยานเหมือนคนโซ
 หรือน้องเจ็บยังไม่หายโกรธ ให้พี่จูบขอโทษสักเจ็ดแปดโหล รอยไม่เรียวยังเขียวไม่โต น้า
 เวทโนแม่หน้าหวด ปากของนางว่าไม่ให้ แต่ว่าหัวใจของนางนั้นป่วน ทำกระชิกกระช้ำทำยั่ววน
 ทำกระชิกกระบวนดังปลากะเบน พระไวยสวมสอดเข้ากอดรัก นางก็สลัดท่าขมิกเขม่น พอเลื้อก
 ขึ้นหน้ากั๊กตาเสน ทั้งสองก็เอนลงไสยา นันแนล

5.6 แหล่งพระรอดทอนจากเมรี

วิทยากร นายประโยชน์ มนจ้อย

12 พฤษภาคม 2521

(แกะ) ฝ่ายพระรอดไถ้น้ำตัก ประเชิดรักกับหมักหม่น เพราะรสนางมารนั้นชาน
ทรง เกือบจะหลงลมแล้วล้มลง กลับไต่สติเกรงกริ่ง พอเห็นสมจริงตามเหตุผล รีบเก็บ
หอยาและเวทมนตร์ แล้วจรรวรับหมักหม่น กลับเหยียพลึงพะวังรัก สะอื้นอีกในทรงขวาง
พระอาทิตย์ในทรงนาง มีใครจากข้างไปทางนวล เสียดายแก่นางทั้งชาติก็ เมื่อยามรุ่งโรจน์
หอมมันป่วน เคยรับล่อล่อเชื่องชวน ให้พี่เขยวนเขาวมาดย์ พระโอรสผู้ซึ่งรักจุ่ม เมื่อ
ยามจะขึ้นเสด็จหวาน ชายเห็นปลื้มปลานแล้วชวนชวน แม้นทุกขมานานก็พอบันเทา พระชนง
โง่งอน เหมือนดังคันศรแฉกฉะลา พระเนื้บนาทวงตาพราร สวดยเป็นเงาทั้งนิลฉาม หวง
เท่าซิดสนิทหมื่น พอตักพญ์จับตักฉกฉม เหมือนคอกประทุมแรกตุมแย้ม ช่างงามล่อแหลมล่อ
ใจชาย โอรสนางในเฝ้ารางแก้ว ที่ขอลาแล้วสูกสายใจ แม้นร้อยจึงงานทั้งกาย แม้นที่ไม่ตาย
จะกลับมาชม พระศรีพิลาทก่าเนิ่นนาฏ ออกจากอาสน์แท่นข้างใน รับเสด็จจรจรไรด ถึง
อาชาไนยคู่ชีวิต เข้าสูบลหลังอาชาไนย ว่าเรามาไปเถิดม้าที่ ม้าทูลสนองพระภูมิ ว่าไปเถิด
พระราชา พระทรงค่านับจับบังเหียนถือ รำพึงถึงชื่ออัครา กระโถยขึ้นนั่งบนหลังอาชา ออก
จากพาราเข้าไพรวัลย์

5.7 แหล่งสังข์ทอง

วิทยากร นายพรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม ชีโรปัญโญ)

9 มีนาคม 2522

(พรท) จะจับเรื่องราวเล่าตอนกลาง ถึงเรื่องพระสังข์เมื่อตอนอยู่ไพร เมื่อนางยักษ์
เอามาเลี้ยงไว้ จนเติบโตโตต่อมา นางพันธุรัตน์เป็นยูหาเลี้ยง ไต่กล่อมเกลี้ยงดูแลรักษา
แสนเป็นห่วงเหมือนทวงตา เหมือนดังลูกกลอดมาที่ปานกัน อยู่มาวันหนึ่งนางพันธุรัตน์ แม้น
ไปหาสัตว์กินเป็นอาหาร จึงบอกพ่อน้ำให้อยู่เฝ้าบ้าน อีกสักไม่นานก็เียวแม่จะมา เจ้าอยู่

คนเดียวเจ้าอย่าเที่ยวหาชน หองนี้หองโน้นอย่าค้นหา จำไว้จะเจ้าสังขจึงฟังแม่ว่า บ้ายบาย
แม่จะมาเจ้าจงคอยรอ อีกทั้งหลังบ้านเจ้าอย่าออกไปเล่น กลัวลูกจะเห็นเงินทองในบ่อ พอ
เสร็จคำสั่งไม่ร้องรอน นางยักษ์เห็นก็เข้าสู่ง ฝ่ายเจ้าสังขเมื่อนั่งอยู่บน ให้แสนรำคาญจนนั่ง
ไม่ลง กวายนั่งไว้ให้สยง ยิ่งคิดถึงองค์พระมารดา จะมีอะไรทำไมแม่จึงสั่ง ไม่ให้
เจ้าสังขลงจากพารา ยิ่งสงสัยนักเป็นหนักหนา จะมีของค่าประการใด จะลงไปดูเสียให้
มันรู้แน่ คิดถึงคุณแม่ที่ไต่สั่งเอาไว้ แม่รักก็เลยจะถูกลูกขาย ขยับจะไปแล้วก็ถอยกลับมา
จึงแข็งใจจะไปลองดู ถึงแม้จะรู้ข้างเด็กหนา เราจะไปดูเสียให้รู้เถิด พอก้าวขึ้นมาแล้ว
กลับพาเข้าไป จึงทำถอยหนาแล้วถอยหลัง สองสามครั้งจนนึกอาย ก้าวเท้าลงคืนคิดสยใจ
แล้วเดินออกไปเข้าห้องหลัง พอเข้าห้องหนึ่งแล้วจึงตามอง แลเห็นชาวของคูขางน่าสงสาร
แต่เห็นกระดูกมันทูลอยนั้น ก็เลยแจ้งการณอยู่ใจ เจ้าสังขจึงคิดในจิตตน ว่าแม่เป็นคนจะ
ไรหรือไม่ใช่ จึงเข้าของสองแถมมองออกไป ไปเจอเอาไม้ตะบองทอง ให้มันสงสัยหัวใจสลด
เจอไม้ตะพกก้นามอง สังขนึกขมขื่นพลางขมขื่น มือถือตะบองแล้วทำท่าทาง จึงหยิบตะพจาก
ซอผี ก็เพิ่มอุทัยกำลัง ตะพที่เหมาะสมเอาแม่สังข แล้วก็เลยวางเอาไว้ทันที พอออก
จากห้องที่สองนั้นมา ทรงเข้ามาหาห้องสามก็ ก็เปิดทวารไปทันที ว่ามันจะมีสิ่งอันใด พอ
เปิดประตูก็รู้โดยตรง ว่ามีเครื่องทรงงามเจิดฉาย เป็นรูปเงาะป่ามีเข่านำเอาไป แล้ว
จึงสวมใส่หกลองดู มีทั้งเกือกแก้วตะบองทอง อันเป็นของกันดัฑู เจ้าสังขเฝ้าเล่นบริวณ
ประทุ แต่พอได้รู้ได้ใจ แม้สิ่งที่ไหนเราจะไปที่นั่น ทางหลังบ้านแม่ก็สั่งเอาไว้ เราจะไป
ดูเสียให้รู้เถิด แล้วเดินออกไปไม่ร้องรอน พอเดินไปหน่อยค้อยค้อยชะงะ สองทาก็ลงไป
เห็นมอ สังขนึกขมขื่นหัวร่อ พอเอานิ้วจิ้มเอะตึกเป็นเงิน ยิ่งบอที่สองมองออกไป ให้มันสงสัย
สังขออกเดิน เห็นมอที่สองยิ่งมองก็ยิ่งเพี้ยน ข้างสวยเหลือเกินช่างน่าชมอง จึงเอานิ้วจิ้ม
ลงไปใหม่ พอจิ้มไปเอะมันตึกมาเป็นทอง สังขนึกขมขื่นแล้วขมขื่น เถิดกลับห้องที่ของตน
ว่าแม่ของเรานี่คงเป็นยักษ์ แต่ส่วนลูกรักนี่เป็นคน เจ้าสังขจึงทรงให้ทองหมั้น ว่ายักษ์กับ
คนจะมาอยู่รวมกัน ในวันข้างหน้าถ้าแม่อกเขา แม่จะกักกินเราเป็นอาหาร เจ้าสังขกลัวตาย
จะวายปราน จึงได้คิดอ่านหนีมารดา พอแม่กลับมาแล้วจึงหลอกถาม ไปตามข้อความที่กังขา
ว่าของเหล่านี้ที่มานตา จะมีฤทธาประการใด นางพันธุรัตน์ก็ไม่ขัดข้อง จึงได้ตอบสนองข้อ
สงสัย ด้วยว่านางยักษ์รักลูกชาย กำลังตามใจนึกว่าลูกของตัว แต่พอคุยกันไม่นานนัก

ฝ่ายนางยักษ์แม่ก็มองจนทั่ว เห็นผ้าผูกนิ้วลูกของตัว นางจึงได้ยั่วถามลูกยา ว่าเป็นอะไรจริง
 บอกกับแม่ อู๋! ฉันเป็นแผลมีคืบคืบมา เจ้า ขอดูหน่อยค่อยค่อยหยิบผ้า ปลอบเด็กแม่เจ้าเจ็บจริง
 จริง นางยักษ์ก็ปลอบเพราะคอยตามใจ ไม่รู้กลนัยว่าสังข้อยิ่ง นางสิ้นสงสัยไม่ได้ประวิง
 ไม่ทราบความจริงว่าสังขจะฉวย อยู่มาวันหนึ่งนางจึงสำโหม แล้วกับบอกเอาไว้ดังที่เคยเป็นห่วง
 เจ้าอย่าของเกี้ยวไปเที่ยวที่หวง แล้วนางพุ่มพวงก็ไปตามเคย ฝ่ายเจ้าสังขมานั่งตรึกตรอง
 ว่าเราจะทองหนีแม่ทรามเซบ เห็นนางยักษ์แม่เจ้าแลลับเลย เห็นนางเงิบเฉยก็ไม่รังรอ
 เจ้าสังขได้เปรียบพอเงิบเสียงคน ก็เลยกระโจนลงไปในบ่อ บ่อเงิบบ่อทองทั้งสองพุ่มพวง
 แลเห็นว่าพอแล้วก็กลับขึ้นมา สวมรูปเงาะงามเหมาะสมใส่ อีกทั้งไม้ตะบองยักษ์ฯ เกือกแก้ว
 สองข้างทั้งบาทา แล้วก็เลยดลเอาเหาะซ่อนไว้ จะกล่าวถึงนางยักษ์เมื่อกลับจากป่า ไม่เห็น
 ลูกยาแล้วจึงออกติดตาม ร้องเรียกตามบ้านไม่ชานสักคำ จนพลบค่ำพระสุริยา นางก็เหี่ยวคน
 ไปหมดทุกห้อง ทั้งไม้ตะบองและรูปเงาะป่า เกือกแก้วก็หายไม่วายโคกฯ นางก็รู้ว่าเจ้าสังข
 หนีไป กระไรหนอลูกทุกขุยกฯ เสียแรงแม่รักดังดวงใจ ควรหรือคนที่เจ้ามาหนีแม่ไป อยู่
 แผลงหนีโคแม่ก็เหลือใจ แต่ตามมาในป่าในรก หนามหนียาวเฉียวฉกเลื้อยออกเลื้อยเข้า
 เจ้าไปอยู่ไหนโอลูกชายของเรา แม่คิดถึงเจ้าทุกลมหายใจ เราอยู่กันมาไม่เคยคำติ เจ้าสังข
 จะหนีแม่ไปไหน มันเป็นคราวเคราะห์แม่จะหาเจ้าก็ไม่ได้ นางวิ่งร้องไห้จนรุ่งอรุณ แต่พอรุ่ง
 สางสว่างวันใหม่ นางให้รอนใจอยู่วาวุ่น ตามมาถึงเขาโอพ่อเจ้าประคุณ นางให้อาตุรชก
 อ่อนอุรา จึงแหว่ไปภูที่ภูเขาใหญ่ แลเห็นต้นไทรบนภูเขา เห็นคนนั่งเล่นหรือจะเป็นเทพา
 จึงมีวาทะร้องถามออกไป ว่าท่านเจ้าชาเทพอารักษ์ ท่านเคยรู้จักลูกฉันบ้างไหม ชื่อว่า
 เจ้าสังขกำลังหนีไป เห็นมางไหมช่วยแจ้งคดี จะย้อนกล่าวถึงเจ้าเงาะสังข คัวยว่ากำลังหนี
 แม่ยักษ์ มาถึงเขาใหญ่ในพงพี ก็พักกายอยู่บนต้นไทร เห็นแม่ตามมาตามสืบหา แกล้งเป็น
 เทวาแล้วทวนออกไป ไม่รู้ไม่เห็นว่าเป็นใคร เจ้าสังขคนใดไม่เห็นมีมา นางพันธุรัตนเห็น
 ชักคำพูด นางจึงพิสูจน์รู้ได้ว่า คงเป็นเจ้าสังขกำลังหนีมา จึงมีวาทะร้องเรียกออกไป
 ว่าเจ้าสังขเอ๋ยลูกรักของแม่ ช่างมาฉนแปรหนีแม่มาได้ เวลาค่ำเย็นแม่จะเห็นหน้าใคร เจ้า
 กลับไปเสียเด็กลูกยา ฝ่ายเจ้าสังขได้ฟังคำแม่ สงสารแต่แต่มารดา แต่ชื่นชมใจไม่ลงมา
 จึงมีวาทะร้องทวนออกไป ว่าคุณแม่เจ้าให้กลับไปก่อน กลับคืนนครเดี๋ยวรับรองให้ เห็นแม่

เป็นยักษ์ลูกก็หนักหัวใจ แฉงกลับไปยังพารา ฝ่ายนางยักษ์ก็หนักหัวใจ เรียกลูกเท่าไรหรือ
ก็ไม่ลงมา พระทรงนางเด่นเช่นตีปลา นางให้ละล้าละดังใจ นางจึงลงนั่งที่หว่างผา
เขียนเป็นคาถาคิดเอาไว้ หาเนื้อหาปลามาราคะให้ ก้อนหินใหญ่เขี่ยลูกมาเอา พอเขียน
คาถาเสร็จทันใด นางก็กลืนใจลงคืนเรา ให้สังข์เห็นใจรักไทจะเท่า ยิ่งกว่ารักเจ้าแล้ว
ไม่มี ในที่สุดท้ายก็ต้องวายชีวา เพราะรักลูกยาจึงได้ม้วยเป็นผี รักควายไม่ผูกเพราะรักลูก
ไม่ตี จึงเป็นเช่นนี้ตลอดกาล ของค้อความไปตามลิขิต โนนหมอย่นนี้คือเป็นข้อขัน ทรงไท
บกพร่องไม่คล่องกัน ท่านจงโปรดปรานให้อภัย นั้นแล

5.8 แหล่งรัตนโกสินทร์

วิทยากร นายเฉลิม เจริญเนตร (ฉ)

3 มีนาคม 2522

นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง (บ)

(พรท) (บ) จะกล่าวถึงพระรัตนโกสินทร์ เมื่อรับมอบจากญาติ (ฉ) พระรัตนโกสินทร์
กราณอัญชลี ว่าท้าวหลานนี้จะขอลา (บ) ค่ายว่าเป็นห่วงชนกชนนี (ฉ) ว่าป่านนี้จะคอยหา
(บ) ท่านจะชะแลหรือแก่ชรา (ฉ) ตั้งแต่หลานมาไม่เคยกลับมา (บ) เอาฝ่ายมนต์ญาติป่า
ฟังจากหลานกล่าวไซ (ฉ) เมื่อหลานจะลาเจ้าตาไป (บ) ก็คิดไม่ได้จึงปล่อยตาม
(ฉ) หลานจะไปทำไมก็ไม่ว่า (บ) หลานจะลาตาก็ไม่ห้าม (ฉ) ผิดแผนวิชาของตาทุกคำ
(บ) ให้หลานแม่นยำให้จงดี (ฉ) จึงหยิบมอบของสำคัญ (บ) ยืนไว้กับหลานด้วยทันที
(ฉ) เมื่อถึงกลางทางหว่างวิถี (บ) เจ้าอย่าถือค้อออกเบียดู (ฉ) ฝ่ายพระรัตนโกสินทร์
(บ) รับเอาจากตาท่านราชครู (ฉ) ก้มกราบลาน้ำตาพรู (บ) ว่าตาอยู่เถิดหลานจะไป
(ฉ) อีกทั้งน้ำร้อนใครจะต้มให้มัน (บ) ทั้งรักษาหารใครจะหาให้ (ฉ) บามเจ็บปวดใครจะ
นวดให้หาย (บ) เมื่อยามป่วยไข้จะเวทนา (ฉ) พระรัตนโกสินทร์ปลงกราบกราบ (บ) น้ำ
เนตรไหลชานทั้งชายชวา (ฉ) แล้วศิโรราบลงกราบคุณตา (บ) เสร็จแล้วก็ว่ามอบทอง
(ฉ) จึงเยื้องย่างจากปรางค์ปรา (บ) คิดถึงสิทธิในหม่อมทอง (ฉ) คิดถึงสิทธิเลนเอา
น้ำตาไหลนอง (บ) แล้วจึงเยื้องย่างออกเดินทาง พระเดินทางพลางก็นึก ทรงตรึกให้

หมองหมาง ผอมน้หนาพระเจ้าตากตั้ง ถึงกลางทางอย่าเปิด จะเปิดมืออะไรอยู่ในสอ
 จันทโครพท้อยากจะรู้ (ฉ) แต่ทาสั่งไว้ไม่ให้เปิด (ข) แหมกลัวการรู้หรือว่าอย่าเปิดมันเลย
 (ฉ) จะให้ผมเปิดใหม่ผู้ฟังจำ (ข) นอกผมมาช้อยานั่งเฉยเฉย (ฉ) จะเป็นอะไรผมยังไม่
 รู้เลย (ข) เจ้าภาพเอ๋ยจงเมตตา (ฉ) ถึงคิดสืบทาเล่นเอาน้ำตาไหลหลัง (ข) ถึงพระจะ
 ตั้งท้าวเจ็ดคนมา โครพช่วยสะกิดเจ้าภาพติดเข้ามา (ฉ) ผมจะนอกคำทจะเป็นไรไป
 (ข) ถ้าท่านไม่คิดผมจะยังไม่เปิด (ฉ) แหมกลัวจะเปิดที่ทาสั่งไว้ (ข) ถึงท่านอยากฟังช่าง
 เป็นไร (ฉ) ไม่ติดมาใกล้ไม่เห็นจริง (ข) จะเป็นว่านยาอยู่ในคตัม (ฉ) ผมจะให้เจ้าภาพ
 แฉงคนละกึ่ง ถ้าเป็นของไรผมจะให้จริงจริง (ข) ถ้าเป็นผู้หญิงผมต้องเอาคนเกี้ยว (ฉ) พุท :
 เล่นเอาเปรี้ยวนี้ (ข) ถ้าอยากได้ก็ให้คิดรางวัล (ฉ) ผมจะแบ่งปันให้คนละเสี้ยว (ข) ถ้า
 เป็นผู้ชายผมจะไม่ของเกี้ยว (ฉ) ทักอีกเกี้ยวจะเปิดทันที (ข) ถ้าผมเปิดได้ผมจะแบ่งให้
 แบ่งกันไชนองน้องพี่ แล้วทักให้สมประเกี้ยวกระผมไรนี้ (ฉ) เร็วเร็วเข้าซิเกี้ยวจะมานับ
 เสียดาย (ข) พระว่าพาลทางคุกเรา บอกเทพเจ้าไปสิ้นทั้งหลาย (ฉ) จะเปิดผอบอย่าให้
 พยอันตราย (ข) ขอเทพไทจงกลั่นคาล (ฉ) ถ้าเป็นของก็ขอให้เปิดกันง่ายง่าย (ข) ถ้า
 เป็นของร้ายจงช่วยป้องกัน (ฉ) คิดถึงสืบทาพระอาจารย์ (ข) จงกลั่นคาลให้หลานเปิด
 (ฉ) จึงหยิบผอบเอาไว้มัน (ข) สองมือก็สั่นทั้งคู่มือ (ฉ) ไก่บินเสียงบอกว่าอย่านอกคำครุ
 (ข) แหมกลัวการรู้หรือว่าอย่าเปิดมันเลย (ฉ) จะให้ผมเปิดใหม่เจ้าภาพจำ (ข) เชิญออกมาช
 ุ่ทานอย่านั่งกันเฉยเฉย (ฉ) จะเป็นอะไรผมยังไม่รู้เลย (ข) ทานพาทินเฉยแล้วผมจะเปิดยังง
 ่ทองห้าสิบบนมือเจ้าป่า (ฉ) ชุมชุมเหวทาสีนางไม่ (ข) ต้องบอกครูบาทั้งปู่ทนายาย
 (ฉ) มีเทียนดอกไม้กับเงินสามตำลึง (ข) เอาใส่พานมาผมจะเปิดให้ (ฉ) บกพร่องไม่ได้
 ใส่น้ำให้ถึง (ข) เปิดมาได้ผมจะให้คนละครึ่ง (ฉ) เงินสามตำลึงเอาใส่พานมา จึงแย้ม
 ฝ่าพาลทางประคอง พระจึงเปิดกล่องไปด้วยเวทมนตร์พระคาถา ระลึกถึงครูที่ไกรูเรียนมา
 พอแย้มฝ่าเอะเห็นน้ำริน จึงพลิกกลับลับเสียบใหม่ ถิ่นลงไปไว้กับพื้นดิน ที่นั่นขึ้นที่พื้นเป็นดิน
 พระภูมิทร์ให้สนใจ (ข) พอแม่ทูนั่งก็อยากฟังเรื่อง (ฉ) เกี้ยวท่านจะเกี้ยวช้านักไม่ได้
 (ข) เมื่อได้เห็นพระไม่สิ้นสงสัย (ฉ) จึงเปิดท้อไปหมดทั้งตัว (ข) เห็นกลอกไปถึงยอกกับไต
 ทั้งแต่ขวาถึงซ้ายไปทั้งคั่นถึงหัว พระจึงเปิดกล่องมองจนทั่ว (ฉ) สาวเก็บตัวเล่นเอาฉันทรักสืมา

(บ) เห็นแล้วรีบเข้าหา (ค) เดินสัณฐานที่ไต่หากันเอาไว้ (ง) ให้คนสักพันคนยังไม่
 หนีให้ใคร จึงถามไต่ถามเนื้อความ (จ) ว่าแม่บุญเลี้ยงของชื่ออะไร (ฉ) อ้าวว่าทำไมเสีย
 แรงชอลาม (ช) จงตอบกระทำให้รู้จักนาม (ง) รูปแถมเหมือนเทพธิดา

(บ) ฝ่ายโอรสนามนกร ตัวของหล่อนมีชื่อโมรา เป็นบุตรชฎินิปา ทอบวรา
 น้องก็ยังไม่อาย (ค) พระจึงเข้าปลอบว่าแม่โมรา เสียแรงใส่บาแนสพะยา (ง) จะ
 เห็นอย่าที่ไม่ว่าอะไร (จ) ผู้เห็นอกายไต่ถามเอา (บ) นางจึงขอบบอชอไบ ที่อุ้ม
 ไว้บนเหนือ (ค) ขอขอบพระคุณที่กรุณา (ง) พระก็รู้ว่าเป็นอันตกลง ได้เมื่องามเคิน
 กลางคอง (บ) ยุบยงอรระอา (ค) ให้เหยื่ออ่อนนางวอนสามี ว่าตัวน้องนี้แสนเมื่อยล้า
 (ง) แดกก็ร้อนผ่านกาย (ค) หิวลาเสียเหลือทน ที่หน้าไฟของกิน (บ) น้องหิวเต็ม
 แสบวาชนม เป็นหน้าแล้งก็แผ้วน้ำฝน (ค) จะมองเบื่องบนก็ไม่มี (ง) ฝ่ายพระจันทกีน
 ปัญญา เทียมองหาไปทุกที่ (ค) ไม่เห็นมีน้ำเลยแฉนี้ (ง) บ้านก็ยังมีอยู่ไกล (ค) จึง
 หยิบพระขรรค์เอามาเชือก (ง) แล้วก็เอาเชือกที่แขวน (ค) ส่งให้โมราไม่ช้า
 (บ) นางก็รับเอาไปแล้วกลับ (ค) หิวก็หยาบคายเมื่อยล้า (ง) แล้วพาพาออกไปในไพร
 สิ้น (ค) เจอหมื่นไ้อจโรไพร กล่าวถึงโจรภัยใจของของ คุณพวาท้องไว้มากมี มันเที่ยว
 ปล้นฆ่ามันทำมันตาย มันสาเสียตายไม่เมตตา วันนี้เป็นวันโจรเคินทาง (บ) ลูกน้องรอบข้าง
 มากมี (ค) ไ้อจโรคุณพลโจรโยธา ไปกลางป่าไม่รังรอ มาเจอเอาใครจึงไต่ถาม จะพา
 เมื่องามไปไหนหนอ เห็นสองคนไ้อจโรหิว ร้องขอความช่วยเหลือ ว่าพุ่มชายไปไหนกัน
 ผู้หญิงคนนั้นฉันทขอ (ง) จะได้อหรือไม่ได้อจะให้ไหมเล่าเอ็ง ไ้อจโรหาเบ่งขวางทางเคิน
 (ค) ฝ่ายพระจันทกีนประหม่า (ง) บอกกับโมราไปด้วยความฉุกเฉิน (ค) ให้เตรียมตัวไว้
 อย่างนางเมิน (ง) คอยเพ่งเฝ้าดูจะมาถึงกาย (ค) จึงตอบโจรป่าด้วยทันที (ง) ผู้หญิง
 คนนี้ฉันทให้ไม่ได้ (ค) ถ้าขอสิ่งอื่นที่มีในกาย ฉันทจะแบ่งให้เพื่อทำทาน (ง) ถ้าแม่ขอเมีย
 ใดจากฉัน จะให้สักพันไม่ให้ใคร ฝ่ายโจรป่าไม่ได้อรังรอ ไม่ยอมให้ขอโจรก็ไม่เข้า ไ้อจโร
 ใจร้ายแม่ไม่ให้ฉันก็เอา แล้วจึงเข้าแย่งนาง (ค) ฝ่ายพระจันทกีนต่อสู้ พระขรรค์
 อยู่กับเอี่ยมสาอาก (ง) บอกนางน้องร้องเสียงดัง (ค) โมรานางส่งพระขรรค์ไว้ (ง) ฝ่าย
 โมรากำลังจาง (ค) ไม่รู้ส่งไปทางไหน (ง) จะให้พระจันทกีนจะหันโจรกาย (ค) จะ
 ให้โจรภัยก็กลัวจะฆ่าพระจันท (ง) จึงส่งเป็นกลางทางแม่เอา โจรก็เข้าทางบ้านพระขรรค์

(จ) พระจันทร์ฉายฉายแต่ไม้คัน (ข) โจรก็ทะนัเข้าป่ากลางทรวง พระจันทร์ลงที่ตรงหน้า
 ไอ้โมราแม่ทุ้มพวง (จ) คึกคักนายแทนเสียแรงเป็นทรวง (ข) ทำให้เสียทรวงเสียทีโจร
 (จ) พระจันทร์สิ้นใจเลือดไหลอาบ (ข) เราก็อทราบถึงเบื้องบน โมราได้เสียก็เลยเป็นเมีย
 ไอ้โจร ขอย่อนนุติกรรม นั้นแล

ภาคผนวก 6

แหล่งประทีปอันสูงส่งของการบวช

6.1 แหล่งเรื่องเนเรสุบิน

วิทยากร นายแฉล้ม เจริญเนตร (ฉ)

24 กุมภาพันธ์ 2522

นายประทุม ขลุ่ยเสนาะ (ป)

(พรท) (ป) จะกล่าวเป็นกลอนสอนพ่อนาค พ่อต้องเป็นหลักบารุงศรัทธา ทั้งใจให้มันเมื่อพอจะบรรพชา พ่อจงอุทิศกำหนดคติน สดับสุนทรคำสอนเบื้องต้น ตามแบบนิพนธ์ท่านชานไซ พุทธบัญญัติที่โคตรสเอาไว้ จะอธิบายแบบบาลี การบรรพชาตามถ้ำว่าของแม่ แทนคุณพ่อแม่เมื่อม้วยเป็นผี (ฉ) พ่อแม่พันทุกข์เพราะว่าลูกทำดี (ป) เรื่องราวยังมีกระแสมะเลาให้ฟัง (ฉ) เรื่อง เนเรสุบินถือศีลติดตัว (ป) เขารู้กันทั่วกระแสมะเลาอย่าง (ฉ) เป็นข้อสมมุติพุทธกิจ (ป) คึกเทศน์เป็นข้อแนะนำ พ่อแม่เป็นพรานสันดานหยามช้ำ ทำแต่ปากากันไปวันยังค่ำ (ฉ) ไม่รู้จักประมาณบุญทานไม่ว่า (ป) ชอบสร้างแต่กรรมแต่ปาโง (ฉ) เมื่อกับชีวิตกดงนรก เมื่อไฟไหม้หมกม่นอีกไซ (ป) เหลือแต่มารภพที่เป็นรมโพธิ์ (ฉ) นึกในมโนของอาตมา (ป) พ่อแม่เป็นพรานสันดานไม่ดี (ฉ) ไม่ไต่ปราณีทำแต่ปากา (ป) คำพระว่าไถ่نانไปเบื้องหน้า (ฉ) ต้องสู้โศกในโลกโลกันท์ (ป) จ้าจะหนีแม่ออกไปบวชเนเร ไม่คิดสร้างเวรทั้งแก่ตัวนั้น ส่วนโยมมารดาอยู่มาไม่นาน (ฉ) ฝ่ายโยมมาททานก็ตรวจบัญชี (ป) ใครทำดีก็ให้มาถัมมา ใครทำความชั่วนำตัวขึ้นหา พ้องศาลอาญาทางไท่ทันทิ นางเห็นเปลวไฟที่ไหม้ผู้สัจ (ฉ) สี่เหลี่ยมจรัสเหมือนอย่างลูกขานี้ (ป) จีวรของลูกข้างพันผูกชีวี (ฉ) บุญของเราเมื่อได้บวชเป็นเณร (ป) จึงยกกองบุญความพุทธภิกขา (ฉ) เรื่องบรรพชา ยกเหตุให้เห็น (ป) ที่ลูกของข้าได้บรรพชาเป็นเณร (ฉ) หลบสันนิเวรแต่เมื่อวันวาน (ป) ถึงข้าจะชั่วเกลือกกลัวราคะน เจ้าเนเรสุบินลูกรักของฉนิ มีใจศรัทธาแฉอนันต์ สุกแล้วแต่ทานจากรูณา ฝ่ายโยมมาแลเห็นเหตุการณผู้สูง ตามข้อเท็จจริงที่ท่านกล่าวมา (ฉ) ว่าลูกของเรามีจิตศรัทธา (ป) ได้บรรพชาด้วยความยินดี (ฉ) จึงยกโทษให้กลับไปเป็นภุมย์

(ป) เวรกรรมอันสุดเลิกลัคนเสียที ทั้งหน้าพญาจุณฐี (ฉ) ขาติหน้าขาตินี้จะไต่สบาย
 (ป) ฝ่ายสามเณรเข้าเฝ้าพระ (ฉ) ค่ายจิตมานะที่เลื่อมใส (ป) ช่วยพ่อของคนที่
 หนีบายน (ฉ) คินสูรราชวิมานนคร (ป) เรื่องเณรสุนกับจับสันกระแดร์ (แ) บวชเณรให้
 แด่มอทานรณ (ฉ) บวชพระให้พ่อสืบทอดเป็นตอ (ป) ขอบสนทรมที่เมได้เทศนา นั้นแล

ภาคผนวก 7

หลักฐานปรากฏการณ์ธรรมชาติ

7.1 แหล่งดาวจระเข้

วิทยากร นายพรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม ชีรปญโญ) 25 มีนาคม 2522

(พรท) จะขอบรรยายขยายข้อความ สืบเนื่องมีนามที่เฒ่าชาน ยังมีตัวเมียได้ครองกันมา อยู่ริมหน้าท่ามีหลักฐาน สมบูรณ์สมบัติเต็มบริบูรณ์ แต่เรื่องบุญทานไม่ทำสักที เป็นคนขี้เหนียวมาแต่กำเนิด ไม่นอกละเมียดลำไส้ เงินทองหาได้เก็บไว้ด้วยดี ภรรยาสามีได้รวมกันมา จนอายุย่างกระทั่งตายาย ก็ล่วงนานหลายชั่ววัยชรา ทาเซาเศรษฐีแกมีทางทำคึกถึงชีวาแกอยู่ทุกวัน ว่าอันร่างกายมันต้อง เกิดแก่ ต้องตายแน่เสียทั้งนั้น ถ้าเราอย่ายั้งลงกับชีวิต แล้วทรัพย์สินทั้งการจะอยู่กับใคร เรามีเงินทองเอาไว้ออกท่วม ก็ได้รวบรวมไว้เหลือหลาย เอาใส่ไหซ้อนฝังดินทราย อยู่ท้ายหัวสะพาน แกงสุกใส่ไหไม่ให้ขายเห็น เอาไหมหมกเลนไว้ที่ร้าน แล้วเก็บพันหัวอยู่ที่หัวสะพาน แกกแล้วพวกมารจะมาขโมย ครั้นอยู่ต่อมาเจ้าตากก็ตาย เรือนร้างสลายชีวิตร่วงโรย คุณตาสูญหายยายก็โหย ให้อาตุรโทษของอยู่คนเดียว กล่าวถึงตาเซาแกมีทุกข์ ไม่มีความสุขเพราะแกหวาดเสียว เป็นห่วงทรัพย์สินถึงกับหน้าเขียว เพราะกรรมเกี่ยวเข้ามาเกาะเกี่ยว แกกลับสังขารเป็นจระเข้ ต้องเฝ้ารักษาอยู่แถวคลองเตย คิวว่ากรรมเก่าของเรามาเกย ก็ลอยลอยอยู่ริมทะเล จึงมาทวนคิดไปถึงข้าวของ ไอ้เรื่องเงินทองอยู่ถมเถ เราฝังไว้ให้ลงเอย เจ้าจระเข้คิดคร่ำครวญ แล้วเลยเอียงย่างมาบ้านยาย ตะวันก็สายแก่กำสรวล ถึงบ้านของเราที่เฝ้าเรเวน จึงว่าทบทวนอยู่ยังลำธาร ว่าทองของเราที่เอาฝังเลน เราอยากจะได้เห็นเฝ้าเห็น ต้องเที่ยวเวียนว่ายอยู่หลายคืนวัน แต่ขอสำคัญไม่เคยกินคน แกลอยเที่ยวท่องอยู่ของลำธาร แถวหัวสะพานไม่ไม้นั้น ครั้นอยู่ต่อมาเวลามีคน แกตั้งใจอดเข้ามาบนศาล ไปเข้าเฝ้ายายให้ทราบประโยชน์ แล้วกล่าวขอโทษอย่างหลักฐาน ว่าทองสองไหอยู่ที่ใต้สะพาน ให้ยายเชื่อมั่นไปผูกเอามา แล้วเอาเงินทองไปทอดกฐิน พอได้ไถ่คืนต้นไผ่ยา ไปผูกเงินทองยังต้นท่า ก็ได้เงินมาตามเกณฑ์

จึงออกการกระเซียวานผู้เขี้ยวหาญ แล้วบอกชาวบ้านให้มา ทานบุญ จึงจักหาหวานการว่าวัน
 แล้วก็ลงทุนพอกกรู้นทาน จึงบอกตาเข่าให้แกรู้ถึง กุศลสิ่งซึ่งจึงแผ่ไพศาล มารับส่วนบุญ
 เสียให้เบิกบาน ให้ตาเข่านั้นมาโมทนา แล้วจักเรื่องออกจากอ่าว ฝ่ายตาเข่าก็ออกจากท่า
 เพราะแกมุ่งหมายจึงว่าตามมา จนแกเมื่อยลตามกเรือวแรง จึงร้องสั่งยาบให้แกไถยิน
 ว่าเราจะสิ้นสุกกรรมแสง จะขอฝากรูปเป็นกำลังแรง ถ้าเราขึ้นแรงเขาคงไม่คอย ขอฝาก
 รูปนามไปตามทีแน่ พอเขาเลิกแท้ให้เอารูปห้อย เป็นรูปคุมภาเพราะขามาพลอย พอจบ
 นามดอยก็ตายทันที แด่พออควายไปสวรรค์ ได้สูนัพพานเมื่อตายเป็นผี เป็นดาวระเซ
 ทุกวันนี้ ถ้าอยากรู้จึงแหงนไปดู นั้นแล

ภาคผนวก 8
เพลงมหรรรมาชาติ

8.1 เพลงมหร

วิทยากร นายพรหม พลเอก

8 เมษายน 2521

(พ) ฝ่ายอุตุพยากรณ์ฟ้าซึ่งรับครุได จะหมไม้คอกออกกกกขึ้น ที่แฉะวันออกเหลือหลาย
ปลุกทรายเรียงเร้าเลียงไว้ จำพวกพันธุ์ไม้มากมายมี โนนเนะบานขึ้นทุกที่ภาค โนนเนะ
พุทธชาตกรมือชี้ ฤทธาณณสมที่เขามาว่าที่ ที่บ้านก็มีปลูกเอาไว้มอง โนนอินทนิลกลั่นกาหลง
กระถินรณโณกงพวงทอง ทั้งเพื่องทำนการอง อ้ายโนนสร้อยทองเหลือองประพัน นั้นพวงชมพู
กุ่มองบุค ชมพูชมพูมีทั้งอินทนิล โนนทุกซอกและซอกกลั่น หอมรวบรินทั้งอโศกการวย นี้นายพุก
โนนทุกทวน ลักการวณนั้นเนะการกระจาย คริสต์มาสที่เขาจักปลูกไว้ อยู่ข้างโนนนั้นแต่เดิมมีอนาง
นาวิราทั้งแล้วจึงเคลณี โนนบานบุรีก็มีหลายอย่าง ทางกระรอกกอกเต็มกระถาง เขาแขวน
หน้าทางคามขุมประทุ จำพวกกล้วยไม้มีหลายสิ่ง เป็นของมีจริงคนเล่นเขารู้ พันธุ์มาตามลอง
ไปตามใครๆ อ้ายต้นลูบหลุกกระเช้านารี บิดีพาระโนแล้วไปเอ็งควา เอ็งผิงข้างท่าทางงาม
สวยดี นั้นเอ็งพวงทอง นั้นของนางคลี เอ็งพรวักก็มีหลายหลาย ครั้นจะว่าพันไปหรือพันกับาก
แล้วพันรักผมไม้ได้ปลูกเอาไว้ อยากปลูกเหมือนกันแต่หาพันธุ์ไม้ได้ กลัวปลูกแล้วจะกลายเป็นรักรา
ไปเขียนโน้นมะลิวัลย์ก็มี เทรกถึงมดลูทั้งเขมมีว่า อยากได้ไปก็มีทั้งตะบูนเลยา โนนเนะสร้อยสีดา
โณนี้เอ็งราช้างแดง จำพวกกล้วยไม้จะพุกเอาไว้เสียก่อน จะชมเรื่องบอนสีตอนขึ้นแบ่ง บอน
หลายชนิดท่านอย่าคิดกลางแกลง ถ้าคิดใบเม้งก็จะบอกเรื่องบอน ใครอยากบู้างคอยฟังผม
จะบอก ไม่ใช่ลวงหลอกหรือจะร้องกะสอน คิดเม้งคัสักใบจะอธิบายเรื่องบอน รางวัล
เสียก่อนเกียบบอกกัน เป็นของอยู่คงประสงค์อยากได้ หนึ่ปลูกเอาไว้แล้วจะได้ชมทุกวัน
เป็นของอยู่คงเชื่อว่าคงกระพัน จะยิงจะพันเชื่อว่าได้ความ พุณแผนพุนไกรแล้วก็ไปพุนข้าง
บอนมีหลายอย่างกระทั้งหลายงาม ทั้งหลายพุกผลเป็นคนออกสนาม หลายแก้วหลายงามไปตาม
หลายพุกผล หลายแก้วหลายงามเขาเอามาทำชื่อนั้น ชอบบอกเสียก่อนท่านอย่าฉงน

ท้าวเวสสุวรรณที่อยู่ถึงชั้นเบื้องบน ถ้าปลูกหลายต้นก็ยิ่งได้ศุภคติ พญากาเผือกทั้งพญาเสวก
 ต้นใหญ่ต้นเล็กก็แลสด้าง สวรรค์น้อยประแปงทั้งว้าวเวงตนข้าง ชื่อเวสสันดรก็ยังเป็นบ่อนกับเขาบ้าง
 พิมพานวนนางก็ยังมาเป็นชื่อนอน นางพิมเสื่อโครงโองปลูกไว้ หน้าวัดการรายมีอยู่สละน
 พญากาเผือกเขายังมาเลือกชื่อนอน เลื่องลือกระฉ่อนทั้งไกรราชา บอนมาสีหมอกแล้วก็มาออก
 แก้มแพมม ยังบอนหน้าแพมมเรียกแก้วหน้าม้า บอนทองประศรีก็มีชื่อนมา ไม่แก่งโกหกทั้ง
 นอนนกกะทา คณยาวคังวาเขาเรียกหมื่นไวย นั้นแล

8.2 แหลมปลา

วิทยากร นายพรหม พลภา

8 เมษายน 2521

(พาโต) ฝ่ายชื้อฐานีไพร พาเข้าจัญไรออกชมป่า มีปลามากมายในคงคา องค์พระ
 สิทธาชื่นไป โนนแน่ออเข้าเหล่าปลาชะโด ปลาเทโพโนนแนะปลาสาวย โนนปลาน้ำนี้แนะ
 ปลาข้างลาย มาแหวกว่ายตามคงคา มันมาได้ก็เป็นที่กลุ่มกลุ่ม ปลาช่อนก็ชุมเป็นหมื่นหนา
 โกโฮปลาตั้งมีกระทั้งโลมา ปลาหมึกปลาน้ำมากมายมี โนนปลา ตะเพียนเวีย่นว่ายวน โนน
 ปลาอีสนโนนปลาอินทรี มันมากมายในน้ำ ที่ตรงมีชื้อปลาตั้ง ปลากระบอกมันออกว่ายเล่น
 ไอบ้างโชนแนะโลดโผนผาง ชุมพวกตัวใหญ่มันไล่ปลากระจิง ไอโนนปลาลังว่ายอยู่เรรวน
 โนนแนะปลาตามคาปลากระบอก ชัยมขยอกก็เพราะว่าปลานั่นอ้วน ปลาโคกปลาเค่าเหล่าปลา
 สีนวล เลยเข้าในอวนหมกด้วยกัน อยู่ในทะเลแลออกกว้าง ที่เสาโพงพางวิ่งกันออกเล่น ยิ่ง
 กูก็ยังซ้ำเพราะว่ากรรมของมัน เห็นทีเลยกันเข้าอวนไป ชุชกคิดตามไปตามสิทธา นั้นเล่าชา
 จงขานไซ กูปลามันอ้าไม่รู้ว่าปลาอะไร ทำไมตัวใหญ่ผิดธรรมดา ฝ่ายชื้อจึงคอยให้ขอบคำชาน
 เขาเรียกปลาวาฬใหญ่หนักหนา ขนาดตัวยาวยาวนี้ทั้งเก้าสิบวา ยังอีกหลายปลาน้ำชานให้ชม
 ตัวเล็กตัวน้อยปลาสร้อยปลาชีว อีกหางกริวแลคูตัวกลมกลม ปลาหมูปลาน้ำทั้งปลาซาปลาสม
 ไอตัวกลมกลมเขาเรียกปลากา ปลาไหลปลาหลดปลากดปลาเค่า ยังมีหลายเหล่าโนนแนะปลาร้า
 บักเป้าปลาแป้นโนนตัวแบนเท่าขา แลองค์สิทธาตามต่อไป โนนปลาอะไรหนวกรูปร่าง แลดู
 นำซึ่งเสียจริงใจให้กาย นำซึ่งพิลึกยิ่งนักสงสัย จงอธิบายให้กูที่ แหมถามอะไรแปลกใจพิลึก

ก็เขาเรียกปลาหมึกเพราะว่าหนวดมันมี โน่นปลากระเบนเห็นปลากระตี่ มันวิ่งหนีเกาะแฉกเรือ โน่นปลาฉลามมันกัดปลาช่อน หนุ่ยหางงอนโน่นปลาเสือ ปลาตุ๊กปลาตึกเที่ยวไต่ยักหาเหยื่อ มีต้น เหลือสุกจะร่วง ปลาหมอปลาช่อนพึ่งพอน้ำตก ที่ปลามันเหมือนนกอะไรเล่าโน่น ปลามันเหมือนนก โทกหกแกลงบอก ปลานกกระจอกอเนกอนันต์ ยังมีก่ายกองในท้องลำธาร โน่นปลาจัมพันพวกกุ่มภา พูชกไต่พังแพะจิ้งจกยั้งงัน เอ๊ะปลาจัมพันนี่หรือจ๋า มีอยู่เหมือนกันตามพันธุ์ของปลา จะพรรณนา ก็มากเกินไป นั่นแล

8.3 แหลมมกมไม้

วิทยากร นายพรหม พลเอก

8 เมษายน 2521

(พาเหนือ) ฝ่ายชื้อแสนปรีดา เมื่อได้แก้วดาวร่วมเดินทาง เมื่อตอนคายายให้ลูกสาว ส่วนออกเขาคีหวัง จึงชวนมวลน้องประคองช้าง เดินเก้งกับฉนิติศา พลงชีชวนไถนางชม ในแนวทนมมากนักหนา โน่นไม้โง่งกางม้งไม้เมฆา อ้ายโน่นต้นข้าวโน่นไม้แค ไม้มะขามมันขึ้น บนโคก โตเท่าครกเขาเอาไว้ม้าแค่นั้น โน่นไม้มีช้ออ้ายโน่นสะล่อทันแค เจ้าอย่างอแงเลยเม นางงาม ไม้มะงั่วโน่นไม้จั่ว กุสลงลิ้วแลอ้อม โน่นไม้จำฉาในคางัว ไม้เปื่องขามต้นกัญชา อ้ายโน่นต้นไทรโน่นมะขาน อ้ายชมนานเงินเชอชา อ้ายชุกอ้ายชมนโน่นต้นพุทรา ต้นยุงต้นยา โน่นไม้ยาง ไม้มะยมลูกใหญ่ใหญ่ โน่นลำไยนั้นหนามยั้ง อ้ายโน่นต้นยอที่ก้นยาง มะปิง มะปรางต้นจำปี ฝ่ายโฉมครูจึงทอตอบ ฉนิจะชมค่อทีโหมคา นางเกินครมครมถูกสมคำ จึง บอกว่าตาโน่นแน่ค่อคาล อ้ายโน่นมะยมลูกก็ไม้โต มันโค่นสมโค่นอันกัน ผลมะยมข้างโน่น อ้ายลูกอันนั้นเรียกมะยม อ้ายโน่นยี่โกโน่นแน่กระถิน ที่ในท้องถิ่นในสมทุม อ้ายโน่นกระพ่อน นีกระพ่อน ที่หว่างสมทุมหน้าทบทวน อ้ายโน่นประคองอยู่กลางคง กิ่งก้านโง่งแก้วปลาฉลามันควน อ้ายโน่นสะเท้านี่แน่เหลาลำควน ออกเขาเงินควนโน่นไม้แดง โน่นต้นเต็งนี่แน่มะยม ไอโน่น คาคู่มเหมือนไกรแก้ว กุศอกมันเหมือนผลแดง ไม้ถูกแต่งคือไม้ตอน ถูกเขาตอนบางต้นมัน ก็ตาย จะตามถามไถ่ทายอีกสักทอน ว่าไม้อะไรมันอยู่ที่ใดต้นถ่อน ที่ต้นกระพ่อนลูกเต็มกระพาย อ้ายโน่นต้นเทียนนี้ต้นทุ่น เห็นมันงอนไม้รวักมันอยู่ไหน เจอต้นกระพ่อนหัวขั้วชุกหนาย ถ้าได้

สักใบก็ยังเบา ถ้าเขาไม่เมื่อเขาคงคิดบ้าง อ้ายโน่นฝูงบางมันเรียกหาบ่าว เสียงมันเบ่งกันอยู่
บนต้นกระเบา อ้ายโน่นนกเป็ดน้ำมหาปลา ที่นี้ออเจ้าจะเข้าชนนก มันร้องโกลกอยู่ทีในป่า
ทั้งนกกระปุกจับพันจำปา พอเห็นคนมันก็หนีไป ทั้งไม้ทั้งนกชุกชุกพวย ในแนวทมนั้นนกกระใน
อ้ายโน่นนกเป็ดที่ก่อไข่ ตัวผู้มีไล่ตัวเมียก็ร้อง โน่นเมะเฟื่องเมะไฟ โน่นแตะกันมันก็เกาะผ่อ
ไม้ในท่อนมันยังงูไม่พอ อ้ายโน่นกระหรือหน้าอพรพาดมัน ม่วงมันมันจะบอก แลดูสีหมอกโต
จำปา นกมันก็มาบินดูตาม แลดูจำปาข้างนิมา โน่นนกยางมันข้างชน แล้วมันมาบยาบ
มาเหยียบบกดหญ้า โน่นหงส์ย่นเขาเขาชนทำยา ที่กระยานาวยนยี ที่คนสำโรงมันนกกระลิง ที่
ชายคลองมีต้นสาดี นกแอนสมไปคิรี กูรีเจ้าแอนสม นกแอนสมมันเลี้ยวได้ ฝูงเรไรมันอยู่
ในร่ม เสียงมันร้องว่าแอนสมว่าแอนสม ข้างน้ำประโสมจริงเจ้าเรไร เรไรหรือร้องเรียกกัน
เสียงข้างหวานแว่วไม่วาย นกกาเหว่ามันมากินลูกหวาย ในป่าหวายน้ำแว่วชน นกกระวานมัน
กินลูกหว้า ปีกทั้งวชนมันมาบินวชน จับพันหว้าทำสารวชน กระสามันชอนจับคอไทร ในซุ่มเชิง
มีเสียงชอน พรพาดมันโกรพคิกินซ้าย ไม่โคนเสียไปโคนเอพรพาด เจ้าเสียก็สายเกินโซเซ
เข้านึกพ่ายไม้ไค้เนื้อ เกินออกเพื่องเจ้าหันเห ไม่ไค้เสียเลยโซเซ ทำโอเอแก่นึกละอาย
โน่นนกถูกมันหาอาหาร ไปเจอเอาพันเลยมันหาย ฝูงวิหคทั้งนกไม้ จะมทอไปมันก็เปลือง
เวลา นั้นแล

8.4 แหล่งที่มา

วิทยากร นายประโยชน์ มนจ้อย (ป)

25 เมษายน 2521

นายสำรวจ อยู่สุข (ร)

(พา) (ร) ฝ่ายสหภาพคาวี ออกจากภูชี้ฟ้าพอง (ป) ชมป่าทิวเขาชาติ (ร) ล้วน
นางนาฏกีนบรอนงค์ (ป) ลีลาพลเณระเริงหลง (ร) ลางอนงค์มสกุณี (ป) สกุดแก้วจับใจกองกาง
(ร) บนท่มะปรางโน่นนกอินปรี (ป) นกแขวงแขวงจับสีสุก (ร) แขวงแขวงชุกเข้าเสียสรี
(ป) แขวงแขวงจับมันหรี (ร) แขวงแขวงเข้าวังนอน (ป) นกนางนวลจับใจเน่า (ร) นก
กาเหว่าวอนเสียงหวาน (ป) กระกู่แว่วกึงวาน (ร) ร้องเสียงหวานกาเหว่าวอน (ป) เมฆจรรณ

ในแนวพนมมากนักหนา โนนไม้โกงกางมันบังไม้มะกา ไอโน่นคันเข้าโน่นแน่ไม้แค ไม้มะขาม
 มันมาขึ้นบนโคก โตเท่าครกเขาเอาไว้มาก่อน ไม่มีข้อไอโน่นสระคันแค เจ้าอย่างองเงไป
 เลยแผ่นางงาม โนนมะงั่วนี้ไม่จั่ว ทำทุกระจิวนี้คันจาม โนนไม้จำฉานยันคำจำ ไม่เปลืองขาม
 คันกัญชา โนนคันไทรนี้แน่คันมะขาน อย่างขามทำเงินเชอชา อย่างทุกลอยาชนโน่นแน่คันพุทรา
 คันขุมคันยาโน่นแน่คันไม้ยาง โนนลำไยนี้ก้นขมยัง ไอโน่นคันยอนี้ก้นขมยัง แลประคังมีอยู่คาบคา
 ฝ่ายโหนดจริงคอบคอบ มันจะขมคอบคอบคอบ นางเคียนตรมตรมลูกลมคำ จึงบอกกับตาโน่นคอบ
 ไม้คาล โนนมะขุมลูกโตโต ลูกโตโตแลอันคัน ที่ลูกโตโตข้างในคัน ไอลูกอันคันเรียกว่าลูก
 มะขุม โนนโยโกนี้กระถิน ตามทองถินในสมุท ไอโน่นกระถินนี้กระทุบ พอแหวกสมุทเจอ
 เม็ดพริกไทย เขาหัวเราะเงินเหาะเหาะ มือถือไม้เท้าอันเท่าเท่าใด ฌมิตชิตาภิมาหักทลาย
 จะถามจะไล่เขาพาที จะว่ากระถินมันก็ยังไมถูก น้องยังมีทุกข์ไม่รู้ถนัด ว่าไม่มีไขอะไรคันนี้
 จึงบอกน้องพี่อย่าทำระฆัง เขาหัวหงอกจึงบอกงายาย ว่าไม่มีไขนะหรือทรมขม เขาเรียก
 ไขเน่ากินต่างขม เข็มเข็มเหมือนนมของแม่นางนาง โนนไม้ขุนขมไขเน่า ไอโน่นมะนาวลูก
 นุ่งนึ่ง โนนน้อยหน่าที่ขนุนหน้าง โนนขานางแลขุนวล โนนประทุมอันอยู่กลางกอง กิ่งก้านโกงแต่
 ปลายมันคว้น โนนสะเคาที่แน่คอกล้าคว้น เขาเคียนคว้นเข้าในดงไม้แดง โนนคันเต็งโน่นคัน
 มะขุม โนนคาทุมเหมือนใครแดง ลูกขุมนั้นคือผลแดง ไม่ถูกแดงคือไม้คอน ถูกเขาทอนบางคัน
 มันก็ตาย จะตามถามไล่หาอีกสักทอน ลูกอะไรอยู่ที่โคนถอน ออลูกกระถินใส่เคี่ยมกระหาย
 โนนคันเหียนนี้คันทุน เติมขุนุนไม่รู้วักขมอยู่ไหน เจอคันตระหนี่หมอลวักก็หน่าย ถ้าได้สักใบ
 ก็คงยังเบา ถ้าเขาไม่เบื่อเขาคงคิดบ้าง โนนผ่องบางมันเรียกหาบาว เสียงมันมันอยู่บนคัน
 กระเบา โนนนกเป็ดบินหาปลา ที่นี้ออเขาจะเข้ขมขม เสียงโฮกปอกอยู่กลางป่า นกกระปูด
 จับกันจำปา พอเห็นคุนปากก็เลยบินไป หังไม้หังนกขุชกพาขม ในแนวพนมโน่นแน่ขนกกระใน
 โนนนกผิอยู่ทีกอไผ่ ตัวมันไล่ควมเมื่อก่อน ไอโน่นมะเฟืองไอโน่นมะไฟ โนนคันฝ้ายนี้คันมะเผื่อ
 ไม้ในทุ่งกุเบือกขุมไม้พ้อ โนนไม้กระพ้อที่หน้าออพราพณ์ มะม่วงหิมพานต์มันจะบอก กุสืหมอก
 โตจ้วมำ นกขมมันบินขุมขม กุสืหมอกจ้วมำเหี่ยวขมมา หังไม้หังนกขุชกพาขม แนวพนมมากนักหนา
 โนนนกยูงเขาเอาขนทำยา ที่คันระย้านายวนยี่ ที่คันสำโรงมีนกกระลิง ที่ชายคสังมีคันสาลี
 นกแอ่นลมมันคิกกะหรี เกินหรีเจ้าแอ่นลม นกแอ่นลมมันบินเดี่ยวไล่ เสียงเรไรมันร้องอยู่ในรม

มันร้องเรียกว่าเจ้าแอนสม ช่างน่าชมจริงเจ้าเรไร เรไรหิ่งมันร้องเรียกมัน เสียงข้างหวาน
แว่วไม่วาย นกกาเหว่ามันกินลูกหวาย ในป่าหวายกาเหว่านอน นกกาเหว่ามันกินลูกหว้า ปีกตั้งว่า
มันมาบินว่อน จับต้นหว้าทำสารระวอน กระสาบินซ่อนจับคอไทร ในซุ่มเข็งมันมีเสื้อซ่อน พราน
โก่งศรพอกก็กินซ้าย ไม่โดนเสื้อแล้วมันไปโดนเอาทราย เสื้อก็ส่ายว้างชนเซ หวนลงห้วยรว
ล้นเหลือ เกินออกเหือเผือกก็เห ไม่ไ้เสื้อเลยกินโซเซ ไ้แต่หน่อเอ้เลยนึกสละอาย โมน
นกยูงมันหาอาหาร มาเจอเอาหน่อเอ้เลยบินหาย เรื่องวิหคทั้งนกไม้ จะชมมาหมายก็เปลือง
เวลา นั้นแหละ

8.6 แหล่งสืบ

วิทยากร นายทองใบ สร้อยสิน

7 มีนาคม 2522

(พาเหมือ) สุริยงทรงยศ ลับบรรพตยคุณธร รัศมีสีเหลืองอ่อน โฉมกินนรเจ้าเปรมปรีดิ์
กำลังโสดาน่าอนม ละมุนละม่อมหึงอินทรีย์ พึงแรกกรุณาธิ์ อายุสิบสี่สะอาคคา เจ้าเคมาเล่น
เป็นนิรันดร์ ในนิมิตต์พงพนา เทียวกรีกเลียบเก็บบุปผา สำนราญวิญญานกินรี บ้างจับระบาร้อง
สนั่นก้องในไพรศรี ทำกระบวนยานี เสียงเจ้าก็จับหัวใจ สำเนียงน้องรำร้องว่า โอไอ
กรรมมาแต่ปางไหน อยู่กันหลักหลักก็มาพลัดพรากไป เจ้าพวงมาลัยขึ้นอร่า เคยถนนหนมระวัน
จะเป็นอื่นแล้วละหนา อยู่ข้างหลังหลังน้ำตา สุขสนาขุมพอง ลางยุพินกินรี เอาปากเธอคือเป็น
เสียงซ้อง ว่าหนอละหนอนองหนอนอง ถูกท่านองจิงหวะวาง เอาปากทำเป็นเสียงปี ว่า
ทอຍะริคคคคหรี โอไอแม่ศรีสะไบบาง โฉมน้องมาของนาง มาเขินระคางที่ด้วยสิ่งอันใด
แอ้อออยออยอ้อแอ้อ โอไอแม่แพรสีไพร เสียแรงที่หวังตั้งใจ ขอเชิญน้องไปสู่ภู มาเกิดจะนะ
เมื่อย่ากรัง น้องอย่านั่งอยู่กับที่ แม่ขาวประหลาดสะอาคคิ เชิญไปกับพี่อยู่ด้วยกัน ทอຍเจ้า
เจ้าทอຍทอຍทอຍ เหนือฉนั้นเอาบั้งกายา โอไอแม่พวงทวงชีวา ขอเชิญมาให้พี่ชม ทอຍเจ้า
ทอຍสร้อย บุญพูนยจึงไม่สม ต้องชูปแบบกรรมกรรม อกรรมเพราะอาลัย เจ้าภาพจะเจ้าภาพ
จำ หมดศรัทธาหรือโฉม เสียแรงที่หวังตั้งใจ เจ้าภาพจงไ้กรุณา เมื่อทำบุญแล้วอย่าลืมทำทาน
จะไ้ไปสวรรค์เจ้าภาพจำ สวรรค์มาลอยอยู่คอยท่า คบรางวัลเขามาจะไ้ชื่นวิมาร

ภาคผนวก ๑

แปลคดี

๑.๑ แปลคดี

วิทยากร นายพรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม ชีรปญโญ)

๑ มีนาคม ๒๕๒๒

(พรต) เมฆอภัยหญิงชายสละพรัง ที่ทำมานั่งอยู่พร้อมหน้า ทั้งจิตในหวังไมทนา
 นิตรมารากัฏฐกันต์ เมื่อพอเป็นนาครั้งใจให้แม่ บางคนชากแม่กันเสียก็มี บางคนเกิดภัย
 พ้อคายเป็นผี ที่เป็นอย่างนี้มากอนันต์ เป็นถึงอย่างไหนใจพอกันนัก พ้อจงคิดหักอย่าทวนหัน
 จงคิดคักบ่วงอย่าห่วงแต่บ้าน มุ่งหมายนิพพานให้ทันภัย จงรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ท่านพึงฉันทุพออย่า
 ใดแต่ลอยไฉไล ทั้งโลกโกรธหลงของทำลาย อย่าได้หวังโยเซาโดยญาติโยม เขาอยู่ทางบ้าน
 เขาคนไม่ลำบาก พ้ออย่าคิดมากพาหมักหมม อีกทั้งขึ้นชุกชุม เขมม จงหักอารมณ์อย่าให้ร้อนแรง
 รักษาศีลหาปามาภิมาท อย่าให้ชากจะคิดกลางแกลง ท่านห้ามฆ่าสัตว์ไม่ไ้เสแสร้ง อย่าจับ
 ไก่แกงเอามากินกัน ท่านห้ามปามาพ้ออย่าหาปลาหนอง ลูกขึ้นฉวยของเค็นแก้วาคาญ ถือของ
 เครียดเค็นเบียดชวบ้าน ทะของของท่านเท่าไหนกระเทียม ทะของของพระนี่นะคือบาตร
 คำพระตำรับไม้ไผ่เหลียม รุ่งเช้าชวปลากินาเค็นเบียม ญาติโยมเขาเตรียมน้ำเพ็ดตน
 ขอหนึ่งปามาเคจว่าอีกนิต สักมีชีวิตอย่าไปกังวล ถ้าพ้อล้างมลาณมันจะเสียผล ทั้งใจมญ
 อุกสาห์คำจูน ทั้งยทินนาว่าอย่าลักทรัพย์ หนึ่งบาตรกับาปะจะไม่ไ้บุญ ถ้ายังลักหล่มแล้วจะบาป
 ชามรูน องค์ศีลจะศูนย์ลงไปทุกโทษ อีกทั้งกาเมท่านห้ามกามา ในเรื่องคัมหาอย่าไ้หักโหม
 ลูกใคร เมียเขาเป็นชาวกรีกโครม อย่าไ้ไ้เมียในสิ่งยั่วชวน อย่าเห็นเป็นสาวที่เขาอุปสว
 บ้างเมฆวบางเมฆวน อย่าไปค่อนแคะแคะแคะกอกวน ถ้าขึ้นเฝ้าชวนองค์ศีลจะเย็น กูแต่
 วันก็ไ้แม่ศรีตรัง เป็นคาราหมึงยังโคกขามเนิน เพราะหลงในกามเวรกรรมเหลือเกิน เขา
 ลือกันเกริ่นว่าเป็นเพราะกาม บุปผาสายชลเป็นคณมีชื่อ ยังช้าเล่าลือกันออกกลิ่นหลาม เล่นเอา
 ศรีไพรไม่วายพินพา ค้องเกิดซ้ำเพราะว่าหลงกองเขี้ยว ทั้งฉันทนาภรรยาสังข์ทอง ยังเกิด
 มัวหมองเรื่องฉวีเมีย กระทั่งเมืองศรียังมีชื่อเสีย นึกฉวีนึกเมียในเรื่องกามา ทั้งอรุณาเชาท์

ว่ามีข่าว เป็นเรื่องเป็นราวสวนแต่การ ทางพระท่านห้ามเรื่องกามตัณหา พ่อนาคก็อย่าไปทำ
ยับยั้ง บางคนพูดว่าแล้วพาข้ามเขต อย่าลวกละเลยเขาไม่สรรเสริญ ก็เลศถั่วร้ายมันไม่เจริญ
พ่อย่าทำมันไปหลงมัวเมา ที่สมุสาว่าอย่าโกหก เพียวชวนสาวกไปเล่นว่าว อย่าพูดวงหลอก
ไปบอกเรื่องราว ถูกไม้แพรวพราวขึ้นทักเพ ทุกถึงโกหกของศีลจะหาย อย่าทำลวกลายเอาไว้
เหลืเยเลห์ ข้อสมุสาจะพาชวนเซ เป็นคนเสเพลของศีลจะพัง อีกทั้งข้อหาสุราเมรัย ท่านห้าม
เอาไว้ไม่มีช่องว่าง เรื่องสุราจะพารุงรัง พาเสียสภาวะทั้งแบบสมิทธิ พอล้ำเข้าปากความ
อยากหายไป มีเงินเท่าไรกระเป๋ามันก็รั่ว พังเกลี้ยงกลัว่าไม่กลัว ชักเบสอ้าวเพราะ
ความมันถึง จะทำอะไรชั่วช้าชั่วเข ใจใจเจตนาถวิลเพิ่นจึง เพิ่นข้างทำบุญขึ้นกุศล
บ้างทำทะเล่งเพราะว่าอุทิศสุรา พ่อนาคจงจำในคำชี้แจง อย่าคิดกำหนดในเรื่องศีลห้า ท่านชี้
ไว้ชัดถึงโคตรวิญญูฯ พึงเทศนาข้อแนะนำ นั้นแล

9.2 แหล่งรวบรวมกาย

วิทยากร นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง

3 มีนาคม 2522

(พรท) จะขอยกยักขณินาย มากี่กลายเป็นข้อคำ ขอร้องเล่นเป็นลำนนำ โค่นแนะนำ
ให้แน่นอน ผมเห็นทางเพียวซึ่งเซ ฐาว่าเหวเพียวออกก่อน ความเมตตาเมตตาจริงจอกจกร จากบึง
หมอมุ่งหมายมา จากอกแม่ให้หัวผมอง กลัวแสนกลัวใจไม่กล้า ไม่เชื่อว่าบุญการวิชา
ส่งเสียงจาเพราะความจน ท้องพลัดถิ่นหาถิ่นไกล ขอเสียงภัยหนีไม่พ้น ญาคูที่สุรพลยังไม่พ้น
เข้ากองเพลิง จะหาแผนที่ไหน ท่านทั้งหลายอย่ามัวเหลิง จงศึกษาบุญอย่าเพ่งเมิ่ง อย่า
หลงระเริงว่าเรารวย พระเจ้าแผ่นดินอันนั้นหมกมิด ยังสิ้นพระชนม์ไม่ทันช่วย ท่านวาทะออก
ลงมอณวัย ท่านไม่ไ้ป่วยแต่ไ้คนเป็น คนที่พาไ้ครหน่อไ้คร ข้างทำไ้กุศลขึ้น รามฎรทอง
แตกกัน มาละอันเสียคายของค้ ท่านอยู่ก็ไ้ไปฆ่าท่านไ้ ข้างไม่ไ้ว้รองค์ ผมพระพักตร์
จักรพรรค์ ใจไ้ลงชิงบัลลังก์ ตอนท่านอยู่เคยรมเย็น เราไ้เห็นกันเสียไม่ทาง เคยค่านับ
หุคนายาง คนที่จ้างข้างไม่เจียม คนมันปึกคูนมันคึกขมฏ หุโลกหัวใจมันเหี้ยม คนที่ฆ่าหน้า
เรียมเรียม คงเหี้ยมเหี้ยมคงไม่ไ้คนไทย มันถวิลมันยังคิดไปง ลือไ้หลงคงจับไ้ได้ ว่าเล่า

เหลายังเสียขาย ลือเป็นไทยให้ลือไปให้ เสียงเจ๊กจีนร้องเกาเจ๊ เสียงบั้งเบ้งอยู่บู๊ ให้
 เสียขายในความดี ทั้งเสียที่ยังเมตตา นี่แหละหนาท่านทั้งหลาย เรื่องความตายเขาวาควักคำ
 อย่าโศกเศร้าเราจงอดกลั้น ถือกันเสียว่าเป็นกรรมเวร พูดเรื่องเมียเหมือนตัวใหม่ พูดเรื่อง
 ตายหัวใหม่ชักเก็บ พูดเรื่องอยู่ใจชักเย็น พูดเรื่องเล่นใจชักรวน คนเกี้ยวมันถึงไม่แน
 บางคนแกล้งแกล้งยังกวน เห็นสาวสาวชาวบ้านสวน คิดทบทวนว่าเรายังทัน คิดเรื่องวักใจชักวน
 พูดเรื่องบอกเป็นห่วงบ้าน คนเกี้ยวนี้จึงอยู่กันไม่นาน อายุสั้นคิดขี้ ท้องสำรวมกายวาจา
 คอขวางหน้ากันไป อย่าไปมัวฉวีวี ไซ้กันในที่ถูกลองกรรม ข้อที่หนึ่งใจอย่าเกี้ยว ถ้ามัน
 เสียชีวิตต้องห้าม อย่าเกาะเกาะทางกรรม คนงานงานประเจี้ยวถึงลม แม่สาวสาวหุ่นสวยสวย
 คุณหนวยท่านว่าไม่หมด คนงานงานประเจี้ยวถึงลม อย่าหลงคมเจี้ยวก็ตาย อันร่างกาย
 ประเจี้ยวก็แก่ จะหาแนกกันที่ไหน ท้องสำรวมอย่าลวกลาย อย่างรักกรายทำบุญกอง เห็นตำรว
 แล้วไปคำลับหลัง คึกการางเจี้ยวก็จะร้อง เจินเป็นกลุ่มหม่มเป็นกอง เห็นนวลน้องเอามือนำ
 เกิดความใคร่ใจเป็นขวง เทียวไปลวงปลาดลาม เจ้าของเห็นจะถูกความ อย่างมั่งงานจะเสีย
 เงิน ข้อสองวาจายำทำปากจิก สารพัดพูดเินเิน คนปากยาวเคราจะเิน พูดเสียเงิน
 พูดกันทำไม พูดล้อเสียดไม่มีสัจย์ หันเข้าวัดฝึกเอาไว้ ฟังพระเทศน์พูดท่านองไทย อย่าไปไซ
 เรื่องไม่ควร เรื่องของเขาเราอย่าไปคิด ทำดวงจิตอย่าผันผวน เทียวนิทานพูดทบทวน พูด
 กวนตวนฟังไม่ดี จะมีเปรียบจะอยู่ที่ปาก พูดมากปากเจี้ยวก็ปากออกสี พอเขาถามจึงพูดที่
 พูดเอาที่เขาเทิดทูน บ้างมีปากพูดไม่เป็น พูดทะเล่เล่นกันไปตามรุ่น บ้างมีปากไว้นุ่มปาก
 พอคุณหมกรากา บ้างก็อวดว่ามีอึ้ง สารพัดแบ่งสมบัติเหมือนบ้า ปากไม่ดีโดนเขาคำ เทียว
 มุสาสนั้นแหละปากเองช่วย ปากหมอเลิศพิ้งเพลิน แหมเอาเงินเสียอีกตัวย หมอเขาสอนให้พูด
 สวย จะจนหรือรวยท้องสำรวม ข้อสามใจต้องเป็นสุข ถึงจะทุกข์ก็ทวนทวน คนใจบาปเจี้ยว
 ก็ทวน เทียวไปรวมเอานางบำเรอ คิดตั้งบ่อนเจี้ยวก็คิดตั้งบาร หาดพดดาแบบขุนเณร แม่ใส่
 ใส่ไม้น่าจะเชื่อ ลงเรือเดสอไปตามลำพัง วายน้ำไม่เป็นแก่ไม่น่าจะไป ความตั้งใจจะไปหา
 ลูกจ้าง น้ำักพิตเอาเรือเสียพัง เทียวนี้ก็เลยไปตั้งอยู่ที่ไต้คัน

๑.3 แหล่งเพื่อนคนไทย

วิทยากร นายพรหม พลเอก

10 พฤษภาคม 2521

(พิศสามสาย) ผมจะขอเตือนเพื่อนชาวไทย ทั้งหญิงทั้งชายที่พากันมา แฉฉินของไทย
 ทั่วในประเทศ ทุกถิ่นเขตทั้งนาและป่า เตือนนี้เจริญเขาเพล็ดเพลินนัยน์ตา ทั้งในเมืองในป่า
 ก็เจริญด้วยกัน เจริญไปทั่วทุกหัวมุมเมือง ประหลาดเรื่องก็เพราะว่าเราชน ถิ่นวิถีเกี่ยว
 มันจะต้องเสียการ เพราะเงินกับงานเป็นของคู่กันไป ถ้าเงินไม่งานแล้วก็ไม่ออก ไม่ว่าบ้านนอก
 อีกทั้งบ้านไหนไหน แคนกแค้นกันยังอุส่าห์ตะกาย ใครเลี้ยงตัวได้เป็นยอดดี ถ้าเลี้ยงตัวรอด
 เป็นยอดยิ่ง ให้อาจริงจริงคงจะเห็นดี อุส่าห์ทำกินเพราะที่ดินเรามี จะมัวรอหรืออยู่ทำไม
 ชี้อะไรชีวิตรันทดอันไหนให้หมด แคนบางคนก็โกรธไม่รู้จะทำไฉน จะเอาแต่เบ่งไม่รู้จะเก่งทำไม
 ผิดเสียไม่ได้ประเดี๋ยวจะยิ่งจะพัน จะพันจะมาประเดี๋ยวจะค่าจะดี จะยิ่งคนนี้ประเดี๋ยวจะพัน
 คนนั้น นึกนึกน้อยน้อยค่อยๆทุกกัน เอาตารางเป็นบ้านจะไปคืออะไร เสียเวลาที่เราจะหา
 ทรัพย์สิน จะมาทำกินหรือก็ทำไม่ได้ ไปอยู่ในคุกจะสนุกอะไร เวลาว่างไปเสียเปล่าลอลอย
 เรื่องนักร้องเรื่องเก่งเรื่องโกรธ ไม่เห็นประโยชน์จะมีอะไรสักหน่อย คนไหนอยากโตก็
 ไม่น้อย เตียวเตียวหน้าจ้อยอยู่ในเรือนจำ จะทำอะไรหรือก็ไม่สู้ดี จะต้องแพ่ความที่อยู่นั้น
 ยิ่งค่า ความดีจะช่วยให้อะไรทั้งสวดยั้งขม เสมือนเหล็กนำสู่ทางเจริญ จะเก่งจะเตียวสักประเดี๋ยว
 จะเล่น ผมมองไม่เห็นว่ามันน่าสรรเสริญ เข้าบ่อนหาแม่งค์บางไม่แห้งก็เดิน อย่างนี้มีเงินเปรียบ
 เหมือนเมฆ จะกัดเราตายแล้วลงไปว่ายขี้วัน เพราะว่าการพนันมันเข้ามาสิ่งสูง อบายมุขมันก็
 สนุกชั่วครู่ ถ้าได้ก็อยู่ถ้าเสียเราก็ขาย ไม่เป็นประโยชน์พวกเราจงคิดดีกว่า เล่นไก่เล่นปลา
 ยังนั้นเห็นด้วย เพราะนานนานพนันไม่จนไม่รวย บางคนบ่นช่วยเพราะว่าเล่นทุกวัน อุส่าห์
 ประหยัดเราต้องหักกระหมื่น ถ้าทำอย่างนั้นคงดีแน่ท่าน มีน้อยจ่ายน้อยเราไม่ค่อยรำคาญ
 ไม่เข้าหอรอกท่านเราก็พอกิน มีน้อยจ่ายน้อยเราไม่ค่อยเป็นห่วง ถ้ามีน้อยจ่ายหลวงหิระโกลน
 กอนหิน หลวงหลวงน้อยน้อยขุมมันไม่ค่อยสุกสิ้น หลวงกินน้อยกินเราก็สร้างแต่กรรม เกิดเป็นคน
 จะต้องทนคอสู เมื่อชีวิตยังอยู่อย่าให้ใครทรมาน ทั้งวิธีเราต้องพยายาม มีทุนแล้วต้องทำให้
 เลยทุน ถึงคราวหน้าเราก็หาข้าวปลูก ถึงคราวข้าวสุกเราก็หาสมุน ช่วยกันเก็บเกี่ยว

ถือเกี่ยวไ้หุ่่น ปีนี้อาตุนแล้วมีหน้ากั้ต้องทำ ที่ท่านอยู่ส่วนท่านก็ทวนเข้าป่า ที่ท่านอยู่น่ากั้ต้อง
 เกิดมุกมา พอถึงหน้าลานบนกันพื้นทำ ว่าเมื่อหน้าคำละซาวแพ่งกันจริงจริง พอถึงหน้าลานใน
 ซาวกันมาถูก เราเคยสนุกจะตองมาั้งนั้งนี้ ไม่แกลงว่าทอนันเป็นอย่งนั้นจริงจริง เสียงบน
 หงูหึงว่าเราจะทำยังงิ่ บางคนบ่นว่าพอดำแกลงกุด ที่จริงคำโชนากลัวมันจะไซ้ หรือว่า
 ซาวมันกันจะให้ยังงิ่ ไซ้หรือไม่ไซ้แมกั้เหลือจะเกา จะแพ่งจะถูกจะไปทุกซ่อไร ดูส่าห์
 ทำไปเพราะว่าเราตองกินซาว บางคนบ่นว่าจนจริงหนอเรา ไหนยังคำเขามันจะเหลือสัก
 เท่าไร ลูกจางก็จะออกกั้มาบอกกำหนด หนักเข้าทวงหมคถูกแพ่งกั้ตองซาว โดะหมั้โดะสิน
 เสียให้มันสิ้นสหาย มีหน้าทำใหม่ถูกแพ่งกั้ซางมัน บางคนไ้พ้งแล้วกั้บั้งเป็นทุกซ์ ว่าทำไมซาว
 ถูกทุกมีหน้างาน พอมีซาวซาวไมคอบไ้สองพัน อิกที่ซาวสารทำไมไมไ้ใครจะลง จะลงจะลอย
 มันก็ไมคอบอยุ่ยาน พอซาวหมคลานเคียวกั้พากั้ไ้กอง ซาวเปลือกลงนาคะซาวสารนาลง
 เณเองกั้งไมรูจะทำยังงิ่ นั้นแด

9.4 แปลประชาชน

วิทยากร นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง

24 กุมภาพันธ์ 2522

(พรต) จะขอเตือนเพื่อนชาวไทย ทั้งหญิงชายที่พากันมา แ่นคินของไทยอยู่ในประเทศ
 หัวเขื่อนเขตกั้ทั้งนาและป่า เคียวนี้เจริญกั้ผลิตผลิตนัยันดา ในเมืองในป่าเคียวนี้เจริญกั้กัน
 เจริญไปหัวไปทุกหัวมุมเมือง ประเทศรุ่งเรืองเพราะว่าเราขยัน ถ้ามีขี้อยู่แล้วจะต้องเสียการ
 เพราะว่าเป็นงานเป็นของกูกันไป ถางงานไม้งานแล้วเงินจะออก ไม่วายาหมอกหรือว่า
 บานไหนไหน แตนกแตกานันยังอุตสาหกั้ยังกระต่าย ใครเลี้ยงตัวไ้ไ้เป็นยอกดี ใครเลี้ยงตัวรอด
 เป็นยอกยัง ทำกันจริงจริงกั้จะเห็นดี กั้หน้าทำกันเพราะว่าแ่นคินเรามี อย่านั้หรืออยู่ทำไม
 ขี้เกียจขั้รานตองไ้เสียให้หมด บางคนขี้โกรธไมรูจะทำไฉน จะเอาแต่เบงไมรูจะเก้งทำไม
 นิดเสียงไมไ้จะดีจะกัน จจะกันจะคำประเคียวจะฆาจะดี จะยังคนนี้ประเคียวจะกันคนนั้น นิด
 นิดหนอยหนอยเอาแต่จะคอยฆ่ากัน ตารางเป็นบ้านฉันจะคิดตรงไหน ทั้งเสียเวลาที่จะหาทรัพย์สิน
 จจะมาทำกันหรือกั้มาไมไ้ได้ มัวอยู่ในคุกตองนั่งทุกซ่อหัย เวลาลงไปเสียเปล่าลอยลอย ใจเรื่อง

นักเลงเรื่องเงาเรื่องโกรธ ผมไม่เห็นมีประโยชน์ตรงไหนสักหน่อย คนไหนอยากโตคนนั้นก็ไป
 ไม่น้อย เห็นนั่งหน้าจอยอยู่ในเรือนจำ จะทำอะไรมันก็ไม่สู้ดี เราต้องแพความที่เขาอยู่วัน
 ยังก่ำ ความดีจะช่วยให้เราพึ่งพิงทั้งยาม เหมือนเหล็กนำไปเผาเจริญ จะเก่งจะเหี้ยมระเคียว
 จะเลน ผมมองไม่เห็นว่ามันจะน่ายศรัทธา เขายอมหาเมื่อก่อนไม่แพงก็เดิน อย่างไม่มีเงินก็
 เปรียบเสมือนเงิน จะก็เรากลายลงไปขายชีวิต เมื่อการหมกเข้าสิ่งดี อบายมันก็น่ากลัวกว่า
 ใจก็อยู่ตามแนวเสียบนชาย ไม่มีประโยชน์เราบางครั้งก็กลัว นานนานเสียดายอย่างนั้นเห็นด้วย
 นานที่มีหมกมันไม่จบไม่รวย บางคนก็ช่วยก็เพราะว่าเล่นทุกวัน เราพาประหยัดแล้วเราพาหัก
 กระหน่ำ ถ้าทำอย่างนั้นมันก็จะถึงนั้น มีน้อยจนน้อยเรากอยคอยประมาณ ไม่ช้าไม่นานคงมีกิน
 มีน้อยจนน้อยเราไม่คอยเป็นห่วง มีเมื่อน้อยไม่จ่ายเมื่อยหลวงระวังจะโดนก่อนกิน หลวงหลวง
 น้อยน้อยมันจะพลอยหมดสิ้น หลวงกินน้อยกินเราก็กินสรวงแตกกรรม เราเกิดเป็นคนต้องทนต่อ
 ชีวิตยังอยู่อย่าให้ใครหมาย ทั้งวิธีเราต้องพยายาม มีทุนแล้วต้องหาทำให้เลยทุน ถึงคราว
 หน้าเราหาข้าวปลูก ถึงคราวข้าวสุกเราก็กินสุก ช่วยกันเก็บเกี่ยวเกี่ยวเกี่ยวให้ทุน นี่
 ขาดทุนเป็นท่าต้องทำ ที่ไหนอยู่ส่วนไหนก็หวนเข้าป่า ที่ไหนอยู่จะทองบงกชนำ ถึงหน้าลานบนกัน
 หันหน้า ว่าตอนหน้าข้าวแพงจริงจริง ถึงหน้าลานข้าวค่นมาถูก อีที่ข้าวสุกสามหนึ่งสองสี่
 ไม่ลงไม่ขึ้นเห็นมันขึ้นตรงถึง บางคนหวังว่าจะหายังไง บางคนก็ว่าพอความแกล้งกต ที่จริง
 คำไหนเห็นจะไม่ใช้ เพราะข้าวยังกินแล้วจะให้ขึ้นก็ยังไม่ ไซ้หรือไม่ไซ้ผมก็เหลือเถา จะแพง
 จะถูกจะไปทุกท่าไหม เพราะเราทำไปเราต้องกินข้าว บางคนก็บอกว่าจริงเรา ไทยังกำ
 เขาเหลือสักเพียงใด ลูกจ๋ามันจะออกมันมาบอกกำหนด หมักเข้าดวงหมกถูกแพงทองชาย
 ไซ้ที่มีไซ้ในไ้มันสั้นลงไป ปีนหน้าทำใหม่ถูกแพงของมัน บางคนก็ว่าผมมันไม่สนุก บางทีข้าวถูก
 ทุกปีหน้าลาน พอมีข้าวขายมันไม่ได้ถึงพัน อีที่ข้าวสารไม่คอยจะลง จะลงสักหน่อยมันไม่คอยอยู่
 นาน พอข้าวหมดกลามมันก็พากันโง่ ข้าวเปลือกลงนานอีที่ข้าวสารบนลง ผมเองก็งงเสียจริง
 กุดสูง พูดถึงข้าวขายมันให้หมกทำ มันมาขึ้นราคาตอนข้าวหมกขุ่น ที่ไหนเก็บไว้เขาก็ได้เต็มถุง
 ที่ไหนก็จูงกันไปตามกัน ส่งสารภณจนมาบนกันวัน นี่เราลงทุนกันไปน้อยเมื่อไหร่ ไทจะหาซื้อ
 ไทจะหาซื้อควาย มันถูกเมื่อไหร่ตัวตั้งเจ็ดแปดพัน ไทจะซื้อกินไปจนสิ้นหน้าเกี่ยว ไทจะซื้อ
 เปரிய ไทจะซื้อหวาน ทั้งเครื่องนุ่งห่มมันก็หมดไปทั้งนั้น เหมาะเข้าบางวันยังต้องกินสุรา เช่นนี้

แหละหนอจึงหาไม้ทัน เรื่องอาหารมันก็แพงเป็นบ้า ปลาสดปลาแห้งแหม่มันก็แพงทุกปลา มันขึ้น
ราคาประเดี๋ยวก็โหม่น้ำมัน กระป๋องปลาเคี้ยวนี้ราคามันก็แพง สิวสาวก็แพงมันเกิดแข่งกับ
ข้าวสาร มันแพงทั้งนั้นก็ไปหังมันหังเผือก แค่อื่อเรื่องข้าวเปลือกนี้มันหังทำ พอมีข้าวขายมัน
ไม่ได้ราคา เสนอเอาข้าวมาจะท้องนอนละนี่

9.5 แหล่งเรื่องนุหรือบป

วิทยากร นายทองใบ สร้อยสิน

7 มีนาคม 2522

(พรต) เขียวฟักกระแสด แผลลูกทุ่ง ถึงแม่ไม่รุ่งก็คงไม่ร่วง ยังค้างอยู่ได้ก็เพราะอาศัย
ที่คง เพราะท่านตั้งปวงโอบอ้อมอารี ท่านเคยไปหาผมคราวครึ่งหนึ่ง บางรายก็ถึงข้าสอง
สามสี่ ก๊วยแรงศรัทธาเมตตาปรานี แต่ตัวผมก็เหมือนคังเค็ม เป็นพลังจิตใจคิดฝันไม่
หวนลงนใหม่เข้ามาส่งเสริม มีการคัดแปลงทดแต่งเพิ่มเติม แล้วเอาไว้เสริมไม่ให้จืดจาง
สำหรับแหล่มีเหตุผล เกื้อหนุนจนนึกถึงความหลัง เบี่ยงน้อยน้อยของคอยระวัง อย่าเอา
เยี่ยงอย่างผู้มีอันจะกิน สำหรับพ่อนาคที่รักชายไพร ตัวเล็กใจใหญ่หวังดี ไม่ได้คิดคิดมักจะ
คิดปึกป็น สร้างความรำคาญแก่ใจจนจน อย่าซัดให้มากเคี้ยวพ่อนาคหน้าเสีย ถ้าหากจะเขียร์
อย่าให้เล็ดล้น ทำบุญโอบน้อมมันหับใจจน อย่าไปฝันตนในการกระทำ นาคคุณหมอขวัญคืนนั้น
อุปัชฌา จำพวกมันจ้านยังถูกยักน้ำ เกื้อหนุนเกื้อหนุนทดทพร่าพร่า เสียงหมอขวัญมันว่าอยู่ที่
บ้านงาน ครั้นจะหาหนที่รักต้องหวังผล จะสร้างกุศลแล้วอย่าคิดสั้น บวชนาคทั้งที่ถ้าไม่มีหมอขวัญ
จะถูกชาวบ้านนิทาเอา ความตายทั้งตัวอย่ากลัวเสียเกลือก สำคัญที่เนื้อนั้นระวังจะเน่า จงนึก
เสียว่าไว้หน้ามากเรา พุทฺธนี้เราจะเข้าไปบรรพชา เจริญตามรอยถ้อยคำพระองค์ เป็นการจรรโลง
พระศาสนา แสงหาทุนแห่งบุญเนืองนา กตัญญูตาตอบระเพิ่ม ในปัจจุบันเรื่องการบวชนาค
เจ้าภาพส่วนมากเห็นกันอยู่มี มีการแจกการกตัญญูตามมี ตลอดจนที่เคียวพญิงชาย ก่อนจะ
ถึงงานบุญบ้านล่างของ ข้าพเจ้าของมาเตรียมเอาไว้ ทั้งเครื่องอัฐฐะของพระบวชใหม่ ไคร
ครองอาศัยน้ำมันตะเกียง บ้างหาเครื่องไฟบงรายปีพาศย์ บ้างหาลำตัดเอามาไถ่สุดเหวี่ยง
บ้างหาทุ้งทุ้งการรุงการเลี้ยง บางคนก็เลี้ยงไปหาแถววง บ้างหาหนังสือบ้างก็ไถ่กลองยาว

บางคนหาสามาเลินรำไกร บางหาไม้พ่ายระนากแตรวง บางรายก็ตรงก็เลือกเอาดีเก
 หาน้ำเจิมมีเงินมากมาย หมกเปลื้องเท้าไว้ก็นั่งยืมเผละ คนเกียอ้อมค้อมด้วยอมโอเค ที่ไหล
 เหมือนเทน้ำคือน้ำตา พระพุทธรูปของท่านได้ทรงสาธก สั่งสอนสาวกในศาสนา ทำบุญอันใดอย่า
 เอาหน้า เมื่อจิตศรัทธาแล้วจึงคอยกระทำ แข่งเรือแข่งพายเน้นแข่งได้ทุกคน แข่งบุญกุศลจง
 หักใจห้าม เสมือนแจวเรือขึ้นเหนือทวนน้ำ อย่าไปสร้างกรรมเพราะเบียดเบียนตน เมื่อเห็น
 ขวัญอย่าขามขวาง คนรวยเขาสร้างคนจนอย่าสน โทนหัวเข้าโบสถ์เยี่ยงพระศพล ักใจให้
 พ้นจากโลกโลภีย จงรักษาศีลสองร้อยยี่สิบเจ็ด ภายในขอบเขตพระชินสีห์ นุ่งห่มผ้าไตรกุมภาย
 กายี แต่เพียงเท่านั้นเป็นองค์เหมือนกัน การหาเครื่องไฟอาศัยที่แสง หากการแสวงเพื่อให้ลิบล้น
 การหาคนตรีเป็นศรีแก่ตน ข้าวปลาอาหารเป็นเครื่องลาลอง ตามประเพณีทองที่นิยม ในวง
 สังคมให้การยกย่อง แม่โขงโซคาสุรยาของ ปิพพยของกลองแตรวงเด็กเทิง ล้วนแต่ละอย่าง
 นั้นมันสร้างรายจ่าย ถ้าหนักเกินไปแล้วจะยุ่งเหยิง เมื่อใดพระสงฆ์จะเจอองค์พระเพลิง น้ำตา
 ไหลเจ้ท่วมใจจนทน อุตสาหิ อุตโน นาโถ องค์พระพุทโธทรงชี้เหตุผล ว่าตนเป็นหนึ่งเป็นที่พึ่งของตน
 อย่าหวังให้คนอื่นช่วยเรา จะเป็นเงินชั้นหรือว่าการช่วยเหลือ ไม่ผิดจับเสือกด้วยมือเปล่า
 หากการแน่อนคิดก่อนพึ่งเอา เพื่อกันความเศร้าออกจากกองบุญ ตัวอย่างที่แน่อนยังมี
 คนเห็นใจคือการว่านุ่ ไปกู้ไปหาเขาเอามาทำทุน นั้นแหละขอมูลความอนาทร พองานสั้น
 เสรีสำเร็จเรียบร้อย น้ำตาไหลย้อยลงมาเปียกหมอน ความทุกข์เข้าทับเมื่อตอนจะหลับตานอน
 คอดเขี่ยออกนอนเริ่มงอกออกมา คนรวยคนจนนั้นเป็นคนเหมือนกัน จำไว้เถิดท่านเหมือนกันทั้งว่า
 คนรวยคนจนไม่พอมรณา สร้างกุศลศรัทธาแล้วจะได้ไปวิมาน นั้นแหละ

9.6 แหล่งเรื่องทุกข์

วิทยากร นายทองใบ สร้อยสิน

14 กุมภาพันธ์ 2522

(พรท) ฉันจะเล่าเรื่องทุกข์ของคน จงฟังบุตรธิดาคดี เราเกิดมาทุกวันนี้ ไม่เลือกว่า
 มีหรือจน เอากำเนิดในโลก เรื่องทุกข์โศกหนีไม่พ้น สังขารยอมเวียนวน ทั้งแต่ตนทุกข์มา
 ชาติที่เกิดมาเป็นกองทุกข์ มันไม่สูญสักเวลา อย่าหลงไหลไปเลยหนา ความขรยยอมเบียดเบียน

ยังพระยาทุกขเล่า บ่อมคลึงเคล้าอ้วนเวียน ตามสนองประคองเพียร ไม่จากเจียนแล้วหลัก
 โกล บังกองทุกขที่ทับทิม มวยชีวันขุนยบบรรลย์ ทุกขคนเรามีมากมาย ไม่เลือกว่าไพร่และผู้
 เกิดมาแล้วต้องเจ็บตาย ต้องคิดกายไปทุกราตรี นี่แหละหนอน้องและพี่ พังวาทีของหมอทองใบ
 กว๊ายเราท่านนั้นต้องชรา จะอยู่เคหาหรือไปไหน จงตั้งจิตวินิจฉัย ตามที่ในพระบาลี ทุกขสัตว์
 ที่ฉันกล่าว ตามเรื่องราวในคัมภีร์ ยังมีทุกขนอกบาลี ฉันจะชี้ให้แจ้งใจ ยังทุกขหนึ่งนั้นสำคัญ
 ขอร่าพันแฉ่งไซ่ ทุกขเรื่องกินเป็นเรื่องใหญ่ ไม่ว่าใครต้องกังวล เพียวอุทิศส่ำไปค้าขาย
 เอามาใช้จ่ายคู่สับสน เพราะเรื่องกินนี่เป็นต้น จึงต้องขายขวานหาเอามา ทุกขสาวสาวและ
 หนุ่มหนุ่ม ทุกขลักคอกดื่มในอุรา ฉันจะชี้ถึงกิจจา ไซ้จะว่าหนอยจะเคืองใจ ยังมีทุกขของสตรี
 ที่สามีเชอห่างไกล ทุกขของหญิงอันนี้ไซ้ เป็นทุกขใหญ่เต็มอุรา ทุกขเรื่องตัวมีเมียน้อย ต้อง
 เส่ร่าสรอยนังคอยหา ทุกขเรื่องนี้พิ้งจำ ไม่เลือกว่าไพร่ผู้ดี ทุกขเมียหลวงและ เมียน้อย
 ดึงกับคอยและหุบคื หนอยจะว่าฉันเสียคสิ แล้งพาที่ทุกรำพัน ทุกขของฉันที่มาร้อง ขอบอก
 ฟัน้องทุกทุกท่าน ทุกขไม่มีเงินจะกลับบ้าน แขนทุกวันต้องออกข้าวเพล ทุกขคนเรานี้มีมาก แสน
 ล่าปากยากเหลือเชียว ไพร่ผู้ดีมีไ้เท่านี้ บ่อมต้องเป็นทุกขทั่วกัน อนิจจังนั้นไม่เพียง สังขาร
 หลีกเลียงแล้วหนีท่าน บ่อมเวียนวนพุ่มแปรผัน ทุกทุกวันทุกราตรี ถ้าแน่นได้พระนิพพาน พัน
 สงสารในโลกี้ ทุกขทั้งหลายมิไ้มี มาย้ายไ้เพราะกับชีวา นั้นแหละ

9.7 แหล่งสวนครัว

วิทยากร นายชั้น หัมมเกตุ

20 กุมภาพันธ์ 2522

(พรศ) รูปขอเพิ่มเฉลิมแหล่ง ตามกระแสพระบาลี เพื่อก่ออุทิศทุนชาวไทยด้วยใจอารี
 เพิ่มเสริมศรัทธาให้ยั่งยืนนาน ท่านตั้งใจฟังบ่อมจะยังประโยชน์ ความสุขไสตอวสาน มีให้ประมาท
 ในสังขาร ว่าเกิดแก่เจ็บตายมีบ่อมเป็นของธรรมดา สังขารไม่ยืนนาน จะพ้นทุกขไ้คนไทย
 เราไม่ประมาท ตามโอวาทที่ท่านทรงประทาน ยิ่งประกอบกิจที่เป็นแก่นสาร ด้วยเวลาเวลาที่

จะลงไป ว่าพระพุทธองค์ท่านทรงประกาศ คนประมาณคนหลักใบล ถ้ามัวประมาณโอกาส
 จะลงไป จะต้องเสียใจเมื่อจวนเจี ทางธรรมคนไทยอย่าได้ดูหมิ่น เรังรักษาคำศีลตาม
 กระแส แต่ทางโลกที่มันเล็งแล อย่างนี้เชื่อนแควอย่าเชื่ออย่า โลกอย่าให้เข้าทำเอาให้มอง
 โลกธรรมของเราทั้งสองอันนี้หนา เป็นของคู่กันเนิ่นนานมา ชั่วกัลป์มาชั่วฟ้าดินคอน จะขอเอ่ย
 อ้างเฉพาะทางโลก เป็นประโยชน์คุณทางธรรม ขอเพื่อนรักชาติศาสนาว่าสุนทร บ้านเกิดเมืองนอน
 คือประเทศไทย จำเป็นอาศัยความไม่ประมาณ ประเทศชาติไทยจึงจะตั้งอยู่ได้ ความสามัคคี
 ย่อมเป็นศรีของไทย ร่วมจิตร่วมใจช่วยกันรักษาบ้านเมือง ถ้ามัวประมาณจะพลั้งพลาดไปเสีย
 เปลา เป็นข้าเขาไม่เป็นเรื่อง จะสิ้นชื่อแล้วหมกชาติจะหมกอำนาจบ้านเมือง ขึ้นขึ้นชักเคือง
 จะชักชื่อเรื่อยไป ถ้าจะเป็นเช่นนั้นไทยเราจงเร่งกริทรอง ไทยเราอย่ามองมัวหลักใบล
 คอยเฟื่องคองพินเคินเกิดหนองชาวไทย รักษาสิทธิไว้ก็จะไต่ยังยืนนาน บรรพบุรุษท่านสุกจะเหนื่อย
 ลำ สู้ตายเหงื่อ淌น้ำไว้เพื่อลูกหลานหลาน กูเกียรติไทยไว้ไต่ยืนนาน ทอสูดอากาศชาติเป็น
 ไทย มามะพวกเราจงเร่งทำมาหากิน สร้างทรัพย์สินให้มีความสุขสันต์ อุดหนุนมันในเรื่อง
 ส่วนครัวเป็นของสำคัญ คนเราทุกวันนี้อยู่ได้เพราะกิน ถ้าเราไม่ทำจำเป็นจะต้องจ่าย จะมัว
 สู้รบสู้รบในเรื่องทรัพย์สิน เขาจะหยามจะเหยียดว่าไทยขี้เกียจทำกิน จะต้องเปลี่ยนทรัพย์สิน
 ไทยใช้จำเป็น เราอย่าดูถูกว่าของเล็กเล็กน้อยน้อย นิคนิดน้อยน้อยหาใช้เล่น ต้องซื้อต้องหา
 เขาทุกเข้าเย็น เพราะเราจำเป็นต้องรับประทาน พลุ ผักผักแพงตลอดทั้งแ่งน้ำเค็ม ส่วนครัว
 ของเราทำไว้เป็นอาหาร พริกขิงมะเขือเผือกได้รับประทาน เป็นการงานไม่สู้หนักแรง เพื่อเป็น
 การประหยัดรายจ่ายของเรา ไม่ต้องซื้อเขาถูกถูกแพงแพง ใช้รัฐบาลจะกลั่นแกล้ง อย่าได้
 ระแวงประโยชน์ตนเรา เราทำเรากินไม่สิ้นแต่เสริมทรัพย์ ใช้ทานจะมาถึงภัยให้เราทำเปลา
 เปลา ล้วนประโยชน์ตนของชนไทยเรา ใช้ทานจะเข้ามาเบียดกรอ ควรจะยั้งคิดตามที่ประกาศ
 โดยสการาษฎรเสนอไซ หากที่เทียบเปรียบเทียบได้ ก็เพราะมันนี้ไร้ควรจะขอบคุณ พอเริ่ม
 อนุญาตออกประกาศใหม่ใหม่ แหมพินลงชาวไทยพากันวิ่งออกกุ่ม หากข้อบัญญัติได้ตั้งใจจะลงทุน
 เพื่อประโยชน์คุณเรื่องส่วนครัว

9.8 แผลคดีสอนมาก

วิทยากร นายทองใบ สร้อยสิน

31 พฤษภาคม 2521

(พรท) จะขอริเริ่มเพิ่มนิพนธ์ ตามนิพนธ์ของพระอินทร์ พอนาคจะบรรพชาในวันพรุ่งนี้ จะขอกล่าวให้เข้าใจ การบรรพชาในศาสนาพอนาค แทนคุณได้มากจงจำเอาไว้ พ่อไม่เสียที่ ที่ได้เกิดเป็นชาย ที่พอนาคนี้ได้แล้วบรรพชา บวชแทนคุณพ่อแม่แก่เลี้ยงเรา จงฟังแมกล่าวเถิด นาคจำ แทนท่านน้าของพระมารดา พอนาคจาจงตั้งใจ พ่อแม่เลี้ยงดูมันก็ทุกข์เหลือสิ้น หวัง จะบวชลูกตนเสียให้ได้ ลำบากไม่ว่าแม่กมหนาทำไป สะสมเอาไว้เพื่อลูกของตน งานหนักงาน เบาแม่ก็เอาทุกอย่าง อุตสาหกอสรางไม่เคยจะบน ลำบากไม่ว่าแม่กมหนาอดทน เพื่อลูกของตน ไปในวันข้างหน้า จะนอนจะกินสิ้นสารพัด แม่ปรนนิบัติเฝ้าจัดหา เพราะความรักลูกพันผูกอร่า ทานจึงอุตสาหกมหนาทำไป แต่ลูกบางกมมันก็เบ เวลาพ่อแม่ทานทำไมไหว ไม่เคยตอบแทนไม่ว่าสิ่ง ใดใด มีแต่รักแต่ไถทานจนหมดตัว แต่ลูกที่รักก็อยู่มาก อย่างเช่นพอนาคนี้แหละมีใช้ลูกชั่ว ทำแต่ความดีไม่เคยหมองมัว จนไ้บวชตัวแทนคุณมารดา จะเอาสิ่งใดที่ไ้เามาเทียบ จะเอา มาเปรียบพอนาคจำ ไม่มีสิ่งใดจะดีไปกว่า เหมือนบรรพชาได้ครองผ้าไตร แล้วไ้เามาดีทานมี บุญดี ทานไ้ตรัสเอาเข้าไว้ ว่าคุณบิดามารดานั้นมีมากมาย จะเอาอะไรมาเทียบเทียบกัน จะเอาแผ่นดินหรือแผ่นฟ้า หรือน้ำในมหาสมุทรนั้น ยังเทียบไม่ไ้เพราะว่าน้อยกว่ากัน พระคุณ ของทานก็มากมายจริงจริง แต่บวชครั้งนี้ก็ไ้เห็นเห็น สมใจพ่อแม่ไ้ใจยิ่ง ที่มีลูกชายแล้วไ้ฟังฟัง พอนาคเออหมอสอนทุกทุกสิ่ง พอนาคนี้จงจำ

9.9 แผลนาคสั่งสีกา

วิทยากร นายเจียน พิมพ์ทอง (จ)

21 พฤษภาคม 2521

นางสาวสมทรง พิมพ์ทอง (ส)

(พรท) (จ) แม่จะกล่าวกไปถึงเรื่องราวพอนาค กับสาวแพนรักพรุ่งนี้ต้องจากกันแล้วหนา (ส) ถึงพอไ้กล้ววันจะบรรพชา คิดไปคิดมาหัวใจอวรณ์ (จ) จะนั่งก็คิดจะนอนก็คิด เหมือนไ้ใคร

เอมักกรีกทรวงสะท้อน (ส) ทำใจหนาจะไคพหน้าบังอร จะสั่งเสียก่อนแล้วที่จะบรรพชา
 (จ) ปากทองชานนากใจพะวัคพะวน อุกาสะหนามนัยรักนงจริงหนา (ส) มันให้รอนรุ่มกุ่ม
 อูรา ประจวบกันคาแม้นมาทอดี (จ) นาคแสนก็ใจไปเสียยิ่งนัก ที่ไคยลพิศกรของน้องวัน
 (ส) น้องมาคนเคียวประเคียวหุดคุดกับพี่ ออย่าเพิ่งเคินหนีรอฟีร่าพัน (จ) ฝ่ายแพนสาวเขาจึง
 กลาวซ้อไซ นาคมีอะไรก็เชิญเสกสรร (ส) พอนาคจึงว่าอีกไม่กี่วัน (จ) จะต้องจากกันเหมือน
 ฟ้าไกลกิน (ส) พี่ยังไม่สิ้นรักเธอคนเคียว (จ) น้องเป็นหญิงค้อยฟังนาคสอน จงฟังคำกลอน
 ออย่าลคเลี้ยว (ส) นาคพาขเสียวพาเจ้าอยู่คนเคียว ชายอนเมาเป็นน้องอย่าหลงละเมอ
 (จ) พวกผู้ชายมีหลายชนิด น้องอย่าเข้าใจผิดทำหลงแพ (ส) บางคนรูปงามใจทรามจิตเห
 (จ) ไค้หญิงบำเรอเคียวเขากิ่งขวางเลย (ส) บางคนวางท่าความมั่งมี (จ) อวคเป็นเศรษฐี
 ารวยจริงเหว (ส) น้องอยากไคอะไรก็ออกให้หมดเลย (จ) เอาใจทรามเขเขาไม่กลัว
 รื่องเงิน ชายบางคนพยายว่าหลอยิ่งนัก (ส) จะพิพิศกรกันไม่สร้าง (จ) อูทรวทรวงข้าง
 ลำอาว (ส) กลายคล้ายเหมือนคิ่งนางนาวไทย ทาพาคนำผิงเหมือนหนึ่งเพชร (จ) ช่าง
 ลอยเหนือฟ้าเขาเสกสรรให้ (ส) สาวฟังคำยอรับบ่อขึ้นไป (จ) รู้ตัวเมื่อสายแล้วจะแก้กันไม่ทัน
 (ส) ออย่าคิดไปแก้อไฉนหัวใจ รักษาไมหายคอกจะจอมขวัญ (จ) คอให้เหวคาลงมาประสาน
 ก็คงนัยนึ่งจะรัญจวน (ส) ความผู้ชายนะน้องเอยคล้ายแมลงภู่ (จ) มันบินหู่หู่ไคลาคถึงเกสร
 (ส) พอไคลิมรสเคียวเขากับทจร (จ) หึงให้เกสรของนอยโรยรา (ส) เขาสร้างความคิด(จ)หวัง
 จะทีสนิท (ส) ขอน้องจงคิด(จ)ให้เป็นปริศนา (ส) วาจาอันธม(จ)คือหลุมพรางตา (ส) ก็ชม
 เป็นยา(จ)หวานคือลมปาน (ส) ถึงอันแม่สื่อของชราถือเป็นบรรทัด (จ) คงปศาศที่อาจหาญ
 ไครบนมานชอบกินสินบน (ส) ถ้าน้องพี่ว่าเอาตัวเขาไปรัก (ส) เอาทองปิกสัก(จ)สิ้นสับหน
 คนจะระบือทั่วทุกตำบล (ส) เพราะปากของคนยาวยิ่งกว่าปากกา (จ) จงยึดความคิดรอฟีไปก่อน
 (ส) แม่นจัน ลูกอ่อนรอนาคกอนหนา (จ) บางทีพี่พาขเพียงหนึ่งพรรษา (ส) ครบเจ็ดทีวนาค
 คองสิกแนนอน ฝ่ายแพนสาวนึ่งเศร้าใจหมอง (จ) น้ำตาไหลนองฟังนาคสอน (ส) น้องจะเชื่อ
 พี่(จ)น้องไม่หนีจากจร (ส) น้องจะทำตามคำสอน(จ)จะไม่ลืมเลย (ส) ขอให้นาคพาขไปเสีย
 นานนาน (จ) พอยอดสงสารของนอยนี้เอย (ส) บวชให้สหาย(จ)อยู่ให้สเบย (ส) ออย่าหวัง
 น้องเลย(จ)พอเทียบกันต่ำ (ส) น้องไม่ลืมคำ(จ)ที่พอนากลาวชาน (ส) หึงลูกโอจันอิน(จ)น้อง

จะไม่ปล้นให้ใคร (ส) จะหวงเอาไว้ให้นาคคนเดียว อุตส่าห์พากเพียรเร่งเรียนธรรมะ เมื่อ
พอบวชเป็นพระแล้วอย่าลืมนั่น (จ) ทั้งใจบวชเถิกอย่าเป็นสมภาร เทศน์เสียงหวานหวานจะวาน
แม่ไปนิมนต์ (ส) ถ้าเทศน์เสียงดีเหมือนหมอเขาวา (จ) ญาติโยมเขามารายการสับสน
(ส) ถ้าสาวหลงไหลเปลื้องสะไบคน ใส่ขันพาดบนคางลืมน้องเสียกรรมัง (จ) โอ้เรื่องอย่างนี้
มันมีมากแล้ว หนูขี้เมรแก้วนั้นเป็นตัวอย่าง (ส) นาคเทศน์เสียงดีถูกที่ไฉนง โทษออกฉันทัง
กรรมใจหาย ถึงกายจะแกพอแม่เขาจะว่า (จ) คนอื่นจะมายุโหม่งมีไหม (ส) จะกมทนากิน
เกลื่อนช่องไม่ขอเชื่อใคร จะขอทั้งใจรอนาคจริงจริง ถึงนาคไม่ลืมน้องจะอยู่เป็นสาว (จ) ถึง
กายแก่เขาพูดแล้วจะไม่ฟัง (ส) ไม่ขอเอนกายให้ชายอื่นน้อง นาคจริงน้องจริงรอกันจนชาติใจ
นั้นแหละ

9.10 เหล่านาคสั่งสัญญา

วิทยากร นางสาวอบเชย พิบิต

11 มีนาคม 2522

(พรท) จะขอย้อนกล่าวเรื่องราวของนาค กับสาวคนรักที่ไกลจากกันหนา พอใกล้วันจะ
บรรพชา ก็ไปคิดมาหัวใจอาวรณ์ นิ่งก็คิดนอนก็คิด เหมือนใครเอามือเคียนทรวงสะท้อน
ท่าโฉนหนาอยากพบหน้ายังอร จะสั่งเสียก่อนที่จะบรรพชา ปากทองชานนาคใจจะรักพะวง
อุกาสะหนามที่รักเกี่ยวจริงหนา มันให้ร้อนรุ่มกลุ่มอุรา ประจวบกับกานคานมาพอดิ นาค
แสนจิตใจเสียยิ่งนัก ไกลพักตร์ของน้องวันนี น้องมาคนเดียวเดียวคุยกับพี่ อย่าเพิ่งรีบหนีพี่ขอ
รำพัน ฝ่ายแพนสาวจึงกล่าวขอไซ้ พี่จะสั่งอะไรเชิญเสกสรร พอนาคจึงว่าอีกไม่กี่วัน ต้องจากกัน
เหมือนฟ้าไกลกิน น้องอยู่หลังอย่าหลังเผลอ สัญญาที่เขากล่าวไว้หมกคั่น พี่ขอเอยอ้างร่างพัง
แผ่นดิน พี่ยังไม่สิ้นรักเธอคนเดียว ตัวน้องเป็นหญิงจงฟังพี่สอน จงฟังคำกลอนอย่าไคลไลเดียว
พี่วชไปแล้วเจ้าอยู่คนเดียว ชายอื่นถามเกี่ยวอย่าหลงละเมอ โอ้เรื่องผู้ชายมีหลายชนิด อย่า
เข้าใจผิดไปหลงทำเพื่อ บางคนรูปงามใจทรามจิกเห่อ ใ้หญิงบำเรอแล้วมันทิ้งขว้างเลย
บางคนวางพาวาขานังมี เป็นเสน่ห์ว่าสวยจริงเหวี่ยง อยากไต่อะไรออกให้หมกคั่น เอาใจ
ทรามเขไม่กลัวหมกเรื่องเงิน แกพอใครสละมอใจสม จะทิ้งเจ้าระทมอกสะเท็น น้ำเนตร

นองหน้าไม่มาเม้น ชีวิตยังเป็นแล้วจะพึ่งผู้ใด ชายบางคนก็คึกจิก มันทำมิดีความมืออ่อนไหว
 ไหวไม่เลือกกว่าผู้ใด พุกจิกปราศรัยพะเนาะพะนอ พุกสันสันช่วงหวานสนธิ เมื่อสาวฟังแล้วคิด
 อยากฟังต่อ ช่วงหวานจับจิกหลังผิกลีบผอ เขาโคเคลือบคลอกก็หนีจากนาง บางคนพูดยาวเธอ
 หลอยนิ่งนัก จะพิศุภพัคกรุขางสวยไม่สร้าง แลดูทรวงทรวงช่วงเอี่ยมสำอางค์ คล้ายเหมือนอย่าง
 นางสาวไทย คทาหยาดน้ำค้างเหมือนเพชรรา ใหลอยเหนือฟ้าเขาเสกสรรให้ สาวฟังคำยอกกลอย
 ป้อนกันไป รู้ตัวเมื่อสายจะแก่ไม้ทัน อย่าไปคิดแก้ไขแด่หัวใจ รักษาไม่หายทรวงแม่จอมขวัญ
 คอให้เวทดาลลงมาสาม คงมีวันยิ่งขวัญจน ลมปากผู้ชายคล้ายแมลงภู่ ที่บินวู่ววเคล้าคลึงเกสร
 พอได้ฉิมรมกับทรวง ทั้งให้เกสรของเจ้าโรยรา มันสร้างความคิดเพื่อคตินิ นองจึงได้คิดไว้
 เป็นปริศนา วาจาชื่นชมกับนั้นคือหลุมพรางตา ขมเป็นยาหวานคือลมปาก อันแม่สื่ออย่าถือบรรทัด
 สารพัดมันจะเสกสรรค เหมือนคังปัสสาวที่อาจหาญ ไครบนยานก็ชอบกินสินบน ถ้านองพี่ชั่วถึงตัว
 ลงรัก เอาทองปิกสักอีกก็สมทน เขาคองระมื่อหัวตำบลด เพราะว่าปากคนยาวกว่าปากกา
 จงยึกความดีรอที่ไปก่อน ผลจัญลูกอ่อนรอที่ก่อนหน้า ตัวที่จะบวชสักหนึ่งพรรษา ครอบเจ็ดทิวาคง
 สึกแน่นอน ฝ่ายแพนสาวนั่งเศร้าใจทนอ น้ำตาไหลหล่อฟั่งคำที่สอน นองจะเชื่อพี่ไม่หนีจากจร
 จะทำตามคำสอนไม่ลืมเลย ขอให้พี่บวชให้นานนาน พอยกส่งสารของน้องนี้เย้ย บวชให้สบาย
 อยู่ให้สบาย อย่าทวงน้องเลยพอเคยตนตัว น้องไม่ลืมคำที่พี่กล่าวไซ้ ลูกโอจีน้องไม่ปล้น
 ให้ใคร จะหวงเอาไว้ให้มากคนก็เียว ขอให้พี่มากจงบวชนานนาน สำหรับตัวฉันอย่าให้จนเฉียว
 ถึงเวทดาจะลงมาเียว น้องไม่แด่เหลียวจะตั้งใจรอ จะรอพี่มากจนกายปากกองพอน จะแคง
 ห้องนอนไว้เป็นห้องหอ จะแคงห้องนอยไว้คอยรอ สวงนห้องหอไว้คอยพอนาคนานาน จงอุทิศ
 พากเพียรเรียนธรรมะ ตั้งใจฟังพระอาจารย์สั่งสอน ตั้งใจบวชให้เป็นอาจารย์ เทนเสี่ยง
 หวานหวานจะให้แม่ไปนิมนต์ ให้เสี่ยงก็พออย่างหมอลาชา ญาติโยมเขามารายการสับสน ถ้า
 สาวหลงไหลเปลื้องสะไบตน ใส่ขันพาดบนจะลืมน้องกระมัง อันเรื่องอย่างนี้เคยมีมาแล้ว
 หนูพิมเฒ่าแก้วเป็นตัวอย่าง เฒ่าเทศน์เสี่ยงก็จับที่ไฉนาง ไคนอกฉันบ้างต้องตรมใจตาย ถึงกาย
 จะแก่พอแม่จะว่า คนอื่นจะมา娶ให้มีใหม่ พอนาคกินเกลี้ยงน้องไม่เชื่อใครใคร จะขอตั้งใจคอย
 นาคจริงจริง ถึงพี่ไม่สิ้นน้องจะอยู่เป็นสาว ถึงกายแก่เฒ่าพุดแล้วไม่ทิ้ง ไม่ขอเอนเอียงให้ชาย
 อื่นอีก พอนาคจริงน้องก็จริง รอกับจนชาติไทย

ภาคผนวก 10

แหล่งพรรณนาสังคม

10.1 แหล่งโมย

วิทยากร นายแฉล้ม เจริญเนตร

24 กุมภาพันธ์ 2522

(พรต) รูปจะนิพนธ์คนขึ้นมาว่า ความซอกจกด้วยความจริงใจ ประเทศของเราถึงคราวเจริญ ไปไหนไม่ต้องเดินกันเสียก็ได้ สมัยเครื่องยนต์เครื่องกลเครื่องไก ประเทศของไทยเป็นอู้งาอยู่ปลา ถึงคราวทำกินเราต้องเค็ดเคียว ถึงคราวเราเที่ยวใครเขาจะว่า ถึงคราวมีสุขเราก็มีทุกหน้า ทั้งไรทั้งนาเราก็มีเอนกอนันต์ โรงหีบโรงโม่โรงโม่โรงปั่น โรงทำน้ำตาลของเราก็มีมากมาย โรงอาบอบนวดแกว่กแกว่เมื่อย อีกทั้งโรงเลื่อยโรงกลั่นน้ำมัน ถนนทางไหนเราก็ไปทางนั้น เพราะรัฐบาลของเรากำลังระบือ ประเทศเจริญแต่บางคนยังล้า ไม่หาทางทำวันอันแข็งท้อ ไม่คิดทั้งหลักหลักจนลือ นานี้ก็กินมือจ้องแต่ขโมย ไม่มีหลักหลายปล่อยให้ว่างโรย ขมายขโมยไปวันวันทำไม ไม่มีขโมยบ้านเราคงเหมาะ พวกกันเบาะเบาะเราต้องสบาย มีมากเสียด้วยไอ้เมื่อก่อนไม่ได้ แต่เรื่องลักขโมยลักกันจนพอน ขมายขโมยก็เขินก็มีอยู่มาก มีเรื่องลักกันจนสลอน ชาวนาหนาวโนไม่ใคร่ไถนจน พอหัวถึงหมอนก็ท้องระว่างขโมยมันขึ้นมาถูกแล้วยังถูกมันขโมย ถ้าขโมยขโมยก็ท้องสิ้นชีวา สงสารคนก็ไอ้ที่ขโมยกิน จะออกทำกินหรือยังไม่กล้า มีเรื่องอยู่ล่านึกอยากจะทำปลาร้า แต่ก็ยังไม่กล้ากลัวจะถูกดูเป็น มีมีคำคำเอาเรื่องออกไปขโมย ระว่างจะรับขโมยมันจะขึ้น มันขโมยแล้วยังจับไปขึ้น คนไหนกลัวเป็นเลยให้มันไป หมดสุดท้ายเราก็ได้แต่ทุกข์ ปลาทักปลาทูกก็เลยไม่ได้ ทั้งเครื่องทั้งเรือเลยไม่เหลือสักราย จะไปโทษใครหนอเพราะว่าเรามันจน บางคนก็เบ่อยากจะขึ้นทางบก อยู่ไรกรรถึงจะขายมัน ปลุกเมียงปลุกมันหาเงินสักหมื่น เมื่อชะตาเราขึ้นจะได้ซื้อรถสักคัน พอซื้อรถเกวขโมยก็จ้ มันช่วยมันลี้ซ่างซักซ่างสน เรื่องโจรภัยมันหนีไม่พ้น ล้ามากล้าบนท้องฟ้ารัฐบาลถ้าใครมาเหยียบก็ต้องยิงกันให้มัน แต่อย่าเลยกับยิงพุกยิงขึ้น ถ้ายิงเขาตายเราต้องไปถึงกันถ้าไปยิงมันประเดี๋ยวตำรวจจะมา

10.2 แหล่งคนจน

วิทยากร นายเฉลิม เจริญเนตร (ฉ)

2 กุมภาพันธ์ 2522

นายบุญเลิศ รุ่งแจ่มแจ้ง (บ)

(พรท) (บ) จะคัดข้อความสุนทร กล่าวเป็นกลอนแบบสากล (ฉ) จะคัดข้อความ
 นุสนธิ์ (บ) ไปเรื่องคนจนเจ็บแล้วท้องจำ (ฉ) ที่ไหนเขาคิดมีเงินทอง (บ) ญาติพี่น้องต้อง
 ประณาม (ฉ) จะเป็นจะตายเขาก็ได้ติดตาม (บ) หึงข้าวหึงน้ำคอยบ่ารุงบ่าเรอ (ฉ) จะอยู่
 ที่ไหนหรือจะไปจะกลับ (บ) มีคนทอนรับกันส่ำเสมอ (ฉ) คนนี้ลูกหลานคนนั้นหลานเธอ
 (บ) ผมเองยังเจอเพราะเป็นเรื่องจริงจริง (ฉ) อันลูกคนมีเขากระจิกกระจู้ (บ) มีคนอุ้มชูกัน
 กระพุงกระตึง (ฉ) นั่งเฝ้านอนหยอกตาชอกทุกสิ่ง (บ) ทยุกหยิกยุ่งยุ่งทำเป็นเรื่องนิยาย
 (ฉ) ลูกคนรวยคนจนช่วยกันไม่ห่าง (บ) ล้อมหน้าล้อมหลังกันอยู่ไสว (ฉ) ลูกเราคนจนหนอไม่
 มีคนเอาใจ (บ) พอตาเมยายเขายังไม่อยากจะมอง (ฉ) แต่ลูกคนมีเขาดีสนิท (บ) จะร้อง
 สักนิกเขายังไม่ให้ร้อง (ฉ) ลูกเราคนจนไม่มีคนเขามอง (บ) จะร้องก็ร้องข้างมันอะไร
 (ฉ) เขาก็บาทักว่าทวนทวน (บ) เขาไม่อุ้มไม่กอดแล้วมันได้ วิธีชีวิตข้างตึกกันไกล (ฉ) แต่
 ย่ำเสียใจเลยเพราะว่าเรามันจน (บ) ถ้าลูกคนมีเขาวางกันได้ (ฉ) นึกถูกอย่างไรเขาก็ไม่มัน
 (บ) มันพูดไม่ถูกอยู่แต่โอ้ลูกคนจน (ฉ) ต้องยอมจำนนเพราะไม่มีกะแนน (บ) พูดถึงคนจนเขา
 ไม่สนใจจำ (ฉ) จะโตจะถนมนมันไม่มีตัวแทน (บ) จะคัดจะคัดกันดูกันกันแค้นแค้น (ฉ) จะคุย
 กับแฟนเขาก็ไม่อยากจะฟัง (บ) จะคุยผู้หญิงก็มีแต่คนเขาหยาม (ฉ) ฐานะเราต่ำเขากลับไม่
 ให้สทวงศ์ (บ) ถ้าคนรวยไปถามดูเขาคามกันเป็นหาง (ฉ) บางทีไปค้างจนได้เพิ่มขึ้นอีกคน
 (บ) ผมเห็นกับตาที่เห็นมาดีมาก (ฉ) จะพูดลำบากเพราะกลัวเขาจะบน (บ) โอ้คนจนคนมีก็
 เห็นต้องชู้กันทุกคน (ฉ) รถไฟเรือนรถชู้กันเหมือนกัน (บ. พูด : โอ้ชู้ต้องชู้เรือนกันนั้น
 ชู้รถไฟไหมครับ) (บ) ที่ไหนเขารวยมาช่วยกันเชียร์ (ฉ) อาช้ออาเสียหรือพอนี้แม่มัน
 (บ) เห็นเราคนจนมานั่งบนประจาน โอ้มันเจ้มันโอ้มันเจ้ (ฉ) โอ้โน่นเจ้ไปโอ้โน่นเจ้
 อวน โอ้มันเจ้สวน(บ) โอ้มันเจ้ร้านค้า (บ) เห็นเราหมกทางเขากันนั่งนิทรา (ฉ) โมโห
 ขึ้นมาไม่ได้มาขอมึงกิน (บ) อันนิทราภาเลก็เหมือนคังเหล่งน้ำ ไม่ชอกไม่ช้าเหมือนคังมีกรักกิน

(จ) ใครจะนิทาเราก็กมหน้าชุกดิน (ข) อุตส่าห์ทำกินเกิดไม่ตองกลัว ใครจะว่ากมหน้ากัพัน
 (ฉ) พอค้าวสารเขายังเป็นเจ้าสัว (ข) คนไหนมีทุนเขาก็หมนกันไคหัว เขาไม่ตองกลัว
 เรื่องทรัพย์จาง (ข) ทำกินดีกว่าถึงเจ้งก็ไม่กลัว เจ้งแพงเจ้งถั่วเจ้งออยเจ้งมัน (ฉ) เจ้ง
 อย่างอื่นยังชั่วกลัวเจ้งข้าวสาร (ข) แตอยู่ทุกวันนี้ว่าเมื่อไรจะลง จะแพงจะถูกอย่าไปทุกนั้น
 เลยทาน เพราะเราตองทานเราอย่ามัวนั่งระหม บางคนยังจนเลยคิปลันสะคม เชื่อผมเชื่อผม
 อย่าไปปล้นเขาเลย (ฉ) ลูกเมียยังมีงักกระปี่กระเป่า (ข) เรามีลูกสาวประเคี้ยวก็มีลูกเขย
 ทำกินดีกว่าอย่าปล้นเขาเขาเลย (ฉ) สะไ้ลูกเขยมันจะไคช่วยกันทำ (ข) อย่าเกียจอย่าคราน
 การงานตองก่อ (ฉ) นี่เราเป็นแม่พอคองบันทึมทำ (ข) ชี้เหตุให้เห็นเพราะเราเป็นผู้นำ
 (ฉ) ชวนลูกเราทำคิหาหนทาง (ข) สั่งสอนให้ทำอย่าว่าเทียวเตร (ฉ) เข้าฮาเย็นเฮพาถิ่น
 เป็นหาง (ข) สั่งสอนลูกเราอย่าให้เข้าตระกูล (ฉ) จงกูเยี่ยงอย่างทีคนเขม (ข) เขาร่า
 เขารวยเขามาช่วยกันทำ (ฉ) ตากแดดหน้าคำเขายังเป็นผู้คิ (ข) หลงการพนัประเคี้ยว
 ข้าวสารไม่มี (ฉ) บางคนโชคคิถูกเลขสามตัว (ข) คิม้าหวยอยากรวยทางเลน นิงหวยเป็น
 รับไปหา พระเจ้าในวัดท่านั่งพักน้ำชา (ฉ) มีคนไปหาแก้ให้เขาไป (ข) วัดบนวัดล่าง
 (ฉ) วัดกลางวัดคอน (ข) วัดลาววัดมอญ (ฉ) วัดเจ้วัดไทย (ข) วัดเขาวัดโคก (ฉ) เคี้ยวก็ไปก
 เข้าให้ (ข) ไปแพงที่ไรไม่เห็นถูกสังโครม (ฉ) อาจารย์ร้องอะหวยซักคิ (ข) ไปแพงหลายที
 ไม่เห็นมันถูกซักโครม จึงคิว่าหลวงตา หวยนันหนาไม่เหมาะสม อาจารย์ร้องอะหวยซักคินม
 ให้มาหลายคนไม่เห็นถูกสักกราว บ้างเลนหวยพระบ้างคิจะหวยเจ้า (ฉ) หลงมัวหลงเมาหลง
 อุกุศล (ข) บ้างเลนหวยมันเล่นกันมีป็น (ฉ) ยิ่งเล่นยิ่งจนยิ่งถูกวิจารย์

10.3 แหลขาวนา

วิทยากร นายโยคิ คำผง

4 กุมภาพันธ์ 2522

(ทิดสามสาย) จะขอขบคิถึงชีวิตขาวนา ท่านฟังผมว่าแล้วอย่าระแวง พกขาวประชา
 สักหนอยจะว่าผมแข็ง ผมไม่ได้กลั่นแกล้งมากล่าวเป็นกลอน ปีไหนมีน้ำเราก็กิเริ่มทำนา จัดแจง
 ตกกล้าเอาไว้เสียก่อน บางปีแห้งแล้งเสียจนคิร้อน ที่นาคองคองก็เลยไม่ได้คำ เอากล้าไปตก

บางบักคาย ไม้รูเดือนไหนมันจะมีน้ำ บางกับเข้เหมือนอย่างนี้มา ถ้าไม่มีน้ำก็ไม่ได้ทำนา
 บางบักแล้งบางบักโล้น บางคนกับเหมือนอย่างจะบ้า เณตกก็แรงพอฝนแล้งก็ดำ โหะเหวลา
 แกทำไมดี คิดถึงชาวนาแล้งก็นอนอด จะต้องไถทองคำมาคอยสุ่ ถ้าบักลำนจะต้องบน
 บูบ ไม่ทำยังงั้นไม่รูจะทำยังงั้น พอคนขึ้นเข้ก็ไม่อยู่ชา ไร่ออกทองนาหีบแอกแบกโต ไอ้กาง
 ไอ้หุ่ยเดินคุยกันไป เลยเขาเต็มไถทั้งไอ้กางไอ้หุ่ย ไอ้ไม้เก็นหน้าไอ้บาเก็นหลัง ถึงนาจะร้าง
 ก็คงเดินกะลุย แลเห็นสมกรรมเลยชวนกันคุย ไอ้กางไอ้หุ่ยแล้วเองคงเดินให้หัน ไอ้กางไอ้หุ่ย
 เอ็งต้องช่วยชาโด ถ้าเอ็งคันไม้ไหวเอ็งจะหาใครมาคัน อย่าซึ่งอย่าเคียวอย่าเกี่ยจอย่าคราน
 ไอ้หุ่ยคงคันอย่านี้งูคาย พอครากเสร็จสรรพแล้วก็กลับมากำ บ้านผมยังทำผมยังช่วยเขาไถ
 หมูสาวเอาแรงเดินแข่งกันไป ไม่ใครก็ใครเคียวคงโคนคุย แม่พวกสาวสาวประเดี้ยวก็เข้าไป
 กรอก พอหนุ่มไปหยอกแม่กับแม่บุญ ที่จริงผู้ชายก็ไม่ไช่ขบ จะถือคุยคุยเป็นธรรมดา บางที
 หมูหนุ่มไปคิดในกรอกสาวสาว ทั้งรอนทั้งทวนก็ไปตลอดทั้งหน้า หยอกหยอกเย้าเย้าแม่สาวตาม
 ประสา ไม่มีใครว่าสู้กันทั้งวัน พอหมกหน้ามาก็มาหน้าเกี้ยว พวกเราถือเคียวอย่านัวเกี่ยจคราน
 หมูสาวเป็นสุขสนุกสนาน เราต้องช่วยกันถึงจะมีกิน เอาแรงเกี้ยวชาวกันอย่างครึกครื้น แลดู
 ชุมชนความเคยชิน ไม่มีใครว่าเรากันหน้าทำกิน ไปตามพื้นดินไม้หนึ่งกูคาย พอถึงหน้าลาน
 มันช่างเร็วรวด ที่มันกวไถว่าบ้านไหน คนไหนไถน้อยก็คอยสบาย คิดถึงรายจ่ายแล่มันให้
 ยุ่งจริงจริง ไทยังคำจมาไทยังคำเขา มันจึงจะเอาอย่างอ้งอ้งอ้ง ถูกลูกเต่าเต๋มันก็จะ
 เอาทุกสิ่ง ยุ่งยุ่งย้งย้งกับเรื่องนินาย พอถึงหน้าลานขาวเปลือกมันก็ถึง ครั้นเราจะไถก็
 ไม่ไช่ขาย ถูกถูกแพ่งแพ่งเราก็คงแบ่งขายไป เพราะว่าร่ายได้เรามีหนเดียว คิดถึงชาวนา
 แล้งก็น่าสงสาร จะต้องอดหวนจะต้องอดปรี้ยว มีหนึ่งพวกเราก็คือชาวนคนเดียว ทั้งข้าวเจ้า
 ข้าวเหนียวก็ไม่ค่อยแน่นอน บางบักลงบางบักขึ้น ไม่ค่อยย้งย้งนอยกยอย่นย่น ไม่เหมือนของ
 อันมันขึ้นตั้งคอน พัดแพ่งแกงอ้อนมันก็ขึ้นราคา เราเป็นชาวนาคงซื้อเขาทั้งนั้น แม่กระทั้งข้าวสาร
 มันก็ยังแพงเป็นบ้า ทั้งวัวทั้งควายเปิดไถผักปลา แ่พอขึ้นราคาแล้วไปโหะเอาน้ำมัน กะป็น้ำปลา
 รากก็แพง ทั้งผักทั้งแพ่งมะพร้าวน้ำตาล สาวสาวก็แพงเกิดแข่งกับข้าวสาร เคียวนี้หมอขวัญก็
 ย้งขึ้นราคา มันแพงทั้งนั้นไปทั้งมันทั้งเผือก แ่เรื่องข้าวเปลือกนี้ขี้กับหมกทำ พอมีข้าวขายมัน
 ไม่ไถราคา เลนเอาชาวนาจะต้องนอนค่นึง ทั้งวัวทั้งควายมันแพงไต่ทั้งนั้น ถั่วหลายหลายพัน

เราต้องหางานนี้ แพงไปแพงเอาใครเล่าจะอิง ถ้าเงินไม่ถึงก็ไม่ไ้ความดี เหมือนซื้อลูกสาว
ที่เขานิทรพัย ถ้าเรามีเงินมันเขาก็จะไม่หนี ถ้าเราขาดแคลนหาแฟนไม่มี หลักฐานเขาก็เขา
จึงไม่หันมาดู เราอยู่ตึกหรืออาคาร จะเก็บตังบ้านเขายังทำไม่รู้ เขายู่ตึกเขาก็พัก
กันแต่หมู ปลูกปลาเป็นของชาวนา นมวัวก็คี่ก็มีเกี่ยวขาด บางวันเขาพาไปยังไม่มีเย็บผ้า
หันหน้ามองเมียก็กลัวเสียเวลา บางทีไหนกันมาว่าเราไม่คี่ บางคนชอบใจอยากจะให้หมอนขวัญ
จะคิดรางวัลหรือก็เงินไม่มี จึงทำให้หลังนั่งฟังฟรีฟรี ทำไม่รู้ไม่ชี้เสียเสียสละ

10.4 แหล่งข่าวไว้

วิทยากร นายโยคี คำผาง

4 กุมภาพันธ์ 2522

(พิเศษสาย) ที่นี้จะกล่าวไปถึงข่าวทำไร่ อาชีพของไทยก็มีหลายอย่าง ถ้าเราขยัน
มีงานไม่ว่าง อาชีพหลายทางที่เราควรทำ ประเดี๋ยวปลูกมันเกี่ยวก็หัดปลูกอ้อย คนไทยทุนน้อย
ต้องพยายาม ลูกเต้าเรามีช่วยชีให้มันทำ หัวหมูหยวนต้องหาไว้ให้มัน จักแจงเอาไว้ทั้งวัน
ควายทุกอย่าง เพราะว่าเก็บมันหลังมันจะไ้ขยัน ไร่จักเลี้ยงตัวไม่มัวเกี่ยวจากรัน ปลูกเผือกปลูกมัน
หักแพงแพงกว่า คนไทยมีทุนเขาก็หมกมันไ้หัว ปลูกมันปลูกอ้อยเขาเอาทุกทำ ไร่กันแค่เขา
หุงข้าวหาปลา ไม่มีปัญญาเขาจึงจะไม่จน เรามีเวลาควรจะหารายได้ ถ้าไม่ไ้ทำไว้ทีหลังจะ
มาจน พวกเราพี่น้องจะต้องฟังคน ถ้าปล่อยไปจนแล้วจะต้องเสียใจ เข้าไปทุกกินเป็นกินข้าวคำ
ถ้าเราไม่ทำที่ไหนเลยมันจะไ้ หวังฟังคนอื่นมันไม่ขึ้นหัวใจ หมูมาหมกไปจะทองฟังตัวเรา
ชีวิตชาวไร่หาไ้มาเปรียบ จะเขามาเทียบก็คงไม่เท่า ไม่มีมานะใครจะช่วยเรา ไม่สูงไม่เสา
ทองไ้ลงมา กว่าจะไ้เดินไปไ้แต่ละไร่ ไม่ใช่ของง่ายกอดกะทันจา นี่ทั้งหลักทั้งท้อมีทั้ง
หน่อหญ้าคา กว่าจะไ้สัควาเลนเอาเกือบวัน ป่ารกรุงรังที่เสือช้างอาศัย ยังถางทำไรกันเสีย
ทั้งนั้น ความเพียรของคนสู้หมากัน คอยรอกอยรอนคอยและคอยเล็ม ที่ไหนมันรกจหมก
หมกถาง เหมือนยังฝนทั้งไ้มันเป็นเส้น อาบเหงื่อต่างน้ำปลูกตามไ้เต็ม อุดสานและเล็ม
เลี้ยงลูกของเรา ชีวิตชาวไร่มีไ้ว่าเหนื่อย ไ้เหมือนดังลิงครกขี้หนูเขา ไม่มีมานะใครจะ
ช่วยเรา จะร้อนจะหนาวก็ไม่คอยไ้นอน ปีไหนไ้คี่ก็มีราคา พวกเราเฝ้าไร่ไม่ทุกข์ไม่ร้อน

ใช้หนี้ใช้สินที่กินเขาไว้ก่อน บางรายให้ผ่อนเอาไว้ก็มี บางปีหนักทำเพราะราคามันถูก หัมาบอกลูกกระจูกะจี้ ลูกเขยอุทิศสำหรับพี่น้ายังมี ถ้าไถ่ผลึกแล้วแม่จะบวชลูกชาย ลูกสาว ลูกชายอย่ารอนใจมีเรือน อย่าไปเชื่อเพื่อนที่พูดเหลวไหล แม่ซึกแม่สืออย่าเชื่อถือให้ไต่ เกี้ยวจะเสียใจเพราะแม่บอกไม่จำ จงอย่าช่วยแม่ไปอีกหนอยนะเด็กลูก เจ้าอย่าชิงสุกไปเสียก่อนห้าม ถ้าลูกรักแม่อย่าเสียดายความ อายุอาณามเจ้ายังไม่สมควร จงอย่าช่วยแม่ไปอีกหนอยเด็กหนา แม่เลี้ยงเจ้ามาจนโตจนบวช อย่าหลงคำชายเมื่อว่าใครเขามาชวน เกี้ยวจะเสียส่วนของลูกยา ถ้าเป็นลูกชายให้บวชเสียก่อน ครองไตรจีวรหม่นภาวสา จะได้เผื่อแม่ที่แม่เลี้ยงมา สืบศาสนากันไปยังยืน เวลาเจ้าบวชแม่คงเบิกบาน มีเงินทำงานกันเป็นหมื่นหมื่น แม่คงภูมิใจ เพราะว่าไถ่ขมขึ้น จะหวังของขึ้นก็ไม่เหมือนผ้าไตร เวลาเจ้าบวชต้องหาหม่อขวัญ มานั่งคุยกันว่าจะเอาหม่อไหน เกี้ยวหม่อขวัญก็มีอยู่มากกะไท หม่อหญิงหม่อชายแพะจะเค้นหมั่นกัน จะเอาหม่ออันไหนไม่ขึ้นฤๅ ถ้าไถ่หม่อโยคีก็จะยอมให้สักพัน เพราะเขาฆ่าของเคียวร้องมานาน เขาเริ่มทำขวัญมาทั้งหลายปี ยังแถมอาหารผมของแม่ก็เย็น เป็นคนขี้เล่นแต่ไม่เคยเล่นขี้ เงินทองไม่ไต่ก็ไม่เข้าขี้ ผมชอบร้องฟรีไต่ตามนังฟัง ถ้าใครคิดท้อเอาหม่อขึ้นมา ซักจะว่ากันไปจนสว่าง ใครใครเขาก็คิดว่าผมซื่อซัง ถ้าร้องไม่ซังแล้วไม่เอาเงินคืน นั้นแล

10.5 แหล่งมัยถึงพุทธกาล

วิทยากร นายพรหม พลภา

8 เมษายน 2521

(ล่อคัง) จะแนะว่าเนาะจะกล่าวเป็นกลอน ให้พวกหล่อนหล่อนนั้นท่านเข้าใจ ทั้งหมู่ทั้งสาวที่เกรียวกราวกันมา กระแนะว่าก็ให้เป็นแหล่งมัย หลังถึงพุทธกาลที่ผ่านพ้นไป เขาจักตั้งใหม่ทั่วราชอาณาจักร บ้านนอกในกรุงก็คึกคักใหญ่ จักตั้งกฎหมายเอาไว้เป็นวรรคตอน ใครนอกคำสั่งไม่ฟังคำสอน จักการบ้นทอนไว้เป็นกฎเกณฑ์ ใครปลุกบ้านใหม่ก็ต้องให้ไปแจ้ง หมายเลขแสดงศิกเอาไว้ให้เห็น ใครที่มามากก็อย่าชักหน้าเบน ต้องแจ้งให้เห็นทั้งผู้ใหญ่ท่านนั้น ต้องแจ้งให้ทั่วไปถึงทั่วทั้งควาย แจ้งเกิดแจ้งตายก็ต้องแจ้งทั้งนั้น เมื่อจะย้ายตำแหน่งก็ต้องไปแจ้งท่านนั้น จะโยกย้ายบ้านก็ต้องแจ้งทุกที่ จะอยู่ที่ไหนก็ต้องไปแจ้งที่นั้น เพราะผู้ใหญ่ท่านนั้นเขาเป็นเจ้านายที่

แต่บางคนหัวแข็งที่ไม่เจ๊งก็มี นิคมประเพณีกฎหมายของไทย ที่มีเมียมากก็ลำบากไม่น้อย ต้องแจ่ง
 บ่อยบ่อยเดี๋ยวไปเดี๋ยวไป ที่ไม่มีเมียก็ละเหี่ยวหัวใจ ไม่มีหลักหลายก็ท้องแจ่งเหมือนกัน คนไม่มี
 บ้านเดี่ยวอยู่คนเดียว ลูกเมียไม่มีก็ท้องแจ่งหลักฐาน หาเข้ากินค่ำไม่ทำการงาน พวกอันซพาด
 เขาให้ส้มโง่ ลักเล็กลักน้อยอย่างปล่อยเอาไว้นาน ให้รับจัดการปากมึงการาง หัวหน้าอิทธิพล
 ที่คนเมื่อกี้ รัฐบาลารณักราวนี้เอง จันทน์ปิ่นไม่เลือกควมหรือจน พวกอิทธิพลเลี้ยงลูกนักเลง
 หึงคนชั่วคนดีเจ้าหน้าทีเพ่งเล็ง คนไหนอวดเก่งก็ขายเต็มที่ มาสมัยเกรียงศักดิ์เขาไม่รักอิทธิพล
 ใครขึ้นเป็นโคมไม่ว่าลูกน้องลูกพี่ โจรไพรก็ทยอยเลิกทยอยเลิก ถ้าใครถือศักดิ์ท้องเสวยการาง
 สมัยเกรียงศักดิ์ท่านรักศีลธรรม สมเป็นผู้นำท่านเป็นแบบอย่าง บ้านเมืองอยู่เย็นทุกซ่เข็ญเบาบาง
 ถึงแม้บางก็เป็นธรรมดา หึงพวกนักเลงที่อวดเก่งก็ท้องไทย หึงพวกขโมยก็ชักหน้าหัน ลักเล็ก
 ลักน้อยเดี๋ยวนี้ก็คอยเลื้อยงา แต่ตามยุคเวลาพวกลักลอบยังมี ไอ้พวกลักลอบนี้เราปราบมันไม่ไหว
 บางทีจับได้แล้วมันยังไม่หนี เจ้าของร้องไห้ว่าเสียกายของดี ขโมยร้องฮือว่าจะเสียกายทำไม
 ทำหนุ่มทำสาวเกี้ยวกราวกันมา ลักหนอยจะว่าผมร้องเหลวไหล ใครมีข้าวของปลกรองเอาไว้
 อย่างทำเดลอกลายให้ขโมยมันกวาน เป็นสาวเป็นนางແຈງระวังความชั่ว ถ้าทำหลวมตัวแล้วจะมา
 นิ่งหน้ามวน ถ้าพลาดลงไปจะร้องไห้กรวย เสียกายเนื่อเวลาที่ทนอมไว้นาน สมัยสังคนไม่ใช่
 แฉสอเสียด หญิงไม่รักเกียรติก็ไม่น่าสงสาร ไม่มากไม่น้อยผมเจออยู่ตามงาน หลังถึงพุทธกาล
 นี้เด็กเกิดกันเหลือเกิน คนโตอยู่ไหนเด็กไปเกิดที่นั่น ไ้ย่างสอนหลานแต่ไ้ย่างสอนเกิน มีงาน
 ที่ไหนก็เกิดไปกันเหลือเกิน ไม่ท้องไปเชิญเดี๋ยวมันจะมาของมันเอง บางคนลูกก็อกกลับถือว่าดี
 อวดน้องอวดพี่ว่าลูกของข้าเอง ไม่ทันจะโตอวดโกเป็นนักเลง โดยมากเห็นเจ๊งก็มาหลายราย
 พอแม่ร้องไห้มาเสียใจทีหลัง ห้ามลูกไม่ฟังแล้วก็นิ่งร้องไห้ เด็กก็อย่าโกรธเราต้องโทษผู้ใหญ่
 เพราะเราทำไว้มันจึงเกิดมา นั้นแล

10.6 แหล่งหมายเหตุ

วิทยากร นายพรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม ชีรบุญโญ)

25 มีนาคม 2522

(สามสาย)

จะสาธกยกรรยาย ถึงเรื่องหมายเหตุหลายอย่างมี ถูกใจใครบ้างอย่าขบ
 ขอโทษที่ท่านอย่าได้มีโทษ แม้ยังคิดท้อถั่วจะถูกไม้ท่อน ต้องประกาศเสียก่อนท่านยังไม่กล้า

ไม่อยากทะเลาะเพราะกลัวจะโดนขว้างปา คึกคึกก็ไม่กล้าจะร้องเหมือนกัน เพราะคนเป็นหม้าย
 ก็มีอยู่มาก บ้างหม้ายขึ้นหมากบ้างก็หม้ายทองหมั้น บ้างหม้ายผิวทั้งที่เขาลงโทษทัณฑ์ แม่หม้าย
 อย่างนั้นถูกเขาประณาม แม่หม้ายผิวหยาบเขาหาเรื่องใส่ แม่หม้ายผิวคายแทบจะคายตาม
 หม้ายสาวหม้ายแก่กันมันไม่แตกต่างกัน แม่หม้ายที่เขางามกว่าสาวก็มี แม่หม้ายที่สวยกันยิ่งกว่า
 สาวสาว มีหนุ่มคอยเคล้าเผื่อลูกคลี ที่เขาสวยกว่าสาวเพราะลูกเค้าไม่มี ข้าเป็นเศรษฐีเขา
 ยังมีเงินทอง ตัวที่ตายยังไม่ไต่ทันเผา มีหนุ่มคอยเคล้าเผื่อประครอง แม่หม้ายคนจนไม่มีคนเขา
 จอง ยังมีลูกสามลูกสองคิกแล้วยิ่งเศร้าไม่ช้า พอพลบค่ำพระย้าของ เสียงลูกมันร้องไห้ให้เจ้า
 นางกอกลูกน้อยเจ้ากลอยตา เจ้าเป็นกำพร้าองค์นี้ นางกอกลูกแล้วก็ร้องไห้ ไม่เว้นวาย
 ลูกอวรวณ เลยมพิณลงกับหมอน กอกลูกให้อนนาเวทนา จะวาเด็กข้างฟูกก็กสอพลอ มันจะ
 บนถึงพอว่าเคยให้หนูปิกตา เทียงสาบมายเย็นเคยไ้เล่นซ่อนหา พอให้ภิกษารัฐยังไม่ลืมพอ
 เลย มันจะถามแม่ว่าพอหนูไปไหน ทั้งลูกชายไว้เฉยเฉย พอเคยพาเล่นหนูยังไม่ลืมพอเลย
 ทุกคืนหนูเคยนอนเคียงเคียง สงสารแม่หม้ายที่มีลูกมาก จะจนจะยากก็คองหาเลี้ยง ทั้งแต่
 ตัวตายไม่เคยให้ใครมาเคียง กับหมาหาเลี้ยงแต่ลูกในเรือน ครั้นจะมีใหม่กลัวจะไม่เหมือนเก่า
 คิกเย็นคิกเข้าเฝ้าแซ่เขื่อน คิกอยากจะมีคิกอยู่ทั้งสี่ห้าเดือน มีแล้วไม่เหมือนก็จะไม่ทำอะไร
 จะมีตัวหนุ่มคงไม่ไ้แน่ เพราะเรานั้นแก่คิกแล้วหางั้นไกล ใครเขาจะเอาก็เพราะเราเป็น
 หม้าย ถึงจะมีไ้คงจะไม่ดี จะมีง่ายง่ายคงจะไม่งาม ฝ่ายเราลูกสามฝ่ายเขาลูกสี่ มารวม
 กันเสร็จก็เลยเป็นเจ้าพ่อคิก ลูกใหม่มีแล้วมันจะมากขึ้นมา ครั้นจะไม่มิกกลัวจะไม่เหมาะ ใคร
 เห็นใครเกาะกันว่าถูกชะตา แม่หม้ายทรงเครื่องก็เท่ากันของมีค่า ใครใครแลเห็นหน้าก็อยาก
 พระเนตรพะนอ จะพูดแนะนำให้เราลดราคาคอหุ้ม ยิ่งคิกยิ่งกุ่มเหมือนไฟมาก่อ สงสารแก่ลูกเมื่อ
 เพื่อนเพื่อนมันล้อ เด็กไม่มีพอกคิกแล้วอกแทบพัง ครั้นจะทำเฉยเป็นไม่รู้ไม่ชี้ ข้าวของที่มีมันจะ
 ไม่เหมาะกระมัง เวื่อแพ้วคาวของไข่ทุกอย่าง ไอ้ที่มีอยู่บ้างจะไม่สมบูรณ์ ใครเขาจะกลัว
 เพราะเราตัวคนเกีย ยิ่งคิกยิ่งเสียวกลัวของจะสูญ มันจะเก็บเอาไปตลอดจนไม่ควักปน คิกแล้ว
 ยิ่งวุ่นไปทั้งกลางคืนกลางวัน คิกอยากจะมีกลัวหาคิกไม่ไ้ ไปไหนเอาตัวเล่นไฟเหมือนยังเอาตัว
 มาฉลาม ไปไหนเอาตัวขี้เหล้านักก็จะเอาเสียลาม ถ้าไม่มีไ้หมั้นประกายก็โดนหลังมือ ลูกเก่า
 เราที่ยังมันก็ยังยุ่งกันใหญ่ จะมีคู่อาศัยก็คองหาคนซื้อ ถ้าจะมีกันใหม่ก็คองให้เบาไม่เบามือ

ถ้าโดนไอศกรีมกัดออกจะแตกตาย ไฉนก็ยังมีคนมอง ญาติพี่น้องไม่เบื่อหน่าย ถ้าไปโดนเอาข้าง
ไอศกรีมนั้นเป็นนาย ออกจะแตกตายก็เพราะว่าเราหลวมตัว ถึงจะมีใหม่ก็ต้องดูให้เหมาะ ถ้าได้
เงินเฉาะเฉาะยั้งยั้งยั้งยั้ง ถึงจะแคะหงอมก็จะยอมอินตัว การมีลูกมีวามันจะต้องสืบพงศ์พันธุ์
ถ้าไฉนทำกันก็เหมือนเอาตัวมากู จะเอาตัวเจ้าชู้ของเขาไว้คุยกับฉัน ขอโทษแม่หมายทานอย่า
ไล่ก้าน ว่าเล่นขี้ขันขอโทษทุกคน นั้นแล

10.7 แผลชอภัย

วิทยากร นายทองใบ สร้อยสิน

31 พฤษภาคม 2521

(พรท) จะริเริ่มรศพจนา ตามบรรดาทุกท่านที่มา ทั้งหญิงทั้งชายคุณนายคุณน้า คุณตา
คุณยายผมขอภัยทุกทุกคน ขวดยผมยังอ่อนหัดส่อนหัด ทั้งบทและบาทยังตกหล่น เพราะชาติครูสอน
ยังอ่อนฝึกฝน การแปลหาพยางค์ยังไม่ชำนาญ ทั้งเสียงแห่งแรงน้อยไม่ร้อยเลขนะ การวางจังหวะ
ยังยาวยาวสั้นสั้น จะส่งเสียงร้องก็ไม่ก้องกังวาน ผู้ฟังไม่ทวนเหมือนปี่ชวา เพราะนานนาน
ร้องที่ปี่ร้องทวน หรือไม่เห็นก้านเสียงจึงไม่จำ หากผู้ฟังไม่คิดเสียงก็คิดลงมา ไม่เห็นเงินตรา
แทบจะหมดแรง จะแทบจะทวนไม่ทวนไม่ลืม ไม่เหมือนตีฆ้องไม่ดังต้องแคะ ร้องไม่น่าฟังล้นหลัง
ท่านคงแะ ทั้งเสียงก็แหงและแทบเครือ ลูกคอไม่เก้นร้องเล่นเกอเกอ เปรียบเหมือนมีค้ำเพื่อ
ไม่ให้ไหวจะเกือ สุ่มเสียงก็ป่าเหมือนปลาอ่อนเกลือ ผู้ฟังเบื่อไม่อยากจะฟัง ผมนี่นึกกลัวจึง
ออกตัวเสียก่อน หมอยท่านจะคอนนินทาภายหลัง ฉันต้องขอโทษช่วยไปรศกรณัง ทุกท่านที่ฟังอย่า
ฟังใดที่เคียน จะร้องอะไรที่จับใจผู้ฟัง ทั้งท่านที่ยืนและนั่งคงนึกคลื่นเหียน จะร้องอะไรก็ไม่
แนบเนียน ไม่เหมือนเขาเรียนกันจนชำนาญ ตัวผมนี้ละหนอยังไม่เจนจัก ยังไม่ถนัดเรื่องการ
ทำขวัญ เพราะความจนจึงต้องทนรับงาน ยอมเป็นคนหน้าคานเอาเสียงแสกสางค์ จำอจจำใจ
ถึงแม้จะอายก็ทน เพราะเงินก้านถึงหน้าคางหลัง เขาจะว่าอย่างไรก็ช่างเขาเพราะว่าเราจะ
เอาสางค์ พอเป็นค่าเดินทางนะคุณนาย ท่านจงสมเพชท่านจงเวทนา จงศบรางวัลเข้ามาให้
หมอรุ่นใหม่ นึกว่าส่งสารผมหมอทองใบ เจ้าภาพหญิงชายจงเมตตา ผมเห็นเจ้าภาพหยิบเบ็งค์
แล้ว ตั้งใจให้แนวเจ้าภาพจ่า จะเป็นผลทานที่ท่านศรัทธา ต่อไปวันหน้าจะได้ขึ้นวิมาน ท่านผู้
เรื่องบวชเจ้าภาพจ่า อย่าลืมเมตตาเสียกับตัวหลาน เบ็งค์ห้าเบ็งค์สิบจงหยิบใส่พาน จะได้ไป
วิมานเมืองพรหม นั้นแล

10.8 เหล่านินร

วิทยากร นายพรหม พลเอก

22 เมษายน 2521

(กิริยาเล่ห์เหลี่ยม) รูปจะสรรภกลั่นเป็นกลอน ไปถึงกิมมรึนนานา ล้วนแต่มากมายหลายภาษา
 หังฉวนพม่าและรามัญ แหกฝรั่งหังอังกฤษ หลายหลายชนิดมีทั้งนั้น เจ๊กจีนไทยมากมายกัน
 สู้จะกลั่นมากล่าวเป็นกลอน เจ้าแต่งตัวตามสมัย กุ๊หม้ายสายสมร ช่างโสเภณางอน เจ้า
 หอดกรเคินกริกกราย น่าจะชมตามสมควร ทำยียวนเป็นयोगโย เกลั่นมมวสวายวิไล จะดู
 ใครช่างชำคม เจ้าผัดหน้าปากหารู้ค ยามจะพูดช่างสรวลสม ช่างโสเภณายนั้ตากลม เดินตากลม
 มีลวดลาย เจ้าเขียนกั้วแลดูโง่ มองเห็นโง่งมาแต่ไกล นุ่งสั้นกุเสื้อยโส ทำหม้ายชวนให้มอง
 หน้าอกถึงคู้มึงมาย เค้นเป็นสายแถวเรียงสอง หลอนจับคู่กันมอง ทำย้อมย้อมยามสำนัณห์
 หังชนคหามาแคง ไซ้จะแกลงมาเสกสรร ช่างงามละม้ายคล้ายคลึงกัน นวิวรรธนธรช ที่เป็น
 ไทยก็คล้ายจีน ลืมตาขึ้นตามแม่สอน ย้อมผมดำทำเป็นลอน คิ้วก็ถอนสูงลงทุน เขียนเอาไหม
 วิไลล้น แกล้งล้นกลั้วเประฝุ่น กลั้วคิ้วหายเสียขายทุน เจ้าหมกมุ่นหลงละเมอ เอาหมึก
 วาดฉลาคแคง ทาแถมแคงเคินเคือเคือ งามสง่าน่าฆ่าเรอ ถ้าใครได้เจอลืมความจน เจ้า
 แดงกันหันสมัย จะดูใครสวยทุกคน สาวภาคกลางและภาคบน เจ้างามล้นน่าจะแล หังภาคใต้
 เขาก็ไม่ต่ำ หลอนก็ขำคังควงแซ เจ้างามเหลือหลายใส่เสื้อแพร เจริญแท้ประเทศไทย ที่กลาง
 นางเจ้ากั้บุง เป็นนางสูงใส่ปลาไหล กุดะหงอนงศ์ไค หลอนเข้าใจแคงกันจริง ช่างฉลาดเขา
 กิดมาแคง ไซ้จะแกลงว่านุ้หญิง ในเนื้อความเป็นตามจริง เรื่องนุ้หญิงสุดบรรยาย เคี้ยวนี้เขา
 ไซ้ชุกโกโก้ อพอลโลมีลวดลาย สวยไปหยอกคอกใหญ่ใหญ่ หันสมัยหญิงในเมือง มีหรือจน
 ทุกคนเจ้า ประเทศเราสวยรุ่งเรือง น่าจะมองทองก็เหลือ เจ้าประกาศปรีื่องงานสมปอง
 พันก็ชาวเจ้าหมันซัด พุกก็ชักเจ้าข้าของ กิริยาก็นามอง แต้ยังของสิ่งไม่ควร ผมจะสอนธยัก
 ได้เศร้า ทางเสียดสาวก็มีหลายส่วน ข้อที่หนึ่งพึงสำนวน อย่างเพ็งควนพ้งให้ดี การแต่งกาย
 ไซ้ไทรกรอง เจ้าจอมองตัวอย่างมี ถ้าเขาเป็นเขนจิกก็ ไม่ควรที่จะกระทำ เราหญิงไทยใน
 ประเทศ เกินขอบเขตก็ถึงไม่ฆ่า แต่พอควรนวลจะนำ บางคนถึงงามแต่มีงอน เดินยักย้ายสาย
 สะโหก นาวีตก็มีหลายตอน มีทางเสียดมันจะสอน ถึงจะงอนแต่พองาม ถ้าเกินควรคนก็ค่อน

ที่บางตอนควรทำความเข้าใจ ถ้าเกินไปไม่ได้ความ จะหมดความเพราะมันจะ จะนั่งสั้นจนเกินส่วน
 กองไก่สวนกุหลาบ หักย้ายยานานิน เขาจะชมแล้วขึ้นเขย การแต่งกายกองไกรกรว
 จะมีนวลเหมือนกันกับเนย จะแต่งเลิศให้มันเลย เขาไม่เขยมีแต่ขี้ จะนั้หน้าเลหารุก
 หรือจะแต่งชราภาพทั้ง กุพการแมวนาวาง จะสำอางคองกลอด นั้นแล

ภาคผนวก 11

เพลง

11.1 เพลงอวยพร

วิทยากร นายพรหม พลเอก (พระภิกษุพรหม ชีรบุญโญ) 9 มีนาคม 2522

(ท่อนสามสาย) จะขอพรพระอนุรุทธ ประเสริฐสุดวิเศษโส ให้สมหวังเหมือนกัมมโน
จงมองบุญใดทั้งเข้าเป็น อายุวรรณะจงสุขะพลัง เงินทองมั่งคั่งใส่รถเข็น ให้ทานถาวรอน
โศกเถล ให้มั่งใจเย็นเสียทุกยาม อันพรทุกข้อฉันชอยกให้ ให้สมใจอยู่ประจำ มีคนชุกช่วย
อุปถัมภ์ พรฉันทุกคำให้แก้ทานทุกคน เจริญยิ่งยิ่งทั้งหญิงชาย ปุ่ยาตายายไค้มายล ให้เป็น
เศรษฐีอย่าไค้มียากจน สมกับผลที่ฉันอวยพร ให้เสียดีแล้วมีรายได้ แะงีครอยใหม่ใหม่มี
เป็นเพื่อนเพื่อน ให้มีกระทั้งยามมั่งยามนอน มีสาวกัลลณมานั่งบำเรอ ให้มีคนใช้เอาไว้คอยพัก
คอยเปลี่ยนคอยผลัดแก้เอาทำเนลล มีคนกางมุ้งบำรุ่งบำเรอ แล้วให้นางพาทเนอร์ให้เรานั่ง
เป็นนาย อายุอย่างน้อยให้ร้อยปีกว่า ขอให้สุขเข้าถึงคำกล่าวไซ้ มีคนเคียงมาทั้งข้างขวาข้างซ้าย
ใครเห็นสบายก็เพราะว่าความสมบูรณ์ นึกแก้ให้กองจะนึกเอาทองให้ไค้ จะนึกสิ่งใดให้สมคุณ
ให้มั่งเงินเดือนแล้วให้เลื่อนเป็นขุน ใครเห็นเรียกคุณกันไปเสียทุกคน ให้มีอำนาจไปตั้งราชสีห์
ให้เปรมปรีดิ์ไปด้วยบรรณคน นึกสิ่งใดในสากล ประสพแต่ผลที่ฉันรำพัน จะหยิบอะไรก็ขอให้
กลายเป็นเงิน ขอให้ทองทานเงินไปเสียทุกถ้าน ให้เนื้อทานหอมเหมือนกลิ่นลูกจัน ทั้งขัณฑ์ให้
เป็นขนมถ้วยฟู ทานกุ้ชไค้ลขอให้กลายเป็นนิล ไปส่งเมืองจีนหรือมลายู ขัณฑ์แห่งแห่งให้กลายเป็น
เป็นเกาหู้ เป็นของนาถส่งตอนคอน จะหยิบอะไรกลายเป็นสินกา ทั้งขัณฑ์ตากลายเป็นขนม
ปังปอนด์ ผูกกันขึ้นชื่อแล้วจะได้สื่อกระดอน หัวทั้งนครบ้านใกล้เรือนเคียง ทานซากเสลกลลาย
เป็นน้ำเหลา เอาใส่ขวดขาวเอาไปส่งกะเหรี่ยง ให้รวยกันใหญ่ไปจนได้ซื้อเสียง สาวเมือง
กะเหรี่ยงก็ยกตามมาแต่ กะเหรี่ยงเห็นดีกะหรือไว้ หนอยจะเสียคายเมื่อตอนหลังแต่ จงเชื่อ
ตัวฉันเถิดนะแก ที่ฉันมาเหลาเตือนพวกเรา สิ่งชั่วเราหนีสิ่งดีเราไค้ ถ้าท่านสนใจเชื่อข้าพเจ้า
คงจะสุจริตเป็นดาว คงจะแพรวพราวเหมือนฉันอวยพร พลจะกำลังคู่ดังช้างสาร ทั้งบริวาร

ให้ถาวร ให้เปรมปรีดิ์ไม่มีอาทร สิ่งความเดือดร้อนมีแต่ทางรวย ให้เป็นเศรษฐีจะได้มีเงินถึง
ไม่มีคนชิงมีแต่คนช่วย สิบปีให้โค่นแต่ทวย ให้ท่านว่ารวยลงไม่ลืมเรา รายได้ของท่านให้ได้
วันละร้อย นี่มันยังน้อยประมาณกันเอา เวลาขายเงินมันเล่นแต่เหล้า ใช้เงินก็เกาเกาเพราะ
กลัวปลวกกิน เรื่องการเศรษฐกิจในประเทศไทย ใครรู้ไม่ได้กระเบื้องที่กิน ความคุมไม่ไหวยกให้
ทรัพย์สิน ออกไปเมืองจีนเอาเงินแจกคนจน นั้นแหละ

11.2 เหล่านายพร

วิทยากร นายโยคี คำแดง

24 มีนาคม 2522

(พรท) จะขออวยพรประสิทธิผล ให้เป็นมงคลร้อยแปดประการ ให้อายุยืนยาวไปสัก
เก้าร้อยกาล ให้พอนาคันจงสมโน วรรณวิสัยแว่ว ความป่วยไข้ให้ไกลโซ พองจลภัย
เข้าไคร่มโพธิ์ ให้สมโนคังที่เจนา อีกทั้งสุขะขอให้สุขี ให้หมกราตีโรโรคา ขอให้ร่มเย็น
เป็นพระยา ขอให้สุชาเป็นมิ่งมงคล พละแรงแข็งกำลัง ทั้งเสื่อสาที่ในไพรสมถ์ พองเบ่งบาน
เหมือนดังก้านอุบล ทั้งมรรคผลขอให้โค่นพิทาน พอนาคจะบวชชกคักบวง ว่าให้ดูดวงอย่าถลัน
พองทั้งใจหมายเจื้อจวน ออกจากบ้านหวังเอาบุญ ลาพ่อแม่ท่านเลี้ยงมา จนใหญ่กล้าซื้อ
หอมกรุ่น อยาลวลสายเหมือนวายุวัน บวชแทนคุณให้แม่สักกราว ลาบุญาคที่เขามาเยือน
ลาเพื่อนเพื่อนทั้งหมู่สาว ลาแม่ครัวทั้งหวานคาว พวงนี้เขานาคขอเชิญ ถือเครื่องแห่เที่ยว
แลหา ว่ากูรักชาอย่าชักเขิน ว่ามาช่วยกันก็เหลือเกิน นาคขอเชิญผู้เขี้ยวชาญ ส่วนพ่อแม่
เตรียมไว้หมด ของแห่งสกลทุกสิ่งสรรพ ว่าคิกเงินเงินเป็นเงินหลายพัน เจ้าของงานอย่าคิกง
ท่านมีบุตรก็หวังจะให้บวช หากสวดภิกษุสงฆ์ พอนาคครองไกรให้ใจรง พอนาคเป็นสงฆ์แล้ว
อย่าทุกขบ บางคนเลี้ยงลูกลูกเหลวไหล ว่าก็ไม่ได้เที่ยวเกินกัน บางคนคบเพื่อนเสียจนเลื่อน
เบือนบ่น ลูกพวงนั้นก็ไม่ฟังคำ พอนาคคิกคิกที่ยังคักได้ เราเป็นไทยนั้นไม่ต้องถาม ที่เขาเชื่อจีน
นั้นเขายังจกจำ เห็นไทยทำเขายังเทิกทุน เขาเอาอย่างไม่ยำเหยียบ ถือระเบียบหมายเอาบุญ
ไปเหยตีเห็นมีแต่ทุน คิกสร้างบุญเสียยังสบาย ทั้งเหล้ายาและจาโบ้ ขอให้หาโลมาเหลือหลาย
ส่วนพอนาคอย่าหลับใน เงินไม่จายผมต้องจร พอนาคบวชแล้วจงหมั่นเรียน จงหมั่นพากเพียร

จึงเมอวยพร ทั้งมีญายบายอหยอน คอยรับพรที่เมประพันธ์ ขออำนาจคุณพระอาณัติ ว่าจะ
 ฤศลแผไพศาล เรียบอย่างไทขอให้ไคอย่างนั้น ไหวชนาน นานอย่างวันอน จงหนักศึกษา
 วิชาสงฆ์ ฤศลสั่งหนักฟังสอน ว่าทั้งแม่พอกทานก็อวยพร ให้ถาวรทุกวัน มองเจ้าภาพไม่เห็นพูด
 ทานจะบวชศรมมีเงินไคบ้าน ไม่ชักเข็มเงินไคมัน แควในพจนเมยังไมพอ ถ้าอาเจ้าเขา
 ไม่จ่าย อาเคียให้ก็ยังอ้อ ว่าเงินสักสิบมาพอยามนว่านอ ว่าจับพวกพอไม่ถึงพัน ทานใส่พจน
 เมจะอวยพร ให้ถาวรทุกวัน ให้ล้าเลิศคุณเจกณ ให้เงินเข้าบ้านวันละกระจุย ให้มีร้านทอง
 ตั้งเอาไว้ทั่ว ให้เป็นเจ้าสัวมีศักดิ์สูง แลไปสร้างโรงไม้ไว้ที่บางละมุง ไร่ที่เชียงกงนั้นสร้าง
 โสเค็ด ให้มีอรอดอยู่ที่ชบุรี สร้างโรงสืบารสามเสน เปิดหน้าทางพวงโสเค็ด ที่ถนนเบญ
 จุยกอบปลา มีโรงกระษามอยู่จังหวัดอุดร มีโรงทำชันอยู่ที่เสาชิงช้า ไปสร้างโรงเลื่อยไว้ที่
 ยะลา มีโรงนำปลาอยู่ที่ลำปาง ให้มีโรงหนังอยู่จังหวัดกันน ให้มีโรงนำตาลอยู่จังหวัดตรัง
 ที่เมืองระยองนั้นให้มีสวนยาง ที่ปากพนังมีกล้วยตานี มีโรงนำแข็งอยู่ที่บ้านโศก มีโรงสับประค
 อยู่ที่บ้านบุรี ที่เมืองโคราชมีบริษัทบุรี ให้เป็นเจ้าพ่นอยู่แถวเมืองนนท์ ให้มีลูกน้องอยู่ที่เมือง
 พันธ์ มีกัรวณย์อยู่ที่อุบล จะไปทางไหนไคทุกถนน ออกจากสถลแล้วถ่วงเข้ากรุง มีห้องขนนก
 อยู่ที่ขียนาพ ไปสร้างตลาดไว้ที่พิตุง พอลบจากตากแล้วไปพักเชียงตุง ถ้าอยากคนมั่งแล้วต้อง
 มาทอนงมน ที่ทอนงมนให้มีคอกม้า ที่ศรีราชมีบ่อนไก่ชน ที่พิทยาให้มีคานเรือยนต์ ไร่ที่สถล
 เอาไว้ปลูกสาเก ให้ทานถูกหวยว่ารวยเงินล้าน ให้มีหลักฐานเอาไว้ถมนเถ มีคึกเรียงรายอยู่
 ที่ขามทะเล มีสวนสาเกอยู่ที่เมืองกาญจน์ มีคึกใหญ่โตทั้งบังกาโลพักร้อน จะไคพักนอนกลับจาก
 สุพรรณ ที่หัวหินตั้งร้านอาหาร กลับจากสุพรรณให้พอนอนจนเพล มีนางพาทเนธร์มาแจกหม่า
 มีหูดามเอาไว้กินเล่น มีคนยั่วเยาไปทั้งเช้าและเย็น ไปสร้างโสเค็ดไว้ที่เมืองสุรา พอนาก
 บวชเรียนเสียให้เรียบร้อย แลไปชุบอพลอยไว้ที่ลำพูน พอลูกออกมาไม่ทองว่าน ประเคียว
 พอลูกก็มีศุกรอง ทั้งมรคกของบิคารารดา พอลงรักษาไว้เป็นมือที่สอง พอลเมแก่เขาแล้วเจ้า
 ทองจง ถ้าพจนทองแล้วให้ไปบอกเมที่ เมคตอนอยู่ก็จงหนักระวัง จะถูกจะนั่งไปในเมานี้
 อย่าทำกระคำจงระวังให้คิ ส้ารวมอินทรีอย่าให้เสื่อมโทรม จะขมจะฉมพองจะมีเขาวน
 จงมองพระเภาจะเกินจะกม อย่าไปมองแก่ของโสเม ประเคียวคุณเขาจะว่าเราเขย ฉมขอ
 สอนทานเมพอนาก ยามบวชลาบากมันไม่คอยเสบย ไม่แพ้สมพรवासสบายจริงเหวย พอนาก
 นั่งเฉยหรือเป็นห่วงคุณ นันแล

11.3 เหลียวพร

วิทยากร นายชั้น ทับเกตุ

11 มีนาคม 2522

(พรท) รูปขอเพิ่มเฉลิมนิพนธ์ โดยสุนทรวิจิตร แสนสนุกให้สุขซึ่ง เจ้าภาพนั่งตั้งซึ่ง
 โภกา ทั้งเงินทั้งทองขอให้กองไหล ครั้นจะนึกสิ่งใดให้สมดังปรารถนา ให้รวยงัวควายสวนไร
 เรือกนา ท่านจะขายจะค้าไหม้กำลัง ให้มีสำเภาใหญ่เรือลำยาว จะทำสวนขอให้เงินไหลสาคร
 เคียรคางทุกแค้นแล้ว ไอ้ของสำคัญให้ปลูกไร่มันไร่มะพร้าว เงินจะได้ไหลเข้ากระเป๋าวัดพัน
 สองพัน ใจกุศลผลกสง ผลานิสงส์เลือกสรร จงผลิตผลิตประสิทธิ์ทาน ที่ข้าพเจ้าลงทุนทำ
 ในชาตินี้ในชาติหน้า สมบัติสาธุสัจจะ บุญเสริมส่งคงไม่ทราบ ให้เลิศล้ำแล้วใด ที่พรหมินทร์
 ทุกถิ่นฐาน สาธุการคอยเกลี้ยไถ่ จงปกป้องดวงภัย อย่ากล่าวร้ายขอตลาดคดลา ขอลาแม่ครัว
 ของกาวหวาน ให้แม่รับประทานเมื่อเย็นไม่ชักช้า ล้วนเอมโอบอุรสุโอชา แม่กลับเคหาจะคอง
 อคหมัฒม กรว้างใจจะคองอศกาวหวาน จะมีรับประทานก็คองเงินแถม นายชั้นบ้านไกลเห็น
 จะไม่ได้แถม ถ้าแม่จนแทนท่งกลับไปเล่นปูนเค็มคำ ชอบพระคุณเจ้าภาพที่ไปหา จงกรุณาที่
 ได้ช่วยอุปถัมภ์ แม่จะช่วยบอกแห่งตำแหน่งนาม จงไปรจจกจำเอาไว้ใส่ใจ แม่อยู่หมู่หนึ่งตำบล
 บ้านเก่า อำเภอพานทองจังหวัดชลบุรี ให้จำไว้ทุกทุกท่าน แม่ชื่อหม่อมนามสกุลทับเกตุอยู่บ้าน
 ไกล เป็นหม่อชาวป่าเลียงปลาเลียงไก่ เป็นหม่อรุ่นใหม่นับยังอ่อนฝีมือ จะทำขวัญยังไม่ขึ้นแต่ง
 ไม่เรียวแรงไม่เลื่องลือ เชิงนักกลอนไม่กระฉอนระบือ ท่านอย่าถือให้ทุกข์ใจ เจ้าภาพจำผม
 ขอลาก่อน จงตั้งสติไว้ให้มั่นอย่าอาวรณ์ อย่าโอบอุรอนคิระอา บำเพ็ญพรตกุศลทาน จงจำให้
 มั่นนะเจ้าภาพจำ ฟรุ้งนี้เจ้าจะแน่มากเข้าวัดแล้วจะได้โมทนากุศลทาน สำเร็จเรื่องไปด้วย
 เบื้องกัน ฐะผลกระผมจะขอลาตาม ถอดถอนตั้งเนิ่นนาน ทุกเรือนท่านจงอยู่สวัสดิ์ นั้นแหละ

11.4 แหล่งพระพุทธรูป

วิทยากร นายทองใบ สร้อยสิน (ท)

27 พฤษภาคม 2521

นางจาร์เวียง เต็มผล (ศ)

(พรท) (ศ) ขอให้พระพุทธรูป ของพระทรงยศมิ่งโมลี (ท) ประสิทธิ์ไว้ในคันฉัตร
พระชินสีห์ท่านโมทนา (ศ) ประสิทธิ์ประสาทให้แก่ญาติและโยม (ท) เกษมสมเป็นสุขา
(ศ) หวังโรคไข้ภัยภัยไฉนมา ให้มีเคหาเหมือนดังพระนารายณ์ ให้มีศุภวารรศากศักดิ์ ใครเห็น
ก็รักไม่รู้หาย ให้มีกำลังเหมือนดังพระนารายณ์ วรณะเจ็ดฉายดังองค์อินทร์ สำเนียงพราพรอก
ให้ยอกเยี่ยม ให้ศักดิ์เทียมท้าวโกสินทร์ น้ำใจมองผูกคัมภีร์นุญ กุศลองค์อินทร์อันโอฬาร
(ท) อามุรพระสุชะพละโหลโมสร ให้ลือทิวทัศน์ทั่วทิศคน กังค้ำพรที่ฉันโมทนา (ศ) จะไปไหน
แต่ละที่ให้โคขี้รยงค์ มีคนรับใช้ตามกันทั้งชายและชาว (ท) รูปก็หล่อ ลอตา (ศ) เมื่อยาม
ไกลคลาให้เพิกเหลิน (ท) ให้ท่านสมบุญไปช่วยคุณสมบัก (ศ) สารพัดอย่าไ้ชักเชิน
(ท) ให้อยู่ควายกันณวันเจริญ (ศ) หวังทองและเงินเอนกอนันต์ (ท) อายุเจ้าภาพให้ยาวนาน
ร้อย (ศ) มีเงินใช้สอยนับเป็นล้านล้าน ขอให้สุโขโฬพาร ให้ท่านสุขสันต์ทั้งหญิงและชาย
นั้นสร้างกุศลผลทาน จะเป็นของท่านไม่สูญหาย ก่อไปวันหน้าจะพาสบาย แลบุญทำไว้คงพา
รมเย็น ขอให้พระชมกรบรูสิ่ง ทุกท่านที่ทั้งจงปลงให้เห็น บวชนาคคราวนี้มีแถมเย็น ท่านคง
จะเห็นในทางวิมาน ท่านรู้เรื่องบวชเจ้าภาพจำ อย่าลืมเมตตากับหมอบทำขวัญ แหม่งก้าแหม่งคัสสิบ
ไปรจจยหีบใส่พาน ท่านจะได้ไปวิมานเมืองพรหม นั้นแล ฯ

11.5 แหล่งอวยพรหญิงชาย

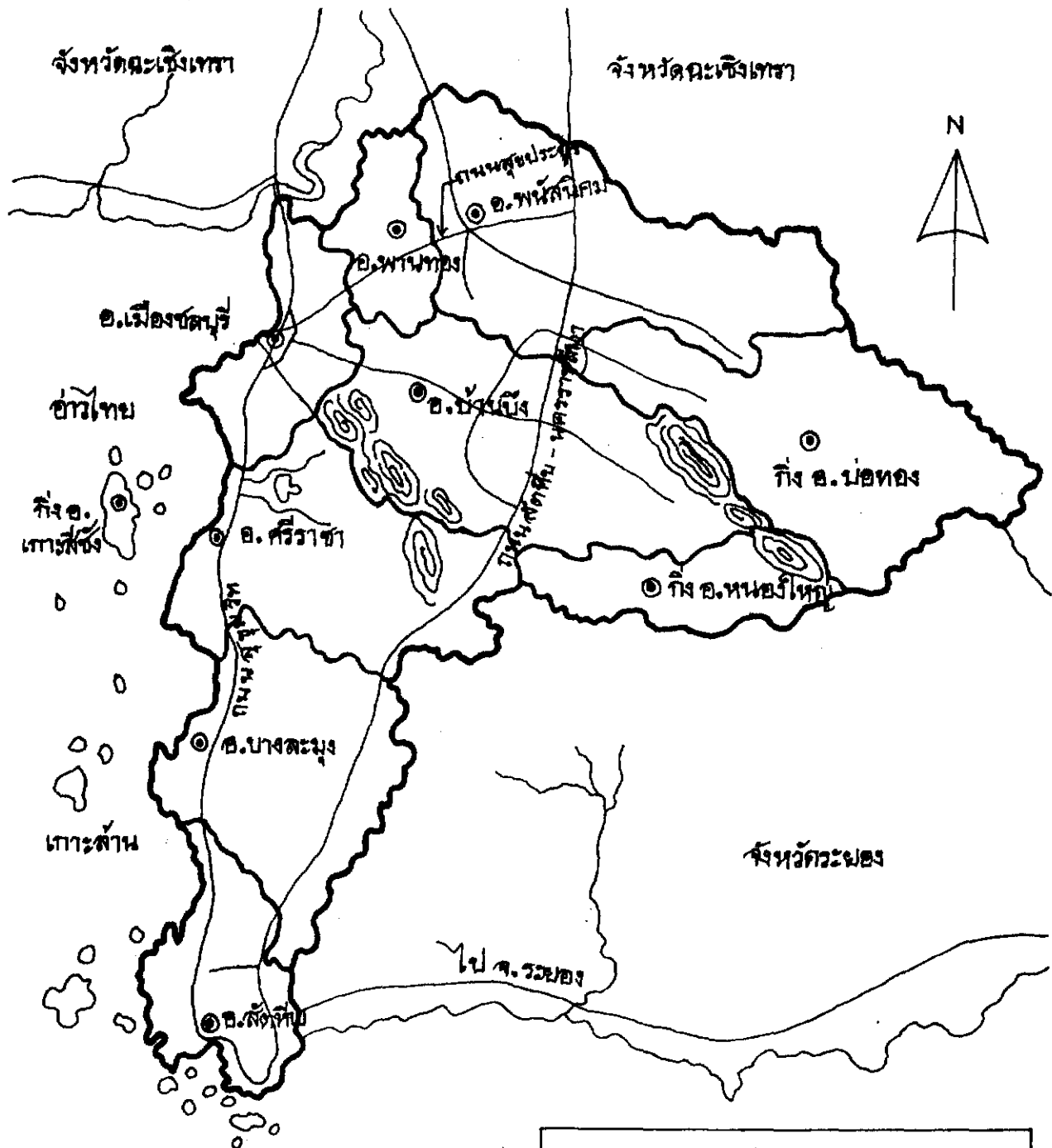
วิทยากร นายทองใบ สร้อยสิน

7 มีนาคม 2522

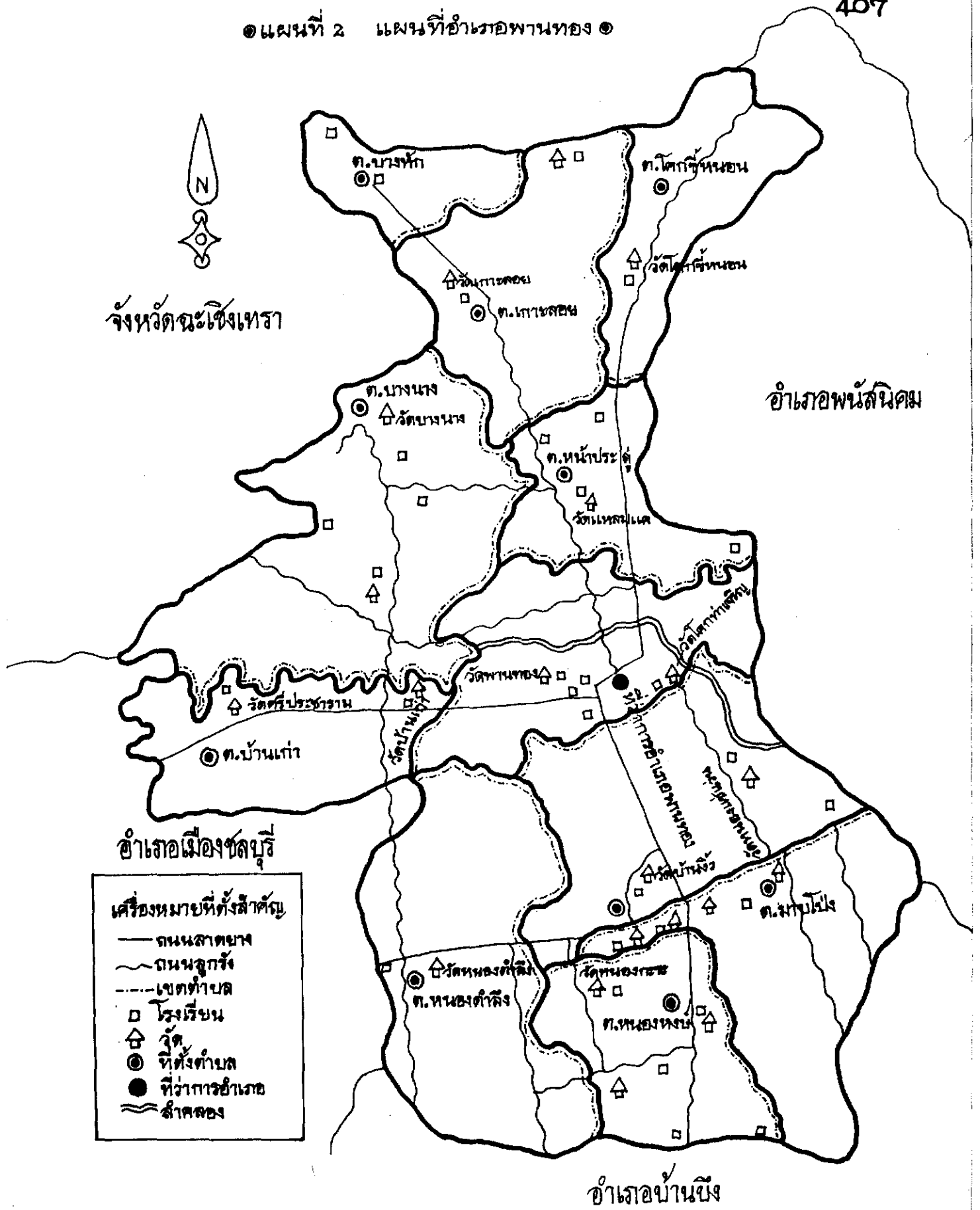
(พรท) จะขออวยพรให้แก่ท่านหญิง ให้ท่านสุขยิ่งไปทุกสิ่งสรรพ ให้มวลฉวีงามวิลาวัณย์
ทั่วทั้งผิพรพรรณให้มองโสภณ ใ้เป็นคุณหญิงใ้เป็นคุณนาย มีศุขยิ่งใหญให้สุขสัน มีความสุขจริง
เป็นมิ่งมงคล ให้มีรยงค์ บิ.เอ็ม. คัมภีร์ ให้มีหน้าขาวเป็นเจ้านายคน เมื่อใครไ้ยล:

ก็ให้ยกนิ้ว ให้ชื่อหอมหวานหวานฉ่ำ ให้ลอยละลือเหมือนอาภัสรา ประทวนนางงามให้โก้ที่หนึ่ง
ใครเห็นตะลึงไปทุกแห่งหล้า ใครเห็นใครทมนิยมกามหา ขอให้ใบหน้างามเหมือนดวงจันทร์
ประจักษ์จันทร์เพ็ญอยู่บนนภา รูปร่างสง่างามเงินเป็นล้าน จะมีแฟนให้สวยเข้าชั้น เป็นนายพันหรือ
ว่านายพล ให้คู่รักรวยได้เป็นเศรษฐี เป็นลูกบุญทิ้วรวยเหลือล้น ขอให้ร่ำรวยอย่าไถยากจน
ทานหญิงทุกคนขอให้สุขใจ สุขนี้สุขบนสุขเป็นสุขเกิน สุขหลังสุขกันขอให้สุขใส ถ้าจะมีแฟนอย่า
ไถนอกใจ ขอให้เธอใจแคบแฟนคิ๊ค เนื้อหนังมังสาอย่าไถหย่อน ขอให้คงพรุ่สุก ขอให้ดวงใจ
สกลใส่องศรี สันความราศีคงที่พรรณมา

ขอให้พรทานชายทั้งต่อไปนี้ ขอให้โชคสิริมปรารถนา มีเมียสวยสวยรูปร่างโสกา
เหมือนวาสนาคาวไปทั่วไทย มีสาวสวยสวยเอาไว้ม่ายข้าง ข้างหน้าข้างหลังเดินตามกันไว้
ให้มีพาคเนอภำเรอแกว่งไกว ยามนอนนวกให้ทุกคำทุกคืน มีมือนี้มือนี้เอาไว้มอญนวก ทรงไหน
ปากจะไถสกลขึ้น ขอให้สุขล้ำทุกคำทุกคืน จะกินจะยืมก็แสนสำราญ เวลายามกินก็มีคนป้อน
อาหารรอนรอนทั้งกลางวันกลางคืน นิ่งช้านิ่งช้านอนสบายใจงาน ล้วนคาหวานหวานมาทั้งหมย
ให้ทั้งชายให้ทั้งชวา เมียหลวงมีพนาอย่าไถละเลย อย่าไปหลงเซยชวาใหม่ปลานัน จะมี
เมียน้อยสักร้อยคน อย่าลืมเมียคนขอเคื่อนให้ทาน น้ำพริกถ้วยเก่าของเรายังมี อย่าหลง
เชิงขึ้นจะเสียเชิงชาย เวลาปากเมื่อยหมอมขวัญจะชี้ ไปเพชรบุรีถนนคัตใหม่ ทั้งอาขึงนวก
เมื่อยปากทวยไป ขอให้ทานสุขใจแสนสบายอุรา นั้นแหละ

แผนที่จังหวัดชลบุรี			
มาตราส่วน	1	:	๗๕๐,๐๐๐
เขตอำเภอ	—	อำเภอ	๑
ถนน	—	ภูเขา	๑

วรรณกรรมแปลจากอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี

บทคัดย่อ

ของ

พินิจพิชัย พงษ์พิทักษ์

เสนอขอมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2524

ปริญญานิพนธ์เรื่องนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะจำแนกแหล่งตามโอกาสที่ใช้ เนื้อหาและทำนอง
อีกทั้งศึกษาวิเคราะห์แหล่งในทำนองเนื้อหา รูปแบบ การใช้ภาษา และบทบาทในท้องถิ่น อำเภอ
พานทอง จังหวัดชลบุรี โดยเสนอผลการศึกษารูปแบบพจนานุกรมวิเคราะห์

เมื่อได้จำแนกและศึกษาวิเคราะห์แหล่ง 100 เรื่อง จากอำเภอพานทองแล้ว ได้พบว่า
แหล่งมีเรื่องในสองโอกาส คือ ในงานมาฆบูชาและงานโพนชุก แหล่งเรื่องทำนองที่มีลีลาไพเราะ
หลายทำนอง ทำนองเหล่านี้ถูกร้องก็เปลี่ยนมาจากทำนองเทศน์ของพระภิกษุกระบวนกร
ถ่ายทอดของหมอขวัญ เนื้อหาแหล่งมีสาระที่ก่อให้เกิดความนึกและความรู้สึกทราบซึ่งในสิ่งที่
ทั้งหลาย แหล่งแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทยาวและกลอนสุภาพ เมื่อจบเรื่องมักจะลงท้าย
ด้วยคำว่า "นั่นแล" "นั่นแหละ" หรือ "นั่นแหละ" การใช้ถ้อยคำที่ง่าย คำภาษาถิ่น การซ้ำคำ
การเล่นคำ คำเสียงเสียง คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์ทางศาสนา การแต่งคำ
การหลอกลวง การใช้สำนวนเปรียบเทียบ การพรรณนาตรง ๆ ที่เห็นภาพพจน์และนาฏการ
การใช้สำนวนโวหารเชิงสั่งสอน ตลอดจนสำนวนซ้ำขึ้น นับเป็นศิลปะการใช้ภาษาในแหล่งที่ให้
ทั้งความไพเราะคมคายและความเข้าใจที่ชัดเจน

แหล่งของอำเภอพานทองมีบทบาทในท้องถิ่น คือ ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน แสดง
ให้เห็นถึงความหมายและคุณค่าของประเพณีการทำขวัญ การบวชและการโพนชุก เป็นเครื่องมือ
สั่งสอนความรู้ความนึกกันต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้ทางโลก ความรู้ทางศาสนา ค่านิยมประวัติดิ
นินาย นิทาน และช่วยชี้แนะทางการดำเนินชีวิต ตลอดจนค่านิยมกันต่าง ๆ ให้แก่คนในท้องถิ่น
บทบาทสำคัญเหล่านี้มีความสอดคล้องกับบทบาทของข้อมูลทางคติชนวิทยาแบบอื่น ๆ ด้วย

"LAE" FROM AMPHOE PHAN THONG, CHANGWAT CHON BURI

AN ABSTRACT

BY

PINTIP PRUTTIPONG

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University

February 1981

In this thesis, an attempt is made to classify "Lae", a kind of folk recitation, by its usage, content and melody. Moreover, it is an analytical study of the Lae's content, form, language, and its functions in Phan Thong district, Chon Buri province. The study is presented in a descriptive analysis.

The classification and the analysis of the one hundred Lae versions in Amphoe Phan Thong show that the Lae is used on two occasions : the ordination ceremony and the tonsure ceremony. The Lae adopts melodies of the priest's musical recitations, this being done by professional "khwan" doctors who act as the master of ceremony. The Lae contains the subject matter that initiates the listener's moral reflections. The Lae is composed of two types of versification, namely the "Ray Yaw", an elaborate prose - poem, and "Klon Suphap", a verse of eight syllables to a line with a rhyming pattern. Each Lae usually ends with the words "Nan Lae" in three different tones (Nán Lae, Nán Lae, Nán Lae). Lae is generally expressed in beautiful and artistic language. It is also witty, emotive and understandable. The study shows various styles of Lae presentation : the selection of simple and literary words, the use of word repetition, pun of words, onomatopoeia, loan words, religious words, the adaptation of words, the use of synonyms, metaphors, imagery and dramatic descriptions, didactic discourses and humorous expressions.

It is observed that the Lae has many important functions for the people in Amphoe Phan Thong. Besides being public entertainment, it depicts the importance and value of traditions and customs in

the "khwan" ceremony, the ordination ceremony and the tonsure ceremony
It indirectly gives the listeners various ideas pertaining to the ways
of the world and the religious principles. Thus, the Lae performs the
same functions as the other types of folklore.